

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365106

9
L5
v. 22
1895

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

Prof. knihovna r. gymnasia
K. H. Bór. v Něm. Brodě.

Čís. inv. 1399
kat. A 109

ROČNÍK DVACÁTÝ DRUHÝ.

1183/100

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1895.

Obsah ročníku dvacátého druhého.

Pojednání.

	Strana
Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus. Revisi sporu podává Jan Brant	1—25, 161—177, 341—379, 411—429
O homerských výrazech ojedinelých. Napsal Jan Krejčí 26—32, 178—189, 331—341	331—341
K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu. Napsal Josef Král	33—65
Česká kvantita. Napsal V. Flajšhans	66—90
Adjektivná adverbia na -o a -ě v staročeštině. Napsal Em. Sme- tánka	91—130
Adverbia -o a -ě v RKZém. Napsal J. Gebauer	130—133
Klasobraní po rukopisích. Napsal V. Flajšhans a V. Hauer 133—153, 211—222, 434—443	434—443
O bezpodmětých větách. Napsal Dr. Fr. X. Procházka	190—211
Pavel Josef Šafařík v životě i spisech. Napsal Jaroslav Vlček . 245—249	245—249
Přehled jazykozpytných a palaeografických prací P. J. Šafa- říka. Napsal J. Polívka	249—269
Jmenné skloňování adjektiv kmene -o, -a. Napsal J. Gebauer . 269—330	269—330
Odpověď Osvětě. Napsal J. Král	238—244

Úvahy a zprávy.

Fr. Krsek: Денисовъ М. Дохмій. Глава изъ греческой метрики. Москва. 1892. Важность изученія метрики въ связи съ краткой исторіей этой науки. Москва. 1893.	153—158
Frant. Groh: Lidstvo v době předhistorické. Napsal Dr. L. Niederle	158—159
Frant. Groh: Cornélia Nepóta Životopisy. Slovník ke Cornélia Nepóta Životopisům. Napsal Ant. Mikenda	159—160

	Strana
Jan Krejčí: Die wichtigsten Abweichungen des neuhochdeutschen Consonantismus vom mittelhochdeutschen. Napsal Andrzej Procyk	160
Jan Krejčí: Kurzes deutsches Wurzel- und Stamm-Wörterbuch mit Vergleichung der Sanskrit- und der wichtigsten europäischen Sprachen nebst den gebräuchlichsten Fremd- und Lehnwörtern, Eigen-, Thier- und Pflanzen-Namen. Napsal K. Riedl.	160
Jan Krejčí: Několik výkladů z latinské skladby. Napsal Jan Němec	222—223
Frant. Groh: Řeč Lysiova proti Eratosthenovi. Přeložil a úvodem i výkladem opatřil Jos. Černý	223—225
Jan Krejčí: Nezbytnost jazykového výchovu na škole střední. Ze „Studií paedagogických“. Napsal Vil. Goth	225—226
F. Drtina: Je-li podstatná reforma gymnasií našich žádoucná? Napsal Václav Hospodka	226—232
Jan Krejčí: Forschungen zur deutschen Philologie. Festgabe für Rudolf Hildebrand. Leipzig 1894	232—235
Jan Krejčí: Ueber das schwache Praeteritum des Germanischen und verwandte Bildungen der Schwestersprachen. Napsal Dr. Friedrich Lorentz	235—237
Frant. Groh: L. Lewy und H. Luckenbach. Das Forum Romanum der Kaiserzeit	379—380
Frant. Groh: Hippokratovské názory o původu, skladbě a výkonech těla lidského. Jako příspěvek k dějinám lékařství napsal MUDr. Ondřej Schrutz	380—382
Fr. Hrbek: Slovník latinsko-český. Vade mecum ku četbě všech na gymnasiích zavedených klassiků římských. Sestavil Dr. Gustav Zába	382—384
B. Foustka: Latinská mluvnice pro školy střední. Sepsal Fr. Hrbek	384—385
Petr Hrubý: C. Sallusti Crispi De coniuratione Catilinae liber. Pro četbu školní upravil Fr. Krsek	385
Fr. Čáda: Srovnávací úvaha o symposiu Xenofontově a Platonově. Napsal Jan Čermák	385—389
Frant. Groh: Palatin. Pojednání topografické. Píše Ladislav Brtnický	389—390
Břetislav Foustka: Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení. Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil Dr. Fr. Drtina	390—391
Frant. Čáda: Magnus Felix Ennodius jako vychovatel. Napsal Karel Konrád	391—392
Fr. Čáda: Legum Platoniarum libri alterius vindiciae. Napsal Dr. Fr. Sal. Kovář	392—394
Frant. Groh: Státní účtování v Athenách. Napsal František Kvíčala	394—395

Josef Král: Q. Horatia Flakka list k Pisonům o umění básnickém. Přizvučnými hexametry přeložil Dr. Edvard Štolovský	395—397
Josef Král: O jevišti divadla řeckého. Napsal Dr. Fr. Groh	397—399
Josef Král: Ukázky přizvučného překladu Pindara v rýthmech původních. Podává Václav Veverka	399—404
Josef Král: K jakým změnám ve vnitřním ústrojí tragoedie donucen byl Sofokles, upustiv od trilogického či tetralogického skládání Aischylova. Podává Tomáš Frána	404—405
F. Krsek: Haryevskii Д. II.: Впримлиіи п его эклоги	443—445
L. Brtnický: Lucien Augé de Lassus: Le Forum	445—447
Petr Hrubý: Přehled literatury a starožitností řeckých. Pro žáky středních škol uchystal Karel Koblížek	447—450
P. Hrubý: Latinská fraseologie. Podle prof. Dr. K. Meissnera vydal Arnošt Skřivan, prof. c. k. gymnasia Chrudimského	450—452
Frant. Groh: Kulturní obrázky ze starého Řecka. Napsal Dr. Cumpfe	452—454
Frant. Čáda: Platon, Obrana Sokratova. Platonův Kriton a Faidona hl. LXIV—LXVII. Ku potřebě gymnasií upravil F. Krsek, prof. c. k. gymnasia v Kolíně n. L.	454—456
Jaroslav Štastný: Dolejšek Boleslav, Dějiny a způsob porímanění provincií římských	456—457
Jan Krejčí: Vil. Steinmann, Homerská studie	457—458
Jan Brant: V. Kubelka, Cicero a Antonius	458
Frant. Groh: 'Η μερίς ή εξ 'Αρείου πάγου. Vykládá Frant. Dušánek	459—460
Frant. Groh: Demostenova řeč o nepoctivém poselstvu. Přel. Ferd. Liška	460
Frant. Groh: Thukydidovo sepsání války Peloponneské. Kniha II. kap. 55—103. Přeložil Jan Konůpek	460
Jan Krejčí: Josef Mach, O antických motivech Jaroslava Vrchlického	461—462
Nové středoškolské učebnice pro jazyk český. Uvažuje Karel Novák	462—473
V. Flajšhans: Výbor z literatury české. Za učebnou knihu škol středních upravili Jan Pelikán, Josef Grim a Ant. Truhlář	473—480
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XVI. Band. 1894	405—410

Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus.

Revisi sporu podává Jan Brant.

Literatura.

Literaturu až do své doby velmi zevrubně cituje a kriticky probírá *Eckstein*; po něm souvislou historii sporu, ač ne ve všem správně a úplně, napsal *Weinkauff* v posl. spise XI—XLIX; po něm (dle rec. JB 1892, 216) *Wolff* v úvodě ku překladu dialogu (Progr. der Wöhlerschule, Frankfurt 1891), jenž mi nebyl přístupen, a dle něho (*Weinkauffa*) ve vyd. II nn. (krátce a neúplně) *Peterson* (také seznam literatury LXXXIX nn., je neúplný); se spisem tímto srovnával jsem až z něho doplňoval práci svou dodatečně, když již byla hotova, i přesvědčil jsem se zároveň, jak úvod jeho, spor přehlížející, jinak obšírný, jest ve mnohém nepropracován i nedopracován, tak že ve mnohém přidával. bych se k posudku, jež o něm uveřejnil *Ch. E. Bennet* Amer. Journ. of Philol. XV (1894), 86 nn.)*

Cituji zde v předu hlavně spisy, jež obšírněji otázkou touto celou se zabývaly — práce, jen jednotlivých částí jejich se týkající, uváděny budou v pojednání —, a to především literaturu novou až asi do polovice r. 1894 a z literatury jinde zaznamenané i nejstarší díla ve vývoji tohoto bádání důležitá. Roztřídil jsem literaturu na spisy, kde uznává se autorství I. Tacitovo, II. Quintilianovo, III. Pliniovo, IV. původ netacitovský, aniž se jmenuje jiný spisovatel; mimo to uvádím vždy 1. spisy mně přístupné (s recensem) a 2. spisy známé z recensí nebo zmínek.

*) Mnohé spisy, a to právě důležitější a jinak mi nepřístupné, zapůjčeny mi byly p. univ. prof. dr. Rob. Novákem, což tuto s díky připomínám. — Pro stručnost skrakuji: GG (Slovník Gerberův a Greefův), H (Hermes), JB (Jahresb. des phil. Vereins zu Berlin), JF (Bursian's Jahresb. über die Fortschr. der class. Alterthumsw.), JJ (Jahn's Jahrbücher für klass. Phil.), M (Rhein. Mus.), Ph (Philologus), PhA (Philol. Anzeiger), PhR (Philol. Rundschau), PhW (Phil. Wochenschr.), Sch (Allgemeine Schulzeitung), W (Wochensch. für Alterth.), ZGW (Zeitschr. für das Gymn.-Wesen), ZöG (Zeitschr. für öst. Gymn.). Recenze v JF v létech 70tých jsou od Wölflina, pak od Helmreicha, v JB vesměs od Andrešena. — Cituji dle 4. vyd. Halmova a spisy Tacitovy označuji dle GG: menší spisy začátečními písmeny, u historií knihy římskými, u annalův arabskými číslicemi; kapitoly všude arabskými.

I. Starší lit. uvedena u Ecksteina 39 n. — 1. M. Fabii Quintiliani de institutione oratoria libri XII. Ad codicum veterum fidem recensuit et annotatione explanavit *GL Spalding* Sv. I (I. I—III) Lipsiae 1798, str. XXXIX, sv. II (I. IV—VI) Lips. 1803, str. 424 n. — *Woltmannův* překlad Tacita s něm. pozn., sv. V, 257 n. (Berlín 1812). — *AG Lange* Dialogus de oratoribus Tacito vindicatus, otisk na str. XVI—XXVIII vyd. *Dronke-ova*, 1828 (*Steuber* Sch. 1829, II, 509). — *Lexicon Taciteum* . . . scripsit *Guil. Boetticher*. Berolini 1830. — Dialogus de oratoribus a corruptelis nuper illatis repurgatus . . . opera *Jo. Cas. Orellii*, Turici 1830 (úvod). — *Cornelius Tacitus*. Eine biographische Untersuchung von Dr. *Nicolaus Bach*. Sch. 1831, II, 866 n. — Taciti opera, ed. *Rupertii*. Sv. 1, Hannover 1834. — *Cornelii Taciti operum quae supersunt*. Emendavit . . . *Nicolaus Bachius*, sv. I, Lipsko 1834. — *FA Eckstein* Prolegomena in Taciti, qui vulgo fertur, dialogum de oratoribus. Halis Sax. 1835. — *C. Cornelii Taciti opera*. Emendavit . . . *Lud. Doederlein*, sv. II. Halis 1847 (Prolegomena). Před tím již od něho M III (1829), 11—21. — *Haakh* s. v. *Eprius Marcellus* (*Pauly Realencyclop.* III [1844], str. 203 n.), s. v. *Helvidius Priscus* (tamtéž str. 1124) a V (1848), str. 584, pozn. 3. — *Nipperdey* v úv. 1. vyd. první části annalů (Lipsko 1851), vyd. se opakuji. — *A Widal* In Taciti dialogum de oratoribus disputatio. Parisiis 1851. — *WS Teuffel* s. v. Tacitus, *Pauly Realenc.* VI, 2 (1852), str. 1570. — *Corn. Taciti opera* edidit *Frid. Haase*. Vol. I. Lipsiae 1855 (Proleg.). — *Ferd. Deycks* Ind. lect. hib. 185⁹/₇, Monasterii Westphalorum. — *WS Teuffel* v úv. k něm. překl. ve sbírce: Aus den Klassikern des Alterthums 105, Stuttgart 1858, str. 16—24 (otistěno ve spise Studien und Charakteristiken², 561 n., odkud též cituji). — Recense *Bernhardyových* dějin lit. fiken³ od *WS Teuffela* JJ 77 (1858), 276 n. — *Fr. Weinkauff* Dissertatio de Taciti dialogo. Particula prior. Progr. gymn. v Kolíně n. R. 1857, Part. posterior, tamtéž 1859 (doplněno obě ve spise novějším, str. 1—128 a 129—295, odkud cituji). — *J Classen* Einige Bemerkungen über den Dialogus de oratoribus. Eos I (1864), 1—14. — *Ed. Wölfflin* Tacitus: I. Ph. 25, 92—134; II. Ph. 26, 92—166; III. Ph. 27, 113—149. — *L Urtichs* Kritisches zu Tacitus. Festgrusz der phil. Gesellsch. zu Würzburg an die XXVI Versamml. deutscher Philol. 1868, 1—8. — *E Walter* De Taciti studiis rhetoricis. Diss. Halis Sax. 1873. Též ve sbírce, dle níž cituji: Dissert. philologiae Halenses cum praef. *Henr. Keilii*, 89—126 (JF 187⁴/₅, str. 763 n.). — *GOF Wackermann* Dialogus qui de oratoribus inscribitur quo iure Tacito abdicetur. Diss. Rostoch. 1874. — Dialogus de oratoribus. Erklär. und krit. Schulausg. v. *C. Peter*. Jena 1877, úvod (JF 1879, sv. 18, str. 224 n.). — *JAHG Jansen* De Tacito dialogi auctore. Diss. Groning. 1878 (JF. 1879, sv. 18, 230). — Dialogus de oratoribus. Für den Schulgebrauch erklärt v. *G Andresen*. 2. Aufl. Leipzig 1879, 3. Aufl. 1891 (JF 1892, sv. 72, 136 a *Wolff* W 1892, 297 n.; poslední vyd. cituji). — Untersuchungen über den Dialogus des Tacitus von Dr. *Fr. Weinkauff*, Köln 1880 (*Wolff* PhR I, 499 n.; *Andresen* ZGW 1880, 758 n.). — De dialogi qui Taciti nomine fertur sermone iudicium scripsit *Theod. Vogel*. JJ, 12. Supplbd., 249—282 (JF 1879, sv. 18, str. 232; *Andresen* PhW 1881, 111 n.; *Revue critique* 1882, 425 n.). — *Jos. Lugertus* De Tacito dialogi auctore disseruit . . . *W Resl* Utrum dialogus Tacito adscribi possit necne quaeritur. Progr. gymn. v Černovicích 1881 (JF 1884, sv. 39, 115 n.; JB 1882, 385 n.; *Löwner* Ph. W 1882, 460 n.). — Dialogus de oratoribus. Recogn. *Aem. Baehrens*. Lipsiae 1881 (PhA 1883, 493—502). — *Eug. Gruenwald* Quae ratio intercedere videatur inter Quintiliani Institutionem oratoriam et Taciti Dialogum. Diss. Berolin. 1883 (JB 1885, 36; *Becher* JF 1887, sv. 51, str. 10 n.). — Dialogus de oratoribus. Erklärt von Dr. *E. Wolff*. Gotha 1890 (JB 1890, 279; JF 1892, sv. 72, str. 133 n.). — *Leonardo Levegghi* Disposizione e critica

del „Dialogus de oratoribus“ di P. Cornelio Tacito. Pr. gymn. Trento 1890 (*Prammer* ZöG 1891, 560 n.). — *Schanz* Röm. Literaturgeschichte (Müllerův Handbuch VIII), II, 1892. — Dialogus de oratoribus. A revised Text, with introductory Essays and critical and explanatory Notes. By *W. Peterson*. Oxford 1893 (mimo jmenovanou již recenzi po-
chvalně o tom spise *H. Fourneau* Class. Review VIII, 3, 107 a 108 a *Andresen* JB 1894, 129—134).

2. *A. Dupré* Dialogum de oratoribus nec Quintiliano nec cuivis alii sed Tacito adiudicandum esse. Thèse de Rennes. Calais 1849 (srv. níže pojedn. *Gutmannova*). — *JGEk* Ett nyt uppslag i frågan om författaren till dialogus de oratoribus. Tidskrift för Phil. og Paedag. I (1859), 1 n. (Ph. 15, 191.) — *Steiner* Über den Dialogus de oratoribus. Progr. gymn. Kreuznach 1863. (Mimo jiné hlavně *Weinkauff* XXXI n. — *Kratičká* recenze JJ sv. 94, 163 *Schnitz*). — *T. Peck* ve zvl. článku v Transactions of the American philological Association 1879 (JB 1882, 386). — *Schwenkenbecher* Quo anno Taciti dialogus de oratoribus habitus sit, quaeritur. Progr. Sprottau 1886 (JF 1888, sv. 55, 16; JB 1889, 256 n.). — Dialogum a Tacito Traiani temporibus scriptum esse demonstravit *B. Wutk*. Progr. gymn. Spandau 1887 (JF 1888, sv. 55, 16 n.; JB 1889, 258 n.; *Gerstenecker* PhW VIII, 464 n.). — *E. Philipp* Dialogi Tacitini qui fertur de oratoribus quae genuina fuerit forma. Vindobonae 1887. Pr. gymn. (JF 1888, sv. 55, str. 18; ZöG 39, 85). — Oeuvres de Tacite. Dialogue des Orateurs... par *Henri Goelzer*. Paris 1887 (vydání dialogu) (JF 1888, 55, 10 n.). — Cornelio Tacito dialogo degli oratori. Commentato da *Luigi Valmoggi*. Torino 1890 (JF 1889, 59, 239 n.; JB 1890, 280 n.; ale autorství Tacitovo má proň dosti pochybností, jako u *Andresena*).

II. Liter. do Ecksteina viz u něho 41 n. — 1. *Dr. Rob. Novák* Může li Tacitus pokládán býti za původce dialogu de oratoribus? Zvláštní otisk z Věstníka král. čes. společnosti nauk 1890, 1—15. — *Dr. R. Novák* Možno-li. aby byl kdo jiný skladatelem dialogu de oratoribus než Quintilian? Tamtéž 1890, str. 179—228.

III. Starší spisy Eckstein 42 a 46 n. — 1. *A. Wittich* Über den Verfasser des Dialogus de oratoribus. JJ 1839, 5. Supplbd. 2. Heft 259—292.

2. *Kramarczik* De C. Caecilio Plinio minore dialogi de oratoribus auctore. Progr. gymn. Heiligenstadt 1841.

IV. Liter. starší u Ecksteina 42 n. — 1. *J. F. Klossmann* Prolegomena in dialogum de oratoribus claris qui Tacito vulgo adscribitur. Vratislaviae 1819. — C. Corn. Tacitus Werke. II Bändchen. Gespräch über die Redner. Nebst einer Untersuchung, ob Tacitus Verfasser desselben sei, oder nicht, übersetzt von *H. Gutmann*. Stuttgart 1830 (úvod 145 až 170). — *H. Gutmanni* civis Turicensis dissertatio qua Tacitum Dialogi de oratoribus scriptorem non esse demonstratur. Orelliova vyd. z r. 1830, str. 101—114. — *JF Klossmann* Proleg. in dialogum de oratoribus. Vratislaviae 1833. — Questionum philologicarum specimen VI de dialogo qui inscribitur de oratoribus. *HCA Eichstadius*. Jenae 1839. — C. Corn. Tacitus Werke. Nach der Ausgabe JC von Orelli's neu übersetzt von *H. Gutmann*. Zürich 1847. Úvod 342—356. — Beweis, dass der Dialogus de oratoribus dem Tacitus zuzuschreiben sei. Von *A. Dupré*. Geprüft durch *H. Gutmann* von Zürich 1848. JJ 1849, 15 Supplbd. 139—150. — *H. Sauppe* Zum dialogus de oratoribus. Ph 19 (1862), 256 n. — *G. Bernhardt* Grundriss derröm. Literatur². Braunschweig 1872, str. 858 n., 862 n. — *Fr. Ransch* Quid dialogi de oratoribus quem inscribunt auctor eo libello conscribendo sibi voluerit Tacitusque vere eum composuisse existimandum sit anquiritur. Progr. gymn. Těšín 1871. — *Peterlechner* Über die Abfassungszeit des Dialogus de oratoribus. Progr. gymn., Mor. Třebová 1880 (JB 1882, 386; *Prammer* PhR I, 636 n.).

Pozn. Jen z Petersona LXXXIX známo mi: *Sillig Disputatio ad Tacitum de oratoribus*. Dresden 1841 (příspěvky ke kritice textové?). — Nevím, vyšlo-li již známé mi jen z JB 1894, 172 vydání *L. Constanse*, jehož práci o slohu Tacitově cituji na poč. V. odd., ani podává-li co pro naši otázku. — Nedošlo mne dosud: P. Corneli Taciti *Dialogus de oratoribus*. Edited with Prolegomena, critical and exegetical Commentary, Indexes and Bibliography, by *Alfred Gudemann*, John Hopkins University 1894. Hodlám o něm podati zprávu na konci.

I.

Dle svědectví rukopisného (§ 1) a místa Pliniova Ep. IX, 10 (§ 2) napsal dialog Tacitus. Námítky proti rukopisům i tomuto výkladu citatu z Plinia ml.; ocenění jich.

§ 1. Dialog nám jest zachován všeho všudy ve 12 rukopisech. Všechny mají společný pramen, dle obecného mínění (opírá to jen Voigt) rukopis, který nalezl Henoch z Ascoli (vypravený od papeže Mikuláše V. do střední Evropy, aby pátral po rukopisech klasiků) v klášteře Fuldském nebo Hersfeldském, nebo opis, jež z nalezeného rukopisu pořídil. Avšak předloha tato (Bährens značí ji O) se ztratila, jako nedochovány ani její dva opisy (Michaelis ve vyd. dial. 1868 označil je XY, Bährens MN), z nichž pocházejí všechny naše rukopisy. První větev je zastoupena ruk. A (Vaticanus 1862), B (Leidensis XVIII = Perizonianus), druhá je rozštěpena ve 2 skupiny y_1 , y_2 : ku první patří E (Ottonianus 1455), V_2 (Vindobonensis DCCXI), k druhé C (Farnesianus = Neapolitanus), D (Vaticanus 1518), A (Vaticanus 4498).*)

Všechny tyto ruk. jsou mladé: nepřesahují XV. stol. Věk předlohy stanoví na př. Michaelis tak, že archetyp Fuldský klade do st. VIII. n. IX. a z něho odvozuje cod. Hersfeldensis, jak on míní, vzor Henochův, ze stol. asi XIII., což je velmi hypotetické.

Rukopisy ostatní (srv. jich výčet na př. u Bährense) jsou ještě mladší a interpolacemi velmi znešvařeny.

Podání rukopisů vesměs kromě dvou**) uvádí Tacita jako spisovatele dialogu; tak A (a skoro totéž B): Corneli Taciti in-

*) Tak vykládá nedávno o této otázce Scheuer *De Tacitei de oratoribus dialogi codicum nexu et fide*. Pars I. Diss. Vratislaviae 1891. Rozšířeno (accedit cod. Vindobonensis DCCXI collatio) vyšlo pojednání to ve sbírce Breslauer philolog. Abhandlungen VI, 1. Tam uvedena i lit. starší. Scheuer pokládá — věc pro nás vedlejší — větev Y za důležitější pro stanovení textu, jak už Bährens dokazoval; jinde soudí se opačně, a také Helmreich (Jf 1892, LXXII, str. 139 n.) a Wolff (W 1892, 437 n.) nyní ještě v uv. rec. tohoto mínění hájí. — Se Scheuerem v roztržidění a ocenění rukopisů celkem jest za jedno i Peterson (vykládá o nich LXII—LXXXIX).

**) Dle Jansena 42 prý zvláště Steiner 6 n. o tom pojednal.

cipit dialogus atd. Jen V₁ (Vindobonensis 49) má od mladší ruky nadpis: De orat. Suis et antiquis comparatis a jinou rukou připojeno: Quinetil^{*)} a ve Vatikánském 2964 s prvním dílem ztracen i titul.

Námítky proti autoritě tohoto svědectví pro původ Tacitovský vyskytly se různé od Lipsia až po nejnovější doby. Všechny vrcholí ve dvou výtkách: rukopisy jsou mladé a mají jediný pramen. Ale důvody tyto samotny nepostačují ke zvrácení svědectví rukopisného; ukazuje se jimi leda větší či menší možnost záměny v nápisu — možnost sama sebou daná. Co dále se vykládá, má osvětliti jen tuto možnost. Eichstädt 10 na př. podotýká, že písaři často jméno spisovatelovo přepisovali s památky pravé na památku jinou v témž rukopisu — věc nepopíratelná; Haase zdánlivě ještě přesvědčivěji: dialog není prý dochován jinak než vždy za Germanií. Předně není tomu tak (v 5 ruk. za Suetoniem, ve 2 na počátku) a za druhé to nic nerozhoduje: nemohlo by býti jméno stejně opsáno s knihy následující? — Novák 225 n., máje dialog za spis Quintilianův, přičítá změnu autora pozdějšímu některému vykladateli, který, sveden byv neshodami chronologickými (viz o nich níže IV, § 7), 'mohl napsati na titulu dialogu Cornelii Taciti místo M. Fabii Quintiliani', pokládá místo Pliniovo 'inter nemora et lucos' za citát z tohoto dialogu.***) — Jinou možnost připouští Novák (před ním na př. už Eichstädt) tu, že spisek mohl býti vepsán k doplnění místa ke spisům Tacitovým a pak mezi ně přihrán. — Ale tu všude, jak již pověděno, mluví se jen o holé možnosti, která nijakými důkazy není povznesena v obor nepochybné skutečnosti.

Ovšem nekladl bych zase důrazu ani na to***), že prý Tacitus skoro po celý středověk byl neznám†), a tedy jméno jeho nemohlo býti do nápisu tehdy teprve vsunuto. Kdyby jen to rozhodovalo, nadpis dialogu byl by docela snadno mohl býti zaměněn jeho jménem. Což známe dokonale dějiny rukopisného podání a nenutí nás právě pospolitost dialogu s Germanií (všechny rukopisy obsahují totiž mimo dialog Germanií a ze Suetonia spis

*) J. Huemer Ueber eine Wiener Handschrift zum Dial. . . . ZöG 1878, 802.

**) Mimoходом: Zdálo by se mi daleko důslednější dovozovat z rozdílů Novákem vytčených, že za takových růzností dialogu od Tacitových spisů historických myslící vykladatel by se ani neodvážil sám od sebe dialog Tacitovi připsati.

***) Jako Wackermann 16, Jansen 44, Lugert 4 tomu věří.

†) Srv. E. Cornelius Quomodo Tacitus in hominum memoria versatus sit usque ad nascentes litteras saeculis XIV et XV, progr. Wetzlarský, a doplněk: Matinius Beiträge zur Gesch. der röm. Prosaiker im Mittelalter Ph. 47 (1889), 565; obě rec. Helmreich JF 1889, sv. 59, 230.

de grammaticis et rhetoribus), abychom upustili od takových důkazů?

Úhrnem lze tedy říci, že důvody, proti svědectví rukopisnému uvedené, samy o sobě (a jen o to nám prozatím běželo) nedokazují ničeho.

§ 2. *) Jiný podklad pro mínění, že dialog je Tacitův, je odkaz u Plinia, svědka zajiště hodnověrného, který Ad. Gottl. Lange první vyložil o dialogu. Jsou to slova Epist. IX, 10. List zní: C. Plinius Tacito Suo S. Cupio praeceptis tuis parere, sed aprorum tanta penuria est, ut Minervae et Dianae, quas ais pariter colendas, convenire non possit. itaque Minervae tantum serviendum est, delicate tamen, ut in secessu et aestate. in via plane non nulla leviora statimque delenda ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. his quaedam addidi in villa, cum aliud non liberet. itaque poemata quiescunt, quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas: oratiunculam unam alteram retractavi. quamquam id genus operis inamabile, inamoenum magisque laboribus ruris quam voluptatibus simile. vale. Lange srovnal s tím slova D. 9 a 12. Na prvním místě dí Aper: adice quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia, utque ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem, secedendum est. Maternus mu odpovídá D 12: Nemora vero et luci et secretum ipsum. quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia fruiturque sedibus sacris.

Lange poukázal k tomuto vztahu v pojednání *Dialogus de oratoribus Tacito vindicatus* 1811 (v Beckových *Acta sem. reg. et societ. phil. Lips.* I, 77—88) a již před tím skrze Spaldinga (srv. Weinkauff XVI); rozšířený otisk je ve vyd. Dronkové na uv. m. (též v sebr. jeho spisech 1832, 3 n.). Tehdy teprve rozšířil se argument Langův a poznala se jeho důležitost, ne snad jediným Teuffelem (v děj. lit. řím.), jak mylně tvrdí Jansen 45, nýbrž celou řadou badatelů.**)

*) Jen mimochodem připomínám námitku těch, kteří tvrdí, že Tacitus byl by se zmínil na počátku *Agricolae* o dialogu, kdyby jej byl napsal. Námitka planá. Není ani třeba vysvětlení Grünwaldova 48, pozn. 2. Námitka stejně nicotná, jako když se vytýká jako nepochopitelné u Tacita, že se v dialogu nezmiňuje o Quintilianovi, jinde o Fabiovi Iustovi. Srv. proti tomu Walter 100, Lugert 14, Grünwald 53.

**) Jako (jiné ještě uvádí Resl 23, pozn. 3.) Bötticher XIII, Bach Sch. 866 a vyd. I Prol., Rupert I, 64, Eckstein 65 n. ('gravissimum pro Tacito argumentum ab A Langeo primum in hanc rem prolatum

Jiní pokládali slova Pliniova za odkaz k listu Tacitovu nám nedochovanému, tak že by v naši otázce vši váhy pozbývala. Na př. Wittich, Eichstädt, jenž na str. 13 má úsloví 'nemora et luci' za zcela běžné (jak opakuji po něm i jiní, také Peterson V, nedůvěřivý k tomuto důkazu) a myslí, že ho Tacitus užil v odpovědi na Pliniův list Ep. I, 6, načež dostal zase od Plinia Ep. IX, 10; takovou souvislost stanovil mezi těmito listy Casaubonus, jinou Widal 8 n. a opět jinou Haase pozn. 61 na str. XV — samé domysly bez průkaznosti. Dle Haasa mluví se v dialogu o známé zálibě básníků v lesním zátíší, u Plinia o odpočinku na ležním bytě po únavě života velkoměstského. A nad to: v dialogu slov oněch Tacitus ani nepronáší. — S Haasem souhlasili Steiner, Bernhardt 862, Jansen 47. — Steiner uvedl (dle Wackermanna 18, jenž také neuznává toto svědectví závažným) i to, že Plinius, libující si ve vychvalování svých přátel, nebyl by opominul připojití lichotivé poznámky, kdyby slova ta týkala se tak půvabného spisu. Steiner (jak připomíná Lugert 6, jenž rovněž neklade váhy na místo Pliniovo) také upozornil na rozdíl: tu putas — utque ipsi dicunt — obecné rčení básníkův a ne Tacitovo, na které se odvolává Plinius slovy tu putas. S důrazem to vytýká i Grünwald 15 pozn. — Také Novák 15 neuznává v tom důkazu pro autorství Tacitovo; dle něho slova Pliniova možno dobře táhnouti k listu Tacitovu (srv. před tím: quae ais pariter colendas) a v tom, ač nebyla-li slova inter nemora et lucos slovem okřídleným o básnících, v zátíší lesním básně skládajících, mohl je míti z dialogu, jak on miní Quintilianova, na který prý jest více reminiscencí u Tacita, zvláště v Agr. a Germ. — Vogel 252 vyslovuje prostě pochybnost.

Spor tento, měl-li Plinius při oněch slovech na mysli dialog či neměl, ovšem by byl úplně bezpředmětný, kdyby bylo správně mínění těch, kdo list Ep. IX, 10 Pliniovi upírají a přiřítají Tacitovi. Pronesl je prvý Catanaeus (Eckstein 65) a přijal je Woltmann 271, Gutmann u Orelliho 111, Hesse, Dissertatio de C. Caecilio Plinio minore Dialogi de Oratoribus auctore 1831, 16, Janin na m. níže (III § 8 uv., Dupré 45). Mínění to však právem bylo zavrženo — nešířím se tedy o této otázce.*)

et felicissimo cum successu usurpatum', 'habetis gravissimum testem, scriptoris aequalem' 67), Döderlein vyd. XVIII, Orelli vyd. 1848, 524 pozn., Deycks 7, Teuffel (mimo lit. řím.^o 834) Stud. Char.² 565, Peter 14 ('so ist wenigstens sehr wahrscheinlich', ale níže: .. 'wenn es auch nicht schlechthin undenkbar ist, dass T. eine gleiche Äusserung in einem Briefe an Pl. oder sonst irgendwo gethan habe'), Resl 23 n., Blass (Iw. Müllerův Handbuch I. 267), Schanz 362 n.

*) Dodávám jen (dle Andresena JB 1881, 224), že o ní pojednal podrobněji *Enrico Mercatanti* v článku Alcune lettere di C. Plinio Cecilio studiate come documenti per la biografia di Tacito (Rivista di filologia 1878, 324 n.).

Ale jako tato, tak rozplývají se v nívěč při střizlivé úvaze i námitky, jež stručně shora jsme shrnuli. Je mylné domnění, že vespólný vztah obou míst omezuje se jen na ono obyčejné a proto prý tuto bezvýznamné sdružení synonym *memora et luci*. Plinius nedokládá se přece Tacita — znění místa nenechává nás o tom v pochybnostech — jen k slovům *inter memora et lucos* (bylo by to i podivno), nýbrž uvádí tu celou myšlenku Tacitovu. Plinius nepraví: nepíší básní, ačkoli *memora et luci*, jak ty těchto slov užíváš, jsou k tomu nejvhodnější, nýbrž: nepíší básní, ačkoli dle tvého mínění *memora et luci* jsou k tomu nejvhodnější.

Musíme tedy vycházeti od celé myšlenky — ovšem ne v tom rozsahu, jako činí Haase. Což pak Plinius dovolává se Tacita, jak hravě se veršuje v lesní samotě, když člověk přijde na letní byt? Lichost námitky Haasovy je jasna. Plinius mluví o básnění v tišině lesní a o Tacitově domněnce, že to je právě nejpłodnější i nejvhodnější k tomu místo — o nic více nám nemůže jíti než naléztí tuto myšlenku.

A tuto myšlenku čteme v dialogu —, a to shodně s tím, jak jsme právě slova Pliniova vyložili. Myšlenka tato zahrnutá jest nejen v slovech '*utque ipsi dicunt, in memora et lucos, id est in solitudine, secedendum est*', nýbrž je podstatou celých obou míst, jak jsme je zpředu do slova podali. Myšlenka tato tvoří jeden sporný bod v polemice obou řečníkův, Aper ji uvádí jako vadu činnosti básnické, Maternus naopak jako přednost — tedy oba jako faktum, jen že každý jinak je posuzuje. Právě pro jeho význačné postavení mohl se Plinius tím spíše dovolávati onoho tvrzení — než, praví mnozí, tvrzení to není prý Tacitovo.

Jsou prý tam výslovně připomenuti básníci: *utque ipsi dicunt*. Jsou, ovšem, ale rozbírají a vykládají tam celý onen *passus* také ipsi *poetae*? Odůvodňují tam oni, co Aper vytkl jako odporne samotářství, za půvab a neocenitelnou výhodu? — Ovšem, Aper a Maternus — namítne Haase —, ale ani to není tedy projev autorův. Ale má dialog jejich jméno v čele jako jméno pisatelů?

Shledali jsme tedy shodnou myšlenku v dialogu s místem Pliniovým, ba našli jsme i táž slova *memora et luci* v dialogu dvakrát; soudíme tedy, že Plinius mnil dialog, a ten že jest tedy dle toho Tacitův, jak též rukopisy dosvědčují. Neváží tu nic odkaz na domnělou poznámku, Tacitem prý napsanou v listech obsahem nejistých, — nač vymýšleti teprve něco, když potřebné místo nalezeno? Nač vytýkati Pliniovi, že se tu nerozplýval v chvalořečech při citatu ze spisku příteleva?

Teprve ve spolku s tímto důkazem nabývá náležitého významu souhlasná zpráva rukopisná, že spisovatelem dialogu je Tacitus.

Tedy dvoje samostatné svědectví — neboť pro závislost vespólnou mezi nimi, jakou sosnoval Novák, není ani stínu pravděpodobnosti —, dvoji základ pro mínění, že dialog napsal Tacitus. Důvody vnější, které námitkami rozebránými zůstaly neotřeseny.*

Je naším úkolem zkoušení jich pravdivost po stránce vnitřní. Tím dán je rozvrh a postup naší práce: probrati myšlenkový ráz dialogu, probrati důvody chronologické i slohové. Předem několik dat ze života Tacitova.

II.

§ 1. Životopisná data Tacitova. § 2. Jeho vzdělání, zvláště řečnické.

§ 1. O životě P. Cornelia Tacita**) víme málo a valnou část toho ještě jen z domyslu. Tak již, kdy se narodil, toliko se dohadujeme ze dvou míst: Plin. Ep. VII, 20, 3, jak dole bude uvedeno, a Tac. I., 1 dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano provectam non abnuerim. Které jsou tyto stupně kariéry Tacitovy, velmi různě se stanoví; odkazují k uv. m. Narození Tacitovo klade se mezi r. 54—56, nejpozději, pokud vím, jediný Haase klade je do r. 58; na př. Peterson XVI do r. 53 n. 54, Nipperdey a Sauppe 262 do r. 54, Urlichs naposledy do r. 55 n. 56, Asbach 60 do r. 55 nebo krátce před tím, Steiner a Resl do r. 56 atd.***)

R. 77 zasnoubil se a později oženil s dcerou Julia Agricoly. Za dvě nebo tři léta byl quaestorem, potom tribunem plebis nebo aedilem. Za Domitiana stal se r. 88 praetorem a byl tehdy již členem collegia quindecimvirů. R. 90 odešel z Říma (prokonsulat jeho v Asii dosvědčen nově nalezeným nápisem; srv. Bull. de corr. hell. 1890, 603) a do smrti Agricolovy r. 93 se nevrátil. Za Nervy r. 97 nebo 98†) dosáhl konsulatu a měl chvalořeč

*) Dlouho zahrnovala se mezi ně i poznámka Pomponia Sabina († 1498): Corn. Tacitus appellat scripta Maecenatis calamistros (srv. D 26). Ale svědectví to čerpáno již z rukopisů nebo prvních vydání.

**) Mimo jmenovaná zpředu pojednání, zvl. úvody k vydáním, Jansena 31 n., Weinkauffa XC n., Resla 26 n. atd., srv. ještě *CL Urlichs De vita et honoribus Agricolae, Wirceburgi* 1868, *De vita et honoribus Taciti*, tamtéž 1879 (znám z rec. Andresenovy JB 1881, 221), *J Asbach Cornelius Tacitus, Historisches Taschenbuch V* (1886), 55 n., VI (1887), 141 n. (srv. rec. Andresenovu JB 1889, 251 n.).

**) Nelze tedy mluvit s takovou určitostí, jako Peterlechner 9.

†) Starší je mínění první. Proti němu poprvé hájil r. 98 *Asbach Analecta historica et epigraphica* 1878, 16 n. Přisvědčili mu na př. Urlichs na uv. m., Andresen v 8. vyd. *Ann. Nipperdeyové*, od něho přehlédnutém, a vyvrací je *E Klebs Das Konsulatsjahr des T. M 44* (1889), 273 n.; novými důvody mínění starší (a Klebsovo) posiluje *Ph. Fabia Le consulat de Tacite. Rev. de philol. XVII* (1893), 164 nn.

na Verginia Rufa; potom vystoupil ještě jako mluvčí Afrův spolu s Pliniem r. 100. Krátce před smrtí Trajanovou vydal spis *Ab excessu divi Augusti*, před ním *Historie* a ještě dříve r. 98 *Germanii* a na počátku téhož roku *Agricolu*; tento spisek je chronologicky první mezi nepochybnými spisy Tacitovými. — To jsou nejhrubší rysy jeho života.

§ 2. O vychování a vzdělání Tacitově víme jen, co lze souditi ze spisů jeho samých a ze zmínek jeho přítele Plinia. Ze souboru toho vidíme, že bylo pečlivé a důkladné.*) Tacitus znal literaturu řeckou i římskou, byl vzdělán ve filosofii (srv. na př. spis Zimmermannův, níže IV § 3 uvedený), v právech**) i vojenství, a což přirozeno, i v dějinách své vlasti. A měl patrně též obsáhlé vzdělání řečnické.***) Vzdělával se zajisté u nejznamenitějších učitelů řečnictví — byli to tehdy zvláště M. Fabius Quintilianus, Nicetes Sacerdos, Julius Secundus. Proto záhy nabýval slávy, tak že Plinius, Tacita mladší, narozený r. 62, vzhlížel naň jako na svůj vzor. Sám o tom dle Ep. VII, 20, 3 n.: *quam me delectat quod, siqua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia simplicitate fide vixerimus. erit rarum et insigne duos homines aetate dignitate propemodum aequales non nullius in litteris nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico), alterum alterius studia fovisse. equidem adolescentulus, cum iam tu fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo sed proximus intervallo et esse et haberi concupiscebam. et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. quo magis gaudeo, quod si quis de studiis sermo, una nominamur, quod de te loquentibus statim occurro.*

Kdo má na mysli literární působnost Pliniovu, nemůže vzta-
hovati slov těchto jinak než na činnost řečnickou, na činnost Tacitovu a Pliniovu. Práteleství jejich opíralo se tedy i o příbuzenství snah literárních, studií atd. Srv. k tomu i Ep. IX, 23: *nunquam maiorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Corneli Taciti. Narrabat sedisse secum circensibus proximis equitem Romanum; hunc post varios eruditosque sermones requisisse: 'Italicus es an provincialis?'. se respondisse: 'nosti me, et quidem ex studiis'. ad hoc illum: 'Tacitus es an Plinius?'. exprimere non possum, quam sit iucundum mihi, quod nomina nostra*

*) Šíře, ač ne vesměs spolehlivě, vykládá o tom Haase VII a dle něho Jansen 36 n.

**) Také v dialogu jest mnoho právnických obrátů, ba spor zahájen po způsobu soudní pře. Srv. Andresenovo vydání 10 n., Wolffovo 13, Lugert 31 a pozn. vydavatelů k jednotlivým místům.

***) O něm obšírně, ač ne všude přesně (zvl. po str. methodické) Walter na uv. m.

quasi litterarum propria, non hominum, litteris redduntur, quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est.

Máme-li na mysli, že řečnictví jest právě nejvýznačnější stránkou činnosti Pliniovy, a že Plinius tak rozhodně prohlašuje se za následovníka a stoupence Tacitova, nepochybíme, doplníme-li si ze zpráv o řečnické činnosti Pliniově kusý jinak obraz Tacita jako řečníka. Nejblížešim toho důsledkem jest, že i vzdělání jejich bylo přibližně stejné — zvláště že oba byli žáky Quintilianovými; o Pliniovi zjištěno to vlastním jeho přiznáním (Ep. II, 14, 9; VI, 6, 3).

Stran Tacita jest to pravdě podobno*) mimo to i z toho, jak důležitou úlohu hrál tehdy Quintilianus v Římě a jak zase Tacitus jako řečník vynikal; zajisté tak stkvělým výsledkům předcházela důkladná průprava u znamenitých odborníkův, a takovým Quintilianus byl. Plinius připomíná Tacitovu laudatio funebris Verginii Rufi ter consulis z r. 97 n. 98 (viz shora § 1, Ep. II, 1, 6 laudatus est a consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus) a oratio pro Afris contra Marium Priscum z r. 100 (Ep. II, 11, 17 respondit Cornelius Tacitus eloquentissime et, quod eximium orationi eius inest, *σεμνὴς*), kde vystoupili společně s Pliniem. Řečí těch bylo zajisté daleko více, zvláště když Plinius velmi často v listech dotýká se vynikající Tacitovy činnosti řečnické. Ale bližší zprávy o nich se nedochovaly.

Na objem i hloubku Tacitova vzdělání, zvláště v řečnictví, lze souditi i z jiných známek. Plinius zve jej svým učitelem (Ep. VIII, 7, 1) a často se ho tázává o radu v otázkách toho druhu; srv. Ep. I, 20, kde Tacitovi dává rozhodnouti o thematě, častěji prý již s jiným znalcem probíraném: co sluší v řečech výše klásti, stručnost či bohatou rozvláčenost (pro tuto rozhoduje se Plinius); dodává: haec est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu; sed plane cur dissentias, explices rogo. quamvis enim cedere auctoritati debeam tuae, rectius tamen arbitror in tanta re ratione quam auctoritate superari. — Zařizuje v rodišti svém (Novum Comum) školu, psal Tacitovi (Ep. IV, 13, 10): rogo, ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias praeceptores, quos sollicitare possimus. — Oba přátelé posílávali si vespolek k opravě své práce (Ep. VII, 20. VIII, 7) — styky, které jen výmluvně potvrzují, co jsme právě pověděli.

Na doklad vědomostí Tacitových v otázkách řečnických dovolávají se někteří též Fulgentia (de abstr. serm. LVII, vyd. Lerschova, Bonn 1844, str. XXIV): elogium est hereditas in malo.

*) Zevrubněji to rozbírá Peterson XLV n.

sicut Cornelius Tacitus in libro facetiarum ait — prý výklad o vtipu, významu jeho v řeči; jiní to zavrhuji.*)

Neklamným však důkazem jsou řeči, vložené do Tacitových spisů historických. Mají zřetelný ráz vzdělání školního, jsou spracovány dle teorií rhetorických. Tacitus ovšem měl k nim mnohdy předlohy, původní řeči. Ale že ty dle naučených návodů upravoval, ukazuje i tehdejší zvyk historiků vůbec i zvláště pro Tacita řeč císaře Claudia 11, 24, jejíž original v úryvcích nalezen na dvou měděných deskách v Lyoně r. 1524.***) Ostatně vliv rhetoriky zraří se i v dikci a ve vypravování samém.***) — A nejsou-li úsudky Tacitovy o řečnících ve spisech historických (srv. na př. u Jansena 53 n.) výmluvným svědectvím, že byl znalcem v tomto oboru — a že byl svým vzděláním docela způsobilý, pojednati o těch otázkách, jež jsou předmětem dialogu?

III.

§ 1. Všeobecné poznámky. — § 2. Datování rozmluvy dle některých údajů dialogu mezi r. 70—77. — § 3. Výklad slov *D 17 centum et viginti anni ab interitu Ciceronis*. — § 4. *sexta statio vlády Vespasianovy*. Dle všeho rozmluva jest z r. asi 75. — Stanovíce dobu sepsání, neprávem dovolávají se badatelé počátku Agr. (§ 5) i mluvčích, zvláště Materna (§ 6), a toho, že autor nazývá se pro dobu rozmluvy *iuvenis admodum* (§ 7). Dialog napsán za Tita nebo počátku vlády Domitianovy (§ 8). — § 9. Chronologie nevdá autorství Tacitovu.

§ 1. Otázka, kdy rozhovor, v dialogu líčený, byl konán a kdy byl napsán, od počátku tohoto sporu měla důležitý význam. Už Lipsius na př. z důvodů chronologických r. 1585 v 3. vyd. upustil od dřívějšího mínění, že dialog je dílem Quintilianovým. A obrátíme-li se do doby novější až nejnovější, je tu zase jiný spor. Jedni kladou sepsání — a o toto vždy běželo hlavně — do

*) Srv. na př. (mimo starší, j. FO [ssan] Sch. 1829, II, 354 a Bach Sch. 1831, II, 867) Lersch 72, Haase XIV, Nipperdey 17, Weinkauff 16 a CI pozn., Hübner H I (1866), 440, Luc. Müller Sammelurien, JJ 95 (1867), 789 n.

**) Podrobně srovnal obě Schmidtmayer Die Rede des Kaisers Claudius über das ius honorum der Gallier bei Tacitus ann. XI, 24 und die wirklich gehaltene Rede. ZöG 41 (1890), 869—887. Srv. i rec. JF LXXII, 155 n.

***) Nevím, pokud se dotýká nebo dotýká-li se vůbec této otázky Liebenam JJ 1891, 143, 797 nn., jak by se dle některých zmínek o něm mohlo zdáti, a Morawski De rhetoribus Latinis observationes, Krakov 1892. Zaznamenávám to jen pro úplnost.

mládi Tacitova, až do doby Titovy, jiní až na konec vlády Domitianovy, ba až po jeho smrti*), ano i po sepsání Agricoly (Döderlein vyd. XVII a Gutmann JJ 149) nebo současně s ním (Nipperdey poprvé v 3. vyd. Ann. 1862 a pak stále, a dle něho Sauppe), Wutk určitěji do r. 100, ba Ernesti (dle Ecksteina 38) ve vyd. dial. (1770?) docela až za začátek II. stol. Z tohoto pozdního sepsání plynul zase spor o to: Mohl Tacitus v téže době užívatí dvoji tak různé mluvy, jako jest v dialogu a Agricolovi i Germanii, či nelze toho připustiti, čímž by Tacitovský původ dialogu mizel? Pochopíme z toho, do jak nového a změněného stadia spor tento vešel, když Ritter ve vyd. Cambridgeském 1848 dokazoval tuším první, že dialog jest dílo z doby Titovy,**) jakž mu přisvědčil i Thiersch v kritice (Gelehrte Anzeigen von München 1848) a mnoho badatelů dalších.

Podotýkáme předem, než otázku tuto začneme rozbíratí, že nelze nic určitého říci o tom, byl-li dialog vydán o hodně později než sepsán či hned po sepsání.***) Proto budeme mluvití jen o sepsání dialogu, ničeho dále nerozhodující.

Nelze také ničeho získati pro tuto otázku z místa Pliniova Ep. IX, 10, 2, kde dle našeho výkladu dialog se cituje (quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas). Plinius, důvěrný přítel Tacitův, mohl dialog znáti i před vydáním — a mimo to list tento jest i pozdního data, až z počátku II. stol.†)

Také netýká se nás spor, je-li v dialogu rozmluva skutečná, skutečně konaná či jen smyšlená. Toto druhé mínění zastávají mnozí, nedávno i Schlottmann††) s širšího stanoviska to dokazoval (ale Andresen v rec. JB. 1890, 297 ani jeho důkaz neshledává přesvědčivým), Wittich dokonce 260 pozn. 2. snad by

*) *Bach* ve vyd. XXIII; *Pabst* dle Weinkauffa XXIV; *Andresen*² 4 [s dodatkem ve vyd. třetím]: Also ist der Dialog frühestens gleich nach Domitian geschrieben [oder wenigstens veröffentlicht worden] (srv. i 2. vyd. str. 9: noch unter Domitian, zwar nicht ausgearbeitet und herausgegeben, aber entworfen; v novém vyd. tato celá část vypuštěna); *Peterlechner* 11 (Der D. kann gleich nach Domitian, er kann aber auch erst in der späteren Regierungszeit Traians geschrieben sein); *Reuter* ve spise níže (IV § 1) citovaném 61; *Valmaggi* v uv. vyd.; *Novák* zvl. 226; *Schanz* 359 a j.

**) Mylně tedy přičítá Jansen 4 n. prvenství Steinerovi a Peterson IX Nipperdeyovi.

***) Již Klossmann na př. I, 6 a II, 35 pozn. tvrdil, že dialog, sepsaný po smrti Maternově, byl snad vydán teprve za Nerry nebo za prvních let Trajanových. Rovněž Eichstädt. Také Grünwald 49 v pozn. připouští, že dílo z r. 83 nebo 84 kolovalo s počátku jen mezi přáteli. Na takovéto pozdější vydání pomýšlí i Wolff ve vyd. 3 n.

†) Srv. Th. Mommsen Zur Lebensgeschichte des jüngeren Plinius H. III (1868).

††) Ars dialogorum componendorum quas vicissitudines apud Graecos et Romanos subierit. Diss. Rostoch. 1889, str. 48 n.

i připustil, že Aprova osobnost vůbec je vymyšlena — jak pravíme, nás otázka ta se netýká.

§ 2. Do I. stol. po Kr. uvádí nás autor D 16: 'ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quorum aetas mille fere et trecentis annis saeculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen, ut utrique superstites essent. ex quo apparet non multo plures quam quadringentos*) annos interesse inter nostram et Demosthenis aetatem'. O počtu tomto jedná Eckstein 35 a Violet Der Gebrauch der Zahlwörter in Zeitbestimmungen bei T. Diss., Lipsko, 1882 (Rec. JB 1885, 19 n.), 229 n.

Určitější jsou místa, kde se mluví o vládě Vespasianové. Srv. D 8 Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus veri, bene intellegit; D 17... felicitis huius principatus stationem. quo Vespasianus rem publicam fovet; D 9 laudavimus nuper ut miram et eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quinquaginta sestertia Basso donasset. Na dobu Vespasianovu hodí se také Maternovo líčení poměrů společenských, zvl. c. 41.

Ještě užší hranice podává D 5: quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? quae accinctus et minax disertam quidem, sed inexercitam et eius modi certaminum rudem Helvidii sapientiam elusit. Šíře to líčí Tacitus IV, 5—10 a 43—44, odkud vidíme, že událost ta se sběhla v senátě v lednu r. 70. — Peterson XIV dodává i D 17: proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes (uděleno Titem 73) a D 8 nunc principes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta — o Crispovi a Marcellovi: tento byl prokonsulem v Asii 70—73 a r. 74 byl podruhé consul suffectus a tedy na vrcholu své slávy.

S druhé strany lze dobu omeziti z D 37: nescio an venerint in manus vestras haec vetera, quae et in antiquariorum bibliothecis adhuc manent et cum maxime a Muciano contrahuntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus Epistularum composita et edita sunt. S tímto místem srovnal poprvé Urlichs Festgrusz 1 n. místo z Plinia NH 32, 62: Haec sint dicta de corpore: dicemus et de nationibus, ne fraudulentur gloria sua litora, sed dicemus aliena lingua quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba quae subiciam. — Dle toho, soudí Urlichs, jako již Borghesi

*) Rukopisy čtou: trecentos, obecné čtení navrhl Lipsius. Wolff ve vyd. 45 hájí čtení rukopisné — neprávem, jak vytýká i Helmreich v rec. JF LXXII (1892), 134.

op. 4, 353, byl Mucianus mrtev, když Plinius toto místo psal. Poněvadž však Plinius r. 77 dlo dokončil a z Muciana ne snad později teprve až do smrti r. 79 je doplňoval (neboť čerpá z něho ve všech částech svého díla), vyplývá z toho, že ona slova byla pronesena za života Mucianova, tedy před r. 77 — že rozmluva tedy konána někdy mezi r. 70 nebo 73 a 77.*)

Půjde nám nyní o to, lze-li tyto krajní mezníky blíže posunouti**). Důležité je tu D 17: nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus eius scribit, septimo idus Decembres occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium consules suffecit. statue sex (*Lipsius*, novem *cdd.*) et quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres et

*) Výsledek důležitý a proto často s důrazem uváděný; srv. na př. Peter 131 (jemuž také neprávem pozdější argument tento připisují, Jansen 16, Weinkauff LXXVI, Lugert 14 n., Vogel 252 pozn. b), Schanz 361 (jenž správně dovolává se Urlichse), Peterson XIV a 101. — Andresen 2 n. podává (a s ním Peterlechner 7) i jiný možný prý výklad místa Pliniova: 'der, wo es sich um die Beurtheilung solcher Dinge handelte, in unserem Zeitalter am einsichtsvollsten geredet hat', tak že by argumentace Urlichsova byla lichá a pro nás bezvýznamná. Výklad strojený.

**) Weinkauff činí tak ze zmínky o Helvidiovi. Praví LXXVI: Die Verbannung der cynischen und stoischen Philosophen ... welche Vespasian auf Drängen Mucians anordnete, kann noch nicht eingetreten sein. Der D. muss in die erste Hälfte des J. 75 [dle toho připouští Weinkauff LXII myslím zbytečně anachronism na konci c. 13, kde — dle něho — Maternus naráží na známou smrt Marcellovu r. 79] verlegt werden; denn seit den Kalenden des Juli 75 waren Mucian und Domitian Consulen, beide Gegner der Stoiker; für den Dialog darf man auch kein späteres Datum ansetzen, weil schon im J. 77, als Plinius Naturgeschichte, dem Prinzen Titus gewidmet, erschien, Mucian darin als 'ter consul' und demnach entschieden als verstorben citirt wird. — Pod. vykládá toto m. už Haakh 1844, str. 1124. Avšak předně oba vidí tu více, než tu vskutku obsaženo, jak dobře podotýká to o Weinkauffovi Grünwald 45 pozn., a za druhé Mucianus — správně namítl to již Vogel 272, pozn. h — potřeby byl konsulem r. 72 s T. Flaviem Sabinem. Srv. o tom i *Asbach* Die Konsularfasten der J. 68—96 n. Ch. Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande 1885, LXXIX, str. 111 a 131 (rec. JB. 1887, 83 n.). — Nelze tu ani s Haakhem upozorňovati na poměr autorův k Vespasianovi, s nímž prý nebyla by ve shodě pochvalná zmínka o Helvidii sapientia. Zmínka ta je příliš kratičká, aby kdo co takového z ní usuzoval — a vždyť sapientia = philosophia. Ani to nemá váhy — obdáváme to již teď —, co vykládá na str. 207 n. o D 8: nunc principes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur; obě osoby (Domitiana a Vespasiana) tu přesně liší a klade rozmluvu (mluví tu omylem o sepsání, což opravil IV, 584, pozn. 3) po návratu druhého z východu a brzičko po sporu Helvidiově s Marcellem i po longus et unus annus D 17 (o roce prý právě minulém). Správně namítl již Teuffel 1852 na uv. m., že 120 let od smrti Ciceronovy (viz níže) lze snáze vykládati o 117 n. 118 letech než o 111.

viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis et Vitelli longum et unum annum, ac sextam iam felicis huius principatus stationem, quo Vespasianus rem publicam fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas.

§ 3. Máme tu dvoje označení. Avšak s jedním — 120 let prý od úmrtí Ciceronova (dle toho r. 77—78) — jest ve sporu, co shora jsme uznali za pravé ze zmínky o Mucianovi.

Namítá se arci, že totéž udání opakuje se D 24: cum praesertim centum et viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit, a že na obou místech čte se 'in hunc diem'.

Avšak Maternus prostě opakuje po Aprovi udané číslo. Nekladl bych ovšem důrazu na to, že na prvním místě mají ABE odchylně CX, ani bych nečetl s Oberbreyerem (*Analecta critica ad Taciti dialogum de or. Diss. Berolin. 1875, str. VI*) 'centum et duodeviginti', ani s Petersonem XIV 'centum et sedecim'.

Mimo to součet vypočtených let činí toliko 117 n. 118; velmi zevrubně to vykládá Violet 186 n., 219 n., 172 n., 230 n. Dle toho bylo by tu jen číslo rovné, které v této souvislosti také úplně dostačuje. Zde nebylo třeba přesného označení; Aprovi šlo jen o to,*) zařaditi Cicerona atd. blíže k tehdejšímu řečníkům, i ukazuje, že od jeho zavraždění neminulo více než lidský věk. Tento přídavek, unius hominis aetas, zřetelně poukazuje vedle tendence Aprovy k tomu, že nebylo třeba celé řady let vyčerpati, dopočítati až do 120; postačilo tuto mezi jen přibližně ospravedlniti. Ostatně jak máme rozuměti tomuto označení, jasně nám ukázal dle mého mínění Messala; praví D 25: neque enim diu contra dicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse.

Co se týče oné přesnosti až na den a vůbec svědomitosti ve výčtu jednotlivých vlád, připomínám (s Violetem 187 a 232), že i panování Claudiovo a Neronovo udáno jest číslem přibližným, a že ze slov 'in hunc diem' netřeba nutně vyzumívati určení až na den (jako na př. kladou rozmluvu na 7. prosince Andresen 2 roku 77, Novák 10 r. 78, Peterson XIV r. 74); nelze právě tak dobře říci okrouhlým číslem: dnes je tomu 120 let? — Srv. ostatně i A 34, kde rovněž místo 42 nebo

*) Odtud odbočení Aprovo (po způsobu Horatiově Epist. II, 1, 36 n.) hádkou o slovo.

43 let počítá se na rovno 50. Tak dle uvedeného jest i tuto, a nemluví tedy nic proti ohraničení ze smrti Mucianovy.*)

§ 4. Druhé označení na m. uv. je sexta statio vlády Vespasianovy. To ovšem neshoduje se s počtem 120 let od smrti Ciceronovy, a proto jedni je zavrhuji, druzí právě od něho v této otázce vycházejí.

Valná část badatelů tudíž číslo VI měnila. Tak na př. Sauppe na uv. m. navrhl: statue sex et quinquaginta annos . . . ac novem, tam felicis huius principatus stationem.***) Klade totiž rozmluvu (dle druhého data) do r. 78, což hledí odůvodniti i jinými historickými fakty, ne však zjištěnými***) — a chce prvé datum s druhým uvéstí ve shodu. Tento rozpor zmírniti hleděl i Urlichs Festgrusz 4 opravou 'VII am' t. j. 'septimam' a kladl dialog do r. 76. Před ním i Michaelis ve vyd. 1868 navrhl 'ac VII, tam . . . stationem'. Rovněž Wagener Les travaux de M. G. Andresen sur le dialogus de or. Gand 1877 (dle rec. Andresenovy JB 1878, 314 n.) čte 'septimam'. Vše to odpadá výkladem, který před tím jsme podali o čísle 120.

Jiní měnili tak, že vůbec určité číslo uznávali tu zbytečným; posluchači přece prý dobu tu znali, nebylo třeba jim jí vypočítavati (srv. na př. Knaut Observationes criticae in Taciti qui fertur dialogum de oratoribus. Jahrbuch des Pädag. in Magdeburg 1879, str. 19). — Schulting navrhl 'ac secutam . . . stationem', což schválil i Haakh 208, Nipperdey vymýtil slova 'sextam iam' (vyd. Ann. I, str. 7), Vogel 253 pozn. opravuje buď 'ac sex iam' (sc. annos) nebo škrtnutím čísla 'ac iam felicis huius principatus stationem'. Dobře však podotkl už Teuffel 1852, str. 1568 a opakuji i Jansen 16, Andresen 2 pozn., Bährens 72, že souvislost žádá určitého čísla jako u předešlých panovníkův. Ostatně znali by i čtenáři (abychom odpověděli na onu jalovou námítku) uplynulou do rozmluvy dobu?

Stejného druhu je výklad Steinerův, jenž za 1. statio po-

*) Vogel 252 pozn. (a před ním Classen 4 podobně) počítá zvláštním způsobem. Neuznává tu čísla přibližného, nýbrž po způsobu římském rok počatý prý jest vpočítán jako plný, čímž dostává 119 let až do prosince 75. A o tomto roku jako o příštím mohlo se prý říci 120 let. To však není počítání přesné (srv. jeho zásady u Violeta), nýbrž zastírané všelijak (dvójím doplňováním) počítání přibližné. Tím i Vogel bezděky potvrzuje mínění naše.

**) Špatně cituji konj. tuto Jansen 13 a Bährens 71.

***) Nešifím se o výkladu tomto, jež přijímá i Peterlechner 8 (ponevadž prý úhrnná summa i pak činí 120 — Sauppovi se namítá, že napočítal 121 —, ježto vláda Caligulova a Claudiova jest počítána proti skutečnosti delší); také předpokládána Sauppem (a Peterlechnerem) změna mezi hořejším od Lipsia opraveným IX a dolejším VI! Ostatně proti němu se vyslovil i Classen 4, Urlichs 2 n., Bernhardy 864, Jansen 15, Lugert 16 a 17 n., Bährens 71, Violet 231.

kládá vládu Augustovu atd., až vláda Vespasianova je 6. statio. Pozoruhodným zdá se tento výklad Lugertovi 16, ale právem vytýkají mu strojenost Wackermann 21 a Bährens 72 s Jansem, jenž str. 16 mimo to míní, že třeba rozložit ve dvě různé stationes bis quaternos denos annos vlády Claudiový a Neronovy, jen pro stručnost takto shrnuté, tak že by panování Vespasianovo bylo vlastně 7. statio. — Jen málo odchylně Kleiber (Quid Tacitus in dialogo prioribus scriptoribus debeat, Diss. Halis Sax. 1883), str. 47: 'Non significat sextam ab Augusto stationem, sed in hac enumeratione sexto loco positam. Quod est germanice: nec die sechste Summe nec die sechste Regierung sed: endlich sechstens! die Regierung des Vespasian'. — Nesprávně. Neboť v uvedené souvislosti počítají se (in hunc diem colliguntur) léta panování jednotlivých vládařů, nepočítá se však pořadí, ve kterém po sobě vládli; čísla označují tedy dobu vlády jejich.

Souvisí to však i s významem slova statio. Vlastně je to výraz vojenský = stanoviště nebo stráž na něm postavená, a přenáší se pak i na jiná stanoviště, na nichž kdo jest postaven, jako vládařství atd. Srv. Ovid. Trist. II, 219 scilicet imperii, princeps, statione relicta; Vell. II, 132, 2 ut functus longissima statione mortali successores habeat quam serissimos eosque optimos (více ještě míst cituje Kleiber 46). Kdekoli však — podobně Bährens 72 — mluví se o vládcích, značí to vždy vládu samu, ne rok nebo vůbec část její.

Jiní hledí to přece vyložit o jediném roce panování, jako Peter k D 17, 15 (str. 70) a dle něho Peterson 42. Poukazuje k jakémusi rozlišování jednotlivých let za doby císařské hlavně tím, že všichni magistrati 1. ledna přísahávali na acta předešlých císařů, pokud nebyla zrušena, i císaře panujícího (někdy ji skládali dobrovolně i císařové), a také ke shodě let císařování s lety moci tribunské (po Caligulovi). Lze prý tedy i o jednom roce vlády říci statio. — Předně směšuje tu Peter dvě různé věci: počítání let pravidelně od 1. ledna a léta tribunatu, počítaná vždy od nastoupení, tedy různě a nahodile. Ale i kdyby takové pravidelné rozčleňování a rozrůžňování jednotlivých let vlády bylo, neziskáváme tím přece ničeho na odůvodněnou významu statio = rok vlády.

Z různého pojímání subst. statio vznikly zase rozmanité konjektury. Meiser navrhl 'sexennem . . . stationem' (což mylně tedy označuje R. Novák jako nové ve vyd. dial. 1889, str. 98), Schellius: 'sex iam, tam felicis huius principatus stationem', Spengel: 'sex tam', Vogel 'ac sex iam' (viz shora); Grünwald 45 pozn. jen to má za jisté, že, třeba-li tu změny, třeba změnití čísl. řadovou v základní. Radikální jest oprava Bährensova 'sextum (sc. annum) iam felicis huius stationis'. Na str. 72 dodává: Fortasse sex

iam (sc. annos) tam a Schellio mutuari praestat. V původním čtení, jak on je opravil, byla prý k slovu stationis nadepsána glossa principatus, která byla pojata v text a způsobila nynější změnu podání rukopisného. — Konj. Bährenseva — snáším se úplně s Andresenem² 2 pozn. (naposledy ji vypustil) — nejlépe vyhovuje smyslu, ale je příliš násilná a proto pravdě nepodobná. Schvaluje ji Schanz 361.

Dle toho nelze tu mluvit s rozhodnou přesností. Doposud nepodařilo se uspokojivě opravit a vyložit toto místo — jen tolik víme, že smysl jest tu asi = sex annorum spatium. Je-li již porušeno, přece zdá se pravým číslo VI, poněvadž svorně je nám tak dochováno a nepřekročuje hranic, které shora jsme vytkli.

Stojíme arci zase před novým rozhodováním. O čem máme záhadnou VI statio vykládati, o 6. konsulatu Vespasianově (jako na př. Violet 173), který počal 1. lednem 75 (srv. Asbach, Wiener Sitz.-Ber., phil.-hist. Kl. Bd. 36, 1861, str. 287) či o 6. roce tribunatu od 20. prosince 74 — rozdíl proti prvému nepatrný — či o 6. roce od 1. července 69, jak počítáno (dle Mommsena Röm. Staatsrecht II, 2², 774, pozn. 4.) na př. v CIL III, 853 a jak počítal už na př. Eckstein od 1. července 74 — patrně dle Historií II, 79?

Avšak označení tak přesného, jež beztoho je nemožno, ani pro svůj účel nepotřebujeme. Lze tedy jen říci, že rozmluva položena jest asi na r. 75 po Kr.

§ 5. Než počneme stanoviti dobu sepsání, vymýtíme, co neprávem se přibírá k řešení této otázky.

Především poukazuje se k A 2: 'memoriam quoque cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere' a A 3: 'quid? si per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis interciderunt, pauci, ut ita dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus iuvenes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium venimus, non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium bonorum composuisse'. Z těchto míst soudí někteří badatelé,^{*)} že Tacitus nevydal ničeho buď za vlády Domitianovy nebo vůbec před Agricolou. Avšak závěr ten není správný. Neboť Tacitus líčí oněmi slovy tehdejší

*) Na př. Teuffel Stud. u. Char.² 567. a Röm. Lit.⁵ 834, Steiner, Wackermann 22 pozn., Jansen 21, Nipperdey Ann. I³, 11, Novák 13 n. Th. Mommsen H III, 106 píše, že do smrti Domitianovy Tacitus nevydal 'wahrscheinlich überhaupt nichts, gewiss aber keine historischen Werke'.

situaci vůbec, všeobecnou stísněnost pod tlakem despotismu, a nemluví tu přece jen o svých studiích a pracích literárních, jak dobře vyložili již Haase XIV, pozn. 59, Peter 15 n., Vogel 276, Peterson XVI a j. Vždyť, zbývají-li ještě pochybnosti, lze uvést i z Wolfova progr. Frankfurt. 1879, 3, že o sobě mluví autor v Agr. 15krát v sing., kdežto pl. užívá jen tuto (o vrstevnících vůbec) a v posledních dvou kapitolách o všech pozůstalých Agricolových.

Ani slova 'incondita ac rudis vox' neopravňují k takovému výkladu, jaký mají na př. Nipperdey 11, Novák 14: jak prý by jich mohl o sobě užiti spisovatel tak půvabného spisku? Patrně prý tím sebe označuje jako nováčka ve spisovatelství. — Ovšem, dodáváme, ale jako nováčka v dějepisectví, zvláště měl-li zřetel — jak Weinkauff CXV n. podotýká — k takovým předchůdcům, jako byl T. Livius, Fabius Rusticus, kterých si váží, tohoto mezi novými, onoho mezi starými dějepisci, A 10. — Výrazy 'incondita ac rudis vox' ovšem tedy značí začátečníka, ale patrně v tom oboru, který zahajuje, totiž v dějepisectví.*) Z toho arci neplyne pro dobu sepsání dialogu nic.

§ 6. Přibírají se k této otázce také osoby mluvící v dialogu. Obsáhlejší výklad o jednotlivých podán v různých spisech; zde jde nám jen o to, je-li dialog psán po jich smrti či za života jejich, aspoň některých. Východištěm je D 2: venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis... studiose audiebam... nam et Secundo purus et pressus et, quantum satis erat, profluens sermo non defuit, et Aper omni eruditione imbutus contentus nebat potius litteras quam nesciebat.

Nejjednodušší výklad jest, že Aper a Secundus byli již mrtvi, když autor dialog psal. Jansen 26 to popírá — všechna ona praeterita položena jsou prý jen vzhledem k minulé době rozmluvy, tehdy prý Secundo... non defuit atd. Jemu přisvědčuje i Peterlechner 10, ale výklad náš jest rozhodně bližší, jakkoliv ani Jansenův není nemožný. Ostatně je to věc podří-

*) Viz výklad jich bližší u Wölfflina Ph 25, 97 a ze spisův, v partii o slohu (V. odd.) citovaných, u Ulbrichta XIV a Pohlmann 4 n. — Myslím, že nelze odtud odvozovati ani tolik, co odvozuje Grünwald 48 pozn., pomýšleje na ono silentium atd., že Tacitus vyjadřuje tu bol nad tím, že musil tak dlouho tajiti se svými 'seriora atque praecipue historica studia'. Mám za to, že mu běželo jen o charakteristiku celé doby, o vystižení všeobecné tehdejší nálady — a ne o líčení jen vlastního utrpení duševního. A vedle toho mluví skromně o své nevyzrálosti a svém začátečnictví na tomto poli literárním. A možno vůbec věřiti, že by Tacitova vox byla za doby sepsání Agricoli ještě 'incondita ac rudis', když Tacitus již před tou dobou byl i jako řečník i jako úředník činný? Není tu patrné, že Tacitus mluví tak ze skromnosti?

žená — o Juliu Secundovi beztoho j: dosvědčeno (Quint. IO X, 1, 120. 3, 12), že zemřel brzy.*)

Dle toho myslí se, že i ostatní mluvčí byli nebožtíky (v. na př. Teuffel Röm. Lit.⁵, 772) — zvláště Maternus, jak shledáme. O Messalovi děje se zmínka ještě r. 115; původně vztahována byla k našemu Messalovi (na př. Ecksteinem 19), ano Steiner touto okolností i vyvracel námitku, že Maternus jako ostatní byl patrně mrtev. Zmínku tu však třeba asi vztahovati k synovi našeho Messaly (tak Weinkauff LVII, Teuffel Röm. Lit.⁵, 766).

Ze všech účastníků hovoru nejvíce běželo o Materna, poněvadž dle některých smrt jeho lze datovati, a v dialogu prý třeba předpokládati, že jest mrtev: hlavně pro některé jeho svobodomyšlné výroky a pro konec c. 13. — O prvému bude řeč níže § 8, D 13 pak zní: ... nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere (quandoque enim fatalis et meus dies veniet), statuarque tumulo non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus ... — S tím spojují Cassia Diona 67, 12: *Μάτερον δὲ σοφιστὴν οὐ κατὰ τῶν ὁρίων ἐπὶ τοῖς ἀσκήσιν* (= declamans), *ἀπέκτεινε* — dle obyč. mínění r. 91, dle Witticha r. 94.**)

Přibuzenství obou míst spočívá jen v stejnosti jména. Rozpor však mezi nimi je ten, že v dialogu výslovně a na mnoha místech Maternus dráby řečnické se zřiká, kdežto druhý Maternus právě v té činnosti našel záhubu. Byl by se jí po letech přece jen zase věnoval? To není pravdě podobno (právem to vytkl už Steiner) — již proto je nebezpečno rozpor ten takto vyrovnávati, že druhý Maternus může býti od prvního docela rozdílný; neboť jméno to nebylo řídké.***) Tak třeba také řešiti tuto otázku, odlišiti totiž oba muže.†)

A že dialog psán jest až po smrti Maternové, tedy po r. 91 (94), k tomu dovolávali se uv. jeho slov. Klossmann I, 5 míní, že možná je vztahovati jen k ukrutnostem Domitianovým — ale podobná zmínka, zmínka o podobných neřestech mohla se státi

*) Nelze ovšem uváděti určitého letopočtu, jako Rausch 10 'asi r. 80' nebo Resl 7 docela r. 95 (quem a. 95 mortuum esse scimus); Peterson dříve r. 88, nyní XXXV asi 80.

**) Poprvé HS Reimar ve vyd. Cass. D. 1752. Dle něho Nast v něm. překl. dial. r. 1787, Schulze ve vyd. dial. (1788?), Dronke (Weinkauff LII pozn. 3); rovněž Klossmann I, 5, Eckstein 9, Wittich 273, Teuffel Stud. u. Char.², 566 (z r. 1858), Rausch 7, Peter 20 ('es ist wenigstens nicht unwahrscheinlich'), Andresen vyd.² 8 (ve vyd. 3. opustil tuto myšlenku), Peterlechner 10, Resl 7, Novák 10.

***) Srv. Steiner 25, Weinkauff LV pozn., Teuffel Röm. Lit.⁵, 772.

†) Jak soudili badatelé v tomto sporu přemnozí (vyjma uv.); srv. i Ribbeck Gesch. der röm. Dicht. III (1892), str. 91.

i na základě zkušeností z doby Caligulovy, Neronovy atd. — Wittich 273 a Novák 11 ona slova v závorkách mají za možná jen jako *vaticinatio ex eventu*.*) Ale třeba právě tu položit důraz na *fatalis et meus dies* = smrt přirozená a osudem určená, proti smrti násilné, pro niž bylo dokladů dosti a dosti, a kterou mu jaksi vyhrožovali, t. j. kterou mu připomínali na výstrahu druhové**); Maternus těmito slovy jim odpovídá. Srv. Peter k tomuto m., Andresen, Weinkauff LIII. — Dále arci bych nepokročil s Weinkauffem LIII a LXII (prý narážka na smrt Marcellovu) — je to pak anachronism (srv. výše § 2 pozn.).

Dle toho závěr náš je ten, že ani z onoho *prooemia Agri-coly* ani z věku mluvčích nelze souditi na dobu sepsání dialogu, neboť i když se rozhodneme, že dialog psán jest po jejich smrti, neplyne z toho pro nás nic, ježto smrti jejich, ani smrti Maternovy, nelze datovati.

§ 7. Zbývá D 1: *cui percentationi tuae respondere . . . vix hercule auferem, si mihi mea sententia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes iuvenis admodum audiui*.

O rozsahu tohoto označení promluví níže § 9. Z výslovné však poznámky autorovy, že účastnil se rozhovoru iuvenis admodum, odvozovali mnozí, že uplynulo již několik let od té doby, Novák myslí, že aspoň 10 let.***) A dle toho bylo by třeba klásti sepsání dialogu do doby o hodně pozdější, než rozhovor

*) Novák 11: 'Neboť kdybychom je vykládali o smrti muže onoho vůbec, t. j. ve smyslu, že i jemu jedenkrátě hodina smrti se přiblíží, byla by podivná, ježto obsahovala by myšlenku banální, věc, jež sama sebou se rozumí'. Srv. i Bährens 66. — Peterson XXXVII podobně vykládá, ale o Maternovi našem (oba odlišuje), zemřelém dle něho mezi rokem 74—75.

**) D 3, 4 n. tum Secundus 'nihilne te' inquit, 'Materne, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis, si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem?' — D 10, 29 n: *effervescit enim vis pulcherrimae naturae tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis*. — D 5, 24 n.

***) Nipperdey (od 3. vyd.) 12: so spricht niemand von sich, der erst sieben oder acht Jahre älter geworden ist. — Novák 10: slov 'to jsem slyšel ještě jako jinoch' nikdo neužije smyslem 'to jsem slyšel před třemi neb čtyřmi roky', nýbrž zajisté užije jich o době delší, nejméně 10, ale pravdě podobněji více let. — Andresen 3: die Worte . . . wären haltlos, wenn man nicht den Gedanken zu ergänzen hätte: 'und als reiferer Mann schreibe ich das damals Gehörte jetzt nieder' — jinak prý byl by užil autor slov 'paucos abhinc annos' nebo pod. (snáší se s ním Grünwald 47, Peterlechner 9). Ale dobře namítl Jansen 19: 'aetati admodum iuvenili aetas opponitur proprie iuvenilis.'

byl konán. Ale závěr takový není spolehlivý. Zvláště v mládí jeví se každý uplynulý rok, každá ztráta na věku mladistvém (stárnutím) velikou, a proto lze obratem dialogu naznačiti i dobu krátkou. A proto nelze to bráti za vážný důkaz pozdního sepsání dialogu — nedokazuje to nic. Snášim se s Vogelem 253: *Scripsit librum aliquanto post illud tempus* (sc. po době rozhovoru): *quot annis post, finiri non potest, quandoquidem homo XXX annorum non minus recte quam sexagenarius dicere potest se XX fere annos natum 'admodum iuvenem' fuisse.* —

§ 8. Ovšem tento rozdíl časový mezi rozhovorem samým, třebaš fingovaným, a jeho sepsáním nepočítal bych až do doby Nervovy nebo Trajanovy. Zdá se mi tomu odporovati D 1: *ita non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent, isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis.* Kde autor slibuje tak věrné vystižení toho, co slyšel, tam nelze ani pomýšleti na to, že by to psal snad až za 20 let po události, ať již byl dialog skutečný či smyšlený; vnitřní pravděpodobnost obrazu byla by tím naprosto porušena.*)

Mohl tedy autor psáti takto buď za Tita nebo za Domitiana. Půjde nám o zevrubnější určení doby.***) Autor chválí Vespasianu — a toho byl Domitianus později velikým nepřitelem. Také výklad o tom, jaká pokleslost v řečnictví, schátralost mravní, ztráta svobody tehdejší pokolení stihla, nemohl býti napsán za pozdní vlády jeho. Zvláště však rozhořčenost Maternova na tyranny a zarputilá nenávisť proti jich libovůli (srv. na př. odpověď jeho na otázku Secundovu D 3: *leges ... quid Maternus sibi debuerit, et agnosces quae audisti. quod si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet*), četné jeho svobodomyslné výroky a zvláště ostré a příkré posudky činnosti delatorů nemohl (srv. zvl. c. 8 a 13) vzniknouti až za panování Domi-

*) Peterlechner 9 arci protestuje proti tomuto výkladu, ale s nedarem; on opírá se Jansenovi 19, který takto soudil; také Lugert 20, Wolff 3 a Peterson XVII vykládají jako my.

**) Jansen 22 z Maternova příznivého líčení jeho doby usuzuje, že dialog nemohl býti napsán za Domitiana; patrně prý arci, že obraty a chvály jako D 41 *cum de republica non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus atd. týkají se Vespasiana; 'sed tamen facere non potuit auctor, quin eius quoque temporis, quo librum suum composuit, rationem exprimeret. Quod si verum est, nihil hercle in oratione hac occurrit, quod ad Domitiani crudelem dominationem referri possit'*. Jak prý užiti za něho slov o jediném a nejmoudřejším vládcí! Tedy dialog není spis z doby jeho — nýbrž z doby Titovy. — Ale: co Maternus dí, z toho lze přece jen souditi, kdy rozhovor se konal, tu dobu líčí. Tedy chybný je onen závěr.

tiana ukrutníka; popírám však, že by nemohly býti napsány za života Epria Marcella († 79) a Vibia Crispa († asi 93); za vlády mírné a příznivější státi se to mohlo. Ale aby vše to byl se odvážil někdo napsati teprve za ukrutenství Domitianova, na to věru nelze pomysleti.

Mohl však dialog býti sepsán za Domitiana*), ale než ještě nastal u něho obrat, než začal zuřiti v šlépějích Neronových a Tiberiových. Byl s počátku vládcem laskavým a mírným; změna však nastala prý r. 88**) — a někdy do té doby byl sepsán dialog: ať za Tita či za Domitiana. Podrobněji doby určití nelze.***)

Wutk zahrnul do této otázky ještě jiný moment. Z listu Pliniova k Tacitovi I, 20 o thematě, hodí-li se lépe k řečem soudním stručnost (o němž shora II § 2 jsme se zmínili), dovozuje Wutk, že dialog tehdy — list psán prý r. 98 — nebyl uveřejněn, poněvadž prý bylo by holou pošetilostí ještě po dialogu zvláštním listem Tacita na to se ptáti, když v dialogu je o tom výklad. A z jiných ještě známek usuzuje, že dialog pochází z r. 100. — Ale mezi dialogem a listem Pliniovým není oné vnitřní souvislosti, v dialogu autor nedotýká se oněch otázek, i nelze uznati domněnky Wutkovy, jakož ji odmítli i uvedení recensenti, kdežto Schanz 363 ji přisvědčil.†)

Dialog jeví se tedy spisem z doby Titovy nebo prvních let Domitianových.

§ 9. Jak mají se tato data ke zprávě rukopisné, že Tacitus

*) Šíře to vykládá Peterson XVIII.

**) Vogel 276 jako hranici stanoví r. 85, kdy Domitianus, zanevřev na Agricolu, odvolal jej z Britannie.

***) Peterson XVIII uvádí určitější datum sepsání, asi r. 84—85.

†) Domněnka tato není tak nová, za jakou ji uv. recense pokládají. Již Janin 1839 (*Journal des Débats*, 22. července) tvrdil, že Tacitus chtěl dialogem odpověděti na list Pliniův I, 20. Stanoviti však určitéji vespolný poměr obou nemohu, poněvadž práce Wutkova nebyla mi přístupna a druhou znám jen z Baiterova-Orelliova vyd. Tacita II (1818), 524. — Ernestiovu uv. domněnku uvádějí a odmítají Eckstein 38 n. a Rausch 37. Prvý píše: Adice JA Ernestii sententiam, qui post saeculi secundi initia librum proiciendum esse censuit, quia paenularum in urbe usus, qui c. 39 commemoratur, a Domitiani demum temporibus invaluit nec prius de plerisque causis in tabulariis explicatis dici potuit. Sed paenulae, prioribus temporibus ab peregrinantibus adhibitae et sub primis Caesaribus in urbe quoque ad frigoris vim pellendam et pluviae molestias arcendas usurpatae, num in foro et in iudiciis etiam caussidicorum vestimentum factum sit, dubitandum, et scriptor si non erroris arguendus est . . . , certe excusandus tota extremae orationis conformatione, in qua alia amplificantur, alia extenuantur. — Rausch diví se lopotným prý výkladům tohoto místa, 'quum tamen angustius et membris adhaerens genus togarum cum paenulis comparari atque per irrisionem et hyperbolen eo vocabulo nuncupari intellegendum sit'. — Srv. i pozn. vydavatelů.

je spisovatelem dialogu? Autor byl prý přítomen rozmluvě iuvenis admodum. Rozsah tohoto rčení stanovil z dokladův Eckstein ve vyd. dialogu (Waltherově 1833) a Prol. 37 na léta mezi rokem 17 a 24 n. 25. A označení to hodí se zcela na Tacita, v době rozmluvy asi dvacetiletého.

Namítá se (Gutmann u Orell. 104 a JJ 141 a Novák 224), že Tacitus sotva 'by byl kterého řečníka tak dětinsky se držel, jako se to na uv. m. o jinochu rozmluvě přítomném vykládá' (D. 2, 5 n.); na to 'byl Tacitus, jak se nám v dějepisných památkách jeví, příliš samostatný a vážný člověk' (Novák). Ale vždyť právě to bylo z podstatných výtek, činěných novému směru v řečnictví, že opustil starodávňý onen zvyk (srv. řeč Messalovu), a právě Quintilianus horlivě povzbuzoval posluchače k tomu, aby provázeli staré, osvědčené řečníky a sledovali jich výkony. A Tacitus byl v tom jen žákem poslušným svého mistra (srv. i Peterson XVI, XLVI).

Jiní soudili, že látka dialogu byla Tacita příliš daleka tehdy, kdy dialog asi sepsán. Ale uvažme řečnické jeho vzdělání, jak jsme je shora II § 2 hrubě načrtli, i důkazy jeho činnosti řečnické — a i tato námítka mizí. Rovněž ta, kterou uvádí Eckstein 37: Neque Fabius Justus, talem disputationem ubi cognoscere voluisset, iuvenem excitasset ad eam litteris perscribendam, sed expetivit id haud dubie a peritissimo viro. Tento Fabius Justus byl přítelem Pliniovým a tím i Tacitovým (více Eckstein 4 n., Peter 18). Jinoch v letech Pliniových mohl obrátiti se na Tacita, věkem staršího, s otázkou, jež tvoří obsah dialogu. A také námítka Andresenova 3 je nepodstatná, že není pravdě podobno, aby Fabius Justus, důvěrný přítel Plinia, narozeného r. 62, v tak mladém věku byl se obíral s autorem otázkou tak dalekosáhlou. Ale vždyť nebyla to otázka naprosto nová ani otázka nikým neprobraná, nýbrž látka často ve školách a literatuře vysvětlovaná. Kromě toho nesnadno co určitého namítati, když věku Fabiova ani neznáme. Ostatně kdo ví, není-li toto jen prostě na osobu Fabiovu připjato, aniž s osobností jeho vše se shoduje?

Ze všeho vyplývá, že zpráva rukopisná (že Tacitus je spisovatelem dialogu) nemá odporu po stránce chronologické, pokud taková data z dialogu můžeme určití, naopak nalézáme shodu se zprávami, o životě Tacitově odjinud známými.

Půjde o to probrati podobně dialog i po stránce myšlenkové a obsahové — a to bude obsahem následujícího oddílu.

(Pokračování).

O homerských výrazech ojedinělých.

Napsal Jan Krejčí.

Výrazů ojedinělých užívá se při řešení otázky homerské jako důkazu o pozdějším původu té neb oné partie. Příležitostně o nich zmínky činili už kritikové staří, souborně o nich jednali badatelé noví. Nemáme tudíž thematu nového, ale věc potřebuje revise, doplnění, a tomu účelu věnovány jsou tyto řádky. Prohlašujeme napřed, že po našem soudu ἄπαξ εἰρημένα při řešení otázky homerské nemají ceny pražádné. Domníváme se pro toto tvrzení míti dobré důvody.

1. Ač tolik o ἄπ. εἰ. bylo psáno, přece nemůže se v té příčině vědecká kritika vykáhati podnes jednotným, platným výsledkem; stanovisko, se kterého se věci zabývají různí badatelé, jest zcela subjektivní. To jest tím podivnější, že přes to přese všechno řídí se zásadami stejnými od té doby, co Spohn ve své Commentatio de extrema Odysseae parte, 1816, str. 156 nn. pronesl slova: „Iam vero non modo inutilis, sed ineptus labor foret, si ἄ. εἰ. eo tantum consilio enotarem, ut diceremus nonnisi hoc atque illo loco hoc atque illud vocabulum legi. Inde enim nihil aliud probaretur quam — hic tantum legi.“ A dále: „Sed hic tantum est cautionis, ut credam nonnisi numero, habita partis in qua adsit ratio, satis magno et formas complectente, quae amplificationem et progressionem linguae prodant, aliquid certi inde elici posse.“ Řídili se všichni zásadou, že třeba přihlížeti k povaze ἄ. εἰ. Volkman, Commentationes epicae, 1854, str. 118 nn. praví: „Itaque quid e solo ἄπαξ λεγομένων recensu de recentiore rhapsodiarum aetate confici potest? E solo recensu fere nihil... Itaque certum est ἄ. εἰ. et nova vocabula, nisi aliis illustrata rationibus, parum valere in diiudicanda quaestione, quid spurium sit in Homeri carminibus, quid genuinum.“ Friedlaender poukázal na nabodilost a jiné příčiny, proč to neb ono slovo vyskytá se pouze jednou (srv. o tom níže), a vůbec o věci pojednal s chvály hodnou strážlivostí a objektivností; z celého jeho pojednání jest patrné, jak malou klade na ně váhu. Přidáme-li k tomu ještě, co praví Peppmüller, Commentar des XXIV. Buches der Ilias, str. XLIII nn., Sittl, Geschichte der griechischen Literatur I, str. 79, Düntzer, Homerische Abhandlungen, str. 202 nn., 323 nn., přiznáme, že všichni jsou na stejném stanovisku.

Ovšem vyskytli se i při tom někteří, kdo kladli váhu hlavně na počet ἄ. εἰ., tak na př. Geist v Homericae disquisitiones (Neue Jahrb. für Philologie und Paedagogik I., Supplmbd., 4. Heft, 1832, str. 604), když praví: „Sed in quinta Iliadis rhapsodia tantus

eorum numerus est, ut iam inde aliquid concludi posse videatur.“ Srv. také slova Vysokého v *Homerica* (1892, str. 14). To již proto nemá váhy, že jich je vlastně všude hojně!

Řekli jsme, že přes toto stejné stanovisko badatelé nedospěli podnes k úsudku jednotnému; není jediné partie, kde by se shodovali v příčině *ἄ. εἰ*. Cena jejich řídí se tím, kterou část pokládá ten neb onen za pozdější a kterou ne; v oné se uznává celá řada *ἄ. εἰ*. za platnou, v této se ignoruje. Abychom uvedli doklad: Düntzer v *Homerische Abhandlungen*, háje jednotu 1. zpěvu Iliady, praví (str. 202): „Gar nichts vermögen die ἄπαξ λεγόμενα zu beweisen, deren in jedem Buche eine mehr oder minder bedeutende Zahl zu bemerken.“ Ale když hned potom dokazuje pozdější původ Doloneie (str. 303), nerozpakuje se nic uváděti je za důvod pro původ pozdější. To ovšem otřásá víru ve vědeckou přesnost.

2. Nápadný jest převeliký počet výrazů ojedinělých; celkem asi $\frac{1}{4}$ všech slov vyskytá se u Homera jen jednou. To svědčí, jak velikou část jich musíme přiřknouti náhodě a nutné potřebě. Ale nápadnější jest okolnost, kterou vyšetřil Friedlaender (N. Jahrb. f. Phil., III. Supplmbd., str. 765), řka: „Überhaupt zeigt die Beobachtung, dass die mit oder ohne Grund am meisten verdächtigten Gesänge gerade verhältnissmässig wenig oder doch keineswegs auffallend viele *ἄ. εἰ*. enthalten.“

3. Kritická cena *ἄ. εἰ*. jeví se v docela jiném světle, posuzují-li se souborně, všechna najednou, než když se jich užívá pouze pro některou partii. A posuzování takové jest nutné, musí předcházeti, dříve než se mohou činiti závěry speciální. A tu se objeví případy takřka frappantní; jedno negativní pozorování ruší se druhým, a vzájemným srovnáváním ukáže se oprávněnost těch, o kterých byla příčina i sebe více pochybovati. Nejednou jsou *ἄ. εἰ*. slova vzácného stáří, která se jinde nevyskytují; často slovo, které jest později zcela běžné, vyskytá se u Homera jen jednou, ale poukázáním na jiná, později také běžná a nejsoucí *ἄ. εἰ*., mizí jejich cena pro kritiku; často se vyskytá *ἄ. εἰ*. v případech, kde se užívá v básních homerských stále slova jiného; ale poukázáním na analogické případy jiné jest nutno připustiti i možnost prvého.

4. Důvodů grammatických, pokud jsme poznali, uvéstí nelze.

Vůbec čím více se o věci přemýšlí, čím hlouběji se zkoumají všechna *ἄ. εἰ*. a jednotlivé úkazy se navzájem srovnávají, tím méně nápadného se jeví a tím skeptičtější úsudky vznikají. Tou cestou dospěli jsme k naznačenému výsledku negativnímu.

Úvaha naše opírá se o důkladnou studii Friedlaenderovu, uveřejněnou, jak známo, v *Jahrb. f. class. Phil.*, III. Supplmbd., str. 713 nn. Ten *ἄ. εἰ*. vypsál a podrobil kritickému rozboru,

v němž vyšetřiti hodlá, pokud jejich oprávněnost kriticky připustiti lze. Dle něho nemají kritické ceny tato *ᾶ. εἰ.* (srv. i Listy fil. XVI, str. 471 nn.):

1. Ta, která se vyskytují v přirovnáních, kde různé osoby, předměty, stavy a zjevy jen jednou jsou naznačeny: sem spadají i popisy (na př. homerského štítu, vozu Priamova a p.). Str. 749 nn.
2. Ta, jichž ojedinelost jest podmíněna úzkým oborem, v němž se obě básně pohybují. Str. 750—755.
3. Četná synonyma, složeniny a odvozeniny. Str. 753—763.

Pak stanoví Friedlaender čtyři druhy *ᾶ. εἰ.*, které kritický význam mají, a sice:

1. Pojmenování pojmů a předmětů, která se jen jednou vyskytují, ač bylo k tomu příležitosti a příčiny dost.
2. Která se pro homerskou dobu zdají příliš moderní.
3. Slova, která pro předmět často jmenovaný a označený jedním nebo více slovy, v básních homerských obvyklými, se vyskytají jen jednou, kdežto po Homerovi jsou častá.
4. Která se vyskytají jen jednou, ačkoli čekáme, že, patříce k homerskému pokladu slovnímu, mnohem častěji se objeví.

Co se týče zásad, dle kterých Friedlaender upírá různým výrazům ojedinelým ceny, nelze pochybovati, že jsou správné; oprávněnost jich leží na snadě, a uznáváme ji také my. Dle toho četná *ᾶ. εἰ.* odpadají. Většinu z nich výslovně již uvedl sám, nám tedy zbývá jednak doplniti to, co vynechal, jednak vyšetřiti ty výrazy, které se mu zdají míti cenu kritickou.

I. Podáváme, resp. doplňujeme seznam hapax legomen, tvořených od kmenů v básních homerských běžných, a která básník snadno mohl utvořiti. Jest jich veliký počet, i nelze dokázati, že by grammaticky neb jinak byly proti duchu jejich, ať se to týká substantiv, ať adjektiv, ať sloves složených i prostých. Zejména složených sloves jest hojně, která se vyskytají jen jednou, kdežto simplex častěji; a nebude nikdo tvrditi, že by tu jako *ᾶ. εἰ.* měla cenu, zrovna tak, jako když simplex vyskytá se jednou, ale sloveso složené častěji; naopak jest věc takového druhu, že v tom případě o ojedinelosti vlastně ani mluvíti nelze.

στέμμα A 14, 28, 273 — čteme *στέφω* Σ 205, θ 170; *στέφ' αὐρος*, *στεφάνη*, *στεφανῶν*, *ἐπιστεφής*, *ἐπιστέφω*, *ἀμπιπεριστέφω* častěji; *ἀμφησφής* 45 — *ἐρέφω* A 39, Ω 450, *κατησφής* Σ 589, ε 367, ι 183, ν 349, *ῥροφος* Ω 450.

καταπέσσω 81 — simplex, také ve smyslu přeneseném, čteme

B 237, A 513; srv. i Θ 513, Ω 617.

ἀποδέχομαι 95 — simplex a thema vůbec velice časté;

- λαμπεύω 104 — slovo charaktersistické. Vyskytá se ve zpěvu, který se všeobecně počítá k nejstarším, a vers nebudi žádných pochybností. I kdybychom neměli jiných tvarů téhož kmene, nemohli bychom z něho nic souditi; ale čteme mimo to: λάμπω *A* 66, *N* 474, *P* 650, *Σ* 442, ἐπιλάμπω *P* 650, λαμπύρ *σ* 307, Λαμπεύδης *O* 526, Λαμπεύη *μ* 132. O tvaru a suffixu slovesa srv. Curtius Stud. I, str. 38, Ztschr. f. d. Gymnasialwesen XVIII, str. 328.
- προβέβονλα 113 — simplex nesmírně časté, tvar jistě starý.
- παλλίλογος 126 — komposita s πάλιν nejsou v homerských básních žádnou zvláštností; srv. παλιμπετής, παλινόροος, παλίντιτος, παλιρόθιος a j.
- τριπλή 128 — τριπλαξ čteme *Σ* 480; srv. adv. τετραπλή *A* 128, άπάντη, άλλη *H* 183, 186, κείνη *μ* 69, λάθρη *δ* 92 a j.
- μεταφράζομαι 140 — simplex velmi hojně.
- δασμός 166 — čteme δαίωμα *A* 125, 368, *I* 733, *Σ* 511, *X* 120, β 335, ρ 80 a jinde. Substantiva suffixem -mo-, -mā- utvořená jsou častá; srv. Brugmann Gr. Gr.², str. 94, Vogrinz, str. 144, Solmsen KZ. 29, 123.
- ὑπεροπλή 205 — čteme ὑπέροπλος *O* 185, *P* 170, ὑπεροπλίζομαι ρ 298.
- ἀναθρήω 236 — simpl. ε 73; srv. θάλος *X* 87, νεοθρήης *Ξ* 347, θάλλω *I* 208, ε 69 a j.
- δημοβόρος 231 — καταδημοβορέω *Σ* 301; s δῆμος jsou složeniny časté.
- λέπω 236 — máme ἀπολέπω *Φ* 455, λεπτός *I* 661, *Σ* 595, *X* 511, 497 a j., λοπός *τ* 233.
- ἥδνεπής 248 — slovo to básník jistě snadno mohl utvořiti.
- μεθομιλέω 269 — simplex se vyskytá *E* 86, 834, *Π* 641, *Σ* 194, α 265, ω 19 a j.
- ἀπολυμαίνομαι 313, 314 — čteme ἀπολυμαντήρ ρ 220, 377, λῦμα *λ* 314, *Ξ* 171.
- ἐπαίτιος 335 — simplex jeví se *Γ* 164, *T* 410, β 87, α 348 a j.; srv. ἐπιμόρτυρος, ἐπιτιμήτωρ, ἐπιβώτωρ a jiná složená s ἐπί.
- πεμπώβολον 463 (= γ 460) — ὀβελός jest velice časté. Brugmann, str. 55.
- κολφός 575 — κολφάω *B* 212.
- σγκαλέω *B* 55 — simplex přechasté.
- βοτρυνδόν 89 — βότρυνς *B* 562; srv. adv. δαιτρών, ἱλαδόν a j.
- πολυκοιρανίη *B* 204 — κοίρανος se vyskytá *B* 204, 487, 760, *H* 284, Θ 281, *I* 644 a j. Verše 203—205 se obvyčejně zavrhují, protože prý nejsou vhodně umístěny. Tak činí Lachmann, Düntzer, Faesi a jiní. I kdyby se tomu dalo za pravdu, neza-

vrhovaly by se verše ty pro toto hapax legomenon, které je docela homerské (srv. *πολυιδρείη, πολυκερδείη* a j.). Ostatně sám Düntz uznává: . . . „wenn auch dadurch die *altberühmten* Verse zum Lobe der Monarchie aus der Ilias ausgeschieden werden; denn sie sind hier so ungeschickt als möglich angefleckt.“ (Hom. Abhandlungen, str. 109).

ἐπεσβόλος 275 — máme *ἐπεσβολία* *δ* 159. Slovo jest utvořeno docela správně; srv. *ἐγγέσ-παλος, ὄρεσ-κῶος* a j.

πολύζυγος 293 — srv. *ἐκατόζυγος* *Τ* 247; *ζυγόν, ἐύζυγος* čteme častěji v Odyssei, o čemž Friedlaender, str. 804.

ὑποπιήσω 312 — *πιήσω* nepřechodně *θ* 190, *ξ* 354, 474.

ἀμφιποτόμαι 315 — simplex *Β* 90, 491, *λ* 222, *ω* 7; srv. *ἐκποτόμαι* *Τ* 357; *πέτομαι* časté.

ἀμφιάχω 316 — simplex vyskytá se velmi hojně; srv. *ἐπιάχω* *Ε* 860, *Η* 430, *Ξ* 148 a j.

ὀψιμος ὀψιτέλεστος 325 — čteme *ὀψέ* častěji, *ὀψίγονος* *Γ* 353, *Η* 87, *Π* 31, *α* 302, *γ* 200 a j. Srv. *ἀπριάτην ἀνάποινον* *Α* 99.

φρήτη 362, 363 — máme také *ἀφρήτωρ* *Ι* 63, což ačkoli Friedlaender vylučuje (Analecta HomERICA, Jahrb. f. class. Philol., Supplmbd. III, str. 470), činí tak pro nevhodné umístění veršů, nikoli pro toto hapax legomenon.

συμφράδμων 372 — *φράδμων* čteme *Π* 638, mimo to *συμφράζομαι* *Α* 537, 540, *Ι* 374, *ἀφράδμων, φραδμοσύνη*.

παγχρύσεος 448 — substantivum velice časté; srv. *παγχάλκεος, πανάργυρος* a j.

παιφάσω 450 — toto slovo není ojedinělé, protože se vyskytá také *Ε* 813, arci s předložkou *ἐκπαιφάσω*. Neboť jako nelze pokládati ta slovesa složená za hapax legomena, k nimž jest doloženo simplex, nesmí se tak činiti ani s těmi slovesy jednoduchými, k nimž jest doloženo kompositum, jak tomu jest u tohoto slovesa. Totéž platí o: *ἄρχω* *Γ* 371 (*ἀπάρχω* *τ* 230), *ἀλοιάω* *Ι* 568 (*ἀπαλοιάω* *Α* 522), *ἀλαστέω* *Μ* 163 (*ἐπαλαστέω* *α* 252), *στάζω* *Τ* 39, 348, 354 (*ἐνστάζω* *λ* 41), *ψύχω* *Τ* 440 (*ἀναψύχω* *Ε* 745, *Κ* 575, *Ν* 84, *δ* 568; *ἀποψύχω* *Α* 621, *Φ* 501, *ω* 348), *πτύω* *Ψ* 697 (*ἀποπτύω* 781, *ἐκπτύω* *ε* 322), *κηκίω* *ε* 455 (*ἀνακηκίω* *Η* 262, *Ν* 705, *Ψ* 507), *χρόμπτω* *κ* 516 (*ἐγχρόμπτω* *Ε* 662, *Η* 272, *Ν* 146, *Ρ* 405, 413, *Ψ* 314, 338), *ἐψιάομαι* *ρ* 530 (*ἐφειψιάομαι* *τ* 331, 370, *καθειψιάομαι* *τ* 372), *πτοιέω* *χ* 298 (*διαπτοιέω* *σ* 340), *λώβευω* *ψ* 15, 26 (*ἐπιλωβέω* *β* 223).

δουλιχόδειρος 460 (= *Ο* 642) — *δολιχός, δειρα* vyskytují se častěji; srv. *δολιχόσκιος, δολιχήρετος*.

ποιμνήιος 470 — *ποιμνή* čteme *ι* 122, *ποιμαίνω* *Ζ* 35, *Α* 106, 245, *ι* 106, *ποιμήν* velice často. O tvaru Vogrinz, str. 145.

- ἐκρεπής 483 — sloveso velmi hojné; srv. πᾶσιν δὲ μετέπρεπεν ἡρώεσσιν.
- πολύκνημος 497 — komposit s πολὺς je vůbec taková hojnost, že netřeba uváděti dokladů; κνημός vyskytá se B 821, A 105, Φ 449, 559, δ 337, ρ 128 a j.
- πολυτρήρων 502, 582 — τρήρων čteme E 778, X 140, Ψ 853, 874, μ 63 (srv. předch.).
- ἀσπιδιώτης 554 — ἀσπίς je velice časté, ἀσπιστής A 90, 281, Θ 214, 221, a j., ἐπασπίδιος N 158, 807, Π 609.
- ἔφαλος 538, 584 a ἡμιτελής 701 básník jistě snadno mohl utvořiti.
- καταπλήσσω Γ 31 — simplex jest časté, také ve smyslu přeneseném Ξ 40, σ 231 a jinde; srv. ἐκπλήσσω M 394, Σ 225.
- ἐπιτοξάζομαι 79 — simplex θ 218, 220, 228, χ 72 a j.; srv. τοξεύω Ψ 855, τοξευτής Ψ 850, τόξον velmi hojné.
- διαμετρέω Γ 315 — thema velmi hojné, simplex χ 179; srv. ἀναμετρέω μ 420.
- διαμάω 359 (= H 253) — simpl. Ω 451, ι 135, φ 301.
- πολύκεστος 371 — κεστός čteme Ξ 214.
- ἔσαθρέω 450 — simplex K 11. M 391, Ξ 334, μ 232.
- ἐκδίδωμι 459 — sloveso nesložené i jiná komposita velice hojné se vyskytují.
- προδοκή A 107 — sloveso προδέχομαι se u Homera nevyskytá, ale také jinde ne; plural abstrakta je docela homerský.
- ἄβλης 117 — vyskytá se také ἄβλητος A 540, ἀπόβλητος, προβλής, ἐπιβλής. Srv. ἄγνός: γνωτός, ἄγνωστος; ἄδμής: ἄδμητος, ἄδάμαστος. Nesprávně je, co praví Geppert (Über den Ursprung homerischer Gedichte I, str. 37); ὀξυβελής, πολυδύμιος, εὐπρυμνος 123, 171, 248 jistě nijak nejsou nápadna.
- ἀπαλοιάω A 522 — simplex čteme I 568.
- ἀκροκόμος 533 — srv. ἀκροπόλος E 523, τ 205, ἀκροκελαινόων Φ 249.
- ἐκδηλος E 2 — čteme δηλός v 333, δέελος K 466.
- ἀνακοντίζω 113 — velmi hojné jsou ἀκοντίζω, ἀκοντιστής, ἀκοντιστής: avšak zde jest slovesa užito ve významu nepřechodném (αἶμα δ' ἀνηκόντιζε) — případ vzácný; vyskytá se tak ještě u Herodota IV, 181. Srv. Spohn, de extrema Odysseae parte, str. 77.
- διακλάω 816 — simplex A 584, ζ 6, 128; srv. κατακλάω N 608, T 237, přeneseně δ 481, 538, ι 256, κ 198 a j., ἐνικλάω.
- παρατρέω 295 — simplex čteme E 256, A 546, Ξ 542, P 332, X 143 a j.; περιτρέω A 676.
- ἐνστρέφω 606 — simplex velice hojné.
- ἐνωπή 374 — čteme κατένωπα O 320 (ἐνωπαδίως Ψ 94?).

ἐξαγγέλλω 390 — přecho se vyskytá ἀγγέλλω, ἄγγελος, ἀγγελίη, ἀγγελίης, ἀγγελιώτης, jednou εὐαγγέλιον. Srv. ἐξ-εἶδον *T* 342, ἐξ-εἶπον *I* 61, Ω 654, ἐξ-ἐρέω častěji.

ἐκκλέπτω 390 — často se vyskytá κλέπτω, κλέπτεις, κλεπτοσύνη, ἱποκλοπέομαι, κλεψίφρων, ἐπικλοπος, κλόπιος, κλοπός.

κατηπιδάω 417 — ἥπιος čteme Θ 40, *X* 184, κ 337, ξ 179 a jinde.

καταμύσσω 425 — simp. *T* 284, přeneseně *A* 243.

πάναγρος 487 — čteme ἀγρέω, ἄγρη, ξωάγρια, ἀγρώσσω, ἀγρότης. S παν se jména zrovna tak často skládají jako s πολυ-.

λικμάω 500 — λικμητήρ se vyskytá *N* 590.

ἀπάλαιμος 597 patří etymologicky k παλάμη; srv. jména suffixem -μνο- tvořená: στά-μνο-ς, ἀτέρα-μνο-ν a j.

πολυκτῆμων 613 — srv. ἀκτῆμων *I* 126. Pěkně praví Geppert II, str. 52: „Statt πολυκτῆμων hat Homer πολυπάμων“ — a zatím i toto jest ojedinělé!

πολυλήιος 613 — čteme λήιον *A* 560, Ψ 599, ι 134 a j., ἀλήιος *I* 125, 267, βαθυλήιος Σ 550.

αἰολομήτης 707 — μέτρον se vyskytá *A* 135, *E* 857, αἰόλλω v 27; srv. αἰολοθώρηξ *A* 489, *II* 173, αἰολόπωλος *Γ* 185.

προσαρρίσκω 725 — simplex velice hojně.

ἀνατέλλω 777 — častěji se vyskytuje ἐπιτέλλω, περιτέλλομαι, ἀντολή μ 4.

ὀπαντιάω *Z* 17 — simplex čteme častěji.

ὕφηνόχος 19 — ἥνóχος velmi častě; srv. ὑποδμώς, ὑποδρηστήρ a j.

ἐκκνλίνδομαι 42 — simplex hojně; srv. προκνλίνδομαι Ξ 18.

βουπλήξ 135 — srv. πλήξιππος; βουπλήξ: πλήξιππος = μενε-δήςος; Δηλ-φοβος.

παραδέχομαι 178 — simplex velmi častě; srv. ἀποδέχομαι *A* 97, ἐκδέχομαι *N* 710.

ἀνιπτος 266 — νίζω a komposita jsou hojná; srv. ἀνιπτό-πους *II* 235.

ὀλοληγή *Z* 301 — ὀλολύζω γ 407, δ 767 a j.

αἰόδιμος 358 — často se vyskytá αἰιδός, αἰοιδή, αἰοιδάουσα; adjektiva na -μος jsou obyčejná.

ἀταλάφρων 400 — čteme ἀταλός Σ 567, *T* 222, λ 39, ἀτάλλω *N* 27, komposita s -φρων velmi často.

(Dokončení).

K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu.

Dodatky k článku „O prosodii české“.

Napsal Josef Král.

I.

V Listech fil. XXI (1894), str. 1 nn. v článku „O prosodii české“ jednal jsem zevrubněji o vzniku „Počátků českého básnictví“. Otázce té jsem se vyhnouti nemohl, poněvadž s obsahem pojednání mého úzce souvisí. Bedlivým uvažováním jednotlivých zpráv dospěl jsem k výsledku, kterýž jsem opřel hojnými důvody, že skladateli „Počátků“ jsou Šafařík a Palacký, jich původcem Jungmann, a že neobyčejně nešetrný a příkrý tón jich, urážející způsobem pokárání hodným Dobrovského, tehdáž již kmeta a u nás i za hranicemi pro zásluhy vědecké všeobecně váženého, zaviněn byl hlavně působením Jungmannovým na oba mladistvé skladatele.

Co jsem psal, vyplynulo z mého hlubokého vnitřního přesvědčení. Kdo celou mou práci třeba i jen zběžně přehlédne a přesvědčí se, že jsem se nezhrozil namahání, prohlédnouti celou naši literaturu básnickou i ostatní, pokud se věci mohla týkati, od dob nejstarších až na doby naše, uzná — chce-li býti spravedlivý —, že mne k sepsání článku nevedla tendence, dotýkati se nějak Jungmanna (neboť k tomu nebyl bych musil probíráti se po dvě léta sty a sty knih), nýbrž jen snaha, vyličiti co možná objektivně vývoj naší prosodie, prosodický náš spor a rozřešiti otázku, je-li u nás prosodie časoměrná přípustná čili nic. Co jsem prací svou zamýšlel, vyslovil jsem zcela zřejmě hned v úvodu k ní. Měl-li jsem jakou tendenci, měl jsem tendenci jen tu, dopátrati se v mnohých záhadných otázkách, této věci se týkajících, pravdy a to, co jsem za správné uznal, také vysloviti, ať je to komu milé či nemilé.

Když jsem pojednání to psáti počal, měl jsem materiál již zhruba sebraný a obrysy své práce pevně v mysli; soud o některých jednotlivostech utvořil jsem si teprve v průběhu práce při podrobnějším prohlížení materiálu. K těmto jednotlivostem, o kterých jsem soud svůj ustálil teprve průběhem práce, náleží také úsudek můj o činnosti Jungmannově v prosodickém sporu.

Soud, který jsem o této činnosti Jungmannově pronesl, není ve všem nový. Jungmanna pokládali za původce „Počátků“ již jeho současníci, a to současníci vynikající, Puchmayer, V. Nejedly, F. L. Čelakovský a mnozí jiní, zřejmě nejmenovaní.

V témž smyslu mluví se o Jungmannovi i později. Tak na př. Josef Jireček, zeť Šafaříkův, praví ve svých „Časoměrných překladech žalmů“ (ve Vídni 1861), str. XXIII, že v sepsání „Počátků“ „společně účastenství měli Šafařík, Palacký, Benedikt a i Jungmann.“*) Není mi známo, že by ho kdo pro to byl káral, a není mi známo, že by kdo nějak proti tomu výroku se byl ohradil.

Zelený ve svém „Životě J. Jungmanna,“ jehož první vydání vyšlo r. 1874, jednal obšírně o vzniku „Počátků“ na str. 217 nn. (2. vyd.). I on tvrdil, že spis ten „nebyl sepsán beze všeho přičinění a působení Jungmannova,“ že Šafařík, vraceje se v květnu r. 1817 z Jeny domů, navštívil v Praze Jungmanna, a že nemá pochybnosti, „že Jungmann mladistvému vysoce vzdělanému básníku slovenskému vyložil mínění své, ano zdá se, že mu dal i přečísti spis svůj již od mnoha let sepsaný“ (t. Nepředsudné mínění z r. 1804, kterým Jungmann dokazoval přípustnost jediné prosodie časoměrné). „I byl Jungmann též rádcem Šafaříkovým při skládání spisu, nebo té doby, když se chystaly „Počátky“ k vydání, zmiňuje se několikrát v listech k Markovi o spise tom, a sice takovým způsobem, že patrně viděti, kterak mu obsah spisu byl dobře povědomý“ (str. 218 n.). „Tak slavil Jungmann“ — praví Zelený na str. 221 — „skvělé vítězství své teorie mnohá léta po sepsání svého pojednání; *poslav mladé nadšené zápasníky do prvního boje*, rozhodl v příhodné chvíli konečné vítězství“ (t. svou kritikou Hněvkovského „Zlomků“ v Kroku I. 2, která vyšla však anonymně, což Zelený nepřipomíná; že je Jungmannova, víme teprve z jeho korespondence; v. Listy fil. XXI, str. 187).**)

Zelený tu zřejmě označil Jungmanna jakožto původce „Počátků“ slovy „poslav mladé nadšené zápasníky do prvního boje“, a není mi známo, že by kdo byl mu to vytýkal a snad dokonce proto ho pokládal za Jungmannova hanobitele. Prvé vydání jeho spisu vyšlo za živobytí Palackého a, pokud vím, Palacký nikdy a nikde proti tomuto jeho vyličení se nebránil, ač mohl a měl třeba sebe stručněji proti němu vystoupiti, bylo-li nesprávné; a měl vystoupiti tím spíše, že Zelený, jak vidíme ze str. 218 pozn. jeho spisu, s Palackým o vzniku „Počátků“ rozmlouval a od něho ústně zvěděl, že Benedikt neměl při sepsání „Počátků“ žádného účastenství. Z toho,

*) V podstatě totéž tvrdí Jireček v čl. „O stavu literatury české v letech 1815—1820“ v ČČM. 1878, str. 237 n.

**) Cituji druhé vydání spisu Zeleného, ale připomínám výslovně, že ve vydání prvním z r. 1874 je o těchto věcech výklad úplně tožný. Ani vydavatel druhého vydání tohoto spisu (z r. 1881) K. Tieftrunk neshledával v tomto výkladu Zeleného nic závadného a otiskl jej beze změny a bez poznámek.

že Zelený dovolává se při vylíčení vzniku „Počátků“ v jedné věci i ústního svědectví Palackého, mohl si čtenář činiti závěr, že jeho výklad o vzniku „Počátků“ došel i souhlasu Palackého. Nebyl-li tedy správný, měl býti již tehdy buď od Palackého buď od potomků Šafaříkových opraven.

Výklad Zeleného byl pak přejímán od jiných téměř beze změn; přejal jej na př. Bačkovský v „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“, I (1886), str. 112, řka, že podnět k „Počátkům“ dal Jungmann, přejal jej Vepřek ve svých „Beiträge zur Geschichte des Kampfes um das Princip der böhmischen Prosodie“ (Siebzehnter Jahresbericht der deutschen Staats-Realschule in Pilsen 1890), str. 34 n., přejal jej Paroubek v pojednání „Z dějin českého verše“ (Dvacátá pátá výroční zpráva o obecním gymnasiu realním . . . v Praze 1892), str. 24, řka mezi jiným toto: „toliko na jisto je postaveno, že Josef Jungmann byl vlastním původcem myšlenek v něm hlásaných, byť i ne formy jeho, a to i dle vlastních dopisů k Markovi před vydáním 'Počátků' i dle listu Čelakovského (1825.) ke Kamarýtovi atd.“ V témž smyslu vyjádřil se před nedávnem i Jaroslav Vrchlický před slavnostním shromážděním české akademie v přednášce „Jana Kollára dílo básnické“ dne 3. prosince 1893: „Nová česká poesie měla po stránce metrické dvě křídla: jedno důkladně sestrojené, ale olověné, které jí připjali Palacký, Jungmann, Šafařík a Benedikti v 'Počátcích českého básnictví' (1818) — časomiru totiž . . .“ (Almanach české akademie . . . ročník IV, v Praze 1894, str. 75), a není mi známo, že by někdo z tohoto slavného shromáždění nebo někdo mimo ně byl se proti tomu ozval, že Vrchlický přičítá Jungmannovi účastenství v podniku, jehož účasten nebyl.

Není mi zkrátka známo, že by mužové zde uvedení i jiní, hlásající toto až dosud zobecnělé mínění, byli bývali za to káráni anebo dokonce snad i tupeni, čehož všeho dostalo se vrchovatou měrou v poslední době mně.

Odkud ten rozdíl? Částečně příčina jeho leží mimo mne. U nás mají někteří lidé výsadu mluvit, psát i konati cokoliv, a třeba by to zasloužilo pokárání, nikdo nic jim nevytkne, a vytkne-li, jistě setká se ještě s odporem. Jiní lidé nesmějí říci veřejně nic, třeba by pronášeli sebe jasnější pravdu, ježto v každém jich slově i činu shledává se hned a zpravidla beze všech důvodů nějaký nekalý a nečestný úmysl. Do této druhé kategorie našinců mám čest náležeti já.

Částečně příčina, proč můj výklad o vzniku „Počátků“ vzbudil v jistých kruzích odpor, jest i ve mně. Zelený totiž i ti, kdo po něm o této věci psali, shledávali, že ono jednání Jungmannovo bylo velmi obezřelé a chvály hodné, a já měl odvalu vysloviti, že bylo nesprávné a že chvály nezasluhuje;

že Jungmann, chtě poraziti Dobrovského theorii přízvuchnou, neměl posílati jiné do boje a sám zůstávati v pozadí, nýbrž vystoupiti sám. R. 1817 toto vystoupení nebylo by ho stálo žádné práce; mohl prostě vzíti své „Nepředsudné mínění“, které měl napsáno již od r. 1804, a dáti je vytisknouti.

Moje mínění o vzniku „Počátků“ je tedy totožné s míněním Zeleného i jiných.

Užívám v článku svém i důvodů Zeleného, odkazuje zřejmě k jeho dílu, a přidávám k nim některé své důvody nové. Ve vyličení vzniku „Počátků“ nepodal jsem tedy celkem nic nového: nové je v mém pojednání pouze stanovisko, se kterého čin Jungmannův posuzují; a je-li pravda, že Jungmann v sepsání „Počátků“ účastenství měl, nemůže býti za to chválen. Mínění, že ten čin jeho je zvlášť obezřelý a chvály hodný, je beze vší pochyby nesprávné.

K mínění, že Jungmann měl účastenství při vzniku „Počátků“, že byl jich původcem a že, nevystoupiv proti Dobrovskému sám, nejednal správně, vedly mne důvody, které musím tuto stručně znova vyložit, prve než přikročím k posouzení toho, co se nyní proti těmto důvodům mým namítá.

Jungmann již r. 1804 složil spis „Nepředsudné mínění o prosodii české“, ve kterém Dobrovského prosodii přízvuchnou naprosto zavrhl a místo ní doporučoval prosodii časoměrnou. Spisu toho nevydal, nýbrž poslal jej některým básníkům českým s prosbou, aby každý z nich své důvody pro přízvuk nebo časomíru k němu přidal, tak aby se básníci buď souhlasně buď většinou hlasů na tom ustanovili, jakou prosodii mají veršovati. Spis ten dostal Jungmann prý po desíti letech zpět — „bez jediné přidané literky“ (v. Zelený, str. 53 n.). Dle jeho vůle mělo býti tedy o tom, jakou prosodii se má veršovati, rozhodnuto (ve vědecké otázce!) jakýmsi hlasováním. Již Zelený se divil, proč Jungmann, jsa tak hluboce přesvědčen o přípustnosti jediné časomíry, volil tuto cestou soukromou k provedení záměru, vytlačiti prosodii přízvuchnou na prospěch časoměrné. Ukázal jsem v Listech fil. XX, str. 417 nn., že Jungmann spisu svého neuveřejnil ani později asi proto, že právě z mlčení ostatních básníků poznal a poznati musil, že s ním nesouhlasí, a že by spisem svým nikoho nepřesvědčil. Tím, že obracel se nejprve k jednotlivým básníkům, žádaje jich, aby mínění své o té věci projevíli, a že s míněním svým, o jehož správnosti byl v nitru přesvědčen, nevystoupil ihned veřejně, jak by činil každý, kdo pevnému mínění svému chce zjednati platnost, dal po mém soudu nepopíratelně na jevo nemístnou bojácnost při řešení otázek vědeckých: sám neměl odvahy vystoupiti proti Dobrovského theorii přízvuchné a hleděl si patrně zjednati spojence, kteří by bojovali s ním. Kdyby je byl našel, byl by asi se svým spisem vystoupil a —

chtěl-li časoměrné prosodii zjednati uznání — byl by musil vystoupiti veřejně. Vida však, že mínění jeho nikdo neschvaluje, spisu svého nevydal. Sám sice v té době také časoměrně básnil (máme časoměrné básně jeho poslé z této doby; v. Listy fil. XX, str. 206), ale básní těch časoměrných neuveřejňoval, nýbrž uveřejňoval jen samé básně přízvuchné. Teprv r. 1813 vystoupil, ale anonymně, s jednou básní časoměrnou, r. 1814 pak dvěma již svým jménem, tedy teprve v té době, kdy Hollý (r. 1813) vytasil se s ukázkou časoměrného svého překladu Vergiliovy Aeneidy. I Markovi, jenž jistě jeho působením první svou báseň z r. 1807 složil časoměrně, radil později (r. 1810 a 1811), aby veršoval přízvuchně (v. Listy fil. XX, str. 419).

A jako vybízeli r. 1804 básníky české, aby se prohlásili pro prosodii časoměrnou a proti Dobrovského prosodii přízvuchné, tak je vybízeli opět r. 1814 v Prvotinách, str. 22 ve „Výtahu z řeči Jana Kosakovského . . .“, v slovech na konci přidaných, aby ukládali zdání své o prosodii v Prvotinách (Listy fil. XX, str. 420).*) Jednání toto jest zajisté podivné. Jiný, jsa přesvědčen, že prosodie přízvuchná je nesprávná, byl by prostě sám vystoupil proti ní a byl by mínění své hájil proti sebe tužšímu odporu. Jungmann místo toho, ač měl již od r. 1804 napsaný proti prosodii Dobrovského celý spis, vybízí jiné, aby se o ní vyslovili: rád by Dobrovského theorii porazil, jsa přesvědčen o její špatnosti, ale sám k tomu odvahy nemá, nýbrž hledá pořád někoho, kdo by to učinil místo něho nebo vedle něho; chce Dobrovského prosodii porazit, ale ne sám, nýbrž pomocí jiných.

Ale vyzvání jeho opět vyznělo na prázdno. Vystoupil sice proti Dobrovskému v Prvotinách Hřib, ale způsobem tak neobratným, že Jungmannem doporučované prosodii časoměrné spíše uškodil než prospěl.

R. 1818 vyšly „Počátky českého básnictví“, sepsané Šafaříkem a Palackým, v nichž — jak mně se zdálo — našel konečně Jungmann ty muže, kteří za něho provedli úlohu, kterou on z nemístné bojácnosti provést se zdráhal, ač ji provést mohl

*) „Co se týká prosodie v Homeru českém, viděti, že důst. p. řečník rozdílů mezi měrou na času a měrou na přízvuku založenou dosti nepoňal; avšak samo navrzení jeho vši pozornosti hodno jest. Divno, že Slované, jichžto jazyk řeckému a indickému podobný, sám v sobě tak řka časovou míru nese, nevidouce svého prospěchu, na germánský přízvuk celé zření obracejí, což ani nové české prosodie, i bez ní nám nesmrtedlného nálezce mínění nebylo (!), an zajisté jako my cítí, že slova, jako: stála, stalá, stálá, tak málo jako ona vlaská ancōra a ancōra, v zpěvu rovně měřena býti nemohou. Snad, popřeje-li se v těchto listech takovým věcem místa, ne jeden vlastenec zde své o tom myšlení veřejně složí, a tím k vydokonalení vlastenecké poesie nemálo prospěje“.

pouhým uveřejněním svého „Nepředsudného mínění“. Hromádko byl by zajisté ten spis ochotněji uveřejnil, než podivný článek Hribův.

Že měl Jungmann účastenství ve vydání „Počátků“ a že Šafaříka on právě k vydání jich ponukl, k tomu mínění mne vedly následující důvody:

1. Jungmann o úmyslu Šafaříkově, vydati spis o prosodii, dosti dlouho před vydáním jeho (t. j. před koncem března 1818) věděl. Zmiňuje se o spise, který Šafařík a Palacký zamýšlejí vydati, v dopise k Markovi dne 29. prosince 1817, 24. února 1818 a ještě v jednom dopise nedatovaném, ale pocházejícím patrně z doby před dubnem 1818. Z listů těch nade vši pochybnost vysvítá, že Jungmann byl s Šafaříkem v korespondenci, jež týkala se spisu „Počátků“.*) On věděl, že vedle Šafaříka účastní se jich sepsání také Palacký, věděl, že oba spis miní vydati anonymně, a také obsah a účel zamýšleného spisu aspoň do jisté míry znal (v. podrobné toho doklady v Listech fil. XXI, str. 3). Z této korespondence usoudil již Zelený, str. 219 zcela po mém soudu správně, že Jungmann byl „rádcem Šafaříkovým při skládání spisu, nebo té doby, když se chystaly 'Počátky' k vydání, zmiňuje se několikrát v listech k Markovi o spise tom a sice takovým způsobem, že patrně viděti, kterak mu obsah spisu byl dobře povědomý.“ Jungmann také hleděl napřed zajistiti příznivý výsledek návrhům, jež se v tom spise podávaly, tím, že přátele své (Marka a Svobodu Navarovského) nabádal již před vyjitím „Počátků“ k básnění časoměrnému (Listy fil. XXI, str. 4).

2. Šafařík básnil téměř až do konce r. 1816 stále přízvukně, a to přesně dle theorie Dobrovského, jak vidíme z datovaných básní jeho, uveřejněných v Prvotinách. To se dříve nevědělo. Ještě Vepřek v pojednání uvedeném z r. 1890, str. 33 tvrdí, že Šafařík ve své „Tatránské Muse“ užíval výlučně řeckých a latinských rozměrů, a ještě Paroubek r. 1892, str. 24 míní, že z 23 básní tam obsažených čtyři nespravují se přízvukem. Ale to je nesprávné. Všecky jsou přízvukně, a to přesně přízvukně dle theorie Dobrovského.**)

*) Že Jungmann již před vydáním „Počátků“ s Šafaříkem byl ve spojení, to vysvítá i ze str. 107 „Počátků“: „Z čistých pramenů vzata jest zpráva, že čtvero oněch jednomyslným duchem zanícených krajanů (t. Jungmann, Marek, Šafařík a Palacký) na pravé prosodii, metrice a poetice české pracuje“. To věděl patrně Šafařík od Jungmanna, jenž mu asi slíbil vydati pojednání o prosodii a metrice české. Také to, jak známo, brzo učinil v „Kroku“.

**) Že se to nepoznalo již dříve, toho příčina jest asi ta, že se některé přízvukně básně Šafaříkovy, složené metry antickými, špatně četly.

Přiznávám se, že toto poznání mne nejvíce vedlo k tomu, abych se přidržel výkladu, který o vzniku „Počátků“ podal Zelený. Nemohl jsem na prsto pochopiti, jak ten, kdo téměř do konce r. 1816 básní jen přízvučně a to velmi přesně přízvučně dle theorie Dobrovského, již na počátku června 1817 je tak zapřísařhlým odpůrcem té theorie, že ji zavrhuje naprosto, a že ve spise, který tou dobou skládá, dotýká se původce jejího, Dobrovského, jehož se v prosodii přesně držel od začátku své básnické činnosti, způsobem tak nešetrným. Připustil jsem výslovně, že již v Jeně měl Šafařík nějaké pochybnosti o správnosti této theorie a že je chtěl snad již pronésti veřejně, ale usuzoval jsem také, že v Jeně sotva již vznikly zárodky „Počátků“, jak tvrdí Palacký ve své autobiografii, ježto v Jeně dosud Šafařík nedospěl k naprostému zamítání prosodie přízvučné, jaké se jeví v „Počátcích“. Tento převrat v mínění o prosodii byl u Šafaříka neobyčejně rychlý, i soudil jsem, že nestal se v Šafaříkovi způsobem zcela samostatným, nýbrž působením cizím, působením Jungmanna, se kterým, jak z korespondence jeho vidno, Šafařík tou dobou vešel ve styk, a který již od r. 1804 byl horlivým příznivcem časomíry. Kdo ví ze své zkušenosti, jak ve věci vážné každý utkvělé názory pomalu a někdy i nerad zaměňuje v názory úplně protivné, připustí mi, chce-li býti spravedlivý, že tento můj soud nebyl nikterak unáhlený a pravdě nepodobný.

3. Současníci zřejmě tvrdili, že Jungmann měl v sepsání „Počátků“ nějaké účastenství. V Palkovičově „Týdenníku“ 1818, str. 302 n. je dopis z Prahy, v němž se tvrdí, že v Čechách mají za vydavatele toho spisu Š. P. a M. (t. Šafaříka, Palackého a Marka), mnozí ale za pravého J. (Jungmanna). Rovněž tak Puchmayer v listě k Dobrovskému dne 30. ledna 1820 zřejmě jmenuje Jungmanna: „Hněvkovský schreibt wider Šaffarik's Počátky 6 Briefe, die er auflegen lassen will . . . Ich begreife es gar nicht, wie die Sucht mit etwas Neuem angestochen zu kommen, Jungmann verleiten konnte, diese tolle Barbarey in die Welt zu schicken . . . Jungmann ist fleisig, aber der Guckuck hohle seine časomírnobášiňomatlaniny“ (Zelený, str. 220 pozn.). Podobně soudil o vzniku „Počátků“ V. Nejedlý v básni své „Bohyně“ (v. Vepřek, str. 41 pozn.): „Známo jest, že Slováci z Uher do Jenu na učení chodící v Praze se zastavují; zde dvěma se stěžovalo na chudobu Parnasu českého a přízvuku se dávala vina. . . . Mladíci v mysli své světy převracující a krásy nevidané kouzlení roznítili se . . . a přijdouce z učení domů na to se zasedli, že divy vyvádějice, slávu ač dosti upevněnou dechnutím zvrátí . . . po mnohém sem a tam dopisování se rozčepejřili a s chutí na muže slávou oděného vystřelili.“ V. Nejedlý tu sice nikoho nejmenuje, ale není těžko uhádnouti, koho míní. Ono „mnohé sem a tam dopisování“ je dopisování s Jungmannem, jež

je zmínkami ve vlastní jeho korespondenci dosvědčeno. Ten, s kým oni Slováci mluvili, byl patrně Jungmann, s nímž si Šafařík později dopisoval. Z toho, že Nejedlý podává tu pravdivou zprávu o dopisování mezi Jungmannem a Šafaříkem, musíme souditi, že nemluví z pouhé domněnky, nýbrž že znal tuto věc ze spolehlivých pramenů. Mluví ovšem o dvou Slovácích, kteří v Praze, patrně u Jungmanna, o básnictví a prosodii české rozmlouvali. Jeden z nich byl Šafařík; kdo byl druhý, nevíme. Ale nemáme práva bez podstatných důvodů souditi, že je to omyl. Slovenských studujících jezdilo tehdy Prahou do Jeny a zpět dosti, a zajisté ne jeden navštívil tu Jungmanna. Byl ten druhý Slovák snad Benedikti?

Je při takém stavu věcí pravděpodobno, že tvrzení mnohých současníků o účastenství Jungmannově při vzniku „Počátků“ je naprostý výmysl? Konečně pak Čelakovský v listě ke Kamarytovi, psaném na počátku února 1825, tvrdí, že „Počátky“ složili Šafařík a Palacký, ale že původem všeho je Jungmann (v. Listy fil. XXI, str. 7 n.).

4. Jungmann sám poznámku v Palkovičově „Týdenníku“, že mnozí mají za pravého původce J., vztahoval k sobě. Píšeť 26. srpna 1818 Markovi: „Palkovič... v posledním listu vybihá na mne na nové učení prosodické“ a nikterak se tomu nebrání (Listy fil. XXI, str. 7). Proč se nebrání? Jungmann přece aspoň z „Týdenníka“, když ne odjinud, se dověděl, že ho mnozí v Čechách mají za pravého původce „Počátků“. Palkovič v „Týdenníku“ (v. Listy fil. XXI, str. 26 n.) ostře vytýká vydavatelům „Počátků“ nemírnost jich tónu; když se v „Týdenníku“ uvádí Jungmann jako pravý původce „Počátků“, zřejmě se tím obviňuje, že on tu nešetrnost proti Dobrovskému zavinil. Nebylo-li to pravda, mohl a měl to Jungmann veřejně popřít a byl by všelikým mylným pověstem, po Čechách kolujícím, učinil konec. Jungmann toho však nepopřel veřejně, ač výtku ta mu byla učiněna veřejně, a co je nápadnějšího, on toho nepopřel ani v soukromí v onom listu k Markovi. A Jungmann uměl se brániti proti výtkám, které pokládal za nesprávné. Když ho na př. Dobrovský nařkl v rozmluvách i listech, že s Lindou a Hankou padělal Libuřin soud, bránil se v listě k Markovi 13. února 1819, jak uměl a mohl: „Dobrovský — ač vždy vysoce zasloužilý — často více Němec býti se zdá, to snad z politiky; ale proč tak urputně zapírá pravost toho Rps. o Libuši? — a (smějte se se mnou) mne, Hanku a Lindu za původce jeho drží. Mně na tom nezáleží, ale Linda a Hanka jsou mladá lidé, kterým by to nebylo k pochvalu, aby veřejnost a stavy tak šáliti měli. Blázen! já mu dám 100 zl., když to on dovede a každému jinému“ (ČČM. 1882, str. 456). A tu nejednalo se o výtku veřejnou, nýbrž o výtku,

pronesenou v soukromých listech a rozmluvách, a jak ostře se pro to Jungmann proti Dobrovskému vyslovuje!

5. V „Počátcích“ jeví se veliká předpojatost proti Dobrovskému a polemisuje se s ním tónem velmi nešetrným. Mluví se o něm jako o nějakém nedouku a o jeho theorii jako o nálezu bezdůvodném a nerozumném; vytýká se mu i zakrytá odrodilost a němectví. *) Nemohl jsem si vysvětliti, proč mírný a jemnocitný Šafařík, proč Palacký polemisují s Dobrovským tak příkře. Naproti tomu byla mi všechna ta příkrost snadno vysvětlitelná, vznikla-li působením Jungmannovým. Nebo Jungmann pokládal Dobrovského za zcela nekompetentního k řešení otázek prosodických. Již v „Nepředsudném mínění“ nazýval ho zcela patrnou narážkou, jak soudil správně již Zelený, str. 54 a 394, „studeným grammatikem“, jenž nemá práva pouštět se do řešení otázek prosodických a rhythmických, v listě k Markovi ze dne 24. února 1818, tedy před vydáním „Počátků“, naráží na něho slovy „dřevěné ucho“ (Listy fil. XXI, str. 3). Po smrti jeho upřel mu v ŮČM. 1843, str. 450 nn. vlohly, chuť i krasocit k řešení otázky prosodické. On také, jak již jsme výše viděli, pokládal ho za

*) Na Dobrovského útočí se v nich velmi prudce, zvláště v prvních dvou listech Palackého a v šestém listě Šafaříkově. Nikde se sice zřejmě nejmenuje, ale kdo jest míněn, jest zcela patrnou. Jeho pravidla prosodie přízvučně nazývají se nerozvážlivými, nehudebními a v sobě nedůvodnými (str. 12), německočesko přepřízvučnou potvorou (str. 24), tvrdí se o něm nepravdivě, že hlásá beze všech důvodů, že časomíra přirození jazyka našeho se protiví (str. 12; srv. str. 18), a že místo důvodů podal jen několik samovládných rozkazů a nálezů (str. 20), jeho sluch nazývá se nepřímou neslovanským a zněmčilým (str. 14), ba boeotským (str. 61), poražení pak jeho prosodie přízvučně zastáváním cti a slávy pohaněných praotců (str. 32), jež děje se z lásky k vlasti, jejíž jmění touto prosodií bylo svévolně poškrvněno (str. 33). Dobrovský nazývá se dále zakrytě odrodilým Slovanem (str. 51) a studeným grammatikem (str. 99). Ironicky o něm skladatelé praví, že uvažoval o své prosodii 17 let (str. 13 a 14), a to tak pracně, že „pro zpytování češtiny Čechie opustiti, a až do Finníe, neslyšalé hlaholů českých, běžeti“ musil (str. 14). Na konci prvního listu čteme tento výlev citů (str. 19): „Čechové, celý soudný cizozemců (!) svět za rozsudiho přivolám, a celý soudný cizozemců svět diviti, ba smáti se vám bude, že za nebevzletným Pegasem ste na kulhavé kašlavé herce poklusuovati se pokoušeli!“ Zvláště prudce doráží se na Dobrovského na str. 24: „P. autor předpožehného pojednání, v němž z nedostatku světlé známosti prvopočátečného umění rhythmického nejináče než metrického rytmus a rým, měření a počítání slabik hezky jsou pomateny, nevím z jaké nevzpytatelné příčiny se ostýchal domněni svého jasnými důvody utvrditi: nic zajisté takového nepřednesl.“ Dále pak se praví, že skladatel nemohl se zdržeti usmívání, čta vývody Dobrovského. Na str. 88 n. nazývá se prosodie přízvučná neestetickým barbarstvím a hrubým vynálezem věku nevdělaného, na str. 107 nepravým, ke spasení nevedoucím evangeliem, otrockou porobou, do níž Čechové „opíčem cizích nálezů následováním upadli“ atd. atd.

Němce; srv. i list jeho k Markovi dne 11. února 1823: „Mýlili jsme se v tom člověku? (t. Dobrovským) — čili on má zvláštní příčiny toho jednání? Já vždy myslíval, že jest ne Čech — ale slavisirrender Deutsche, a to tuším pravda“ (ČČM. 1883, str. 48; srv. i str. 52). Ba pokládal jej jednu dobu i za denuncianta, což právem vzbudilo podivení i samotného Zeleného (str. 198).*)

6. Mezi „Nepředsudným míněním“ Jungmannovým z r. 1804, jež nikdy nebylo vydáno tiskem a jež as od r. 1814 Jungmann choval u sebe (v. výš str. 36), a „Počátky“ jsou i shody. Jungmann v něm nazýval Dobrovského „studeným grammatikem“, kterýž výraz vyskytá se s patrnou narážkou na Dobrovského i v „Počátcích“, str. 99 (Listy fil. XXI, str. 9). Přidávám k tomu, že i ve výkladech věcných, pokud je známe ze spisu Zeleného, jež „Nepředsudné mínění“ četl, jeví se na jednom místě nápadná shoda. Jungmann v „Nepředsudném mínění“ přirovnával počet dlouhých a krátkých slabik v jazyku řeckém, latinském, německém a českém (v. Zelený, str. 394). Podobné srovnání je i v „Počátcích“, str. 81, jen že se místo němčiny posuzuje tam v té příčině maďarština. Poměry, které se tu uvádějí, nejsou sice stejné, ale málo rozdílné (Jungmann uvádí pro řečtinu poměr 11:13, Počátky 13:14, pro latinu Jungmann 11:9, Počátky 4:3 atd.). Zakládají se tyto nápadné shody na náhodě?**) A shod těch musí býti více, jak soudím z toho, že Zelený, jež „Nepředsudné mínění“ Jungmannovo znal, došel k tvrzení, že Jungmann, jak se zdá, dal Šafaříkovi „přečísti spis svůj (t. Nepředsudné mínění) již od mnoha let sepsaný“ (Zelený, str. 219). A opatrný Zelený nebyl by to zajisté tvrdil, kdyby srovnáním „Počátků“ a toho spisu Jungmannova nebyl na-

*) Jungmann vůbec, jakkoli psal velmi hladce, v soukromí měl zvyk vyjadřovati se o některých osobách způsobem velmi nelaskavým; výrazy hňup, pes, zatracený, lotras, ošemetný chlap, zrádce vlasti, plácanina (o básních jiného spisovatele) vyskytají se v jeho dopisech leckde (srv. ČČM. 1882, str. 171, 174, 180, 181, 450, 453, 1880, str. 44 a j.). O drsných výrazech, kterých užívá a které leckdy nelze vůbec vytyknouti, tu ani nemluví, rovněž tak ne o tom, jak nesprávně leckteré může posuzuje.

**) Druhá z uvedených shod může býti arci nahodilá. Zajisté mohou dva spisovatelé, píšící o téže věci, připadnouti samostatně na tutouž myšlenku, tuto na srovnání počtu slabik krátkých a dlouhých v rozličných jazycích, a abychom shodu tuto věcnou nemohli vykládati z pouhé náhody, musila by ke shodě ve věci přistoupení i shoda ve formě. Shoda prvá je nepopíratelná. I Jungmann i „Počátky“ pokládají grammatika Dobrovského za nekompetentního k řešení otázky prosodické a činí to také týmž výrazem. Že uvádím tuto také onu druhou, pouze věcnou shodu, k tomu mne vede ta okolnost, že známe jediná dvě místa „Nepředsudného mínění“, dle toho, co o tomto spise Jungmannově vykládá Zelený, poněkud lépe a že ta jediná dvě místa, poněkud lépe známá, shodují se s „Počátky“. To je zajisté velmi nápadné.

lezl patrně toho důkazy. Také shoda výrazu „dřevěné ucho“, jehož Jungmann užívá o Dobrovském před vydáním „Počátků“, s výrazem „boeotské ucho“ v „Počátcích“, str. 61 je velmi nápadná.*)

7. Jungmann ve svých veřejných projevech po vydání „Počátků“ příkrý a nešetrný tón jich posuzuje velmi mírně. Tak v Kroku I, 2, str. 1 n. v čl. „Výměsky z prosodiky a metriky české“ vytýká „Blahoslavovi“ pouze to, že v „Počátcích“ dosti opatrně nepokročil a že nechválil, koho měl, kdežto boj přízvukníků posuzuje velmi přísně, ač co do příkrostiti časoměrníci přízvukníkům v ničem nezadali (Listy fil. XXI, str. 179). V anonymní kritice Hněvkovského „Zlomků“ vytýká sice „Zlomkům“ urážlivost a ne ani všude právem, ale v „Počátcích“ neshledává naprosto žádných urážek, ba horší se na Hněvkovského, že květný a živý sloh Blahoslavův posuzuje nepřiznivě. Jeho kritika „Zlomků“ sama je úplně strannická a nanejvýš nespravedlivá. Jungmann se zkrátka „Počátků“ ujímá více, než by se ujímal ten, kdo by neměl při jich sepsání prazádného účastenství. Věc „Počátků“ pokládá v této své kritice, vyšlé beze jména, takřka za věc svou (Listy fil. XXI, str. 187 nn.). Jungmann dále potlačil dle zřejmého tvrzení Čelakovského Štěpničkovo pojednání, proti „Počátkům“ namířené, které již se tisklo, zaplativ ze svého útraty spojené s tiskem části již vysázené (v. Listy fil. XXI, str. 177). K čemu to dělal? Přírostly mu tak „Počátky“ k srdci? Ještě r. 1831 mluví v jednom listě k Markovi (v. Listy fil. XXI, str. 415) tak, jakoby on byl býval při sporu prosodickém hlavní osobou. Praví zajisté v tom listu: „Cosi fan tutte od p. pr. Šíra přeložená byla dána. Dobří Čechové se velice radovali, a já slavil triumf časoměrné prosodie.“ Proč slavil on ten triumf, proč ne Šafařík a Palacký, kteří svými „Počátky“ časoměrné prosodii opět pomohli na nohy?

*) Že výrazem „dřevěné ucho“ v dopise Jungmannově naráží se na Dobrovského, o tom z kontextu nemůže býti pochybnosti. Ale rovněž tak nemůže býti pochybnosti, že i výraz „boeotské ucho“ v „Počátcích“ týká se Dobrovského. Na tomto místě „Počátků“, str. 61 jedná se o posici: „Posici tedy má svůj pevný, ne na písku, ani ne v povětří, jako se mnohým smrtedlníkům viděti ráčí, založený grunt; její pravdy matematicky lze dokázati; čehož však atické ucho nepotřebuje, boeotskému by třebaš všecken rozum vykydal, nepodáš-li jen do pěstí, nevyhovíš“. To je patrnou odpovědí na Dobrovského slova v jeho prosodii, kterou skladatelé „Počátků“ dobře znali a které leckde se dovolovalí (Pelzel, Grundsätze der böhm. Grammatik, 1795, str. 210): „Sie (t. die älteren Sprachlehrer) verfielen vielmehr, da sie mit der lateinischen Prosodie bekannter waren, auf die lateinische Position, die sie nun auf die böhmische Sprache mit vielem Zwange anzuwenden suchten. Allein durch diese Fesseln liess sich der rasche und gleichsam unbändige Ton unserer Sprache nicht bezwingen, weil er, wie jedes richtig empfindende Ohr es fühlt, von der Position der Konsonanten gar nicht abhängt.“ I tu tedy máme netoliko shodu věcnou (Jungmann i „Počátky“ upírají Dobrovskému, že by měl dosti jemný sluch k řešení otázky prosodické), nýbrž i shodu formální.

Uváživ všechny tyto důvody, zde znova stručně uvedené, dospěl jsem k témuž přesvědčení, ke kterému dospěl Zelený, že totiž Jungmann měl jisté účastenství při sepsání „Počátků“ a že se k tomuto účastenství, ovšem soukromě, znal; účastenství Jungmannovo bylo dle domněni mého to, že Šafaříka k sepsání „Počátků“ povzbudil a že byl mu také při sepsání jich do jisté míry rádcem.

Nestranný a spravedlivý čtenář zajisté uzná, že jsem tu nepronášel lichých, neodůvodněných domněnek, že jsem „nepodezíral“ Jungmanna z nějaké „umíněné pochybovačnosti“ o ryznosti jeho povahy, nýbrž, že jsem pronesl takové mínění o vzniku „Počátků“, poněvadž dosavadní náš materiál nutně k takovým závěrům vedl. Kdo nepředpojatě věc uvažuje a má také vůli a odvahu výsledek svého uvažování beze všeho zakrývání a okrašlování vysloviti: musí na základě tohoto materiálu dospěti k témuž názoru, jako já a jako již dospěl Zelený.

Že věc tak a nejinak se měla, nemáme arci stvrzeno žádným „protokolem“; ale kdybychom chtěli při řešení vědeckých otázek čekatí vždy tak dlouho, až se nebudeme musiti spoléhati na své závěry, nemohly bychom vědecké otázky historického a filologického rázu vůbec řešiti. Nebo úplnosti materiálu nebude tu dosaženo nikdy.

Napsal jsem věc tak, jak se mi zdála pravdivou. Chtěl jsem se dopátrati v té věci pravdy, a proto rozumělo se a rozumí se samo sebou, že byl jsem a jsem dosud hotov mínění své změnití nebo opravití, jakmile se mi buď dovodí nesprávnost některého mého závěru anebo jakmile přírůstkem materiálu objeví se ta nebo ona dedukce chybnou.

To je povinností každého, kdo opravdu vědecky pracuje, a té povinnosti dostáti byl jsem vždy a jsem i tentokráte hotov, bude-li toho třeba.

II.

Proti těmto mým vývodům ozvala se „Osvěta“ 1895 č. 2 v článku: „Domněnky a pravda o Jungmannovi“ (str. 101 až 122).

V článku tomto se dokazuje, že idea „Počátků“ vznikla v Palackém a Šafaříkovi samostatně, a jak by člověk po prvním přečtení soudil, že Jungmann při vydání „Počátků“ neměl žádného účastenství. Ale čteme-li článek bedlivěji, vidíme, že i v „Osvětě“ se nějaké spolupůsobení Jungmannovo připouští, ale jen jakoby mezi řádky. To vysvítá na př. ze slov na str. 110, kde se jedná o listu Čelakovského ke Kamarytovi, v němž Čelakovský nazval Jungmanna původem „Počátků“. Právě se tam totiž: „Uvádí-li se ostatně domněnka, že Čelakovský mohl

v listě tom vysloviti mínění Jungmannovo“ (to je domněnka Zeleného), „může se naproti tomu pronášeti i jiná domněnka, že tak horlivý ctitel Jungmannův, jakým byl Čelakovský, mohl vzhledem k účastenství Jungmannovu při Počátkích, které mu za zásluhu pokládal, vliv a důležitost jeho působení nadsazovati, a vskutku je také nadsazoval, když nazýval Jungmanna dokonce původem všeho“. Z této nové domněnky v „Osvětě“ (dle hrdého nadpisu článku „Domněnky a pravda o Jungmannovi“ by člověk v článku tom nečekal domněnek) vysvítá však, že i „Osvěta“ sama věří v nějaké spolupůsobení Jungmannovo. Nebo tvrdí-li se tu pouze, že Čelakovský při tom výroku nadsazoval, zároveň se připouští, že tedy přece v něčem mluvil pravdu, a že tedy Jungmann přece je v nějakém spojení s vydáním „Počátků“. Podobně mluví se na str. 114 o míře působnosti jednoho spisovatele na druhého (v tomto případě Jungmanna na skladatele „Počátků“) jako o nějakém neurčitěm, neodhadnutém x , a z toho místa soudím já, že přece „Osvěta“ nějaké, byť i záhadné, spolupůsobení Jungmannovo připouští. Byl bych si přál v té věci v článku, který chce stanoviti pravdu o Jungmannovi, trochu větší určitosti.

Prve než přikročím k posouzení jednotlivých vývodů tohoto článku, musím opravit jedno jeho tvrzení. Na str. 114 (i j i n d e) tvrdí se, že spisovatelům „Počátků“ upírám původnost jejich práce a Jungmannovi — čestnost jeho povahy.

Tvrzení to není správné. O Palackém výslovně jsem pravil, že byl již před r. 1818 rozhodným přítelem časomíry, a uvádím a věřím i jeho tvrzení, že již r. 1817 psal listy o prosodii (Listy fil. XXI, str. 2 a 4). Ale ani o Šafaříkovi nikde jsem netvrdil, že by v něm nebyla mohla vzniknouti idea toho spisu, naopak na str. 5 jsem připustil, že Šafařík již v Jeně měl pochybnosti o správnosti prosodie přízvuchné, že si je snad i poznamenal a chtěl je veřejně pronésti (ib. XXI, str. 5; celý můj výklad cituje i sama „Osvěta“ na str. 116), dokonce však jsem netvrdil, že snad „Počátky“ nejsou psány Palackým a Šafaříkem, jak jeden žurnál pražský z pojednání v „Osvětě“ vyčetl. Tvrdil jsem pouze, že Jungmann, jenž hledal již r. 1804 a 1814 pro boj svůj proti prosodii Dobrovského spojení, našel konečně r. 1817 v Šafaříkovi onoho muže, jenž místo něho hotov byl vykonati to, co měl vykonati, a to již dávno, on sám, když měl tak pevné přesvědčení, že prosodie přízvuchná je nesprávná a když pojednání proti ní měl již od r. 1804 hotovo. Tvrdil jsem tedy, že Jungmann, setkav se se Šafaříkem, jenž přišel k němu již s pochybnostmi o správnosti prosodie přízvuchné, přesvědčil ho, že tyto pochybnosti jeho jsou zcela oprávněné, a že ho k vydání spisu proti ní povzbudil nebo ponukl, jsa tomu rád, že úlohu, kterou vykonati měl a mohl sám, vykonati

chce někdo jiný. Tvrdil jsem také, že on zavinil příkrost tónu proti Dobrovskému, která se v „Počátcích“ všude jeví, svým působením na skladatele jich, tedy tím, že se Šafaříkovi netajil svým dávným míněním, kterak Dobrovského theorie je nepřipustná a Dobrovský k řešení prosodických otázek nekompetentní. V tom a ne jiném smyslu mluvil jsem o něm jako o původci „Počátků“ a strůjci útoku na Dobrovského. Pravi-li někdo nyní, že upírám skladatelům „Počátků“ původnost a ideu spisu, vykládá si má zcela jasná slova nedobře.

Toto jednání Jungmannovo Zelený, jenž je vyličil stejně, jen jinými slovy, schvaloval, a já je káral a Jungmannovu nechuť, vystoupiti s „Nepředsudným míněním“ veřejně, a jeho snahu, najiti si dříve pro své mínění spojení, vykládal jsem si zřejmě z bojácnosti povahy Jungmannovy (v. Listy fil. XXI, str. 7). O nečestnosti jeho povahy nikde jsem nemluvil, a nemohu za to, jestliže někdo jiný soudí, že to bylo nečestné. Pravi-li jsem na str. 11 pozn., že Jungmannova povaha dosud se nelíčí u nás správně a že má pravdu Dobrovský, nazývá-li ho horlitem (Zelot) a zhorka nakvašeným (ein erhitzter Kopf), nedotýkal jsem se jeho cti; i nejčestnější člověk může býti v jistých věcech horlitem a může býti zhorka nakvašený. A pravi-li jsem konečně, že Jungmann nebyl ten „tichý genius“, za jakého se u nás pořád vydává, nepronasl jsem, jak nyní vidím, nic nového. Již J. V. Frič v Obrazech života 1862, str. 93 pravil zcela správně, že Jungmanna naši papouškové velmi nepřiměřeně zovou „tichým geniem“.

Jestliže si tedy někdo na základě mých výkladů činí závěry o nečestnosti povahy Jungmannovy, je to jeho věc. Já jsem jich nečinil, ba naopak Jungmanna ještě omlouval nedostatkem odvahy a jeho přílišnou opatrností: chtěl jsem jen stanovit, jaký vskutku byl vznik „Počátků“, a to bylo, oč mi šlo. *)

„Osvěta“ dokazuje nesprávnost mých tvrzení dvojím způsobem: 1. vlastním životopisem Palackého, 2. teprve nyní vydaným listem Šafaříkovým k Palackému.

„Osvěta“ žádá, aby se udajím, obsaženým v autobiografii Palackého, věřilo bezvýjimečně, ježto z prostého jeho vypravování o vzniku „Počátků“ vane dech bezprostředního dojmu a pravdy, a kárá mne, že nikde doslovně neuvádím slov tak klassického svědka, ježto prý by přímé uvedení slov Palackého „živou barvitostí a pravdivostí svou“ vzbudilo ve čtenáři dojem neshodný s dalšími konklusemi článku (str. 107; srv. i str. 115). Měl

*) Že Jungmann z přílišné bojácnosti a opatrnosti dovedl věci líčiti i nesprávně, toho velmi zajímavý doklad uvedl J. Malý, Naše znovuzrození I, 1880, str. 53.

jsem tedy dle „Osvěty“ na základě této autobiografie Palackého zavrhnouti šmahem všecky ostatní zprávy, které svědčí zcela zřejmě o jakémsi spolupůsobení Jungmannově.

To je požadavek naprosto neoprávněný, kterému by se byl zajisté ani Zelený, kdyby byl tuto autobiografii znal, nepodrobil. Nepochyboval jsem a nepochybují nikterak o hodnověrnosti Palackého ani o čestnosti jeho povahy. Ale mohl bych uvéstí hojně a hojně dokladů toho, jak autobiografie i sebe hodnověrnějších lidí bývají nespolehlivé, nejsou-li psány na základě podrobných současných záznamů. Máme tedy právo, každou autobiografii zkoumati co do její hodnověrnosti, i kdyby z ní vála sebe větší prostota, sebe živější barvitost a pravdivost i dech bezprostředního dojmu. Dle takových zcela subjektivních kritérií nikdo nebude posuzovati hodnověrnost nějaké zprávy, poněvadž i sebe prostší, živější a barvitější vypravování může obsahovati omyly, jimž je každý podroben. Palacký dle domněnky proneseného již v „Osvětě“ 1885, str. 575 n. a opakovaného také v tomto článku, str. 103 psal tuto autobiografii svou jistě před r. 1842, nejspíše však před r. 1826, snad ještě v Uhrách před r. 1823. To vše by se musilo sice ještě jasnějšími důvody dokázati, jak se i v „Osvětě“, str. 103 uznává, ale dejme tomu, že je vskutku autobiografie psána již před r. 1823. Že by odstavec o vzniku „Počátků“ byl psán současně s nimi nebo brzo potom, nemáme dosvědčeno; proto máme úplné právo, jednotlivá tvrzení jeho zkoumati a třeba i zavrhnouti, neshodují-li se s hodnověrnými udaji jinými. Nebo i po několika málo letech se člověk na podrobnosti věci, která mu jinak velmi živě v paměti utkvěla, nepamatuje — a ten případ může býti i v autobiografii Palackého.

Já jsem tvrzení autobiografie Palackého přijal výslovně nebo mlčky všechna a pochyboval jsem jen o správnosti jeho tvrzení, že Šafařík napsal již v Jeně velmi důkladné pojednání o prosodii. A pochyboval jsem, jak níže uvidíme, plným právem.

Vypravování Palackého, jež o Jungmannovi neobsahuje ani zmínky, pokládal jsem v té příčině za neúplné a kombinoval jsem je se zprávami jinými, které Jungmannovi účastenství při vydání „Počátků“ přiřítají. „Osvěta“ mi to, že pokládám Palackého vypravování za neúplné, vytýká, tvrdíc na str. 115, že to svědčí o naprosté mé neznalosti povahy Palackého; Palackému prý úmyslné zatajení podstatné části pravdy jevílo se býti lží a nepravdou, a proto, kdo prý znal tento zvláště význačný rys jeho povahy, zajisté přisvědčí, že jest nemožno, aby Palacký o Jungmannovi byl tak úplně pomlčel, „kdyby jeho vliv a působnost v té věci byl **pokládal** ne za vedlejší, nýbrž za moment důležitý a rozhodující ať již pro jeduání své nebo Šafaříkovo.“ To místo „Osvěty“ je velmi zajímavé.

Vytýká se mi, že pochybuji o úplnosti zprávy Palackého a jsem kárán z neznalosti jeho povahy: ale na témž místě se připouští, že přece může býti zpráva jeho neúplná a že Jungmann přece mohl míti při vzniku „Počátků“ nějaké účastenství, o němž se Palacký proto nezminil, že je **pokládal** za vedlejší. V tom tedy, že výklad Palackého je neúplný, já i „Osvěta“ docela se shodujeme a rozcházíme se jen ve výkladu, proč je neúplný. Uvedl jsem v článku svém domnělou toho příčinu: že Palacký mlčí v autobiografii své o spolupůsobení Jungmannově proto, že mu **později** (a to „později“ může značiti i několik let po r. 1818, což připomínám vzhledem k zcela neoprávněné výtce, činěné mi v prvním odstavci str. 116, o které nechci rozprádati slov) nebylo milé, že se dal užiti k tak příkrému hájení mínění nesprávného; na konci života aspoň jistě pokládal své tehdejší vystoupení za poblouzení, ježto z „Radhostu“ své listy z „Počátků“ docela vyloučil. Ale přiznávám, že i výklad „Osvěty“, proč Palacký o Jungmannovi mlčí, může býti správný a že jest i pravdě podobnější. Mezi ním a Jungmannem nebylo žádného přímého styku před vydáním „Počátků“, jak i já jsem uznal, mluvě stále jen o stycích Jungmannových se Šafaříkem, on napsal pojednání o prosodii již před květnem r. 1817 a měl úmysl je vydati. V něm tedy úmysl, spis ten vydati, vznikl zcela samostatně a on mohl vším právem působení Jungmannovo na Šafaříka, ať bylo jakékoli, pokládati za vedlejší. Nepokládal tedy za nutné o něm se zmiňovati. Že by byl o spojení Šafaříka s Jungmannem, které z korespondence Jungmannovy nade vši pochybnost je dosvědčeno, ničeho byl nevěděl, není možno, a „Osvěta“ to také nepopírá. Proč ovšem neodporoval zprávě v „Týdenníku“ Palkovičově, že pravý původce „Počátků“ je Jungmann, kterou zajisté znal, a proč ani po vydání spisu Zeleného, v němž se o něm tvrdilo, že od Jungmanna byl „vyslán“ se Šafaříkem v první boj, toto tvrzení neoznačil za nesprávné, je mi naprostou hádankou, kterou si mohu vysvětliti jen tím, že i zpráva v Palkovičově „Týdenníku“ i tvrzení Zeleného, že Jungmann měl při vydání „Počátků“ účastenství, obsahovala přece aspoň značnou část pravdy.

Vizme nyní, jak „Osvěta“ vyvrací mé mínění, že Jungmann byl nějak vydání „Počátků“ účasten.

1. Tvrdil jsem — jako tvrdil již Zelený —, a to na základě korespondence Jungmannovy, že Jungmann již před vydáním „Počátků“ byl se Šafaříkem stran „Počátků“ ve spojení, a soudil jsem z toho — zcela správně —, že vypravování Palackého již proto není úplné, poněvadž se Palacký o této korespondenci se Šafaříkem nezmiňuje. K tomu přidává „Osvěta“ (str. 107 n.): „Jako důkaz uvádějí se některé citáty z listů

Jungmannových k Markovi, ze kterých seznáváme, že Jungmann o obmysleném vydání „Počátků“ věděl a z něho se těšil; na to se citáty ty uvádějí a přivěšuje se tato poznámka: „Zda-li z toho, když někdo o jakémsi obmysleném podniku ví a jemu zdar přeje, plyne důsledek, že jej sám způsobil?“

Člověk by ze slov „jako důkaz uvádějí se některé citáty z listů Jungmannových . . .“ soudil, že se bude vyvracet i mé tvrzení o neúplnosti zprávy Palackého, ale místo toho činí „Osvěta“ ihned závěr, že z citátů těch nevyplývá, že by Jungmann byl „Počátky“ způsobil. Ale já jsem nic takového z těchto citátů nesoudil, nýbrž uvedl jsem je jen na důkaz, že Jungmann měl nějaké účastenství v tomto podniku. Jaké bylo to účastenství, o tom jsem soudil z jiných praemiss. To každému trochu bedlivějšímu čtenáři mého článku musí býti patrné. Slova má jsou tu zcela jasná (Listy fil. XXI, str. 4): „Jungmann tedy“ — to soudím na základě korespondence Jungmannovy — „o úmyslu Šafaříkově, vydati spis o prosodii, věděl, byl stran spisu toho se Šafaříkem ve spojení a hleděl již napřed zajistiti příznivý výsledek návrhům, v tom spise podáváním, tím, že přátele své . . . nabádal již před vyjitím 'Počátků' k básnění časoměrnému.“ Jaké má kdo právo přičítati mi závěry, kterých jsem neučinil?

2. Ukazoval jsem k tomu, že v Čechách mnozí (mezi nimi V. Nejedlý, Puchmayer, Čelakovský) měli Jungmanna za pravého původce „Počátků“. „Osvěta“ na str. 109 n. a 113 dovozuje, že na tyto zprávy nelze nic dáti. Soudí, že Puchmayer a po něm i jiní, znajíce Jungmanna jako přívržence a zastance časomíry, pro to pokládali jej za původce „Počátků“ (str. 113).*)

Dejme tomu, že vskutku mužové jinak čestní, V. Nejedlý,

*) Na též místě se také tvrdí, že k tomu domnění i později, kdy již praví původcové „Počátků“ byli známi, mohlo přispěti nesprávně vykládané místo z předmluvy „Počátků“, v němž se praví, že „vznešený Čech, náš dopisovatel . . . poupostránil posléze snažné žádosti přátel svých, a aby přítomné listy o prosodii české tiskem na světlo vydány byly, milerád přivoli“. Slova „vznešený Čech“ vykládali si prý mnozí o Jungmannovi. Ale to mohli býti jen velmi nebedliví čtenáři „Počátků“. Sama „Osvěta“ tvrdí, že již jiné místo předmluvy samo takové domnění vyvrací. Kdo jen trochu bedlivě „Počátky“ čte, pozná ihned, že za tím „vznešeným Čechem“ kryje se skladatel nebo skladatelé listův (srv. na př. jen str. 89 pozn.), které posílají Blahoslavovi, jenž je vydal. Když již anonymus v Palkovíčově „Týdenníku“ jakožto skladatele „Počátků“ znal Šafařika a Palackého, když znal aspoň Šafařika jako skladatele jich Puchmayer, oba jako skladatele Čelakovský, nemohlo se v době po vydání „Počátků“ z tohoto místa souditi, že onen „vznešený Čech“ je Jungmann, ježto právě tím výrazem míněni jsou patrně vlastní skladatelé. Toto místo tedy v době po vydání „Počátků“ nemohlo žádného bedlivějšího čtenáře másti. Máto-li koho později, byl to čtenář velmi nepečlivý. O účastenství Jungmannově soudilo se tedy po vydání „Počátků“ z jiných známek nebo zpráv.

Puchmayer a i Palkovič, jsouce přáteli prosodie přízvučné, vskutku na základě nedokázaných domněnek nebo bezdůvodného výmyslu „podezřívají“ Jungmanna z účastenství při tomto podniku neprávem, co máme říci o svědectví Čelakovského? „Osvěta“ na str. 110 snaží se je oslabiti, ne vyvrátiti.

Čelakovský byl příznivec časoměrné prosodie a čerpal patrně své zprávy z kruhu časoměrníků. Zpráv těch dověděl se v Praze, a zprávy ty nemohou pocházeti odjinud než z kruhu Jungmannova, k němuž patřil i Čelakovský. Tak soudil i Zelený, str. 219 pozn., ba on přímo jmenuje Jungmanna jakožto původce této zprávy. Nepochybují, že Zelený soudil dobře. Zpráva ta totiž obsahuje věci tehdy nové a v podstatě správné, že nemůžeme toto svědectví muže ctihodného, jakým byl Čelakovský, tak snadno pokládati za nespolehlivé, jak činí „Osvěta“ na str. 110. Že Šafařík a Palacký jsou skladateli „Počátků“, vědělo se arci brzo po jich vydání; ale jaké kdo z nich při tom měl účastenství, jsou-li snad „Počátky“ práce společná či psal-li jeden z nich tu část, druhý onu, o tom neděje se v té době nikde zmínky. A právě to je ve zprávě Čelakovského nové a v podstatě správné, že některé listy jsou Šafaříkovy, jiné Palackého, že „Počátky“ nejsou tedy práce společná ve vlastním slova smyslu, nýbrž sloučením dvou prací samostatných. Čelakovský arci uvádí chybně, že Palacký psal listy dva, Šafařík čtyři, kdežto vskutku každý psal po třech listech. Ale čísla se snadno zapomínají; mohl správná čísla zapomenouti Čelakovský nebo ten, od koho zprávu tu měl. Z toho odvozovati, jak činí „Osvěta“, str. 110, že zprávě té netřeba přikládati váhy, je docela nesprávné; ještě nesprávnější je pochybovati šmahem o spolehlivosti této zprávy proto, že ji Čelakovský podává sedm let po vydání „Počátků“ (ib.). Za sedm let může si každý arci nepamatovati jistou podrobnost (na př. tuto počet listů každého z obou skladatelů), ale podstatné části zprávy tak zajímavé nezapomene. A k tomu to, co je v té zprávě nového, že totiž některé listy jsou Šafaříkovy, jiné Palackého, je, jak vidíme určitě z autobiografie Palackého, správné. Ale je-li správná jedna část zprávy, nemáme příčiny beze všeho důvodu podezřívati i druhou část zprávy, že „původem všeho je Jungmann.“*)

Od koho měl Čelakovský tuto zprávu? Jistě z kruhu časo-

*) Neznámý mně literát v jednom zdejší časopise, jenž sice velmi ostře táhl proti mně do pole, ale plným jménem se nepodepsal, pokládá tuto zprávu Čelakovského také z toho důvodu za nespolehlivou, že v ní Čelakovský špatně uvádí titul „Počátků“ („Začátky“). A přece nemůže býti nejmenší pochybnosti, že Čelakovský „Počátky“ velmi dobře znal. Také v jiném listě svém z r. 1819 cituje titul zcela správně (v. jeho Sebrané listy, str. 8). Je to tedy patrný a snadno vysvětlitelný lapsus memoriae, z něhož objektivní kritik nemůže usuzovati pranic.

měrníků, z kruhu Jungmannova, k němuž náležel. A v kruhu tom mohl být původcem jejím jen Jungmann, jenž již před vydáním „Počátků“ byl se skladateli ve spojení a zajisté věděl, jaké bylo v sepsání jich účastenství obou skladatelů. Pak však druhá část zprávy, že „původem“ všeho je Jungmann, také pochází od něho, jak zcela správně soudil již Zelený. Jungmann si tedy sám přičítal nějaké účastenství při vydání „Počátků“ aspoň v důvěrném kruhu svých přátel, a to účastenství dosti značné, když jeho přátelé, třeba snad nadsazovali, mohli ho zváti „původem všeho“. Jaké bylo to účastenství, je arci jiná otázka.

Jakmile však musíme uznati, že zpráva Čelakovského zakládá se na dobré informaci a je v podstatě správná, nabývají i zprávy ostatní z kruhu přízvučníků (Palkovičova, V. Nejedlého, Puchmayerova), jež tvrdí, že při vydání „Počátků“ účasten byl i Jungmann, důležitosti. Nelze je pokládati nikterak za pouhou domněnku a naprosto k nim nehleděti, jak to činí „Osvěta“.

3. Ukázal jsem k tomu, že Jungmann byl po vydání „Počátků“ v Palkovičově „Týdenníku“ veřejně tiskem označen za jich pravého původce. Jungmann toto nařknutí znal, vztahoval je k sobě, jak vidíme z jednoho listu jeho k Markovi, poznal z něho, že za pravého původce „Počátků“ pokládají jej mnozí v Čechách, ale on toho nikdy veřejně nepopřel, a nepopírá toho ani v soukromí v listu k důvěrnému příteli svému Markovi. Bylo-li to tvrzení nesprávné, proč trpěl, aby mu obecně přičítáno bylo od současníků účastenství a zásluha ve věci, při níž účasten nebyl? „Osvěta“ na str. 109 o tomto mém důvodu se také zmiňuje — ale nevyvrací ho. Sapienti sat!

4. Ukázal jsem na to, že mezi „Nepředsudným míněním“ Jungmannovým z r. 1804, jeho jedním listem před vydáním „Počátků“ a některými místy „Počátků“ jsou nápadné shody, které znamenal již Zelený, jenž „Nepředsudné mínění“ četl, když odvážil se výroku, že Jungmann dal Šafaříkovi „Nepředsudné mínění“ přečísti. I tyto shody připomíná „Osvěta“ na str. 111 — a zase ani se nepokouší je vyvrátiti, nýbrž přechází k jiné části mého výkladu, jenž jedná ne o těchto shodách, nýbrž o příkrosti tónu „Počátků“, a vytýká mi zcela neprávem (ale minima non curat praetor) jakýsi odpor v mých výrociích. To je velmi neoprávněné ulehčování polemiky.

Ze všeho toho pro mne (a myslím pro každého, kdo správně uvažuje a nebojí se pravý výsledek svého uvažování také vysloviti) plyne tento výsledek: 1. že Jungmann měl nějaké účastenství ve vydání „Počátků“, a to účastenství značné, když byl pokládán dokonce za původce „Počátků“ a když se proti tomu ani veřejně ani soukromě nebránil; 2. že autobiografie Palackého, jež se o tomto účastenství nezmiňuje, je neúplná. Prvé i druhé vlastně „Osvěta“, jak jsme již výše viděli, také

připouští (v. str. 44 a 48), jen že jí je to účastenství Jungmannovo „jakési záhadné x“, jehož hodnotu nepokouší se ani stanovit. Já jsem hodnotu tohoto x v článku svém odhadl tak, jak se mi to zdálo nejsprávnější. Zkoumejme, byl-li a pokud byl tento odhad správný.

„Osvěta“ uveřejňuje na str. 117 n. nový, dosud nevydaný list Šafaříkův, z něhož prý vysvitá, že má domněnka o Jungmannovi byla úplně nesprávná.

Otiskuji tu z toho listu část, která se týká této otázky, vynechávaje to, co k věci nepatří. Důležitého není vynecháno nic.

V Jeně, 22 dubna 1817.

Echo od břehů Sály.

O ty, jakým tebe nazvati mám nejhodněji jménem,
Slávo a rozkoši má, vlastenče, kochánku, miláčku!
Dlouho, ba dlouho se nám, jsouc bez květu, styděly Múzy:
Jím, když Nymfy jiné štěpnými se pyšněly věnci,
Jedva planý a dosti malý byl k ozdobě kvítek.
Aj, ty se věncem zavděčujes jím od hory Gálů!
Znám to milé kvítí bardské po vůni lahodné;
Outlíčkou i trháno rukou, i v krásotě svíží.
O kdyby prostolibým je směl moci vázati poutkem,
Jak kdysi v záhradě krásná své nesla Helenka,
Neb jako výborný vázal své Máro Latinkám:
Záviděly Slavěnce by tvé po celém kraji Nymfy! —
Zákona však že nemá řeč schopná k loutně Slavěny! —
Od tebe list každý vzácen: ty pýcha jsi Múz mých;
Ty ne zření rozkošného jen, ty více naděj se!

* * *

Milo by mi bylo zvědět, co Vaše Umky a Milostenky dělají? Nepusťte jich pro bůh od sebe. Učiniteliž to Vy, medle, co mně učiniti pozůstává? Poslyštež hlasu, poslyštež prosby upřímného přítele. Já jsem zaplesal, dostana některých Vašich prací do rukou. Jednák jejich výtečný duch, jímž se nebe země týkají, jednák opravdové, s duchem jazyka našeho se srovnávající veršování (v hexametrických) převyšovalo žádosti mé. Ještěť může věci spomoženo býti. U mne rady není; já nemám hudebného sluchu. Vy jste naděje má. My nemáme v řeči naší žádné prosodie, žádné metriky. Stará Rosova byla pravá; ale chtěje jí s tváří komára sehnat, zabili ji. Nechtě se třebas světy světa puknou, já na tom jsem, že naše nynější veršování jediné nerůda nebásnického ducha jest. Koho přirození k básnictví nepomazalo, nemíchejž se v ně. Ale ani sama schopnost od přirození dána nepostačí; známost jazyků vzhledem jejich prosodie

a metriky jest potřebná, zvlášť starých. Vždyť i Řekové měli svůj přízvuk, značnější, než jest náš a předce přízvukem slabik svých neměřili! Ať si je nim Germani měří; u nich to snadné, an přízvuk na dlouhou slabiku padá. Řeknete: Stropíme hluky! — Padni, co padni. Jen heslo, pak bělmo s oka spadne. Mněť se zdá, že Jungmann cítí. *)

Já jsem se dávno s tou myšlínkou obíral, ale jsem k ní až posud světa odnikud nabyti nemohl. Učiním předce, co budu moci. Půjdu já v této důležitosti k Hermannovi do Lipska, anť prvním v metrice na světě jest. Třebas nepovědomý jazyka našeho, snad sobě předce něco vysvětliti dá a rady udělí: má-li se u př. slovo nelíbí $\cup \cup \cup$ čili $\cup \cup \cup$ — měřiti? Ale ať v samohláskách, buďte krátké, nebo dlouhé, pochyby není: co však s posicí? co s slabikami bez samohlásek? (srdce $\cup (\cup)$ či $\cup \cup$? patrný $\cup - (\cup \cup)$ či $\cup \cup -$, nebo $(\cup = \cup | -)$ mysl $\cup \cup$ či $\cup \cup$ (či $\cup = -$; to jest duae breves = una —, takže by u př. má mysl v hexametu byla $\cup \cup$ nebo $\cup -$, jak je kdo zváti chce, an časová míra těchto dvou noh stejný počet momentů do sebe má a jedna noha místo druhé klásti se může?) I quatuor nebo quinque breves v naší řeči přirození změřilo: milovaly, $\cup \cup \cup \cup$. Přemýšlujte, prosím, chceteli mi co na světě tomto učiniti vděk, o této věci, abychom se na shledanou přátelsky zděliti mohli. Zvlášť bych si přál u Vás některé průby nalézti tohoto verso-vání: nerozumím celé básně, ale každý verš (hexametr nebo zafický) o sobě, ješto by některé z svrchu zmíněných slov dle vašeho zdání směřené v sobě obsahoval.

Z tohoto listu usuzuje „Osvěta“ na str. 120:

1. že Šafařík již v Jeně básnil časoměrně. **To je podivuhodný omyl.** Což pak „Osvěta“ zná tak málo básně toho Jungmanna, jehož tak horlivě se ujímá, že báseň, která stojí v čele listu Šafaříkova, nepoznává jako báseň Jungmannovu?

Lze ji čísti v Prvotinách 1813, str. 67 (podpis * * -n) a také v Jungmannových „Sebraných spisech“, str. 50; je to Jungmannovo poetické poslání Rožnayovi s nadpisem „Slavěnka Slavínovi“. Kladu je sem celé:

Ó ty, jakým tebe nazvati mám nejhodněji jménem,
slávo a rozkoši má, vlastenče, kochánku, miláčku!
Dlouho, ba dlouho je tvou pohrdáno (a pravě-li)
dívkou;

mně, když Nymfy jiné štěpnými se pyšněly věnci,
jedva planý a dosti malý byl k ozdobě kvítek.
Ty kytkou se zavděčuješ mně z Enny a Tempe.

*) Zde je v dopise buď omylem Šafaříkovým nebo omylem přepisu patrná mezera.

Znám to milé kvítí řecké po vůni lahodné;
 outlíčkou i trháno rukou, i v krásotě svíží.
 O kdyby prostolibým je chtěl také vázati poutkem,
 jak sama v záhradě krásná je nesla Helenka,
 neb jako výborný svázal je Teutoně Herder:
 záviděly Slavěnce by tvé po celém kraji Nymfy.
 Zákona však nezná zpěv volný volného věštce.
 Od tebe dar každý vzácen: tys pejcha Slavěnký;
 Ty ne zření rozkošného jen, ty více naděj se!

Šafařík vzal tedy známou tehdy báseň Jungmannovu, jež účelu jeho vyhovovala, nadepsal ji „Echo od břehů Sáhy“, změnil ta slova, která se na Palackého nehodila, a poslal ji jako své poetické posláni Palackému.)*

Jest tedy vlastně báseň ta adaptací básně Jungmannovy. Ale nenapadá mne vytýkati tu Šafaříkovi plagiát. Palacký tuto báseň jistě znal, a Šafařík jistě také věděl, že Palacký báseň samu pozná. Mimo to Šafařík, jak jsem i já v člancích svých o prosodii české přiznal, byl skutečně básník a snad v době před r. 1818 náš nejlepší básník, jenž nadání své básnické již před r. 1817 skvěle osvědčil. On by zajisté byl dovedl složit docela samostatně pěkné posláni poetické. Příčina, proč sáhl k básni Jungmannově, je nejspíše ta, že chtěl se časoměrníku Palackému odvděčiti také básní časoměrnou, ale ježto si netroufal svést slušnou báseň časoměrnou sám, básniv až dosud výhradně a přesně přízvučně, sáhl k básni cizí a upravil ji, pokud toho bylo nezbytně třeba.

*Nemůže se tedy tvrditi, že Šafařík již v Jeně časoměrně básnil. První časoměrné básně Šafaříkovy vyskytají se teprve v „Počátcích“.**)*

2. Dále soudí „Osvěta“ z listu toho, že Šafařík měl netoliko „nějaké pochybnosti o správnosti theorie přízvučné“, nýbrž že dospěl již v Jeně k úplnému zavrhování prosodie přízvučné.

*) Změny jsou většinou pranepatrné; jim m. mně, bardské m. řecké, kdysi m. sama, list m. dar atd. Změněno je téměř jen to, co se změnit musilo, měla-li báseň býti poetickou odpovědí Palackému. Mista, v básni Jungmannově změněná, jsou tistěna proloženě.

**) Na str. 120 „Osvěty“ ukazuje se k tomu, že v biografii Šafaříkově v „Naučném slovníku“ IX, str. 3 (z r. 1872) děje se o tomto psaní Šafaříkově zmínka a že se tam uvádějí dva prvě verše z básně, kterou se psaní to začíná, patrně časoměrné. Je to jemná výtku mně, že jsem si té zmlinky nevšiml. Vskutku jsem si ji nevšiml, jako si ji nevšiml ani Zelený ani Paroubek ani Vepřek. Ale i kdybych se jí byl všimnul, nebyl bych výklad svůj změnil. Nebo, že uvedené tam verše jsou Jungmannovy, byl bych hned poznal a byl bych je pokládal za citát z cizí básně. Nebyl bych také tvrzením této biografie přikládal proto váhy, že není spisovatel její hned pod ní podepsán, tak že nezasvěcenému nikterak není patrné, od koho pochází. Byl bych se tedy ke zprávám v ní obsaženým musil chovati skepticky.

I to je nesprávné, jak vysvítá z listu samého. „Osvěta“ kladě patrně velikou váhu na slova: „Myť nemáme v řeči naši žádné prosodie, žádné metriky. Stará Rosova byla pravá... Necht' se třebas světy světa puknou, já na tom jsem, že naše nynější veršování jediné nerůda nebásnířského ducha jest.“ Z těch slov arci vyplývá, že Šafařík na konci svého pobytu v Jeně pokládal prosodii přízvuknou za vadnou a časoměrnou za dokonalejší — ale z jiných míst téhož listu vidíme, že to bylo pouhé mínění, které se mu zdálo sice pravé, ale které ještě nemohl opřít dostatečnými důvody. Palackého časoměrné hexametry se mu líbily a tak, myslí, mělo by se veršovati. Ale přiznává se, že důvodů dostatečných pro výhradné užívání časoměrné prosodie nemá, i skládá proto všecku svou naději na Palackého, řka zřejmě, že on sám k rozřešení prosodické otázky je nespůsobilý. To přece zcela zřejmě plyne ze slov: „Ještěť může věci spomozeno býti. U mne rady není; já nemám hudebného sluchu. Vy jste naděje má“, a také z dalších slov: „Já jsem se dávno s tou myšlinkou obíral, ale jsem k ní až posud světla odnikud nabyti nemohl. Učiním přece, co budu moci. Půjdu já k Hermannovi.“ Proto chce (patrně ne schválně, nýbrž na své zpáteční cestě domů přes Lipsko) zastaviti se u Hermanna a žádati ho o radu. Chce se ho na př. tázati, má-li se „slovo nelíbí. — — — čili — — — měřiti.“ Což pak „Osvěta“ neznamená, co ta otázka značí? Míra — — — je přece míra přízvukná, — — — časoměrná. Chce se tedy Hermanna tázati, jaká prosodie je lepší, zda časoměrná či přízvukná, a s tím ve shodě je zpráva prof. V. Šafaříka (viz „Osvětu“, str. 120), že, přišed k Hermannovi, deklamoval mu na hlas básně české přízvukné i časoměrné. To vše znamená, že Šafařík již v Jeně dospěl k úplnému zavrlování prosodie přízvukné, jak myslí „Osvěta“, nýbrž že pochyboval, a můžeme i říci, že již silně pochyboval o správnosti prosodie této — jak jsem tvrdil já. Jestliže při tomto kolísání, při těchto pouhých pochybnostech vyjadřuje se na jednom místě svého listu tak, jakoby byl se svým úsudkem hotov a jakoby prosodii přízvuknou zavrhoval úplně, vyjadřuje se nepřesně a snad i ze zdvořilosti k Palackému mínění, jež se mu zdálo pravým, ale pro něž neměl ještě dostatečně důkazů, které chtěl hledati u jiných, pronáší s větší určitostí, než se slušelo.

Ostatně z listu vyplývá, že Šafaříkovi se jedná o to, jak napodobiti metra staroklassická, zda přízvukně (jak tehdy i v Čechách bylo obyčejem) či časoměrně. Tím si také vysvětlujeme, proč zmiňuje se v listu o svém překladu Aristofanových „Oblaků“ a Schillerovy „Stuartky“, které, jak známo, jsou přízvukné, jakož i o nové sbírce básní lyrických, která jistě také byla přízvukná, jako o pracích, jež u něho hotovy leží.

Patrně nemá ani úmyslu je přepracovati; vskutku také oba překlady později, již po boji prosodickém, vyšly nezměněny.

Ale z toho všeho dále vyplývá, že Šafařík aspoň do 22. dubna 1817 neměl v Jeně nic o prosodii vypracováno, dokonce pak ne nějaké „velmi důkladné“ pojednání. Kdo ještě neví, jak má měřiti nelíbí, zda jako — — — — —, kdo kolisá nevěda, má-li v metrech klassických užívati prosodie přízvučné či časoměrné, kdo o sobě praví, že u něho v té věci není rady, ježto nemá hudebného sluchu, a skládá naději na jiného, na Palackého, prose ho, aby o té věci ještě přemýšlel („Přemýšlujte, prosím, chcete-li mi co na světě tomto učiniti vděk, o této věci, abychom se na shledanou přátelsky zděliti mohli“), kdo ještě neví, co počíti s posicí („co však s posicí? co s slabikami bez samohlásek?“), kdo, ač v listu svém hojně své práce v Jeně povstalé vyčítá, o práci nějaké prosodické, jakkoli v listě svém o prosodii píše, ani slovem se nezmiňuje: ten nemůže míti ještě žádné pojednání, zastávající se prosodie časoměrné, hotovo, ba nemá dosud ani úmyslu je psáti, je-li člověk jen poněkud vážný. To by dovedl jen nějaký lehkomyslník, který dovede psáti i o tom, čemu nerozumí, ale nebyl by toho dovedl muž tak seriosní, jakým byl Šafařík již jako mladík.

Měl jsem tedy úplně pravdu, když jsem v Listech fil. XXI, str. 5, pozn. 2 pochyboval o správnosti tvrzení v autobiografii Palackého, že Šafařík přinesl z Jeny „velmi důkladné pojednání“ o prosodii české, v němž Palacký viděl „učenost náramnou“, již se mu samotnému nedostávalo, tak že se ostýchal vytytiti se se svými dvěma listy o prosodii. Do 22. dubna 1817 Šafařík takové pojednání míti nemohl; byl by je tedy musil složit za posledních dní svého pobytu v Jeně, ježto v květnu již odjel. Poněvadž však ještě u Hermanna na cestě zpáteční recitoval přízvučné a časoměrné verše, nebyl patrně ani tehdy s úsudkem svým tak hotov, aby mohl psáti pojednání, zahrnující tak nezměrně rozhodným způsobem prosodii přízvučnou, jako „Počátky“, jichž část toto pojednání tvoří (list třetí a čtvrtý jest dle autobiografie Palackého jen proměnou tobo pojednání domněle „Jenského“).

3. Proto také nelze tvrditi, jak tvrdí „Osvěta“ na str. 120, že Šafařík byl již v Jeně odhodlán veřejně vystoupiti. „Osvěta“ tak soudí ze slov listu: „Řeknete: Stropíme hluky! — Padni, co padni. Jen heslo, pak bělmo s oka spadne.“ Slova ta — jako vůbec celý list — byla by nám jasnější, kdybychom měli dopis Palackého, na který tímto listem Šafařík odpovídá. Ale list ten je ztracen (v. „Osvětu“, str. 113). Slova ta by byla snadno srozumitelná, kdybychom měli plné právo domnívati se, že Palacký, tehdy již časoměrník, v listě svém Šafaříkovi sděloval, že on

hodlá vystoupiti s pojednáním na prospěch časomíry, ale že boji se působiti tím poplach, a kdyby ho byl vyzýval k společnému vystoupení. Pak mohl snadno Šafařík odpovídati: „Co na tom, že to působí hluk, jen do toho. Postaći jen vystoupiti, a bude vyhráno“. Pak by slova ta byla vybitnutím Palackého, aby on s vystoupením neotálel. A s tím by bylo ve shodě tvrzení životopisu Šafaříkova v „Naučném slovníku,“ kdež uvedeno je faktum, že Šafařík již z Jeny Palackého pobízel, aby o prosodii psal. Ale i když se domníváme, že nic takého v listu Palackého nebylo obsaženo, nemůžeme souditi z upřilíšených slov těch (a celý dopis je prosycen hyperbolami), že je Šafařík odhodlán již vystoupiti. Mohli bychom jen souditi, že zamýšlí vystoupiti, až a jestliže všeliké pochybnosti své prosodické odstraní: v tom případě by vystoupil a nebál se žádného odporu.

4. Dokonce však je nesprávné, že Šafařík již v tomto listě projevuje přesvědčení své silnými, rozhorlenými slovy, za jaká se z listu jeho v „Osvětě“, str. 120 uvádějí dva výrazy: „necht se třebas světy světa puknou“, „nerůda nebasnířského ducha“. V těch slovech viděti jest sice horlení, ale žádné rozhorlení v běžném slova smyslu: nejsou to nikterak slova urážlivá, jakých v „Počátcích“ je až příliš hojný nadbytek. Mimo to jsou pronesena všeobecně, kdežto „Počátky“ na četných místech obracejí se zjevněji nebo skrytěji na samého původce přízvukné prosodie, Dobrovského, a o něm mluví jako o hotovém nedouku.

Výsledky tedy, které „Osvěta“ z tohoto listu Šafaříkova vyzvojuje, jsou chybné, a moje tvrzení, že v Jeně Šafařík k názorům, jež složeny jsou v „Počátcích“, ještě nedospěl, správné. *)

*) I jinak dějí se mi v tom článku výtky nemístné. Na př. na str. 114 „Osvěty“ ukazuje se k tomu, že Jungmanna v článcích svých nepokládám za tak vynikajícího odborníka v metrice, aby byli mladí původcové „Počátků“ mohli od něho nabýti platné rady, i kdyby byl Šafaříkovi zapůjčil své „Nepředsudné mínění“, a ukazuje se k tomu, že jeden metrický článek Jungmannův nazývám bezcenným, kdežto o metrických vědomostech skladatelů „Počátků“ soudím daleko příznivěji. Vytyká se mi tedy spor v mých výroci, velmi neprávem, jak pozná každý, kdo si bedlivě mé články přečte. Skladatelé „Počátků“ (zvláště Šafařík) znají vskutku lépe tehdejší díla o metrice starověké než Jungmann, a mají proto také lepší pojem o rytmu — ale proto přece Šafařík mohl nevěděti si rady v tom, jakým způsobem možno přenést zásady starořecké metriky v českou, v čemž Jungmann již roku 1864 byl s úsudkem svým hotov; a že si vskutku v té věci Šafařík rady nevěděl ještě na konci svého pobytu v Jeně, ukazuje zřetelně jeho list. Mimo to Šafařík chtěl se spokojiti s metry starořeckými, kdežto Jungmanna zavedla jeho přílišná horlivost a nedokonalá znalost metriky i k nemožnému napodobení meter indických, k veršování „počtem momentů“ a vůbec k takovým tvrzením, že vskutku články, v nichž ta tvrzení složil, jak jsem obšírně vyložil, jsou bezcenné. Kdo si tyto odstavce článku mého bedlivě přečte, pozná, že mi „Osvěta“ vytyká spor velmi na nemístě. Kdo zná dobře starověkou metriku, ocení tuto metrickou činnost Jungmannovu stejně jako já.

„Osvěta“ v celém tom článku vynesla jen jednu novou věc na jevo, totiž, že Šafařík, jsa v pochybnostech, chtěl hledati rady u Gottfrieda Hermanna a že ji dle svědectví prof. V. Šafaříka u něho také hledal. A tím vystupuje na kolbišti prosodického sporu našeho osoba nová, o které se dříve nemluvalo a nevědělo, osoba, která ve sporu tom hrála také nějakou a snad i dosti důležitou úlohu. A s tou osobou musíme nyní také počítati.

Šafařík ještě v květnu, kdy odjel z Jeny a kdy byl jistě v Lipsku, byl v otázce prosodické nerozhodný. Naproti tomu již počátkem června, kdy byl v Prešpurku, měl dle zprávy Palackého velmi důkladné pojednání o prosodii české (nynější list třetí a čtvrtý „Počátků“). Není-li tedy v autobiografii Palackého nějaký hlubší omyl, musilo toto pojednání povstati na některé zastávce cesty, v Lipsku, v Praze nebo i v samém Prešpurku, kde prý pobyl deset dní.*)

Pojednání to nemohlo býti obsáhlé; nebo i nynější třetí a čtvrtý list Šafaříkův, které jsou změnou a, obdrževše později tvar listů, rozšířením původního pojednání, neobsahují více než 19 tiskových lístků malého oktávu. Pojednání tak kratičké mohlo povstati za krátkou dobu, za několik dní, na některé zastávce cesty. Šafařík je tedy přinesl asi z cesty, ale ne z Jeny samé.

Ale dejme tomu (ač to nepřipouštím), že pojednání to vskutku sepsáno bylo na samém sklonku pobytu Jenského: Šafařík, jenž v Jeně ještě kolísal mezi prosodií přízvucnou a časoměrnou a chtěl se informovati u jiných a také se informoval, nebyl by pojednání to dal na veřejnost, dokud veškeré jeho pochybnosti nebyly odstraněny.

Kdo tedy odstranil tyto pochybnosti Šafaříkovy? Palacký to nebyl; nebo s tím se setkal až v Prešpurku. Stalo se to tedy někým jiným na cestě z Jeny do Prešpurku.

Dokud se nevědělo, že Šafařík hledal rady u Hermanna, mohlo a musilo se pomýšleti na jediného muže, na Jungmanna. On ze spisovatelů pražských byl tou dobou jediný a velmi rozhodný zastavatel časomíry. Ukázal jsem ve svém článku obšírně, že od r. 1804 této lásky k časomíře se nespustil, že pořád časoměrně básnil, ač časoměrné verše začal uveřejňovati teprv r. 1813. Roku 1814 opět také vybízel české spisovatelstvo, aby se prohlásilo pro časomíru.**)

*) Biograf Šafaříkův Jireček v Österr. Revue III, 1865, 8 sv., str. 7 praví, že Šafařík v Jeně jen pojednání o prosodii chystal (etwas ähnliches hatte auch Šafařík in Jenä vorbereitet) a to mně zdá se pravdě podobnějším. V životopise Šafaříkově v Naučném slovníku IX (1872), str. 3 mluví se již o „sepsání Jenajském“, nevím na základě či zprávy. Co se tam o době sepsání jednotlivých listů „Počátků“ vykládá, není však ve všem správné (nesprávné je, co o tom tvrdí „Osvěta“, str. 120).

**) Je to docela nesprávné, myslí-li „Osvěta“ na str. 121, že spis ohnivý mladík, Šafařík, mohl staršího Jungmanna rozhniti a probuditi

Proto také tento velmi rychlý převrat v názorech Šafaříkových, jenž v jednom měsíci pochybnosti své o správnosti přízvuchné theorie proměnil v hluboké přesvědčení, že je naprosto zavržení hodná, přičítal jsem působení Jungmannovu, jak učinil již Zelený. Nebylo lze mysliti na jiného; na Jungmanna všecko ukazovalo, zvláště jeho dosvědčené pozdější dopisování se Šafaříkem a shody mezi jeho výrazy o Dobrovském a výrazy „Počátků“. Nebo, že Šafařík nedospěl k úplnému zavrhování prosodie přízvuchné způsobem docela samostatným, jak soudí na základě listu jeho „Osvěta“, str. 120, to, tuším, po hořeních výkladech je každému patrné.

Nyní však máme dosvědčeno, že Šafařík hledal rady u Gottfrieda Hermanna, a víme nyní, kdo je ten německý filolog, jehož list se na str. 51 „Počátků“ bez naznačení jména původce uvádí. Vidíme z toho místa, že Šafařík, zastaviv se u Hermanna v Lipsku, o prosodii i později s ním si dopisoval, a z listu Hermannova vidíme, že mu prosodii časoměrnou pro češtinu schválil z toho důvodu, že, kde v řeči vyskytají se slabiky dlouhé vedle slabik přízvuchných, kde délka a přízvuchnost slabik může býti oddělena, třeba rhythmus zakládati na časomíře.*)

Přičítati tento náhlý obrat v smýšlení Šafaříkově jen Jungmannovi nejsme více oprávněni, ježto vyskytuje se tu ještě jiná možnost výkladu, které dříve nebylo. Na základě dříve daných praemiss každý rozvážlivý člověk musil by dospěti k témuž názoru, ke kterému dospěl Zelený a ke kterému dospěl jsem i já. Nyní nám přírůstkem materiálu, konstatováním účastenství Hermannova, dána praemissa nová a ta soud náš může změnit.

Neměl tedy Jungmann v sepsání „Počátků“ žádného účastenství? To dle toho, co bylo výše vyloženo, tvrditi nelze: účastenství měl a měl účastenství tak značné, že nemohl je zapřít, když mu bylo přičítáno, a že mohl zase naopak přičítati i sobě značnou zásluhu při podniku Šafaříkově a Palackého. Míru toho účastenství nyní, kdy nemůžeme jen jeho pokládati za tu osobu, která pochybnosti Šafaříkovy odstranila a Šafaříka k vydání spisu proti prosodii přízvuchné ponukla, není snadno přesně stanoviti a neobejdeme se tu bez domněnek.

Že Šafařík v Praze u Jungmanna byl, o tom, ač to nemáme zřejmě dosvědčeno (tvrdí se to na př. v životopise Šafaříkově v Naučném slovníku IX, 1872, str. 3), pochybovati nemusíme.

v něm starou lásku k časomíře z mladých jeho let, „které snad již se byl beznadějně vzdával“! Kdyby si „Osvěta“ byla lépe všimla toho, co jsem v článku svém vykládal v List. fil. XX, str. 206 n., nebyla by učinila tento výrok úplně nesprávný.

*) Nemusím ani připomínati, že Hermann, neznaje česky, z ochoty řešil otázku, se kterou nebyl.

Je samo sebou pravdě podobno, že Šafařík, jsa v Praze, zašel i k Jungmannovi, zvláště když — jak z listu jeho vysvítá — věděl o něm, že jest rozhodným přívržencem časomíry. Návštěva ta byla zajisté začátkem jejich vzájemného dopisování, jež je do-
svědčeno zcela určitě. Že by s ním, přicházejce od Hermanna, nebyl o prosodii české mluvil, nelze si ani mysliti. A že Jungmann přilil oleje a hodně oleje do toho časoměrného ohně, kterým Šafařík tehdy snad již hořel, o tom mně, ač nemám žádného „protokolu“ o té schůzi ani nejsem spiritistou a čtenářem myšlenek, není nejmenší pochybnosti. Ze shod, jež jsou mezi jeho „Nepředsudným míněním“ a „Počátky“ i já soudím, jako Zelený, že dal Šafaříkovi tento spis svůj přechísti, a rovněž dosud soudím, že, maje ve zvyku o lidech, kteří mu nebyli po chuti, vyslovovati se v soukromí dost nelaskavě, nemálo přičinil k přikrosti a nepřislušnosti tónu, s jakým se v „Počátcích“ proti Dobrovskému polemizuje a který v tehdejší naší literatuře nemá sobě rovného. „Osvěta“ vysvětluje tuto neobvyklou přikrost „Počátků“ jednak mládím skladatelů, jednak tím, že u tehdejších spisovatelů německých (ale nejen u filologů!) přikrost taková byla obvyklá. Mláďi zajisté snadno překypí. Mohl i Šafařík, pobýv dvé léta v Němcích, kde drsné polemiky byly obvyklé, zajisté dáti se svěsti k témuž způsobu polemiky, zvláště když sám G. Hermann užil v listě svém k němu, jenž uveřejněn jest v „Počátcích“, o prosodii přízvučné slov, která Šafařík (arci nevíme, zda-li zcela věrně) překládá slovy „neřád a nerozum.“*)

Pro Palackého tato druhá část vysvětlení té přikrosti neplatí. Nebo on nebyl tou dobou v Německu a nemohl tímto způsobem polemiky tak snadno nasáknouti. Ale tím vším by se tato přikrost „Počátků“ jen poněkud vysvětlila, ne omluvila. Jestliže zavini-
nili ji Šafařík a Palacký sami, možno se obávají, že jim bude jednou vytýkáno, kterak muže tak zasloužilého, jakým byl Dobrovský, pravého původce našeho obrození, doma i v cizině váženého a tehdy již kmeta, napadli (pro prosodii!) způsobem, který již u současníků, a to i u těch, kteří jakž takž s vývody „Počátků“ souhlasili, vzbudil spravedlivý hněv a odpor (v. Listy fil. XXI, str. 26). Přiznávám se, že mi bylo milejší sprostiti možnosti takové výtčky Šafaříka a Palackého, ježto jsem si takovou prudkost s jejich povahou nikterak srovnati nemohl. Proto hledal jsem a hledám dosud někoho, kdo jim tuto prudkost vštípil tím, že ličil Dobrovského jako osobu k řešení otázek prosodických zcela nespůsobilou. Hermann tím jistě nebyl; tomu šlo o věc,

*) Nyní, kdy víme, že tento list, uveřejněný v „Počátcích“, není básnický výmysl, jakým je na př. domnělé dopisování mezi Blahoslavem a oním „vznešeným Čechem“ předmluvy, za nímž se tají dvojice skladatelů, musíme i tento příkrý výraz ze str. 54 i podobný výraz ze str. 51 přičítati na vrub Hermannovi. Ale tím se ony četné přikrosti „Počátků“ zmenší jen o pranepatrný počet.

ne o osoby. Ale mohl to býti Jungmann, jenž již r. 1804 ve svém „Nepředsudném mínění“, ovšem skrytě, upřel „studenému grammatikovi“ Dobrovskému všecku schopnost, řešiti otázky metrické. On také, jak později sám se přiznal, Dobrovského vždy více pokládal za Němce než za Čecha, a podobné skryté podezřívání Dobrovského nalézáme i v „Počátcích“ (v. Listy fil. XXI, str. 9). Konečně shodují se dva příkré výrazy, kterých Jungmann užil před vydáním „Počátků“ o Dobrovském (studený grammatik, dřevěné ucho) s podobnými výrazy „Počátků“. Kdo chce Jungmanna ospravedlniti a uvaliti všecky ty příkrosti „Počátků“ docela na bedra Šafaříkova a Palackého, musí tyto nápadné shody náležitě vysvětliti. Dokud se to nestane, nemohu od mínění svého upustiti.

A konečně ono vysvětlování této podivuhodné příkrosti mladím Šafaříkovým a Palackého a tím, že napodobili cizí, německé vzory, zakládá se také na pouhé domněnce. Dovedu si snadno představit, že někdo překročí meze slušné polemiky, třeba v otázce vědecké, když se jedná o věci, které právě hýbou všemi myslmi, a že při tom nešetří ani osob, jak se dalo současně v Německu. Ale v „Počátcích“ polemizuje se proti názorům, které byly proneseny před dvaadvaceti lety, a tak staré názory ten, kdo stojí dále od doby, ve které byly proneseny, posuzuje zpravidla již klidněji. Kdo ovšem stále chová v sobě přesvědčení, že jsou špatné, stále by tomu rád byl, aby byly vyvráceny, ale sám nemá odvahy proti nim vystoupiti, jako jí neměl Jungmann, ten může i po letech takové názory posuzovati příkrě.

Jungmann byl viněn od současníků jako původce „Počátků“, přízvučníci (Puchmayer, V. Nejedlý, Palkovič) měli to nejen Šafaříkovi a Palackému, ale i Jungmannovi, jakožto účastníku toho podniku, za zlé a trpce to kárali, že v „Počátcích“ tak příkrě bylo proti Dobrovskému postupováno. Jungmann to věděl a přece se ani veřejně ani v soukromí proti těm výtkám nebránil. Což mu tak málo záleželo na těchto obecných výtkách a na Dobrovském? Neměl-li na těchto příkrostech „Počátků“ viny, zaviniť sám svým podivným chováním, že se jemu přičítají na vrub.

Působení Hermannovo na Šafaříka snad však nebylo ani tak značné, jak jsem pro nedostatek podrobnějších zpráv o jich vespolečném styku výše připustil. Nápadna je mi totiž jedna věc. Hermann, jak vidíme z „Počátků“, Šafaříkovi, patrně po jeho návštěvě, vyslovil své mínění o prosodii písemně. Snad tak učinil k žádosti Šafaříkově, jenž chtěl v „Počátcích“ jej uvést jakožto autoritu pro své mínění, při čemž arci zůstává nápadným, proč ho neuvádí jménem; ale je tu i možnost jiná a pravdě podobnější. Hermann, jsa tázan, jakou prosodii má se řídit česťina, jíž neznal, sotva dal Šafaříkovi, jsa muž jinak střízlivý a rozumný,

hned určitou odpověď, nýbrž vyžádal si jisté doby na rozmyšlenou a projevil mu své mínění o této věci teprv později písemně.

Není tedy nikterak vyloučena možnost, že ještě do Prahy přijel Šafařík s pouhými pochybnostmi o správnosti prosodie přízvučné, že tyto pochybnosti jeho odstranil nejprve Jungmann, jenž ho také pobídl k sepsání zvláštního spisu o této otázce, a teprve později že obdržel Šafařík list Hermannův. Hermann mu beztoho na některé otázky jeho odpovědi dáti nemohl a, jak z listu jeho vidíme, ani nedal. Šafařík ještě na konci dubna v Jeně nevěděl, jak měřiti na př. srdce, patrně, mysl a j., kdežto již v červnu, jak vidíme z jeho čtvrtého listu „Počátků“ (v. Listy fil. XXI, str. 22), měl vypracovaná dost podrobná pravidla časoměrné prosodie. Je-li tedy třetí a čtvrtý list „Počátků“ vskutku jen přepracování jeho pojednání o prosodii, které přivezl do Prešpurku ze své cesty, musil kdysi v květnu ve všech těch otázkách dopracovati se jistoty. A v té věci nemohl mu býti radou Hermann, nýbrž jen Jungmann, jenž také tato jeho pravidla časoměrné prosodie beze změny přejal později r. 1820 do své „Slovesnosti“ (v. Listy fil. XXI, str. 172).

Mohlo tedy Jungmannovo působení na Šafaříka býti daleko větší než Hermannovo, ba býti vlastně rozhodné. A tato druhá možnost je pravdě podobnější, ježto jen v tom případě vysvětlíme si náležitě výše uvedené současné zprávy o spolupůsobení Jungmannově.

Účastenství tedy nějaké, a sice ne trpné, nýbrž činné účastenství Jungmann v této věci měl; a musilo býti velmi značné, když časoměrníci, kteří „Počátky“ pokládali za veliký literární čin, mohli jej pokládati za původce „Počátků“. Jinak by by časoměrníci přičítali mu něco za zásluhu, v čem účastenství neměl, a on sám, nebráně se nijak proti tomu, nemohl by ušetřen býti výtky jiné, že dával si přičítati zásluhu ve věci, ve které žádné zásluhy neměl. Ale stále jeho mlčení vůči výtkám i pochvalám je velmi významné, a pochybuji, že lze je vyložit jinak, než soudíme-li, že i ty výtky i pochvaly nebyly neoprávněné.

Čtenář zajisté poznal, že kdybych psal nyní onen odstavec svého článku, jednající o „Počátcích“, právě proto, že do sporu toho zapletena je přírůstkem dosavadního materiálu osoba Hermannova, leccos bych v něm změnil; vsunul bych do něho výklad o vlivu Hermannově na Šafaříka a nepokládal bych Jungmanna za jedinou osobu, která pochybnosti Šafaříkovy odstranila a tím stala se původcem „Počátků“; ale jinak by výklad můj o vzniku „Počátků“ zůstal nezměněn. Zvláště výtku, že Jungmann neměl odvahy vystoupiti proti Dobrovskému, nýbrž že hledal i r. 1804 i r. 1814 spojence, jichž pomocí by provedl to, co vykonati nále-

želo jemu a co snadno mohl vykonati uveřejněním svého „Nepředsudného mínění“, zůstane platna i nadále. Tato jeho nemístná bojácnost, která se jeví i v jeho počínání po vydání „Počátků“, kdy, píše-li svým jménem, řešení sporu se vlastně vybývá (i to vytkl mu již všim právem Zelený, str. 223, což tuto s důrazem vytýkám), když však píše anonymně (jako v referátě o Huěvkovského „Zlomcích“), jeví se jako zapuťilý časoměrník, jenž na míněních protivníkových nevidí ani dobré niti, mně se nelíbí. Mně jsou milejší lidé, kteří to, o čem jsou přesvědčeni, také bez obalu veřejně řeknou. V té příčině mi „Osvěta“ dělá velikou čest, vytýká-li mi, že se „rovnám duchům, které chápu“. Pochopuji Dobrovského, ale nepochopuji Jungmanna.

* * *

Soudný a nestranný čtenář jistě mi přisvědčí, že „Osvěta“, ač chtěla proti mým „domněnkám“ podati „pravdu“ o Jungmannovi, podala také sama řadu domněnek, jen že většinou nesprávných a neodůvodněných. Co vynesla v článku nového na jevo, to učinilo otázku o vzniku „Počátků“ daleko spletitější než byla dříve. Snad více světla poskytlo by uveřejnění „Nepředsudného mínění“ Jungmannova, je-li ještě na světě, a také ostatních listů Šafaříkových k Palackému, o nichž se zmiňuje „Osvěta“ na str. 114.

Ke konci ještě několik slov. V odpovědi své na článek „Osvěty“ držel jsem se pouze věci, zdržuje se všelikých poznámek jiných. V článku onom vyskytají se totiž vedle vývodů věcných i výroky, které se mne dotýkají způsobem, jenž vyžaduje vlastně také odpovědi. Byl bych i na tyto výroky rozhodně odpověděl, kdyby váženou spisovatelku onoho článku nebyla před samým jeho vydáním zastihla předčasná smrt. Z úcty k zesnulé nechci nad čerstvým ještě rovem jejím odpovídati na tyto výroky a činiti tedy to, co by bylo bývalo za jiných poměrů nezbytnou mou povinností. Jsem přesvědčen, že přijde doba, kdy se pozná, byly-li výroky ty vůči mně oprávněny.

Také jedné části naší žurnalistiky mohl bych mnoho říci. Ale to by byla práce Danaoven, a proto i tu zdržuji se všech poznámek.

III.

V Listech fl. XXI, str. 176 nn. tvrdil jsem na základě korespondence Čelakovského, že Rybička nemá pravdu, míní-li, že pojednání Štěpničkovo zakázala censura, nýbrž že je potlačil Jungmann, ač již bylo z části vysázeno, zaplativ ze svého útraty s tiskem spojené. To tvrdí zřejmě Čelakovský.

Na nesouhlas zprávy Rybičkovy o příčinách, proč nebylo vytištěno toto Štěpničkovo „Vidění a popsání přízvuku a časomíry“, se zprávami Čelakovského, dle nichž zabránil vytištění jeho Jungmann, ukázal — jak jsem si všiml poněkud pozdě — již A. B. v čl. „Upomínka na Frant. Boh. Štěpničku“ (Koleda, list belletristický, v Brně a Olomouci, V, 1880, str. 333), nečině arci z pozorování toho dalších vývodů. Ant. Rybička v témž časopise (V, 1880, str. 384) trvá na svém výroku, že vytištění zamezila censura, řka toto: „Co jsem o příběhu tom napsal v biografii Zieglerově (v Čas. Č. M. 1869, str. 68) a Štěpničkově (Sl. Nauč. IX, str. 145), vše vypravoval J. L. Ziegler nejdennkrát a vždy slovy takřka stereotypickými, při známé otevřenosti a srdečnosti Zieglerově neměl jsem příčiny pochybovati o tom, že by se věc byla jinak zběhla, nežli jak mně ji Ziegler vypravoval. Že pak skutečně Ziegler za to měl, že pouze *censor* a nikoliv *Jungmann* byl toho příčinou, že sepsání Štěpničkovo na veřejnost nepřišlo, vychází i z toho, že Jungmann sám tehdy psal Kollárovi (Zeleného Biografie J. Jungmanna str. 228), kterak Ziegler sobě Jungmannovi stěžoval, že mu *censor* vymazal — mimo 30 archů jiných věcí — i také *píseň erotického obsahu i s melodií!*, čehož by byl neučinil, věda, že ne *censor*, nýbrž sám J. Jungmann byl příčinou, že pojednání Štěpničkovo (v němž právě onano píseň erotická s nápěvem byla obsažena) v Dobroslavu nebylo vytištěno, ačkoliv tré bájek satirických, k tehdejšímu boji prosodickému se vztahujících a zároveň s pojednáním tím do censury podaných, k tisku bylo připuštěno. (Dobroslav III, sv. 4. str. 143—148).“ Zároveň dokládá Rybička, že rukopis onoho pojednání Štěpničkova chová u sebe.

Této domněnce Rybičkově přisvědčuje Bačkovský v „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“, v Praze, 1886, I, str. 107, pozn. 3. A přece je tak na jevě, které zprávě třeba věřiti a které nikoli. Čelakovský (v. Listy fil. XXI, str. 176 n.) píše Kamarýtovi v srpnu r. 1821 a v lednu r. 1822 o osudech Štěpničkova pojednání současně a zcela určitě, tak že vidíme, že nepronáší tu svých nebo cizích domněnek, nýbrž že píše to, co určitě ví. On tvrdí, že pojednání z censury vyšlo, že se již tisklo (musilo tedy patrně vyjiti z censury) a že Jungmann tisk jeho další zamezil; sám měl tento tisk v rukou a část ho Kamarýtovi posílá. Jakou cenu proti těmto současným a určitým zprávám má vypravování Zieglerovo, že *censor* zakázal vytištění toho pojednání? Ziegler jistě nevypravoval to Rybičkoví r. 1822, nýbrž mnohem později. Patrně se buď mýlil — při takovém množství zakazovaných tehdy spisů není divu, že mezi spisy, censurou zakázané, později počítal i spis Štěpničkův —, buď byl z Prahy špatně zpraven. Dobroslav tiskl se v Praze, Ziegler byl tou dobou v Králové Hradci; dohled nad tiskem v Praze měl jistě někdo jiný. Kdo nám za to ručí, že se Zieglerovi, když

Jungmann tisk spisku Štěpničkova zastavil, oznámila pravá příčina toho, proč pojednání Štěpničkovo nevyšlo? Ziegler, jakožto rozhodný příznivec theorie přízvučné, jistě pojednání Štěpničkovu přál.

Rybička také dovolává se dopisu Jungmannova ke Kollárovi, dle něhož si Ziegler stěžoval, že mu censor vymazal 30 archů věci a také píseň erotického obsahu i s melodií, kteráž prý právě v onom pojednání Štěpničkově byla. Jak se toho listu může Rybička dovolávati, nechápu. List ten pochází z 28. října 1820 (v. ČCM. 1880, str. 41), nemůže se tedy vztahovati k pojednání Štěpničkovu, které vyšlo z censury teprv kdysi před srpnem r. 1821 a jehož básničky, censurou prý propuštěné, otištěny byly r. 1821 v Dobroslavu, a to v posledním svazku čtvrtém tohoto ročníku, str. 143 nn. *) Ona „erotická píseň“, zakázaná r. 1820, musila býti tedy jiná než píseň v pojednání Štěpničkově. Že Ziegler sám měl o osudech Štěpničkova pojednání to mínění, které zaznamenal Rybička, nepochybuji: ale že přesná zpráva o těchto věcech je v současných listech Čelakovského, je, tuším, nepopíratelné. Pro Jungmanna je arci nepřiznivá — ale máme ji proto zavrhovati? **)

* * *

Byl jsem nucen věnovati polemice tolik místa, určeného původně pro dokončení prvé části mého článku „O prosodii české“, že v tomto ročníku „Listů fil.“ nemohu již článek svůj dokončiti. Proto opravuji tu nemilé nedopatření, které mi při korektuře článku mého ušlo. Na str. 424 ročníku XXI, vypadla na konci první věty shora tato poznámka: „Při tomto výkladu o básnících těchto kategorií, přihlížím ovšem — jako v kategorii I. — také jen k těm básníkům, jejichž činnost můžeme náležitě posouditi, tedy k těm, od nichž máme několik básní. K těm veršovníkům, od nichž máme po básničce jediné, při tom nehledím“. Na téže straně v ř. 4 chybným sečtením čísel stojí 300 m. 250.

V Praze, 1. února 1895.

*) Čelakovský v listě ke Kamarýtovi ze dne 21. srpna 1821 praví o něm, že nyní teprv vyšlo z censury.

**) Ač mi věc je úplně jasná, chtěl jsem se přece přesvědčiti, zda-li v censurních aktech té doby, pokud jsou zachovány, není o této věci nějaká zpráva. Archivář místodržitelského archivu p. Karel Köpl s velikou ochotou, za niž mu tuto díky vzdávám, v censurních aktech té doby hledal, ale marně. V Praze snad spis ten u censury ani nebyl, nemohla jej tedy také pražská censura zapověděti. Snad poslán byl k censuře do Vídně.

Česká kvantita.

Napsal V. Flajšhans.

O přízvuku českém, jaký nyní jest, psáno již dosti mnoho — nejprve od Dobrovského, nejnověji, nejlépe a nejsoustavněji od Gebauera (Histor. mluvnické I. 1894, 573 nn.) — tam odkazují také pro literaturu a výklad obšírnější.

O české kvantitě naproti tomu nebyl dosud nikde podán výklad souvislý: příčiny tu délky tu krátkosti slabiky neuvedeny dosud nikde; vše, co v té příčině vyzkoumáno, snesl soustavně nyní Gebauer (Histor. mluvnické I. 586—610): dle toho mají české délky hlavně dvojí vznik: *a*) stahování, *b*) přízvuk, ač „to nestačí k popisu soustavnému a zevrubnému, poněvadž neznáme příčin ani kvantit vůbec ani vytčených růzností zvlášť“ (Gb. t. 592). Studie následující hledí si tohoto soustavného popisu.

I.

Již povrchním ohledáním ukázalo se, že nějaká příčina české kvantity leží v přízvuku jiném, nežli je nynější český. Byl to opět Dobrovský, který (Puchmajer: Russische Grammatik 18) ukázal na shodu českých délek a kratí ve slovech jako klas, kláda s ruským přízvukem *kólos*, *kolóda*. A poznání jeho dlouho zůstávalo osamotnělým; pozdě teprv připojeno k tomu vysvětlení kvantity *hora*-*vzhůru* ruským *gorá*-*góru* od Fischera a výklad hybkosti kvantity sloves *možu*-*můžeš* ruským *mogú*-*móžeš* od Brandta. Obor poznání šířil se tedy pomalu, ale přece se šířil.

Hledána-li dříve aspoň nějaká příčina české kvantity v ruském přízvuku, nebo v přízvuku jiném než jest nynější český, vedlo k tomu poznání, že kvantita jako na př. vojákům z českého přízvuku vyložití se nedá, rovněž ne vysutí *e* v *ho*, *mu* vedle jeho, jemu atd. Příčina nesouvislého dosud výkladu byl mylný názor o původní slovanské kvantitě.

Již Miklosich ukázal na celou řadu délek v praslověnině (původ jejich je nám zde zatím lhostejný) a pak shledalo se, že mimo *a*, *o*, *e*, *o* a *ě* (vzniklé z *oi* nebo *ai*) byly všechny ostatní hlásky dlouhé, tedy *ī*, *ā*, *ū*, *ē*, *ȳ*, *ā*, *ē* (= původnímu *ē*) a k nim dlužno počítati (pro češtinu) i tvary *trêt*, *trat*, *trět*. Vidno tedy, že otázka kvantity v češtině redukuje se vlastně na otázku krácení.

A pravidlo o kvantitě české (než zavládl přízvuk prvomístný, o jehož následcích bude níže řeč) je toto: všude tam, kde byla dlouhá slabika dostatečně chráněna přízvukem na ní spočívajícím (to zvláště tenkrát, byl-li na ní povždy přízvuk — jako na př. koncovky -ůn, -ák, -ýš, -ík atd., nebo subst. síla, stádo atd. nebo následovala-li za ní poslední slabika jerová: subst. ůdъ, partic. pl ůlъ, adj. mílъ, bělъ atd.), zachována slabika dlouhá; tedy na př. vojāk, slepýš, síla, stádo, ůd, plŭl, míl, biel atd.; slabiky tyto zachovaly se tedy dlouhé z praslovanštiny do nové češtiny; naproti tomu krátila se původní slabika dlouhá všude tam, kde za ní bezprostředně následoval přízvuk stálý, ať již na slabice krátké -ó- nebo dlouhé -ě (na př. rádъ sloveso rádovati, míl sloveso milovati, bělъ infin. bělěti, subst. bělŭš atd.). Doložení následuje níže.

Daleko největší část dělek českých je tedy předhistorická: v těch je takto přímá kontinuita s tvary indoevropskými: -í- ve slově na př. hřiva je totéž kvantitou jako v skr. souhlasném grīvā, -ā- ve slově máti totéž jako v lat. māter a podobně č. ou z *ú totéž v zouti ze zŭti jako lat. exŭtus, č. -é z *ě totéž v dítě z dětę jako ē v ř. θήλη atd.

K těmto délkám přistoupily délky samohlásek e a o a to dvojí: jednak stažením: moje -mě, Neostŭp: Nō stŭp, jednak novým prodloužením přízvukovým vzniklé. Přízvuk staroslovanský, ač nebyl daleko tak silný jako řecký nebo ruský, spíš francouzskému se podobaje (Brugmann, Grundriss I. 227), dloužil přece slabiky a zvláště takové, na nichž měl pevné sídlo: tak na př. víc dlouženy slabiky s -o-, ježto obsahují obyčejně kořen silný a mají proto přízvuk: róža dalo rōžě, dómъ (dle pravidla o jerové slabice) syn óv (proti syn óvi, jež zůstalo nedlouženo, poněvadž následovala slabika plná), béře dalo béře (ruský přízvuk je zde odchylný, srv. fert, qépet, bháratí) atd. Ovšem i první druh dloužení zakládá se na přízvuku: tak výrokové dvóje zůstalo nezměněno (: tělo Kristovo nenie dvóje Kunh.), kdežto naproti tomu přívlastkové dvojce (buď příklonné dvojce rŭcho, nebo oxytonon tŏto dvójé) staženo ve dvé; a podobně zůstalo výrokové móje a staženo přívlastkové mé (buď z moje nebo z mojé).

Všude zde se ovšem myslí přízvukem přízvuk prvotní, jehož nejlepší obraz nám uchovaly ruština se srbštinou. Neshoduje se sice přízvuk ruský ve všem s přízvukem praslovanským, jak již Brandt (Načertanie slavjanskoj akcentologii) poznal, ale v nej-množších případech může nám jej dobře zastupovati.

Ten je tedy původ českých dělek: prvotní přízvuk praslovanský zanechal své stopy v kvantitě, jednak konservuje a ucho-

vávaje délky staré, jednak tvoře — pomalu, ale čím dál, tím hojněji, délky nové a konečně krátě délky původní před sebou. Krom tohoto dvojího hlavního působení — dloužení a krácení — jsou ovšem jeho stopy i ve stahování jako moto-úz-motúz, Rakoúsy (ještě u Kosmy) - Rakúsy (Dalimil), dějěš-dieš i ve vysouvání slabik předpřízvučných: jehó-jhó, Kladorúby-Kladrúby, mené-mné atd.

V XII.—XIII. století tento prvotný přízvuk však začal pomalu ustupovati přízvuku jednomístnému a původně zajisté kořenovému: ještě v době staročeské zastihujeme historickou fasi, kdy předložky a negace hlavně u sloves neměly ještě přízvuku, byly proti nim v poměru enklitik, kdy předpony jako ně-, ni- byly atona, kdy nynější enklitické tvary ho mu měly svůj starý přízvuk jhó, jmú (a stály tedy v thesi veršové: a s pravem se jmú to dalo AlxB. a podobně), kdy přízvuk uchovával ještě jery v čest, lst, křst, atd., kdy se — jak nás staročeská rhythmika učí — přízvukovalo výhradně ještě dědic, novína, osídlo atd. Konečně však proniklo úplně pravidlo o prvním místě přízvuku a tím také oslábl. Víme, že již přízvuk prvotný — různomístný — nebyl příliš silný: ale za to přízvuk nynější náš — ač nyní zase silí a mohutní — byl původně slabý: tím více vynikala u něho kvantita. A proto vidíme, že hlavní změny hláskové zakládající se na přízvuku jako stahování (stoj-ě-ti — stoj-á-ti - státi) vysouvání (jeho - jhó) a odsouvání (nepřízvučných jerů: grādec m. -cě, lstiti m. lstiti atd., souhlásek, za nimiž jer odpadlo: j (impt. krý, adj. dobrý, subst. ký), st následkem enklise v je(st) atd. jsou v češtině vykonány již v době prastaré, předhistorické a naproti tomu že změny hláskové zakládající se na kvantitě (jako úžení ie-i, é-i, rozšiřování ó-uo, ú-au, ý-aj a j.) konají se v češtině teprve v době historické XIV.—XVI stol. Byla tedy před tou dobou nějaká silná příčina, která kvantitu zastírala a tou byl — starý přízvuk.

Nový přízvuk český, náš nynější prvomístný, není tedy ode dávna: má ovšem všechny vlastnosti starého přízvuku — může krátiti, dloužiti, vysouvati atd. ale ovšem v míře daleko omezenější, ačkoli nedá se popříti, že od provedení posledních změn hláskových síly jeho víc a více přibývá. Změny, jaké způsobil, budou popsány níže.

II.

A. Změny vzniklé přízvukem starým.

Všeobecně podotýká Brugmann (Grundriss I. 560), že přízvuk praslovanský, ač mnoho se shodoval s původním indoevrop-

ským, přec již se změnil analogii: tak slovesa formy *vézā* změnila ve slovanštině celý svůj indikativ ve *vezā*, *vezēši* atd., masculina (o-k m e n y) nejsou nikdy v n. acc. sg. oxytona: z bývalého *dŷmĭ* vzniklo slovansky *dŷmъ* a pod. Enklitické částice byly *že*, *žь*, tvary náměstek *mi*, *ti*, *si* (k nim sluší dodati acc. *mě*, *tě*, *sě*, které své délky pozbyly enklisi [Miklosich *Langen Vocale* 53] a jež proto — na rozdíl od nové češtiny — nemohou státi a nestojí nikde stč. v thesi veršové jako *jhó*, *jmú*, jež ně. k nim se přidružily) a indefinitní náměstka *ko-* (komu, kogo atd.: tím se vysvětluje nezachování délky *-ū* v dat. sg.). Krom toho již z indoevropštiny zdědila slovanština náklonnost (Brgm. t. 536 nn.), přikláníti slovesa a deverbativa ve způsobě enklise ku předložkám: *próbbherō*, *próbbhrtos* atd. Analogické působení a novotvoření přízvukové je tu tedy jasně dokázáno a podobné proudění trvá dále ve slovanštině.

Působení přízvuku nejlépe objasníme si po jednotlivých jeho grammatických stránkách *), ač ovšem lecco snad zařazeno do kmenosloví, co patří do hláskosloví.

a. Hláskoslovné změny.

Tu nutno napřed zmíniti se o některých dosud stanovených principech dlužení a jednotlivých zvláštních případech.

Miklosich ustanovil zvláštní dlužení před souhláskami jasnými (z toho recipoval Gebauer *Mluvn. I.* 592—593 pouze jeden případ — dlužení před *j*) — ale naprosto zbytečně a příklady jeho všechny docházejí níže náležitého vysvětlení.

Rovněž tak nedá se uvéstí žádný jistý případ t. zv. náhradného dlužení, který by musil se jen tak vyložiti, a k němuž by nestačil výklad shora podaný.

Poněkud důležitější je jiný nález Miklosichův o dvojích nosovkách *ā*, *ē*. Dle něho byly — bez ohledu na přízvuk — jednak dlouhé, jednak krátké (srv. výklad obsírný v jeho *Langen Vocale* str. 53 nn.). Nás se zde týká pouze to, co našel o krátkých nosovkách, ježto dlouhé předpokládáme. A tu ovšem hned bije do očí veliká nesrovnalost, jaká se jeví mezi krátkými a dlouhými nosovkami. Dlouhých nosovek souhlasně západní a jižní slovanštinou dosvědčených je daleko větší řada, než nosovek krátkých souhlasně dosvědčených a u sporných pravidelně svědčívá slovanština jižní pro délku.

I. Krátké pak *ē* souhlasně dosvědčeno je:

*) Doklady uvedeny hojně, ale přece ne všechny; myslím však, že pro důkaz počet jich dostačí.

čísł. pětъ, devětъ, desetъ, suff. -ę, -mę, koncovka acc. -ę; pak slova dětelja, dětlъ, gręda, językъ, ječъmy, prędą, sręřęřta, zęť a acc. mę, te, se.

Tu nutno pak ihned vyloučiti acc. mę, te, se, jeřto zkrácena příklonně; koncovka acc. -ę ztratila v záp. slov. nosovost a zbyla jako -ê, jednou přízvuchné a jindy nikoli, proto délka se neudržela; suff. -ę, -mę tvoří barytona děťe v. dětí, ráme v. râmeňe a proto délku nepodržely; dětélja, językъ, ječъmy neměly na ě přízvuku a proto délky pozbyly; u pětъ, devětъ, děsětъ je délka dolořena i čeřt. i srbřt. — taktěř u sręřęřta a zbývající substantiva a kmen přęd- neměly na -ę- přízvuku stálého a proto délku nepodržely. Vidno tedy, ře výklad přízvukem dostačí.

II. Krátké a souhlasně dosvědčeno je: sg. acc. fem. -a, 1. sg. praes. -a, 3. pl. aor. impf. -a (Mikl. Lang. Voc. 64), subst. ađa, kląbo, strąga a duplikaty mađa, gađa, dađa (proti nimř stojí tatáž s dlouhým -a).

A tu opět vidíme, ře sg. acc. fem. -a je právem krátký, poněvadř původně všecka fem. v acc. sg. byla barytona (a tedy bez přízvuku: vyjma adjektivné číslovky a náměřtky); totěř platí o aoristovém -a: i aoristy barytonovaly (věďa proti praes. vedąťr) a a tu právem nepodřželo délku; duplikaty mađa, gađa, dađa jsou dvojtřvary přízvukové (srv. ruské zamók a zámok, atlas i atlás) kvantita jejich je tedy podružná; 1. sg. praes. a neměla stálý přízvuk srv. vedą, proti králůja, totěř platí o ađa, kląbo, strąga a proto délka zde nedochována. I zde tedy výklad přízvukem dostačí.

Poněkud obtířněřší zdá se výklad známých shod rus. górod - grad, poróg - prąh a to proto, poněvadř obojí slabika původně zněla stejně tort u obojího druhu slov; a totěř platí ovšem o skupině téřet - telét a také o skupině třt, třt (forma dlouh - dlouhř, čert - čřřtě atd.). Ukázal poprve na shodu (zatím jen prvřch dvou) Dobrovřský, nálezy jeho rozhojnil Fortunatov, probral a vykládal Miklosich: jeřtě Kovář Starobulh. mluvnic 1890. 18 drří se ruského „plnohlasi“, taktěř Gebauer Mluvn. I. 589. Ale tu nutno si všimnouti té věci důkladněřji. Ruský přízvuk nemůře tu býti zástupcem původního: jeřt původní tvar stejný na př. tóřt a nemůře tedy rus. torót býti uváděno za důkaz českého trát a opět ne tóřot za důkaz českého trát, jeřto český tvar na ruském různém nestaví, nýbrř na jedno- stejném tóřt. A za druhé bylo již ukázáno, ře ruské plnohlasně formy jsou pozdní, sekundární: forma na př. storož- mohla se vyvinouti až z formy buď sřož-, nebo srąř-: do formy původní sorg- by se bylo t nevřsulo. Vidí se nyní zřejmě, ře původní formy byly stejně dlouhé obojí: trát, trět i třt a jedná

se pouze o průkaz toho, že krátkost vznikla opět nedostatkem přízvuku.

Všimněme si na př. dvou zdánlivě stejných párů: zlató: a dlató a dráha: Práha. Obojí by měly mít dle theorie vyložené buď krátkost: *zlató, dlató* (přízvuk na koncovce) anebo stejně délku: *Práha* jako *dráha*. Tu však dlužno uvážiti: neutra, která oxytonovala singular, barytonovala plural: tedy dlató plur. dláta a touto posilou pluralu se délka trát udržela, rovněž tak vylož blátó; naproti tomu zlató takové posily nemělo (nemajíc pluralu) a proto délka neměla opory a naopak, časté složeniny (jakých zase dlató nemá), mající přízvuk na druhé části: zlato-glávъ, zlato-nósnъ atd. vytvořily z pův. zlató skrácené zlató. Totéž obdobně dá se ukázati o drága a Prága: četná odvozená jako Pražaninъ, husté enkl. užívání po předložkách ná Pražě, dó Prāgъ atd. a nedostatek plur. skrátil původní Prága v Prága (ač soukořenný prágъ z opačných právě příčin délku podržel). A podobně dá se bezpečně všude ukázati příčina krati. Takovou též analogii pluralu udržela se délka v brázda, plátno (z pův. -dā, -nó), srv. Fortunatov Archiv für slav. Philologie IV. 584. Taková též analogie složenin a nedostatek plur. zkrátil bradā, glāvā v bradā, hlavā a opačný nedostatek singularu vrátā ve vrátā, kdežto naproti tomu plur. brānъ (= die Egge) zachoval délku vlivem homonyma brāna. Podobně pův. dlouhé paprātъ (srv. litev. paparčiai) skráceno slovanským přízvukem přešlým na předponu v pápratъ (č. *kapraď, kapraď*) srv. Fortunatov na m. u. 582. Tak zkráceno dále pův. dřevó vlivem plur. drzvā a genit. dřevése ve dřevó (ač odvozené dřívko délku zachovalo); podobně črěp vlivem gt. črepā, pl. g. črepōv atd. skráceno ve črěp (délka zachována v odvozeném střípek), tak i žlebъ m. žlěbъ (srovn. odvozené žlábek) a podobně vlivem deklinace zkrácena substantiva, jejichž odvozená dosud dávají svědectví délky: hradek, mraček, prašek, vlašek, sládek, hlásek, chládek, klásek, vlašček, plázek atd. Koncovkou zkráceno na př. pův. slāvīk ve slavík, chybný přízvuk (analogický dle odvozenin na -kó) má rus. molokó m. správného mléko: nepatří ke srovnání č. stříbro z pův. sřébro v. rus. serebró (s anaptyxi v e srv. čelovék a přízvukem dle jmen na -ró*). Odchylné vskutku je pouze jediné: praše; nikde není stopy délky (ač jména na -e pravidelně barytonují: mládě, hříbě, hádě, kůřě atd. v. níže): i zdá se, že ruština vskutku zachovala pův. přízvuk: *porosjá* a že slovo to vymklo se pravidlu o barytonaci vzhledem k tomu, že základní tvar *pórsъ (lt. porcus) úplně

*) Z principu přízvuku rozumí se, že 1. slabika reduplikovaných kmenů je nepřízvučná a tedy krátká: prapor, blahol atd.

vyhynul. A totéž platí ovšem o střídnicích za trt, tīt: odvozená dloužek, žloutek svědčí dosud o bývalém dīh-, žīt-; dlouhý dosud zachovalo délku (zajisté jen diferenciací s dluh, ač bychom spíš čekali opačně); taktéž inf. tlouci z tlk-ti kdežto *tluku* z *tľakŕ* před přízvukem délku ztratilo; podobně zachováno v přízvuku čírtě (*čřtę*) proti skrácenému čertík z *čřtíkъ* atd. (Srovn ostatně Miklos. Steigerung u. Dehnung 43).

Vidno tedy, že i v případech trt, tert, tort musíme všude dle theorie své předpokládati původní délku, která přízvukem jednak byla uchována, jednak — následoval-li — skrácena. Tvary ruské jsou původu pozdního a jiného.

Týmž způsobem také — na základě přízvuku — nutno vyložití české dloužení náslovné samohlásky po neslabičných předložkách ve staré češtině: tak Egypt - z Ěgypta stč. oko-k ōk u Jid., Osek - z U osěka Dal., uplně - z úplna (zauplna Hořov A 9^b 1528), ucho - v ũsi, apoštol - k ápoštolŏm Hrad. atd.: totéž ve složeninách slovesných: zŏstřiti - z ũstřiti VšeB. Kl. 187^a, zorati - zuorati DalC, iskati - ziskati nč., ostati - zŭstati, ostaviti - zŭstaviti atd. Do nč. zachovalo se ještě adverb. vŭči, vŭbec, vŭkol: analogií pak dle hojných tvarů s předložkou jsou délky: oulice dial., aužitek Brikkí 151, Hořov a 38^b 1558 atd., auštípačný, aurážka Tomsa Wörterbuch 1791, ũsta (z pův. ustá: g. pl. z -ŭst, acc. s -ŭsta, odtud délka odvozena), ũzda (dial. z -ŭzdy a tak ũzda), Ŭlibice, Ŭnětice atd. Krk. neporozuměním tvaru v -ŭbci utvořeno na -vŭbci jako sešhora, zezdola. Výklad je obdobný jako impt. pan ũj proti pan ũju, masc. mŏj proti fem. mŏjě: jako zde neplná slabika jerová následující byla příčinou, že se délka zachovala (anebo -o- prodloužilo), byla zde neplná jerová slabika předcházející příčinou touž. Že tomu tak, vidno zvláště ze složenin s předložkou vъzъz: ta ve stč. zhusta tvořila u sloves futurum nebo aorist a ztratila tak oba jery: v zhusta odpadalo: i u subst. vidíme, že na př. staroč. Vъnata změněno ve Bъnata; a vskutku také mezi dochovanými případy délky — a jest jich veliká síla — není žádného s předl. vъzъz, proto právě, poněvadž jí ona slabika jerová scházela.

Rozumí se samo sebou, že co platí o slovech domácích, platí i o slovech cizích: jako domácí i, u, e, a, a (i ve skupině trāt), ē (ve skupině trēt a z ē původního) a tīt, tīt bylo dlouhé, tak bylo dlouhé i přejaté z cizího i ve slově Řím, štīt, krīžъ, mīsa, ā ve slově pogānъ, krālъ, oltārъ atd. a řídilo se rovněž tak pravidlem shora vyloženým držíc na př. délku všude na kořeni přízvučném: Řím, štīt..., krátíc před přízvukem: kralŏvati, biřmŏvati i po přízvuku pŏganъ (zde patrně lidovou etymologií vzato po za předponu slovanskou, jako nč. pro v Prokop za předložku českou).

Konečně mohlo by se ještě namítnouti: věc měla se opáčně: samohlásky byly původně všechny krátké a přízvukem se zdloužily. Proti tomu dlužno ukázati, jak libovolné by to zdĺoužení bylo — aspoň nenašlo se dosud nejmenšího pravidla v té příčině, a za druhé, že tato theorie nedovede vyložiti krátkost -o- -e- v přízvuku: naproti háďě, hűšě, dětě, máme těle, ssěle; proti hrázě, šijě, česě máme mězě; proti házěti, činěti, kűšěti atd. máme mětati, vólati, kópati a z tohoto nedostatku myslím musí se ona theorie opustiti.

b. Změny kmenoslovné.

Co se týče změn před suffiksy, tu — dle pravidla — drží se délka na přízvuchné slabice stálé, krátí se délka před přízvuchnou slabikou; pro theorii je zajímavé, že není doložen dlouhý suffix s kmenovou hláskou -o- nebo -e-. Případy jsou asi tyto:

A. Suffixy se zachovanou délkou a předchozím krácením:

1. -ík-: původně přízvuchné, délka zachována (srovn. Mikl. 65, Brandt 273): chlāpík (z tlat), mužík (z ma-), Jiřík, Mařík atd. Ovšem i stolík, koník; a ovšem neskrácené (ponevadž předchází slabika jerová) pouťník, zbűjník, kroupník (1585 Práv. II. 171): ruština zde se odchýlila od původního přízvuku a má buď oxyt. *ručník* nebo baryt. *grěšník* (Brandt 280). Význačně jeví se tato vlastnost na př. v kombinaci: ak + ík = -ačík: Hanačík, sedačík . . .; -ář + ík = -ařík: kolarík, kovařík, Minařík (jméno osobní) atd. Sem patří i adj. velík: srv. adv. veličě stě.

Sem i femininum pův. -íca: lžíce ně., srv. pšenice KolCC 1^b 1542, vinice t 83^a 1569 atd. Nč. zkráceno.

2. -ák- původně přízvuchné, délka zachována (Mikl. 65, Bdt. 273): hlupāk, mudrāk, divāk, Slovāk, sedmāk, křižāk atd.

3. -ář- původně přízvuchné (Mikl. 65 Bdt 283) a zajisté všude původně dlouhé; po měkkých přeshlo stě. v -ieř, -iř: rybář, kramář, mlynář . . . česieř, lžičieř, konieř stě. atd. Pěkně je viděti opět složeniny: -ík-ář = ikář: špendlíkář, pilníkář atd. Cizí zkráceno: apatekář. Ale záhy porušena pravidelnost přejetím cizí nepřívuchné koncovky (z němčiny a latiny) -ar: Švejcar, Tatar; césar, lékar přejato již stsl. z gotštiny atd. a tím pak pomalu, ale stále se šířily koncovky -ar (později, po přechodu -ř v ř) -ař a tak vzniklo tesař, pekař, zvonař, písař, knihař, vinař, vladař atd., a ty koncovky zatlačily starší koncovku -ieř zúplna: ně. koňař, lžičar a zatlačují pomalu, ale jistě i koncovka -ář: tak místní jména pův. Kovāři, Štitāři, Ovčāři (ně.* -āře; dosud archaist.

genitiv: Kovār, Štitār, Ovčār) znějí nyní Kovary, Čtítary, Ovčary a v nářečí doudlebském koncovka -ár vymizela úplně: jen vězdař, rybař atd.

Sem patří i odvoz.: stč. -ārně: pekárně, nč. -ārna: chlebarna us.

4. -ýš- původně přízvučné: slepýš, měkkýš — rus. odchýlný někdy přízvuk Brandt 283.

5. -áš- původně přízvučné: rubáš.

6. -án- původně přízvučné: velikān, tchān; ale i novotvar: pijān, trhān.

7. -ūn- původně přízvučné: běhoun, chrapoun, přestoun (rus. odch. пѣстунъ), tahoun; srv. odvozené: bělounký, kratounký.

8. -ůš- původně přízvučné: bělouš, chocholouš.. atd.

9. -íc- původně přízvučné (Brandt 280): dědic (tak důsl. Jid., AlxBM. a j., ještě 1611: Hořov. a 137^b, 197^a) tak zajisté i paníc, rodič atd. (ale: kralóvic, Buzóvic atd.). Analogií četných baryton na -ě třídy IV.: ródič, nósič, lépič a četných duplikátů na -óvic skrátily se i tvary uvedené a poměnil se přízvuk ruský.

10. -ín- původně přízvučné: stč. dlouze doloženo:

α) adj. possess.: čeledín nč., stč. matčín, Johančín (ještě 1525 KolBB 171^a)... , srv. místní jména Jičín, Miletín... osobní Kubín atd. Nč. possessiva zkrácena: -in: ale až v XVI. stol.

β) jména národů: Rusín, Srbín, mouřenín atd. (Br. NZ. krátce: *mouřenín*). Zajímavé krácení: -jan -ín: *dvorěnín*, *kvašěnín*, *Rokycěnín* atd.

Sem patří i fem. -ína: srv. rodína, hodína (ještě Jid., AlexBM.) dědína, (ještě v Hořov. a 105^b 198^b z r. 1611.), dialekt. bzejna důdl. (z bzína). Nč. skráceno: *bělizna*, *babizna*, *hodina*, *rodina* atd.

11. -ůch (Bdt. 274): *lopouch*, *sopouch*...; subst. kožůch ztratilo délku. Fem. -uchá délky nemá: *pastucha*.

12. -ít: znamenitý, kamenitý; tvar neurčitý: znamenit stč. —

13. -iec (z -ēc-): měsíec, zajíec, Mikl. Steig. 36.

Délka nedochována v suff. -ýni: *bohyni*, -ýka: *motyka* atd., -išče: *bludiště*, *kluziště*, *hřiště*, a j.

Tu sluší též vytknouti určitá zakončení adjektiv -ý, -í. Enklitická náměstka -jъ příkláněná k adjektivům způsobila pošinutí

přízvuku v oxytona: srv. ř. přízvuk *ἀνθρωπος* a *ἀνθρώπος τις* (kde *πός* má hlavní přízvuk), nebo analogické příklonění částice *že* zachovalo zdĺoužení v ničemůž, ničehož (když samo čemu, čeho již paroxytonováno). A tak z *dragъ* stalo se *dragýjъ*, z *milъ* *milýjъ* a t. d., z *bóžъ* *božíjъ*, *člověčъ* *člověčíjъ* a na základě známého pravidla o jerových slabikách nastalo *dragýj*, *božíj* a z toho stažením *drahý*, *boží*. Měla tedy původně všecka adj. přízvuk *ua -ý, -í* a proto krátila. Tak i z *partic. volánъ* je *voláný*, *partic. plůlъ* je *plulý* atd. Zajímavé je krácení *-ik-ī* = *-iči*: *komorníc stě. komorniči*, *úředničí Vseh. 44* atd.

Že adjektiva v určitém zakončení krátí a ne — jak dosud vykládáno — opačně, vyplývá ze všeho, co již pověděno: a vyplývá také z dokladů, jež u Gebauera Mluvn. I. 597—598 jsou sneseny: není tam délka pro kořenné *-e-* žádná, pro *-o-* jediná, pozdější: *duobr XVI. stol.* Jsou pak doložena (na m. u.) tato dlouhá: *zdrāv-, mlād-, māl-, prāv-, stār-, nāh-, čist-tich-, křiv-, jist-, mīl-, pīlen-, tūh-* a zmíněné již *dóbr.* K nim lze dodati: *rūč-*: *rauče Rokyc. 35^a*, *rān-*: *subst. rāno, urč. však raný, běl-*: *bíledně, na bíle dni, sílen-, blíz-kompt. blíže ale blížī, rád-*: *kompt. raději a skor-*: *adverb. v skōrě stě., skuoro DalC.*

Sem patří také krácení v komparativech před *-ī-*: *lepší* atd.

B. Suffixy přízvučné krátkých slabik: *ъ, ъ, e, o*:

1. *-těl*: koncovka přízvučná: *učitel, zřetel.*

2. *-óvъ*: koncovka přízvučná: (Miklosich *Steigerung* 9) *bratrův... atd.*, zvláštní však je, že *subst. značící osady* mají *-ov-* krátké: *pol. dlouze: Piotrków, Lwów*; ovšem není délka při *-o-* obligatní, ale úchylky té neumím vyložit; s určitým zakončením: *dubový, mrazový, makový* atd.

3. *-бѣъ*: koncovka přízvučná: srv. ř. *υός* a dle slovanského zákona m. *ikъ* — *бѣъ*: rusky má přízvuk volný, ale v češtině svědčí krácení pro její oxytonování: srv. *gradéc v. grádek, mēšéc — mīšek, bratranec ~ bratrānek, stařéc ~ stārek, doléc ~ dōlek, šedivéc ~ šedīvek, tvrdohlavéc ~ bělohlāvek* atd. atd. *Mlādec, dīlec* a pod. jsou chybné novotvary; taktéž *sprāvec m. -čē.*

4. *-lšъ*: koncovka zkracovací: *Mareš, Oneš, Hrubeš* atd.

5. *-lъ*: přízvučná (srv. Bdt 285): *osel, kotel, kozel, orel.*

6. *-stъ* a *-óstъ* (dle slov. přízvuku m. *-ostī*) (srv. Bdt 296): *radóst, milóst... mīstъ, lštъ, čstъ... tak také čestъ stě. čiest.*

7. -bá nedlouží rovněž, ježto přízvuk není zde stálý: službá, gądbá (nč. hudba) . . . chudo-bá, staro-bá atd. Ruský přízvuk odchýlný.

8. -tá nedlouží rovněž jako bá: slepotá, mokrotá, dobrotá, Milotá atd. Ruský přízvuk opět odchýlný a nekonzistentní.

V přízvuku kolísají — jednak oxyt. jednak barytonon:

-ot-: oxyt. živótъ, baryt. chéchtot, sýkot atd. (odtud i se-
slabení -o- v -e-) (Brandt 283) a -stvo: oxyt. poselstvo,
baryt. kovářstvo atd. (Bdt. 304).

C. Suffixy nepřízvučné s předchozím přízvukem:

1. -a: koncovka zkracovací zvl. u jmen osobních: Váňa, Bărta, Šima, Průcha, Příba Všeh. Klem. 145* Tiema atd.; Bieta (XVI. stol. v KolAA, KolBB), Māra, Kača atd.

2. -e u jmen mládat: (jsou paroxytona Mkl. 47, 56; rus. přízvuk odchýlný): mládě, kniežě, ráčě, stč. kůřě (v. Gb. Mluvn. I. 595) — také kůzle: ale jen tele, štěně, ssele. Odchýlné je prase: v. výklad shora a nč. děvče: ale stč. děvče a dosud důdl. dífče, chod. dívčī. Analogická jsou: Kučīře, lnīně krk.

3. -ež (byla paroxytona Mikl. 48; rus. přízvuk odchýlný): stč. mietež, nč. mlādež, lūpež, krādež, drūbež atd.

4. -mę (paroxytona Mikl. 47): pīsmě, siemě, tiemě, vȳmě, rāmě, plēmě atd.

5. -ъje (kollektiva barytona Mkl. 47, subst. verbalia (-nъje, -tъje) od II. III. barytona, od I, IV—VI. oxytona). a) kollekt.: dřīvī, proutī, doubī, nč. ko'li stč. kuolē . . . b) od II. III. hnutie, jměníe, držěníe atd.; ostatní brānie, klānie, lkānie, volānie a novým kráčením kāzanie, sniedanie (nč. snīdanī). Po předložkách proparoxytona: bezpravie . . ., podstolē, podkonie, podčešie atd.

6. -ja (paroxytona): hrāzě, čiešě, kōžě . . . mezě, země.

7. -ъca (paroxytona): škōdcě, smlūvcě, správce, žalōbcě (-ūbce Briki 53 atd.), rādcě . . .

8. -ъk-, -ъk- (buď masc., fem., nebo neutra): jsou barytona srv. Mikl. 49, Bdt. 291: dlouhé koncovky zůstávají tedy: íček, -āček, -āšek, -ānek, -ounek atd., jiné dlouží: -óvka: borāvka, hnojūvka, Bukuovka Všeh. 188 . . ., óstka: libūstka milūstka, kūstka . . ., -ātko (z -ęt-ъko a tedy krátí před sebou:) mlaďatko, ptačatko, děťatko . . . (ntv. hřībatko, zvířatko . . .) atd.

Srv. masc.: bílek, žloutek, sādek, -čātek, žaloudek, svietek (Blah. 20); -hlāvek, -brādek, -houbek

v. národek (*nārūdek* zahrhuje Bartoš Rukověť 94) mostek stč. (ještě v XVI. stol.) nč. můstek, domek, trošek, drobek (drůbek), stolek, volek, ježek, dědek (ě z oi). Výjimkou je odvození od koncovy -ěць; tu není přízvuk stálý a proto délka nezůstala: chlapček, starček, hrnček, kopček...: tvary jako hrníček jsou novotvary ostatním přízpůsobené, jako -eček novotvary dle genitivu ještě neadaptované. Odchylná jsou: -bytek, smutek: patrně hojným užíváním předpon: dóbytek, nábytek, zármutek atd.

Neutra: vrátka, dřívko, bříško, tílko, ůško, čílko, Řešitko Všeš. 346... seměnko, hovádko, jezírko, olůvko, kopýtko, kuřátko... zůstává: očko, plečko atd. Odvozená na -ěce zde dlouží: řěčko: srděčko, vajíčko, sluníčko, a analogií dle nich pak i: okěnko, jáděrko, hrdělko atd. Feminina podržela délku: -ůstka, -ůvka, -átka (památka, desítka), -outka (peroutka, pokrouťka); dále: žínka, hloubka, dívka, výška, říčka, stránka atd.; nově zkrácena: červenka (z -ěuka), Zelinka, holinka (z -ěuka -ěuka): novotvar je Pražáčka (od Pražák za stč. Pražka), nožka (stč. nōžka srv. vulg. stracenuška ze stračie nnožka), lebka (stč. leb masc.) punčoška (z něm. Bundschuh nově přejato), pilulka (taktéž) atd. Řada odchylných je novotvořením koncovkou -ka: místo starých koncovek jiných užívá se této koncovky, ale nedlouží již: tak za staré ručícě, vodícě, holícě, kravícě atd. máme nč. ručka, vodka, holka, kravka, staré vódka by ovšem bylo mohlo také zůstatí, srv. p. wódka atd. Délku ovšem nemusí mítí sojka, homolka, včelka, ovečka, panenka atd. Nč. hruška není výminkou m. hrůška, ale novým odsutím vzniklé místo hruščka (tak je i nč. deška m. deščka od dska) a toto je novotvar ze stč. hruščícě. I spřežky délku držívají: otázka, vymienka, namietka stč. posílka atd.: nové: zásilka, výminka. U jiných délka zachována obecně: brānka, míska, hlínka, slámka atd. us.; jazyk spisovný oblíbil si zde krácení. Celkem myslím dají se všechny případy lehko vyložití — nutno ovšem mítí na paměti, že koncovka -ka zvláště od XVI. stol. mluvu ovládá vytlačující starší -yni, -ícě, -ě atd. a ovšem novotvary jako sírka, kulka, koňka atd. (= tramway) nemohou býti brány v úvahu.

11. -tlo: byla barytona: obāslo stč. přāslo, māslo, šídlo, povříslo, osídlo, sídlo (ze sēdlo) ale ovšem sedlo, veslo, řemeslo.

12. -ělъ: byla barytona: stč. kúpěl, vítěl, piščěl, rýtěl, dosud krk. mejtel (stč. mýtěl).

13. -нъ, -снъ, -знъ: jména ta byla barytona (Mikl. 48): nč. píseň, trýzeň, kázeň, žízeň ze žěзнъ, tíseň atd.

ovšem žlůň -žěň, stržen: odechylná jsou: daň, saň, dlaň, braň: výkladu nevím.

14, Sem patří proparoxytona (počítáme-li bývalé jer) na

no: Růvno jméno místní, Lěštno Všehkl. 44*, Hůvno jméno os. (Kott II. doplňky), nt. různ, hrózn (nč. různý, hrůzný atd.).

na, stč. nja: kůlna stč. kólně (slc. kólna Mikl. 39), sem i -árna, -árně stč. jako pekárna.

ní: bezprávní, řádní KolCC 171* 1582, kapituolní Progr. Meziř. 1889. XVI. stol., dřievní Troj., duchuovní Otc A 73*, -ární, -ární: oltární atd.

15. Konečně proparoxytona na

-sko: Slānsko, Bilsko (z běl-), Blānsko, atd. Složená forma někdy délku neudrží přesunutím akcentu: panský, rajský, olomucký atd.: analogií udržena délka při místních: slānský, lūnský atd.

D. Suffixy verbalné: koncovy infn. drží délku, jsou-li přízvukné:

-nů-: stč. žlutnůti, chabnůti, slabnůti atd.; nč. také kmenová délka, vzniklá particip. žlůtl - žloutl a odtud žloutnouti; tak i stč. již táhnůti dle táhl. Srv. Gebauer I. 598.

-ě-: ve třídě III. hřmieti, lpieti, chtieti... bez odchylky v dvojslabičných (naproti tomu ve tř. I. při inf. pův. -tí je krátké jěti, smětě, pětě atd), vědieti (dosud zapovědit, nevědit). U 3slabičných nyní zkráceno, ale původní přízvuk hlásá dosud kmenové zkrácení: běletě, zdravětě atd.

-óva-: ve třídě VI.; dlouží jen výminkou, je-li přehlasováno: všeccky téměř nč. infn. -ivati jsou ve stč. doloženy infn. na -ěvati: těšivati v. utěšóvati z těšěvati - těšivati, drživati v. -držovati z držěvati atd. Délka ostatně doložena v impt. -ůj: kralůj ještě do XIX. stol. -ůj, Br. důsledně (srv. Gebauer I. 593), kde byla obligatní; -ova- dloužení nemusilo, ale stopy přízvuku jeví se dosud v krácení: panovati, kralovati... -ář: žalařovati, rytěřovati Br. Ale ovšem mládencovati atd. Srv. Gebauer I. 598.

E. Spřežky předložkové a záporové.

1. Spřežky předložkové.

Ještě v pravopise nejstarších památek staročeských zastihujeme faci jiného přízvuku než novočeského. Předložky byly ještě často enklitikami; kdežto v pozdějších památkách — právě podle sluchu — předložka pravidelně psána se svým pádem do-

hromady, nacházíme v Jid. Pil. sv. D. AlxH. AlxB. AlexBM. LMar, ApD. ApŠ. pravidelně dohromady psána jen: a) adverbia: ovšem Pil. zátiem Pil., zász AlxB, pojednů AlxH atd. b) náměstky jz: předním AlxB atd., veš, ten (attributivně): návsem Pil., návse AlxB přítěch sv. D., číslovky: zádvě AlxB., zátří AlxB a náměstku on (je-li ve slabší formě -n po předl. s -o končící): prónu (= pro nu t. j. tvář) AlexB. c) vlastní složeniny, ač tu dlužno podotknouti, že ještě dosti často vyskytují se slovesa, psaná rozděleně: ot lóži AlxBM, za dře AlxB atd. Jiné tvary — tedy pády — psány pravidelně zvlášť: na lóv Pil., o jiném Pil., při svém sv. D. ná své AlexB., do kóřen AlxB. Podle této grafiky můžeme souditi o přízvuku těchto tvarů.

Předložky braly přízvuk na sebe hlavně tehdy, bylo-li spojení s následujícím slovem již dosti pevné: přešlo-li skupení buď již v adverbium anebo tvořilo-li další odvozeniny anebo konečně mělo-li již význam pozměněný. V těch ve všech případech pak jednak zachována délka, jednak kráceno (a to ovšem ne obligátně) po předložce:

I. pře- u- na- při- za- srv. Mikl. 42: a) verba: nāviděti, nāležeti (srv. nāpodobiti, nāsledovati) nāseděti bibl. Míkul. ČČ. M. 1872 309., přiseděti, příslušet, přísahati, přiznati se (Kol. AA XVI. stol.) přiležeti, zāviděti, zāviseti, zāležeti; houderovat krk.

β) adverbia: nāpřed (analog. pak najpřed) stě., nāpotom us., zāroveň; prieliš.

γ) subst.: a) deverbativa: nāpad, nālez, zāštita, zāměna, pāikrov, přístie, ůdoli, ůhona, ůžitek stě., přiekop, -voz, -laz, přiepis Všeh., přievod Všeh. Kl. 138^a, přiekaza Všeh. 193., přiekořizn stě., přiekořie.

b) denomin.: nāměstí, zālesí, zālší, přístřeší . . . ad δ): nāramenník . . .

δ) adjektiva: superlativ: nāvyšší, nālepši atd.; nābledý . . ., načernalý, nārožní . . ., přičerný, přimodřý atd. ůpriemný Všeh. 444, priemneho Alx. V., ůtrpný, ůplný, ůčastný.

II. po- do- pro- jen subst.: pōtka, pōžitek stě., pōhon, pōvod atd.; dōchod, dōstatek, dūkklad Aqu. Kom. (Jgm.) duokladní Kolc. 150^b 1588, dūkaz, dūminka 1539 Právn. II. 84, prūchod, prūprava, vývrhel, výjma us.: srv. výmluva a vytāčka, výminka - vymienka.

Slovesa jieti, jíti dlouží předložku v praes. následkem jeru: duojdePass 363 Rokyc. 31^a. . . pōjde us., puojme Briek 95, prūjde Br. atd. srv. Gb. 593: výde, přide, přima atd. Pa, po nedlouží: pahorek, pověra, posměch, patoky atd.

2. Spřežky negační.

Totéž, co řečeno o předložkách, platí v míře daleko rozsáhlejší o záporkách ne a ni. Ni je ve stč. ještě vůbec atonon ve větě: jen ve spřežkách nikdė, nikdy atd. má jakýsi slabý přízvuk a podobně ne má plný přízvuk jen v nenie (kde se také zdloužilo nenie, nynie AlxV.). Jinak se píše u sloves a adj. pravidelně zvlášť: ne zbylo Pil., ne přinutíš Pil., ne jedně sv. D., ne stálej AlxB, ne přejte AlxB atd. Subst. od sloves odvozená přesunují přízvuk již obyčejně na negaci (srv. rus. izbrátŭ - výborŭ): tak neděle, nepřítel, nevěra, nekrasa atd., ač ještě dlouho na př. nevole KolAA, nerád XVI. stol. Adverbia ovšem drží přízvuk i kvantitu: nemálo, nemile atd.; stč. dlouho drží na př. nelzě oxytonon (srv. rus. nelzjá) tak ApD, AlxBM.

F. Složená. Mají zpravidla přízvuk na druhé části složeniny: odtud jednak vysouvání: Vaceslav - Václav, Běloóky - Běloky, Tlustousy-Tlustůsy, Tlustousy, Kladoruby-Kladruby atd.; odtud: Neostůp - Nóstup, Neosvŭtli - Nóstli; pondělí z *poneděl-*;

zachování délky: Prosík, Osík atd.,

krácení: Bělohlávek, bělotok, krupobití...

Odtud pak délka komposit proti spřežkám: *výpad* - v o d o p a d, listopad XVI. stol.; pivovar Briek 378, samostriel..., pořad - zlořad atd.

c. Tvaroslovné změny.

Mimo délky vzniklé stažením: oju-ú rybů, oja-á: státi, kŭ-í kopí g. pl. atd., o kterých nyní nemůžeme říci bezpečně, kde měly přízvuk, kterých proto si nevšimneme, máme řadu stop starého přízvuku v deklinaci i konjugaci.

1. Sklonění jmenné a zájmenné.

α) Maskulina. I. Okmeny. Mají přízvuk dvojí: buď stále nákořenný anebo suffixový. Obligatně tedy délku drží hlavně nákořenná; substantiva s přízvukem na konc. drží ji jen tam, kde následuje slabika jerová (Nacc. sg., G. plur.). Vokativy původně byly sice vesměs barytona (Bdt. 226), ale pravidlo to upadalo již praslovansky.

A. Nákořenná. (Seznam jich u Bdta 233—241). Tu v češt. vidíme předně, že tímto vzorem (typ: bóg - bóga atd.) spravují se všechna přejatá a že tedy délku drží: Řím, štít, ... žák,

klášter... trůn, kór, póst (stč. gt. póstu, loc. u puostě Hus atd.)... couk (z Zug)... běr...; dlouho se drží Ján, Jána (dlouhé stažením Jo-an) ještě KolAA XVI. stol.

Domáci nákořenná mají v češt. trojí podobu:

- a) drží délku podnes celým skloněním: chlěv - chlěvu atd.
- b) drží délku jen v nominativě (a acc.); mráz, vítr atd.; zřídka jen v gpl.: čás.
- c) nebo konečně zkrátila vůbec: běh, had atd.

Možnosti krácení, které nyní vyvinuto do systému, přibývalo stále se vzrůstem koncovek -ově v npl., -ův v gpl. a při životných -ovi v dat. loc. sg. Koncovka ta strhovala na sebe přízvuk a tak délek ubývalo čím dál tím víc. Rozumí se, že stará čeština a dial. má proti nové víc případů b) než c) a zase víc případů a) než b).

A. Délku celým skloněním držely stč. ještě bóh (tak st. buoha atd. OtcA Rokyc. Lvov. KolDD 1607 atd.) dól - stč. zduolu (odtud nč. zdůly), pól (spuolu OtcA 114^a), drob (ještě Komest. 80^b s drůby), pán (differenciace jest až nová) kūr: pl. n. kaury Hořov a 1^a 1488 atd. Samostříl přešlo nč. až do oddělení c).

Dial. zachovaly: nebozíz (krátíme), bíh dúdl. (nč. běh), večer: večír us., staré je už zeslabení: vbčěra - včiera Briek 39 nč. od-včěra atd.; plouh: KolCh XVI. stol.; kůl, vzrůst us. -kálu, vzrůstu.

Dosti jich ovšem zachováno: dým, klín, trouh, mák (dial. chybně pod b)), sýr, díl, ráz, žár, řád, prám, smích, soud, ůd atd. Dloužití ovšem nemusí: led, med, nos, plot atd. U zajíc, měsíc má Brandt 268 chybný přízvuk: byla oxytona v. shora; totéž o loket, nohet; totéž o peníz, pavouk (Bdt. 267—268). A rovněž sem patří býk, hřích, kout.

B) Délka dochována jen v nom. sg. (zřídka gen. pl.), Přesunutí délky hlavně vysvětleme přízvučnými (analog.) koncovkami -óvi, -ův, -óvé. Sem patří obvyklé krácení: dům, vítr, mráz, práh, sníh, pás (délka stažením -oja-), hrách, chléb, stůl, vůl, vůz; taktéž archaismem: bůch - bochu Kott s. v.; dial. láz, kášel ns. Jen v genit. plur. zachováno: čás, vlás stč., do voblák chod., z Záp KolAA 92^b 1510.

C) Délka nedochována vůbec: případů těch je poměrně málo, nesmíme ovšem do nich počítati příklady s -o-e-: jsou to: had, hrad, děd, jěd, jih, rak, křen, brav, brus, břeh, val, hlad, hlas, hněv, dar, dub, druh, dluh, žlab, znak, zub, zrak, kal, kvas, klas, kus, krub, les, mrak, měch, plaz, prach, plen, prut, sad, svrab, svět, slad, sluch,

sled, smrad, stan, strach, syn, květ, cep, čin, člun střep, chlad: jich deminutiva mají ovšem všude délku zachování: prášek, stánek atd. až na dědek, synek, člunek: patrně novotvary. Zde bylo by se také zmíniti o krácení: tedy peniez nř. peníz, dat. plur. peněz ōm, samostřiel, loc. plur. samostřelěch atd., ale jednak výklad podává se z uvedeného, jednak je to věc již známá.

B. Oxytona: jsou vesměs krátká: Bdt. (241—243) sem chybně počítá vůl, kůl, póst, býk, hřiech, žák, kout, proud, štít: odchýlné je jediné sloup: délka v nom. dochována: stlp-slúp ale genit. měl býti krátký; patrně analog.

Krom toho obojím kmenům společno jest:

Instr. sg. píše se v nejst. zlomech pravidelně -ě m Jid. Pil. LMar. atd.; délka pozdní, vzniklá nejspíše vlivem jeru. Je doložena i při neutrech a staropolsky.

G. Loc. Du. má pravidelně -ů: měl přízvuk, maje silný stupeň: chlapů, dubů.

G. plur. -ův má pravidelně délku jakož i dat. -ům: ale u hojných subst. s dlouhým suffixem -íkov, -íkom atd. nedlouží: tvary krátké -om zachovaly se dialekticky staročesky (Hrubý zpravidla -om), tvary krátké -ov vyhynuly, když dlouhé -óv dissimulovalo se v -ů: dříve bylo obojí vedle sebe. Loc. plur. má pravidelně -iech: měl oxytonon.

Konečně sem náleží svými tvary i mužské souhláskové kmeny na -n:

Tu je jasno, že křemen, řemen, jelen, hřeben, kořen atd. dloužiti nemusí; v nominativě barytonon bylo jediné kamen (srv. *ἀκμων*) (náležité deminut. kamýk); ostatní pády byly oxytona a tedy kamene atd.; jěčmen, plamen byly i v nom. oxyt. a délka tedy nedochována. (Bdt. 259 chybně klade plamen za barytonon). Gt. plur. byl vůbec oxytonon: odtud krátkost: třicet kamen us., a délka -én: do kořen a odtud do kořán.

Sem konečně náleží i plur. jmen na -jan-in. Má dlouhou koncovku -ě: zemané, srv. podobně synové, chlapové: byl tedy původně oxytonon.

Koncovka -ie je vzata z i-km.: délka její vznikla stažením z oxytona: gostejés - gostěje - hostie.

II. Jokmeny. O krácení a dloužení, v koncovkách atd. platí totéž co u o-kmenů. A. Nákořenná.

4) Celou délku zachovaly dosud na př. ráj, pláč, plášť (Bdt. 263 chybně plášť za suffixové) — atd.; cizí král, kříž atd.; meč podrželo proto všude -e-. Stč. krom toho drželo

ještě: b ó j (k buoji ČČM. 79. 156 z r. 1415), k ó š (pravidelně: ještě v XVII. stol. v Hoř. záp. k ů š).

B) Nom. sg. délku zachoval u h n ō j, l ō j, n ō ž, k ō ŋ (rusky chybný přízvuk: není domácí — je za ně již lošadě); dial. i d ů j (m. doj Kott. s. v.), p o k u j (z p o k ó j).

C) Délky pozbyla pouze: kraj a muž. Novou délkou proti starým oxytonům je děšť — stě. ještě dešť gt. dšě a klíč: délka z nom. přenesena po přehlásce i dál.

B. Oxytona: až na uvedená právě děšť a klíč (délky nové) jsou pravidelně zkrácena: tak bič (gen. bičé), peň atd.

β) Neutra. Mají loc. plur. (okm. -iech, jokm. -ích), gdu. -ú, dat. plur. -óm zpravidla dlouhý — výklad jako u maskulin. Rovněž instr. sg. -ěm v nejst. památkách: odtud zachováno mnohém ještě v XVI. stol., ano i do nč. dial. mnohým víc.

Zde je kvantita mnohem kolísavější: přízvuk kolísá: je-li v sg. barytonon, jest v plur. oxytonon a opačně. Působí tedy zde analogie hojněji.

I. Okmeny. A) Sg. barytona: délku mají na př. bláto, jádro, lýko, léto, místo (město je pozdější diferenciace). pásmo, právo, sito, stádo, osídlo atd. Před koncovkou přízvučnou — dat. plur. -óm, loc. plur. -iech krátivá se dlouhá: letóm, letiech; plur. nebarytovaný délku ztratil u bláto plur. blata. Sem patří také bývalé *s-kmeny*: kolo, nebe, tělo, oko, ucho, slovo, dělo: při tělo délka dochována v býv. gt. plur. tíl stě., taktéž u kolo - kuol Kat. Nové dloužení je jméno za star. j m ě, srv. stěblo ze star. stьblo dle g. pl. stěbl. Dřevo bývalý *s-kmen* plur. drva, drev (genit. chod. dřev) zkrátilo vlivem pluralu. Sem patří plur. vrata, usta (nč. ústa analogií dle g. úst (chod. houst) a tvarů předložkových). Sem i mléko jako slovo cizí jistě nákoř. (Bdt. 246 chybně).

B) Nebarytona měla zase plural baryt. a tak mohla analog. zdloužiti: a dloužila skutečně tou analogií u hromadných: jádro, pásmo, dláto, hniedzdo. Zvláštní je, že nč. péro má kvantitu opačnou. Jitro nemělo plur. a tedy krátce (Bdt. 244 má za baryt., ale srv. stě. dobrojtro v sthněm. tobroytrā (z pův. -jtró). Slovenština zachovala u obou tvarů plur. -ā dlouhý: letā jmenā.

II. Jokmeny. Barytona v sg. Délka na př. l ō ž e stě. luože Věh. 150 KolAA KolOD atd., půle, vůle krk.; odchýlné je líce — dle Bdt. 264 oxytonon. Odchylnka ta vysvětlí se snadno hojným užíváním duálu.

γ) N-kmeny. Měly n. sg. barytonon: b ř i e m ě, t i e m ě, s i e m ě, v ý m ě, r á m ě, p l ě m ě (Bdt. 260) — ostatní tvary oxy-

tona — a tak i v češt. krátk. Jmě g. pl. jmén a odtud nom. analog. jméno.

δ) T-kmeny. Vzor jehně, ráče atd.: byly barytona vůbec — délka zůstává: Bdt. 261 chybně; gen. plur. byl oxyt. a tak č. kuřata, kačata račata atd.

ε) Feminina. I. A-kmeny. Mají s ja-kmeny společnou délku v gpl.: důš, hōr — délka následkem přízvuku a jerové slabiky. Jest opět hlavně dvojitý typ: jednak nákořenná (která však v instr. sg., d. l. pl. přízvuk barytonují) a jednak oxytona (která však barytonují acc. sg. a n. acc. pl.).

A. Nákořenná: drží délku: bříza, vláha, vrána, víra, hlína, hříva, hrouda (proti ruda, která je oxytonon) houba, žába, žíla, jíva, kláda, kráva, kýla, lípa, mouka, míra, pára, rána, řípa, síla, sláma, dráha, slíva, stoupa atd. (Bdt. 247—249); ruoba Evang. Vid., lhota-lhůta; odchylky velice řídké; z nich dial. mají délku dochovánu plíva, pína (klat. m. pěna) rejba KolW 79^a, štíka; niva je novotvar v češtině; jiskra Brandt chybně čítá sem — patří mezi oxytona: proti přecetným těmto správným stojí jen vydra, hnida a straka krátce. Sem patří také včela (Bdt. 271 chybně bžčelā), stč. včēla, včīly KolDD 80^a 1585 dial. fčīla.

Strídání kvantity (dat. plur. silām, ranām, kladām atd.) dalo vznik i analogickým duplikatům: muka (= cruciatus; stč. múka dlouze), huba (= os; stč. húba Hrubý dlouze); baba, řepa (diferenciace až nová); krácení v g. plur.: hub, muk, vran atd. je nové a pozdní.

Sem cizí: íva sestra KolDD 205^a 1619, štuola Pass., būty pl. f. (= o velikých botách), škuoda DalC 50, mīsa (srv. Mikl. Steigerung 40) (pl. g. mīs KolDD 169^a 1605).

B. Oxytona. Jsou krátká: žena, voda, jizba, koza, pizda, sestra, střecha, duha, uzda, žluna, hvězda, kuna, dska, pata, ruda, řeka, střela, slza, srna, hlava, brada, ruka, strana, snaha, středa, stěna, pila, cena atd. (Bdt. 252—255). Cizí délku drží krása, analog. dle četných komposit na -ka je dlouhé líska; paroxytonon bylo majíc silný stupeň *hlāza z něhož č. žláza proti rus. železá z kmene gelz-.

Gt. plur. ovšem byl dlouhý: nōh... (nūh krk.), vdōv stč., strān, atd.

Acc. sg. a plur. byl baryt.; odtud zachováno: vzhūru a odtud duplikat hūra dial. huora KolAA, shuory, krk. vodshūrou; tak i kupa, kūra, smūla, sūva, bida (starý n. sg. dosud jen advt. běda!), pīla, slouha, slūha Brikič 67 (stč. sg.

sluha pl. slūhy) zīma atd. A odtud si vysvětlíme i starší délky jako díra, moucha, skála, brázda, brána, lícha, trouba, tráva, touha, chvála, jícha, třída.

Nová délka v dial. ůzda vznikla analog. tvarů předložk. — bez ůzdy, v -ůzdě, s ůzdou atd.

Proti rušt. byla jahoda, macecha v čest. patrně oxytona (Bdt. 270); sem patří také kniha, stč. dlouze kníha, poněvadž nejčastěji (jako dosud usus) plur. kníhy (v XV až XVI. stol.; pak přiděláno dle míra-měram, měřech také kníhkněhách). Oxytonon voda přešlo staroč. v paroxytonon (aspoň dialekt.) a je doložen nom. sg. vuoda Pernšt., hnutí vuody ČEvang. atd. Oxytonon kroupa opět vlivem hojnějšího plur. *kroupy* dlouží (srv. g. kraup KolW 68^b XVII. stol.). Oxytonon louka pův. krátké luka (nyní jen jako heteroklitický plur., ač je to sing.) plur. louky (o-luk- svědčí odvozeniny Lučsko (m. Lúčsk-), Lučěnin (m. Lúč-)]: plur. byl paroxyt. lůky (srv. pl. g. lauk KolW 62^a, s laukami Hořov A 30^a 1544) a dle toho pak i sg. lůka.

Instr. plur. byl u obou vzorů paroxytonon: srv. námi, vámi: délka dochov. v nářečí kopaničárském: horámi: proč zde skráceno, není jasno.

Ja-kmeny. Jsou (tak jako a-km.) buď v sg. baryt., nebo oxytona:

A. Barytona: délka dochována: číšě, šíjě, stájě, mřížě, pícě, prácě, dýně, lžice (srv. pl. gt. lžic KolCC 91^a 1571), vůle, bůře, kóžě, hrázě, souše, žieze atd. (Bdt. 265—266). Odchylné je jediné bratřie, patrně v čest. oxytonon. Sem patří i svieč: Bdt. 267 chybně za oxytonon: cizí žídle KolDD 101^a 1589.

B. Oxytona: krátká: dušě, svině, země, mezě atd. Sem patří i pluralia hrábě, klěště (stč. klīště Briek 366; nč. -e-; -i- ustrnulo ve frasi: drží se jako klīště, ale nerozumí se již forceps). Zořě je oxytonon (srv. záře): ale stč. hlavně plur. a odtud i zuoře Kom. 41^a; tak i bůle pl. f. = bolesti porodní.

Gt. plur. u obou stejně dlouží: kóž, lžic, míl, Hořůvie Hoř. A 34^a 1549.

č) R-kmeny: nom. baryt. máti, gt. oxyt. tedy mateře, dceře; pl. barytonon (kmen mater- vyhynul) dcéry: odtud pak i nom. sg. cira krk.

η) V-kmeny: jsou jednak stálá oxytona: svekrev, tykev, kotev atd., nebo v n. sg. barytona, jinde oxytona Bdt. 262—3: odtud láhev g. lahve, církev gt. stč. cerekve atd.; nč. vyrovnáno: láhve, církeve.

ø) I-kmeny.

I. Maskulina jsou buď barytona nebo (mimo n. sg.) oxytona.

A. Barytona jsou: host, zběř, zět, test, úhl (stsl.) (Bdt. 256): z těch odchýlné jsou krátkou slabikou sběř, zět, krk. však nom. zíta patrně z pův. zít; také test má dat. k těšti 1471 Dud. 195. Sem i pout — Bdt. chybně pod B.

B. Oxytona jsou °ohň, den: gt. dnee ČEvang 27, s poslední Štr., dat. loc. dní PiA atd.

II. Feminina jsou buď barytona v nominativě sing., ostatek oxytona, nebo barytona vůbec. (Brandt 256—259). Z baryton máme v češtině dlouhá: básn, hūsli, piesn, pied, tvář, sáně a j. Krom toho mají ještě doloženou délku archaismem adverbium: luoni, Rokyc. 35^a. 37^a, KolAA, vlūni, předlūněm, krk; podobně jen adverb. noc: stě. snóci ještě Hus a j. Hól, gt. huoli, 1525 Dud. 148. Oxytonon plur. bylo smet pl. smetí, nč. chybně za nt. Odchýlkou jsou tvary jako: chotí Štr., věci Štr., pecí Com. 185^b, řeči Com. 45^a 151^a, 162^a atd. Tvary ty vznikly nejspíše dialektickou výslovností.

c) Číslovky. Bývají barytona a proto délka doložena: pít (= 5) KolCC 4^a 1542, šíst KolDD 169^a, 1605, Dud. 148, 1525, sédm Ev. zč. 18^a, vūsma us. atd. Deset bylo oxytonon. Srovnej gt. desíti, lokal nadciete atd. Jeden mělo v akk. sg. fem. oxyt.: odtud dosud zachováno najednou, pojednou, nejednou atd. Rovněž tak známo je, že řadové číslovky 4. až 10 byly barytona a tedy čtvrtý, pátý, šestý Všeň., sédmý, ósmý, atd. Mikl. 49. Taktéž přízvuk na koncovce měla distributiva na ér: sedmér KolAA 147^a, 1517. A dále dvój, trój, obój, ano i v neutru: tróje Rokyc. 30^b.

*) Náměstky: Mají taktéž doloženy řadu starších forem. Tak z původního čso s přízvukem na poslední je staročeské cuo XIV. stol. ČCM. 79. 47. Rovněž tak z původního čeho (oxytonon) čemu (oxytonon) jest staročeské ničehō, ničehuo Rokyc., KolBB 205^b 1527; k ničemauž ze staršího ničemůž u Bechyňky a jinde. Z původního niktó, nicé (oxytonon) je staročeské dlouhé niktē, nicē a jiné. Z původního akkus. sing. onu (oxytonon) je staročesky onū Jidáš, onau Kola 84^a, 1687, tak i akk. jižto stě. jižto Pass. Št. uč. Blah. Z původního oni (oxytonon) jest staročeské onī sv. D., Vamb. 1694, Hořov. a 18^a 1536: z původního tí je staroč. tí plur. nom. KolBB 163^b 1525, KolB 1^a, 87^a 1498 tak i jižto-jížto Pass. Pror. a z původního barytona náš, naše, vaše, naši, vaši, je plur. nom. naši, váši, sg. naše, vaše XVI. stol. Dativ. našim Troj., g. našich Nudožer. Správné a obecné jsou tvary n. sg. já, dat. pl. nám, vām, l. pl. náš, váš, instr. pl. námi, vámi.

2) Sem konečně můžeme přičísti některá adverbia jako : poněvadž Br., Brikei 37, 72, Všeh. Kl. 86^b, 189^a, dokavadž Všeh., Kl. 237^b, nikdý, nikdie stě. nikdā us., jināč, jinām, jināk XVI. stol. Výb. 2. 1030 manī Usus; odtud 1516. ČCM. 75, 421; také (z býv. tako) opětě Štř., z áhě Všeh. Kl. 293^b; z původního tepřv- je staroč. tepřv: 1515, ČCM., 1873, tepruova 1534 Právn. II. 219. Analog. jsou: zvláštie Štř., ménie Štř. a jiné.

Rovněž tak analogické jsou novotvary : krk. odevšudā, obecné: tolikā, teďkā atd.

2. Časování.

1. Tu napřed víme, že aorist má přízvuk nákořenný, proti praesentu*). A tak tedy si vysvětlujeme : aor. jide (proti praes. jde), jiede PilD., číte Pass., věde Bible B, ruoste Com. 31^a, pluove Otc. A 334^a, muože Otc. A a jiné. Taktéž sem patří imperf. muožiechu Otc. A 151^a.

2. Imperativ býval oxytonován, u sloves V. 1, III, I a VI. třídy však barytonován; staročesky stuoj, buoj se, a zvláště imperativy 6. třídy panūj, milūj atd. (v XVI. stol. chybně psáno s kroužkem na ů). Hrubý má impt. na -j vesměs dlouhé: daj, milūj atd.

3. O rozdile mezi třídou I. 7. a V. 4. dějete a dietē viz výklad Gebauerův v L. F. XI. 104.

4. U třídy I. měl infinitiv původně přízvuk na koncovec, u třídy III. na znaku ě: odtud vysvětlí krátké infin. třídy první: moci, pěti, jeti, směti, chvěti, ale dlouhé u třídy třetí: lpíti, hřbíti atd. Sem patří novočeské vědīt, zapovědīt, z původního paroxytona věděti. III. a IV. třída mají v praes. první osobu barytonon, ostatní oxytonon. Odtud vysvětlí staroč. vízi, právi [e heu má odchýlně 2. os. chōceš, třetí plur. chtie Brandt Ruský filolog, věstník 1885]. Sem patří i analogické tvary sloves bezpříznakých 3. plur. dadie, jedie, a vědie,**) 2. a 3. sg. nosí, trpí atd.

V V. třídě jsou obyčejně 2. a 3. osoba barytonon. Tak staroč. slōve, zōve Hus, L. F. XV. 112, řēve, děře XVI. stol., nepřežieneteli Rokyc. 28^a, požiene Všeh. Kl. 32^a, ožiere se Rokyc. 22^a, mēce Štř. 236^a atd. Sem patří také stonati, 2. 3. sg. stūněš, stūně; beru, běřeš, běře, a i z třídy I. mohu, mōžeš, mōže.

*) Máme doloženo také dloužení koncovek praesentních. Doklady a výklad viz u Gebauera Mluvnice I. 605.

**) U věděti je doloženo i oxytonon 1 sg. vědě-vědie Štř. A I. Mar. Apol. atd.

VI. třída má přízvuk na silné formě přípony. Tedy stsl. dar ůja, darovati Mikl. Steig. 9. a tedy před tou koncovkou krátí: křižovati, radovati, milovati atd.; stč. děkuovati Pass., drževati atd., viz výklad shora.

5. Participia minulé v maskulinu mají dle zákona o jerové slabice délku. O partic. praes. viz Geb. Ml. I. 604.

Tedy: a) Partic. na -l: pásl (proti pasu), třásl, mátl, vládl, zábl, tloukl, slůl staroč., plůl, víl, bíl, stč. muohl Pass. 126, haudl Com. Did. 227, jmiel AlxH., trpiel Štr., šiel KolA. 9^a XVI. stol., VšeH. Kl. 14^a atd. Tak dialektické něsl, pěkl, vědl a j. Mkl. 39.

Sem patří i moravské interjekce: prāsk, bāc, chýt, skōk atd., Kott I. 164.

b) Partic. na -n jmīn, dān, volān atd.; zatmīn Rokyc. 22^b; má naň spadŷno Usus atd.

Poněkud odchylná jsou substantiva slovesná. Pravidlo o nich viz u Gebaura Mluvnice I. 604; tedy: volānī, ale kázanī; dosud máme novočesky: snīdanī. Staročesky byla délka i u vzoru měkkého jako sazēnie Pror. Isa. 17, 11., vinī Čelak. (novoč. vānī atd.), dienie (dobrodīnī stč.) atd. Odchytky však od pravidla vyloženého začínají záhy: poživānī, 1525. KolBB 171^a, klānī, psānī VšeH., řvānī Br., brānī VšeH. atd. Novočesky vyvinuje se pravidlo jiné a místo ze tří dlouhých krátíti druhou, jak bylo staročesky: kázanie, krátíme novočesky prvou: badānī, namahānī, škrabānī atd.

I. Poznámka: V češtině máme také stopy tak zv. zostřeného přízvuku (Stolz Lat. Gramm. v: Müller: Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft 192—193, Schuchardt Slavodeutsches und Slavoitalienisches 61). Dlouhá slabika přízvukná totiž vyrazí se tak silně a najednou, že délka její mizí. Ovšem síla jejího přízvuku je větší: tak novoč. vyslovujeme dum (místo dām), zustati (místo zūstati), jak již zpozoroval Dobrovský 1818 ČČ. M. 70, 311, pudu, zuřivŷ, zdvihat, dychat, mizet, litŷ, baba, sluha atd. Dobrovský, Lit Mgz. 2, 141 chce mítí krátce naděje, ač dnes obecně vyslovujeme dlouze náděje. V. dole ke konci.

II. Poznámka. Ovšem vedle starého dloužení a krácení máme mnoho nového, analogického. Tak na př.: po předložkách vznikly tvary: z ůžitka, z ůst, v Ůdrči atd. a odtud zůstala i bez předložek slova tato dlouhá ůžitek XVI. stol., ůsta, Ůdrč atd. Jiné sekundární délky vidíme ve slabikách jerových; tak zrníčko, stěblo, dvěře, děšť atd., kde všude slabika dlouhá je za původní krátké jer. Jiné jsou analogické. Tak máme zouvāk (místo zuvāk) dle zouvati, bezprávī (místo bez-

pravī) dle přāvo, fūra (gen. pl. původně fūr Kol., W. 62^a) z německého Fuhre nemělo nikdy o, ale dle analogie stejně znějícího kūra vyskytá se pak g. pl. for KolW. 87^a, forami t. 86^a atd. Konečně zmíniti jest se i o dialektickém „zpívání“, které zvláště se jeví při hlásce i. Tak činiti, Hořov. a 6 a 1524 anī, KolA I^b 17^b 1492, s nimī Usus atd.

III. Poznámka. Rovněž tak, jak shora vyloženo o jednotlivých slovech, působil přízvuk i v celých větách. Bez přízvuku ve větě a proto krátké byly částice i, či, li, atd. (Brandt 35) Enklitikami jsou na př. v ruštině den, god, raz (Brandt 38) a tak i v češtině zkráceny číslovky tři, sto, dva, oba a j. Sem náleží i klesnutí slova Bůh v Bu: obecně Pánbu místo Pán Bůh. Konečně jsou doložena i celá krácení slabik, tak z původního jegó, jemů vzniklo go, mu; z původního rus. čto eto je čtojto (Brandt 153); v češtině tak letos místo létose, vulgarní ŠMarja Panno místo Ježíš Marja Panno a t. d.

III. Nový přízvuk.

Vyloženým způsobem vyvinul se v češtině z původního volného přízvuku přízvuk prvomístný; ve staré češtině jsou jen stopy již přízvuku původního, shora vypočtené a vládne přízvuk nový, který čím dále tím více mohutní. Bývá ovšem vlastností přízvuku jednomístného, že je slabý; ale v nové češtině máme množící se doklady o mohutnější moci přízvuku nového.

a) Krácení. Proti starému přízvuku má ovšem nový přízvuk krácení ne před přízvučnou slabikou, nýbrž po přízvučné. A tak máme: po negaci: nerad, neznaboh, nemilo, atd.; po předložkách: bezděky, bezpečnĕ, pomalu, Poříč, vedle, podle, nalezati, pohunek, atd. Ve složeninách: muchomurka, svěvole, pánbu (viz Vymazal novočeské hláskosloví zjednodušené 24); krácení koncovek: tak novočeské -ičkĕ, -itkĕ, -ice, -ika, a -ěji; ve flexi z původního deseti je deseti, z mužī, vlci, čertī atd. je novočeské krátké muži, vlci; 3. sg. lězi, bjězi, vjěři obecně místo leži, běži. (Bart. Rk. 93., Mašek L. f. II. 220.) Tak porůzná zkrácení Anežka (staročesky Agnĕžka, Všeh. Kl. 46^a, Anīžka, KolCC 150^a 1579) osídlo (stč. osídlo, ještě Brikci 4), obličej (stč. obličej ještě u Br.), obilī stč. obilĕ KolA a řada jiných.

b) Dloužení: Jeho příkladů síla veliká: kášel, támhle, zráda, prápor, rádnice atd., chmŭra, kŭlna, drůžička, rŭměnec, lŭna atd., skýva, třpýtĭt, shrýzen, (Chelč. drobné spisy 20) atd., nížina, šírý, pivo, nĭtĕ, blĭžnĭ, dívadlo, tĭchý, lĭbost, (Všeh. Kl. 259^b); zělĭ, dcĕra, stĕ-

blo, dvéře, néni, (již v XVI. stol. Jireček žalmy X.—XI.) atd.; zóra, sóda, Bóže, dóle, móře, póle, óbr atd.

c) Vysouvání: Jednotlivých samohlásek:

i: Pójčiti, velký, pajmāma, sekaina dialekticky, krajna mýtské podr., neštovice, Mezříč, třicet, dvamecītma, atd. Sem patří i krk. stář (místo stāří), odsutí i v imperativu: pec proti sedni, odsutí i v akk. sg. f. zem, postel, proti duši, kompt. Dolejš, Hořejš atd.

e: pondělí, třidcet, Benda, Kratochvil (ještě v XVI. stol. kratochvíle Kol. W. 12^a), dvanāct, pohřben, Belveder atd.

ě: krom, skrz, ted, dvanāct, poňvadž, (Lvov. 43^a 41^b) atd. Sem patří l nom. sg. f. zem proti duše adverbia zas, přec, zvlášť.

y: naposled, bezděk, (ač náleží-li sem) a jiná.

o: bradholič, bachratý, orloj, Zálšī, atd.

u: zajtřie, mor. chalpa, dat. tom, dom (místo tomu, domu) dial. atd.

2. Slabik: Budivojovice - Budějovice - Budějice Usus; nebezpečenství - nebezpečí; tatī, mamī Usus (místo -ínek, -ínka); pak hypokoristika -a, -eš, -ek tedy: z Ondřej Ondra, z Abraham Abeš, z Tomáš Tomek, atd. a konečně odvozená od substantiv na -ice, -in, -ník, -ův (Hořovský, Srbský, Dubrovčan, Kralodvorský) atd.

d) Rozmanité ještě jsou jeho stopy. Tak píší se souhlásky po slabice přízvukné zdvojené: staroč. radda, masso, zlatto, svatost, nocci, vinna, snoppy (Rokyc. 41^a), voppatrovati KolCC. 14^a 1551. atd. Jindy slučuje souhlásky třítie (místo trstie, Všeh. 49), fořt, dvanāct, poctata KolR. 165^a 1621 a t. d.

O mohutnění novočeského přízvuku srovnej na př. L. f. IX. 329., nebo krkonošskou pohádku v ČČM. 64. 253. Ano jest pozorovati i mohutnění přízvuku vedlejšího, to jest na slabice třetí, páté atd.: srovnej dativ Janovī Blah., KolCC 14^a 1551 atd.

V Praze, dne 1. května 1894.

Adjektivná adverbia na -o a -ê vstaro- češtině.

Napsal Em. Smetánka.

Říkáme „dobře, zle, silně, špatně, chytře atd.“, ale „mnoho, málo, dávno“ a pod., můžeme však říkati „drabo“ i „draze“, „snadno“ i „snadně“ atd., t. j. v nč. tvoříme z tvrdých adjektiv některá adverbia jen na -ê —jmenné lokály, jiná jen na -o —jmenné akkusativy, a jiná posléze způsobem obojim. Každý z těchto druhův adverbii má v obecné češtině i v mluvě spisovné určitý rozsah. Uráželo by, kdyby někdo v Čechách místo „dobře“ říkal a psal „dobro“, místo „mnoho“ „mnoze“ a pod.

Jest nyní otázka: Bylo v češtině vždycky tak? Nebylo zvláště v době staré proti našemu usu hojně úchylek? Na otázku tu chceme v přítomné práci dáti spolehlivou odpověď. Pramenem budou nám texty následující: ABoh, AdamKap, AdmontA, AdmB, AlxB, AlxBM, AlxH, AlxM, AlxŠ, AlxV, AlxVid, AnsJist, AnsKap, AnsOp, AnsW, ApD, ApŠ, BiblA, BiblB, BiblC, BiblD, BiblE, BiblF, BiblFrimb, BiblG, BohDial, CantZávMnich, CisMn, DalC, DesK, DěťJež (I ČČM 1885, II ČČM 1889), DorLvov, Drk, EvSeit, EvVid, GalDl, GalKl, HomKlem, HomOp, Hrad, Hrob boží, Jid, JidDrk, JiřBrn, JiřKap, JiřKlem, JiřVrat, Kat, KatBrn, Kremsm, Krist, KristTom, Kunh, LAl, Levšt, LMar, Marg, Mast, MastDrk, Mill, MorTřeb, NR, OpMus₁, OpMus₂, Ostr, Pass část starší, PassDrk, Passblah, PassKapA, PassKapB, PassNitr, Pass.zl. Mus, Pil, Plaukt, Pravda (ČČM 1881), Příb, PřípJiř, PulkMus, Rožmb, Rúd, RůžA, RůžB, Sequ, svD, ŠtitErb, ŠtitVrč, Táb, Tegerns, Túl, Umuč, UmR, Vít, VstúpDrk, ZrcA, ZrcB, ŽBrn, ŽKlem, ŽMus, ŽPas, ŽTom, ŽTruhl, ŽW — všech textů 102.

Z textů těchto pořídíme nejprve sbírku stčeských adj. adverbii na -o a -ê. Pájde nám v ní především o to, aby zaznamenána byla z vyjmenovaných pramenů všecka hesla, a aby případy odchýlné od nč. byly zevrubně vyčteny. Ze sbírky té učiníme pak některé vývody. Následuje sbírka.

I. Adverbia z adjektiv kmene hrdelného.

1. Kmen má v koncovce *h*:

Blahý: blazie mnye ŽKlem 113a; blazie mu geft Hrad 96b; blazie tomv za zywa KatBrn 18b; blaze, z geft gehu dczy zdraua JiřBrn 2; blazye tomu Levšt 150b; yakz by nam wlyem bylo blazye Rúd 41b; blaze, ktož jie slúžie DorLvov 339; blaze

jim bude ŠtitErb 34; blazie tomu Krist 22a; tobie blazie NR 392; gehoz dle tyelu blazye Kat 2073; blazie by mnye bylo Pass 343; blazye gyeft myma oczyma Vít 25b; aby nám bylo blaze ŠtitVrt 215; atd., vesměs „blaze“; —

dluhý: zda mnyř, bý w tey chzety zztal dluho Jid 134: nemez kay przyeleř dluho Tegerns 36; tuto byty nemozem dluho Mast 4a; kak dluho ulozřu radi w duři mey ŽKlem 19a; dluho czakayuczi ŽW 192a; znamenano kak ge koho v pohonyech dluho dyrziety Rořmb 75; potom ředie kral w truchlořty dluho KatBrn 8; tak dluho gřu muczeň Pass.zl.Mus 1a 2; y kdes tam byl tak dluho MastDrk IV; zře se dľuho pomňi ŠtitErb 83; na tom řwyetye dlwlo wřdrawyty Kremsm 228; nelez dluho Vít 60a; v síle dľuho bujeli ŠtitVrt 97; ponyem dluho zywa bity moci nebudu Krist 30a; dluho w tom trwati nebude NR 1612; akdřz řie rozhorři dluho ohen drři Mill 71a; dluho sye wadzywsye BohDial 184; dluho zamlczaw Kat 3081; kdřz tu dluho ředyel Pass 423; kak dľuho wřas budu BiblB 2b; atd., „dľuho“ dolořeno mnohokrřt; proti tomu: bud to kratczye nebo dluzye Růd 15a, 18a; czoz řem gych krařczye neb dluzye pod twu řmrty pomenowal Růd 20a; konecz magy wyecznye, dluzye y me wřleczyky gyne nuzye Růd 32a; z toho mocnemu bohu diekugit dluzie na kratcze OpMus, 19; v řtř. tedy přewahou je „dľuho“, ojediněle „dľuzě“, j. v nř; —

drahý: uelmi drařie uřcupřti Kunh 147b; tak drazye vmrzyety Růd 18a; řta neřkrytye na řwatem krzyzyy probytye na řwogy rameny drazye Růd 32b; (rař utvřditi křřřřanů) pod twu řyľnu wyeru drazye Růd 41b; drařet jej wřřie ŠtitErb 137; ředyeny kral(owe) przedraře przypra(weno) PassNitr 1b; po nyez bylo gyřf pořľano, nalyt przyedrařye wřľľano Vít1b; draře wřřiee dary bořie ŠtitVrt 165; zľuř zľieho wydru atu welmy draře řdawagie Mill 80b; toho řobie draře waze OpMus, 451; genzs geho krwy kupen drařie NR 391; ře ne wřři řie draho ŠtitVrt 21; drařot' buoh wřři to wřřezřtvo ŠtitVrt 9; panensku řistotu wřřila draho ŠtitVrt 18; procenie velmi draho ŠtitVrt 75; takě wřř kařřdy draho sobě wřřecky řině stavy ŠtitVrt 76; draho wřře wěe drařů ŠtitVrt 146; protoř mř takě řľowěe draho wřřen býti ŠtitVrt 147; draho wřřecky wřři i řudě i bohatě ŠtitVrt 237; řwe mařty draho prodaty Mast 1a; drařof řie zalořyl KatBrn 5a; wezme přiedraho řukno zľe Hrad 114a; panensku řistotu wřřily draho ŠtitErb 76; neb ře wľmě draho wřřie ŠtitErb 80; po řvě wřľi prodřwal draho ŠtitErb 173; draho ceniee ŠtitErb 175; „draho“ i „draře“ j. v nř; —

mnohý: gies zřie gim mnoho dozřtaw a Pš 4; gedľa a pyľa mnoho ZrcB 2b; yezus uřřřiew by řezedr mnoho DětJeř I, 2b; ze tak mnoho řřkrzyekařľ MastDrk IV; podle geho gynych mnoho nařľeduge řľuda toho JiřBrn 1; mnoho wyedye Růř 4. řtr.;

asnímý luda welmi mnoho JiřKap 1; kbozyemu hrobu welmi mnoho gdyessě PulkMus Ib 1; puštye y uwyerzye mnoho Táb IV; pohanstva mnoho tisíc sě obráti DorLvov 158; gymze kony snyde mnoho AlxVid 2a II; mnoho was gešt pohrzyechu HomKlem Ib; gdes mnoho zwiersie wiedyen(o) PilB; mnoho gich iest ŽKlem 28a; przyelyšf mnoho zprawugye czyzye AdmontB 1, 135a; dosti malú řeči jest mnoho rozumu dobrého ŠtitErb 16; bezczyfla uzdraweno gych mnoho Hrad 19b; ze sebe nelituges mnoho Hrad 19a; nemnoho pomlwy f wamy EvSeit 144b, Joh. 14:30; hle-dagycz mne tak mnoho Hrob boží 104; ta noz przyemnoho leth ftala Vít 30b; weliku bolešt mnoho czałow gmyew Pass 383; mnoho nás jsme jedno tělo kostela swatého ŠtitVrř 5; atd. atd., dokladů, shodných s ně., bez čísla; proti tomu: kak yest na tom dworzie swati arnulfus nad gyna knyeczata wyssen tak mnozie gez... Pass 329; swaty otecz swatu cyerkew dobrymi ustawe-nymi mnozie oswietyl Pass 370; to muoz tak rozkosna diewka tak mnozye trpiety Pass 322: ti tak mnozie k bohu pron placzes Pass 462; kdiz sie tak swati dominik na modlitwach mnozie trudyl Pass 415; ten sluha bude mnozie byt Krist 41b; o tom swietu ewangelistů a swati myštrzi mnozie pišly Krist 107b; gemšsie sluhý geho amnozie gie hanyewšie Krist 81b; „mnoze“ v ně. není; —

nahý: kdyzs byl pro me weden nazye Rúd 16a; (ježž jsem poslal k tobě) f kopym, f hrzyeby, f byczem nazye Rúd 34b; —

tuhý: wpywty tako tuze AnsW 3a; potom slibu tuzie wzdi-chal Krist 25b.

2. Kmen s -ch:

Plachý: rozbiehlš zie (pla)šie AlxH 6b; kteryz wede swu weycz plašlye Vít 43a; —

tichý: tisse hudli su BiblD XV, 20; possel mluwy tyšlye AlxV 12a; mohl by mluwyty tyšlye Mast 6b; pošta malu chwili tišlye Hrad 8b; stuonymy tyšlye MastDrk 321; odpovědě welmi tiše Pravda; tyšlye wštana KristTom 3a; gmyey sie tyšlye KatBru 11b; zzes to rzyekl tyšlye Rúd 38b; tak tyšlye i tak nrawitye sie gmiegiešsie Pass 328; weczye tyšlye Vít 23b; rzieczy ochotnie przieššie nehniewiwie ale tisse NR 520; kategoryna tiše wecze Kat 1690; tyšlye pogide fhoři dolow Krist 42b, atd.

3. Kmen s -k:

Blížký: blizko bud hospodine ŽKlem 116b; gyzt gešt blizko moy proradczie Hrad 81b; blizko pršystupyw Marg 30; blizko tebe došly Rúd 18b; blizko az do smrty mnozy zachazyegy Vít 97b; blizko byessye welyka noc EvVid 11b, Joh. 2:13; ze gfem bil blizko gednoho hradu Mill 18a; atd.; —

brzký: wzwešely sie birzczie ŽW 27b; brzce vše mine ŠtitErb

152; kaza brzeye dolow yu spufcziety Pass 320; lodye tam welmy berze brzecie ale welmy nelnadnie sie zafie wratie Mill 119a; brzce a lehce bězie ŠtitVrt 220; —

břidký: ne ovšem břídce pravil svého šeredstvie ŠtitVrt 259; kakt jest nemúdré břídce mluviti ŠtitVrt 64;

daleký: gfyly daleko u welyky (h)rzyech zabludyl PassNitr 1a; daleko otwidienie fweho tworitele gfw zauirfení Túl 92b; flogiechu daleko AnsKap, str. 7; otfel f daleko ŽKlem 17b; tak daleko trutil nas Hrad 144b; fedyeffe w tey zemy welmy daleko AlxVíd 16 II; wtahl daleko wzemi AlxV 10b; zes naf tak daleko trutil KatBrn 4b; chtyel bych f tobu myle gyty tak daleko po twey woly Rúd 11b; ti sú se dali daleko svěsti ŠtitErb 202; twe gmye daleko ge roznesseno BohDial 31; daleko od pravdy taková libost zamčí člověka ŠtitVrt 111; daleko pieffe gity nemohlo Krist 29a; geden od druhe^o odlebe nedaleko flogi Mill 64a; daleko fu vzdaleny Pass 308; ze gfy tak daleko gyela Vít 13a; atd., dokladů velmi mnoho; — ojedinele i „dalece“, j. v nč.: lidé dalece od Boha zacházeji ŠtitErb 199; gehozto fu ony wfliczky dalecie vpoznaný duchem bozym wideli Krist 21b; —

divoký: tak fwecz díwoczye przebywa Hrad 128a; dywoczet hledime zkukly NR 733; —

hladký: zaklopy fwu ruku hladfe Kat 1079; —

hluboký: duſſye hluboko przed peklo spadly Pass 487; diably hluboko v morze potopil Pass 402; — hrzyechow pokrytych w ſrdezy hlubocy zarytych Rúd 2b; fwym meczem zatye grey hluboczye RážB IIB 1; —

hořký: poczye placaty horcze Drk 160b; horczie poczie plakatý AnsKap str. 9; horcie plakaffe BiblFrimb 1; poczye horczye placaty AnsOp 4; horče želeti svých hřiechův ŠtitErb 177; poczie horcye plakaty Krist 96b; horceze placiez Kat 689; horcze vmrzíel zatie NR 1912; bude každému zlost jeho horče opáčena ŠtitVrt 107; —

jaký, viz *kaký*; —

jednaký: radýſta zfe ne gednako AlxBM 1a; — z „jednako“ je nčské „jednak“; —

jinaký: ucz sie odemne gynako DěťJež II 26; gynako to nemoz bity KatBrn 11b; ale wfak ſye ſta gynako AlxV 15b; atd., z toho nčské „jinak“; — gínaczie? sv. DB; —

kaký, *jaký*: toty kako geft dobro ŽW 132; kako buoha profil ZrcA 3a; kako cztes ty Ev Seit 146a, Luc. 10:26; kakot rofte EvSeit 146b, Matth. 6:28; zcerni yaco zmek PřípJiř; crafen iaco angelik PřípJiř; radoval sie yakoz obir ŽPass, žalm 18; atd. atd., v nč. „jako“; —

**koliký*: kolyko gest let JiřVrat 1b; koliko gmate bochen-czow Krist 59a; kolikoss gytr vzal BohDial 101, atd; z toho nčeské „kolik“; —

krátký: kratelye rzkueze Mast 1b; bud to kratelye nebo dluzye Rúd 15a, 18a; czoz fem gych kratelye y dluzye pod twu smrti pomenowal Rúd 20a; jakož sem toho krátce dotekl ŠtítErb 50; krátce řkúe ŠtítErb 82; znamenavše krátce t. 121; nyníe odwlaftech gmenowyteřřiech kratelye wyprawyme Mill 121a; kratelye promluwyw Krist 102a, chcť krátce pověděti ŠtítVrt 41, atd; — proti tomu jediný doklad „krátko“: stoj tu dlúho nebo krátko ŠtítVrt 118, nedost spolehlivý, protože „dlúho“ a „krátko“ tu mohou býti i doplňky, ale pro nás necht ten příklad platí; —

krotký: (g)de krocze AlxŠ 2a; krotczye prořřyl Rúd 12a; welmy krotřie lezie vkralowych noh Mill 63a; krotczye odpowriedie Kat 2711; prořřl řřeho otczye pokornye y welmy krotczye Vít 26a, atd; —

lehký: budes gey lehczye nořřyti Hrad 121a; řyna porodyla tak lehczye Hrad 68a; neuderzyl byřřie lehcze AlxV 18a; lehczye pamatowal Rúd 17b; lehcye me boleřřty czygie Rúd 31b; mye to wřřie lehcye byly Rúd 36b; jeho obraz lehce váží ŠtítErb 6; má nelehcce vážiti druhú dvú ŠtítErb 120; jakoť bych tu řvátost vážil lehce ŠtítErb 231; aby s milostí lehce nesl práci pro buoh ŠtítVrt 235; brzee a lehce běžie t. 220; bude jiné proti sobě vážiti lehce t. 88; z viery lehce přietel přietele pokárá t. 150; když by jej lehce vážili t. 166; jeřřto je mohl sdržeti lehce t. 169; nemá nikterýřř stav ze řři řěchto druhú dvú vážiti lehce t. 69; bude některá muže lehce vážiti t. 60; vmiegi welmy řřadnye alehcie nemoczne^o zahubyti Mill 106a, dokladů na „lehce“ je mnoho; — proti tomu: czyřřeho lehko zbuda Vít 33a; czeřř tak lehko cyenyl Rúd 20b; lehko bi woda pozřřnula ny ŽKlem 119b; hřřiechy lehko vážil ŠtítErb 240; váží je lehko t. 240; — „lehce“ i „lehko“, poměr asi j. v ně; —

malečký: maleczko orzye powřřabna AlxV 16a; oteidi proto maleczko ot nyeho ŽKlem 155a; odgieda maleczko Pass 453, dokladů jeřřtě několik; —

malický, viz malučký; —

malitký: biechu w czřřle w kratkem, malitko ŽW 198b; —

malučký, malický: lepe gest maluczko prawemu nad bohatřřwie hrziefřřnych mnohe ŽW 57a; hřřabřře řřie maleczko Vít 106b; —

měkký: měkce léhati ŠtítVrt 28; —

mrzký: tu milořřt mrzeie nefucy Pass 286; —

**několiký*: nyekolyko dny KristTom 26; přiebywřři wřřate

alzbietu nyekoliko dný Krist 27a; tu nyekoliko dny bywffe Krist 37b, atd; z toho nč. „několik“; —

nízkej: nízko sstúpil ŠtítErb 20; —

**obaký*: obako wtem bludie mdleffe Hrad 45a; —

prudký: czbane procz biezis prudezie Hrad 131a; ypaczye opata berlu bity prudeye Pass 317; prwe sie gma bohu prudeye pomodlity Krist 95a; nad hlavu gym prudye fahna Kat 3445; běži prudce ŠtítVrř 114;

řiedký: rzyedko geft kdy pochwaleno AlxV 9b; zchramu rziedko wen dieffe Hrad 71b; taczy rzyedko vdatny bywagyu DalC 85b; lodie zginich zemy rziedko tam gedu Mill 100b; na lozy rziedko spal Pass 415; řiedko kto smrtedně shřešil ŠtítVrř 86; rziedkot wniem chwile pokoyna NR 1616, atd, „řiedko“ vždy; — jediný doklad na „řiedce“: mohlažt by perlová koruna tak ovšem málo a řiedce mieti perly ŠtítErb 78; —

sladký: sladczye v(mrzyel) PassKapB I, 1, 1; sladcie казал AnsOp 6; z nyzto fu sladczye pili Rúd 31a; zpiewajic tak přesladce kakús divně rozkošnú pieseň ŠtítErb 72; sladczye zpiewachu Pass 402; nebieffe tehda czas kny promluwity sladczye Krist 102b; sladczye mlwvyty Vít 90a; yzazpyewa welmy sladfie Kat 1080; zpiewajic velmi sladce ŠtítVrř 10; —

šíroký: rzyeka gefto fyrocze wyteka AlxV 4a; znych teeze fyrocze woda AlxV 8b; upomynam tye pro ten cztwrty dyw fyrocze Rúd 1b; okolo fyroczie hledyeffe DalC 67a; nebyl by fyrocze zczafcen OpMus₁ 397; o něm Richardus široce mluví ŠtítVrř 109; — swe prameny fyroko plodye Vít 37b; (abych poznal, co je twou nejmilejší vůli) w naywyffley prawdye wyfoko, takz yak twe gmye geft fyroko Rúd 4a; —

taký: y byly wyecz tako ffebu Umuč 1a I; tako boh day AdmA₁; tako boh day Sequ 360, 12; tako rzka EvSeit 141b, Matth. 8:8; powyedye petru tako AnsW 1b; tako byeffe myly AnsOp 5; taco iest uuzcrifeno Kunh 149a; (1a)ks uptachzctwie tako wzwiर्स LMar 59; gez fyce tako znamenawa UmR 79b; atd, z toho nčeské obyčejné „tak“; —

těžký: seys namýe tyefchzie přliepuztýl AlxBM 4a; tyezcze wzdyfe JirBrn 2; mye tak tyezcze wykupyl Rúd 6b; musil bych se těžce káti ŠtítErb 30, „těžce“ v Rúd ještě 24b dvakrát, 32a, u ŠtítErb 50, 69, 98, 156, 272, 279; tyezcie nageho fwate tyelo padffy Pass 326, „těžce“ v Pass i 373, 417, 290, 310; muczyecz tyezcze wflyechny vdy Vít 30a, ve Vít „těžce“ ještě 65b, 70a dvakrát a 30b dvakrát; newaz fobie tiezcze toho OpMus₁ 255; „těžce“ v OpMus₁ dále 123, 171, 335, 462; a tak tiezcze bude ztlaczen NR 877; v NR „těžce“ i 945, 1034, 1093, 312, 646; tiezczie geft pracowala Mill 81b; budú na to těžce robotovati

ŠtitVrt 96; „těžce“ u ŠtitVrt doloženo mnohokrát, tak 179, 120, 123, 98, 90, 86, 217, 225 a jinde; — mosil by za ně trpěti těžko ŠtitErb 268; tzyezko nam to lezi, czoz smy czynyli Boh-Dial 288; twe wšlye rzyeczy potwruzgem, neb tezk tobye my zalugem Vít 3a; mni nejeden, by dobrý byl vzácný bohu, že těžko dělá ŠtitVrt 73; těžkoť mu jest t. 93; budú jemu robiti těžko t. 85; —

**toliký*: tolyko scody wzal Rožmb 117; ze na mye tolyko ffrzyekaff MastDrk V; ktoz mnye toliko spomo^{se} KatBrn 18b; by tyem radoften tolyko AlxV 21b; gelikoz gie drziewe mylowal toliko gie nemiloftywie muczyty kazal Pass 300; any my syc do was nezdalo, by na mye syc na gyednoho tolyko sycbralo Vít 47b, atd; — z toho nčeské „tolik“; —

trpký; poczye trpczye plakaty Vít 49b; —

úzký: ze syc vzcy tu zed stahla AlxŠ 3a; —

veliký: šbřefil dawid proti bohu dwakrat welice ŽKlem 4a; trhachu tyelo gyegye welyczye zbyte Vít 90a; welyczyet syc podwy Vít 90a; —

všaký: czo sem za wy mluwyl wfako AnsW 1a; wfyczkny okolo nyeho stachu ale wfakoty nayblyzye AlxV 5a; awffakoze myesto gaza tu hyrdoft na fie pokaza AlexVid 1a II; awffakoze několikrát v ŽKlem i Wittb; wfakoz flogierz fnemů fšwe hlawi AnsKap 1; — v nč. „však“ z toho; —

vysoký: atako byeffe wifoko powiefen AnsKap str. 1; taks ny wyfoko cyenyl Rúd 24b; prziwifoko poftawil yji wtoczifcze fwe ŽW 171a; pršewifoko ułozil fi wtoczifcze twe ŽKlem 85b; člověk vysoko zamyslił ŠtitErb 20; ta (= váha) mě uváží vysoko u věčném blahoslavenství t. 52; wyfoko wftupiw Pass 464; bohatecz wydiel Lazarze wyfoko w lonye Abrahamowie EvSeit 144b, Luc. 16:23; Saturnus vyfoko wzechody Vít 10a, atd., „vysoko“ doloženo jest velmi hojně, „vysoce“ méně již, na př.: a tak wyfocze prospiegeff Pass 390; tak giew wyfocze myerzy Kat 1417; nebudem vysoce vážiti sebe ŠtitVrt 166; zzwů rsiech tak wýzzoczcie zhuzztýw Jid 103; upomyenam tye wyfoczye Rúd 1b; wzpiewayu ymenu twemu prziwifoczie ŽW 9a, a jinde, celkem však dokladů méně než na „vysoko“, asi jako v nčestíně.

II. Adverbia z adjektiv kmene zubného:

1. Kmen -d:

Hrdý: tak zie by wiprawil hyrdye AlxH 1b; tak syc bye wiprawyl hrdye AlxV 13b; gyde cral do templa hrdie KatBrn 2b; aby sebe hrdě choval ŠtitErb 18; nemluw mnoho hrdye Vít 62b; nemluw tak hrdie OpMuss₂ 339; a to poczni zšwe mladosti

EdVid 20a, Luc. 24 : 15; ze sem was czaſto profyl Vít 96a; neb gſu czaſto byly wzlieh przyhodach Mill 8a; čaſto nahodí ſě jie túha s hořem ŠtitVrť 8; atd, dokladů bez počtu; — proti tomu jediný doklad na „čestě“: nečestě bývati u mše ŠtitErb 225; —

čistý: o tom ſwati bernart czistie wípwege UmR 82a; tak my day czystie vmrzyety Rúd 12a; kaz vlieye wſlyeczky cyſtye upraznyty Pass 362; drž jej čistě ŠtitVrť 22; potom proczed czystie do hrneczka Vít 105a; to chezy vczynyti giftie ſnaznym wyernym ſrdczem czystie Kat 924; ta truhla take ge wnitř czistie zmalowana Mill 33b, atd., dokladů hojnost; —

hbitý: vlastovice hbitě léce ŠtitVrť 114;

hladový: gyzto hladowitye aziezywie prawednoſty zadagý Krist 38a; —

hlasitý: hlasitě pěji ŠtitVrť 133; hlasitě na mši zpievaji ŠtitVrť 142; pěji hlasitě t. 144; hlasitě toho nečti před pan-nami t. 49; —

hustý: tak duſtie letyeli hutzýe iakſto gdýs ſtada rozpuztýe AlxB 2b; huſtye ſtachu nazdy kopye AlxV 21b; wſlady huſtye ztala copie AlxH 4b; vbrann ſye tyſknyechu huſtye DalC 30a; — proti tomu dva doklady na „husto“, oba dialektické mor: jakož husto prorokováno MorTřeb; lide genz bidle wtey zemy huſto narziezugie aczaſto kory ſtoho drzewa Mill 123b; —

jistý: cíele (tělo Páně dáno jest) giftie poſledníemu Kunh 149a; genz bi geý vczíſtil giftie UmR 81b; (t)o gízttýe viziu PilC; ony giftie znamenali ſu ŽKlem 26a; giftie prawednoſti mluwyte ŽW 97a; tako ſye mu gyſtye zdafye AlxV 4b; yakos to gíztye w(idíte) AlxH 6b; wyerſte my gyſtye Maſt 1b; giezufye giftie widieſſe Hrad 43b; gyſtie twoy boh geſt gedyny Marg 32; gyſtie buoh zetrze hlawi neprzatelow ſwich ŽTom VIIa; tho gyſtye nemnyſ VſtúpDrk 62; gyſtye wyerz Ráž 8. ſtr.; yakoz tye naleſla gyſtye Rúd 7a; to chezy vczynyti giftie Kat 923; gyſtye wiedie Krist 30a; muz giftie poczeſtný Mill 3a; to gyſtye wyedye Vít 55b; gyſtye prawy wam EvVid 4a, Joh. 8 : 34; gyſtie pwy wam EvSeit 141b, Matth. 8 : 11; komuz ktera ſwieru przege giftie OpMus₁ 561; abycho giftie wiedyela Pass 287; atd, atd, dokladů bez čísla; —

jmenovitý: menovitě také kázal nám Kristus řekati ŠtitErb 47; jmenovitě die t. 53; jako jmenovitě jest tělo ze čtyř elementův t. 265; něco, jehož by ſluſało jmenovitě ſě zpoviedati ŠtitVrť 257; —

krutý: tak ho byeſye doſſahl krutye AlxV 18a; racz mye przywazati tak twrdye, krutye y ſylnye Rúd 15b; krutie placzicz Krist 30a; nadzlim poprawug krutie NR 827; — teprow kruto

lobye tu vezyny Kat 3135; mnye geft, nebozatku, kruto Rúd 18a; zzet geft pro mye bylo kruto Rúd 34b; vezyn, yakz ty raczyſſ, kruto Rúd 13b; —

liutý, lítý: woda tak lyute bude ſtudena AlxV 23a; tak liutye bude ſtudena AlxVid 2a I; liutſe wzpodwyžení ſu ŽKlem 47a; tu lytye bedrzych morawany poby DalC 123b; lyutye mrznyeſſe DalC 126a; —

nrawitý: tak tyſſye i tak nrawitye ſie gmieyieſſe Pass 328; —

očitý: očitě jsú protiv pravdě ſvatého písma ŠtítErb 218; —

očivistý: neoczywiſtie wfak yeſt ſweho ſmyſla giſtie wrozumye ynhed wydiela Kat 1814; —

otvořitý: to iħc pwi neſkritýe wfemu ludu otworzitye UmR 81a; zadafſe ſliſſeti rozumnie a otworzietie Mill 6b; —

pracovitý: natomto ſwietye pracowitzye ſie obchazal Krist 54a; —

pramenitý: czoz z geho bozſtwye v wy przyſſlo y wplulo pramenitye Rúd 9a; —

proklatý: ach prokletě ſpóſobený Mor Třeb; —

prostý: mieſto to giſte kralowy toho oſtrowu proſtie wratie Mill 102a; radí Kristus proſtě mluwiti ŠtítVrť 226; byla proſtě ſlechetná žena ŠtítVrť 58; proſtě choď t. 21; —

pustý: ale naczefſue tudy gducz geft puſto wezde Mill 28a; doklad pro adverbium neſpolehliwý, puſto tu může býti také doplňkem; buď vſak jak buď, nčesky bychom zde řekli také „puſto“; —

skrytý: to iħc pwi neſkritýe UmR 81a; ſta neſkrytye na ſwatem krzyzzy probytye Rúd 32b; ſlowo ubozie nawyeki ſkrtye (sic!) ſchowane Krist 11a; by neoklamoval nizadneho ſkrytie OpMus, 134; ſkrytě znamenajíc nám ſmrt naſeho ſpasitele ŠtítVrť 247; atď; —

svatý: yezus ſwyetye gye zehnaſe DětJež I, 1a; oczí ſwogi ſwietye knebeſuom wzwedſſi Krist 27a; velmi ſwatě a ſpravedlivě ſvój život zde vedli ŠtítVrť 86, atď; vždy „ſvětě, ſwatě“; —

věštý: wyezto kazdy wyezto wyefſtye AlxV 23b; day twym wyernym wyeſcie ſpasenye Sequ 363, 4; —

znamenitý: zzeſte wy pak znamenitye pluly Rúd 9a; znamenitě to ukazuji ŠtítErb 219; znamenytie ſlowutnym czynem zgewila ſie ſwatemu ianu trogieſe ſwata Krist 33a; velmi znamenitě die proti ženské pýſe ŠtítVrť 90; o tom ſie znamenitye piſſe Pass 388, dokladů hojnost; —

zvěstýj: bil yat przi zloděystwiu znieŝtýe UmR 82a; ſlyſal ſem rubine zwyſtýe Maſt 4a; powiez my to pane zwieſtie Hrad 46b; ze mu ſkrzye ſen nawyeſtýe dal ſwaty duch, takto zwyſtýe rzka Vít 23a, atd; —

žlutýj: tak ſye ty barwy leſknyechu modrzye zlutýe yczrwenye Kat 2379.

3. Kmen -n:

Bedlnýj: by tie twe czyſte ſwiedomie wedlo od hrziecha tak bedlnie OpMus₁ 71;

bezecnýj: to ſu bezecznie dielali Přib; —

bezpečnýj: bezpečnye przygmes to drahe pytye AdmB II, 136a; praw bezpečnye Hrad 105a; proto gye bezpečnye mohu bohu daty DalC 131b; yakz bych mohl bezpečnye, ſmyele rzecy Rúd 32a; umely bezpečně chovati panenſtwie ſvého ŠtitErb 61; ya prawy bezpečnye Levšt 151a; bezpečnye przyde kbrziehu Krist 4b; ma prowozen bti bezpečnie Mill 6b; wneby kraluge bezpečnie NR 1550; bezpečnye muoz ſe mnu ſtaczí BohDial 151, atd; —

bezprávnýj: pokoyow kterez ſy ſſweho blažnowſtwie bezprawnie zamyſtil Mill 112b; nie bezprávně nedobývati ŠtitVrt 172; czoz geſt bezprawnie otgato Hrad 112a; y ſlygu bezprawnie wdal Rožmb 262; v Rožmb „bezprávně“ jeſtě 275, 288; ſtáti po tom bezprávně protiv wóli bližního ŠtitErb 110; —

bezprémnýj: wyerzimy tomu bezprzyemnye Levšt 150b; po-tuchne mezi nima ta miloſt bezprémně nemúdra ŠtitErb 38, „bezprémně“ u Štit hojně přichází, tak ŠtitErb 39, 55 dvakrát, 63, 124, ŠtitVrt 7, 24, 39, 51, 102 a jinde; —

blahoslavenýj: blahoſlawenyſ mlvwyla Vít 2b; —

blaženýj: blaženě budú živi ŠtitVrt 134; mohſe blaženě úklidně myſli býti ŠtitErb 144; —

blažnýj: whlubyſſ gyeý ſtudnycye čzaſnye profyed gegye ſrdce blažnye Rúd 6a; tyehny mye po ſwey myloſty wzhoru z me wſſye zloſty blažně Rúd 43a; —

bludnýj: to by tak nebylo bludnye Marg 34; me my(ſ)ly bludně chodye Rúd 1b; ktož jde bludně ŠtitVrt 204; gyehoz kazdy czlowek ſwaty bludnye nykdy nemylowal Vít 77a; —

bohobojnýj: manželſtwa čakajíc bohobojně ŠtitErb 61; „bohobojně“ t. jeſtě 161 dvakrát; drž ſvój ſtaw bohobojně ŠtitVrt 226; t. „bohobojně“ i 6, 7, 43, 87; a jinde; —

bujnýj: tak buynye ſwe wiecey wedyeſſe Paſſ 384; wrozpuſ-czeny rozkoſſ ſwieta buynye ſie dawſſy Paſ 333; pojdu bujně k oltári s kroſem ŠtitErb 252; —

bytedlný: slidny bytedlnye obchaziel sie geft Krist 18a; to geft bytedlnye p'giety Kat 2722; —

ctný, viz čstný; —

časný: gyednota przygyde czafnye Vít 6a; by mye tak mylofridnye nalezl na mey smrty czafnye Rúd 33a; —

črný: tak sje ty barwy lefknyechu byele czrne yzelene Kat 2378; —

črvený: tak sje ty barwy lefknyechu, modrzye zlutye yczrwenye Kat 2379; —

čstný, čsný, ctný, cný: kaza dyetýe wzzklepie lekarsom tayney zazdyecze chztynye chowaty ApDc; fwate pýfmo cztnýe wykłada UmR 79b; lepe by bylo nem czftnye zbytu byty DalC 20b; ludem chztnje tobu wzchowaným AlxBM 3a; apoczye czfnye chowati gie Hrad 61a; f nyz bich (mohl) czfnye przebywaty KatBrn 2a; vadyty sje czfnye vmyela Marg 27b; by toho cztnye vzyl JiBrn 14; taks gy wyernye, cznye mylowal Rúd 20a; cztnye sly do kralowftwy tweho Kremsm 284; gychzto tyela krzeftyene vehopywffe czfnye pochowali Pass 375; aty wflickny cznie chowati kazal Mill 88b, atd, dokladů velmi mnoho; —

danný: chtiel poslušna biti dannye spwedlne rady mych lynuow Kat 818; —

daremny: bych daremnye šel przyed tye Rúd 39a; daremně řeči plošti ŠtitErb 244; —

dávny: czos dawno na boze profyl PassNitr 1b; dawno chodyla njęcie JidDrk 1a; iakfto bý ius dawno tu býl PilD; czoz dawno prorokouano UmR 80a; gesto geft bylo dawno rzeceno KristTom 1b; yaz to dawno dobrzye wyedye DalC 34a; toj dávno bráno ŠtitErb 155; ty penyezi ssem dawno posslal BohDial 141, papez nedawno bifle vmrziel Mill 7a, (jěž . . .)šfe nedawno Bible 1, atd. atd., dokladů počet veliký; —

divný: edis tak diunie knam prichodis Kunh 148a; dywnye placzyut mnoho wrzymye LAl 6a, sl. 2; woysko bude bohê diwnie pohubeno ŽKlem 7b; dywnye uczineno geft vmýenýe twe ŽTruhl CXXXVIII; przywede tie dywnye prawiczie twa ŽW 133b; fwati geft dom twuoy dywnye wrownofy ŽTom Va; dywnie sie swyetu skazowaly KristTom 3a; jeden Buoh divně trój jest v jednotě ŠtitErb 25; otdad yey hospodyn dywnye zprostyl Pass 390; dywnye sie swietu skazowal Krist 31a; dywnie weliczý gfu Mill 119a; dokladů mnoho; —

dlužný: gychzto gmena dluznye noffy v mem frdey Rúd 40b; —

dobrowolný: xpūs zpoffobil sje na krzizy dobrowolnie vmrtwyty ZrcA 10a; y gels nafmryt dobrowolnye Umuč 1b II;

dobrowolnye wzobietugi tobie ŽW 37a; fmrtý dobrowolnye zdaffe DalC 48b; obec k tomu přivolila bez přinuzenie dobrovolně ŠtítErb 155; —

dómyslný: dómýslně lidé stojie po věcech světských ŠtítErb 144, dómýslně stáli ŠtítErb 144; dómýslně jako člověk, jenž smysl má, stála ta hubená zvěř proti bohu ŠtítVrt 116; —

dospěšný: ten bieffe u parzizi duchowne prawo flowutne dofpiefnye we škole czetl Pass 410; —

důstojný: aby duoštoynie nefli fkrziny BiblD XV, 14; ne-doštoynie obnazena AlxV 20a; prziebywaffe woopatftwiu doštoynie Hrad 25b; przyed tye doštoynie przyšfla Rúd 38a; neduostojně přistúpají ŠtítErb 219; doštoynie wflye wyplynly Vít 27a; ze dooštoynie wydechú czynieczye geho EvVíd 34a, Luc. 13:17; kak tye doštoynie chwalty mozem Krist 21b; duoštoynie wlafty mohli Pass 307, atd; —

drahný: kehdyzto penyez drahníe gma Hrad 135a; drahnýe fem od me mladostí pokusyl tyezkých bolesti Rúd 26a; drahníe dný fnimy tu przebiwage Mill 5b; a tu lift drahnýe pobyw z uohnye wykoczył Pass 405; drahně je nemůdré ŠtítVrt 22; —

duchovný: nepřijme duchovně ŠtítErb 53; magy byty rozumyena (t. j. ta slova) duchownye Krist 13b; kdož sú sobě mli duchovně ŠtítVrt 24, atd; —

dvorný: dwornye czyny Hrad 134a; fwecz powiedie zenye dwornye Hrad 125a; w tō mudrzíe ydwornye czyníe DalC 1a, atd; —

falešný: falešně fudy y fwiedczý Krist 97b; neb by falešně přistúpil ŠtítVrt 245; —

frejovný: vzmluví hrdě, frejovně ŠtítVrt 89; —

hanebný: mušlit hanebnye fnyty Hrad 78a; „hanebně“ t. i 127a, 128a; hanebnye prokla newynneho DalC 71a; hanebnye tu ftonuly AlexV 19b; hanebnye fnity nechtyeczye AlexV 19b; pro něž sme se takto hanebně obmeškali ŠtítErb 278; hanebnye fwuoy zywt dokonal Pass 311; t. „hanebně“ 305, 389, 408; dyewku fwazawffe, hanebnye obnazywffe Vít 90a; „hanebně“ v Krist 76b, 96a, 97b, v Kat 3267, u Štítného velmi hojně; — proti tomu jediný příklad „hanebno“: tako hanebno tyrhagy fynem twym AnsOp 4; —

hlasný: andyely pyegycz tak krafnye y hlafnye Vít 29b; rzka myloftywy hlafnye Rúd 33a; hlasně volá ŠtítErb 88; hlasně zpiewají t. 202: —

hluchný: rrzkuce hlucznye Rúd 25a; hlucznie kewffemu fwíetú promluwil Krist 33a; hlucznye bozie flowo kazaffe Krist 36a;

hluczníe knym wecie Krist 45b; wzmnožý fie hlucznyie zloft Krist 84b; hlucznyie kfluku (sic!) gy hladyecze Kat 3264; —

hněvný: ipoczíe gym hnyewnyie rzeczy Hrad 27a; i vecíe gíey hnyewnyie ledye Marg 24a; Maxencius wecze hnyewnyie Kat 1251; v Kat „hněvně“ i 2692, 2948, 3086; —

hobezný: oplatit hobeznyie czynyecz (facientibus) pychu ŽW 45b; —

hodný: mysl mohla by silú nehodně zaklopotati ŠtítVrt 193; všeckoť jemu vyjde hodně t. 193; hodně-li je lid boží řídil t. 85, atd.; —

hojný: potražila fie hojnyie zemye Krist 104a; dávaj hojně ŠtítVrt 58; korabow gez wfy naplnyeny hojnyie AlxV 7b; dobrá věc jest pomoci jemu hojně z jeho nedostatkův, ale ne tak hojně, aby měl přieliš ŠtítErb 256; —

hostný: by przyed tye doftoynyie przyšla, štyemy pannamy profttranye v wyeczne twe przywytanye, w tey znamoſty nycz nehoſtnye Rúd 38a; —

hrozný: ypocye tyě czlowiekem hroznyie lomozyty Pass 313; mluwys hroznyie Kat 2714; hroznyie welebny fi ŽKlem 127a; hroznyie welebny yfi ŽTruhl CXXXVIII; wfichny fye hroznyie uzaſſu Hrad 26b; hrozníe wzwelíczen yfy ŽW 247b; hroznyie lkaye AlxV 3b; procz fie hnyeas hroznyie tako DěťJež II, 2b; tu gye mvczyechu rozlycznyie, welmy hroznyie Kremſm 152; hrozně a ſkorof ſe ukáže vám ŠtítErb 151; —

chlubný: o tom chlubnyie baty Vít 63b; chlubnyie trawye Vít 70a; —

chutný: przyſtupyw chutnyie Rúd 32b; chutně ſobě umyſli v čiſtotě býti ŠtítErb 73; ypoczechu chutníe nanie ſtrzeleti Mill 83b; ktož chutně neotme ſě tomu ŠtítVrt 11; „chutně“ u Štít hojně doloženo; —

chvalný: chwalně dobré počínají ŠtítVrt 176; —

chylný: ſwa řdčzye chylnyie klonye Rúd 18a; —

chytrný: aty vzly pak ołowem biechu chitrnyie oblyty Kat 2258; —

jasný: yaſnyie k nym mluwyeffe DeſK 33; widyeffe wſſecky wíecy yaſnyie BibIB 2a; ſkrziwanecz yaſnie y wefele wecze NR 1573; wezrziew yaſnyie k nebefom Pass 390; mieziecz (vznide) pokazaw zie welmie yazzníe AlxH 5b; zzſſed nan iezznýe ſvDB; atd, dokladů mnoho; —

jednostajný: ne vſěmť jednotajně, ale rozličným rozličně dává zbožíe ŠtítVrt 219; ne jednotajně, ale rozličně rozličným zjevuje hoſpodin ſvé tajné věci t. 211; myſlyly gednoſtaynie

ŽW 156b; v té jednotě jest divně trojice a jednostajně ŠtitErb 24; —

jěšutnýj, jěšiutnýj, jěšitnýj: yefutnie sie zamucznye ŽW 65a; giesintnye uřawil ťi wlieczkny řyny czlowieczie ŽKlem 84a; do-tykagýe sie řweho zywota nelepye y negýeslytnýe AdmB I 135a; kako gfu na řwietye bydlili mudrzyeli czy gýeslitnye Pass 385, atd; —

katnýj: jiným lidem tak mnoho činí nůze zlostí katně Kat 3050; doklad pochybný; —

kázanýj: kdyby kázaně své řemeslo vedli ŠtitErb 171; ne-kazanyes uczynyl DalC 97; prochz mí thý lamal řřchziepy neka-zanye Jid 93; nekázaně mluvie ŠtitVřt 40; —

klewetnýj: yakoz by toto klewetnie prořřlo, potom gich zase dořřlo OpMus₁ 570; —

kličnýj: gych nrawy chtye w czeřř obratyty řlycznye, to porzadnye a tak klycznye Vřt 58a;

konečnýj: w nemztos wřřyech wyecy koniecznye dowedl w wyecznořř bezpecznye Růd 39a; snaženřwie konečně obrátí k tomu ŠtitErb 164; wiecznu czticzy nekonecznye bude gmyety Kat 2024; buoh konečně zkazí tu svěřřskú můdřř ŠtitVřt 197, atd; —

krásnýj: gřřu przykryta krasnye řřwřchu AdmB II, 137a; malo poztaw kraznie AlxH 5b; wzkwetne welmy krasnye DalC 13a; poczyna řye Epřřtola řwateho pawla krasnye GalKl, krassnye ktwe wssye drzyewye BohDial 34; domowe gfu welmy krasnie ozdobeni Mill 94a; chtie nas womil wweřři krasnie NR 63; krasnye odpowiedie Kat 2710; pyegycz tak krasnye Vřt 29b; krásně mluviti ŠtitVřt 104; mieřřto krasnye przyprawyw Pass 370; krasnye odpowiedel Krist 34a, atd., atd., dokladů velmi mnoho; —

krupnýj: wyzy, zet řye krupnye mele wřřyemu řwyetu Vřt 18a; —

krutnýj: (nohy) řrukama krutnye rozpaty Hrad 42a; —

křřivelnýj: prawe křřřwelnnye řudye Hrad 128b; —

kunřřtownýj: zůřřale mluviti a řřalowně a kunřřtowně ŠtitVřt 108; —

kůzedlnýj: otec zato miegyeffe by řie kuzedlnnye branyla Pass 348; —

kvapnýj: kvapně v tělesné řřadosti řřadají mužův ŠtitErb 63; kvapně hřřtaj řř ŠtitVřt 103; atd; —

lacinýj: nebo tie řřobie laczyno magi OpMus₂ 344; jeřřto své muže lacino wřřie ŠtitErb 100; lacino sobě wřří družce řřwého ŠtitVřt 124; „lacino“ hojně dolořřeno u řřit, tak řřErb 38, 137,

162, ŠtVrť 165 dvakrát, 166, 168, 61, 25, 26, 70, 74, 92, vždy „lacino“; —

lacný: poddas ľebe šprwa laczyne AlxV 20b; —

ladný: ez tak ladney (sic!) fwu plty ľeskne Kat 2665; —

lahodný: lahodnie przydefs k nie^v OpMus₂ 358; bude le-cikaks nelahodně kúřiti sě ŠtítVrť 103; —

lakotný: jedl řádně, ne lakotně ŠtítVrť 103; —

léný: netbavě a léně (lidé stojí) po duchovniem dobrém ŠtítErb 144; bezmekkanye nelenye ynhd dokomnaty ľedfy Kat 951; —

lestný: znamenagie ez gehu ľeftnye tiezy Krist 82a; nã fluzil neľeftnie UmR 81b; ľeftnye czĩnyechu ŽKlem 15a; ľeftnye czynyechu ŽW 15b; defatka nedawagy nebo ľeftnye dawagy, budet tomu odpłaczeno ľeftnye y na neby y na zemy GalKl 17b; kak se krade k němu lestně ŠtítErb 280; —

ľibezný: acz by lybeznýe do kořtela chodyl Vít 99a; —

ľicoměrný: swatost ľicoměrně ukazowati ŠtítVrť 148; ľico-měrně a pokrytsky chce slůti dobrým t. 200; —

ľidný: před ním ľidně klekajíce MorTřeb; —

ľitný: ty pak na nye tak lytnye prachu Kat 2889; —

marný: acz gey tak marnie ztrati NR 931; choway, by toho marnye nezbil Vít 66b, atd; —

matný: yakz cieřarz kazal nematnye Kat 1213; tobie to powyemy czieřarzy wfichny nematnye Kat 2188; pronelto zie velmi bařta achz bý gho tak mietnýe yala bý zama wtom neořtala AlxBm 1a; —

mělný: zetru femenecz welmy myelao Mill 99b; —

miľosrdný: ge wyľwobodil miľofrdnie ŽKlem 9b; z vhnýe kaldeow gey myľofrdnye wiprořtil ZrcA 7a; ofwyetyla gy tak myľofrdnye Růd 6a; když ty skutky kto činĩ miľosrdně ŠtítErb 251; gľu miľofrdnye wykupyeny Krist 111b; radimt miľofrdnie řieti NR 1109; myľofrdnye chude krmil Pass 312; atd, atd; —

miľostný: myľofťnye gye k ľobyie prořye Vít 28b; by ggye przygely myľofťnye AlxV 22a; y vľyľřal gy radoťnye w gegye prořbye tak myľofťnye Růd 38b; atd; —

mĩrný: dyabl řpolu myrnye bydlee Krist 46a; ty mnye wedie mĩrnye mľuwiechu ŽW 53b; atd; —

mistrný: tak gie chytrzie amyľternýe lapagi Mill 125a; ati gľu tak mĩľternie řpogeni Mill 41b; „mĩsterně“ v Mill jeřtě 85b, 66b, 61a, 33a; —

mladný: chtie giey ozeniti mladnie Kat 151;

mocný: aprzikaza mocznye gemu Hrad 12a; mocznye swietzil Passzl.M 2b 1; zzes trzety den wšitaty myel mocznye Rúd 12b; mezka proty nyemu mocznye wynyde DalC 82b; mocznye dyabla prziemohl Pass 458; mocznye gehu hlavu ztrofkotala Krist 3a; dokralowftwie adenfke° moczuie geel Mill 22a; mocné panovali ŠtitVrt 87, dokladů hojně, vždy „mocné“; —

mužný: muznye AnsW 3b; —

mylný: aby wtmem frdczy nemilnie miel wzdy napamieti boha NR 126; procz tak milnye mluwis Kat 322; —

nábožný: naboznye fie poklonywše PassDrk 2a; naboznie ziwa bila Přib; ze sem toho nesplnřl vplně naboznýe AdmB I, 134b; ktoz naboznye nafledwge Kremss 243; naboznye doštoyny tocis sswaty sstwiegišsye doštoynymy dywy Sequ 364 2. ř.; aby fie naboznie modřily Mill 14b; naboznye poklekšly Pass 334, dokladů množství veliké; —

náhodný: uškodi-li bližní náhodně ŠtitVrt 164; náhodně shřešiti t. 258, atd; —

nakladný: štawili fu kořtel na řwuog grořf nakladnie Přib; —

nápodobný: zdali licoměrnřk nečinř k tēmuř nápodobně ŠtitVrt 119; jakobyste nápodobně od swatēho Augustina řlyřeli to t. 176; —

náramný: milowala gie naramnye řKlem 117b; radowaty sie bude naramnye řPass; gie řye naramnye trubyty DalC 70a; náramně lidé po řvětu stojie ŠtitVrt 92; dokladů ještě několik; —

násilný: k woynye nařlynye rozumny AlxV 18a; plakaffe tako nařlynye Hrad 30b; rozte welme nazřlne ABoh; milowala gy nařlynie řBrn 3b; gegie matka wdownye czynyefe nařlynye waznye Kat 123; chwaleczy ře nařilnie tiem OpMus, 118, atd; —

nástrojný: welmy řye nařtrořnye myegyēře DalC 138a; —

nuzný: tu pak ty kralowey prřly yakz nuznye ztyela wydrzřechu Kat 3022; —

obapolný: neb zed obapolnie geft řlup mramorowy welmy krafny Mill 71b; —

obecný: obecnie obmyřte czo fie ma z to° řtati BiblC 1a; czten wřiem obecnye LAl 1a, 2; jakř obecne kostel drřř ŠtitErb 13; meřczene obecnie tu gřu rzemeřlnyczi Mill 72a; wřlyczkny obecnye mřlvwyechu Vřt 57a; kaza wřiem obecnye hlavř řtyety KatBrn 13a; atd; —

obižný: hodowaffe nakazdy den obyřnye Krist 67a; —

obludný: právě, ne obludně vzal řest na řě bolesti naře řŠtitVrt 142; —

obmyslný: ez geft obmyšlnye vezíníl Krist 67a; —

**obvláštný*: mozewye spolu fwu zalošt obwlaštnye znaty Rúd 19b; —

obyčejný: obychcenye przínem zucze AlxH 2a; —

odivný: odivně jest nám potřebie toho ŠtítErb 51; měšťany v jich odivně slušném pořadu ŠtítVrř 80; —

odolný: gels nasmryt dobrowolnye moha wfye moczy odolnye Umuč 1b II; —

ohavný: budes ohawnye obnazena AdmB 2, 136b; myel by šam šprawnie naywys wyfeti ohawnie NR 1292; hřešil jest tak ohavně ŠtítVrř 106, atd; —

ohlasný: by neoklamowal nizadneho škrytie y ohlafnie wfšady OpMus₁ 134; vpomynagy tye ohlafnye Rúd 10a; —

ohromný: zzes ty bral na šwogy plecy tyelefnu štarost ohromnye Rúd 25b; —

ochotný: ochotnye fye knym przychyle AlxV 20b; krzycze welmy neochotnye Kat 2947; f herodem ochotnye obczowalle Pass 390; ochotnye pomluwagie Krist 5b; atd; —

omylný: wyzmyz šmyšlem neomylnye Hrad 29b; šwate košty budu p'nešeny wcznošty neomylnye ale czele Kat 3494; —

opatrný: neopatrně zajde žádost ŠtítErb 77; opatrně šie magicz Mill 89a; naklon gy opatrnye PassKapB II, 1, 1; atd; —

osobný, osovný: mišlyl na to tak ofobnye Vít 58a; zet my ofownye wewfech zemiech nenyne rownie Kat 391; —

otvrdný: otvrdnye bohu czřstotu byla šlibila Pass 281; —

pamětný: ypocze mu zaloštywie prawiti ynhed špoczatka to wfš porzad douoštatka pamyetnye vpylnem chtieny, czoz bieš šlifala ywidiela Kat 885; —

pevný: polany tehdy pewnye poby DalC 62b; uložte pevně v šrdcích švých ono slovo ŠtítVrř 82; —

pěčný: klecziez piecznye Kat 1028; mluwis piecznye Kat 1770; —

pěkný: pieknie kluffy Mill 16b; tot woda pieknie vchładi OpMus₂ 271; mōžt šě pěkně mieti ŠtítVrř 60; ty se pěkně jmáš ŠtítErb 197, atd; —

pilný: pošluchayte rzieczy pilnye Lal 1b, 2; řzapłaka baba pilnye Hrad 104b; genz my přřyekazye pylnye Marg 27b; k tomu gie pilnye zbudil ZrcA 12a; pilně znamenajte ŠtítErb 5; yeho pilnye otazal Pass 387; znamenajte pylnye Vít 98b; aty gich welmy pilnie štrzehu Mill 56a; nato mišłiti pylnie NR 125; wztyezte fye pylnye EvVíd 2b, Matth. 2:8; tak šie

poslušný: gemu wlyczkny łwieti andiely wradoſti poſlušnye
ſluzie Kat 521; pakli pokorně a poſlušně strpí kletvu ŠtitErb
28; —

posvátný: pod způsobem chleba jest posvátně tělo božie a pod způsobem vína posvátně krev jeho ŠtítVrt 240; —

**potomný*: potomnie dal gest kral Waczław flepooki gim wefniczu Jenče Přib; potomnie pak hradilo gest se místo t.; „potomně“ t. ještě dvakrát; —

potupný: byv odsúzen tak potupně ŠtítErb 147; potupnye triznyty Krist 87a, atd.; —

pozorný: ted pozornye wyda Rúd 14b; yakozf ty doffel pozornye t. 26b; —

pracný: pracnie (svý)ma rukama dielagicz PassKapA I, 2; czeft data (sic! m. datú) otplatys pracznye AlxV 20b; pracznye sffel Krist 55a; pracznye zyw Pass 400, atd.; —

pravedlný: nerodte nepravedlnie czyniti ŽW 132b; —

probytečný: fluzil ně wfiem hrziefný wdiecznie t'gým cinem probitecznie UmR 81b; —

proměnný: jest neproměnně, vie neproměnně a chce neproměnně ŠtítErb 25; —

prosebný: profebnye k tobye przyffel Rúd 5a; profebnye czynye t. 16a; ze fu se otczi geho Brzetiflawowi profebnie obrátili Přib; —

prospěšný: profpiefnye poydy ŽW 74b; prospiefnye windy ŽKlem 45a; protoz sie gym prospiefnye newedlo Mill 101a; —

prostranný: ohledam fye przeprostranye Hrad 38a; bych twu czeft skutkem y radu mohl proltranye w frdey nefty Rúd 43a; atd.; —

protivný: protywnye fye wfak fwyet wzywa AlxV 20b; ty gho protywnie vzrziechu AlxH 4b; aby purně a protivně své hospodě neodmlúvali ŠtítErb 114, atd.; —

přielišný: dauiechu sie tam prizielifnye LAl 1b, 2. sl.; abyšte mne prizielifnye nezieleli Pass 417; nerod przyelyfnye trawyty Vít 72b; by przylifnie hrady chtiel byti OpMus₁ 297, atd.; —

příjemný: przygal ty rauny przygemnye Rúd 25a; —

příkladný: ale tis tu horu przikladnye fwatu vrodyla Krist 20a; —

přípravný: gynym fye kaza przyprawnye myety DalC 139a; chodila přípravně v dobrém rúšě ŠtítVrt 177; —

přísný: ješto své čeledi nebráníe přísně ŠtítVrt 57; nikte ziwy nam czoz otei krafie diemy oniez obak nepowiemí yakz gest przifnie neuwierzi Kat 197; —

purný: aby purně a protivně své hospodě neodmlúvali ŠtítErb 114; ješto se tak purně a smilně připravují t. 202; —

pyšný: tupas pyšnye chodie nohu Hrad 141a; —

radostný: toho radoŝtnye czakaffe Hrad 70b; radoŝtně mě srdce vstona Pravda; radoŝtnye dyekowaty Rúd 4b; przigal gy wŝlyczku welmý radoŝtnie Mill 14a; radoŝtnye zpiewali Krist 19a; tu gey otec radoŝtnye vzrzyel Pass 375; radoŝtnye na nye wzezrzye Vít 36a, atd.; —

robotný: ten geho dobywa tak ŝnaznie, pracznie, robotnie NR 1788; czoz fy robotnye kde dobyl Vít 66b; —

rovný: ŝtane ŝye nerownye Hrad 134a; všechny rovně miluj ŠtitErb 77; ŝmlwvyŝŝe ŝye rownye o to Vít 5a; rovně malého i velikého súditi budeš ŠtitVrt 82, atd.; —

rozdělený: zznýehos pojdů rozdyelenýe zzi hí oný Pila; —

rozkochaný: rozkochanye name licze bude zrzyeti Kat 843; —

rozkošný: rozkoŝnye naŝŝwiet porozen Hrad 56a; gie roŝcoŝnie cohaŝuci Kunh 147a; rozkoŝně chovaje sebe ŠtitErb 230; rozkoŝlnie zivy gfu Mill 94a; hlaŝ yenŝto przerokoŝnye wnyde w gegie ŝluch Kat 3409; rozkoŝně bydlěc ŠtitVrt 28, atd.; —

rozličný: chodye po myŝtech rozlycznye EvVíd 8a, Luc. 11: 24; rozliczne hyrzicz Krist 37a; gemuz to ŝie rozliczne ŝwati procop branyŝŝe Pass 314; mohliŝ by jeŝtě ztratiti rozličně boží milost ŠtitVrt 74; zzie rozhehznýe ziewil svDB; ziznyela geŝt ktobie duŝchie ma, kak rozliczne tobie tyelo me ŽTom IVa; arozliczne nan ŝŝkerzicz Pass zl. Mus 1a, 2; tu gye mvczyechu rozlycznye Kremsm 151; rozličně Bohu ŝlůžiec ŠtitErb 37, atd.; —

rozlučný: tudiez maria pohrzebe fwoy duch wrowye podle tebe atak nerozlucznye ŝhluczy Hrad 44b; —

różný: afrdcze yde rozno czŝtyczy AlxV 20a; zirdcze ŝŝlo ztrachy rozno AlxH 3a; zyemye ŝye otewrzye rozno Rúd 17b; ruzno lezyechu EvVíd 22b, Joh. 20: 7; pak gym kazal ruozno powŝem ŝwietu gity Kat 1988; by gie mohl ruozno wdiely rozdeliti Mill 38b; roztazen ruozno Vít 84a; oba ruozno wiezieŝta Pass 392, pojedů różno ŠtitVrt 59; atd, dokladů velmi mnoho, vždy „różno“, význam místní „na různé strany, na různých stranách“; —

rozpačný: rozpačně myŝliti ŠtitVrt 108; nerozpacznie wzdy hledagie Hrad 51a, atd.; —

rozšafný: rozŝafně ktož ty skutky činí ŠtitVrt 130; —

rozumný: genz by vmiely rozumnie a mudrznie vkazati Mill 6b; rozumnye vkazaty Vít 11a; to wam dolyczy rozumnye Kat 2050; rozumnie činíti ŽKlem 10a; rozumnye to powedye Levŝt 149b; ŝluŝie rozumně zpoviedati ŝe ŠtitVrt 258; dokladů dosti; —

rozželný: wezrye rozzyelnye na to Rúd 34b; —

řádný: to gym rzadnye (vypra)wily ZrcA 9a; nerzadnie welmi odkryw se OpMus₂ 391; yrozella polfi rzadne (rým: mladně) Kat 152; jedn řádně ŠtítVrť 103, atd; —

sborný: poyduie přifeden wšlaks nezbornye AlxBM 1a; —

senný: yvpokoly (čti upokojili se) wfychny wfwich pokogiech fennye Kat 949; —

silný: giz poydu fylnye y wefle Tegerns 19; fylnyet strziele w me řirdeczko Oant Záv Mnich; k tomut mye fylnye przipuzye t.; bich gey prziemohla fylnye Marg 27b; welmy fylnye placzy^{cze} Drk 169a; dofty fye wypwy fylnye AlxV 24a; potkаты zie bogem zilnye AlxH 2b; toho fye fylnie bogieffe Hrad 30a; řirdcze boly filnye we krwy plawagye CantZávMnich; byl prorazen a řat filnye UmR 80a, rucznie filnye fbigeuczti t.; tyelo gegie fylnye tepyechu Marg 27b; poče ji silně milowati DorLvov 69; „silně“ t. i 84, 163, 174; fylnye proffy Rúd 39b; fylnye tyelo gehu dyrzyeff(e) AnsOp 13; bradaczye filnye fyeczyeffe DalC 81a; tomu fie tak filny branyla Pass 286; fylnye na nyeho wzwolachu Vit 52b; t. „silně“ ještě 34a, 90a, 56b dvakrát, 39a, 39b, 7a, 8a, 9b dvakrát, 13b, 18b, 32b, 38a, 40a, 40b; řtahnucze łobie fylnie brzichi a hlawy Mill 69a; hnyewagie fie z toho fylnye Kat 2237; atd, atd; dokladů na „silně“ bez čísla; — proti tomu „silno“ dvakrát v Přib: bilo řilno ohrazeno; chodieli řu řylno do klášterze; —

sjednaný: tak řgednanye y tak řprawyne řrdce me w twu chwalu weda Rúd 26b: —

skrovný: pomoc skrovně berúc ŠtítErb 149; menie gedie afkrownye Mill 31b; zen welyka geft, ale dyelnyekow řkrownye EvVíd 45b, Luc. 10 : 2; nes ztrawu řkrownye Vit 70a; atd; —

skutečný: ač by pak toho i nedořel skutečně ŠtítVrť 86; bych mohl wflye dobre czyny czynyty řkutecznye Rúd 7a; —

slavný: wyeru řlawnye rozplodyw PassKapB I, 2, 2; z(pieva)ymi řospodínu řlawnie ŽMus 2a; ygel doptolemaidy řlawnie BiblG X, 60; iacos nanebi řfi zlaunie Kunh 148a; řlawnye zpiewagie Hrad 71b; powyřime duffyczky řlawnye Rúd 33b; řlawně zpiewaji ŠtítErb 13; řlawnye obdržala czeřt ychwalu Pass 305; aten obyczeřg welmy řlawnie nawieky zachowawagie Mill 50b; atd; —

slíčný: gych nrawy y czyny hlupe chtye w czeřt obratyty řlyecznye Vit 58a; kakz ty natom czynys řlicznye Táb II; libila by se řena řličně pokorná ŠtítErb 104; atd; —

slovutný: tu vieru řlovutně zpiewaji na řři ŠtítErb 13; řlowutnye korunowany Pass 330; řdávány řlovutně ŠtítVrť 19; atd; —

slušný: slušnye mluwila Pass 336; slušně hledají se ŠtítVrť 6; atd; —

slýchanyj: neslychanie zly obyčzey Mill 76a; zbozym y vceznym řaha nadtie ykrafu neslychanye Kat 512; —

smierný: by twa mocz y fyla k tomu przystupila smiernio OpMus₁ 108; nesmierně se kochal ŠtítVrť 157; kamenim z praku tak smiernie lučiechu BiblC 1b; atd; —

smilný: smilně se jimi ozdobujic ŠtítVrť 36; žádajic se jim slibiti smilně ŠtítErb 63; —

smrtnedný, smrtelný: smrtnedně hřeši ŠtítErb 113; smrtelnýe fye nehnyeuaty DětJež₂ 2b; nesmrteřeffyl smrtedlnie OpMus₁ 72; smrtnedně by shřešil ŠtítVrť 86; atd; —

smutný: smutnye vzdichaffe Krist 3a; řwcyfww smutnye hlauw Vít 55a; smutnye w gezero hledis JiřBrn 1; smutnye wolal Růd 32a; —

smyslný: řmyřlnye řyrdcem poslučate Marg 20a; oto řmyřlnye fye radychu Kat 2428; atd; —

snadný: zznadně tu hotowie by(chu duš)ie bohu lowie řvDB; řhlap uczyny řnadnye Hrad 96a; t. „snadně“ i 111b; bych to myle y řnadnye trpyel Růd 11b; „snadně“ t. i 42b; řnadně u něho nalezneš milost ŠtítErb 17; t. „snadně“ ještě 22, 30, 56, 69 dvakrát, 80, 103, 177, 184, 191, 196, 268 a j.; řnadnye odpowiedye Pass 288; nefnadnye řie k cieřtýe wratyl t. 359; nefnadnye na brzieh wyřsed t. 360; nesnadně vychován ŠtítVrť 225; t. „snadně“ ještě 225, 226, 85, 98 dvakrát, 199, 196, 58, 83; nefnadnie řie zafie wratie Mill 119a; v Mill „snadně“ ještě 6a, 41b, 65b, 94a, 96b, 100b, 106a; atd; — proti tomu „snadno“ jest méně doloženo: oto řie řnadno potaza AlxV 8a; řnadno můžete u Boha býti ŠtítErb 79; t. „snadno“ ještě 30, 75; řnadno by mohla zahynuty Pass 337; řnadno tomu rozumyety muozem Vít 29b; obratie řie řnadno Mill 45b; řnadno zdwiřnnuti t. 99b; nefnadno wende vkralowřtwie nebeske Krist 63a; a několik ještě dokladů, celkem však nepatrná menřina proti „snadně“; —

snažný: řnaznye řosfyme Kremsm 241; řnafnye řosřlyu Mast 4b; řosřlye řnaznye PulkM 1a 1; řipřawiec se řnažně ŠtítErb 6; ez by wy yeho tak řnafnye poslučaly AdmA 1; wzdýt řsye wczym řnaznye BohDial 96; řnaznye wzdechřy Kat 2834; to wřše řnaznie zgiednawagř Mill 42a; atd; —

soběvolný: tak jest soběvolně řrda řłowěčie myřl ŠtítErb 99; —

sotný: mzozy řdlobu řotnye řducze AlxV 24b, AlxVíd 2a, II; řotnye moz prawe podaty řuky AlxM 4b; řotnye řie řbe AlxŠ 1a; řzotnye řzobu wřazřty moha ApŠ 4; a(ř)gho řzotnye

nocz zapudý PilB; aýzza gmu zzotnýe bratr mnyený JidDrk 1b; lotnie probude fwati NR 2095; atd; —

spěšný: spießnie krale vtkal BiblG XI, 22; gdyete spießnye; spießnye gdyete PassDrk 1a; spießnye wduom wfedfly Pass 334; sstup dolów spēšně ŠtítVrt 134; gdyete spießnye Passzl.Mus 3b, 2; atd; —

společný: by wyerna myloft f mylofty byla fwazana społecznye Rúd 23b; by wyerna myloft społecznye f mylofty sye wzdy fflechtyla Rúd 26a; —

spomocný: tak mye obezrzy spomocznye Rúd 34a; —

spravedlný: wfieczkno sprawedlnye czyny Plankt, v. 56; sprawedlnye podle boha spuolu bydlesta Pass 275; —

správný: to rzku sprawnye Rúd 29b; sprawnye pamatowaty Krist 18a; yakz by flufalo sprawnie Kat 234; sprawnye obweffelena byla Pass 125; správě miloval ŠtítVrt 62; atd; —

sprostný: gezdyw na ofletku lychem wobyczyegyu sproftnye tychem Umuč 1b, 2; proto bye nam sproftnye dyegye Hrob boží 159; sproftnye spolu ydyechu Vít 30a: sprostně má věřiti ŠtítErb 25; atd; —

srdečný: toho zýrdecznyé seleuie AlxBM 1a; frrdecznye wzdichagie Hrad 23b; rzku f prawem frdecznye Rúd 26a; toho frdecznye zadagycz Kat 2442; srdečně swatého Ambrože milovala ŠtítVrt 59; atd; —

statečný: napfan byl fstatecznyé LAl 1a, 2; chce slúžiti bohu statečně ŠtítVrt 200; atd; —

strastný: fraftnye trpfeli Krist 66a; fraftnye bydlw Pass 474; dokladř dosti; —

stvorný: fwiedzil li fem nestornie (sic) UmR 80a; —

stydatý, jen negativně: nestydatě šmakal sě s nimi ŠtítVrt 105; —

súkromný: dobré jest někdy súkromně a s rozumem něco řeci ŠtítVrt 226; —

swobodný: fwobodnye kdez chtye przyhonye AlxŠ 1a; swobodně řku ŠtítErb 70; czlowiek fwobodnie muoz knieř ftrzieleti Mill 86b; fwobodnye lowyti Mill 77b; bydlese wdoftatie sprawnye fwobodnye Kat 36; mluwieffe fwobodnie NR 861; atd; —

svorný: zawruczy sie lama fworny Kat 659; —

svrchovaný: kakž's koli nebyl živ tak swrchowaně ŠtítErb 276; dyetye neny swrchowanye czyfto Pass 331; vprorocieh miloft bohem dana bydlila gest wfak netak swrchowanye iako w tobie Krist 11b; —

svyčný: trpyel pro ny z fwe pyle wfleccko vtrpenye myle: smutek, hlad, chudobu fwycznye Rúd 19b; yakz by ty muye vlozty raczyl moy przybytek fwycznye t. 11b; —

šalovný: zúfale mluviti a šalovně ŠtitVrt 108; —

šťastný, šťastný: kdiz fie gemu fceftnye wedlo BiblF 2a; fcaftniet by se ten narodil OpMus, 562; at šťastně u vás bude to naplněno ŠtitErb 4; atd; —

šerědný, šeredný, šeredný: kako gfu na fwietye bydlili cznyeli czy fferziednye Pass 385; šeredně panenstvie ztratil ŠtitVrt 5; nemluviac nectně a šeredně ŠtitErb 117; genzto fferednie prowinie NR 137; atd, zvl. u Štit dokladů hojnost; —

šlechtný: flechetnye fu toho czwefarzye pobyla DalC 19b; veznyte welmy flechetnye Hrad 18a; šlechtně živi byli na světě ŠtitVrt 59; atd; —

špatný: špatně živ nejsa ŠtitErb 163; chod' ne velmi hrdě ani špatně ŠtitVrt 22; —

tajemný: on gyde ne fwyetle, ale tagemnye EvVid 17b, Joh. 7 : 10; —

tajný: tajnye wyprawyll medatel polly fwe AlxM 1b; kaza dyetě wzklepie lekarsom tajnye zazdyecze chzctnye chowaty ApDc; škodí jemu leckaks tajně ŠtitErb 132; tajnye daty Pass 296; tajnye fšepczy Vít 63b; tajnye zawola kraluo(v) EvSeit 141a, Matth. 2 : 7; tajnie rzeczechu k gegie materzi Kat 198; atd, dokladů bez čísla; —

temný: w tyezkey wazbye temnye zrzyece Rúd 32a; —

tělesný: holub zztal tyeleznýě svDB; tu gey ten potka tyeleftnye AlxV 10b; tyelefnye nafwyetie chodyl Kat 1333; przygem masso czeleftnye Sequ 358, 6; ktož sě tělesně miluji ŠtitVrt 23; atd; —

těsný: budu znamenye wflūcy yvmiefiecy ywhwiedzach ana-zemy tyefnye wlydech Krist 84a; —

trudný: trudnie leziěffe Hrad 144a; mvczen trvdnye Marg 34; trudnye muczty JirBrn 5; trudnye trpýřf Krist 67b; roz-tazen ruozno trudnye Vít 84a; atd; —

tůžebný: ponyemztos tuzebnye wzdichal Krist 26a; —

tvrdný: kehdyś mu powyedyel twrdnye Rúd 22b; tych racz mylořrdnye potwrdyty k łoby twrdnye t. 41a; —

učený: atak uczenye bludieffe Hrad 45b; —

udatný: fynowe benyaminowi vdatnie fie wyfunuchu BiblC 2a; udatnye rzkucz Hrad 46a; wdatnye wzhoru wz koczy Růž 3. str.; udatnye bawory poby DalC 113a; udatně bojijí ŠtitErb 124; gyde vdatnye Kat 3051; atd; —

**úhlavný*: fhrzyeffyl smrtdlnýe nebo vhlawnýe AdmB I, 136a; —

úkonný: tutot geft vkonnýe rzeczy Kat 2701; —

ukrutný: ukrutnýe fie bil Pass 415; neprávěť by učinil a ukrutně ŠtitVrt 113; nevědie, kak ukrutně bolest skrotí ŠtitErb 206; atd; —

umný: awy take flifte vmne (sic) Kat 2051; —

úplný: y tos mohl vplnye znaty Rúd 12b; úplně znám jest ŠtitErb 25; ani fie giz biechu tatarfky rzeczy vplnie nauczily Mill 5b; atd; —

úporný: chczy dnes p'giety smrth pornýe (sic) Kat 2997; —

úropný: fsw wiecz vropnýe wediechu Kat 1632; —

úřitný: wzradowa fye vrzitnýe BiblFrimb 1; —

úsilný: pomny, zzes gy wywedl pynýe ze wflye radofty vfylnýe Rúd 20a; —

ustavičný: uftawicznýe fye pofttieffe Hrad 71b; uftawicznýe krzeftanow pokuffete Pass 321; vftawicznie biežý Mill 28b; aby člověk to v srdci měl ustavičně ŠtitVrt 225; atd; —

ústavný: uftawnýe nau zalugyce Drk 163a; pocze krzyczeczi po zlodzygegych vftawnýe BohDial 246; mohú ústavně v kostele býti ŠtitErb 86; vftawnýe glucz natwem dworzye Táb III; atd; —

utěšitelný: welesenftwie moczne vtiefitelnýe pomoczne Kat 2177; —

útrpný: bych mohl wflye dobre czyny czynyty fskutecznye, myle, vtrpnýe Rúd 7a; —

užitečný: nā fluzil neleſtnie, hroznu fluzbu vzitecznýe UmR 81b; vzytecznye pofluzyty DalC 154a; ten vyšší bude užitečně poslúchati jeho ŠtitVrt 169; atd; —

vážný: te fladke ftudnýce waznye dofahna Rúd 30a; gegie matka wdownýe czynyefe nafilnýe waznye Kat 123; mieg nafrdczy waznie fobie NR 310; atd; —

včasný: yakoz tye nalefla gyfye byla ta hrzyefnýce wcaffnye Rúd 7a; —

vděčný: fluzil nē wflem hrziefný wdiecznie UmR 81b; yakos fye fmylowal wdiecznye Rúd 5a; wdiecznie gy przigmi Mill 9a; powiez wdiecznye Kat 1771; buoh by to od tebe vděčně přijal ŠtitVrt 14; —

velebný: welebnye czynil geft ŽKlem 135b; ukaž se před lidmi velebně ŠtitVrt 177; atd; —

věčný: muſyt wyecznye we pfy byty Vít 11a; aby jej mohl

věčně jmieti ŠtitVrť 54; auniechmie fie radufuce Kunh 151b; kdez f nym wyecznye przebywate Rúd 9a; wiecznie zalozył gli igie ŽBrn 3a; živa mohla býti zde i věčně na onom světě ŠtitErb 6; atd, dokladů bez čísla; —

věhlasný: newyehlasnye byezys AlxV 15a; wyehlasnye odpowiedie Kat 2711; zemy wychlasnye ospu Vít 7b; atd; —

věrný: chczte zobie viernye pomoczí AlxB 1a; tak zte viernye zemnu ztali AlxBM 2a; vyernye fluzyty MastDrk III; wiernye prawy ŽTruhl CXXXIX; věrně věřiti ŠtitErb 15; wiernie gednaly Mill 7b; wyernye wyez Vít 42b; atd, dokladů bez počtu; —

vilný: byl prorazen a řat filnye a zlu smýrtiu zabit wilnye UmR 80a; —

vinný: newynnye w yamu wpuslczen BiblF 2a; zagielyfte my pro meho sullyeda newynnye Rožmb 140; ač by i nevinně byl klet ŠtitErb 225; vmrzal ylezal newynnye Kat 1967; newynnye gyeft dnes štata Vít 91a; atd; —

vítězný: odolajic jim vítězně ŠtitVrť 175; kdyby se vítězně byl obránil ŠtitErb 212; obráně se hřiechu vítězně t. 235; —

vlastný: ya rzku tobye vlastnye Rúd 27a; to ona smy rzywffy vlastnye t. 40a; vlastnye swu dobru wuoly tworczy fluziechu slawnemu Kat 1204; atd; —

vlažný: kdyzs mu z fuche skaly wlasnye dal wodnych pramenow dofty Rúd 17b; te sladke študnyeye waznye profyed tweho bozftwy wlasnye dofahna Rúd 30a; —

**vnitřný*: w duffy mu obraz wdawye wnytrzyne fwych swa-tych ran pyety Rúd 25a; kdyz sem wnytrzyne yaz pomyfllyl Vít 58b; —

wolný: wlada wflieřm sidowztwem wolnye Jid 38; by ma duffy wolnye zrzyela Rúd 7a; wolnye gyezdyeffe DalC 142b; gdy wolnye Pass 352; mohu wolnie gieti Mill 71b; atd; —

wonný: zahradky wonnye fye wzplodyly Vít 28a; —

wrácený: převráceně se miluje ŠtitErb 2; nic nečiní převráceně ŠtitVrť 160; —

wraždlný: vraždlně jej bičovachu MorTřeb; —

wtipný: kakť to wtipně Richardus béře ŠtitVrť 109; —

wýborný: výborně ta blažená trojice swatá jest ŠtitErb 25; —

wýhlasný: yakoz taynie neb wyhlasnie rzekli OpMus₁ 389; —

wzácný: twe almuzny przed hořpodynem wzacznye przýgaty Krist 2a; kral czoz geft gednal wzacznie przigal Mill 8b; pobyly wzácne na chwili ŠtitVrť 19; atd; —

vzdorný: vezynyffly kdy czo wzdornye Vít 75b; —

zámutný: w tyezkey wazbye temnye zrzyecze, nykterzy od ftara wyece nez pyet tyfycz let zamutnye Rúd 32b; —

zbožný: (z)zobíe zbosnyě pomocný LMar 73; zboznye ktos fye tomu nadal Umuč 1b II; seý zíe zbofnyě wýýwas kralě AlxBM 3a; —

zelený: tak fye ty barwy lefknyechu byele, czrne yzelene Kat 2378; —

zjevňý, zjevný; zěvný, zevný: ftiem tworzec zgiewnye mluwíe Hrad 94b; proto zgyewnye rzeczy mufly Rúd 5a; zgewnie budu sprofítiení ŽKlem 5b; kazdy moz zgiewnie znamenati Mill 68a; o kazdem zgiewnie poplano bude t. 41a; zgewnyě mluwíe BiblB 2a; Buoh ziewnye przide ŽTom IIb; zyewnye uzrzyechu fwateho waczlawá DalC 102a; zewnye mluwyef EvVid 24b, Joh. 16 : 29; tak zewně zpíevali ŠtítErb 13; atd; —

zlostný: zloftnie fie rozhnyewawíe Pass 352; zloftnye yemu polaw t. 392; svých úst neotevřel zlostně ŠtítVrt 179; —

zračňý: fluzi wiernýe, zracznyě UmR 82a; —

zradný: kral ftoho hradu zradnie yat bíl Mill 72b; —

zřiedlný: jakož to zřiedlně vidíme do opilecův ŠtítErb 184; —

zvučňý: fpafitel wtaz flowa opyet zwucznye zawolal Krist 107a; —

žádňý: poczye profyty te zadnye Vít 13b; —

žádstný: zadoftnye zadal ZrcA 4b; žádstně přijal do svého domu spásitele ŠtítErb 223; žádstně na ni patríti bude ŠtítVrt 208; —

žalostný: zaloftnye plakachu Hrad 22b; wzplaca zaloftnye AnsOp 13; welmy zaloftnye fnyde DalC 137a; žalostně huhlíc ŠtítErb 278; Maria žalostně vstona MorTřeb; zaloftnye nany hledyechu lyde Kat 3253; zaloftnye placzicz Krist 45a; žalostně trýzněn ŠtítVrt 158; atd.

III. Adverbia z adjektiv kmene sykavkového.

1. Kmen -s:

Kusý: lyde naffy okolo nas kufoladye DalC 103a, — doklad nespolehlivý, ježto 1. jiný rkp. Dalimila má „kososladié“, a ježto 2. „kusosladié“ může býti i složeným slovem; a Rúdn 112a: my geft oftaty kruto v mem fladokuftwy tuto — svědčí, že jím asi velmi pravděpodobně je. Proto s dokladem tímto níže nepočítáme.

2. Kmen -z:

Brzý: wfe luete birizo lenarth CisMn; zly zzie zze zlym bŕzo zzprsiefe Jid 49; byrzo maŕty natlucz doŕty Maŕt 3b; ezbane brrzo wiz offobie Hrad 131b; zaŕtidte fie velmy birzo ŹW 6b; ydyete brzo do kupeczow EvVid 48b, Matth 25 : 9; radcze brzo fie febrachu Kat 1404; brzo biezaw Pass 325; kteráž ſě ſvářĩ, brzo rozhněvá ŠtítVrť 26; atd, dokladů bez čísla.

IV. Adverbia z adjektiv kmene jazyčného.

1. Kmen -l:

Bielý: mieg ſwoy zywot wzdy biele NR 1639; tak ſye ty barwy leſknyechu byele czrne yzelene Kat 2378; —

čělý: ciele uoplatcie prebruas ciele nanebi pochruas Kunh 147b; nicz gemu neufkody cele JiřBrn 4; genzto ſu tak lačný cyele Rúd 41b; wſtal ge czele EvSeit 143a, Matth. 28 : 6; wiezto czele NR 282, 546; wyerzmy tomu kazdy czele Vít 42b; atd, atd; —

čilý: uwierzy gehu rzieczy czyle plnye bezwſye wzprzieczy Hrad 64a; k ſmrty ſſly vdatnye czyle Rúd 31a; racz gie hoſpodyne czyle wſlyſety Kat 3361; atd; —

dospělý: k zzymrtye hotow zza dozzpiele ApŠ 1; wtu dobu ſtachu namyele dwyſte korabow doſpyele AlxV 7b; ynhed doſpiele puſtyw yako krzydſe zſebe Kat 852; wnyemz ty neſmyſlis doſpiele Kat 1380; atd; —

holý: ktož ſě zpovídá, má hole ſvá vinu povědieti ŠtítVrť 259; ſeſté má hole povědětĩ ŠtítErb 247; —

malý: kdyz ya ot nych malo odgyedu Tegerns 49; malo gie nachilil BiblD XIII, 9; ohen ſkodyl malo KatBrn 7b; geſcze bieffe wyery malo Marg 19a; pobdyete ſe mnu malo Drk 158b; czakanym mye malo zhogyſſ AlxŠ 8; tyeche yeſt zrneeč welmy malo AlxV 12b; kdyz malo pomazeſſ MaŕtDrk VI; pomyſl na to malo Rúd 27b; geſcze malo y nebude hrzieſſneho ŹW 56b; máloj' tēch ŠtítErb 16; byeſye malo krzyeſtanſtwa Kremsm 4; poſſed malo otdad Krist 35a; kupeczow malo tam gde Mill 100b; malo ſie ſwat zda Pass 277; atd, dokladů bez čísla; — proti tomu: on thē rsiechzi malē dotchze Jid 99; — nepatří ſem „nemále paene“, jak už sám význam ukazuje; to ſtoji miſto „na malé“, výraz vypadl ze ſvé kategorie a podobil ſe mimořádným změnám hláſkovým; poučná je tu luž. ſrb., dluž. původní namale „beinahe“, hluž. propadlé nimale v témž významě; —

mdlý: mdle dychaſſe Hrad 22a; wynydu mdle wſytcy rocy

AlxV 24a; tak lyrzye y mdle vtyeffen Rúd 19b; běží prudee a mdle lečí ŠtitVrt 114; atd; —

mily: gest uem mile tyrpieti Túl 12b; ywzproffy ho welmy myle Kat 553; wede gy w fwooy duom myle Vít 1b; děkuj mile ŠtitVrt 19; dokladů počet nesmírný; —

náhlý: taks faks geý nahle zadírfe AlxB 1b; taks faks nahle wrsiechzi býfta Jid 53; nahle przyeftan Mast 6b; jakž náble vietr pověne ŠtitErb 41; nahle myn ty rzeczy Kat 2952; nahle mlecz Pass 457; iakz fye nahle ke zlym przywyneff Vít 45b; atd, atd; —

ohýralý: bez studu ohýrale zlú koží byla ŠtitVrt 121; ohýrale hrdaje všemi t. 125; (zpověd) má býti s studem a ne ohýrale t. 259; atd; —

oplzlý: oplzle vzhládáto na sě ŠtitVrt 23; —

osuhlý: welmy ofuhle odpowiediew Mill 39b; —

prokyslý: any placzicz, ny fye fmyegicz gednoz bledete prokyfle Kat 2146; —

prospělý: zzes myel wykupyty weffken fwyet cyele od wyeczne smrty profpyele Rúd 12b; —

rychlý: ayakz to rychle powiedie Hrad 23b; richle ufluf mye ŽKlem 129b; to rychle zdyechu DalC 83b; rychle ji na súd přivedli DorLvov 259; nemeřkay dele rychle fie ponich zdwyhnyti (sic) NR 1497; rychle prořtrzed myefta kaza ohen welyky wznyetyty Kat 2210; rychle ředfye EvSeit 143b, Matth. 28 : 7; wygdy rychle EvSeit 144b, Luc. 14 : 21; rychle ředřfe EvVid 19b, Matth. 28 : 7; atd, dokladů hojně; — proti tomu dvakrát přichází „rychlo“: řed rychlo EvSeit 145b, Luc. 16 : 6; wyndy rych(l)o w ulyczye EvVid 28a, Luc. 14 : 21; —

smělý: ten fmyele wfed Drk 168b; powiedie to owřem řmiele Hrad 32a; to rzku fmyele Rúd 11b; řměle hřeřili ŠtitErb 206; w to wierz mocznie y take řmiele OpMuř 56; tak kazdemu prawy fmyele Vít 59b; odpowiedie řmyele Kat 342; ant mi gych řmyele zapřzyel BohDial 154; atd; —

spělý: ioseph urozumyew řpy(e)le DěťJež₂ 1a; —

světělý: ty fye řuad řwyetle newřmyegi AlxV 2a; on gyde ne řwyetle, ale tagemnye Pass 316; řukniczku, řkrzye nizto giegye tyelo panenřke řwietle widyech Vít 106a; atd; —

truchlý: truchle hledy na mye Plankt, v. 170; truchle doma plakaffe Krist 2b; truchle řtařie obnazena Kat 2286; procz řye tak truchle gmař Hrobboží 89; atd; —

ustanovilý: jmaji ustanovile úklidnú myřl ŠtitErb 150; ustanovile v dobrém řtawu řlůžie bohu ŠtitVrt 180; —

veselý: kak my newefele wzhledas Hrad 142b; ichos nam zlaune wzcreffenie wezele dano Ostr; geft uem mile tyrpietŭ yneŭele Túl 12b; nabogyste knym wefele wznydu DalC 125b; kdez gdeŭ, pozdrawug wefele Vít 59b; atd, dokladů mnoho; —

**zělý*, stsl. zělъ: zělôt sě to nahodí ŠtitErb 43; —

zlý: zle pomluwanecz nan ztoho AlxH 5b; zle my me cŭty tak poplatyl AlxM 4a; a zle pozil AdKap 15str.; tehdy bych foby zle radyl Tab I; proto ze zle profyte HomKlem IIa; zle my sye wede BohDial 168; tohot hlupy zle vzywa Vít 63a; atd, atd; —

zšlechtilý: by memu hrzyechu oftaty mohl twu ſflechetnoŭty czyele, tak czyŭtye y tak zſflechtyle Rúd 26b; zlatem aheadwabiem welmy ſflechtiele dielagy Mill 16b; nahedwaby anapoſtawczyech welmy zſflechtile dielagi Mill 10b; —

zůfalý: zůfale mluviti ŠtitVrt 108.

2. Kmen -r:

Bystrý: morze welmy byſtrzie biežŭ kupoledný Mill 119a; przybyſtrzie kſmrti byezis NR 1942; —

dobrý: dobrze wiedie JiřVrat 2a; ſnad ſye tobye dobrzye hožŭ Mast 1a; dobrze czynyl ŽW 54b; dobrze tobie bude ŽKlem 120b; dobrze u boh wierzie AlxVíd Ia, 1; ſwoy zakon dobrze rozplodil Hrad 1a; dobrze rziekachu ŽTom IIb; aby dobzie czynyl ŽBrn 4b; by dobrzye czynyl mnyſſye Kremsm 42; dobre promluviti DorLvov 4; dobre tu znamenáno ŠtitErb 3; dobrzye wyete Vít 96a; dobrzet ſluſye tobie to Kat 1235; dobrze geft wſliecko vczynil BiblB 1a; atd, dokladů velmi mnoho; —

chytrý: gych chytrzie hledaſſe DalC 166a; kak tē chce chytře oklamati ŠtitErb 206; tatarowe chytrze od nich ſie wzdalece Mill 101b; kak gye byechu chytrze ſprzyehly Kat 2782; y wzdrzy tu wodu chytrzye Vít 7b; atd; —

kypřý: ſlupy wnycztaſowny (sic) ſkrzypezy biechu byty kypřye Kat 2766; kypře a nelenivě opravie ſe pokánim ŠtitVrt 95; nebudem-li ſnažně a kypře pracovati t. 94; —

modrý: tak ſye ty barwy leſknyechu modrzye zlutye yczrweenye Kat 2379; —

múdrý: mudrzye ſen wyložyl BiblF 2a; w tō mudrzie ydwor-nye czynie DalC 1a; ze tak nemvdrzye opowyedal Rožmb 227; nemúdrě ſe milují ŠtitErb 38; obchod ſye okolo mudrzye BohDial 106; ztratyw nemudrzye ſwe ſbozye Vít 43b; mudrze ſemnu mluwyla Kat 1413; modrzye vczynyl EvSeit 145b, Luc. 16 : 8; atd; —

ostrý: ostrzie wnozi widy NR 1315; welmy ostrzye hleda Vít 5b; trn fye zmladu ostrzye puczy AlxV 4b; by se ostře nepostavil ŠtítErb 185; —

příekrý: twemu bratru przyekrzye neodmluwal BobDial 215; —

sirý: ze prawe walky neymye syrzye fnyde DalC 125a; syrzye oftaw Rúd 14a; syrzye y mdle vtyeffen t. 19b; kakt ny chude a neduoštoyne wtomto wezlem swietye firzye oftawil Pass 303; —

skorý: poydyem skoro k geho hrobu HrobBoží 28; skoroly me mafty budu Mast 2b; anebo bych skoro vmrziel Hrad 145a; kaza ty dyety skoro na poprawu meyety KatBrn 8; běh tohoto světa skoro mine ŠtítErb 67; skoro feydy EvVid 46a, Luc 19 : 5; skoro feydi EvSeit 147b, Luc 19 : 5; vyrostúc skoro ŠtítVrt 120; atd, dokladů bez počtu; — proti tomu jediný doklad na „skoře“: skoře-li hlíza přijde ŠtítErb 206; —

sporý: by myloft f mylofty fporzye byla Rúd 26b; rofte wmylofti fporzie NR 275; geho chwala flula fporze Kat 41; obecne dobre tak fporzie rozffyrzil Pass 394; winuli fe k tobie wzdy fporze OpMus, 318; atd; — a tehdi wtom pryezaloftywě placzy fporoplowucie tekuce flzy geho fwate nohy vmywachu Krist 47b, doklad nanejvš pochybný, je tu asi složka, jako Krist 36b: geho ftedoplowucym flowom; —

starý: upomyen to fstarzye y nowye Rúd 21b; —

šcedrý, šfedrý: twa mlozzt fšchzedrsie darsí LMar 71; fcedrzie udielal Hrad 17b; ten klaster fcedrzie nadal Pass 383; ten mye fcedrzie zfweho lona krmyl Kat 2685; fšfedrzye almuzny czynyl Vít 99a; aby zywoť przygely a fšczyedrzye myely EvVid 26b, Joh. 10 : 10; atd.

V. Adverbia z adjektiv kmene retného.

1. Kmen -v:

Bedlivý: fwati german bedliwie tyeche hofty czakal Pass 386; atd; —

bezprávý: nefmutyl by mne bezpr(a)nie DěťJež₂, 3a; —

bláznivý: blaznywie mluwis JiřVrat 2a; mluwyie blaznywyie EvVid 27a, Luc. 5 : 21; acz on mluwy czo blaznywyie Vít 62b; —

bláznový: vzrziewfle geho dworzene tak blaznowie ztryznyena Passzl. Mus. 1a; bláznově se milují ŠtítErb 38; bláznověť řiekají ŠtítVrt 223; atd; —

bolestivý: czrwie yeho trziewa u brzyflýe boleſtywie zhrizli Pass 392; czrnachu fye boleſtywy Kat 2342; boleſtywy derucz zaſſye t. 2270; —

dobrotivý: dobrotywie uczín ŽKlem 50b; dobrotywie vezyn ŽW 86a; ſlyſ mu proſbu dobrotywy Rúd 12a; dobrotivě dlúho čaká ŠtitErb 8; at my ſpuſty wynu y vtyeſſy dobrotywy Vít 83b; dobrotiwie branil gich NR 555; atd; —

ducholový: ducholow^{ic} ieſt vezynyl (dolose) ŽKlem 36b; —

hněvivý: tak hniewiwie pozrie gie ŽW 98a; mluwys hroznye yhněwywy Kat 2714; obezryew ge hnyewywy EvVid 38b, Luc. 6 : 10; atd; —

horlivý: milovati horlivě dobré ŠtitVrt 206; že by mohli horlivě boha milovati t. 75; atd; —

hotový: tebe przybytek hotowy czeka Kat 3420; gyde tam welmy hotowy Vít 20b; ſluſieť hotově a mile býti v poſluſenſtví ŠtitVrt 226; zznadnýe hi hotowie svDB; tiem fbozym ſlužil tak hotowie Hrad 17a; przigme hotowie kazdeho Hrad 19b; jsa hotově poddáno duſi ŠtitErb 52; budte hotově a mile těch poſluſni ŠtitVrt 63; tie dwie ſlowie ktoz ma napamieti hotowie NR 2092; ſlybugy hotowy vmoczy zewſyey gych nuze wzpomoczy Kat 3430, atd; — proti tomu: knihy hotovo sebrané ŠtitErb 1; —

krvavý: ſu krwawy ryta Rúd 25a; ſrdce twe, krwawy po-
wrzyeno t. 35b; —

křivý: krzywie nazpowiedí ſudie Hrad 111b; ſaluje křivě ŠtitErb 148; krzywy ſudy Vít 69a; krzywie hoſpod nawydiecze Kat 49; atd; —

laskavý: zſpomana na to laſkawye Rúd 29b; laſkawie ſie knâ przibratržil NR 221; Boha wzdy naſledugiczy ygehomatky laſkawie Kat 1107; hleda laſkawie EvSeit 145a, Luc. 15 : 8; atd; —

lenivý: procz ſie lenywie pozdymy Pass 464; nelenivě hledal boſie miłoſti ŠtitVrt 95; —

lítostivý: nazemy nehtoſtywie padſſi Krist 87b; —

lſtivý: kterakby mohl lſtiwie obdržeti kralowſtwie BiblG XI, 1; ſuſſleda lſtiwie obuzal Hrad 118b; vpomynam tye ne-
lſtywy Rúd 10b; lſtywy chtye gy przyeſtyty Vít 90a; atd., atd; —

lživý: aczos dobrý zkutý ſiwie to zlý nazzie potka lſnie wezme to czos ne zazluſil AlxB 4b; —

miłostivý: omluwal tie miłoſtiwie Hrad 33b; on gyeg my-
loſtywy powyedye JiřBrn 9; rozpomyen fye myloſtywy Rúd 33b;

Cateryna radoſtywie wecze mu ymyloſtywie Kat 630; rzka gym vſty myloſtywy Vít 22a; przygmy myloſczywy gich proſby Sequ 356, ř. 31 (u Hanky); atd., dokladův ůžasně mnoho, v ſamém Růd na př. je jich na 30; —

myslivý: bych byl tway fe wſty czſty myſlywy Růd 10a; czo ma byty, by myſlywy rozhodyl Vít 78a; —

nový: Hoſpodyne, ya chezy nowye, by my dal Růd 4a; kdez tye nalezla nowye Růd 6a; upomyen to ſtarzye y nowye Růd 21b; (abych byl) twe chwały chwałyty pylen na wſſyech dobrych czynyech nowye Růd 35a; nowie ſwíetu matka narozena Krist 4a; — proti tomu: pogyde wrtranye otnowo obraczenych lidy Pass zl. Mus 2a, 1; hwiezdú přieſtkwuczy nowowczynyenu Krist 20b; o zakonu predicatorowem nowo potwrzenem Pass 410 — to vſak mohou býti i ſloženiny; jediný jistý doklad na „novo“: rani nowo kygy bite Pass 345; —

okočivý: to wzdy vkaſ okoczywy Vít 76b; —

pamětivý: flyſſ, anzelme, owſſem zaloſtywy a take pamyetywy Vít 54a; —

pláčivý: placzewy kwieliff Krist 113b; placzewy mluwieſſe Pass 327; plachzechziwy mluwíeczi LMar 45; atd; —

plápolivý: plápolivě milujic jej ŠtitErb 127; aby jej plápolivě milovali t. 128; atd; —

pocitivý: noe nepoczywy poſmyewan byl ZrcA 1a; nepocitivě to činie ŠtitErb 220; pocziwye bidlel Mill 88a; nezpržnuje ſebe těleſným ſkutkem nepocitivě ŠtitVrt 43; atd; —

pravý: wyezte prawye AlxV 11b; prawye fehnano Rožmb 197; wtu dobu pwie ſie napýlný prorokowaný ſymeonowo Ans, ſtr. 8; znamenayte prawie Hrad 65a; ſwaté píſmo jeſt právě jako liſtové z našeho kraje ŠtitErb 5; neprawie ſluzie bohom ſwym Mill 51b; pomni na to, ſynu, prawie OpMus, 580; chezy twey myloſti prawie ſluzyczi Kat 1034; wyerzyla gſem tomu prawye Vít 50b; atd., dokladů velmi mnoho; —

příeznivý: aya tie prieznywie napomanul Pass 317; —

radostivý: radoſtywie wecze mu Kat 629; czekaguczy radoſtywy Kat 1617; atd; —

rozváživý: czo ma byty, by myſlywy rozhodyl a rozwaywy Vít 78a; —

slzlivý: yſlzlywie proſeczi tey panny Kat 689; —

spravedlivý: ſprawedliwie ma zahuben byti Mill 110b; ſprawedlivě jsů živi ŠtitVrt 5; atd; —

strašivý: neſtraſſywie kaſal Pass 405; ſtrašivě kráćie ŠtitVrt 195; —

tbavý: přistúpiti nepoctivě a netbavě ŠtítErb 222; mohl by tak netbavě pokánie toho odbývati ŠtítVrť 260; atd; —

tesklivý: tesklivě jde ŠtítVrť 195; —

trpělivý: trpělywy a stateczny trpte Vít 97a; —

utrhalivý: geŕto ſie křitowy vtrhalíwíe poſmyewaly ZrcA 1a; —

zdravý: ofwyet mu duſſy zdrowye Rúd 23a; zdravě pravi ŠtítErb 9; wtoho ya vmyſlem zdrowym wierzy ynym frdczem zdrowye Kat 1750; atd; —

zlobivý: zlobywye mluwie na mye ŽW 54a; zlobywe mluwie na mie ŽBrn 4a; —

zlostivý: gízto ſie protiwe mnye zloſtiwíe ŽKlem 36a; zloſtiwíe mluwiechu t. 112a; czo zloſtywíe myſlíte Krist 43b; —

žádostivý: ſbyeragye gych ſkutky myle v me frdcye za-doſtywye Rúd 10b; ſwata katerzyna wſtupy w ſylnyegſy myſl za-doſtywíe Kat 1616; —

žalostivý: wzplaka zaloſtýwíe Ans, str. 11; zaloſtuwíe frdcem wzdyſſe Hrad 57b; yaz pro ny v mey mladofy zaloſtywye zahynu CantZáv Mnich; zaloſtywíe trpiel Pass 302; zaloſtywye wſſyem nam bude Vít 32b; zaloſtywíe prawiti Kat 882; atd; —

žiezivý: hladowítye azíezywíe prawednoſty zadagý Krist 38a; —

živý: aczos dobrý zkutý ſwíe AlxB 4b; gehu mudroſti tak zywie nemoz yžaduezi vmem obkliciezzy Kat 516; atd.

2. Kmen -b:

Hrubý, dial. mor. *hruvý*: hrubě nás pokúſie ŠtítErb 197; przymluwatat ſobie hrubie ÓpMus₂ 21; neſt ſem o tom muſil mluwiti hrubě ŠtítVrť 49; rucze gmagy gyma hruwie nebudu nyczſie makaty Kat 2101; atd; —

libý: nečistoú nelibě vonělo ŠtítVrť 199; že je to libě učinil jemu t. 95; —

slabý: drz ſwu prſy neſlabie Kat 1606.

3. Kmen -p:

Hlupý: pop owa neuczyny hlupy Levſt 150a; wſichny zahabneny ſtachu yomameny tak hlupy Kat 2126; atd; —

lepý: dotykagýe ſie ſweho zywota nelepýe AdmB₁ 135a; amantyſky (ſic), margaryti zpoſſobeny przyeſyl lepye Kat 983; —

skúpý: dawagycz pro tye neſkupye proſbu Rúd 18b; skúpě chwal ŠtítErb 115; ſkupye mylug poklad klaty Vít 77a; atd; —

šlepý: bludyw zſlepie ApDc; naſmrt teku ſlepye AlxV 21b; ſlepe padají v hřiechy ŠtítErb 128; atd.

4. Kmen -m:

Lakomý: na nýes zzie lacomie siedýřř Jid 139; lakomýe gydeyechu DalC92a; wtey zemy gedie ti lide welmy lakomie maffo ldfke Mill 97b; nehledal sbožie lakomě ŠtitVřt 92; lakomě vzioti ŠtitErb 155; —

němý: az by byl nenyemye pokoy ufez wyeruzalemýe Děť Jež₂ 1b; znamenay nenyemye t. 2a; —

pitomý: ynhed ta fan yakzto owcie pitomie řtala Pass 379; —

přiemý: přiemo gey wede NR 938; přiemo gda doydeřř kragi NR 1042; —

súkromý: niekde (s)ukromýe nebo wkorzie Hrad 3a; promluwil knyey řukromýe Passzl. Mus. 1b, 1; bydlře sūkromě od hluku lidského ŠtitVřt 62; atd; —

upřiemý: ježť upřiemo vede ŠtitErb 191; upřemo jde do nebes ŠtitErb 21; upřiemo to držie tvrdo t. 144; by dnes plula z řrdce meho řtudnyce pro twu pokoru vprzýemo k twemu otczy wzhuoru Růd 1a; nefmiela vprzýemo kgezyřřowy przystupity Pass 334; vprzýemo řřel t. 476; to vprzýemo řť podnami NR 1585; to vprzýemo wede křpafeñi t. 288; nemóž-li uvesti ve złé upřiemo powolenie ŠtitVřt 22; „upřiemo“ t. jeřť na př. 79, 178, 108, 233; — „upřiemě“ v řtěchto dokladech přichází: nemienř-li kto řistoty upřiemě ŠtitVřt 16; táhnře se k swatosti upřiemě t. 33; upřiemě jde t. 120; —

vědomý: řhtýe nebo nechtře wyedomýe nebo newyedomýe AdmB₁ 135a; držiec vědomě pře křivé ŠtitVřt 82; —

vidomý: ukazal řie yemu widomie Pass 457; v neděli řáu duch swatý apořřolóm vidomě ŠtitVřt 224; —

známý: przýd ke mnye ř dobrotu znamýe Řnd 5a; gedu řwymy řzyřřtamy znamýe t. 17a; prořyl mylořřtýwe, znamýe t. 34a; řa řak mudrze yneznamýe řemnu mluwýla Kat 1413; —

zřejmý: kdiz gu zrzygmye vkazye BohDial 149; řoto řem zrzygmye znamenal t. 150; prorokuge řřemie řawid ŽKlem 3b; nemienř, by bylo přehlřřati zřejmě protiv Bohu ŠtitErb 99; zřejmě poznáme řo ŠtitVřt 229; t. „zřejmě“ jeřť 177, 37, 77; řepýrw zalořřti) řařdy řude, řdyz řebe zrzyřřmye (sic) ř namy nebude VřřřpDrk 34; — řizřto mifř regynaldus řmřty w řeu řzas řzakagye zřřieymo nřřřie řidyř Pass 410.

* * *

Čisly lze vyřářřiti řbřřku řuto, řak řásřřřuje:

1. Vyřřeno řu adjektivnýř adverbřř t. j. řesel: 429. Z řřch je pochybnyř — řednak řřto, ře řvory řy řmohu řřři nřřřim

jiným než příslovkami, jednak že nejsou adjektiva jejich bezpečně doložena jako tvrdá — 5 (obvláštný, potomný, úhlavný, vnitřný, kusý). Zbývá tedy pro další počet 424. Z těch je jenom na -ê: 377, jenom na -o: 22 (blízko, jednako, jinako, kako, koliko, malečko, malitko, maličko, několiko, nízko, obako, tako, toliko, vsako, pusto, dávno, lacino, mělno, różno, brzo, zělo, přímo) na -o i -ê: 25 (dlúho, draho, mnoho, daleko, hluboko, krátko, lehkó, řiedko, široko, těžko, vysoko, tvrdo, často, husto, kruto, hanebno, silno, snadno, málo, rychlo, skoro, hotovo, novo, upríemo, zřejmo), naznačeno v procentech: -ê 88·92⁰/₀, -o 5·19⁰/₀, -o i -ê 5·89⁰/₀.

2. Z nepochybných adverbii a jejich adj. některá do nč. se nedochovala. Pro srovnávání s nč. vybývalo by tak hesel o něco méně. Můžeme však všim právem užiti hesel všech, uvážíme-li, že i Novočechy dovede z nedochovaných adjektiv staročeských v daných případech příslovky tvořiti.

I vychází pak: Ve shodě s usem novočeským jest adverbii 406, v odporu s ním 18, v procentech: *Shody je 95·75⁰/₀, neshody 4·25⁰/₀*. Neshody jsou tyto: 1. Stč. jen -o, nč. jen -ê: *mělně, *zele; 2. stč. jen -o, nč. -ê, -o: nízce, různě; 3. stč. -ê, -o, nč. jen -ê: krátce, tvrdě, hustě, krutě, hanebně, silně, rychle, hotově, nově, zřejmé; 4. stč. -ê, -o, nč. jen -o: mnoho, často, málo, skoro.

To zní slovy:

1. *Adverbia na -ê měla nad adverbii na -o v stč. nesmírnou převahu.*

2. *Staročeský usus adverbii na -o a -ê shodoval se v největší většině případů s novočeským.*

3. Co dosud řečeno, týká se však jen hesel a úplného obrazu nepodává. Může totiž vzniknouti ještě otázka: Jaké asi procento zaujímají v rámci každého jednotlivého hesla *případy* od usu novočeského odchylné? Odpověď na to podává již svrchu uvedená sbírka; pro lepší, určitější přehled stůj zde ještě konkrétní příklad. V Kat přicházejí tato adverbia: biele 1, blazě 2, bohatě 5, bolestivě 2, brzo 5, bytedlně 1; čele 9, cně 3; často 2, čile 2, čistě 3, černě 1, červeně 1; danně 1, dávno 2, divně 1, dlúho 3, dobře 7, dospěle 4; hanebně 1, hladcě 1, hlučně 1, hlupě 1, hněvivě 1, hněvně 4, hořcě 2, hotově 2, hrdě 1, hrozně 1, hravě 1; chytrně 1, chytrě 2; jasně 1, jinakó 1, jistě 9; katně 1, konečně 2, krásně 4, krotcě 2, kruto 1, krivě 3, kypřě 1; ladně 1, laskavě 1, léně 1, lepě 1, litně 1; málo 9, matně 2, mile 11, milostivě 3, mladně 1, mnoho 8, mocně 1, modřě 1, mūdřě 1, mylně 1; náhle 2, násilně 2, několikó 1, nuzně 1; očivistě 1, ochotně 1, omylně 1, osově 1; pamětně 1, pěčně 1, pěkně 1, pilně 6, podobně 1, pokorně 6, poslušně 1, pravě,

právě 10, prokysle 1, prudeč 1, přímo 1, přísně 1; radostivě 3, rovně 1, rozkochaně 1, rozkošně 1, různě 2, rozumně 1, rychle 1; řádně 1; senně 1, silně 4, skoro 1, slabě 1, sladce 1, slavně 3, slýchaně 1, slzlivě 1, směle 5, smiřně 1, smyslně 2, snadně 1, snažně 7, spořě 2, správně 5, srdečně 2, svobodně 1, svorně 1; šcedřě 2; tajně 3, tako 2, tělesně 1, těžce 1, tiše 2, toliko 1, truchle 1, tvrdě 1; udatně 4, úkonně 1, umně 1, úporně 1, úropně 1, ústavně 1, utěšitelně 1; vážně 3, vděčně 3, věčně 7, věhlasně 1, věrně 1, vinně 1, vlastně 1, vysocě 3; zdravě 4, zeleně 1, zjevně 3, zle 4, známě 1; žádostivě 1, žalostivě 3, žalostně 1, živě 2, žlutě 1, — celkem 260 shodných případů -ě a 48 -o, tedy 308 shody; neshoda s ně. jediná. Příbližně tedy shody: neshody = 300 : 1. Ze sbírky je patrné, jak málo jsou doloženy ve 102 textech případy od ně. odchýlné; zde vidíme, jak hojně dokladů v jediném textě mají případy shodné. Je tudíž jasno, že sčítáním adverbíí na -o a -ě v jiných textech index poměru shody a neshody značně poroste, — snad do tisíců. *Doklady na adj. adverbia v -o a -ě odchýlná od usu novočeského jsou tedy nesmírně vzácné a ve spoustách shod se přímo ztrácejí.*)*

V nářečích českých východních jsou adj. adverbia na -o mnohem hojnější než v západních. Jest otázka, kdy tento odchýlný stav vznikl. Svědectví máme pozitivné a negativné. Staré památky moravské totiž, na př. Kat, EvVid, EvSeit, DialBoh, Sequ, Mill a j., se v usu adj. adverbíí na -o a -ě s češtinou skoro bez výjimky shodují. V celé naší práci výhradně moravskými jsou jen husto, mělno a rychle. Vidíme tedy, že do 15. stol. dialekty mor. se — krom malých náběhů suad k nynějšímu stavu — s českými v našem punktu snášely. — V době střední bylo

*) Srovnajme s tím data z RK. Tam přicházejí adverbia na -o: bujno, bystro, blasno, chrabro, chytro, jarno, ješutno, krupo, kruto, lstivo, lúto, mutno, prudko, radostivo, rovno, různě, silno, skrvto, strašivo, strašno, tajno, teskno, úsilno, věhlasno, vratno, všestrašivo, žalostivo — 27 hesel, z nichž některá mají po několika dokladech. Na -ě jsou tam adverbia: hadlivě, chrapavě, krásně, křepce 2krát, radostně — 5 hesel, 6 dokladů.

1. Všech hesel v RKém je tedy 32, na -o 27, na -ě 5; t. j. 18·5% -ě, 81·5% -o. V textech nahoře ohledávaných naproti tomu jest 88·92% -ě a 11·08% takových případů, v nichž může se vyskytati -o.

2. Ve shodě s usem novočeským je z těchto 32 hesel RKého 6 (5 -ě a různě), v neshodě 26; t. j. shody 19·3%, neshody 80·7%. Naproti tomu v textech nahoře ohledávaných je shody 95·75%, neshody 4·25%.

3. Ze 27 adv. na -o, přicházejících v RKém, doloženo je nahoře v stč. památkách jenom *kruto*, *různo* a *silno*, ostatní ne. Dejme tomu však, že by se doložila všechna. Doklady ty budou jistě jen sporadické, a tak RKý vždy zůstane osamocen, protože v něm objevují se adverbia na -o, od stč. odchýlná, s takovou zálibou, jaké v stč. památkách z území západního i východního nikde není.

několik českých spisovatelů z Moravy. Ti někdy — zřídka sic, ale přece — moravisují (srovn. pjal atd. v Bibli Král.). V našem bodě nikdy. Bylo-li by však možno, aby spisovatelé ti, majíce ve své mluvě lidové *množství* adj. adverbii na -o a v spisovné češtině také některá, nikdy nedali se svěsti domácím usem k tomu, aby nějaké -o napsali přes čáru? V tom je, trvám, svědectví negativné, že *do začátku věku 17. bujný rozkvět adverbii na -o na Moravě nenastal.**) Možná námitka: Je možno, aby v době tak krátké byla ovládnuta tak důrazná přeměna? Myslím, že ano. Od začátku věku 17. lid moravský méně četl, a tak se na Moravě dělo, co se stává u všech národů: řeč, literaturou nekonservovaná, vyvíjela se krokem velmi rychlým.

Obečné mínění učí o této věci jinak. Navykli jsme jakémusi neurčitému domnění, že všechny zjevy se širšími samobláskami proti týmž zjevům s úzkými jsou starší, a že by se adverbia na -ê snad někdy mohla vyložiti přehláskou z -o. Domněnka arci naprosto mylná, ale je tu a založila tak právě nesprávné pojmy o adverbii na -o a -ê jako třeba myšlenku, že by přehláska -a -ê nebyla na Moravě působila, nebo že *šlápěj* je starší než *šlépěj* atd.

Stejný postup jako v dialektch mor. byl i v jiných jazycích slovanských, jen že v některých z nich se tendence, zmnožovati adj. adverbia na -o, projevila dříve a důrazněji pronikla než v druhých. Nejzřetelněji ukazuje se to na bulharštině. Stará bulharština měla hojnost adj. adverbii na -ê, — Leskien (Handb. der altb. Sprache², str. 95) zve tvoření jich „eine der gewöhnlichsten Adverbialbildungen“, — v nové bulh. nezbylo z nich téměř žádné. I v ruštině bývala adverbia adj. na -ê (u Nestora, ed. Miklosich, příleženě str. 8, neizrečeně, str. 68), — také vymizela. — *Čeština* je v užívání adverbii na -ê a -o, jak jsme viděli, po 600 let již velmi konservativní, i lze se tedy domnívati, že v ní se *obráží nejvěrněji adj. adverbii na -o a -ê stav praslovanský*. S ní shoduje se bezmála luž. srbština (srovn. Muka, Hist. und vergl. Gramm. der nieders. Sprache, str. 450, 451) a — s většími poněkud již odchylkami — polština.

Končím:

1, Adverbia na -ê měla nad adverbii na -o v stč. nesmírnou převahu.

2. Stčeský usus adverbii adjektivných na -o a -ê shodoval se v největší většině případů s novočeským. Doklady odchylné jsou nesmírně vzácné a ve spoustách shod se přímo ztrácejí.

*) Jako zajímavou poznámku tu uvádím, co píše Fryčaj v Galašově Muze moravské, str. 403 o Hanácích, Valaších a Slovácích, že totiž jejich „řeč od času zlatého věku Amosa Komenyusa tuze zašla a se propadla“. Možná, že tuto zprávu měl Fryčaj z podání, možná že ji sám smyslnil; proto na ní nic nebuduji, jen jako zajímavost připomínám.

3. Tak tomu bývalo i v moravských dialektech.
4. Rozkvět adverbí na -o v dialektech mor. není starší než 300 let.
5. Původu mladšího stejný je zjev bulharský, srbský, slovinský a ruský.
6. V jazycích slov. patrna je tendence, adj. adverbia na -o množiti.
7. Čestina zachovala nejvěrněji psl. stav adj. adverbí na -o a -ě.

Adverbia -o a -ě v RKZém.

Napsal J. Gebauer.

Adjektivní adverbia -o, jež v rkp. t. zv. Královédvorském a Zelenohorském u množství tak nepoměrně a neobyčejně velikém se vyskytují, vytkl jsem jako svědectví, že texty tyto nejsou pravé staročeské, nýbrž padělky neumělého falsatora novočeského. Napsal jsem v Athenaeum III, 156 (1886): „Máme adverbia s koncovkou -ě, na př. dobře stě. dobře, a jiná s koncovkou -o, na př. málo. K některým adjektivům jsou adverbia oboje, na př. *dlouho* a *dlouze*, *vysoko* a *vysoce* atp. Někdy jedno i druhé může se říci, na př. koupil jsem *draho* a koupil jsem *draze*; ale z pravidla jest rozdíl u významu mezi tvary -o a -ě, a nesmíme libovolně tvarů těch zaměňovati, nýbrž jazyk žádá v jistých případech adverbia -o, v jiných adverbia -ě. Rozdíl pak v té příčině mezi jazykem nynějším a jazykem stě. památek přesných jest pranepatrný. Jazyk RKého odchyluje se tu zase a velmi značně, na př. *bystro* spěcháše (m. *bystřě*) Záboj 9, *skryto* řeče (m. *skrytě*) Záb. 10, *věhlasno* dáváchu slova k slovům Záb. 64, *hnachu liuto* po vraziech Záb. 199, ti *žalostivo* prosie Záb. 215, pastýř *hlasno* trubi Oldř. 42, (holub) *žalostivo* vrká Zbyh. 2 a 11, (junošě) *žalostivo* vzdýchá Zbyh. 8 atd. Stejně odchylky v RZém: (vlastovica) běduje i naricaje *mutno* (místo *mutně*), (dva bratry) vadita se *kruto* mezu sobú (místo *krutě* a *mezi*), *ticho* govoriti; a rovněž tak v padělané Písni na Vyšehrad (slaviček) *veselo* pje, pje i *mutno* (m. *vesele*, *mutně*).“ Později měl jsem několikráte příčinu, totéž opakovati, zejména též v rozpravě Unehtheit der Königinhofer und Grüneberger Handschrift (v Archivu für slavische Philologie X, 547) a v Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském (str. 22).

Podrobně počítati, kolik — podle svědectví starých památek pravých — bývalo v stčestíně poměrně adverbii -ě a kolik -o, neměl jsem kdy; práci tu podstoupil nyní p. Em. Smetánka a předložil nám v rozpravě zde předcházející její výsledek: probral přes 100 památek stčeských a nalezl v nich něco přes 5⁰/₀ adverbii -o (málo atp.), naproti tomu skoro 89⁰/₀ adverbii -ě (dobře atp.), a vedle toho asi 6⁰/₀ -o i -ě (kruto i krutě atp., — zevrubněji: 5·19⁰/₀ -o proti 88·92⁰/₀ -ě a vedle 5·89⁰/₀ o i -ě). —

Obhájcové RKZého, aby RKZ bránili proti svědectví plynoucím z nevidané převahy adverbii -o, jali se odjinud shledávati adverbia taková, zejména adverbia -o odchylná od usu nč. spisovného. Shledali jich co možná mnoho a argumentovali:

tu hle! jsou odchylná adverbia -o;

jsou z památek pravých nebo z jazyka živého a tedy správná; vytýkané zvláštnosti -o nejsou tedy svědectvím proti RKZému!

Argumentace toho způsobu obsažena je také v článku p. prof. Ignáce Maška („Pamět Přibyslavská“) v Čas. Česk. Mus. 1893, 442 sl. Pan Mašek hledí jen k RKému; činme také tak. V RKém nalézá 44 adverbii -o a jen 6 -ě (l. c. 448), t. j. 88⁰/₀ -o a 12⁰/₀ -ě; ale podle ohledání p. Smetánkova měl usus staročeský jen málo přes 5⁰/₀ adverbii -o a naproti tomu skoro 89⁰/₀ adverbii -ě. Rozdíl mezi dosvědčeným tuto usem staročeským se strany jedné a RKým se strany druhé je vskutku ohromný. Aby obrátil RKého proti nepříznivému svědectví odtud plynoucím, předkládá p. Mašek z pramenů nepochybných hojná adverbia -o, odchylná od usu odjinud známého atd., jak to činili již před ním jiní. Ale to není obrana RKého, není důkaz, že by usus RKého stran adverbii -o a -ě byl správný, nýbrž je to argumentace chybná. Aby chyba bila do očí, — dejme tomu, že by Hanka byl býval fotograf a že by nám byl podal a zanechal „věrnou“ fotografii, „skupinu lidí“ zachycenou prý v některé pražské ulici. Lidí bylo by v tom skupení 100. Díváme se a vidíme, že je tu mnoho jednookých; počítáme je a nalézáme, že jich je 88, a vedle nich jen 12 dvouokých. Proto nevěříme, že by to byla „věrná“ fotografie nějaké skutečné skupiny z ulice. Ale přijde obhájce a hájí Hankovy „věrnosti“, a to tak: sezve do nějaké ohrady všecky jednooké, kteří jsou v Praze, sezve také jednooké z pražských předměstí, ano také z měst venkovských a vesnic; a demonstruje kritikům: vidíte, co je jednookých! proč by jich tedy nemohlo býti na Hankově „věrné“ fotografii 88⁰/₀ a jen 12⁰/₀ dvouokých? — Pan Mašek by obhájci takovému neuvěřil, ale RKého tím způsobem sám brání!*)

*) A „bystrý filolog“, schovaný za záda nevinného žurnalisty, udělal si z jeho obrany příčinu k surovému útoku proti mně (v Národních Listech 11/8 1893).

P. Maškova obrana RKého jest tedy chybná, a jsou ovšem chybné také stejné obrany obhájců jiných. Obrana správná bude podána, když se ukáže stčeský text (pravý), který by měl adverbii -o a -ě poměr takový, který by se aspoň trochu blížil k poměru RKého (88% -o, 12% -ě), — a text takový se podle zkušenosti dosavadní a po ní zajisté nikdy a nikde nenalezne.

Pan Mašek míní, že adverbia -o jsou starožitnější a že jich i v češtině bývalo v době čím starší tím více, a ukazuje na oblibenost těchto adverbii v českých nářečích východních a ve slovanštině jižní a ruské. Z toho by se mohla čerpati naděje, že RKý bude obhájěn jako text archaistický nebo starodialektický. Ale p. Smetánka vyvrátil i tuto naději, když ukázal, že rozšíření adverbii -o v českých nářečích východních je z doby mladší a že je původu mladšího táž věc také jinde ve slovanštině atd. —

Na konec ještě některé drobné poznámky.

V Listech filol. 1892, 468—469 podávám — v seznamu zkratkův — krátkou zprávu o t. zv. Paměti Příbyslavské s tímto doložením: „Original obledal p. Fr. Novák a nalezl, že list ten (totiž list 21tý v 2. knize Register Příbyslavských, nazývaný Pamět Příb.) je heterogenní t. j. je psán jinou rukou než listy sousední a také obsah jeho nesouvisí s obsahem listu předcházejícího a následujícího“. Pan Mašek cituje tato má slova ŮČMas. 1893, 430, potvrzuje správnost jejich obsahu, ale pod čarou připomíná: že prý to a ono, a že prý jsem byl „asi mystifikován!“ Odpovídám: pan Frant. Novák, t. č. supplent c. k. české realky v Praze, je muž hodnověrný, zajisté neméně hodnověrný, než p. Mašek; o t. zv. Pam. Příbysl. mám od něho zprávu písemnou dd. 31/1, 91; páně Maškovu nepřeknou domněnku mystifikace odmítám!*)

Napsal jsem, že rozdíl mezi češtinou starou a novou v příčině adverbii -o a -ě je pranepatrný a že proti jedné odchylce jsou dokladů shodných zajisté *tisíce*. P. Mašek rozjímá o té věci v poznámce (l. c. 448), patrně s úmyslem, aby mé „tisíce“ uvedl ad absurdum. Ale na štěstí nebo-li na neštěstí p. Smetánka v rozpravě své také tuto stránku pozoroval a nalezl, že „doklady na adjektivní adverbia -o a -ě odchýlná od usu novočeského jsou *nesmírně vzácné a ve spoustách shod se přímo ztrácejí*“. To jest: já jsem myslel, že proti jedné odchylce jsou dokladů shod-

P. Mašek nenalézá v mé resp. v p. Novákově zprávě o Pam. Příb. nic nepravdivého, — a přece připomíná, že jsem byl „asi mystifikován“! Proč to připomíná? Upozorňuji p. Maška, že to je jednání nebezpečné, nebezpečné jeho vlastním nepochybně šlechetným intencím: povrchní čtenářové (těch je mnoho) zachytnou jeho slovo, že jsem byl „asi mystifikován“, usoudí z toho lehce, že mé námitky jsou tedy „asi nepravé“ a RKý že jest tedy „asi pravý.“ Intence, aby se tak mylně soudilo, p. Mašek zajisté nemá.

ných tisíce, — a p. Smetánka schválněm a podrobným té věci pozorováním nalezl, že odchylky se ztrácejí ve spoustách shod. Panu Maškovi vzešla z toho výhoda, že mne může pozitivně korigovati a položití „spousty“ místo mých „tisíců“!

Pan Mašek tvrdí (l. c. 444), že jsem námitku stran adverbii -o a -ě vzal ze spisu Šemberova. Tvrzení to má své jisté pozadí, ale je přes to nepravdivé. Námitky proti RKZému byly již před r. 1886 a já jsem svým časem konstatoval, že některé z námitek mnou předkládaných byly již dříve učiněny (Archiv für sl. Philologie 10, 503 a j.); já jsem však pro své námitky spisů sem hledících ad hoc nečetl, nýbrž šel jsem cestou kratší a nejkratší: když jsem přistoupil k sestavení své argumentace o RKZém, vzal jsem tyto texty, četl jsem je rádek za řádkem a podtrhoval jsem chyby a zvláštnosti, které jsem našel. Věci takto vytčené jsem pak vypsál a roztřídil. Co jsem věděl z upozornění cizího, tu udávám vždycky pramen. Neubírám nikomu priority, kdo v čem jakou má; ale prohlašuji za nepravdu tvrzení, jako jest p. Maškovo.

Klasobraní po rukopisích.

XLVII. Začátek Rokycanovy Postilly: podle rkp. křížovn. knihovny pražské z doby ok. r. 1500; listů 446 pap., 4°; jde od 1. neděle v adventě až do čtvrtka „po velice noci“; text často — zvl. na konci — doplňován novými listy za staré vytržené.)*

[I^a sl. 1] Počínají se kniehy výkladův dobré paměti mistra Jana Rokycany na nedělní čtení do roka a to tiemto položením, že prvě epištola psána jest a potom čtení.

První neděle v advent. Epištola k Římanóm v XIII^{te} kapitole.

Bratři, věduce ten čas, že hodina jest již nám ze sna vstátí. Nebo nyní bližší jest spasení naše, než když sme uvěřili. Noc pominula a den se přiblížil. Protož odvrzmež skutky tem[I^a sl. 2]-nosti a oblecmež se v uodění světlosti. Tak abych(om) ve dne poctivě chodili, ne v hodování a v uopilstviech, ne na ložiech a v nestydatostech, ne v sváru a v nenávisti. Ale oblecte se v pána našeho Ježíše Krysta.

Čtení svatého Matú(še) v XXI^{te} kapitole.

V ten čas, když se přiblížil Ježíš k Jeruzalému a přišel

*) Otisk je transkribován; interpunkce rukopisu zachována. Doplnky pozdější v závorkách hranatých. vydavatelovy v okrouhlých.

k Betfage k huore olivetské, tehdy poslal dva z učedníkov svých řka jim: „Jděte do brádku, jenž proti vám jest, a ihned nalaznete oslici přivázanú a oslátko s ní. Rozvězte a přiveďte mi. A jestliže by vám [I^b sl. 1] kto co řekl, (r)cete, že pán jich potrebuje, a ihned propustí je.“ A to se jest stalo, aby se naplnilo to, což pověděno jest skrze proroka řkaucího: „Povězte dceři Sionské: „Aj, král tvój běře se tobě tichaj, sedě na oslici a na oslátku synu podrobené.“ Ale šedše učedníci učinili sú, jakož jim přikázal Ježíš. A přivedli sú voslici a voslátko. A vložili sau na ně raucha svá a jemu jsú svrchu sednutí kázali. Ale mnohý zástup stláchu rúcha svá na cestě. A jiní lámachu ratolesti z stromuov a stláchu na cestě. A zástupové, kteří předcházíchu [I^b sl. 2] a kteří po něm šli, volali sú řkúce: „Spas nás, synu Davidóv! Požehnaný, jenž jest přišel ve jméno boží!“

Výklad na čtení.

DNes pamatujeme čas a hod velmi znamenitý adventu svatého, jenž jest česky řečeno přieští. A to přieští jest pána našeho Ježíše Krysta pro nás pro hříšné na tento svět, aby nás vysvobodil a pomohl nám z moci diabelské. Tento čas a hod ustanoven jest od svatého Petra i protož lidé křestané měli by sobě tento čas náramně vážiti a ctíti a rozjímati dobrodění to, kteréž nám jest učinil náš milý buoh, jakož sám jest řekl u veliký čtvrtěk: „Vieteli, co sem vám učinil?“ Volení boží, tiť to umějí vážiti a rozjímati, co jest jim učinil dobrého — ale lid tělesný a hovadný ba i nepomyslí na to. Právěť se jest již tento lid na to dal, že jest jemu vše jedno, tento čas [II^a sl. 1] svatý jako jindy: nicť se neumí tento lid vážněji a snažněji povobierati s svým milým bohem a s dobroděnstvím jeho. Ale die svatý Pavel: „Vyplacujíce čas“ — a takto by měli lidé vyplacovati čas, že sú dříve nemohli tak na službě boží pobýti pro diela tělesná: ono na žeň šli, ono na vinnice kopat, ono na lauky dělat, ono i ono. I již to nyní vyplacovati a nahrazovati. A již nyní na této noci dlouhé tento čas svatý přivstati, jednak se pomodliti a prositi milého boha, aby dal býti účastnu vtělení svého milého syna — nebo to jistě věž, ktožkolivěk nebude účasten jeho vtělení, že nižádný do nebe nepříjde — jednak se poobierati s jeho dobroděnstvím, že nic nás nepotreboval, ani jemu co chvály přibýlo ani ubylo námi, než z pauhé [lásky a] dobroty božské ráčil pro nás biedné a hubené přijeti na tento biedný a hubený svět: taký pán [II^a sl. 2] a taký král takú bied(u) a hanění podstúpiti [ráčil]. Ó předivná dobroto božská! Jednak se s tím poobierati, jakož die Zachariáš prorok: „Vesel se, dcero Sionská! Aj král tvój běře se tobě [tichý]“ i die ,tobě’: a poněvadž tobě, i kterakž pak všech věcí s sebou nedá? vyvesel se, milý, v tom dobrém tak velikém nám daném, vyvesel se a raduj, dcero Sionská! A také se druhdy i báti a lekati řkauc: „Běda mně ne-

božtíkoví, nebuduli já účasten toho jeho přieští a vtělení, nestojte!“ A protož již nyní každý křesťan k tomu jest zavázán, aby tento čas svatý zachoval v pokání svatém, a již tyto čtyři neděle, počna od dneška až do božieho narození, připravoval se, aby hodně to drahé tělo a krev svatú mohl přijímati a tudý účasten býti vtělení jeho drahého pána. Ale vy necháte, až tam bude poslední týden; ved-li, dosti času ke zpovědi? A běda, nestojte! Svatý Augustin die, že ktož tohoto času netbá právě zachovati a připravovati se [II^b sl. 1], že ho nic jiného než peklo čeká. A svatý Řehoř k témuž mluví a napomíná: „Manželé, již abyšte v čistotě stáli a všech příčin abyšte se varovali, aby se mohli zdržeti, zvláště tento čas svatý.“ A tak se píše zdržeti: a nastojte, biední, hanební manželé, jak vy toho málo dbáte, zvíte, nemějte péče! Poněvadž člověk počna se dnes připravovati, ty všechny čtyři neděle se připravuje, aby mohl hodně tělo božie a krev božie přijímati na vánoce, a nikoli ještě hoden nebude, leč milý buoh svú pomoc dá: a ty pak na týden neb na několiko dní, když teď knězi pošepceš, nuž s tím k tělu božímu, i chceš hodně přijímati — neuaděj se nikoli! A vy pak, přestaupce zjevní prikázání božieho, ještě věrujete, bohďákáte, přísaháte, nemějte, nectně mluvíte, neděle nesvěťíte, — račte pak k tělu božímu jiti! A vy, ještě k tancóm a k kolbám běžíte dívat se, o biední lidé, že tu dva vzteklice k sobě poběhneta aneb [II^b sl. 2] jiná trleky, a vám se tomu dívati, pak s tím k tělu božímu! Zajisté byť kto (j)ako vy přiklekl a já to věděl, že bych jej pomínil a nedal bych mu těla božieho. A vy ženy biedné a dievoh mnohé nestydaté, ještě poklesnauč se i škaredě říkáte — oh biedná ústa nestydatá! A kdyžby ji trestal, budeť říeci: „Zapomínám se, milá!“ Zapomínáš se, shledáš to, žeť se nad tebú buoh zapomene v tvú najpilnější potřebu, když bude na smrti. A vy muži biední, hanební lajce i ženy druhé, ještě nectně lajete a mluvíte — i budete pak směti ten jazyk omočiti v tu drahú krev? A nestojte, nestojte! Běda bude, běda nebožátka! Než pak, že vždycky čtyři neděle bývají adventu před narozením božím, to jest pro čtvero přieští pána Ježíše: jedno, jakož dnes pamatujem, jenž se jest vtělil v život panny Marye drahé a přišel na tento svět pro nás hříešné, aby nám pomohl; druhé, jenž přide v súdný den s mocí velikú; třetí, [III^a sl. 1] jenž přichází v duše věrných, jakož jest řekl: „ktož mne miluje, řeč mú zachovává k mému přijdenie“, a čtvrté, když bude na smrti, budešli jeho volený, on sám milý Ježíš přijde k tobě a pojme tě do nebeského království. Ale již nyní, co dnešní svaté čtení die: a ačkoliv toto se jest dálo na květy tu neděli, když se jest bral drahý pán k Jeruzalému, ale však také cierkev svatá dnes ustanovila toto čtení pro toto jeho přieští, jenž jest ráčil vtěliti se a přijieti na tento svět, kteréžto přieští dnes pamatujeme. Neb die ve čtení evangelista, přivodě Zacharyáše proroka a řka:

„Povězte dceři Sionské „Aj král tvůj bére se tobě“. I die na počátku čtení svaté: když se priblížil Ježíš. Když jest byl pán buoh stvořil Adama, na to jej stvořil, aby pokolením jeho a tak lidským napraven byl pád andělský, aby ti kůrové byli naplnění, z kterýchž sú diablové vypadli. I jest mezi doktory o to rozdiel: jedni se tak domnievajú, že kolikoz jest diablov vypa[III^a sl. 2.]dlo, že toliko lidí má do nebe přijíti, a druzí pak praví, že toliko, kolikoz jest tam andělov zuostalo. O to nám nyní není potřebí mlúviti, ale bohu poručiti, sklopiece hlavy diváti se jeho divným dielóm a saudóm tajným. Ale pak, když jest Adam shřesil, tehdy jest to potratil, že nikoli nemohlo lidské pokolení přijíti, až on milý pán prišiel a pomohl a napravil náš pád a zaplatil. I bylo lidské pokolení upadlo v hněv božie a v nepriezeň s anděly. I protož die čtení: když: tehďáž, když toho největší potreba a nauze byla. Ano lidé riekaajú — já sem slýchal —: „Měj mě za priatele v své potřebě; kdyžť bude potreba a nauze, shledáš na mně priatele.“ Moh(-)li jest nás prve vykúpiť a pomoci lidskému pokolení? An mohl; nebo buoh drahý, nežli jest člověka stvořil, až jest bylo uloženo v raddě Trojice svaté, aby člověka vykúpil. Neb jest věděl milý buoh od věčnosti, že člověk přestúpi jeho prikázání — ihned jest také od věčnosti uložil, aby jemu [III^b sl. 1.] pomohl a vykúpil jej. O předivná jeho dobrota, že dříve, než sme byli, až o nás pěči měl a pomohl nám a slitoval se nad námi. Ej, poděkujmež jemu z toho, milí křesťané! I jakož sem řekl: „Moh(-)li jest prve pomoci?“ An mohl, ale neráčil, až prišiel čas. Jakož die svatý Pavel: „Když prišla plnosť času, poslal buoh ducha syna svého.“ Protož on ráčil přijieti, když toho najpilnějši potreba a nauze byla; nebo již ani anjelé tehďáž lidem mluvíli, prorokov již nebylo; nebo již nebylo žádného proroka, všichni již byli přestali a um(l)kli. A on milý pán tehďáž přijíti ráčil a vysvob(od)iti lidské pokolení. I die: když se priblížil. Nebo tak sme my hriešní lidé byli daleko od boha zahávali, dále než nebe od země. A již bylo lidské pokolení raněno, nemožno, u vězení sedělo a v uokovách (diabelských), oslepeno bylo, že se nikoli nemohlo priblížiti k bohu, až on milý pán k nám se ráčil priblížiti [III^b sl. 2]. A kterau cestau? Láskau a milováním: toť ta cesta: láska jeho k nám veliká, tať jest jej k nám strhla doluov. Tak právě my nikoliv nepriejdeme jinau žádnau cestau do nebe, než zase tau cestau: láskau a milováním, budemli boha právě milovati a lásku pravú k němu zachováme. Neboť žádný jest lepší, upriemějši a jistěi cesty nemohl nám do nebe ukázati, jako on drahý pán. Onť jest tu cestu ukázal a vyjiedril, že budeme-li se jí držeti a následovati, nikoli nezabloudíme. I slušit nám, milí křesťané, jemu děkovati z toho; ano kdyby kdo bloudil a sedlák tam ukázal jemu cestu řka: „Tudyto jedte na pravo“ pravda-li, žeť by bylo vděk a řekl by: „Bopomozi, milý příteli!“ O nad

toť nám sluší děkovati našemu milému Ježíšovi, jenž jest nám pravú cestu okázal k nebeskému království a my blaudili hříšní lidé. A die: „přiblížil se [IV^a sl. 1] Ježíš. Proč die: Ježíš? Proto: nebo žádný jiný nemohl vám pomoci [než on sám]; nebo Ježíš jest jako prostředek mezi bohem otcem a pokolením lidským. Nebo nižádný anděl toho nemohl učiniti, aby nám pomohl a smířil s bohem: nebo anděl nemuož trpěti a člověk také nemohl, neb jest byl nepřítelem božím sám. A tak nikterakž jinak nebylo podobnější, než jemu, drahému pánu. Že prostředkem [se] učinil — neb z dvojí podstaty, božské a člověčí, vzav, z božské ráčil tak, aby mohl jako buoh to učiniti a z člověčí, aby mohl trpěti. A tak bohem pravým sa, ráčil pravým člověkem býti. A tak netoliko nám tu dobrotu a lásku vokázal, aby nám pomohl, ale spojil se s námi, že tudy lidské pokolení náramně zvelebeno a povýšeno nad anjely, jakož se zpívá na den na nebesa vzetí panny Marye: „Povýšena si nade všechny kuory andělské!“ Milí křesťané, umějte sobě [IV^a sl. 2] vážiti to dobroděnství jeho a nevažte sobě lechce těchto řečí, nebo ač sem já nehodný, ale vězte to, žeť veliké věci pravím. A jakož jest dříve praveno, kterak jest bylo náramně vzdáleno lidské pokolení od boha, tak se jest již k nám blízko přiblížil náš milý buoh, že nám ho netřeba nikdž hledati, ani se kam tálati [do Říma, do Lorety], ale kdež jej pak máš naleznutí, v sobě samém, tu jej nalezneš, budešli jedno chtieti. Neb on sám die: „kdož mě miluje, řeč mau bude zachovávat, a otec muoj bude jej milovati a k němu přijdeme a přiebytek n něho učiníme.“ Hledajž, žeť on sám chce k tobě přijeti, ba i do tvé komory i do tvé pivnice k tobě přijde, jediné zachovávaj tyto tři věci: aby pravou vieru měl k němu, lásku a milování dokonalé a naději nemylnú, ale pravú a silnou, vieru pravú a silnú aby jemu zachoval, aby se v ní nezviklal. Máteli vy k němu pravau [IV^b sl. 1] vieru? Au, ač buoh dá, máme, ved-li. Jestliže ste jemu zachovali to všecko, to, co jste na křtu slibili, tehdy máte vieru pravau. Votěž sebe každý — a já sebe také —: odpovídašli se pýchy? Odpovídam. Odpovídašli se diabla i všech skutkův jeho? Odpovídam. Držieteli to? Ano — slibuoj. A jestližes se čeho dopustil, ale v tom že neležieš, ale hned hleďeš pokáním svatým aby to shladil. Jest-li tak? Druhé, aby v něm milováním ustrnul, aby ničehuož nebylo na světě, ješto by toho pilněji a snažněji byl než boha; ani hospodářství, ani ženy, ani dětí, ani nic aby nebylo, ješto by tě mohlo odtrhnúti od milování boha, ba i nad se samého. Jest-liž to do nás? Ba rei: mnohokrát sme sviní pilnější než boha, že pro svině druhdy boha opustíme. Třetí, aby měl naději pravau, aby ve všech svých puotkách, nesnážích a zámutcích nikam se jinam neuchajleli, než k němu [IV^b sl. 2], k drahému pánu, a odnikudž nehleděli pomoci než od něho. Činieteli vy to? Ha, ono k hadačom, k hadačkám, ono k žehnání, k leko-

vání, ono k uonomu i k onomu; a když již nikdéz nic nebude moci spomoci, tož teprve k bohu najposléze. Takt jest tento lid. Ale jestliže chceš, at by se tobě přiblížil milý pán a prišiel k tobě, učiniž takto: Pripraviz jemu duom srdce svého, aby tam žádné nečistoty nebylo — ano to lidé čini, když mají hosti jaké znamenité míti, že učistí v domě vse, cožby nečistého bylo a ozdobi duom koberci, pakli nemají, ale travau posteli. Takéž ty učiň: priejda před kněze otevři své srdce ten duom a vymet všechny nečistoty z něho a ozdob skutky dobrými, milosrdnými, dávaj almužny rád. Nebo teď pán Ježíš prišiel do Betfagé, jenž se vykládá duom aust. Milí křesťané, snažte se na to, abyšte tento čas svatého adventu řádně zachovali; dajte se na skutky mi[V^a sl. 1]losrdné a na vážné obieraní s bohem a s jeho dobrodēnstvím a bohdat k nám prijde a priblíži se svú milostí. Beřte sobě před oči, jako ono v knihách piesniček choť rekla: „Milý muoj mně jako snopek myrry a odpočívati bude v prsech mých“. Svatý Bernart to vykládá řka: „Ját tu myrru zbierám, ty hořkosti, kteréž jest podstaupil pro nás náš milý pán. Toť já podívám se, ano buoh nesmierný zavřien v životě panny pro nás, an v uobecnici místa neměl; opět nazriem tam an pláče a kviel v jesličkách, an malým pokrmem krmen. Nebo jako se zpívá na vánoce: „maličkým mlékem krmen jest“, nebo ona drahá dievka maličko toho mléka měla, neb chudiečká byla; nebylo co jiesti, aby mohlo hojně pokrmu býti — jako tyto chovačky, jež nepost(ie) se — aby mohla co dietěti dáti. Hlediz pak osmý den ani jej obřezují an již krev vylévá i vse by to duše dobrá (V^a sl. 2) měla zbierati a tudy se k náboženství zbuditi, hlediz pak dále, an ho diabel pokauší, an se postí.“ To vse svatý Bernart. „Hlediz an v zahradě krvavým potem se modlí, ba pohled a podívej se, an čeledín jeho jej zradil. Oh nahlédni a podívaj se jeho těm poličkuom, ani tepau, ruji, vychrknau i pliji naň na drahého pána; pohled na ty hřebieky, na to kopie, na rozdēlení raucha a hraní o ně v kostky; ba pohled na jeho opuštění, ano jej všickni opustili, prchli od něho; i mnies, aby to jemu nepřidalo bolesti, an, kteréž miloval, všickni od něho utekli, jediná máte žalostivá s ním zuostala“. Ještě die dále svatý Bernart: „I tět já myrry nezapomenu, jiežto jest napájen; a kříez těžký nesa, pod ním omdlěvá a klesá drahý pán, an jej k zemi přiráží. Pohledmež, milí křesťané, co sme naň to zvalili: babo, viešli to, že tvój ani mój nejmenší hřiech jemu bez mauky neprominul, [V^b sl. 1] než za všecky jest mušel trpěti. Podívaj se pak jeho koruně hlohové, pohled na to raucho posměšné, ješto jej v ně oblekli, a jako s bláznem se s ním trmáceli mezi biskupy. Pohled na to rauhaní, na bičování — pohled, an s velikým hlasem volaje i pustil duši; podívaj se, an hrobu svého nemá, ani prostěradla, veť by jej obinuli mrtvého, než Jozef s Nykodemem to opatřili.“ S těmi se všemi věcmi nyní tohoto času

křesťané měli by se poobierati vážně, sberauce se na modlitbách. O bylo by to mnohem lépe, nežli by se tu s těmi páteři jinak mysle lomcoval: Protož vám pravím, že bych velmi rád, abyšte se uměli nyní povobierati tento čas s tím milým Ježíšem, pánem naším. Než pak vzmě, co die dále čtení svaté: „Tehdy poslal dva z učedníkův svých“ totižto Petra a Jana „řka: „Jděte do kaštela, jenž proti vám jest a ihned naleznete oslici přivázanú a oslátko s ní; odvězte a přiveďte mi.“ [V^b sl. 2] Kaštel tento jest tento biedný svět, a že proti vám — nebo tento kaštel, svět tento biedný vždy jest byl proti poslóm božím, kteříž sú byli praví poslové božie. A proč to, že jest proti nim? Proto, neb jest řekl jim: „Vy jste suol země, vy jste světlo světa“: nebo práv(ě) kdyžby někomu suol v ránu sypal aneboli v oči, nebylo by jemu libo, neb by štpělo velmi — tak právě oslůž Krystovi, jenž sú jako suol a lid raněný hříechy: když se jim pak pravda praví, naučení se zdravá dávají ano nelibo, nemilo, hněvá se, bauří duše zlá, hanebná. Býváli kdy to do vás? Ha! Když vám kněz pravdu praví, a vy se zbauříte, zhaníte, cti na něm kusa neostavíte: a budete-li co za to trpěti? Hádajte! vámť se nezdá: ale shledáte, žeť vám to tak nesplyne. I kázal jim, aby odvázali voslice. Která jest to voslice? lid tento tělesný a hovadný; čím jest přivázán? Obyčeji a navyklostmi svými, [VI^a sl. 1] právy zemskými, rathúzskými, městskými. Ba byť které právo čert z horauciho pekla zamyslí, tedy neříkaj nic; pakli dieš, užříš aniť: „Ah, co nám chcete rušiti naše práva, á tací a tací popi nešlechetní, zradní!“ ano bude zjevně proti bohu. Ba jakž oni navykli, stěžka již co učiníš. Ba, dajte se odvázati, voslové, voslice! Na tyto pak ženy pyšné, hrdé, kdo je na to navede, aby ony své pýchy nechaly: křič, volaj, upěj: všeť jim jedno! Aby ony těch hlav chomútův velikých nechaly, ocasové aby se po nich neplížili, páteřův korálových nenosily, však by čert či křeč zlámal! Ba, dajte se odvázati, dajte, voslice a voslové hrubí! Pohleďtež pak na tyto lidi rytieřské, ješto netoliko aby odvázali, ale přivazují vosla, lid tento robotný nebožátka drauce je a laupiec bezprávně, daně na ně zamýšlejíce, těžká břemena vzkládajíce jako na osly. Nebo kto tyto rozpustilosti [VI^a sl. 2] nese: kolby, tance, deky rozličné? sedláci, robotný lid; kto jiné, kto tu pýchu těch lidí pyšných nebo těch žen? vše oni. Pán vydře na sedlácích i nakoupí ženě, aby krásně chodila — kdo by to vypravil? ješto jedině ten lid rytieřský právě jako krev z nich točí drauce je. O nastojte, ubozí páni, bojíteli vy se pekla? Než pak jakož die, že zástup, kterýž předcházíše a na zad se bráše, voláchu: „Osanna, spasení synem Davidovým, požehnaný, jenž se bére ve jméno božie“ — tam na východ slunce křesťané, ti Řekové, ještě ten obyčej mají, když kněz tělo božie zdviehá, tehdy všichni padnú na kolena a na tvář a říekají onen verš Davida: „Požehnaný jenž jest přišel ve jméno božie, buoh a pán

a osvietil nás!“ Milý bože, kterak křesťané v těch zemích umějí se k bohu míti! lépe nežli tento lid zdejší! Než pak že die: „Zástupové lámali ratolesti olivové a stlali na cestě“ [VI^b sl. 1] učiněž též. Oliva že jest tučná a olej dřevěnný z ní bývá: a olej znamená milosrdenství. I protož učinme takto: dajme se na skutky milosrdné: chudé krmiti tento čas svatý, odievati a tak jiné skutky milosrdné vésti. A jim raucha svá stláti na cestě: raucho znamená tělo naše: to tělo stláti, roztahovati, nyní tvrdě poléhati, přimrštiti jemu, postiti se tento čas svatý; pakli se kdo nemuož postiti, ale od masa se zdržeti, ujímati jemu, aby bujno nebylo. Dajž nám však, milý bože drahý, abychom tento čas svatý tak k tvé vuoli uměli strávit, abychom mohli býti účastnější tvého milého syna vtělení a jeho nevinné smrti. Amen.

V. Flajšhans.

XLVIII. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Opsal V. Hauer.

V musejní knihovně opavské jest rukopis na papíře obsahující latinský text církevních hymnů spolu s výkladem věcným i formálním. Předmluva začíná slovy: hec scribit gregorius in adventu domini. Na konci knihy jest vřočení: Et sic est finis, sit laus et gloria cristo et eius piissime virginí marie sub anno M^oCCCCXVIII^o in die sexti*) etc.

Strofy psány jsou písmem větším a vždy za jednou neb i za více strofami následuje výklad. Počátky všech hymnů měly míti malované iniciálky, ale jen u tří jsou provedeny barvou červenou, u dvou nakresleny jsou inkoustem (List 12a, 118b), u ostatních jest prázdné místo, nebo jest iniciálka naznačena malou literou. Všechny hymny jest 83 (mezi nimi o sv. Vojtěchu, Stanislavu, Prokopu, Lidmile, Václavu), a z těch mají 73 meziřádkový český překlad; nepřeloženy jsou hymny 45, 71, 72 a od 74 až do konce.

Český překlad jsou pouhé glossy; překládáno nebo jen smyslem vyloženo jest slovo za slovem, čím po stránce syntaktické vznikla hojnost nesprávností. Některá slova jsou přeložena dvakrát i třikrát, a tyto stejnovýznamné překlady umístěny jsou jednak prostě vedle sebe nebo připojeny částicemi: nebo, neb, toczyz, totyz. Vlastní jména glossator zřídka

*) Rukopis k opsání svěřil mi p. ředitel V. Prasek. V jeho článku „K dějinám školství ve Slezsku I. při zmínce o těchto hymnech omylem vytištěn jest rok 1413. (Program č. g. v Opavě. 1894 str. 17).

překládal, za to vysvětloval je zhusta obecnými: to město, ten prorok, ta země atd.

Aby opis byl věrný, bylo mou největší starostí. Najde tudíž čtenář hlásky *ye, y*, označeny čárkami neb tečkami jako v rukopisu beze všeho pravidla určitějšího. Z tvarů najde i toto: genit. plur. *neby*, *nebij* (= *nebi*?) 23a, 66a, 141a, 65a. Tvar tento zastupuje jen pluralní tvar latinský; sing. jest *nebe*, *nebye*; vyskytuje se ovšem i *nebes*.

Podobně tvořen jest lokal: *w fy mi* 12a, genit. *fyemye* praweho 15a. Podivné jsou vokativy: *bozy rytterzy wyborne* 138a, *strome fpaflytedlnofne* 65b. Na místě participia přijem jest *przyyam* 10a, 112a a j. v.

Odchýlil jsem se od rukopisu, že jsem užil v přepisu interpunkce, které v originalu není; dále že jsem předložky, příklonky: *by, fy, fye*, a p psal odděleně od příslušných jmen a sloves. Kde jsem si dovolil patrnou chybu v textu opravit, vysvětlil jsem ji pod čarou při označení hvězdičkami. Z více překladů jednoho slova položil jsem do textu jen jeden, ostatní označené číslicemi 1, 2, 3 atd. umístil jsem také pod čáru.

Rukopis má listy číslované. Číslo listů napsal jsem tam, kde začíná hymnus, litera *a* u čísla značí *lic*, litera *b* rub listu. Protože jsou listy od 145—150. v rukopisu dvakráte týměž číslem opatřeny, značí 2 nad číslem list druhý tak počítaný.

List 3a.

1.

Grates nunc omnes reddamus
Domino deo, qui sua nativitate
nos liberavit de diabolica
potestate.

Huic oportet ut canamus
cum angelis semper gloriam in
excelsis.

dieky¹⁾ nyní wsfychný vzdaj-
my²⁾ panu bohu, genz swym na-
rozenym nas wyfwobodyl³⁾ z dya-
belfke moczy.

tomuto fluffye⁴⁾ abychom zpye-
waly f angeli wzdy flawa⁵⁾ na
wyflosty.

List 4a.

2.

Natus ante secula dei filius
invisibilis, interminus, Per quem
fit machina celi et terre, maris
et in his degencium, Per quem

narozen przyed wyeký boży
fyn newýdomý, nefkonany, fkr-
zyez gehoz bywa okolek¹⁾ nebe
a zemye, morze a w nych by-

¹⁾ chwalý. ²⁾ oplatný, nawratný. ³⁾ zprostyl. ⁴⁾ mufý. ⁵⁾ to zpye-
wanye.

2. ¹⁾ stwrzenýe.

dies et hore labant et se iterum
reciprocant, Quem angeli in arce
poli voce consona semper canunt.

Hic corpus assumpserat fragile
sine labe originalis criminis
De carne maria virginis, quo
primi parentis Ewe culpamque
lasciviam tergeret.

Hoc presens diecula loquitur
prelucida, adaucta longitudine,
quod sol verus radio sui luminis
vetustas mundi repullerit genitus
tenebras. Hec nec nox vacat
novi sideris luce, quod magorum
oculus terruit scios, nec gregum
magistris defuit lumen, quos . . .
claritas . . . dei *)

Gaude dei genitrix, quam circumstant
obstitricum vice concincentes
angeli gloriam deo.

Criste patris unice, qui humanam
nostri causa formam assumpsisti,
refove supplices tuos. Et quorum
participem te fore dignatus es,
Jesu, dignanter eorum suscipe preces,
Ut ipsos divinitatis tue participes,
deus, facere digneris, unice dei.

List 7b

Eya recolamus laudibus piis
digna huius diei gaudia, in qua

dlyczych²⁾, skrzye gehoz dnowe
a hodyný hynu³⁾ a sye opiet
nawraczugi⁴⁾, kterehez angelowe
na wyssofti nebye okola hlafsem
rownym⁵⁾ wždy chwale.

tento tyelo przygyal byesse
krzehke⁶⁾ bez polkwny przyro-
zeneho⁷⁾ hrzyechu z tyela⁸⁾
marzye panny, kterymz prwnyeho
rodyczye adama a ewýnu wýnu⁹⁾
chlypnoft¹⁰⁾ fetrzyel by.¹¹⁾

to nynyeffy dneku mlwy¹²⁾
przyefwyetlý¹³⁾, przýmnožený dlu-
hoftý, ze¹⁴⁾ prawe sluncze po-
prfkem fweho fwyetla zaftarale¹⁵⁾
fwyeta zahnal bý¹⁶⁾ narozene
tmý¹⁷⁾ tato nocz fwyety¹⁸⁾. nowe
hwyezdy fwyetlem, kteraz mu-
drzczow oczy zhrozyla gefť wyefťye,
any řtad myřtrom¹⁹⁾ zbylo gefť²⁰⁾
fwyetlo, kterez . . . yafnoft²¹⁾
. . . bozych.

radny fye bozye rodyczko,
kteruz oftupugi²²⁾ babek poma-
hacek myeľto zpiewagycze an-
gelowe flawu bohu.

gyezyľfy otczye²³⁾ gedinaczku,
genz czlowyeczřku dle nas²⁴⁾
zpoffobu²⁵⁾ przyyaly fy, obzyw
twe modlyczye. a kterýchz**)
uczastna tye raczyl gfý, ge-
zyľfy, dobroťywfye gych przygmy
proľby²⁶⁾, aby gye bozľtwye
tweho vczafťny, buoze, uczy-
nyťy racz, gedynaczku bozy.

3.

nuze czytemy chwalamy my-
ľoftywymý dořtoynýe tohoto dne

³⁾ zywucznych, ³⁾ mýgyegý. ⁴⁾ obnowugi. ⁵⁾ řpolu zwucznyhm hlafsem. ⁶⁾ male, mlade. ⁷⁾ pochopneho ⁸⁾ z maffa. ⁹⁾ hrzych. ¹⁰⁾ drzkoft, drzľywoft. ¹¹⁾ řhladyľ bý, ¹²⁾ řkazuje (psáno: řkuzuge). ¹³⁾ przygaffna. ¹⁴⁾ aby. ¹⁵⁾ wetche. ¹⁶⁾ odehnal bý ¹⁷⁾ temnoftý. ¹⁸⁾ neprazdný. ¹⁹⁾ paľřizom. ²⁰⁾ nebilo gefť. ²¹⁾ fwyetloft. ²²⁾ oftupýly gfu. ²³⁾ otczow. ²⁴⁾ pro naff. ²⁵⁾ podobu. ²⁶⁾ modlyťbý.

*) . . . neřitelfno v rukopise. **) psáno: ackterýchz.

nobis lux oritur gratissima.
Noctis interit nebula, pereunt
nostri criminis umbracula.

Hodie seculo maris stella est
enixa nove salutis gaudia. Quem
tremunt baratra, mors cruenta
pavet ipsa, a quo peribit mor-
tua. Gemit capla pestis antiqua,
coluber lividus perdit spolia,
homo lapsus, ovis abducta, re-
vocatur ad eterna gaudia.

Gaudent in hac die agmina
angelorum celestia, Quia erat
dragma decima perdita et est
inventa.

O culpa nimium beata, qua
redempta est natura. Deus, qui
creavit omnia, nascitur ex fe-
mina.

Mirabilis natura mirifice in-
duta assumens, quod non erat,
manens, quod erat. Induitur
natura divinitas humana, quis
audivit talia, dic rogo, facta?

Querere venerat pastor pius,
quod perierat. Induit galeam,
certat ut miles armatura. Pro-
stratus in sua propria ruit hostis
spicula, auferuntur tela, In
quibus fidebat, divisa sunt illius
spolia, capta preda sua.

Cristi pugna fortissima salus
nostra est vera. Qui nos suam
ad patriam duxit post victoriam,
in qua sibi laus et eterna.

radoſti, w nemz nam ſwyetlo
wzchazye najwzacznyeffye. noczy
hyne mlha, hynu ¹⁾ naffeho
hrzyechu temnyczye.

Dnes ſwietu morzſka hwyezda
wydala geſt nowe ſpaſſenye ra-
doſty. gehoz ²⁾ trzeyſſu ſſye
pekla, ſmrt krvawa ſtrachuge
ſye, ona. od kohoz ſeyde ³⁾
umrla. ⁴⁾ stonye yata ſelma ſtara,
had plzký ztraczuge lupezýe, czło-
wyek kleſly, owczye zwedena,
nawraczuge ſye k wyeczným ra-
doſtem.

radugy ſye w ten den zaſtu-
powe angelow nebeſty, nebo
byeffe penyez deſſaty ztraczen
a geſt gyz nalezen.

o wyno przyelyſ blažena, pro
kteruz wykupeno geſt przyroze-
nye. buoh, genz ſtworzył geſt
wzlyechný wyeczy, rody ſſye
z zený.

dywne przyrozenye dywnye
obleczenewzaw ⁵⁾, czoz nebyeffe,
oftaw, ⁶⁾ czoz geſt byl. oblaczy
ſſye przyrozeným božſtwye czło-
wyeczſkym, kto ſlyſſal geſt take,
powyez proſty, ſkutký?

hledat przyſſel byeffe paſtýrz
myloſtywý, czoz bylo zahinulo.
oblaczy helm, bogyuge jako
rytirz odyenym. ⁷⁾ porazen ⁸⁾ od
ſweho zwlaſtſtnyeho ⁹⁾ powaly ſye
neprzyetel ſſipu, odneffený by-
wagy ſypowe, w nychz ⁹⁾ do
wſaſſe, glu rozdyelený gehu lu-
pezowe, odyata korzyſt.

buozi bog nayſſylnyeffý ſpaſa
naſſe geſt prawa. kterýz nas do
ſwe wlaſtý uvedl geſt po wy-
tyezſtwý, w nyez gemu chwala
geſt wyeczna.

3. ¹⁾ mygyegý. ²⁾ przyed kymz. ³⁾ zahine. ⁴⁾ umrtwena. ⁵⁾ przyyam.
⁶⁾ oftawage. ⁷⁾ tyeleſſenſtwym. ⁸⁾ w ſſwem. ⁹⁾ gymz.

*) psáno: porazez.

List 12a.

4.

Promissa mundo gaudia superna solvit gracia die ista. In virgine fecunditas, in prole fulsit deitas die ista.

In supernis genitus sine matre, hac in valle natus est sine patre die ista. Virga yesse florida fructum dedit, gedeonis vellera ros infudit die ista.

Lapis ille reprobis iunctus parietibus unum fecit angulum die ista. Elizeus exiit et defunctum adiit subsecutus baculum die ista.

Pressus prede (1) mulieris colluber contritus est die ista. Mons de monte sine manu hominis abscisus est die ista.

Eructavit cor supernum verbum bonum, manducavit homo panem angelorum die ista. Sator exit seminare semen verum, novus esse cepit antiquus die ista.

Veritas de terra, de syon emanuel ortus est et missus in salutem israel die ista. Splenduit lucerna, quam accendit mulier, micuit, quod vidit ezechiel die ista.

Fides matris virginis obumbraviem flaminis verbi vis et hominis cathaplasma comfecerunt die ista. Hoc respirant miseri, spoliantur inferi, cedunt nobis

flybene fwyetu radošty fwrchowana naplynla gešt¹⁾ mylošt tohoto dne. na pannye plodnošt, w plodu²⁾ škwlyelo fye božftwyte*)

na nebý narozen bez materze, w tomto udoly narozen gešt bez otcze tohoto dne. prut gešfow kwyetný plod*) dala gešt, gedeonova runu rošša polyła gešt³⁾ tohoto dne.

kamen ten zawržený przygednan styenam geden uczynyl gešt kut tohoto dne. ten prorok wyšfel gešt, nmrleho došfel podpyeragye fye na hol dnes.

štyšften nohu zeny had⁴⁾ zetrzyen gešt dnes. hora š horý bez ruký⁵⁾ czlowyeka frzyezana gešt⁶⁾ dnes.

wypuštilo gešt fwrchnye řdceze dobre slowo. geđl gešt czlowyek chleb angelský dnes. rošfjewacz wyšfel gešt rošfjewat⁷⁾ fyemye praweho,**) nowy⁸⁾ bytý poczal gešt štary⁹⁾ tohoto dne.

prawda¹⁰⁾ z zemýe, š hory¹¹⁾ buoch š namý pošfel gešt a pošlan pro špašfenýe lidu dnes. blštyela fye šwyecznyczyž, kteruz zazhla gešt zena, fwyetylo¹²⁾, czoz wydyl ten prorok dnes.

wyera matký panny zaštyenenýe ducha šwatheho buocha fłowa moc a czlowyeka flaštr¹³⁾ zdyelaly fu¹⁴⁾ dnes. škrzye to oddychugý hubeny,¹⁵⁾ oblupena bywagy pekla, powštawagy nam

4. 1) fwrchnýe zaplatyla gešt. 2) w fymi. 3) šmoczyla gešt. 4) plž. 5) bez pomoczy. 6) šwalena gešt. 7) rošfjewatý. 8) rodyw šfye. 9) nenarozeny. 10) criftus. 11) š nebe. 12) zzyewylo fye. 13) lek. 14) šmyšfyly gfu. 15) hrzyešfny.

*) die ista zde nepřeloženo. **) psáno: plud.

**) zkratka pweho.

superi, renovatur ordom rerum
die ista.

Hec beneficia sacra leticia
recolat ecclesia die ista. Deo
sit gloria, ex cuius gratia supe-
ramus celestia die ista.

nebesty, obnowuge slye rzad
wyeczý dnes.

toto dobrodyenýe swatym
wesselym pamatuy kofstel tohoto
dne, bohu bud slawa, z gehoz¹⁶⁾
mylofty przyemahamy nebeske
dnes.

List 17a.

5.

Hanc concordii famulatu co-
lamus solemnitate Auctoris il-
lius exemplo docti benigno Pro
persecutorum precantis fraude
suorum.

O stephane, signifer regis
summi, bone, nos exaudi pro-
ficue, (?) qui es exauditus pro
tuis inimicis. Paulus tuis pre-
cibus stephane te condam per-
secutus cristo credit. Et tecum
tripudiat in regno, cui nullus
persecutor appropinquavit.

Nos proinde nos supplices ad
te clamantes et precibus te pul-
santes oratio sanctissima nos
tua semper conciliet deo nostro.

Te petrus cristi ministrum
statuit, Tu petro normam cre-
denti astruis ad dextram summi
patris ostendendo, quem plebs
furens crucifixit. Te sibi cristus
elegit stephane, per quem fi-
deles suos corroboret, se tibi
inter rogatus (?) saxorum so-
lacio manifestans. Nunc inter
inclitas martirorum purpuras
corruscas coronatus.

tuto sgednanu sluzbu cztymý
slawnoft nawczytele toho¹⁾ przy-
kladem nawzený dobrotywym
protywnykw prossyeczeyho za
lest swych.

O stepane, znamenýenoslye
krale swrchnyeho dobrý, nas
wslýl slatecznye, genz²⁾ wslýlan
za tve neprzately. pawel twymý
prosbamý slyepane tye kdz
pudye³⁾ gezyflowý wyerzý. stebu
a raduge slye⁴⁾ w kralowstwy,
kamz⁵⁾ zadný protywnyk przy-
blyzhu slye.

nas protoz*) nas modlyczye
k tobye volagýczye, probami
tye napomynagycze⁶⁾ modlytwa
swata nas twa wždy myrz buchu
nassemu.

týe petr cristowa sluhu wstawyl,
tý petrowý rzeholu⁷⁾ wyerzenýe
zposlobugeff⁸⁾ na prawyczy swr-
chnyeho otczye ukazuge toho,
gehoz lid prchlywy⁹⁾ wkrzy-
zowal. tye sobýe gezyff**)
zwolyl slyepane, skrzye ktere-
hoz wyerný swe poslylnyl bý, slye
toby u wal¹⁰⁾ skrzemenow utye-
slenye zgiewuge.¹¹⁾ gyz nynýe
mezi wybornýmý muczednykow
zlatohlawý skwyff slye koruno-
wany.

¹⁶⁾ z czyez.

5. ¹⁾ onoho. ²⁾ kteryz. ³⁾ tobye dawno, nyekdy, protywy slye.
⁴⁾ pleffe. ⁵⁾ komuz. ⁶⁾ tlukucze. ⁷⁾ zprawu. ⁸⁾ ustawugeff. ⁹⁾ blaznywy.
¹⁰⁾ mezy uwalý, prudkofty. ¹¹⁾ ukazugie.

*) skratka: ptoz. **) psáno gyzyff.

List 20a.

6.

Johannes, Jesu cristo multum dilecte virgo. Tu eius amore carnalem in navi parentem liquisti. Tu leve coniugis pectus respuisti messiam secutus, ut eius pectoris sacra meruisses potare fluentia.

Tu que in terra positus gloriam conspexisti filii dei Que solum sanctis in vita creditur contuenda esse perhenni. Te critus in cruce triumphans matri sue dedit custodem, ut virgo virginem servares atque curam subpeditares.

Tu te carcere flagisque fractus testimonio pro cristi es gavisus Idem mortuos suscitans in que Jesu nomine venenum forte vincis. Tibi summus tacitum ceteris verbum suum pater revelat.

Tu nos omnes precibus sedulis apud deum semper comenda, Johannes cristi care.

Gene, gezu criftowy mnoho¹⁾ mylý panyčze. ty gehu mylofti²⁾ tyelefnego na lodý rodyčze³⁾ opuřtyl fi. ty lehke manzelký prfý zhrzyel řý řpaffitele. nařhledugýe, aby gehu prřfý řwate zařfluzye pyty potoký.⁴⁾

ty řet (= opět?) na zemý polozen řlawu obezřzyel řý řyna bozyeho, ktera tolyko řwatym w řywotýe wyerřena geřt řpařřena řfýtý u wyecznem. týe gezyřř na křzyřý wytyezye materzy řwe dal geřt řtrazy, aby panycz panny řřřzyehal, bý a take peczy řpodnořyl bý.⁶⁾

ty řye řalarzem vřřpenym⁷⁾ umdlyw za řwyedecřřtwýe bozye řadowal řý řýe. tyz mřřwe křzyeřřřř a w gyezyřřlowye weygmenye ged řilny przyemahall. tobýe naywyřřý tayne nad gyne řlowo⁸⁾ řwe otecz řzewuge.

ty ný wřřyechný řřřřbamý vřřřawnymý przyeř bohem wřřý řporucz, gene, bozy řmylaczku.

List 23a.

7.

Verbum dei deo natum, quod nec factum nec creatum venit de celestibus, hoc vidit, hoc attractavit, hoc de celo reseravit Johannes hominibus.

Inter illos primitivos veros veri fontis rivos Johannes exiliit, Toti mundo propinare nectar illud salutare Quod de trono prodiit.

řlowo¹⁾ bozye z boha narořene, ktere any řřworořeno any uczyneno przyřřlo ř neby, to wydyel geřt, to tykal geřt, to ř nebe řzewyl ge řan řydem.

Mezi tyemý řřwnýmý řřřřwymý řřawe²⁾ řřudnyčze³⁾ řřřtoky³⁾ řan wyřřkocřřł. wřřřemu řwyetu řenkowaty⁴⁾ řpyte⁵⁾ to řpaffiteřřne, ktere z řřřřlyčzye řřřřlo geřt.

6. ¹⁾ welmý. ²⁾ pro (ř) gehu myloft. ³⁾ oteče. ⁴⁾ pyřma. ⁵⁾ obezřřřena. ⁶⁾ řodřřřřřřř. ⁷⁾ w olegý. ⁸⁾ řweho řyna.

7. ¹⁾ řyn bozy. ²⁾ boha. ³⁾ apořřřřř. ⁴⁾ kazatý. ⁵⁾ narečzenye.

*) řřřřřřř: řřřřřřř, řřwe.

Celum transit, veri rotam
solis, vidit ibi totam mentis
figens aciem speculator spiri-
talis, quam seraphin sub alis
dei vidit faciem. Audit in giro
sedis, quid psallant cum cytha-
redis quater seni proceres. De
sigillo trinitatis nostre numo
civitatis impressit caracteres.

Iste custos virginis archanum
originis divine misterium scri-
bens ewangelium mundo de-
monstravit. Celi cui sacrarium,
suum cristus lilium filio tonitru
sub amoris mutui pace comen-
davit.

Haurit virus hic letale, ubi
corpus virginalis virtus servat
fidei. Pena stupet, quod in pena
fit Johannes sine pena bulientis
olei. Hic naturis imperat, ut et
saxa transferat in decus gema-
rum. Quo iubente riguit, aurum
fulvum induit virgula silvarum.

Hic infernum reserat, morti
iubet referat, quos venenum
stravit. Obruit quod ebeon che-
rintus et marchion perfide la-
travit.

Volat avis sine meta, quod
nec vates nec propheta evolavit
alcius. Tam implenda quam im-
pleta nunquam vidit tot secreta
purus homo purius.

nebe proffel, praweho kolo
fluncze, widyel gest tu weffken
myľŕy uprzyew zrak ſpatrzytel
duchowný, yako bohonoľŕý pod
krzydľý buozý wydyel twarz.
flyľſal gest w okolu ſtolyczýe,
czo zpiewali by hudbamý cztrzy-
mezdczyetma knyezet. z peczetý⁶⁾
ſwate trogyczýe naľſheho penyezem
myeľta⁷⁾ wtyľk gest rodowý zna-
menýe.

tento ſtraze panny tayne po-
czatka⁸⁾ bozľkeho zgyewenýe
piľŕýe czenýe ſwyetu ukazal.
nebe gemuz ſkryľŕý poľwatnu,
ſwoy gezyľſ kwyet⁹⁾ ſinu zwy-
ſtugyczýemu ſpolu gýe myľoľtý
pod pokogem poruczyl gest.

pie gyed tento ſmrtnedľný, kdez
tyelo panenľke mocz zachowawa
wyeri. muka¹⁰⁾ dywy ľŕe, zze
w mucýe¹¹⁾ bywa Jan bez
muký¹²⁾ wruczýeho olegýe. tento
przyrozenym wyeczem przyka-
zuge, že y kamenýe¹³⁾ promye-
nyľ bý w kraľŕu perel.¹⁴⁾ kterymz
przykazugyczým ztwrdlo gest,
zlato ryzýe wzal ge¹⁵⁾ prutek
ľeľny.

tento peklo odmyká,¹⁶⁾ ſmrtý
przykazuge, aby nawratyla, kte-
rez geď vmrtwyl. .¹⁷⁾ zruľſyl,
czoz tak reczený pohan. . taky
czarodyeynyk newyernýe ſtyekal
ge.¹⁸⁾

lecze ptak bez czyle, ze aný
kazatel aný prorok wyetľ ge
wyľſe. tak napľnyegyczých¹⁹⁾
yako napľnyených nikdy wydyel
ge toľyk tajných wyeczý ľamý
czľowyek pľnyegý.²⁰⁾

⁶⁾ z znamenýe. ⁷⁾ czľowyetľtwye, týela. ⁸⁾ narozenýe. ⁹⁾ matku.
¹⁰⁾ muczytel. ¹¹⁾ w olegý. ¹²⁾ bez utrpenýe. ¹³⁾ y ſľkrzemenýe. ¹⁴⁾ w kraľľnu
zpoľľobu draheho kamenýe. ¹⁵⁾ wzwlek gest. ¹⁶⁾ otwýera. ¹⁷⁾ zahubyl.
¹⁸⁾ kazal. ¹⁹⁾ geľte napľnyene wyecze magy byty. ²⁰⁾ czyľtýe.

Sponsus rubra veste tectus
visus sed non intellectus rediit
ad palacium. Aquilam ezechiel
sponse misitque de celis referre
mysterium.

Dic dilecte de dilecto, qualis
sit ex dilecto sponsus sponse
nuncia. Dic, quis cibus angelo-
rum, que sint festa supernorum
de sponsi presencja. Veri potus
intellectus, cenam cristi supra
pectus sumptam nobis resera.
Ut cantemus de patrono coram
agno coram trono laudes super
ethera. Amen.

chot²¹⁾ czerwonym²²⁾ tyelem
odyen wydyen ale nefrozumen
nawratyl sye do syeny. orla²³⁾
ezechyele proroka choty²⁴⁾ poflal
geft f nebe rozprawytý²⁵⁾ tajnu
wyecz.

powyez mylaczku*)²⁶⁾ o my-
lykowy, ²⁷⁾ kteraký byl bý z my-
leho ²⁸⁾ chot choty²⁹⁾ zwyestug.
powyez, kteraký pokrm angelsky,
kte gfu sławnošty słwrehnych
choty³⁰⁾ z przytomnošty. pra-
wego napogy rozum, weczery
kristowych na prfech wzatu nam
zzygew, abychom zpiewalý o dyc-
dycý przyed berankem, przyed
stolicý chwały na wyšofty. Day
to boh.

List 30a.

8.

Laus tibi criste, patris optime
nate, deus omnipotencie. Quem
celitus iubilat supra astra in-
euntem plebis decus armonie,
Quem agmina infancium sonoris
ymnis colaudant etheris in arce.

Quos impius ob nominis odium
tui misero straverat vulnere.
Quos pie nunc remuneras in
celis criste pro penis nitide.
Solita usus gratia, qui tuos ornas
coronis splendide.

Quorum precibus sacris dele,
precamur, nostre pie crimina
vita. Et quos laudibus tuis iun-
xeras, nobis istinc dones cle-
mens favere. Illis eterne dans

chwała tobye criste, otcze
najlepfý synu, boze włsemohucz-
nošty. ktereho nebeský chwały
na nebesa gduczyeho lydu¹⁾
okraffa hudby, ²⁾ ktereho zaftu-
powe mladatek³⁾ zwuczny-
mý chwalamý spolu chwale nebe na
wyšofty.

kterez nemyloštywý gmena
pro nenawyst twego hnbeni za-
hubyl ranu. kterez myloštywy
nyný obdarzugell w neby ge-
zyffý za utrpeny⁴⁾ yafny
zwykle uzywagý mylošty, genz
twe okraflugell korunamy skwošt-
ny.

kterych prosbamý słwatymý
šlad, prošýmý, našeho mylošty-
wý hrzyechý zywota. a kterez
tym chwalam przygednal, nam
zde day, myloštywý, przýety, gym

²¹⁾ cristus ²²⁾ krwawym. ²³⁾ Jana. ²⁴⁾ czyerkwý. ²⁵⁾ zgyewytý. ²⁶⁾ Jo-
hannes (= Johnes). ²⁷⁾ cristovi ²⁸⁾ buoha. ²⁹⁾ czyerkwý słwate. ³⁰⁾ crista
8. ¹⁾ ofladky. ²⁾ zwuczby. ³⁾ nemluwnyatek. ⁴⁾ za muky.

*) psáno: mylaczka.

lumen glorie, nobis terrena concede vincere.

Ut liceat serenis actibus pleniter adipisci dona tue glorie, herodis ut non fiat socius quisquis in horum laude se exercet propere, sed eternaliter cum eisdem catervis tecum sit domine.

List 32b.

9.

Letabundus exultet fidelis chorus alleluja; regem regum intacte profudit chorus, res miranda.

Angelus consilii natus est de virgine. sol de stella. Sol occisum nesciens, stella semper rutilans valde clara. Sicut sidus radium profert, virgo filium pari forma, neque sidus radio neque mater filio fit corrupta.

Cedrus alta libani conformatur ysopo valle nostra. Verbum ens altissimi corporali passum est carne sumpta.

Ysaías cecinit, synagoga meminuit, nunquam tamen desinit esse ceca. Si non suis vatibus, credat vel gentilibus sibilinis versibus hec predicta. Infelix propera, crede vel vetera, cur dampnaberis gens misera. Natum considera, quem docet litera, ipsum genuit puerpera maria.

wyeczne dawagýe swyetlo flawy, nam zemlke wyeczý poycz pryemoczý.

aby bylo flufno jasnýmý skutky vplnýe dogyti darow twe myloftý, herodow aby nebyl towarzýš, ktozkoľ w gych chwale ukazuge lye⁶⁾ lpyeffnýe, ale wyecznyé f tymyz flafupý flébú bud, pane.

weffelý raduy lye wyerný flbor, chlwa bohú; krale nad krale nepofkwrnnye¹⁾ wylil gefl flbor, wyecz dywna.

angel radi narodyl lye gefl z panný, sluncze z hwyezdý. Sluncze zapadu newyeda,²⁾ hwyezda wzdy pleflawa welmy⁴⁾ czýfla. jakoz hwyezda paprflkem (!) wydawa, panna lyna rownu podobu,⁵⁾ aný hwyezda poprflkem any matie lynam bywa poruflfena.

czedrýšl wyffoky libanlý przyrownawa flýe yfopu w naflem udolý. flowo byt⁶⁾ naywyflýeho tyeleflnym⁷⁾ trpyelo gefl tyelem wzatým.

yfaías wyzpiewal gefl,⁸⁾ zydwofky flbor pamatuge, nykdy wflak przyefftawa býty fllep.⁹⁾ acz newyerzy flwým prorokom, wyerz affa¹⁰⁾ pohanflkym¹¹⁾ lybylynam werflom¹²⁾ týto propowyedene wyeczý. neflafltny przyblyz lye, wyerz ale fltare,*¹⁾ procz potupen buefl, hułeny lide. narozeneho znamenaf, gehoz vkazuje pýflmo, geho porodyla rodyczye omladyflka.

⁵⁾ zpořfobuge.

9. ¹⁾ neporuffenýe. ²⁾ nevmyegýe. ³⁾ plapolawa. ⁴⁾ prýfelyfl ⁵⁾ zpořfobu, twornyczy. ⁶⁾ lyn. ⁷⁾ hmotnym. ⁸⁾ prorokowal. ⁹⁾ oflepen. ¹⁰⁾ ale.

¹¹⁾ pohanom. ¹²⁾ rzyeczyem.

*¹⁾ zkratka: fltae.

List 36b.

10.

Festa cristi omnis cristianitas celebret, Que miris sunt modis ornata cunctisque veneranda populis. Per omnipotentis adventum atque vocationem gentium.

Ut natus est cristus, est stella magis visa lucida. At illi non cassam putantes tanti signi gloriam, secum munera deferunt, parvulo afferunt ut regi celi, quem sidus predicat. Atque aureo tumidi principis lectulo transito cristi presepe queritant.

Hinc ira sevi herodis fervida invidi recens rectori genito betleem parvulos precepit ense crudeli perdere. O criste, quantum patri exercitum juvenis doctus ad bella maxima populis predicans colligis sugens cum tantum miseris.

Anno hominis tricessimo subtus famuli se incliti inclinaverat manus deus consecrans nobis baptisma in absolutionem criminum. Ecce spiritus in specie ipsum alitis innoxie uncturus sanctis pre omnibus visitat semper ipsius contentus mansione pectoris. Patris etiam insonuit vox pia veteris oblita sermonis, „penitet me fecisse hominem“ — „Vere filius es tu meus michimet placitus, in quo sum placatus, hodie, te, mi fili, genui. Huic

hody¹⁾ bozye wflechno krzye-ftanŭtwo ſław, kterez dywnýmŷ gŭ obyčyjegy okraſlene wfemu a czytyedne lydem wfſemocznego ſkrzye przychod a powolanŷe pohanow.

kdyz²⁾ narodyl ſŷe gezyſſ, geſt hwyezda mudrczom³⁾ wydŷena ſŷwyetla. a onŷ ne darŷemnu⁴⁾ mnyecze⁵⁾ takeho znamŷe ſławu, ſŷebu darŷ neſſu, maŷyczkemu dawagŷ⁶⁾ jako kraly nebye, ktoreho hwyezda ukazuŷe. a zlatteho naduteho⁷⁾ knyzezyete lozŷe netbagycz⁸⁾ criftowych gyſſŷly hledagŷ.

proto hnyew vkrutneho heroda wruczŷ zawyſtneho nowŷ zprawczŷ narozenemu w betlemŷe maliczke przykazal meczem vkrutnym hubitŷ. O gyezyſŷŷy, kolikŷ otczŷ zaſtup mladŷ naučeny k bogyem welykym lidu kazŷe ſbyeraſſ, ſŷa ſ tolyko mladatkŷ.

leta czlowyetcztwy trzŷdŷafateho pod ſluhi⁹⁾ ſŷe wyborneho pokorzyl byeſſe¹⁰⁾ ruczŷe buoh poſwyeczugŷe nam krztu k zproſteny hrzyechow. ay duch w twarzŷ gehu ptaka newynneho, aby zmaزال, nade wfŷŷe ſwate nawſtyewuge wzdy gehu zdrzyen przyebitkem prŷŷy. otczŷe take zawznyel geſt¹¹⁾ hlaſ myſtoſtywŷ ſtare zapomanuv rzyeczŷ zel mŷ geſt uczynywſſe czlowyeka — wyeru¹²⁾ ſyn gŷŷ ty moŷ mnye ſamemu libezny,¹³⁾ w nyemz

10. ¹⁾ ſlawnoſtŷ. ²⁾ jakz. ³⁾ kralom. ⁴⁾ nemarnu. ⁵⁾ wyerzyecze. ⁶⁾ obyetugŷ. ⁷⁾ pyſneho. ⁸⁾ zhrzyewſſe. ⁹⁾ pacholka. ¹⁰⁾ naklonyl byeſſe. ¹¹⁾ ſlyſſan geſt. ¹²⁾ gyſtye. ¹³⁾ myŷly.

omnes auscultate populi preceptori.

głem ukogen dñes, tye, moy
lynu, urodyl sem, tomuto¹⁴⁾
wzlychny lide holduyte przyka-
zately.

List 40a.

11.

Dixit dominus ex basan: convertam convertam in profundum maris. Quod dixit et fecit, saulum ut stravit, paulum et statuit. Per verbum suum incarnatum, per quod fecit et secula.

Quod impugnans dum audivit: saule, saule, quid me persequeris? Ego sum Jesus, durum est tibi, ut recalcitres stimulo.

A facie Domini mota est terra contremuitque mox et quievit, Dum cognito credidit Domino paulus persequi cessans conchristianos.

Hic lingua (sic) tuorum est canium ex inimicis rediens ad te deus. Dum paulus in ore omnium sacerdotum iura dat preceptorum docens crucifixum non esse alium preter cristum deum. Cum patre qui regnat et sancto spiritu, cuius testis paulus.

Hic lingua sacerdotum more canis dum perlinxit legis ewangelii duos molares in his contrivit Corrosit universas species medicinarum, quibus curantur saucii, reficiuntur enutriendi.

Quo docente deum mare

rzekl gest pan buoh z toho myesta lucheho, obratym w hlubokost morzye. czoz rzekl y uczynyl gest, sflawla yakk porazyl, pawla y wstawyl skrzye flowo swe omassyle,¹⁾ skrzye kterez uczynyl y wyeky.

kterez wyboguge²⁾ kdy slyfal gest: sflaule, sflaule, procz mye pudyfl³⁾? Ja ssem gezyff, twrdo⁴⁾ gest tobye, aby odolal oftnu.

przyed twarzý bozi hnula sýe gest zemye, zatrzyešla sýe a yhned y potychla,⁵⁾ kdyz poznanemu wyerzyl panu pawel protywyty sie przyestawagy spo-lukrzyestanom.⁶⁾

tento jazik twych gest pflow z neprzatel nawratyw sýe k tobye buoze. kdy pawel w ustech wsflych knyzezi prawa dawa przykazany. kazye⁷⁾ wkrzyzowaneho nebytý gineho kromye crista buoha, f. otczem genz kraluge y swatym duchem, gehoz swydek pawel.

tento jazyk knyzezy obyczegem pfa kdy prolzal ge zakona starého y ctenye⁸⁾, dwa zubi stranownye w nych shlodal.⁹⁾ shlodal ge rozlyczne masty lekow, gymyz lecheny bywagy raneny, nassifcheny bywagy laczny.

kterehoz kazyeczyeho buoha

¹⁴⁾ tohoto.

11. ¹⁾ lyna, wtyelene. ²⁾ kteremuz protywyte sýe. ³⁾ my sýe protywyfl. ⁴⁾ nelnadno. ⁵⁾ przyestala. ⁶⁾ pudyty oflaw krzyestanow. ⁷⁾ uczye. ⁸⁾ noweho zakona. ⁹⁾ zctrzyel.

vidit et fugit Jordanus conver-
sus est retrorsum. Quia turba
gencium relicto viciorum pro-
fundo og rege basan confuso
Te solum adorant cristum crea-
torem, quem cognoscit in carne
venisse redemptorem.

morze wydylalo¹⁰⁾ y uteklo.
Jordan obrátil sje gešt zpyet.
nebo zašup pohanów opuštyw
hrzyechow hlubokostý tak rze-
czeneho krale baganškeho po-
haneneho tje sameho¹¹⁾ czty
crista boha štworzytele, gehoz
zna w tyele przygyti wykup-
pitele.

List 43b.

12.

Concentu parili hic te maria
veneratur populus teque piis
colit mentibus. Generosi abrahe
tu filia veneranda regia de david
stirpe genita. Sanctissima cor-
pore, castissima moribusque
omnium pulcherrima virgo vir-
ginum.

Letare virgo et mater nobilis
gabrielis archangelico que ora-
culo credula genuisti clausa fi-
lium. In cuius sacritissimo san-
guine emundatur universitas per-
ditissimi generis ut promisit
deus abrahe.

Te virga arida aaronis flore
speciosa perfigurat maria sine
viri semine nato floridam. Tu
porta iugiter serata, quam
ezechiel vox testatur maria soli
deo pervia esse crederis.

Nobis exemplum cupisti co-
mendare subisti remedium po-
lutis statutum matribus. Ad
templum detulisti tecum mun-
dandum, qui tibi integritatis
decus deus, homo genitus. ada-
xit, intacta genitrix.

rownym zpyewanym tento tye
marýa czty lyd a tye dobroty-
wymý chwalý myšlemý. vroz-
neho¹⁾ abrahama ty dczera po-
teztywa kraleweho dawydowa
pokolenýe urozena. nayššwa-
tyeyššye tyelem nayečyšštyeyššye
nrawy*) a mezy wššyemý nay-
kraššye panna***) nad panny.

wessel sje panno a matko šfle-
chetna gabrielowu archangelowu
zwyestowaný wýerzyczýe vrodylal
zawrzyena lynu, w gehoz napo-
šwatnyeyššye krvý wyczyššena
bywa rozlycznost zatraczeneho
pokolenýe jako šlibýl buoh abra-
hamowý.

tye prut suchý²⁾ aronow na
kwyetu draha³⁾ znamena bez
muzškeho semene lynem kwyetnu.
tý brana vštawnye zamczena,
kteruz ezechielow hlas šwyedečý
šamemu buohu czyešta ote-
wrzyena bytý wyerzena glý.

nam przyklad žadala glý ošta-
wytý⁴⁾ podštopila glý lek po-
škwrněným uštaweny materam.
do chramu donešla šy š sebu
k oczyštený, který tobýe czyelošty
cznošt⁵⁾ buoh člowyck naro-
zený přymnožyl gešt neporuššena
rodyczko.⁶⁾

¹⁰⁾ prozřelyo. ¹¹⁾ gedyneho.

12. ¹⁾ šflechetneho. ²⁾ metla uwadla. ³⁾ kraššna. ⁴⁾ poruczytý. ⁵⁾ okraššu. ⁶⁾ matko.

*) psáno: nrawy. **) zkratka: pana.

Letare, quam scrutator cordium et renum probat habitu Jesus Christus singulariter dignam sanctam mariam. Exulta cui parvulus arisit tunc maria, qui letari omnibus et consistere suo nutu tribuit.

Ergo quique colimus festa parvuli cristi propter nos facti eiusque pie matris marie, Si non deo possumus tantam exequi tardi humilitatem, forma sit nobis eius genitrix.

Laus patri glorie, qui suum filium gentibus et populis revelans israel nos sociat. laus eius filio, qui suo sanguine nos patri reconcilians supernis sociavit civibus, laus quoque spiritui sancto sit per evum.

wessel sye, kteruz ztazatel frdečy y ledwý chwały⁷⁾ zwlaštym odyewem . . . zwlaštne hodnu swatu marygý. raduy sye, kterež malyczký lyfal sye tehdy . . . kteryž radowatý sye wšlyem zywu byty swu wolý dawa.

proto kteryžkolýwek cztyry hodý malyczkeho Krista pro nás wczyneneho⁸⁾ a geho myle matký, nemožeme ly buohu take neczynýtý zpozdyli pokory. przyklad bud nam geho matka.⁹⁾

chwala otečý swý, genz¹⁰⁾ sweho syna pohanom a lidem zgyewuge ifrahelý nas przytowarzyćšluge, chwala geho synu, genz swu krwý nas otečý šmyrzuge swrehnym przytowarzyćšil myestanom. chwala a také duchu swatemu bud po wyeký.

(Pokračování).

Úvahy a zprávy.

Денисовъ М. А. : Дохмій. Глава изъ греческой метрики. Москва. 1892. Str. II. + 179.

Важность изучения метрики в связи с краткой историей этой науки. Москва. 1893. Str. 16.

Při neurčitosti dotyčných zpráv starověkých nelze se diviti, že otázka o dochmii dlouho již dává podnět k vědeckým diskussím. Pokusů, vytknouti jeho rhythmický význam, stalo se dost se štěstím různým, ale plně uspokojivého rozřešení otázka ještě nedospěla. Přítomný spis ruského učenice je dalším a soubornou přehledností významným obohacením literatury o dochmii. Spisovatel, máje před sebou výsledky dosavadního bádání a pozoruje, v čem a pokud pochybeno, hleděl se vyvarovati omylů těch a položil si za cíl: prozkoumati cenu zpráv starověkých o dochmii a objasniti jej po stránce rhythmické se stálým zřením k domněnkám dosud vysloveným.

Odtud rozdělení díla ve tři části: posouzení starých zpráv; jméno a význam dochmia; různé theorie o dochmii v dobách nových. Vytknuv schema dochmia a roztřídív zprávy starých ve tři skupiny, spisovatel uvažuje o dochmii dle zpráv theoretiků

⁷⁾ gýtý. ⁸⁾ narozeného. ⁹⁾ rodycze. ¹⁰⁾ který.

řečníků, z nichž proň i stářím i důležitostí pramene (Theofrastos, souvěkovec Aristoxenův) je nejzajímavější zpráva Ciceronova; o dochmii u rhythmiků a hudebníků, kde z týchž hledisk, jako prve, přednost dává zprávě scholií k Aischyl. Hept. 101, 120 a posléze o zprávách grammatiků a metriků, kteréž mají po většině cenu jen historickou. Při posuzování zpráv těchto spisovatel snaží se vésti ku pramenům, z nichž byly čerpány, a pronáší mnohé domněnky nové. Totéž lze říci i leckde tam, kde jde o nápravu původního textu na místech zřejmě porušených. V § 2 při všeobecné úvaze o theorii dochmia ve starověku vytýkají se tři směry: a) *οἱ χωρίζοντες*, čistí rhythmikové (dochmios stopa jednoduchá; *ῥυθμοὶ ὁρθοὶ αὐτοὶ δόχμιοι*; podružná forma *ὑποδόχμιος*); b) *οἱ συμπλέκοντες*, metrikové (stopa složená; dvě formy: iamb + kretik, daktyl + kretik); c) mladší (dle Westphala) škola metriků (*μέτρον ἀντισπαστικὸν ὑπερκατάληκτον* = *πενθημιμερές*). Stran původu jména dochmios Denisov nepřijímá výkladů starých (schol. k Hefaist. a Etym. M., Aristides Quintilianus, Tricha) ani dvou domněnek z doby nové (Christ: setkání se dvou arsis, neoddělených thesí; H. Schmidt: přechod z prudšího taktu bakchijského do klidnějšího $\frac{3}{4}$ [$\frac{3}{8}$] taktu chorea), nýbrž, srovnávaje výrazy *πὺς*, *θέσις*, *ἄρσις*, *ἀνάπαιστος*, *τροχαῖος* . . ., tuší původ názvu v orchestice: název ten prý pochází od charakteristických pohybů nohou nebo těla, jimiž tanec při tom rozměru byl prováděn. Pohyby ty byly nerovné, prudké — spisovatel ukazuje k parodům Aischyl. Hept. 78 n., Eurip. Or. 140 n., Tr. 325. Mimo to uvádí též, že by se za protivu k *ῥ. ὁρθός* hodilo *πλάγιος*, a ne *δόχμιος*. K otázce, kolik mor je v dochmii, staří skoro obecně odpovídali, že osm (*ῥυθμὸς ὀκτάσημος*), a totéž dlužno usuzovati ze zachovaných textů, kde i prodloužení slabiky dlouhé tak, aby měla více než dva *χρόνους πρώτους*, i připuštění pausy uprostřed neb na konci dochmia bylo by nemístné a po většině nemožné. O počtu a umístění iktů v dochmii při nedostatku zpráv ze starověku dlužno souditi samostatně. Denisov přijímá formu $\cup \text{—} \text{—} \cup \text{—}$. Jde o to, kolik síly má který iktus? Se dvou hledisk (z některých zmínek starověkých a z obecného zákona fyziologického) spisovatel rozhoduje se pro tvar $\cup \text{—} \text{—} \cup \text{—}$. Že hlavní úder je na druhé délce, opřiti lze, ač přímého důkazu není, některými důkazy nepřímými. Dodatkem Denisov ukazuje k možnosti měření $\text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—}$ v partiích dochmijských, vezme-li se počátek $\cup \text{—}$ za *πὺς ἀκέραλος*. Z toho, co o iktech v dochmii řečeno, podává se dále samo sebou, kde je thesis a kde arsis: $\cup \text{—} | \text{—} \cup \text{—}$, *ἄρσις* | *θέσις*. Schema dochmie lze dáti značkami not nynějších ($\frac{1}{8}$ krat, $\frac{1}{4}$ délka) a takt označiti jako $\frac{3}{8}$, jakéhož ovšem nová hudební rhythmika nezná.

Hlavní oddíl knihy, § 3, obírá se novověkými teoriemi o dochmii, kteréž spisovatel přehledně seřadil do dvou skupin dle toho, dovolují-li v dochmii *μεταβολὴν ῥυθμοῦ* čili ne. Theorie

skupiny první (59—98) berou se celkem dvojím směrem: A) jedni dělí dochmios na bakcheios a iambos; B) druzí na iambos a kretikos. K prvnějším čítají se Rossbach (s počátku i Westphal), Bellermann, Grabow, Dindorf a H. Schmidt. Rossbach drží se původního (1856) názoru i v 3. vydání metriky (1889) uče, že je dochmios *ῥυθμὸς μεταβάλλον κατὰ γένος* s 5ti-dobým a 3dobým taktem pod jedním hlavním úderem: $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$. Podobné je mínění Bellermannovo (1864): dochmios má 8 *χρόνοις πρώτους* a je s jedné stopy *γένος ἡμιόλιον* (bakchej) a s druhé *γένος διπλάσιον* (iamb). Grabow (1869) využil obou mínění předešlých, nepodáváje nic zvlášť nového. Dindorf (1869) dří jen stručně: „metrum ex bacchio et iambo compositum, anacrusi utraque ancipite . . .“ Denisov souhlasí sice s osmi dobami v dochmii, ale staví se proti složenosti stopy a theorii o bakcheji: ani starověká rhythmika nepokládala dochmios za stopu složenou, a v bakcheji nelze nahrazovati kratí irrationalnou délkou. Také není správně kratí v domnělém iambu v druhé části dochmia nazývati anakrusí. Dělení v bakchej a iamb zničeno u jediného Fabia Quintiliana a nelze je žádnou starší, vážnou zprávou zdůvodniti. H. Schmidtovi je dochmios rozměr jednotný se změnou rhythmů a spojený v něm stopa paionská (s anakrusí) a stopa trochejská: $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$. Poměr iktů k sobě byl asi, myslí Schmidt, dost kolísavý a hlavní úder neměl tolik převahy, jak mnozí soudí. Mínění Schmidtovo Denisova neuspokojuje: jest i u něho v dochmii vlastně (anti)bakcheios $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$, a ruší se jím skoro všecken rozdíl mezi ikty, v čemž Denisov souhlasí s Rossbachem. Přechází se k těm, kteří učí, že dochmios je složen z iambu a kretika. První to mínění projevil a hájil Boeckh (1809). Schema: $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$. Spojoval dochmios s antispasty a ze všech forem dochmia zvláště zastavoval se u té, kde druhá kratí je nahrazena irrationalnou délkou. Pod vlivem Boeckhovým stojí Munk (1834), jenž mluví o dochmii s pěti *χρόνοις πρώτοις* a nazývá jej kretikem s iambickou basí: $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$. Lortzing (1863) shrnuje názor svůj takto: „ῥυθμὸς σύνθετος ἀκτάσημος compositus ex iambo et cretico, cuius ratio, τριὰς πρὸς πεντάδα, ἀρῶνθμος est, insignis temporis mutatione non exaequata ductu et summa solutionum et syllabarum irrationalium licentia.“ Loeschhornův (1873) spis je více rázu polemického a dochmia dotýká krátce: ratio numerorum 3:5, compositus ex iambo et cretico (dipodia trochaica catalectica). Také tento výklad dochmia (iamb + kretik) je Denisovu nepřijatelným. K zaručení správnosti nestačí mu autorita Aristida Quintiliana a tím méně M. Fabia Quintiliana; jinde však není zmínky o kretiku. Avšak i z jiných důvodů Denisov polemizuje s Boeckhem a Munkem zvláště stran toho, jest-li přípustna irrationalná délka za kratí v kretiku a může-li tento býti vysvětlen z dvou trochejských monopodií. Denisov je na stanovisku záporném. K těm dvěma teoriím

(bakchej + iamb, iamb + kretik) dlužno ještě přičísti *C*) výklad ten, dle něhož lze dělit dochmios někdy jedním, jindy druhým způsobem. Zástupcem tohoto mínění je Caesar (1861): dochmios je stopa složená a význačná svým polyschematismem. Dle Deniso-
sova však dochmios mezi μέτρα πολυσχημάτιστα nenáleží.

Theorie skupiny druhé (98—179) nedopouští v dochmii μεταβολὴν ὅνθμοῦ. Sem patří především oni učenci, kteří *a*) řadí dochmios do kategorie antispastů: Hermann, Zeidler, Leutsch a Fritsche, jimž ovšem pro vysvětlení dochmia je nutná arsis nuda. Hermannovi (1810, 1816) sestává dochmios „e tribus ordinibus, iambo, arsi et rursus iambo“: $\cup \text{—} | \text{—} | \cup \text{—}$. Zeidler (1811) s malými úchytkami mínění to převzal. Denisov oběma vytýká dva omyly: nedbání zpráv starověkých (antispast je výmysl mladší školy metrické) a zavádění arsis nudae. Leutsch (1841) mínění svého určitěji nevyslovil. Za to zevrubně snažil se hájiti učení Hermannova Fritsche (1884/5). Dle něho „dochmiorum inventor“ žil kolem 600 př. Kr.: „mutavit antispasti unum trochaeum $\cup \text{—} | \text{—} \cup$ in dipodiam trochaicam eiusque ultimam resecuit atque unius syllabae brevis silentium introduxit“: $\cup \text{—} \text{—} \cup$ —. Názor Fritschův na dochmios Denisov zavrhuje z důvodů, jež se již z předešlého podávají. *b*) Ke kategorii iambů čítají dochmios Holdmann, Schultze a Pickel. První z nich (1867), i po vyjití díla Rossbachova-Westphalova, je na stanovisku starší školy metrické (i u něho arsis nuda). Dle něho dochmios je μέγεθος ἀκτάσημον, γένος διπλάσιον, vznikl ex genere iambico et proprie quidem a trimetro, a vešel jako samostatný rozměr v užívání v některé tragedii mezi Peršany a Sedmi proti Thebám. Denisov vyvrací tvrzení Holdmannova a s úspěchem ukazuje, kterak příklady Holdmannem vedené nemluví pro jeho názor. Také v theorii Schultzeově (1877): iambica tripodia asynartetis . . . adhibita, quasi octo temporibus constaret, non novem . . . Denisov postřehuje slabé stránky, načež přistupuje k hypotese Pickelové (1881), již se obírá velmi zevrubně (122—144). Soud Denisovův zní, Pickel buduje theorii svou na základech jednak nedostatečných: jednak nesprávných, jeho měření versů jest mnohdy neslýchané, k vůli svým pravidlům o caesurách znásilňuje čtení četných versů a jest leckdy ve přímém sporu s podáním starých o dochmii. *c*) S trocheji spojují dochmios Brambach (1870) a Vogelmann (1877). Brambach přijímá hlavně dvě formy dochmia 1. $\cup \text{—} \text{—} \cup \text{—}$ 2. $\cup \text{—} \text{—} \cup \cup \text{—} \cup \text{—}$, dle Deniso-
sova nesprávně. Také nelze schvalovati učení o 9dobých dochmích, výklad o vzniku z dipodie trochejské katalektické a o rhythmickém přízvukování. Mínění, že dochmios patří někdy ke γένος διπλάσιον, někdy k ἴσον, je v neshodě se vším podáním o dochmii. Vogelmannovi zvláště Denisov vytýká tvrzení, že dvě krati v prostřed slova lze bráti za rovny třem χρόνοι πρώτοι. *d*) Že je dochmios dimeter bacchiacus catalecticus, vyslovil Bergk. Westphal názor ten převzal, v díle svém

spracoval a jest na stanovisku tom dosud. Naproti němu Denisov tvrdí: nelze souhlasiti s přízvukováním $\cup \cup -$, $\cup \cup -$; pausa na konci neb prodloužení poslední slabiky dalo by $\chi\omicron\rho\omicron\nu\tau\epsilon\tau\epsilon\rho\acute{\alpha}\sigma\eta\mu\omicron\nu$ a vedlo by přímo proti zprávě o 8dobosti dochmíu. e) Steiger (1887) pokusil se vysvětliti dochmíu jako paionský monometer s iambičkou anakrustí — snad k vůli jakési příbuznosti forem paionů a dochmíů; avšak, jak Denisov dí, těch nelze řaditi k jednomu a témuž $\gamma\epsilon\rho\omicron\varsigma \acute{\alpha}\nu\theta\mu\omicron\upsilon$. f) Některým učencům je dochmíu stopou úplně samostatnou. Směr tento, celkem nejvíce originalní z obou skupin, představují Meissner (1850), M. Schmidt (1870), Christ (1874), Drewes (1880) a Klotz (1886). Meissner theorii svou staví na základě současné hudby; zpráv starověkých o dochmíi proň není, čímž se vysvětlují některé jeho omyly. Schema v $\frac{4}{4}$ taktu (v notách s užitím tak zvaných triol): $\cup | - - \cup -$. Schmidt v něčem se uchýliv, theorii tu hleděl přizpůsobiti k podání starověkému. Přijímá dochmíu 8dobý ($\frac{4}{4}$ takt) i 12dobý ($\frac{6}{4}$ takt) a řadí jej ku $\gamma\epsilon\rho\omicron\varsigma \acute{\iota}\sigma\omicron\nu$. Denisov popírá hlavně oprávněnost 12dobého dochmíu. Theorie Meissnerova a Schmidtova podána jich třemi nástupci ve způsobu dokonalejším. Christ uznává sic jakousi příbuznost dochmíu s iamby a paiony, nicméně přec prohlašuje dochmíu za samostatnou stopu s hlavním iktem na druhé délce. Stran umístění iktů vedlejších netroufá si vždy rozhodnouti. Dochmíu má normou 8 dob, avšak při volnějším tempu může být délka druhá neb poslední býti i $\tau\epsilon\acute{\iota}\sigma\eta\mu\omicron\varsigma$. S tímto posledním tvrzením a přenesením iktů vedlejších Denisov nesouhlasí. Drewes vidí v dochmíi jednoduchou, samostatnou stopu s rytmem zvláštním, s thesí o 5 a arsí o 3 dobách ($\gamma\epsilon\rho\omicron\varsigma \acute{\alpha}\nu\iota\sigma\omicron\nu$); avšak činí odtud, jak Denisov soudí, vývody méně odůvodněné. Spis končí úvahou o hypotese Klotzově. Hlavní názor: $\acute{\alpha}\nu\theta\mu\omicron\varsigma \delta\acute{\alpha}\chi\mu\omicron\varsigma$ = nerovně, příčně členěný, Denisov uznává správným; v provedení shledává však některé omyly (iktus druhého stupně ne na první délce; analogie mezi ioniky a dochmíi příliš smělá; 12dobý dochmíu).

To jest obsah celého spisu, jenž úplností dotyčné literatury, velmi přehledným spracováním hojně látky a případným posouzením jednotlivých teorií činí dobrý dojem. Spisem konečným v otázce o dochmíu ovšem ani tato práce nebude; avšak tolik zdá se býti jisto, že otázka ta bude již omezena na pole mnohem užší a tím i možnému rozřešení bližší. Po stránce formální poznamenáváme: Místo „Tricha“ správněji píše se „Trichas“ (Krumbacher Gesch. d. byz. Lit. 285). V užití slov $\theta\acute{\epsilon}\iota\varsigma$ a $\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ jeví se někde nejasnost (v druhé části spisovatel obvykle ji odstraňuje poznámkou v závorce). Přehlednost textu trpí leckde citováním literatury v závorkách. Na str. 58 při výřtu vynechána kategorie c) $\tau\rho\omicron\chi\epsilon\epsilon\upsilon\tau$ a označení kategorie d). Menší váhy jsou některá nedopatření tisková.*)

*) Kdo vychází od tvrzení scholia, že dochmíu je $\acute{\alpha}\nu\theta\mu\omicron\varsigma \delta\acute{\alpha}\chi\mu\omicron\varsigma$

Na druhém místě uvedený spisek je řeč dissertační, přednesená Denisovem na cářské universitě moskevské. Vycházejí od toho, že z odvětví filologických metrika je nejméně pracována a že málo zájmu budí i u filologů samých, spisovatel ukazuje, jak důležitý úkol metrika může mít pro kritiku textovou, pro jazykozpyt, pro historii literatury. V čem hledati příčinu toho, že se metrice věnuje málo zájmu? Dle Denisova jednak v tom, že obírání se metrikou je práce značně obtížná, jednak že na mouze jednání o ní bez jednotné zákonnosti a vnitřního oživení různých zjevů. Oživení takové a jednotnost v metriku přivádí rhytmika. I zde rhythmus, důležitý ve fyziologii a psychologii a mohutně působící v život fyzický i duševní, má vliv úspěšný a staví nauky metrické v náležité světlo. Při posuzování metriky a rhytmiky klassické ovšem nesmí se zapomínati na různost doby, stanoviska a názorů. Studium metriky není dále neprospěšné, hledí-li se k tomu, jak důležitý význam pro život a všechno tvoření umělecké má forma. Mnohé z myšlenek uvedených Denisov doplňuje vhodnými příklady. Následuje nástin historie metriky. Theoretické práce měli již Řekové a dilo v tom směru nejdokonalejší napsal Aristoxenos, žák Aristotelův. V době alexandrijské a pozdější živý smysl a cit pro rhytmiku mizel vždy více. Odtud také skoro naprostá bezcennost zpráv z těch dob. Historii metriky v době nové spisovatel vytyčuje jmény Bentley, Porson, Hermann, Voss, Appel, Boeckh, Rossbach a Westphal. Jich význam a zásluhy oceňují se dle potřeby tu šíře, tu stručněji. Ke konci dokládá se, jak důležitě pro rhytmiku může býti studium národních písní. Samy sebou se rozumí, že by se o otázce, kterou si spisovatel obral, dalo říci ještě mnohem více, avšak v rámci pouhé řeči nutno bylo se uskrovniti.

Fr. Krsek.

Dr. L. Niederle: Lidstvo v době předhistorické.

Se zvláštním zřetelem na země slovanské. V Praze, Bursík a Kohout 1893; XXXIX + 760 str. Cena 5 zl. 76 kr.

Na první pohled mohlo by se zdáti, že kniha, na kterou čtenáře pozorny činíme, v rámec Listů nepatří. Než ze dvou příčin pokládáme za nutno, o ní se zmíniti. Předně proto, že obsahuje stručný, avšak spolehlivý výklad o předhistorických nálezech na půdě klassické, zejména v Troji, Tiryntě a Mykenách, v Olympii a v Italii (Etrurii). Při vši stručnosti, které povaha knihy nutně vyžadovala, neopominul autor podati kritický přehled různých hypotes, tak že čtenáři značně usnadnil vniknutí do mnohých otázek sporných. Poukazujeme v té příčině především na ocenění kultury mykenské (str. 314—318). Taktéž odborná literatura všude jest udána. V jednotlivostech třeba jen málo poznamenati.

σημος, nikdy nedopátrá se o dochmiu pravdy. Divím se, že se tvrzení tohoto scholia stále přikládá tolik víry. Svedlo i Denisova na scestí.

J. K.

Plán hradu tiryntského (obr. 189) přáli bychom si v podrobnostech jasnější, zejména co se týče vchodu k různým místnostem vedlejším. Na hrobní terasse mykenské (obr. 192) postrádáme označení hrobu šestého, o němž v textu zmínka se děje. Také číslování hrobů těch neshoduje se s označováním v jiných spisech obvyklým. Na str. 311 zůstala tisková chyba: u Pola; správně u Vola. Než tyto věci nikterak nekali pěkný dojem díla, jež každému, komu jedná se o rychlé a přesné orientování, vřele doporučujeme.

Však i tomu, kdo archaeologii klassickou podrobně se obírá, spis Niederlův dobře prospěje. Neb kdo tuto zdárně pěstovati chce, musí nezbytně znáti základy archaeologie předhistorické vůbec; tak teprve nabude náležitého rozhledu a pravého poznání o tom, jaký význam mají nálezy, na půdě klassické učiněné, pro kulturní vývoj všeho lidstva. Kdo na př. studovati hodlá rukověť klassické archaeologie od Sittla, jež pod názvem „Archaeologie der Kunst“ právě vyšla ve známé encyklopaedii Müllerově, tomu bude „Lidstvo“ vitanou pomůckou, objasňující mu mnohé pojmy a otázky, jichž znalost ona rukověť předpokládá. V té příčině činí kniha Niederlova dojem spolehlivého kompendia, sestaveného vesměs dle dobrých pramenů a pečlivého studia vlastního. Otázkám sporným spis se nevyhýbá, nýbrž vyčítá různé hypotesey co nejpůlněji, tak že tu úplně chybí onen dogmatický ráz, jenž obyčejně zaráží nás v knihách rázu podobného. O názor řádně jest postaráno; máť kniha kromě mapy 7 tabulek a 470 obrázků. Pročež lze doufati, že i u čtenářů těchto Listů najde toto dílo náležitého povšimnutí.

Frant. Groh.

Cornélia Nepóta Životopisy. Za potřebou školskou upravil a úvodem i seznamem jmen vlastních opatřil Antonín Mikenda. V Praze, A. Storch syn, 1892; VII + 139 str. Cena 60 kr.

Slovník ke Cornélia Nepóta Životopisům. K svému vydání textovému napsal A. Mikenda. V Praze A. Storch syn 1893; IV + 144 str. Cena 80 kr.

Dvě věci jsou, kteréž vydání Mikendovo zvláště pro školu doporučují: ponechání životopisů v pořádku rukopisném a omezení změn textu na míru nejnutnější. V prvé příčině podporují se zajisté dějepisné vědomosti žákovy mnohem lépe, zachováni-li jest pořádek chronologický, než čtou-li se životopisy z dob nejrozličnějších podle své krátkosti neb délky. A že nepůsobí žákům obtíží nepřekonatelných, začne-li se hned Miltiadem, může ref. ze své zkušenosti potvrditi. Co se druhé věci týče, slouží k chvále p. vydavatele, že, veden jsa dobrým taktem a pravým latinským citem, vystřehl se libovolných změn a tak ukázal prakticky, že možno i v tertii čísti autora samého. Přiložená mapa jest příliš velká a neprakticky vlepená, tak že užívání její ve škole

nebude bez nesnází. Spíše doporučovalo by se pořídit pro vydání příští mapky dvě (jako ve vyd. Doetschově) nebo tři (jako ve vyd. Fügnerově). Za to však chváliti dlužno velké a zřetelné písmo. — Při slovníku vážíme si velice, že p. skladatel dbá velmi přísně původního významu, z něhož jednotlivé vazby postupně odvozuje; zvláště však, že nepodává nikde hotový překlad celého místa, čímž samočinnost žáků nemálo podporuje. Neschvaluje však, že p. spis. označuje v češtině dlouhé samohlásky u jmen latinských na př. Cornélius Nepós, Ticinum, Ciceró, Cató, tribún a j.

Škola získala ve vydání Mikendově výbornou pomůcku, jež zasluhuje všeobecného rozšíření.

Frant. Groh.

Andrzej Procyk: Die wichtigsten Abweichungen des neuhochdeutschen Consonantismus vom mittelhochdeutschen. Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Sanoku 1894.

Už z nadpisu je zřejmo, že tu běží o věc dávno prozkoumanou a známou. Odehylky konsonantismu i vokalismu novohornoněmeckého od středohornoněmeckého sestavil už dávno, nehledíme-li k jiným, Paul, a tak věru nevíme, proč p. spis. tuto svou práci veřejnosti podal. Je to holá kompilace. Mají sice i kompilace někdy význam a důležitost, ale při takovémto thematicu jsou zbytečné; práci prospěl spis. jen sobě, jako vědecká práce programová nemá pojednání jeho ceny. Alespoň kdyby se bylo bralo zření na postupný vývoj hláskoslovný, na stav konsonantů starších a pragermanských a byl podán náležitý přehled až do doby novohornoněmecké — ale toho se p. spis. výslovně zříká, protože prý je to věc známá; ale nevzpomněl, že daleko známější je to, co podává jakoby za nové. Někdy přímo doslovně přejímá ze slovníku Klugeova, jako na př. s. v. sprüejen (str 6), wërch (14) a j.; věc tím podivnější, protože ho mezi prameny (prostudoval-li je skutečně!) neuvádí. Nesprávný je výklad o t ve slovích bitter a Thräne; tót nemá za základ dan, dan-do, nýbrž germ. kořen dāu.

Pečlivější je práce, kterou podal

K. Riedl: Kurzes deutsches Wurzel- und Stamm-Wörterbuch mit Vergleichung der Sanskrit- und der wichtigsten europäischen Sprachen nebst den gebräuchlichsten Fremd- und Lehnwörtern, Eigen-Thier- und Pflanzen-Namen. (Program gymnasia v Gayi 1894). Jest to patrně ukázka většího díla, neboť práce obsahuje pouze písmena E a R. Obsahuje leccos sporného, ale svědčí o svědomitosti.

Jan Krejčí.

Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus.

Revisi sporu podává Jan Brant.

(Pokračování).*)

IV.

§ 1. Úvodní poznámky o tom, pokud lze usuzovati o autoru z obsahu myšlenkového. — Srovnání s Ciceronem a Quintilianem prvé části dialogu (§ 2), řeči Aprovy D 16—23 (§ 3), řeči Messalových (§ 4) a řeči poslední (Maternovy) D 36—41; ohlasy básníků u Materna (§ 5). — § 6. Poměr dialogu ke spisku Quintilianovu de causis. — § 7. Chronologie brání stotožňovati Quintiliana a autora dialogu. — § 8. Ciceronská skladba dialogu. — § 9. Srovnání s Tacitem; závěr.

§ 1. Pro náš účel nejdůležitější je ta část dialogu, kde vykládají se příčiny současného úpadku řečnictví. Doba císařská byla dobou přeměn ve všech stránkách římského života. S novými útvary života společenského přetvořilo se i veškeré ovzduší myšlenkové, a literatura nabyla nového rázu. To vidíme i v řečnictví, kde již v I. stol. po Kr. zřetelně se vyvinuly dva směry: směr moderní, vypočítaný hlavně na vnější lesk a formální umělostky bez zdravého jádra myšlenkového, který je takřka stělesněn

*) *Doplňk k literatuře*, na nějž upozorněn jsem byl teprve mezi tiskem prof. Čádou (dle mého roztrídění): I, 1. *G. Pavluckij* Corneli Taciti Dialogus de oratoribus, Kijev 1885; jest to ruský překlad dialogu s obšírným úvodem na str. 1—97: Kъ вопросу объ авторѣ Разговора объ ораторахъ, v němž načrtnuta nejprve dle Weinkauffa historie sporu, a pak spor sám na str. 27 nn. řešen ve prospěch Tacita, v kusech, dosud námi vyložených, celkem jako v našem pojednání. 2. Tam (Послѣсловіе II) dočetl jsem se o jiné ruské práci, ale prý bezcenné, *Дивішковѣ*: Разговоръ объ ораторахъ. Каменецъ-Подольскъ 1885 (Оттискъ изъ Сборника статей преподавателей К.-Под. Гимназіи, изданнаго по поводу 50-лѣтняго юбілея этого учебнаго заведенія.) — *Оправ* na str. 1. v přehledu skratek: W (Wochenschr. für klass. Philol.).

pro veškeru prosu ve filosofovi L. Annaeovi Senekovi, a reakce proti tomuto směru dekadentnímu, která hlásala ne sice úplný návrat, ale těsnější přilnutí k dobrým vzorům starším z doby rozkvětu, zvláště k Ciceronovi, a kterou v tomto zápase zastupoval především Quintilianus. Lze říci, že tento boj proti rozmáhajícímu se novotářství na tomto poli byl jeho životním úkolem. Nejen že ve zvláštním spisku (srv. o něm zvl. A. Reuter: *De Quintiliani libro qui fuit de causis corruptae eloquentiae*. Diss. Vratislav. 1887) uvažoval o jeho příčinách, nýbrž v Instituci podal docela obraz pravého řečníka. Je věru Quintilianovi ke cti, že nebyl slep pro potřeby a požadavky nové doby; Cicero jediný není mu ideálem: naopak činí ústupky duchu doby, dovoluje přibíratí odjinud, co je kde chvály hodného, ale Cicero je mu zdrojem nejbohatším, a v následování jeho vidí nejúčinnější prostředek proti zavládlé pokaze.

To je základ, na němž dialog vyrostl. V dialogu oba směry mají stoupence, směr nový v Aprovi, reakce v Messalovi; více neutrální je v této otázce, prostě úkaz v příčinné souvislosti rozbiraje, Maternus. Jich výkladem vylíčena jest již pokročilejší fáse této roztržky literární. Není to snad spor teprve se probouzející nebo několik jen všeobecných rysů, ztrácejících se v mlhovitě nejasnosti, a proto na každou podobnou situaci se hodících, nýbrž zde je tolik individuálního a rázovitého, že dialog směle můžeme připnouti k letům sedmdesátým a osmdesátým prvního století. Tehdy tohoto stupně vývoje literárního bylo již dosaženo, a nový směr bujel v plné síle, právě jako v dialogu protivy jsou již ostře vyhraněny a stojí příkře proti sobě. Nelze tedy proti datování dialogu, jak jsme je v předešlém oddíle provedli, s tohoto stanoviska — a jen o to nám zde běželo — činiti námitek, pokud ovšem troskovitý stav tohoto oboru literatury římské z doby tehdejší dovoluje nám o tom souditi.

Líčiti tu vznik a postup onoho boje není místa; literární historie s dostatek o tom poučují. Také se nás to zde ani přímo netýká; nás spíše zajímá, jak v starověku a zvláště v oné době vznik ten byl líčen. Nebylť autor dialogu jediný, jenž o něm rozjímá. Tak na př. Seneca starší (54 př. Kr. — 40 po Kr.), zvláště na počátku *Controversií* má o tom úvahu, také syn jeho, Seneca filosof (asi 4 př. Kr. — 65 po Kr.) o tom přemýšlel (srv. na př. *Ep.* 100 a 114); rovněž v *Petroniových Satirách*, jichž původ z doby Neronovy dokázal Studer M. 2, 50 a 202, na počátku mluví se o úpadku výmluvnosti. O spisech Quintilianových (kol. 35 — kol. 98 po Kr.) jsem se zmínil; ztracený spisek menší, jak dokazuje Reuter, napsal prý Quintilianus a vydal mezi r. 87—89, Instituci psal prý asi r. 90—92, vydal v některém ze tří let následujících. I namítá se sama sebou otázka: Jaké místo zaujímá mezi těmito názory názor dialogu? Myslím vůbec,

že nebylo by nepoučeno, odlišiti a vyjmouti z dialogu material čistě rhetorický a srovnati jej (terminologii, kusy theorie, pokud z něho lze je vyloupnouti atd.) s ostatní literaturou římskou současnou a předchozí toho oboru; podám prvky toho níže, pokud pro účel náš se hodí. My ovšem z předu vyloučíme podrobné srovnávání s ostatními spisy a budeme si všimati z uvedených hlavně Quintiliana. To jest osoba, se kterou z nich nejvíce dosavadní bádání o původu dialogu nás spjalo, a proto poměr dialogu ke spisům Quintilianovým musíme objasniti především.

Ovšem nemylme se — a mějme to na paměti také, až budeme srovnávati dialog se spisy Tacitovými — o ceně tohoto pátrání pro otázku autorství dialogu; význam jeho je jen podružný a i tu více méně pochybný. Nemluví ani o aesthetickém usuzování, nýbrž tane mi na mysli rozbor věcný a soud z podobnosti či různosti myšlenek o tom či onom autoru. Kdyby ani nebylo dokladů skutečných pro to, jak je vrátké přeceňovati faktum těchto shod či rozdílů (dokladů i z této otázky: přemnoží badatelé z myšlenkového přibuzenství se spisy Tacitovými dokazovali Tacitovský původ dialogu, Rausch na př. zcela vážně z věcného obsahu tvrdil právě opak), odmítneme a priori úmysl, budovati přímo na tom důkaz pro pravost či nepravost. Mohou přece stejné myšlenky se zroditi v témž prostředí o témž předmětu v různých hlavách, jak i níže na konkrétních dokladech se objeví, jakož vůbec otázka původnosti a nepůvodnosti jest hlubší a spleťtější. Lze si také docela mysliti pisatele, jenž se vžil v ducha cizího, odchován byl jeho myšlenkami nebo vnikl sám v jeho názory za účely různými: lze mluvíti určitě o totožnosti původců dvou takto přibuzných památek? Mimo to nezapomínejme, že člověk se mění, že právě pro tuto proměnnost týž autor může souditi o týchž otázkách docela různě v mládí než u věku pokročilejším, atd. Zkrátka, nemáme odtud jistoty nebo aspoň tak veliké pravdě podobnosti, jako z důvodů jiných. Posouditi tedy střízlivě skutečný stav těchto shod a rozdílů mezi dialogem a Institucí a později i nepochybnými spisy Tacitovými, nutí nás spíše dosavadní směr, jenž i odtud původce spisku uhadoval, často z parallel velmi pochybných, ale za to tím rozhodněji za pádný důkaz pojímaných, než opravdový pozitivní výtěžek pro náš spor. Úkolem našim bude uvéstí ve shodu s výsledkem odjinud nabytým, co tuto bude snad mluvíti zdánlivě proti nám, nebo, bude-li to potvrzovati náš úsudek celkový, přibrati to jako vedlejší moment pro konečné závěry. Proběříme za tím účelem i počátek dialogu a všimneme si pro celkovou charakteristiku řeči také poměru jeho k některým spisovatelům jiným než jsme shora jmenovali; Cicero bude to zvláště. *)

*) O shodách se spisem *περὶ ὑψους* se zmiňuje Weinkauff LXXXVI n. a L. Kleiber Quid Tacitus in dialogo prioribus scriptoribus debeat. Diss.

§ 2. Prvá část dialogu věnována jest sporu mezi Aprem a Maternem o přednost básnictví či umění řečnického: pro toto mluví Aprovi (5, 9—10 kon.) utilitas, voluptas a konečně fama et laus, s činností řečnickou vesměs sdružené, od básnické naprosto vzdálené, Maternus (11—13) zase hájí poesie a poetů. Jen mimochodem o myslence základní: nebyla vzácná. Stesky na společenské postavení básníků, jak jich zde využítkoval Aper k zavrhování Maternovy činnosti básnické, když má tolik schopností pro řečnictví, najdeme na př. u Persia Sat. I, najdeme je později u Juvenala Sat. VII a dávno před tím ve známé autobiografii Ovidiově v kn. Tristium; nebo srovnejme vtipný epigramm Martialův II, 30: Básník prosil zámožného a dávného přítele o nepatrnou poměrně půjčku, a odpověď? Is mihi „Dives eris, si causas egeris“ inquit. Quod peto da, Gai: non peto consilium, odbyl ho zase žadatel. Neozývá se z odpovědi přítelovy jedna část výkladu Aprova? Ostatně nevidí se ten zvláštní materialismus podnes? Podobně je tomu s oběma satirami. Ovšem přímého styku tu není, ale je to jen ukázkou, jak totéž ovzduší myšlenkové dává vyrůstí týmž názorům, a výstrahou pro opatrnost, kde takovému příbuzenství myšlenkové je svůdnější, jak hned uvidíme na citech.*)

D. 5, 21 n. quid est tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro feras, ipse securus et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? — sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica et gladius in acie firmitus munimentum quam reo et periclitanti eloquentia, praesidium simul ac telum, quo propugnare pariter et incessere — possis.

Hal. Sax. 1883, str. 73 (rec. JB 1885, 35; Wolff PhR 1884, 787 n.). Podobností s Velleiem se dotýká (mimo Weinkauffa LXXXV) Kleiber 71 n.; kdyby takové shody vskutku byly, změnily by se závěry *Kleibsovy* (Entlehnungen aus Velleius Ph. 1890, sv. 49, str. 302 n.). — Neznám obsahu přednášky A. Gudemana: Chrysippos and Varro as sources of the Dialogus of Tacitus (John Hopkins University Circulars XII, 102, str. 25).

*) S Ciceronem a Quintilianem srovnávali dialog již Klossmann a Eckstein dosti podrobně (srv. u prvního zvl. II. spis, u Ecksteina str. 76 nn. a 55 nn.). Pro Cicerona v. dále: Peter 2 nn., Jansen 61 n., 73 n., Weinkauff; zvláště důležitá je diss. Kleiberova 10 nn. a vyd. Wolffovo 11 n. — Mnoho parallel s Quintilianem uvedeno v Hessově vyd. dialogu 1841, též u Weinkauffa (jmenovitě shody stilistické), u Vogela a zvláště u Gruenwalda, Kleibera 80—90, místy u Reutera, ale mnoho nového v obou pojednáních Novákových. U Seebecka, tuším, jsem četl, že také *Narc. Liebert* (de doctrina Taciti, Würzburg 1868) ukázal mnoho shod mezi oběma spisy v úsudcích o spisovatelích římských doby dřívější, ale pojednání to nebylo mi přístupno. Různosti mezi dialogem a Institucí první vytkl Spalding II, 424 n., po něm Widál 3 a jiní.

Cic. de or. I, 8, 32 n. quid porro tam regium, tam liberale, quam opem ferre supplicibus, excitare affictos, dare salutem, liberare periculis? quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis vel provocare improbos vel te ulcisci lacessitus?

D 6, 15 n. quod illud gaudium consurgendi adsistendique inter tacentes et in unum conversos! coire populum et circumfundi coronam et accipere adfectum, quemcumque orator inderit!

Cic. de or. I, 8, 31 n. quid enim est aut tam admirabile quam ex infinita multitudine hominum existere unum, qui id, quod natura omnibus sit datum, vel solus vel cum paucis facere possit — aut tam potens tamque magnificum, quam populi motus unius oratione converti. *Srv. I, 19, 87 uti ii, qui audirent, sic adficerentur animis, ut eos adfici velit orator.*

D 5, 16 n. studium (eloquentiae), quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius vel ad voluptatem dulcius vel ad dignitatem amplius vel ad urbis famam pulchrius vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. — D 8, 29 n. his igitur et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia causis forensibus et oratorio studie dederunt.

Quint. II, 16, 19 nam ut omittam, defendere amicos, regere consiliis senatum, populum, exercitum, in quae velit, ducere quam sit utile conveniatque bono viro: nonne pulchrum vel hoc ipsum est ex communi intellectu verbisque, quibus utuntur omnes, tantum adsequi laudis et gloriae, ut —? — XII, 11, 29 adde quod magnos modica quoque eloquentia parit fructus, ac si quis haec studia utilitate sola metiatur, paene illi perfectae par est. neque erat difficile vel veteribus vel novis exemplis palam facere, non aliunde maiores opes, honores, amicitias, laudem praesentem, gloriam futuram hominibus contigisse.

D 6, 25 n. sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporalis audaciae atque ipsius temeritatis vel praecipua iucunditas est.

Quint. IV, 5, 4 pleraque gratiora sunt, si inventa subito nec domo allata, sed inter dicendum ex re ipsa nata videantur; X, 6, 6 vel extemporalem temeritatem malo; X, 7, 13 frequenter accidit, ut successum extemporalem consequi cura non possit.

D 10, 23 ze všech gladiátorů jmenuje se v přirovnání Nicostrati robur a vires, jehož prý v mládí viděl jako starce Quintilianus dle II, 8, 14.

D 5, 6 nazývá spisovatel Saleia Bassa cum optimum virum tum absolutissimum poetam. Spalding první (a po něm opakovali

to jiní) vytkl úsudek ten jako odchylný od Quint. X, 1, 90: *vehemens et poeticum ingenium Salei Bassi fuit, nec ipsum se-nectute maturuit*. Pro naši otázku je to jistotně vedlejší, ale Novák 221 vykládá *maturescere* o zmírnění ve stáří proti prudkosti a ohnivosti v mládí, tak že by tu nebylo hany ani různosti od dialogu; nesnáším se s ním: značí to jen vyspělost a dokonalost (srv. *absolutissimum shora*), a spor tedy tu jest.

Srovnáme-li uvedená místa, úsudek náš o první řeči Aprove vyzní v ten smysl, že o přímém styku lze mluvití toliko vzhledem k Ciceronovi; shod myšlenkových s Institucí nelze vykládati užitím Instituce při spisování dialogu ani naopak; k tomu nemáme v podobě citovaných míst nejmenšího práva, zvláště když poukázati můžeme na jistý pramen autorův. Myšlenky ony nesvědčí ani pro téhož spisovatele dialogu i Instituce, jsouce běžné a neobsahující ničeho zvláštního; soudíme tak i o řečnění z patra (proti Kleiberovi 89).

Z řeči Maternovy uvádí se zvláště místo o nemora a luci (srv. shora I § 2) za doklad přímého vztahu mezi dialogem a Institucí. Quintilianus totiž píše X, 3, 22: *secretum . . . atque liberum arbitris locum et quam altissimum silentium scribentibus maxime convenire nemo dubitaverit. non tamen protinus audiendi, qui credunt aptissima in hoc nemora silvasque, quod illa caeli libertas locorumque amoenitas sublimem animum et beatiorum spiritum parent. mihi certe iucundus hic magis quam studiorum hortator videtur esse secessus. namque illa, quae ipsa delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati*. Nemyslím, že by tímto výrokem odpovídal Quintilianus na názor v dialogu projevový (jako soudil na př. Teuffel, srv. *Stud. und Char.*² 567, Weinkauff XC, nevytýkáje arci výslovně tohoto místa, Kleiber 88), již proto ne, že Quintilianus mluví o 'scribentes' vůbec a nikoliv výslovně o poetae. Tu však není nutkavého důvodu vztahovati onen odpor jen a jen k dialogu, poněvadž podobné myšlenky čteme i jinde, a Quintilianus narážel asi na ně. Srv. Horatia Carm. I, 1, 30 n. *me gelidum nemus Nympharumque leves cum Satyris chori secernunt populo**; Ep. II, 2, 77: *scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes*; Ovidia Trist. I, 1, 41: *carmina secessum sribentis et otia quaerunt*; srv. též Plinia Ep. I, 6, 2: *iam undique silvae et solitudo ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt*. Netajím se tím také nikterak, že pro mne tato neshoda a odpor v úsudcích, jakož i jiné toho druhu zjevy nemají tak rozhodující váhy ani pro zavržení domněnky, jako by dialog byl od Quintiliana, jak mnozí v nich shledávali, nevyplývá-li absurdnost

*) Schütz ve vyd. Hor. I² (1880), str. 346 myslí docela, že Maternus právě na toto místo naráží, ač dokázati toho nelze.

jeji nevývratně odjinud. Částečně ovšem týká se tato naše poznámka též řeči Aprovy D 9, kde totéž o básnicích pověděno.

K řeči jeho podotýkáme ještě, že slyšíme v ní některé ohlasy myšlenek Senekových (fil.). Nemůžeme se jimi tuto obíratí, odkazujeme prostě k Zimmermannovi, u něhož jsou citaty*). Táž ozvěna, ale jen ozvěna zní k nám i z druhé řeči Aprovy, a lze věru přisvědčiti Kleiberovi na str. 79 (nikoli ze všech dokladů jím uvedených), že autor vyzbrojil Apra v zápas myšlenkami a názory Senekovými. Ozvuků jejich v ostatních řečech takřka ne-najdeme.

§ 3. Aper (16, 14—23 kon.) vysvětluje v druhé řeči ráz řečnictví nového ze zjemnělého vkusu obecnstva a z pokročilého vzdělání.

D 18, 9 n. Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior.

Cic. Brut. 33, 125 noli putare quemquam Graccho pleniorrem aut uberiorem fuisse.

D 18, 13 hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est; 19, 7 cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Přisvědčuje mu Messala D 25, 8 n.: ne illi quidem parti sermonis eius repugno, si † cominus fatetur plures formas dicendi etiam isdem saeculis, nedum diversis extitisse. sed quo modo inter Atticos oratores primae Demostheni tribuuntur, proximum [autem] locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus optinent, — nec refert, quod inter se specie differunt, cum genere consentiant —, ut — scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem.

Cic. Brut, 56, 204 atque in his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter se sunt dissimiles; de or. III, 7, 25 oratio summas habet dissimilitudines, ut ei, quos constat esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur; de or. II, 23, 94 atqui et illi (Isocr.), Theopompi, Naucratae multique alii naturis differunt, voluntate autem similes sunt —; et — Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dinarchus aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen omnes in eodem veritatis imitandae genere versati. . .

*) Se Senekou srovnávali dialog Peter ve vyd. 10 n. (srv. o tom recensí Wölflinovu JF 1879, sv. 18, str. 224 n.), Vogel 265, Weinkauff CLIII n., Kleiber 73 n., Wolff vyd. 13 n., a zvláště Zimmermann De Tacito Senecae philosophi imitatore (Breslauer philologische Abhandlungen V), Vratislaviae 1889 (srv. rec. Arch. f. lat. Lex. VI, 582; JF 1889, sv. 59, 237; JB XVI, 293). Pojednání Vahlenova o tom (proem. lect. Berol. 1881) jsem nečetl.

O prvenství Demostenově srv. Cic. de opt. gen. 4, 13 : quoniam Graccorum oratorum praestantissimi ii, qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demosthenes. Též Quint. X, 1, 76 : quorum (oratorum Atticorum) longe princeps Demosthenes ac paene lex orandi fuit.

Srv. s touto Ciceronskou myšlenkou dialogu Quint. XII, 10, 2 : non una omnibus forma placuit partim condicione vel temporum vel locorum . . . (XII, 10, 45 : ne illis quidem nimium repugno, qui dandum putant non nihil etiam temporibus atque auribus). Myslím, že bezvýznamnost těchto citátů z Quintiliana, na doklad shody s dialogem jinde uvedených, nemusím ani zvláště připomínati; tomu snad, kdo zapomíná na vlastní vzor, Cicerona, mohou něco znamenati.

D 21, 34 oratio autem, sicut corpus hominum, ea demum pulchra est, in qua — temperatus ac bonus sanguis inplet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. — D 23, 13 n. (oratores antiqui) illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate, sed ieiunio consequuntur. porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quae nimia anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo.

Cic. de opt. gen. III, 8 : haec vitaverunt fere omnes, qui dicunt Attice, sed, qui ea tenus valuerunt, sani et sicci dumtaxat habentur. qui cum careant vitio, non sunt contenti, quasi bona valetudine, sed vires lacertos sanguinem quaerunt, quandam etiam suavitatem coloris.

Ostatně toto srovnání řeči s tělem u Cicerona je vůbec hojně a čteme je, ač prostší, i u Petronia a Seneky fil.

D 22, 25 fugitet foedam et insulsam scurrilitatem.

Cic. de or. II, 239 in quo non modo illud praecipitur, ne quid insulse, sed etiam, si quid perridicule possis, vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis iocus sit aut mimicus. Srv. i § 244 a 247, or. § 88.

Tím arci pozbývá váhy parallela s Quintilianem VI, 3, 29 : dicacitas enim scurrilis et scaenica huic personae (oratori) alienissimum (Cic. de or. II § 244 scurrilis oratori dicacitas magno opere fugienda est).

Mimo to bývají uváděny tyto parallely s Quintilianem :

D 19, 23 n. apud eos iudices, qui — nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem —, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare se testantur. D 20, 5 praecurrit hoc tempore iudex dicentem . . . Srv. též D 39, 9 n.

Quint. IV, 5, 10 : festinat enim iudex ad id, quod poten-

tissimum est, et velut obligatum patronum, si est patientior, tacitus appellat, si vel occupatus vel in aliqua potestate vel moribus incompositus, cum convicio efflagitat. IV, 3, 8: iudex enim ordine audito festinat ad probationem et quam primum certus esse sententiae cupit.

Poukazuje se také k tomu (zvl. Novák 11 n. a 220 n.), čehož před chvílí jsme se dotkli, že autor dialogu i Quintilianus dovolávají se namnoze příkladů týchž pro některé názory, a Novák soudí z nich, že dialog byl psán až po Instituci a Quintilianem. V dialogu 18, 19 n. a 22, 1 n. je zmínka o obtrectatores Ciceronis, kteří mu vytýkali nadutost slohu a rozvlácnost výkladu, stejně jako v Inst. XII, 10, 12 a 14; XI, 1, 23. — D 18, 26, mluví se o Calvových a Brutových výtkách Ciceronovi, o nichž píše i Quintilianus XII, 1, 22. — D 21, 9 n. řečeno, že in omnium studiosorum manibus versantur accusationes, quae in Vatinium inscribuntur, a právě tyto řeči Calvovy často se připomínají v Instituci. — D 21, 23 více si cení Bruta filosofa než řečníka, jako Quintilianus X, 1, 123. — D 21, 28 nechvalně se zmiňuje o Ciceronových básních, jako Instituce XI, 1, 24. — D 21, 30 n.: Asinius — videtur mihi inter Menenius et Appios studuisse; srv. X, 1, 113: (Asinius) a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit saeculo prior. — D 23, 1 n. píše se: nolo inridere rotam Fortunae et ius verinum et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum esse videatur —, quae — sola mirantur atque expriment ii, qui se antiquos oratores vocant. Srv. VI, 3, 4: illa quae sunt in Verrem dicta frigidius; X, 2, 18: noveram quosdam, qui se pulchre expressisse genus illud caelestis huius in dicendo viri sibi viderentur, si in clausula posuissent esse videatur (IX, 4, 73 rovněž připomenuto). — D 23, 7 uvádějí se: qui Lucilium pro Horatio — legunt; srv. X, 1, 93: Lucilium quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis praeferre non dubitent. — D 23, 8 n. řečeno: quibus eloquentia Aufidi Bassi aut Servilii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis sordet. Tiž historikové doby císařské za sebou jsou jmenováni u Quint. X, 1. 102 n.

V různé souvislosti, čehož nepřipomíná Novák 11, děje se zmínka o dlouhých úvodech řeči Messalových. D 20, 1 n. dí se: quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. Ale Quint. IV, 1, 8 praví: ita quaedam in his quoque commendatio tacita, si nos infirmos, imparatos, impares agentium contra ingeniis dixerimus, qualia sunt pleraque Messalae prooemia. Lze připojit také menší neshodu v úsudcích o Caesarovi, kterou první postřehl Eckstein 59. D 21, 20 n. čteme: concedamus sane C. Caesari,

ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum*) minus in eloquentia effecerit, quam divinum eius ingenium postulabat, v. Instituci X, I, 114: si foro tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur, a chválí se pak jeho vis, acumen, concitatio a mira sermonis elegantia. Myslím, že Aper s větším důrazem tu vytkl, jak bylo v jeho úmyslu, jen to, co mírněji uvádí i Quintilianus. Stejně soudím i o neshodě v posouzení Calva D 21, 5 n. (kde docela Messala D 25, 14 n. Apra opravuje) a u Quint. X, 1, 115 a VI, 1, 13, jak na ni upozornil již Spalding a po něm jiní, ale na pravou míru ji uvedl Novák 221.

Věnoval jsem snad této otázce více místa, než zasluhovala; ale chtěl jsem ukázati na příkladech, jak nerozvázně se soudívá, a proto vypočítal jsem jich úmyslně delší řadu, jak se tu a tam citují. Jsou to dílem příklady tak typické nebo úkazy tak charakteristické, že musil dovolávati se jich každý, kdo jen o témž předmětu psal, dílem řada věcí vzata jest z Cicerona a prostřednictvím jeho jest také podobnost s Quintilianem. Co však znamenají takovéto zjevy? Neznamenají, že jsou to úsudky téhož muže ani že spis ten byl spisu onomu předlohou — na to důkazný materiál nikterak nestačí; tak mohli souditi a psáti dva různí duchové, kteří — připouštíme — vespolečnými vlivy snad se stýkali. Je pozoru hodno zároveň, jak Aper, každým slovem i skutkem syn své doby, málo myšlenek Ciceronových promluvil; za to veškeren duch jeho výkladu je Senekovský (v. Ep. 114), k čemuž druží se i zmíněné již jednotlivé podobnosti myšlenkové.**)

§ 4. Messala nejprve (D 25 a 26) brání proti Aprovi starých řečníkův a ostře kárá pokažený vkus tehdejší a po upomínce Maternové (c. 37) jedná o příčinách úpadku, srovnáváje předně theoretické vzdělání (D 28—32) a pak praktický výcvik (D 33, 14—35 kon.) řečníků starých a současných. K řeči jeho uvedli jsme již jednu parallelu s Ciceronem; připojíme dálejší.

D 30, 24 n. ita est enim, optimi viri, ita: ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium rerum scientia exundat et exuberat — eloquentia. — D 32, 10 n. quem non posse aliter existere nec extitisse umquam confirmo, nisi eum, qui — in forum omnibus artibus armatus exierit.

*) Cic. Brut. 73, 253 mluví také o jeho maximae occupationes (a miní illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime), Vell. II, 41, 1 připomíná rovněž u Caesara magnitudo cogitationum.

**) Vidíme tedy, že v dialogu ono 'mlčení' o Senekovi není tak 'významné', jak se zdá Novákovi 221; jest to prý 'pochoptitelné při Quintilianu původci dialogu'. Předně není tam sice jeho jména, ale jsou tam jeho myšlenky, a za druhé v dialogu není vůbec dějin tehdejšího řečnictví, jak vytýká Aprovi Messala 26, 15 a 25 n., i není divu, že Seneca stejně jako jiní není jmenován.

Cic. de or. I, 6, 20 ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus. etenim ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio.

Hned potom pokračuje D 30, 27 n. neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis clauditur.

Cic. de or. I, 16, 70 est enim finitimus oratori poeta —, in hoc certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat ius suum, quominus ei liceat eadem illa facultate et copia vagari, qua velit; II, 2, 5 bene dicere autem, quod est scienter et perite et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis saepta teneatur.

A dále (D 30, 28 n.): is est orator, qui de omni quaestione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

Cic. de or. I, 6, 21 vis oratoris professioque ipsa bene dicendi hoc suscipere videtur, ut omni de re ornate ab eo copioseque dicatur; de or. I, 15, 64 quam ob rem, si quis universam et propriam oratoris vim definire complectique vult, is orator erit mea sententia — qui, quaecunque res inciderit, quae sit dictione explicanda, prudenter et composite et ornate et memoriter dicet cum quadam actionis etiam dignitate.

Messalův pojem řečníka je tedy velmi široký, jako u Cicerona; Messala obraz starých řečníků vůbec kreslí v duchu Ciceronském. Žádá pro řečníka také tak všestranného vzdělání, zvláště ve filosofii, právech, jaké pro řečníka na mnoha místech předpisoval Cicero (srv. Kleiber 25). Podobně u Quintiliana XII, 2 je výklad cognoscenda oratori quibus mores formentur a XII, 3 necessariam iuris civilis oratori scientiam. Srv. též výklad I, 10. — Cicero žádá dále především znalosti věcné; výraz slovní již z toho prý vyplyne; na př. de or. III, 31, 125: ex re nascitur naturalis quidam splendor verborum a mnohokráte jindy (Kleiber 26), jako i v dialogu na podklad věcný klade se takový důraz.

D 31, 3 n. opus esse, non ut in rhetorum scholis declarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut . . .

Cic. de or. I, 33, 149 equidem probo ista, ut causa aliqua proposita, consimili casuum earum, quae in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accomodate. sed plerique in hoc vocem modo neque eam scienter et vires exercent suas et linguae celeritatem incitant. A podobně jinde.

Srv. též Quint. II, 10, 4 sint ergo et ipsae materiae, quae finguntur quam simillimae veritati, et declamatio, in quantum ma-

xime potest, imitetur eas actiones, in quarum exercitationem reperta est.

D 31, 4 n. (non ut) linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis artibus pectus implerent.

Cic. de or. III, 30, 121 non enim solum acuenda nobis neque procudenda lingua, sed onerandum complendumque pectus maximarum rerum et plurimarum suavitate, copia, veritate.

D 31, 7 n. nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus <de utilitate, in laudationibus> de honestate disserimus, ita tamen, ut plerumque haec in vicem misceantur.

Cic. de or. I, 31, 141: certos esse locos, quibus in iudiciis uteremur, in quibus aequitas quaereretur; alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus; alios item in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem referrentur.

Takto přesně odlišuje Cicero vyjmenované tři druhy, každý se zvláštním oborem, i jinde. Autor dialogu se zde od něho nápadně uchyluje a je za jedno s Quint. III, 4, 16: ne iis quidem accesserim, qui laudativam materiam honestorum, deliberativam utilium, iudiciale iustorum quaestione contineri putant, celeri magis ac rotunda usi distributione quam vera: stant enim quodam modo mutuis auxiliis omnia. nam et in laude iustitia utilitasque tractatur et in consiliis honestas, et raro iudiciale inveniis causam, in cuius parte non aliquid eorum, quae supra diximus, reperiatur.

D 31, 10 n. de quibus copiose et varie et ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum. — ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit, quid ira, et promptius ad miserationem impellat, qui scit, quid sit misericordia et quibus animi motibus concitetur.

Cic. de or. I, 12, 53 quis enim nescit maximam vim existere oratoris in hominum mentibus vel ad iram aut ad odium aut ad dolorem incitandis vel ab hisce eiusdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis? quare nisi qui naturas hominum causasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo quod volet perficere non poterit.

Pozoru hodna je různost stran vzdělání ve filosofii. Cicero tvrdí (de or. III, 21, 80) eum verum, eum perfectum, eum solum oratorem futurum, qui Aristotelico more de omnibus rebus in utramque partem possit dicere aut Arcesilai modo et Carneadi contra omne, quod propositum sit, disserat, Stoiků pak váží si jen pro jejich uznalost k řečnictví, dikci jejich zavrhuje a Epikurovce docela pro řečníka zamítá (de or. III, 17, 64, Brut.

§ 131, de legg. I § 39); autor však dialogu 31, 26 n. získává ode všech škol něco; mimo jiné ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamations adsumere iisque, prout res poscit, uti alienum erit oratori. Autor liší se tím nejen od Cicerona, nýbrž i od Quintiliana (XII, 2, 23 n. quae secta conferre plurimum eloquentiae possit — in primis nos Epicurus a se ipse dimittit) a snaší se se Senekou fil. (Ep. 88: potest fieri, ut me interrogas, qua re ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostrorum. quid est tamen, qua re tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? srv. Ep. 12, 10. 14, 17. 21, 9. 33, 2).

D 32, 4 n. deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet et excellit. idque non doctus modo et prudens auditor, sed etiam populus intellegit ac statim ita laude prosequitur, ut — fateatur.

Cic. de or. I, 16, 72 n. quibus ipsis (artibus) si in dicendo non utimur, tamen apparet atque extat, utrum simus earum rudes an didicerimus — sic in orationibus — etiam si proprie ceterae non adhibentur artes, tamen facile declaratur, utrum is qui dicat tantummodo in hoc declamatorio opere sit iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit

Podobně Quint. I, 10, 7 nos mirabimur, si oratio — pluribus artibus egeat, quae, etiam cum se non ostendunt in dicendo nec proferunt, vim tamen occultam suggerunt et tacitae quoque sentiuntur.

D 32, 26 n. Demosthenem, quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est.

Cic. or. 4, 15 (Demosthenes) cuius ex epistulis intellegi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor; de or. I, 20, 89 Demosthenem — sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset...

Cicero na mnoha mistech s důrazem doporučoval praktický výcvik na fóru. Také autor dialogu u starých s chválou toho vzpomíná.

D 34, 1 n. ergo apud maiores nostros iuvenis ille, qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur — ad oratorem —. hunc sectari — sive in iudiciis sive in contionibus adsuescebat, ita ut — pugnare in proelio disceret.

Podobně Quint. X, 5, 17—20. Srv. § 19 quare iuvenis, qui rationem inveniendi eloquendi a praeceptoribus diligenter acceperit —, oratorem sibi aliquem, quod apud maiores fieri solebat, deligat, quem sequatur, quem imitetur: iudiciis intersit quam plurimis et sit certaminis, cui destinatur, frequens spectator.

Autor pokračuje: magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum iudicii iuvenibus contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobet, ipsi denique advocati aspernentur.

Quint. XII, 6, 4 et hercule quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen proprius quidam fori profectus, alia lux, alia veri discriminis facies — § 5 at illic et iudex tacet et adversarius obstrepit et nihil temere dictum perit, et, si quid tibi ipse sumas, probandum est.

D 34, 33 n. jako příklady záhy dospělé výmluvnosti jmenují se Crassus, Caesar, Asinius Pollio, Calvus, u Quintiliana XII, 6, 1 mimo Demosthena Calvus, Caesar, Pollio a Caesar Augustus.

Messala již D 31, 4 dotkl se škol rhetorských, v c. 35 charakterisuje a posuzuje je obšírněji. Za Cicerona ovšem nebylo toho vlivu rhetoriky, jako za doby stříbrné, kdy zaplavila veškerou literaturu a obrátila takřka na ruby tehdejší řečnictví, jak jsem již nahoře pověděl. Za Cicerona byly teprve počátky, a Cicero již ty příkre odsoudil slovy Crassovými de or. III, 24, 94: hos vero novos magistros nihil intellegebam posse docere nisi ut auderent; quod etiam cum bonis rebus coniunctum, per se ipsum et magno opere fugiendum. hoc cum unum traderetur et cum impudentiae ludus esset, putavi esse censoris, ne longius id serperet (srv. i III, 14, 54 a I, 18, 84). Autor dialogu má k nim, ač arci z důvodů jiných a proti podobě jich značně jiné, týž nesmiřitelný odpor, pokud totiž z kusého výkladu jeho — na konci je veliká mezera*) — lze nám teď souditi. Také Seneca starší nepřisvědčuje ve všem rhetorům. Rovněž Quintilianus cítí jejich nedostatky (V, 12, 17 declamationes — olim iam ab illa vera imagine orandi recesserunt; II, 20, 4 quas esse veritati dissimillimas volunt; VIII, 3, 76 quod quidem genus [similitudinum] — declamatoria maxime licentia corruptum est a j. — srv. Reuter 25) — a vidí v nich také jednu příčinu, že řečnictví tak pokleslo: II, 10, 3 eo quidem res ista culpa docentium recidit, ut inter praecipuas, quae corrumpere eloquentiam, causas licentia atque incititia declamantium fuerit (V, 12, 17—23 atd.), ale v zásadě není proti nim, a to je rozdíl proti dialogu. Srv. II, 10, 1 pauca mihi de ipsa ratione declamandi dicenda sunt, quae quidem, ut ex omnibus novissime inventa, ita multo est utilissima; X, 5, 14 declamationes vero, quales in scholis rhetorum dicuntur, si modo sunt ad veritatem accommodatae et orationibus similes, non tantum dum adulescit profectus, sunt utilissimae,

*) *Habbe* (De dialogi de oratoribus, qui Taciti esse existimatur, locis duobus lacunosis. Progr. Celle 1888) odhaduje ji z rukopisu na sedminu celého spisku, *Helmreich* však právem má to za nejisté (*JF* 1889, sv. 59, 241). — Srv. i *Peterson* LXXXII.

quia inventionem et dispositionem pariter exercent, sed etiam cum est consummatus ac iam in foro clarus: alitur enim atque enitescit velut pabulo laetiore facundia et adsidua contentionum asperitate fatigata renovatur. Quintilianus sice také kárá jejich odleblá themata (II, 10, 5 nam magos et pestilentiam et responsa et saeviores tragicis novercas aliaque magis adhuc fabulosa frustra inter sponsones et interdicta quaeremus) jako v D 35, 19 n. sic fit ut tyrannicidarum praemia*) aut vitatarum electiones aut pestilentiae remedia aut incesta matrum aut quidquid in schola cotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis prosequantur. Vogel 265 jako nápadnou shodu s Instituci jmenuje tuto deklamaci pestilentiae remedia, ale podobně Petronius uvádí responsa in pestilentiam mezi látkami školskými. S Petroniem autora vůbec pojí naprostě odsouzení rhetorů, a je zajímavé srovnati výroky obou. Klademe sem proto misto Petroniovo úplné jako poučný v naší otázce doklad shody v úsudcích dvou současníkův o též předmětě.**)

Před tím ještě v c. 28 a 29 svaluje Messala vinu tehdej-

*) Srv. Juv. VII, 150 *Declamare doces? o ferrea pectora Vetti, Cui perimit naevos classis numerosa tyrannos.* — Quint. VII, 3 7 an qui tyrannum in mortem compulit tyrannicida? Podobně u Seneky a j.

**) *LO* 'num alio genere furiarum declamatores inquietantur, qui clamant: „haec vulnura pro libertate publica excepi; hunc oculum pro vobis impendi: date mihi ducem, qui me ducat ad liberos meos, nam succisi poplites membra non sustinent“? haec ipsa tolerabilia essent, si ad eloquentiam ituris viam facerent. nunc et rerum tumore et sententiarum vanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut cum in forum venerint, putent se in alium orbem terrarum delatos, et ideo ego adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex his, quae in usu habemus, aut audiunt aut vident, sed piratas cum catenis in litore stantes, sed tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis, ut patrum suorum capita praecidant, sed responsa in pestilentiam data, ut virgines tres aut plures immolentur, sed mellitos verborum globulos et omnia dicta factaque quasi papavere et sesamo sparsa. qui inter haec tantum nutriuntur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant. pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. levibus enim atque inanibus sonis ludibria quaedam excitando effecistis, ut corpus orationis enervaretur atque caderet. nondum iuvenes declamationibus continebantur, cum Sophocles aut Euripides invenerunt verba, quibus deberent loqui. nondum umbraticus doctor ingenia deleverat, cum Pindarus novemque lyrici Homericis versibus canere timuerunt. et ne poetas solum ad hoc genus exercitationis accessisse video. grandis et ut ita dicam pudica oratio non est maculosa nec turpida, sed naturali pulchritudine exsurgit. nuper ventosa istaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit animosque iuvenum ad magna surgentes veluti pestilenti quodam sidere adflavit, semelque corrupta regula eloquentia stetit et obmutuit. ad summam, quis postea Thucydidis, quis Hyperidis ad famam processit? ac ne carmen quidem sani coloris enituit, sed omnia quasi eodem cibo pasta non potuerunt usque ad senectutem canescere. pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiarium invenit'.

šího úpadku na zvrácené vychování mládeže v domě otcovském. K některým myšlenkám z toho lze citovati paralely z Instituce.

D 28, 19 n. coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. — D 29, 5 n. nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino aut dicat aut faciat, quin etiam ipsi parentes non probitati neque modestiae parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impudentia inrepat et sui alienique contemptus.

Quint. I, 2, 6 n. utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus! infantiam statim deliciis solvimus. — gaudemus, si quid licentius dixerint: verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis risu et osculo excipimus: nos docuimus, ex nobis audiunt — pudenda dictu spectantur.

Ale charakteristický jest pro Quintiliana odborníka předpis I, 1, 4 ante omnia ne sit vitiosus sermo nutricibus — et morum quidem in his haud dubie prior ratio est: recte tamen etiam loquantur. V dialogu toho nečteme.

V tom, že i v D (28, 23) i v Instituci (I, 1, 6) příkladem pečlivé matky jmenuje se Cornelia, matka Gracchův, není nic zvláštního, jako ani v tom, že autorem dialogu (29, 11) uvádí se jako zvláštní bolest té doby histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia a že také u Quintiliana (XII, 1, 6) mimo jiné se tvrdí, kterak venandi voluptas et dati spectaculis dies multum studiis auferunt.*)

Podotýkám, že také Petronius viní rodiče z úpadku výmluvnosti, arci se stanoviska poněkud jiného,**) a že také u Tacita jsou stesky na tehdejší směr vychovavací, třebas nepřímé. Tak G 20, 2 praví o Germanech: sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur, jako ličí to o Římanech své doby D 29, 1 at nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae; kdežto u předků (D 28, 14 n.) suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum

*) Také u Tacita o tom se mluví; Weinkauff 21 uvádí tato místa: 13, 25. 28. 11, 13. 1, 77. 76. 1, 16. — 14, 21.

**) Agamemnon smývá vylíčenou vinu s rhetorů, poněvadž chtějí-li míti žáky, musí jim lichotiti (sic eloquentiae magister, nisi tamquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisculos, sine spe praedae morabitur in scopulo — srv. D 29, 15 n. —, praeceptores — colligunt discipulos — ambitione salutationum et inlecebris adulationis) a pokračuje: quid ergo est? parentes obiurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos severa lege proficere. primum enim sic ut omnia, spes quoque suas ambitioni donant. deinde cum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum propellunt et eloquentiam, qua nihil esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.

et inservire liberis. Takovéto matky vzorem je mu matka Agri-colova. Práví o ní A 4, 7 n. mater Iulia Procilla fuit, rarae castitatis. in huius sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adulescentiamque transegit.

Nepochybné přibuzenství s Quintilianem jest v několika výrocích v odpovědi Messalově Aprovi. Srv. D 26, 4 n. adeo melius est orationem vel hirta toga induere quam fucatis et metreticiis vestibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos expriment. Srv. s tím z Instituce VIII, 3, 6—11; § 6: sed hic ornatus — virilis et fortis et sanctus sit nec effeminatam levitatem et fucamentum colorem amet, sanguine et viribus niteat; IX, 4, 142 n. in universum autem, si sit necesse, duram potius atque asperam compositionem malim esse quam effeminatam et enervem, qualis apud multos; et cotidie magis lascivimus syntonorum modis saltitantes; XII, 10, 47 do tempori, ne hirta toga sit, non ut serica; VIII pr. 18—20; II, 5, 10.

D 26, 10 n. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique commentarios suos. Totéž kárá Quint. XI, 1, 56 cantare, quod vitium pervasit; XI, 3, 57 quodcunque ex his vitium magis tulerim, quam quo nunc maxime laboratur in causis omnibus scholisque cantandi, quod inutilius sit an foedius nescio. Quintilianus rovněž varuje stran přednesu XI, 3, 89 abesse plurimum a saltatore debet orator.

D 26, 15 n. equidem non negaverim Cassium Severum — si iis comparetur, qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus bilis habeat quam sanguinis. — sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat.

O témž dí Quint. X, 1, 116 n. si ceteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adiecisset, ponendus inter praecipuos foret. nam et ingenii plurimum est in eo et acerbitas mira et urbanitas et sermo purus, sed plus stomacho quam consilio dedit.

Úhrnem v řečech Messalových myšlenkového přibuzenství s Quintilianem popřítí nelze. Jeví se hlavně v posudku a výtkách řečnictví tehdejšího, kdežto všeobecný podklad (o úkolech řečnickových, jak se má vzdělávati atd.) čerpán jest skoro vesměs z Cicerona, nikoli však otrocky. Odtud ovšem tam, kde současníky kritisuje, je shoda s Institucí, hlavně v polemice s Aprem. Celkově o shodách těch ještě níže. Jak je vysvětlíme, vznik jich? Jak shody s Ciceronem? Na to určitěji odpověděti je možno teprve tehdy, až vyšetříme poměr dialogu k Instituci i co do díkce, v posledním oddílu.

(Pokračování)

O homerských výrazech ojedinelých.

Napsal Jan Krejčí.

(Pokračování).

- περιηγέω *H* 267 — vyskýtá se ἡγή *B* 209, *Θ* 159, *N* 834, *γ* 150 a j., ἡγήεις *δ* 72.
- ἐπινηνέω 428, 431 — simplex ani později se nikde nevyskýtá; máme mimo to παρανηνέω *α* 147, *π* 5.
- ἀελπέω 310 — čteme ἀελπής *ε* 408, ἔλπω, ἐέλπομαι, ἐλπωρή, ἐλπής; třída -τ hojná.
- διακείρω *Θ* 8 — simplex velice časté.
- χαλκίπους 41 (= *N* 23) — srv. χαλκοκήμις, χαλκοχίτων, χαλκοπάροχος, χαλκεόφωνος a j.
- ὠκυπέτης 42 (= *N* 24) — srv. ὕψιπέτης.
- ἐσακούω 97 — simplex přecháště; srv. ἐσ-αθρέω *T* 450, ἐσ-δέρομαι *Ω* 223, *ι* 146, ἐσ-ορέω a j.
- ἰωχμός 59, 158 — čteme ἰωκή *E* 521, *Α* 601 a j.; srv. πλόκαμος *Ξ* 176: πλοχμός *P* 52.
- ἐγχεράννμι 189 — simplex časté.
- ταυγλῶχιν 297 — vyskýtá se γλωχίν *Ω* 274, χαλκογλῶχιν, τριγλῶχιν *E* 393, *Α* 507.
- ροτή 307 — adjektivum femin. jakožto substantivum; srv. neutrum νότιον *δ* 785, *θ* 55; adjektivum samo čteme *Α* 811, *Ψ* 715. Podobně νημετή *E* 533, νηπή. Vogrinz, str. 183.
- παρασφάλλω 311 — simplex se vyskýtá *Ψ* 719, *ρ* 464; srv. ἀποσφάλλω *E* 567, *γ* 320, ἀρισφαλές *ρ* 196.
- ἀπερωεύς 361 — čteme ἀπερωέω *Π* 273.
- χρυσόπτερος 398 (= *Α* 185) — s χρυσο- se často adjektiva skládají; πτερόν máme *Ψ* 879, *Ω* 319, *T* 386, *η* 36, *ο* 527 a j.
- τρῆλλιστος 488 — máme πολύλλιστος *ε* 445, λίσσομαι velmi často.
- νήμεος 556 — čteme νημετή *P* 523; srv. νή-ποινος *α* 380, νώνμνος *Π* 70 a j.
- ἐπορρήγνμι 558 — simplex jest velmi hojně.
- ἀπορνυθέομαι *I* 109 — simplex velmi hojně; srv. παρυνυθέομαι *I* 417, προτινυθέομαι *λ* 143.
- ἀδάμαστος *I* 158 — viz svrchu s. v. ἀβλής. Podobně jest dvojí tvoření u adjektiv: οὔλιος *Α* 62: οὔλος, δόχμιος *Ψ* 116: δοχμός *M* 148, ἐκατόμπεδος *Ψ* 164: ἀελλόπους, εἰλλήπους a p.:

- ἐπταπόδης O 729 (mylný jest výklad Geppertův II 75), τίμιος κ 38: τιμήεις, πολύτιμος λ 38: πολύτιμος, ἡμερος ο 162: ἡμερίς ε 69, δασπλήτης ο 234: τειχεσιπλήτης (srv. ἡεροσοῖτες: ἡεροσοῖτης), πολυπαῖπλος ο 419: παιπαλodeis, ἀπήμαντος τ 282: ἀπήμων, ἀτέραντος ψ 167: ἀτερής Γ 60, τροφός Α 307: τροφός. Podobně máme vedle ἀπτήν I 323: ἄπτερος (srv. ὠκυπέτης: ὠκύπτερος; více níže s. v. χαλινός).
- δουράκτιος I 343 — srv. δουράκτιος, δουροδόκη, δουρηκός a j. ἐγυβρίζω 368 — simplex, ὕβρις, ὕβρισις častěji se vyskytují.
- ποτινίσσομαι 381 — simplex čteme II 119, N 186, Ψ 76, δ 701, ε 19; srv. μετανίσσομαι II 779, ι 58.
- ἐξοιγέω 384 — simplex E 788, O 639, γ 321.
- προμύγνυμι 452 — μύγνυμι v témž významu častěji: Γ 445, Z 25, I 123, O 33, Φ 143, ε 126, κ 334, ψ 219 a jinde. Srv. Faesi k I. 452.
- ἐπικέλομαι 454 — simplex jest velice časté, podobně u καταδυνώ (B 471, N 655, II 643, ε 53, ι 290 a j.).
- πεικεδανός K 8 (snad od πεύκη, jež stojí Α 494, ψ 328) — srv. ῥιγεδανός, ἡπεδανός a j.
- θρασυκάρδιος 41, δουρηκός 357 jsou komposita správně utvořená.
- προτιυίλω 347 — simplex máme B 294, Σ 447, Φ 8, τ 200 λ 573 a j.
- διοπιτεύω 451 — máme διοπιήρ κ 562; srv. οπιήρ ξ 261, ρ 430, ὀπωπή γ 97, ι 512 a j.
- συμμάροπω 467 — simplex čteme O 137, Φ 489, ι 289, κ 116, Ξ 228, 346, ψ 62, ν 56 a j.; srv. καταμάροπω E 65, Z 364, II 598.
- ἐκφύω Α 41 — simplex i kmen vůbec velice hojný; častěji také čteme ἐμφύω, περιφύω, προσφύω.
- ἀμητήρ 67 — máme ἀμάω Σ 551, Ω 451, ι 135, 247, φ 301 a j., ἀμητος T 223, διαμάω Γ 399, II 253, ἐπαμάω ε 482, καταμάω Ω 165.
- παραινγγάνω 74 — simplex významem k tomu patřící Θ 430, Α 116, 684, μ 106, ξ 231 a j.
- κροταλίζω 160 — nevyskytá se sice κρόταλον, ale κροτέω O 453; znal-li básník slovo toto, jistě znal také κρόταλον, z něhož se κροταλίζω vytvořiti mohlo.
- ἑπεραής 297 — častější jest ἄητος.
- τρίπνυχος Α 353 — δίπνυχος vyskytá se častěji.
- ἀνδροκμητος 371 — komposita s ἀνήρ a s adj. verb. κμητός jsou obyčejná.

- ἀνασένω 458 — simplex je velice časté, rovněž u μετακλίνω 509 (srv. ἀνακλίνω, ἀποκλίνω, ἐγκλίνω, ἐπικλίνω, κατακλίνω, παρακλίνω a jiná).
- προεέργω 569 — simplex hojně; srv. διεέργω *M* 424.
- ἐκμολεν 604 — tvary slovesa βλώσκει vyskytují se *Z* 286, *A* 173, *O* 720, *Ω* 492, 781, *γ* 48, *ρ* 190 a jinde; srv. παρμέμβλωκε *A* 11, *Ω* 73, προμολοῦσα *Σ* 382, *ω* 388 a jiná.
- πολυκαγῆς 642 — κάγκνος máme *Φ* 364, *σ* 308.
- κνανόπεζα 629 básník jistě snadno mohl utvořit, rovněž jako ἄλπιλος *M* 26, ἀγάρροος 30, καλάρροος 31.
- ἀμφιστρατάομαι 713 — simplex *Γ* 187, *A* 378; též u μετακλαίω 764 jest častěji doloženo.
- συνεχῆς *M* 26 — sloveso jest velice časté.
- ἀμώμητος 109 — čteme μωμάομαι *Γ* 412, μωμεύω *ξ* 274, μῶμος *β* 86.
- φιλοψευδής 164 — časté jest ψεύδομαι, ψεύστης pak *T* 107, *Ω* 261.
- προβοάω 277 — simplex velmi hojně; srv. προ-καλέομαι, προ-καλίζομαι.
- ἀπατιμάω *N* 113 — často čteme ἀτιμάω, ἀτιμάζω, ἀτιμή, ἄτιμος a p.
- ἰσόπεδον 142 — πέδον čteme *N* 746, *ε* 255, *λ* 598.
- ἐγκύρω 145 — simplex *Γ* 27, *Ψ* 428, 821, *Ω* 530; συγκύρω *Ψ* 435, κύρωμα *E* 488, *P* 272, *ο* 480, *γ* 271.
- προποδίζω 158, 806 — simplex u Homera doloženo není, ale má tento význam vůbec velice zřídka.
- πολύπιπος 171 jistě snadno básník mohl utvořit, rovněž πυρίκανστος 564.
- ἐσίζομαι 285 — simplex jest časté; srv. ἐφίζομαι, καθίζω, μεθίζω, παρίζω.
- ταλάφρων 300 — srv. ταλασίφρων, ταλαεργός, ταλαπειρίος, ταλαπενθής a j.
- ἀντοσταδίη 325 — στάδιος čteme *N* 314, 713, 514, *H* 241, *O* 283.
- νεόσμηκτος 342 — σμίχω stojí *ξ* 226; komposita s νεός hojná (νεόστροφος *O* 469, νεότευκτος *Φ* 592, νεοτευχής *E* 194 a j.).
- μεσαιπόλιος 361 — simplex vyskytá se častěji.
- δράσσω 393 — máme δράγμα *A* 69, *Σ* 552, δραγμαῖον *Σ* 565.
- ἐπιμηνίω 460 — simplex velice hojně, rovněž u παρακρεμάννυμι 597 (srv. ἀγκρεμάννυμι *α* 440, ἀποκρεμάννυμι *Ψ* 879, κατακρεμάννυμι *θ* 67, 105).
- ἐλκεχίτων 685 — srv. ἐλκεστόπελος *Z* 442, *H* 297, *X* 105.

ἄβροτος Ξ 78 — máme ἄμβροτος λ 330. Brugmann Gr. Gram², str. 31.

ἐπιρρέπω 99 — simplex. Θ 72, X 212.

ἀποπαπταίνω 101 — simplex vyskýtá se A 200, 497, Θ 269, A 546, P 607, μ 233, χ 24, 380 a j.

πρόβατον 124 není ojedinělé, neboť vyskýtá se také Ψ 550; mimo to máme πρόβασις (o čemž srv. Friedlaender III. Supplmbd. 783).

νεοθηλής 347 — viz svrchu s. v. ἀναθηλέω A 236.

κρόκος 348 — častěji vyskýtá se κροκόπεπλος.

πάναιθος 372 — αἰθων hojně.

ἀναδέρομαι 436 — simplex čteme A 88, Γ 342, A 37, \times 197 a j.; srv. δια-, εισ-, εκ-, επι-, κατα-, προσ-δέρομαι.

ἀπεμείω 437 — simplex stojí O 11; srv. ἐξεμείω μ 237, 437.

κακότεργος O 14 — srv. κακοεραδής Ψ 483, κακόφρων A 123, κακομήχανος Z 344, π 418, I 527, κακόξεινος v 376, κακοεργός a j. Podobně ὁμότιμος 186 má hojně analog.

ισόμορος 209 — srv. ισόθεος, ισόπεδον (N 142).

γασσοφόνος 238 — srv. ἀνδροφόνος, πατροφόνος (I 461), παιδοφόνος (A 506).

ἀμφίδασυς 309 — čteme δασύς ξ 51, 49, δασύμαλλος ι 425.

ναύμαχος 386, 677 — srv. ναύλοχος.

λόγος (!) 393 — nacházíme λέγω v přechetných slovesech složených, ἄλογέω O 162, μυθολογεύω μ 450, 453, a tu by byl básník nemohl znáti také toto substantivum?

ποτιτέρω 401 — simplex velmi hojně, ἐπιτέρομαι ξ 229.

κροτέω 453 — viz s. v. κροταλίζω A 160; νεόστροφος 469 viz s. v. νεόσμηκτος N 342.

προσερεύομαι 621 — simplex máme P 265, ϵ 403, 438 a j.

ὑποκρύπτω 626 — simplex velmi hojně. Srv. Ribbeck, Philologus 9, 70.

ἐμβρέμεμαι 627 — simplex (act.) A 425, (med.) B 210, Ξ 399; srv. ἐπιβρέμω (P 739), ἐπιβρεμέτης, ὑπιβρεμέτης, βρόμος, ἄβρομος, βρομέω.

ὁμοστιχάω 635 — simplex čteme B 92, Γ 266, Σ 577 a j., στιχάω I 86, λ 331, η 72, ι 418, 444 a jinde.

αἰναρέτης Π 31 — srv. αἰνοπαθής σ 201, αἰνόμορος X 481, ι 53 a j.

περιάγνυμι 78 — simplex přehojně, v našem smyslu Π 769; (obě velice pěkně řečeno).

ἐπαγάλλομαι 91 — simplex M 114, T 222, ϵ 176, ζ 272.

- φάλαρα 106 — máme φαληριά N 799, φάλος, τετραφάληρος, τετραφάλος, άφαλος, άμφάφος častěji.
- κόλος 117 — máme κολούω T 270, λ 340, θ 211.
- περιστένω 153 — simplex vřdy přenesené K 16, Σ 23, Φ 220, φ 247 a j.
- άνεμοσκεπής 224 — srv. άνεμοτρεφής A 256, O 625 a j., άλεξ-άνεμος ξ 529.
- άνιπιτόπους 235 — viz svrchu s. v. άνιπτος.
- έριδμαίνω 261 — čteme έρισμα A 38, έρίζω velmi často; srv. άποσκνδμαίνω.
- άμφιφοβέομαι 290 — simplex a jiná slova téhož kmene velmi hojná.
- ύποθερμαίνω 333 (= T 476) — simplex Ξ 7, ι 376, θερμός časté; srv. ύπο-λευκαίνομαι E 502, ύπο-περκαζώ η 125.
- συντρέχω 335, 337 — simplex i jiná komposita jsou hojná, totéž platí o παραέρω 341 a διαρπάζω 355.
- δυσκέλαδος 357 — máme κέλαδος I 547, Σ 530, σ 402, κελαδέω Ψ 869, Θ 542, Σ 310, κελαδινός, κελάδων.
- άμυτροχίτων 419 — viz svrchu s. v. αιολομίτης.
- άπερωέω 723 — simplex čteme N 776, Ξ 101, Ψ 433 a j., έρωή II 302, P 761 a j., άπερωεύς Θ 361.
- δυσπέμφελος 748 — viz níže s. v. χαλινός.
- τανύφλοιος 767 — srv. τανύφυλλος, τανύπεπλος, τανυγλώχιν.
- πίδαξ 825 — velmi časté jest πολυπίδαξ.
- άδήριτος P 42 — máme δηριάομαι, δηρίομαι M 421, II 96, 756, Φ 467 a j., δηρις P 158.
- έκστρέγω 58 — simplex a jiná téhož kmene obyčejná.
- άλίχητος 75 — sloveso jest velmi hojné.
- παχνός 112 — máme πάχνη ξ 476.
- ύπερδεής 330 — srv. ένδεής.
- μεταπαύομαι 373 — simplex je velmi časté; srv. άποπαύομαι, καταπαύω, πανσωλή, μεταπανσωλή, κατάπανμα.
- έπίόσσομαι 381 — simplex máme A 105, Ξ 17, Ω 172, α 115 κ 374 a j.
- ύποταρβέω 553 — simplex častěji, mimo to τάρβος, ταρβούνη, άταρβής, άταρβητος; srv. ύπο-τρέω, ύπο-τρομέω a j.
- δυσθαλής 549 — viz svrchu s. v. θάλλω.
- έπιλάμπω 650 — simplex častěji se vyskytá, také jest λαμπήρ, λαμπρός.
- έπιλίγδην 599 — máme λίγδην χ 278; srv. κούβδην λ 455, π 153, έπιγρ άβδην Φ 166, έμπλήγδην υ 132 a j.
- δμώνυμος 720 — srv. άώνυμος θ 552.

ἀμφιζάνω Σ 25 — simplex máme Κ 92, Ψ 258, ω 291; srv. ἐφιζάνω, καθιζάνω.

ἐπιθίω 175 — simplex Α 507, Ρ 725, λ 591, ρ 408 a j.

ἐξευρίσκω 322 — simplex velice hojně.

λιπαροκρήδεμνος 332 — srv. λιπαροπλόκαμος Τ 126.

χαλκένω 400 — thema zcela běžné.

ἐπιπνίω 502 — simplex čteme Ξ 399, ρ 271, ι 349, κ 83.

ὀποθωρήσω 573 — simplex jest velice hojně.

ὀλίζων 519 — (ὀλείζων) jest starý tvar komparativný; superlativ k tomu Τ 223.

μηλοβοτήρ 529 — μῆλον jest velmi časté, πολύμηλος Β 605, Ξ 490, εὐμηλος ο 406, βοτήρ ο 504. V συμβώτης jest arcí forma suffixu jiná, ale ten se s -τήρ častěji zaměňuje; srv. αἰσυνμητῆρι Ω 347: αἰσυνμηται θ 257, κυβερνητήρες θ 557: κυβερνήτης, ὀρχηστῆς: ὀρχηστῆρες.

ἐρύμηλος 580 — ἐρυγείν, ἐρυγμός častěji se vyskytují.

ἐνδίημι 584 — simplex časté.

ἀλγεσίβοιος Σ 593 — ἀλγάνω čteme Φ 79, ο 453, ρ 250 a j.; srv. τεσσαράβοιος Ψ 705, ἐπαβόειος Η 220, 222, Α 545 ἐνεδάβοιος Ζ 236 a j.

ἐνδείκνυμι Τ 83 — simplex je velmi hojně; též k ἄρεκτος 150 jest sloveso časté.

ἀπαρέσκομαι 183 — jest sesilněné prostě ἀρέσκομαι v 179.

ἐκποτέομαι 357 — viz svrchu s. v. ἀμφιποτάομαι.

ῥιγεδανός 325 — čteme ῥίγος ε 472, ῥέγιον ρ 191, v Iliadě častěji, ῥιγός ξ 481 a j.; srv. πνεκεδανός.

ἐγαρμόζω Τ 385 — simplex intransit. Γ 333, Ρ 210.

ἐντρέχω 385 — viz svrchu s. v. συντρέχω.

χαλινός 393. — Toto slovo jest jedním z těch, o nichž myslíme, že by se mohlo častěji vyskytovat, protože se o vystrojení koňů hojně zmínka činí. Avšak velmi dobře v té příčině praví Friedlaender: „Nichts ist verkehrter als die Einbildung, dass der Dichter alles, was er kennt, bei jeder vorkommenden Gelegenheit auch vorbringen müsse. Am allerwenigsten sind wir bei Beschreibungen eine pedantische Vollständigkeit zu fordern berechtigt; vielmehr ist nichts natürlicher, als dass hier nach Lust und Laune ein Zug einmal weggelassen, ein andermal hinzugesetzt wurde“ (na u. m. str. 778). Sem tam jsme se věci dotkli a uvedli, že básník má pro označení jedné a téže věci více terminů; tak tomu jest i zde a dodáváme: χαλινοί: εὐληρα Ψ 481, σορός Ψ 91: λάριξ Ω 795: φαίλη Ψ 243, 253, ἡρόν Ψ 126: σῆμα: τύμβος; μέλα: γνία; ζῶστορον ζ 38: ζῶμα: ζώνη; λήτις Κ 460: ληιάς Τ 143, κνηγέτης ι 120: θρηγέτης: ελαφρόβλος; ἄρτος ρ 343: σίτος; κοῦφος Ν 158

(Θ 201): *ἐλαφρός: ῥήιδιος; δυσπέρατος Π 778: δυσχεύμερος; ἰόεις Ψ 850: πολίος: ἰοειδής; ἀγριόφωνος Θ 294: βαρβαρόφωνος.*
 O tomto posledním adjektivě srv. níže s. II.

βραδυτής 411 — jest také charakteristické: *βραδύς* je doloženo několikrát (*Θ 104, T 320, 530, Θ 329*), zrovna tak jako častěji vyskytající se *βαθύς, εὐρύς, ταχύς* a p. A tak zajiště znal básník také *βραδυτής*, právě jako má k adjektivu *ταχύς* substantivum *ταχυτής*.

δμήγορις T 142 — máme *δμηγορίζομαι π 376, δμηγορής A 57, Ω 790, β 9, Θ 24* a jinde, *ἀγορις Π 661, Ω 141, γ 31, ἀγοράζω τ 284*.

ἔξιθε 342 — simplex velice časté.

γλυκύθυμος 467 básník jistě snadno mohl utvořit.

ἀναμαιμάω 490 — simplex čteme *N 78, E 670, O 742* a jinde.

ἀνώσιτος Φ 39 — máme také adverbium *ἀνωσίτι δ 92* (srv. *ἀμαχητί, ἀμογητί, ἐρηγορτί* a j.).

ἐνστηρίζω 168 — simplex máme *A 443, A 28, Π 111*, nepřech. *μ 434, Φ 242*.

διωθέω 244 — simplex jest velice hojně; srv. *ἀνωθέω*.

ἐπερέπτω 271 — simplex *B 776, E 196, Θ 564, Ψ 204, ι 97, τ 553*.

νειόθι 317 — srv. *νειόθεν K 10*.

ἀντιφερίζω 357 — simplex doloženo není, ale nevyskytá se vůbec nikde! *ἀντιφέρομαι* čteme *A 289, E 701, Φ 480*.

ἀπαλοτρεφής 363 — *ἀπαλός* časté, komposita s *-τρεφής* rovněž.

κατασβέννυμι 381, κατασέομαι 382 — simplex obou velmi hojně, též k *ἀμφαραβέω 408*.

ἀμαχητί 437 — viz svrchu.

ἀπολέπω 455 — simplex *A 236*.

εἰσπέτομαι 494 — simplex jest velice hojně; srv. *διαπέτομαι, ἐπιπέτομαι, ὑπερπέτομαι*; též v *ὑποκλονέω 566* (srv. *συγκλονέω N 722, ἐπικλονέομαι E 7*) a *ἀπασίω 563*.

καρχαλέος 451 — srv. *καρχαλέος, ἄζαλέος, κερδαλέος* a j.

ὕλαγμός 575 — máme *ὕλακτέω Σ 586, υ 13, 16, ὕλαω π 9, 162, υ 15, ὕλακόμενος ξ 29, 114*.

ἡσύχιος 598 — čteme *ἡσυχίη σ 22*.

ὀνομάκλυτος X 51 — srv. *ναυσίκλυτος, δουρίκλυτος, ἀγάκλυτος, τηλέκλυτος, πρόκλυτος, περικόκλυτος*.

θυραωρός 69 — srv. *πυλαωρός*.

ἀρηιτάμενος 72 — srv. *ἀρηιτάτος, ἀρηιθoος* a p.

περιδιωέομαι 165 — simplex velmi časté; ostatně jest snad čísti *πέρη δινηθήτην*.

κορυθαίξ 132 — máme κορυθαίολος; viz s. v. χαλινός.

ἀνιχνεύω 192 — častěji čteme ἴχνιον (N 71, Σ 321, Ψ 764, β 406 a j.), ἴχνος ρ 317, τ 436, ἰχνέω ζ 157.

προπροκλινδομαι 221 (ρ 525) — simplex hojně, προκλινδομαι Ξ 18.

χαλκογλώχιν 225 — viz svrchu s. v. γλώχιν.

ὁμόφρων 263 — čteme ὁμοφροσύνη ζ 181, ο 198, ὁμοφρονέω ζ 183, ε 456.

ἀρτιεπής 281 — ἄρτιος se vyskytá častěji (srv. Ξ 92: ὅστις ἐπίσταιτο ἤσι φρεσὶν ἄρτια βάζειν).

ἀλέη 301 — velmi časté jest ἀλέομαι, také ve složeninách.

ἀνουτηί 371 — čteme ἀνούτατος Δ 540, ἄντος Σ 536; srv. s. v. ἀνωσιτί.

καταλήθομαι 389 — simplex velmi hojně, act. i med., ληθάνω η 221, λήθη Β 33, λανθάνω častěji. Také ke καταφέρω 425 jest simplex hojně doloženo.

παναγήλιξ 440 — srv. πανάποτος Ω 255, 493, παναώριος Ω 540, δυσάμμορος častěji.

κατασλέγω 512 — simplex čteme Φ 13, 365; srv. I 653: κατὰ τε γλέξαι πρὸς νῆας; mimo to máme γλόξ, φλέγμα, φλεγέθω, γλόγεος častěji, ἐπιφλέγω Β 455, Ψ 52.

ἐγκειμαι 513 — simplex velmi hojně; srv. ἐπίκειμαι, κατάκειμαι, πρόκειμαι a j.

ἀποσκιδναμαι Ψ 4 — simplex máme Δ 487, Δ 364, Ω 2, η 130 a jinde.

ἀφοπλίζομαι 26 — časté jest simplex i tuto.

κοτυλήρυτος 34 — čteme κοτύλη Ε 306, 307, Χ 494, ο 312, ρ 12, κοτυληδών ε 443; srv. ἀμφίρυτος.

ἀμφιγαίνω 79 — simplex Δ 182, Ζ 282, Θ 150, μ 350 a j.

διαπλήσσω 120 — viz svrchu s. v. καταπλήσσω.

καταπύθω 328 — simplex Δ 174, λ 395, α 161, μ 350.

κηδεμών 163, 674 — kmen zcela obyčejný; viz níže.

ἐκατόμπεδος 164 — viz svrchu s. v. ἀδάμαστος.

ῥοδόεις 186 — máme ῥοδοδάκτυλος; srv. φυνκίοεις, φοινικόεις, φαιδιμόεις a jiné.

κέρσαι 337 — Friedlaender tento tvar mylně odvozuje od κεντέω; předpokládáti jest *κέντ-ω; srv. κέντωρ Δ 39, Ε 102, κέντρον Ψ 387, κεντρορηκής Ε 752, Θ 396. Vogrinz Hom. Gram., str. 108 nn.

περιδρύπτω 395 — simplex čteme Π 324, β 153; srv. ἀποδρύπτω Ψ 187, Ω 21, ε 435, ἀμφιδρυφής Β 700, ἀμφιδρυφος Δ 393.

Κ aor. ἀποκηδήσαντε 413 Friedlaender pokládá za praesens ἀποκηδέω a řadí je mezi hapax legomena. I kdyby tomu tak bylo,

nebylo by slovo samo nápadno; neboť máme od téhož kmene *κῆδος, κήδιστος, κήδεος, κηδεμών, κήδειος*. Ale věc má se takto: *κηδήσαντε* jest aoristový tvar slovesa *κῆδω, κήδομαι*, a to se vyskytá velmi hojně; ε nevyskytá se v praesentu, nýbrž v aoristu a perfektu, jakož častěji: *κῆλομαι — κελή-σεται, μέλω — μελή-σεται, χαίρω — χαιρή-σω* a j. Srv. Vogrinz, str. 107 nn.

παραδύω 416 — simplex jest velmi hojně; srv. *ἀνα-, ἀπο-, εισ-, ἐκ-, ἐν-, κατα-, ἔξανα-δύω* a j.

ἐξερωέω 468 — viz svrchu s. v. *ἀπερωέω, ἐκδέρομαι* 477 s. v. *ἀναδέρομαι, ἀποκρεμάννυμι* 879 s. v. *παρακρεμάννυμι*.

κακοφραδής — 483 máme *φραδής Ω* 354; srv. *ἀφραδής, εὐφραδής, ἀριφραδής; φράδμων, συμφράδμων; κακόφρων*.

ἐπαιτέω 593 — simplex čteme *E* 358, *N* 365, *Ω* 292, ι 354, ρ 365 a j.

φνικίεις 693 — máme *φνικος I* 7; viz výše.

ἡμιτάλαντον 751, 796 — *τάλαντον* vyskytá se několikrát; srv. *ἡμιπέλεκκον Ψ* 854, 857, 869.

ἀποσκνδμαίνω Ω 65 — od téhož kmene máme *σκύζομαι Θ* 485, *Ω* 113, ψ 209 a j.; srv. *ἐριδμαίνω Π* 261: *ἔρισμα*; simplex v témže zpěvu 592.

καταμάομαι — simplex čteme *Ω* 451, ι 135, φ 301; srv. *δια-μάομαι, ἐπαμάομαι* (ε 482), *ἀμητήρ, ἄμητος*.

ἀλιτήμων 157 — máme *ἀλιταίνω I* 375, *T* 265, *Ω* 570, ε 108 a j.; *ἀλιτήμενος δ* 807, *ἀλιτρός Θ* 361, *Ψ* 595, ε 182; srv. Král, Listy fil. XVI, 473.

ἀργίπους 211 — *ἀργίποδες κύνες* značí totéž co *κύνες πόδας ἀργοί Σ* 579 β 11 a jinde. Máme také *Ποδάργη Z* 578, *Π* 150 a jiná komposita s *πούς*, i není třeba s Geppertem, Nitzschem a Peppmüllerem souditi, že slovo to jest pozdější, vzniklé analogií dle *ἀργιόδους*.

κέρδιος 192 — *κέρδος* čteme ε 60. Samo o sobě slovo váhy nemá; srv. Peppmüller 98*), XLVI, Düntzer, str. 344 nn., Buchholz, Homerische Realien I, 2, 232.

κατηφών 253 — časté jsou *κατηφείη, κατηφῶς, κατηφής*; ostatně místo je kriticky porušené; srv. Peppmüller, str. 129.

γλωχίν 274 — viz svrchu s. v. *τριγλώχιν*.

ἄσκοπος 157. 186 — čteme *ἐπίσκοπος κ* 38, 342, *X* 255, *Θ* 163 a j., *σκοπός, σκοπιή* často, *σκοπιάζω κ* 40, *Ξ* 58, κ 260. Mylně o tom soudí Geppert II 46; slovo by mohlo býti jen tenkrát nápadno, kdyby znamenalo „nehlídaný, nestřežený“.

ἐντεισιεργός 277 — častěji čteme *δημοιεργός, εὐεργός, κακουεργός*. Tvar srv. s *ἐγγεσί-μωρος, τειχεσι-πλήτα, ὀρεσί-τροφος* a j.

ἀπεμνήσαντο 428 nelze pokládati za ojedinělé; neboť praesens jeho jest zcela obyčejné.

ἐπιβλής 453 — máme také προβλής, ἀβλής.

περιναίτης 488 — sloveso περιναίεω čteme β 66, θ 551, ψ 136 a j.; srv. αἰγινείται, περικείται a jiná.

ἀμικθαλόεις 753 — právem hájí slova toho Düntzer, str. 391, i souhlasí s ním Peppmüller, str. 362. Podobně má se věc s παναώριος 540 (srv. παναήλιξ výše) a s πρόσφατος (srv. παλαίφατος). Peppmüller, str. 365.

περιφράζομαι α 76 — simplex i kmen zcela obyčejný; podobně u μέθημαι 118, ἐπικλείω 351.

σκέδασις 116 — sloveso se vyskytá velmi často.

ἐπιστροφος 177 — máme ἐπιστροφάδην K 483, χ 308.

ἐπαλαστέω 252 — simplex čteme M 163, O 21, ἀλαστός X 261, Ω 105, α 342, δ 108 a j.

ἀμμιπέλομαι 352 — simplex obyčejné; srv. ἐπιπέλομαι, περιπέλομαι.

παλιντιτος 379 — viz níže (s. II).

ἀγκεράννυμι 440 — viz svrchu s. v. ἀποκρεμάννυμι.

ἔδνομαι β 53 — máme ἔδνα (ἔεδνα) II 178, X 472, ν 378, ο 18 a j., ἔεδνωται N 382.

διόλλυμι 64 — simplex velmi hojně.

πρόβασις 75 — viz výše s. v. πρόβατον.

ἀπαιτίζω β 78 — simplex čteme ρ 222, 502, 558, ν 179 a j.

μῶμος 86 — máme μωμέω ζ 274, μωμάομαι Γ 412.

ἐνστάζω 271 — viz svrchu.

ἐπιλωβέω 323 — simplex čteme ψ 15, 26, λώβη, λωβητήρ, λωβάομαι, λωβητός častěji.

ἐνορραφής χ 354, 350 — čteme ῥάπτω II 296, Σ 367, γ 118, π 379 a j., κακορραφής O 16, β 236, μ 26, κακορραφή.

μυλήφατος 355 — srv. μυλοειδής H 270, ὀδυνήφατος.

ἀλλόγνωτος 366 — sloveso zcela obyčejné, také komposita s ἄλλος; ἀρίγνωτος N 72, ρ 375 a j.

ἀπνευθής γ 184 (288) — sloveso jest velmi hojně; srv. ἄπνευστος α 242, δ 675, ε 127, obojí ve smyslu aktivním i passivním, jakož častěji (ἄπιστος, ἄπνευστος a j.).

ἀναμνησκω 211 — viz svrchu.

πενιχρός 348 — máme πενίη ξ 157, πένομαι A 318, ν 394, π 319.

ἀποσιμβω 408 — simplex Γ 392, Σ 596, ζ 237.

ἐπικόπτω 449 — simplex jest velmi hojně; srv. ἀνακόπτω, ἀποκόπτω a jiná.

ἀκροπόρος 495 — sloveso πείρω i adj. ἀκρός zcela obyčejné.

- πνρηφόρος 495 — o tvaru viz Vogrinz, str. 101.
 ἀνωισί δ 92 — viz svrchu s. v. ἀνώιστος.
 ἐπεσβολή 159 — viz svrchu s. v. ἐπεσβόλος *B* 275.
 νηπενθής 221 — srv. s. v. νήνεμος *Θ* 556.
 ἐπληθος 221 — čteme ἐπλήθω *X* 387, δ 455 a j.
 ἐπερωτάω 251 — simplex δ 347, ρ 138, ι 364 a j.
 μεταστένω 261 — simplex a kmen vûbec velmi hojný.
 περιστείχω 277 — simplex máme *B* 287, 833, *I* 86, *A* 331,
 η 72, ψ 186 a jinde; časté je též u ἐπιμήδομαι 437; ἐπαγ-
 γέλλω 775 viz s. v. ἐξαγγέλλω.
 ἄκλαντος 494 — sloveso se vyskytá velmi často, α privativum
 také u adjektiv verbalných hojně.
 σχίζω 507 — máme σχίζη *A* 462, *B* 425, γ 459, ξ 425.
 θής 644 — viz níže s. v. ἀνδράποδον.
 πορθμός 671 — častěji máme πορθμεύς; srv. ἡνίοχος: ἡνιοχήα:
 ἡνιοχῆες, πομπός: πομπῆες a j.
 ἀγνώς ε 79 — viz svrchu s. v. ἀβλής.
 ἐποπίζομαι 146 — simplex máme *X* 132, ν 148, ξ 286 a j.
 ἐλεήμων 191 — kmen obyčejný (srv. ἐλεείνω, ἐλεεινός).
 ταλαπενθής 222 — viz svrchu s. v. ταλάφρων.
 μεταβουλεύω 286 — simplex velice časté, též u ἐπιρρίπτω 310
 (srv. ἀναρρίπτω, ἀπορρίπτω, διαρρίπτω).
 ἐκπνύω 322 — simplex máme Ψ 697, ἀποπνύω *A* 426, Ψ 781.
 ἀγχιβαθής 413 — srv. ἀγχίαιος, ἀγχιμόλος.
 παρὰνήχομαι 417 — simplex ε 375, 399, 439, η 276, 280 a j.
 ἀπνευστος 456 — πνεύω, πνοή se vyskytují častěji.
 δυσκηδής 466 — viz s. v. κηδεμών.
 ὑποκλίνω 463 — viz s. v. μετακλίνω.
 ῥίγος 472 — máme ῥίγιον ρ 191, v Iliadě častěji (přeneseně),
 ῥιγεδανός *T* 325, ῥιγώω ξ 481 a j.
 ἐπαμάομαι 482 — viz s. v. καταμάομαι *Ω* 165.
 ἀνέφελος ζ 45 — viz svrchu s. v. ἀνόλεστος.
 ἀποθανυμάζω 49 — simplex časté; srv. ἀπό s významem sesil-
 ňujícím v ἀπομνήω *B* 772, *H* 230, π 378 a j., ἀποκαίνυμαι
 θ 127 a p.
 νεόπλντος 64 — πλύνω častěji, εὐπλυνής θ 392, 415, ἀποπλύνω
 η 95.
 τρώγω 90 — máme τρώκτης ξ 289, ο 416.
 παραμείβομαι 320 — simplex velmi časté.
 ἀπολείβω η 107 — simplex *N* 88, 654 a j.; srv. ἐπιλείβω
 γ 341, καταλείβω Σ 109.
 ζεφυροίη 119 — čteme ζέφυρος *B* 147, *A* 276, *I* 5, ε 295,
 ι 206 a jinde.

- ἀποκοσμέω 232 — simplex ve významu „odstraňuji, uklízím“ nikde není, ale význam komposita snáší se s původním významem prostého slovesa κοσμέω „rozestavuji, pořádám“. Srv. i κοσμητός 127.
- ἀπανύω 326 — simplex máme Α 56, ο 244, δ 357 a j.; διανύω ρ 517, ἀνυσις, ἀπήνυστος π 111.
- ἐπιπλάζομαι θ 14 — simplex velmi časté, též u ἀποκαίνυμαι 127, ὑπερίημι 198, μεθαίρειω 376, ἀμυγίπτιω 523.
- μορφή 170 — máme εὔμορφος ξ 65; ostatně je také λ 367.
- πυγμαῖχος 246 — máme πυγμαχίη Ψ 653, 685, πυγμή Ψ 669, πύξ častěji.
- παλαιστής 246 — čteme παλαίω Ψ 621, 633, δ 343, ρ 144 παλαιμοσύνη Ψ 701, θ 103.
- ἐξημοιβός 249 — máme ἀμοιβάς ξ 521, ἀμείβω často, ἐπαμοιβάδης ε 481.
- ἀργιόφωνος 294 — viz svrchu s. v. χαλινός.
- ἐχέθυμος 320 — srv. ἐχέφρων, ἐχεπευκής; první částí komposita často jest sloveso: μένε-δήιος, ἀρχέ-κακος, ἀγγέ-μαχος a j.
- κλυτοεργός 345 — viz svrchu s. v. ὀνομακλυτος.
- νέοπριστος 404 — máme πριστός σ 196, τ 564.
- ἔμμορος 480 — častěji čteme ἔμμορε (Α 278, Ο 189, λ 334 a j.).
- παννύεστατος 625 — srv. πανύστατος Ψ 532, ι 452.
- περιγνάμπτω ι 80 — simplex časté; srv. ἀναγνάμπτω, ἐπιγνάμπτω.
- ἄσπαρτος 109, 123 — čteme σπέρμα ε 490, ἄσπερμος Τ 303.
- ἀνήροτος 109, 123 — ἀράω velmi často, ἄροτρον, ἄροτος, ἄροσις a j.
- ποιμνῆ 122 — máme ποιμαίνω Ζ 35, Α 106, 245, ι 106, ποιμὴν přecasto, ποιμνήιος Β 470.
- ἀποτηλοῦ 117 — srv. τηλοῦ, τηλε, τηλόθι, τηλόθεν.
- ῥοριος 131 — ῥορη v příslušném významu častěji (Β 461, ι 135 a j.).
- ἀποβολῆω 151 (= μ 7) — simplex Α 223.
- πάχος 324 — máme παχύς velmi často, πάχετος Ξ 287, θ 187, ψ 191; ἀποδοχμός 372 — δοχμός Μ 148, δόχμιος ψ 116.
- ἐνερείδω 383 — simplex velmi časté.

(Dokončení).

O bezpodmětých větách.

Napsal Dr. Fr. X. Procházka.

I.

1. Výměry soudu ve spisech logických jsou dosti různé, ale v tom se shodují, že podmět i přísudek uvádějí jako nutné části soudu. V každém soudě musí býti členy dva, o jejich sloučení, rozloučení, nebo nějakém vztahu rozhoduje se soudem. Subjekt a praedikat vyskytují se jako nutné části soudu již u Aristotela a sledovati lze tento náhled o soudě až po dobu nejnovější. *)

Slovným výrazem soudu jest věta. Jsou-li podmět a přísudek nutné části soudu, musí míti i věta podmět a přísudek, tedy nejméně členy dva. Tomuto požadavku nevyhovují však výpovědi: přší, hřmí, zebe mne, etc. Výpovědi ty očividně podmětu nemají, ale za grammatické věty obecně se uznávají. Gebauer výslovně praví, že některé věty podmětu nemají, jsou bezpodměté. **)

Buď musí i logika uznati, že každý soud podmět míti nemusí, nebo nejsou věty bezpodměté logickými soudy, anebo jest bezpodmětá věta jenom neúplným, nepřesným výrazem dvoučleného soudu logického. Spor vzniká zde faktem, že grammatické věty bezpodměté jsou, a logika dvou členů jako nutných částí soudu vyžaduje.

K rozhodnutí přijíti lze jenom důkladným rozbořem soudu. Soudy jsou dané a známé děje myšlenkové, analyza musí stanoviti jejich podstatné části. Tím rozřešení sporu samo se dostaví.

Záhada tato má tak zajímavou historii, že musíme podati stručný její průběh, aby bylo možno oceniti nesnáze, s kterými řešení bylo spojeno. Řadí se tu k sobě práce filosofů i grammatiků. Otázka v oba obory zasahuje, ale konečné řešení podati mohla jenom logika ponechávajíc jazykozpytu celou řadu otázek nerozřešených: jsou-li věty bezpodměté původní, anebo

*) Logique de Port-Royal. 1662. Chap. III.

Kant-Jäsche. Logik. § 117.

Herbart. Lehrbuch zur Einl. in die Philosophie 1813. § 52.

Drobisch. Neue Darstellung der Logik. 4. vyd. 1875. § 9.

Trendelenburg. Logische Untersuchungen. 1840. XII. 3.

J. St. Mill (Gomperz). System der Logik. 1B. I. C. 4. § 1.

Sigwart. Logik 2. vyd. 1889. § 5.

B. Erdmann. Logik. 1892. § 35.

**) Gebauer. Mluvnice česká. 1890. § 300.

vznikly teprve vývojem jazyka, ubývá-li jich s vývojem řeči, nebo přibývá atd.

2. Herbart jest první z filosofů, který o bezpodmětých větách uvažoval.*) Uznává věty takové za skutečné soudy, které se sice zřídka vyskytují, ale vysvětliti se mohou nejen psychologicky, nýbrž i čistě logicky.

Soudem $S < P$ [S est P] klademe přísudek P na celým jeho rozsahem, nýbrž jen částí rozsahu. Klad přísudku závisí na kladu podmětu. Přisudek P klade se jen potud, pokud klademe S . Řekneme-li na př. „Europeané jsou lidé“, tedy obráceně můžeme říci jen: „Někteří lidé jsou Europeané“. Část rozsahu přísudku „lidé“ závisí na rozsahu podmětu. Zvětšuje-li se tento ve větě, zvětšuje se i rozsah přísudku. Na př.

Sofisté jsou lidé.

Řekové jsou lidé.

Europeané jsou lidé.

Zvětší-li se rozsah podmětu do nekonečna, zmizí jeho obsah. Podmětem jest pak pojem bez obsahu, pojem „něco“, který označujeme tečkou.

. $< P$

„Je-li něco, jsou lidé“, zkratka: „jsou lidé“ (sunt homines). Pak přísudek klade se nezávisle, nic neomezuje jeho rozsah. Přisudek klade se samostatně bez ohledu na podmět. Soud takový ovšem nemá členy dva, zůstal jenom jeden, a to přísudek.

Výkladem tímto uznává Herbart bezpodměté věty za skutečné soudy logické, za soudy jednočlenné, a důsledkem toho měla býti změna definice soudu.

Je-li samostatný klad pojmu také soudem logickým, jest Herbartova definice soudu: „Soud jest klad vztahu dvou pojmů“, úzká. Nelze jí prostě obměniti soudem: Co není klad vztahu dvou pojmů, není soud. Mají zajisté věty bezpodměté jen jediný pojem a přece je Herbart za skutečné soudy logické považuje. Pouhý klad Herbart jako Kant nepovažoval za praedikat, protože se jím obsah pojmu nemění. Pojem tolaru skutečného jest též jako tolaru myšleného.

Nekonsequenci tu vytkl Herbartovi Miklosich, a byla hlavně příčinou, že Miklosich k větám bezpodmětým hledal výkladu jinde.

3. Trendelenburg**) rozlišuje v úplném soudě působící podmět a činnost jeho, vyjádřenou přísudkem. Takový úplný soud jest však již forma differencovaná. Stopujeme-li duševní děj soudu až k jeho počátkům, přijdeme k nerozdělené jednotě,

*) Herbart, Lehrbuch zur Einl. in die Philosophie § 53, 63.

**) Trendelenburg, Logische Untersuchungen. XII. XIV.

rudimentu soudu, vznikajícímu tam, kde jest obsahem soudu děj, činnost samotná bez udání působícího podmětu. Soudy takové považuje Trendelenburg za prvotní (soudy na prvním stupni vývoje). Dříve zajisté člověk vnímal děje a změny, než poznal jejich působící příčiny. Ze soudů takových vznikaly teprve pojmy asi tím způsobem, jako vzniká podstata tvořením. Etymologie dotvrzuje, že vznikala podstatná jména z časoslov. V jazyku Indů znamená na př. mračno tolik jako blýskající, ruka tolik jako tvořící, strom ssající atd. Původně vnímá člověk a vyslovuje také jenom děj a proto zdají se slovesa býti počátkem řeči.

Bezpodměté věty jsou takové zachované rudimenty soudů (blýská se), jimi tvoří se pojmy (blesk), které pak stávají se podměty soudu úplného (blesk uhořel).

Poněvadž i v úplném soudě jest praedikat členem hlavním, musíme věty bezpodměté považovati za úplný akt poznávací a nikoli pouze za neživý prvek jeho, jako kdyby hotový podmět byl dán a sloučení s praedikatem teprve následovalo v soudě.

Je-li výklad tento správný, vyskytují se bezpodměté věty hlavně při vzniku řeči, a počet jejich byl by celkem v obráceném poměru ke stupni jazykového vývoje. Čím více vyvinuje se řeč, tím méně má se vyskytovat bezpodmětých vět. V příčině té není však skutečnost přesným výpočtem nikterak zjištěna, ba dosud vedou se o to spory, zda-li přibývá vět bezpodmětých nebo ubývá. Mnohé věty bezpodměté jsou původu nového, a zase mnohé dříve obvyklé docela vymizely z jazyků.

Th. Benfey *) vykládá věty bezpodměté zrovna naopak. Dle něho nejsou to první jevy jazyka vznikajícího, nýbrž vytvořily se později. Bezpodmětými staly se věty tím, že se vynechával později podmět, který si každý sám mohl doplniti, zvláště byl-li téhož kmene jako sloveso v přísudku. Proto jest v každém jazyku tím více vět bezpodmětých, čím později se ustálil. Benfey zná jen čtyři případy bezpodmětých vět v sanskritu a nezná ani jediného v jazyku zendském. V řečtině jest jich již značný počet (*ἀσποδπτει, βγοιτῆ, ἔσι*, etc.), ale i ty ještě u Homera z většího dílu mají určitý podmět, obvykle jest to *Ζεὺς*. Ještě více jest jich v latině a dosud jich přibývá v němčině.

4. Hlavní zásluhu, že obrátil pozornost filosofů i grammatiků k záhadě vět bezpodmětých má Miklosich, který jí věnoval svůj známý spis: *Subjectlose Sätze* (2. Aufl. Wien 1883).

Objevil tak pozoruhodné stránky bezpodmětých vět a vytkl tak jasně spor, v jakém se k nim nalezá traditionalní nauka logická o soudě, že se stala práce jeho podnětem celé řady úvah,

*) Th. Benfey: *Götting. gelehrte Anzeigen*. Cituje Miklosisch: *Subjectlose Sätze* 2. vyd. str. 13.

spadajících dílem v obor jazykozpytu, dílem v obor logiky. Ačkoli přihlíží v první řadě k jazykům slovanským, obsahuje kniha hojnost dokladů i z jazyka německého, maďarského a z jazyků romanských. Dějiny otázky té sleduje Miklosich až ku grammatikům řeckým. Pomíjíce zajímavých podrobností jazykozpytných, vytkne pouze jeho logický výklad soudu.

Miklosich souhlasí s Kantem a Herbartem, že pouhý klad pojmu nelze považovati za jeho logický přísudek. Jsoucnost není žádný věcný praedikat, neboť se jím obsah podmětu nerozmnoužuje. V soudě: „jest mráz, mrzne“ není udáno, co mrzne; jest to klad jediného pojmu. Pojem klade se samostatně, neodvisle a praedikatem nazývá se jen proto, že by byl praedikatem v soudě dvoučlenném, na př. voda mrzne. Takové bezpodměté věty lze sestrojovati úmyslně, ale ony vznikají hlavně přirozeně z důvodů psychologických. Vnímáme zjevy a vyslovujeme své vjemy, nehledíce k tomu, které jsou jejich příčiny.

Poněvadž běžná definice soudu: „soud jest sloučení neb rozloučení dvou pojmů“, nezahrnuje věty bezpodměté, které jsou nejen grammatické věty, nýbrž i logické soudy, přijímá Miklosich s pochvalou novou definici soudu, kterou navrhuje Fr. Brentano:*) „Souditi jest něco klásti (anerkennen) nebo zamítati“. Klásti i zamítati může se buď jediný pojem, nebo vztah dvou a více pojmů.

Celá řada bezpodmětých vět i logicky žádného podmětu nemá, podmět jest nejen neznámý, nýbrž někdy i naprosto nemožný. Je-li dán větou takovou děj, může někdo působícího podmětu hledati, ale nemusí. Ve výpovědi samotné o něm zmínky není. Takovou větou vyjadřujeme děj nebo i stav bez ohledu na podmět. Prší, vše to ve mně, uhodilo, straší.

Může-li se klásti praedikat prostě bez podmětu, považuje to Miklosich za zvláštní přednost jazyka. Výrazy: „v zahradě jest zeleno, na moři jest klidno“, jsou názornější, plasticky účinnější než výpovědi: „moře jest klidné, zahrada jest zelená“. Bezpro-

*) Fr. Brentano: *Psychologie vom empir. Standpunkte*. I. Leipzig. 1874 str. 186. „Die Zusammensetzung aus Subjekt und Praedikat ist keineswegs etwas, was der Natur des Urtheils wesentlich ist und die Unterscheidung der beiden Bestandtheile hängt vielmehr nur mit einer gemeinüblichen Form des sprachlichen Ausdrucks zusammen. In der Erkenntnis durch innere Wahrnehmung liegt uns aber im Besonderen ein Urtheil vor, das recht augenscheinlich den gewöhnlichen Ansichten der Psychologen und Logiker widerspricht. Keiner, der auf das achtet, was in ihm vorgeht, wenn er hört, oder sieht und sein Hören oder Sehen wahrnimmt, kann sich darüber täuschen, dass dieses Urtheil der inneren Wahrnehmung nicht in der Verbindung eines psychischen Aktes als Subjekt mit der Existenz als Praedikat, sondern in einer einfachen Anerkennung des im inneren Bewusstsein vorgestellten psychischen Phänomens besteht.“

str. 262. „Unter dem Urtheilen verstehen wir ein (als wahr) Anerkennen oder (als falsch) Verwerfen.“

střední dojem smyslový nabývá svého přiměřeného výrazu, řeč konkrétní barvy, pro kterou jazyky vyvinuté ztrácejí vždy více a více smyslu.

Přecházejí k podrobnému dílu spisu svého rozděluje Miklosich bezpodměté věty dle dvou dělidel, ovšem logicky ne docela přesně. Dle rozdělení toho jsou:

I. Bezpodměté věty se slovesem činným.

1. Věty existencialní: Lidu tu bylo; proměny není; jiného nápoje nebylo.
2. Výroky o úkazech přírodních: Prší; poprchává; sněží; lilo; uhodilo; hřmí.
3. Dojmy tělové a duševní: Zebe mne; svrbí mne; odlehčilo se mi.
4. Dojmy smyslové: Hučí v lese; hoří; zvoní mi v uších; ani nešustlo.
5. Výroky o účinku násilném: Házelo ním po kostele; dusí mne v krku.
6. Výroky tajuplné: Straší.
7. Věty nedostatku: Ubývá dne; nedostává se lidu; těžkosti přibývá.
8. Abstraktní vztahy: O statky jim běželo; šlo mi o hanbu na tom stanulo.

II. Bezpodměté věty se slovesem zvratným.

Šeří se; svítá se; rozednilo se; od hor se mračí; všude se tmělo; pije se a jí; kosou se seká a srpem se žne; zzelelo se mi toho; chce se mu chvály světa toho; nenašlo se peněz žádných.

III. Bezpodměté věty se slovesem trpným.

Nebylo vidáno; město, v němž bydleno bylo; bylo naň žalováno; žádného díla nebude děláno; bylo na tě navedino; nebylo slýcháno.

IV. Bezpodměté věty s přísudkem jmenným.

Dnes jest pošmourno; ještě tma bylo; je teplo; je zima; i bylo večer; již veta bylo po mně; bylo třeba; bylo škoda; je tam mělko.

5. A. Marty*) přistupuje k řešení záhady se stanoviska logického, uváděje, že nemusí býti vždycky shoda mezi jazykem a logikou. Jest zajisté řeč nejen výrazem myšlení, nýbrž i citů, snah a osobních zájmů. Mimo řeč mluvenou jest velmi často jisté residuum, jest něco mezi řádky, co není sice vyjádřeno slovy, co však každý má na mysli, kdo představy a pojmy vy-

Ueber subjectlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zur Logik und Psychologie. Vierteljahrsschrift für wissenschaft. Philosophie. 1884.

slovené si představí jasně a zřetelně. Není tedy úplné shody mezi jazykem a myšlením.

Za podstatný význak soudu, kterým se liší od pouhé představy považovali dříve složitost myšlenky a bylo tedy ku soudu potřeba vždy pojmů nejméně dvou. Proto považoval Herbart i Trendelenburg impersonalia a věty existencialní za výminky, neboť obsahují jenom pojem jeden. Jestliže však přistoupíme jako J. St. Mill a Brentano k náhledu, že hlavním znakem soudu jest pouze klad nebo zamítnutí, jest lhostejno, je-li předmět kladu (zamítnutí) jednoduchý nebo složený. Potom můžeme bez obtíže i bezpodměté věty považovati za úplné soudy logické. Klademe jimi ne vztah pojmů dvou, nýbrž existenci pojmu jednoho.

Jak patrně, přijímá Marty výklad Miklosichův bez výhrady a tím uznává i Brentanův výměr soudu. Mezi jazykem a logikou při větách bezpodmětých tedy úplná shoda jest.

Se stanoviska logického na otázku hledí také W. Schuppe,**) přičítá však k výsledku docela jinému než Marty.

Schuppe Brentanovu definici soudu i Miklosichův výklad rozhodně zamítá. Ukazuje k tomu, že při označení vjemů větou bezpodmětou právě hlavní věc, totiž určitý smyslový dojem, konkrétní představa zjevu, která skládá se z mnoha znaků, jest podmětem, ovšem nevysloveným. Jeden ze znaků představy té, který trvale nebo pro okamžik nynější nad ostatní vyniká, označujeme přísudkem. Podmět jest něco nerozlišeného, tedy zatím nevyslovitelného, co teprve jednotlivými přísudky determinace dochází. Jest tedy po rozumu Schuppově bezpodmětá věta označení (Benennung) vjemu, konkrétního zjevu; podmětem jest představa zjevu. Podmět není vyjádřen žádným slovem, protože k jeho vyjádření žádného slova nemáme, dokud nebyl determinován. Bezpodmětou větou představě té dáváme jméno, udávající jím její znak. Ptáme-li se, co jest podmět, ptáme se vlastně po jeho praedikatech.

Mezi myšlením a řečí jest tu neshoda patrná, řeč jest neúplná, nepřesná a nemůže býti rozhodujícím vodítkem, stanovíme-li podstatné části soudu. I věty grammaticky bezpodměté mají logický podmět. Formalně logický podmět ten v němčině zastupuje zájmeno „es“ (es donnert), které přímo ukazuje na něco, co v myšlení mluvícího jest a praedikatem blíže se určuje.

6. Rozhodující slovo při řešení záhady přisuzujeme Sigwartovi, který zasáhl do diskusse spisem: „Die Impersonalien. Freiburg i. B. 1888.

Chr. Sigwart postřehl bystrým duchem svým, že dosavadní výklady soudu skutečně jsou neúplné a jednostranné, zanedbávající naprosto psychologickou analýsu děje duševního,

**) Subjectlose Sätze. Zeitschrift für Völkerpsychologie 1886.

který svého výrazu dochází logickým soudem. Uznal tím oprávněnost výtky Miklosichovy, ale neshodu odstraňuje způsobem docela jiným. Brentanovu definici soudu nepřijímá.

Soud dle výměru Sigwartova jest výpověď (ta může být pravdiva nebo nepravdiva) kterou se něco tvrdí nebo popírá. Upozorňuje, že stejné jevy grammatické mohou mít různé významy logické. Přesný rozbor logický jednati má tedy jen o určitých příkladech soudů bezpodmětých, nikoli však o soudech bezpodmětých vůbec. Z příčiny té omezuje Sigwart rozbor svůj na nejčelnější druh vět bezpodmětých, kterými označujeme děje v přírodě. Mimo to jedná o vjemech stavů osoby vlastní a zjistik v na nich rozbohem podstatné části, přechází k ostatním druhům, doloženým určitými příklady.

Každé slovo jazyka mi známého vybavuje příslušnou, určitou a známou představu. Taková představa sama o sobě není výpovědí nikdy, nemůže být soudem. Aby vznikla výpověď, musí přistoupení i vztah k představám jiným. Proto musí každá výpověď, jako logický soud, býti nejméně dvoučlennou. Řeknu-li „To jest Karel“, znamená slovo „jest“ shodu mezi vjemem a určitou představou známou. I když jest ta věta oznamovací, když někomu pravím: „To jest Karel“, obsahuje výpověď části dvě. Někdo osobu tu vidí, ale nepoznává, nebo ji vidí, ale vůbec nezná. Výpovědi svou vyslovuje vztah mezi vjemem a určitým obsahem představovacím. Soudem takovým vždycky koná se synthesa. Postup její může býti ovšem i obrácený, řeknu-li na př. „Karel je zde“.

Každý vjem smyslový může se státi podmětem soudu. Na př. znamenám v poli pohyb; ten vybaví známou představu souhlasnou. Vznikne myšlenka: „To jest běžení“. Takové označení vjemu příslušným slovem (Benennung) jest nejjednodušší tvar soudu. Jest to soud označovací (Benennungsurtheil). Již ten obsahuje logicky členy dva. Duch postupuje pak k synthesi další, sledují zrakem pohybující se předmět a poznám ho. „To jest zajíc“. To jest synthesa druhá, vyjádřená druhým soudem označovacím. Obě představy sloučím synthesesou třetí, přisoudím běžení zající soudem: „Běží zajíc“. Obsahuje tedy soud zdánlivě jednoduchý: „Zajíc běží“ ve skutečnosti soudy tři, dva označovací (To jest běžení, to jest zajíc) a třetí soud určovací, kterým se představa zajíce determinuje praedikatem „běží“. Soudy označovací z pravidla nikdy se nevyslovují, člověk si jich zřetelně ani neuvědomí, je-li poznání jisté a snadné. Jenom tehdy, když se zdrží označení vjemu uvažováním, vstoupí i soudy označovací na vědomí jasně. Řekneme na př. „To jest člověk, to jest strom“, když jsme poznali zjev teprve po delším pozorování a uvažování. Avšak i když nejsou označovací soudy jasně na vědomí, musíme na základě rozboru toho považovati věty, přisuzující podmětu vlastnost, činnost, stav, za soudy složené. Obvyčejně nejdříve

vstoupí na vědomí děj, vlastnost, a později teprve poznáme i podmět, ač logika i grammatika klade podmět na místo první.

„Tu letí holub“, jest tedy vlastně složení soudů tří: To jest let, to jest holub, holub letí. Dvakrát jest podmětem smyslový vjem nevyslovený a po třetí představa vyjádřená slovem holub. K vůli jasnosti výkladu budeme nazývati podmět vyjádřený určitým slovem podmětem výslovným nebo podmětem v užším smyslu slova, představu nevyslovenou jmenovati budeme podmětem psychologickým nebo podmětem v širším smyslu slova.

Celý postup ten nemusí se ukončiti, nepoznám, co běží, co letí, co jest podmětem, a zůstanu pouze při označení děje nebo stavu. Výslovného podmětu pak vůbec není. Zůstane nevysloveným i tehdy, když podmět není žádná určitá jednotlivina, nýbrž skupina, pro kterou není přiměřeného slova. Na př. „Tu to skáče, jest mokro“. Jednou zastupuje místo podmětu zájmeno „to“, německy „es“, po druhé podmět docela jest nevysloven. V obou příkladech těchto jest však podmětem představa určitá, pro niž není vhodného slova. V prvním případě jest podmětem roj tanečníků, ve druhém celé okolí. Je mokro, totiž: země, domy, stromy atd. všechno jest mokré. My nehledíme k tomu co skáče, co jest mokré, nýbrž označujeme jenom ten děj, stav určitým jménem. Výpověď pronesená logicky vždy obsahuje představy dvě, z nichž jedna není vyslovena. Při pouhém označení vjemu bez udání podmětu zůstáváme i tehdy, není-li vhodno označiti podmět z ohledů slušnosti, nebo i z pověrečné bázně. Zapáchá to, klepá to na dveře, bouchá, tlučé a naříká. Ba i když podmět vysloviti můžeme, zůstaneme při označení neurčitěm, je-li určitost zbytečnou.

Přišel ze zábavy, řeknu domácím: „Bylo to pěkné“. Zbytečno říci: divadlo, koncert, slavnost etc. — protože všichni vědí, co bylo pěkné. Takové věty vlastně nejsou věty bezpodměté, protože podmět jest úplně určitý, jsou to věty s podmětem zamlčeným, zkráceniny.

Věta jest bezpodmětou jenom tehdy, není-li otázka po podmětu ani možná, jako ve větách: „Prší, je zima, hřmí“. Zde není podmětem představa nevyslovená, třeba temná nebo změtená, — zde není výslovného podmětu vůbec žádného. Vzpomeneme-li však toho, že obyčejný soud: „Zajíc běží“ jest složenina soudů tří, poznáme snadno, že i bezpodmětá věta: „je zima“ obsahuje části dvě. Psychologickým podmětem jest pocit a praedikatem vyslovené jeho jméno, které pocit nynější označuje jménem vybavené představy známé. Jest to soud označovací.

Může-li býti pouhý vjem smyslový obsahem výpovědi, je tím dokázáno, že se určitému podmětu připsovati nemusí. Obsah

soudu jest označení přítomného dojmu smyslového bez ohledu na působící příčinu. Příčina vůbec předmětem výpovědi není, ale dle analogie naznačuje se v některých jazycích formálně, jako v němčině zájmenem „es“ (es ist kalt).

Že tu přichází děj, vztah bez výslovného podmětu, není docela nic zvláštního, neobyčejného. Vždyť každý infinitiv si myslíme dobře bez podmětu. „Zu Speier im Saale, da hebt sich ein Klingen, mit Fackeln und Kerzen ein Tanzen und Springen“. „A to je šum a praskot, je to lkání“.

Sigwart souhlasí s Miklosichem, že takové označování dějů a stavů bez výslovného podmětu působí v líčení zvláštní plastickou silou. Obsahem výpovědi jest pouze děj, přírodní zjev o sobě a tím se i pozornost čtenáře obrací výhradně ku představování děje. Jakoby to skutečně viděl. I u sloves činných cíle toho lze dosáhnouti formou trpnou. Na př. „Už je na té navedino u samýho purkrabího“ Erben II. vyd. str. 515 č. 392 „Květů nastláno tak z vysoka, tak zhusta. Při pochodních bojováno dále“ Vrchlický Anthologie str. 305 ř. 16, str. 571 ř. 1.

Za soudy označovací považuje Sigwart také bezpodměté výpovědi o stavu vlastního těla nebo i duše. Na př. Zebe mne, je mi těžko, je mi zle, píchá mne na prsou, škrábe mne v krku, je mi líto, je mi lehký, je mi veselo, je mi divně okolo srdce. Působící agens jest neznámo a proto označujeme jen samotný děj nebo stav. Působící agens nelze si vůbec představit, proto by otázka po výslovném podmětu neměla žádného smyslu. Co je lehký, co mne píchá, co je těžko? Soudem označujeme pocit nebo cit. Místo podmětu výslovného jest úplně prázdné, a jen analogie řeči staví na ně slůvka: es, to, il, it. Pouhou formálností slůvka toho dokazuje faktum, že se ho v některých jazycích neužívá vůbec. Německé „es donnert“ zní: „tonat, hřmi, *αστραπτει*, il tonne, it thunders“.

Označovací soudy jsou dále všechny bezpodměté výroky o počasí. Blýská se, šerí se, rozednívá se, připozdívá se etc. Označujeme jimi konkrétní vjem beze zřetele ku působící příčině. Zjev přírodní vnímáme bez rozboru. Jakmile by se dostavila analýsa, dostavil by se i výslovný podmět. „Pršelo, pršelo, drobný krupičky“. Erben II. str. 243. č. 460. Vyroživ takto věty bezpodměté, obrací se Sigwart k rozboru vět existencialních.

Přesvědčení o jsoucnosti něčeho může bezprostředně vzniknouti jen dojmem smyslovým. Jiného prostředku, kterým bychom se o jsoucnosti mohli přesvědčiti, není nám vůbec dáno. Kdo tvrdí, že nějaká věc na tom světě jest, ten tvrdí vlastně, že bychom ji za určitých podmínek v určitém čase, na určitém místě mohli viděti, slyšeti, hmatati — vůbec smysly vnímati. Z toho plyne, že jsoucnost přisuzovati můžeme jen konkrétním předmětům, jich vztahům a vlastnostem. Podmětém jest konkrétní

představa a přísudkem její vztah ku smyslovému vnímání. Podmětem soudu existencialního (A est) není nikdy pojem, který názoru jest nedostupný a jehož obsah kladem se nemění. Pojem jest výtvor mysli, není nikde než v mysli, a může býti řeč o něm jen jako o myšlence. Pojem samotný nepotřebuje žádného kladu, jakmile ho myslím, jest. Proto by neměla věta: „Pojem ssavce jest“ žádného smyslu. Nikdo o tom nepochybuje, že jest v naší mysli. Jedná se o to, zdali lze vnímati předmět jím naznačený.

V soudě existencialním podmětem jest konkrétní představa, jednotlivina, té přisuzují možnost názoru. Tím zůstává v platnosti výrok Kantův i Herbartův, že existence nemůže býti praedikatem pojmu. Jsoucnost není žádným znakem, není částí obsahu. „A (pojem) est“ není žádný soud, ani analytický, ani syntetický. Jsoucnost vyslovená netýká se pojmu, nýbrž předmětu zkušenosti, jsoucnost jest přísudkem vztahovým, kterým se vyslovuje vztah konkrétní představy ku smyslovému vnímání. Jako o všech praedikátech vztahu, platí i o jsoucnosti, že se jimi nevyslovuje znak předmětu samotného, platí praedikat zajisté jen poměru předmětu k věcem jiným.

Existence jest tedy vždy praedikatem představy konkrétní, nikdy pojmu. Soudy existencialní mají určitý předmět, nejsou bez předmětu, jak se domníval Herbart. Postup myšlení při nich jest opačný ku postupu bezpodmětého soudu označovacího. Při soudě označovacím (jest teplo) dán jest smysly počátek, jsoucnost jeho se nevyslovuje, nýbrž označením jmenným klade souhlas jeho s představou dříve snámou. Existence předpokládá se mlčky.

Při soudě existencialním jest podmětem konkrétní představa známého obsahu a otázka týká se toho, může-li se nazíratí; na př. „Masožravé rostliny jsou. Věty takové vznikají ovšem nejen bezprostřední zkušeností, nýbrž i usuzováním. Tvrdíme, že zmizelá věc jest, protože jest nezrušitelná. Chceme říci, že bychom názor míti mohli, kdyby jisté podmínky byly dány.

Když vidím blesk, vyslovím označení svého vjemu soudem: „Blýská se“. To není soud existencialní, obsahem výpovědi není jsoucnost blesku, nýbrž určení daného vjemu, Oznamuji-li někomu, kdo vjemu toho neměl, že se blýská, přichází v mysli jeho teprve existence v popředí. Slovo vybaví známou představu blesku, ku které připojuje se vztah k smyslovému vnímání. Posluchač nabývá přesvědčení, že by v daném okamžiku na určitém místě blesk spatřil a myslí tedy: „Blýskání jest“.

Rozebrav takto Sigwart věty bezpodměté i soudy existencialní přichází k výsledku, že každá výpověď ať pravdivá ať nepravdivá, obsahuje logicky části dvě. Každý soud jest dvoučlenný, jest syntesou představ spojenou s přesvědčením o její pravdivosti.

Logika nepřipouští bezpodmětých soudů, i soud existencialný obsahuje elementy dva.

Podmět jest dvojí: podmět v užším smyslu slova jest věc, která má nějakou vlastnost nebo činnost jeví, podmět v širším smyslu jest vůbec to, o čem výpověď se pronáší.

Impersonalia, jak Sigwart bezpodměté věty nazývá, rozděluje dle obsahu výpovědi takto:

1. Okamžité pocity.
2. City a snahy.
3. Účinky neznámé příčiny.
4. Děje a pohyby bez udání příčiny.
5. Náзор množství věcí se pohybujících.
6. Celkové stavy okolí, smysly vnímané.
7. Údaje časové.
8. Celkové stavy okolí usouzené.
9. Jsoucnost a nejsoucnost.
10. Vztahy účelné.

7. Steinthal*) uznává, že spisem Sigwartovým jádro sporu jest rozřešeno, že nyní jednati se bude jen o podrobnostech a sestavuje jakousi bilanci celkovou, ne úplně přesnou.

Miklosichův výrok zůstane v platnosti, že nejsou impersonalia zvláštním druhem sloves, nýbrž jen zvláštním způsobem vazby, jsou to formy větné. Není rozhodnuto, zda-li vět bezpodmětých přibývá; jenom sloves úplně neosobných (puDET) ubývá, ale užívání neosobné vazby sloves jinak osobných, zdá se, že přibývá.

Logika a jazyk neshodují se úplně. Logika musí býti opatrná, nesmí se řídití slepě dle jazyka, nýbrž hlavně rozbořem logickým. Grammaticky mnohé věty jsou opravdu bezpodměté, buď že podmět jest neznám nebo nevysloven, logicky jest každý soud nejméně dvoučlenný. O grammatice logika nerozhoduje, úloha její začíná tam, kde jsou elementy logické a jejich synthesa. Různé formy grammatické mohou míti pro logiku význam stejný. „Je mi zima, mich friert, j'ai froid“, jsou věty, které mají význam logicky stejný.

Nového Steinthal celkem nic ani pozoruhodného neuvádí.

8. Po Sigwartovi delší dobu žádný z vynikajících logiků s otázkou bezpodmětých vět se neobíral. Fr. Brentano**) připojil ku své přednášce „O původu mravnosti“ poznámky, v kterých stanovisko svoje i proti Sigwartovi dosud hájí.

Přehled celého vývoje záhady podává Raim. Fr. Kaindl.***) Výkladu Sigwartově dává přednost před výkladem Brentanovým.

*) Beurtheilung von Sigwarts Impersonalien. Zeitschrift für Völkerpsychologie 1888.

**) F. Brentano: Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis. Leipzig 1889.

***) R. Kaindl: Wesen und Bedeutung der Impersonalien. Philosoph. Monatshefte 1892.

Z grammatiků hlásí se k náhledu Sigwartovu Hermann Paul,*) jednočlenný soud vůbec nemůže si ani představit.

Mimochodem vykládá soudy bezpodměté také Benno Erdmann ve své logice, která přináší novou theorii soudů.

Erdmann**) předpokládá immanenci praedikatu v obsahu podmětu, jeho theorie soudu jest theorie immanenční. Rozpadnutí na podmět a přísudek jest po rozumu jeho pouze slovné, ve skutečnosti praedikát s podmětem zůstává vždycky sloučen, jest to jeho znak, který se od něho neodlučuje, nýbrž jen zvláště vyslovuje. Kritika theorie té nenáleží k naší otázce.

Dle Erdmanna může logický podmět býti i v jiné části věty než v grammatickém podmětu. Za tou příčinou neuznává za věty bezpodměté ty, které Sigwart uvádí ve skupině druhé (je mi dobře), podobně vylučuje skupinu 3, 4., 6., 7., 8., 9., 10. Zůstávají bezpodmětými pouze věty skupin 1. a 5., věty o počasí. I ty jsou dvoučlenné, ale podmět jest neurčitý a neurčitou jest i logická jich immanence.

II.

1. Přistupujíce k úvaze o řadě ostrovtipných výkladů, činíme to s vědomím, že k vytříbení pojmu o soudě všechny přispěly platně, jsouce jako články řetězu spolu souvislé. Jestliže nyní, majíce před sebou celý vývoj záhady, troufáme si opravovat i a posuzovat jednotlivé náhledy, nečiníme z toho svoji zásluhu. Dospěti jsme mohli k tomu všeobecným pokrokem a společnou prací celé řady vynikajících myslitelů. „Topič moderního parostroje působí prací svou větší účinky, než Milo Krotonský, ale není proto silnějším mužem“.

Zastavíme se nejdříve u výkladu Herbartova. Tu pamatovati jest, že Herbart všechny soudy vysvětluje poměrem podřaděnosti. „S jest P“ značí u něho tolik jako „S leží v rozsahu P“. Tím jsou ovšem vyloučeny všechny soudy vztahové. Řeknu-li: „Kniha jest ve skříni“, jest přísudek určení místa a to rozsahu logického nemá. Zvětšuje-li se rozsah podmětu (knihy, nerosty atd. jsou ve skříni), rozsah přísudku se nezvětšuje. Pouhou podřaděností nelze vysvětliti soudy všechny.

Výpovědi: „Kniha jest ve skříni, člověk jest v pokoji“ atd. nemohou míti za podmět pojem. Nemohu tvrditi o pojmu člověka, že jest na určitém místě, mohu tak mluvit jen o konkrétním jednotlivci. Jest tedy zde podmětem konkrétní představa jednotliviny, určitá nebo neurčitá, a tak je to i při mnohých jiných soudech vztahových.

*) Hermann Paul: Principien der Sprachgeschichte. Halle 1886. str. 106.

**) Benno Erdmann. Logik. Halle 1892.

Může-li býti podmětem nejen pojem, nýbrž i konkrétní představa jednotliviny, nemůže potrvati výměr: Soud jest klad vztahu dvou pojmů. Jsou ovšem soudy, jichž podmětem jest pojem, jako soudy v geometrii, ale jsou i soudy, jichž podmětem jest konkrétní představa jednotliviny, nebo celého množství jednotlivin.

Věta: „Jsou lidé“, vzniká dle Herbarta pouhým kladem, přísudek „lidé“ klade se bez ohledu na podmět. Avšak co znamená klad? Větou uvedenou nechci říci, že existuje pojem lidí, pojem ten zůstane beze změny, kdyby i lidé více nebylo. Řeknu-li: „Jsou lidé“, chci říci, že mohu na světě jednotlivé lidi viděti, slyšeti, vůbec svými smysly o jsoucnosti jejich se přesvědčiti. Tím vyslovuji poměr nebo vztah lidí ku svému vnímání. V poměru ku smyslovému vnímání nemůže býti pojem lidí, nýbrž jen konkrétní představa jednotlivců. Takový samostatně kladený pojem „lidí“ není vlastně pojmem, větou uvedenou myslím vždy konkrétní osoby, třeba že množství jich jest neurčité.

Pojem se kladem ovšem nemění, sto tolarů myšlených je týž pojem, jako sto tolarů skutečných. Také se však pojem samotný nikdy neklade, že pojem tolarů jest, netřeba povídati. Jakmile ho mám na mysli, jest. Něco jiného jest však při konkrétní představě, ta kladem se mění. Mohu říci, že toлары jsou, nebo nejsou více, protože jsem je roztavil a tím toлары býti přestaly. Klad jest zde přísudek vztahový, vztahuje se však na představu a nikoli na pojem.

V soudě: „Rostliny jsou organismy“ má přísudek rozsah větší než podmět, zastupuje celou řadu různých představ označených pojmem, nebo číselnou mnohost jednotlivin. Jest tedy správným, co Herbart poprvé vyslovil, že v soudě pojem praedikatu myslíme vždy jen tou částí jeho rozsahu, která se kryje s rozsahem podmětu. Platí však ta věta jen o soudech určovacích a nikoli o soudech vůbec, neplatí o soudech vztahových.

Soudem kategorickým „S jest P“ vyslovuje se příslušnost znaku P podmětu S. Je-li příslušnost ta všeobecnou, může se soud kategorický vždy vysloviti formou soudu hypotetického: Je-li S, jest P; je-li něco S, je to i P. Nutná přívlastnost obsahuje v sobě nutnou závislost. I tento náhled Herbartův jest správný. Herbart však rozdíl mezi soudem kategorickým a hypotetickým považuje za pouhý rozdíl slovný a nikoli logický*) Záměnnost neplatí o kategorických soudech vůbec, nýbrž jenom o soudech všeobecných. Všecka zvířata cítí, tedy: co je zvíře, to cítí. Podmět obsahuje podmínku a přísudek stane se položkou.

*) „Der Unterschied der kategorischen, hypotetischen, disjunctiven Urtheile gehört gänzlich der Sprachform“. J. F. Herbarts kleinere philos. Schriften Leipzig, 1842, I Band, p. 261 (Hartenstein). — Hauptpunkte der Metaphysik. Göttingen 1808, p. 117.

Je-li však podmětem konkrétní představa jednotliviny, na př. „voják jest raněn, ráže jest červená“, tu není mezi podmětem a přísudkem příslušnosti nutné, proto nelze soud vyjádřití formou hypotetickou. Hypotetický soud vyslovuje závislost nutnou, jest vždycky všeobecný, čili jinak, nerozeznává se dle quantity; může se utvořití jen ze všeobecného soudu kategorického.

Ne tedy každý, nýbrž jenom všeobecný soud kategorický lze vyjádřití formou hypotetickou. Výrok Herbartův neplatí o soudech částečných a jedinečných, zvláště ne o těch, které mají za podmět konkrétní představu jednotliviny.

2. Trendelenburg správně vykládá bezpodměté věty jako úplné soudy logické, úplný děj poznávací, nejsou pouhý jeho mrtvý element. Důvodem jest mu okolnost, že i v úplném soudě hlavní věcí jest děj označený praedikatem, to potvrzuje i přízvuk, kterým se stává praedikat živou duší celého soudu. Význačno jest, že Trendelenburg považuje bezpodmětou výpověď „prší“ za něco docela jiného, než mrtvý element soudu, pouhý pojem „pršetí“. Pouhý pojem ovšem sám o sobě výpovědí nikdy není. Čím se však bezpodmětá věta rozeznává od pouhé představy, Trendelenburg dosud pověditi jasně neumí, pravdu spíše uhodl než poznal. V bezpodmětém soudě jest představa „pršetí“ prostředkem označení skutečného děje, jehož představa nevyslovená na vědomí trvá a jest psychologickým podmětem výpovědi.

Bezpodmětá věta rozeznává se od mrtvého elementu soudu tím, že má členy dva, které výpovědi teprve v jednotu se slučují.

I to jest pravda, že taková věta bezpodmětá není nic ukončeného, úplného. Jest to označení děje, stavu, jehož působící příčina není dosud dána. Soud vyvinuje se dále ku formě differencované, obsahující i podmět výslovný, vnímaného děje příčinu.

Že by vývoj takový skutečně byl všeobecným, že by člověk vždycky vycházel od pouhého označování děje a vlastnosti a pak teprve přistupoval k určením působícího podmětu, jest věcí pochybnou. Cesty synthese mohou býti rozličné, jsou nám známy také mnohé věci, jichž působení a vlastnosti poznáme později zevrubným pozorováním. Otázka ta ostatně není logickou, nýbrž náleží k dějinám lidské mluvy. Zpytování v příčině té stíženo jest tím, že si duševní stav člověka při vzniku mluvy nedovedeme nikterak představití. U nás může postup synthesy míti kterýkoli z obou směrů. Analogie zde uváděné nejsou dokonalé. Dítka naše netvoří již mluvu, nýbrž učí se jí pouhou nápodobou. To jest docela jiná práce duševní, než kdyby mluvu tvořily. Mimo to zdokonaluje se i chápavost působením dědičnosti a mnoho máme již po praotcích, co tito si teprve osvojili dlouhou činností. „Přirozenost jest první zvyk“.

Jistým zůstává, že i nyní označujeme v mnohých případech pouhý děj, nehledíce k působícímu podmětu. Ovšem po rozboru Sigwartově i to označení pouhé není něco jednoduchého, nýbrž dvoučlenný soud s nevysloveným podmětem psychologickým.

Také uznává se správnost výroku, že se představa teprve soudem determinuje, praedikaty stávají se znaky podmětu a přesně-li na věc hledíme, jest dříve soud, než určitý zřetelný a jasný pojem. Není každý soud jenom sloučením pojmů již hotových, jakoby se pojmy takové setkaly v našem smýšlení před soudnou stolicí rozumu, který rozhoduje o jejich sloučení nebo rozloučení.

Takové srovnání vymezených pojmů ovšem k soudu vede, vyšetřujeme-li na př. vzájemné vztahy kružnice a přímky, srovnáváme-li spolu stavy duševní, vykonaný skutek s vymezeným pojmem zločinu, a soudem rozhodujeme o jejich poměru. Avšak ještě dříve, než dospěje člověk k pojmu, jest pouhá představa konkrétního vjemu, dosud nerozlišená, někdy i nevyslovená podmětem výpovědi.

Že takový nevyslovený podmět, který teprve praedikatem nabývá zřetelného znaku, znkem tím nabývá jména, jest věc obecně známá. K tomu není třeba ani etymologických dokladů ze sanskritu, také u nás jest klepátko, co klepá, piják, kdo pije, učitel, kdo učí, posluchač, kdo poslouchá atd. Jméno zůstane podmětu i potom, když dotýčný znak pobude platnosti a přijde v zapomenutí. (Moneta, perořízek atd.).

Není však správně, tvrdí-li Trendelenburg, že logický soud vždycky obsahuje výpověď o skutečném ději nebo stavu. Zde jako všichni starší logikové, zapomíná, že označujeme soudem také vztahy. „Dub jest větší než lípa, plocha čtverce nad podponou rovná se součtu čtverců nad odvěsnami“ jsou také soudy, nevyslovují děj ani stav, nýbrž vztah, poměr, kterým nenabývá podmět žádného nového znaku.

Soudy existencialní považuje Trendelenburg za synthetické a staví je do jedné řady s větami bezpodměty, což jest věcně správně. Soudem synthetickým přisuzujeme podmětu něco, co v něm obsaženo není. Z toho plyne, co Trendelenburg nevyslovil, že i bezpodmětě věty obsahují elementy dva a jsou tedy výpovědi logicky dvoučlenné. K tomu důsledku Trendelenburg ovšem přijít nemohl.

S Herbartem Trendelenburg souhlasí, že není podstatného rozdílu mezi soudem kategorickým a hypothetickým. Tu přichází však pravdě blíže než Herbart. Výslovně uvádí,*) že hypothetickým soudem vždycky se vyslovuje nutnost plynoucí ze všeobec-

*) „In dem letzten Falle kann das hypothetische Urtheil ein singuläres sein und trägt doch den Charakter der Nothwendigkeit, der aus einem zu Grunde liegenden Allgemeinen entspringt“. Trendelenburg. Log. Unters. B. II, p. 182.

nosti. Ve větě té implicate obsažena jest pravda, že soud hypotetický jen ze všeobecného soudu kategorického lze utvořit.

3. Miklosichův spis „Subjectlose Sätze“ jest nejčelnějším ze všech, které neuznávají nutnosti dvou členů v logickém soudě. Osnova jeho jest konsequentní, přesvědčivost obdivuhodná, neboť oplývá množstvím pádných dokladů.

Každý musí uznati podstatný rozdíl mezi větami „Slunce svítí“ a „Rozednívá se“. V první větě jest podmětem, působící příčinou „slunce“, ve druhé větě takového podmětu není. Nejen že není vysloven jako na př. „Na louce ti pasou“, nýbrž nemůžeme tu na podmět ani mysliti. Otázka, co se rozednívá, nemá žádného smyslu. Každý musí proto uznati s Miklosichem, že jsou dva druhy vět: s podmětem a bez podmětu.

Z toho usuzuje dále, že musí býti i dva různé druhy soudů, obyčejné soudy s podmětem a soudy bezpodměté. Hledaje pro toto rozlišení vědeckého základu v logice, nalezl sice potvrzení jeho u Herbarta a Trendelenburga, avšak spor mezi faktem, že se uznávají soudy bezpodměté a definicí soudu vyžadující členů dvou. Sestavuje rozluku: Buď bezpodměté věty nejsou logickými soudy, anebo není k soudu potřeba dvou členů. Hledal a nalezl výklad soudu jiný. Fr. Brentano nepovažuje ve své psychologii dvoučlennost soudu za podstatný znak, rozlišování to připisuje jazyku, ne logice. Jen uznání nebo zamítnutí jest podstatným znakem a odvolává se na J. St. Milla. Uznání a zamítnutí považuje za jeden ze tří základních jevů duševních, jsou to protivné stavy jako zášť a láska a pojem jich rodový jest logický soud. Uznati, zamítnouti mohou buď jedinou představu nebo pojem, anebo poměr dvou pojmů vůbec (shodu, protivu, souhlas, závislost atd.). Proto jsou soudy dvoučlenné a jednočlenné, které pronášíme větami bezpodmětými a větami s podmětem ať vysloveným, ať zamlčeným.

Není se čemu diviti, že Miklosich výklad takový s radostí přijal a uznal. Také Brentanovi tím veliké potěšení učinil, který by byl bez Miklosiche zůstal osamělým.

Miklosichovi výtky nelze činiti. Obyčejné věty s podmětem výslovným logika prohlašovala za dvoučlenné, tedy musí býti bezpodměté věty jednočlennými. Celá věc vypadá tak přirozeně, že i filosof Marty veřejně k náhledu tomu se přidal.

Soudy existencialné za jednočlenné považoval již Kant a Herbart, poněvadž jsoucnost nepovažovali za věcný praedikat. Osvědčila se tedy Brentanova theorie soudu i v té stránce, že se shoduje s výklady nej přednějších myslitelů.

4. A přece theorie Brentanova není správná, přece každý soud jest logicky dvoučlenný.

Pravdu má sice Miklosich, že jsou bezpodměté věty podstatně rozdílny od vět s podmětem, ale soud s výslovným pod-

mětem není jednoduchý, není pouze synthese dvou pojmů, jak tomu učila stará neúplná logická theorie soudu. Vystoupili proti Brentanovi a Miklosichovi dva na slovo vzatí logikové: W. Schuppe a Chr. Sigwart.

Schuppe stanovisko svoje objasnil jen krátkou recensí, důkladně a obsírně jedná však o věci Sigwart. Ukázal, v čem Brentano má pravdu a z čeho pramení jeho pochybení.

Brentanova definice soudu: „Soud jest buď uznání neb zamítnutí něčeho“, není vlastně nesprávná, může konati i dobré služby ve vyučování elementárním. Vymezuje se jí skutečný a podstatný znak soudu, neboť soudem vždy tvrdíme něco, nebo popíráme. Znak tento však není jediný a nikterak z definice nevyplyvá, že soud může býti jednočlenný. Co jest uznání, co jest klad něčeho? ptá se Sigwart. Rozborem ukazuje, že kladem nevyslovujeme vlastně nic jiného, než vztah k smyslovému vnímání.

„A est“ znamená, že lze A za určitých okolností smysly vnímati. Jest tedy uznání, klad sám o sobě již jedním členem soudu, jest jeho praedikatem. Pak má výpověď „A est“ ovšem členy dva.

Pronáší se však výpověď taková o podmětu konkrétním a nikoli o pojmu. Otázka po jsoucnosti týká se jednotlivin a ne pojmů. Původně vyslovujeme jsoucnost jenom o předmětech bezprostřední zkušenosti smyslové, přenášíme však praedikat tento usuzováním i na takové představy, kterých smysly vnímati nelze. Na př. Atomy jsou. Ale i v této větě podmět není pojem, nýbrž představa konkrétních jednotlivin, k jichž vnímání smysly nedostačují, jež bychom však vnímali, kdyby jisté podmínky byly dány.

Rozborem Brentanova „uznání“ ukázal Sigwart, že soud existencialní jest dvoučlenný. Jednočlennost soudu jest ostatně něco, co si beze sporu zřetelně nelze představit. Jak může býti soudem jednotlivý pojem, představa? Musí se o ní aspoň tvrditi, že jest, musí býti ještě něco jiného mimo ni, na př. jsoucnost, klad. Věta Herbartova, že se nemění kladem obsah pojmu, Brentana pomátla a křivý důsledek utvrzovala. Přehledl okolnost, že podmětem existencialného soudu není pojem, přehledl, že i všechny praedikaty vztahové obsah podmětu nemění. V soudě: „Dub jest větší než lípa“ praedikat nenáleží podmětu o sobě, nestává se znakem dubu a vyslovuje se jen o poměru jeho ke stromu jinému. Brentano odvolává se na sebezpozorování (viz výše I. 4). Vnímám-li při sebezpozorování činnost vniternou, není zde ovšem, dokud při pouhém vnímání setrvám, žádného podmětu ani přísudku, jest tu pouze jeden element, vjem psychického zjevu. Jenom že takový vjem není ještě soudem, jako jím není jednotlivá představa. Dokud přítomný vjem pouze vnímám a jej s jiným vjemem vybaveným nesrovnávám, nemohu ho označiti

jménem, nemůže býti vjem takový obsahem výpovědi. Jakmile však nějakou výpověď myslím (na př. to jest vidění), obsahuje již podmět i přísudek, třeba že podmět není vysloven. Pouhé vnímání svého vidění nemohu nazvati soudem. Vjem jest prvotní stav duševní, který právě svou jednoduchostí se rozeznává od dvoučlenného soudu.

Obyčejný soud s výslovným podmětem: „Pták letí“ obsahuje tři synthesy, jest již složenina. Pravda jest, že se podstatně liší od jednotlivého soudu označovacího: „Je tma“. Tu pravdu dobře viděl Miklosich a jen proto hájil jednočlennost věty bezpodměté, poněvadž neúplná theorie soudu soud s výslovným podmětem vykládala jako jednoduchou syntesu dvoučlennou.

5. Marty proti výkladu Sigwartovu namítal, že věty: „Blýská se, prší“ mohou se jen tehdy považovati za soudy označovací, je-li příslušný vjem smyslový dán. Věty ty však někdy jsou i oznamovací a kdo větu slyší, nemá vjemu smyslového. Vstoupím-li do pokoje a řeknu: „Venku prší, v městě hoří, v Cařihradě zase straší“, nemá posluchač smyslového vjemu, který by byl podmětem. Proto nelze považovati soud ten za označení vjemu a tedy za výpověď dvoučlennou.

K tomu odpovídá Sigwart předně, že výklad jeho jedná jen o soudech, kterými označujeme vjemy skutečné a nikoli o větách oznamovacích. Avšak i věty oznamovací jsou dvoučlenné, jenom že postup synthesy jest při nich obrácený. Oznamuje-li někdo, že venku prší, vznikne představa deště a k ní přidávám smyslový vjem, poněvadž věřím, že mluvčí skutečně ho měl. Jde-li někdo kolem zvěrince a slyší za stěnou volati: „To jest tigr“, také nevidí zvíře, ale slovo vybavuje představu, ke které přidávám jsoucnost smyslového vjemu. Dle toho co slyší, sám si vjem snadno představí. Napřed jest v soudě takovém jméno a k němu přistoupí představa konkrétní věci. Postup jest obrácený vzhledem ku postupu soudu označovacího. Při tom dán byl vjem a přistupovalo jméno. Dvoučlennost jest však tu i tam, ani tím se podstata věci nemění, užívá-li se slov ve smyslu přeneseném na př.: „V Cařihradě straší“.

Na odvetu Sigwartovu Marty neodpověděl více. Jenom Brentano posud při svém výkladu trvá a jej hájí v poznámkách ku přednášce „Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis“. (Leipzig 1889). Že základy mravnosti nesouvisí s bezpodmětými větami zrovna těsně, jest pro nás vedlejší věc. Nám se jedná jen o to, jak si troufá Brentano obhájití svoje stanovisko, neboť postavení jeho jest nesnadné.

Nepřistupuje k rozboru věci, nýbrž hledá v námitkách slovné spory. Vystihl dobře, že Sigwartova analyza „kladu“ čili Brentanova „uznání“ a plynoucí z ní výklad soudů existencialních jest námitka nejzávažnější, rána smrtelná. Tu hledí odraziti tím,

že snaží se přivést analyzu ad absurdum vytknutím sporů z ní plynoucích.

Sigwart uznává, že jsoucnost jest vystižena Herbartovým „absolutním kladem“ (absolute Position). Povíme-li „A jest“, klademe je neodvisle na sobě a jiné myslící bytosti. Ale ratio cognoscendi, poznávací důvod jsoucnosti jest působení jsoícího předmětu na smysly naše nebo lidí jiných. Bez vlastního vjemu nebo svědectví jiných přesvědčení o jsoucnosti nemáme. Ovšem také usuzujeme, že něco jest, předpokládajíc kauzalný poměr všech bytostí jsoících. Tím rozšiřujeme pojem jsoucnosti i na bytosti nad-smyslné na př. Boha. Ale i zde zůstává vztah ku smyslovému vnímání, myslíme třeba na možné zjevení, na tvoření, kterým bytost může působiti na naši vnímavost. Vyslovujeme tedy vždycky jsoucnosti poměr myšleného A ku vnímání smyslovému. Analýsa ta jest důkladna a věcně jí nelze vyvrátiti.

Brentano jakoby zúmyslně jí nepochopoval, uvádí (str. 61), že je v tom spor, když Sigwart jsoucnost nazývá jednou „vztahem ku smyslovému vnímání“ a podruhé tvrdí, že „jest jsoucno neodvisle na mně a jiné myslící bytosti. A přece Sigwart výslovně praví, že ten vztah není jsoucnost, že ten vztah jest následkem jejím a proto důvodem poznávacím, bez kterého bychom nemohli tvrditi, že něco jest.

Dále namítá Brentano (str. 62), že jsou i věci, kterých vůbec nelze vnímati. Avšak i to Sigwart výslovně napsal, neboť praví, že jsoucnost i usuzujeme buď na základě svědectví, nebo ze souvislosti kauzalné. Jest to pak vztah sice usouzený, ale přece vztah ku vnímání smyslovému. Není to ovšem jedno usuzovati jsoucnost předmětu a usuzovati, že lze ho viděti. Brentano výslovně rozlišení obou věcí ignoruje, aby mohl konstato-vati spor.

Příklad o prázdném prostoru (str. 63) nic nedokazuje. Prázdného prostoru nelze ovšem smysly vnímati, ale usuzujeme ho jistě, poněvadž smysly vnímáme, že neklade odporu hmotám, usuzujeme ho tedy z kauzalného poměru ku věcem, které smysly vnímati lze. Nezná-li Brentano Toricellův pokus?

Podobně i druhý příklad (str. 64) důkaznosti postrádá. „Skutečný Centaur není, ale představovaný Centaur existuje. Představovaný Centaur ovšem existuje jako moje představa, k tomu dostačuje moje představování. To však není jsoucnost, kterou rozumíme při soudě existencialním. Existence znamená právě něco rozdílného od pouhého představování. Soudem „A est“ chci říci, že A nejen myslím, nýbrž že jest konkrétní jednotlivina mimo mysl mou.

Dialektika Brentanova nedokazuje nic a hlavní ránu neod-razila. Analýsou jsoucnosti a kladu Brentanova nauka o jedno-členných soudech opravdu padá, ale Brentanovi nelze se rozlou-čiti s vlastním dítkem, jemuž byl kmotrem slavný Miklosich.

A priori zahrnuje výklady protivné a podniká práci nevděčnou hledaje v nich sporů, kterých tam není.

6. Celková bilance Kaindlova (viz I, 8) roku 1892 vypadla již v ten smysl, že každý soud jest logicky nejméně dvoučlenný. V témž roce vyšla logika Erdmannova, přináší sice zase novou theorii soudu, ale dvoučlennost uznává bez výminky. I my považujeme spor za ukončený, třeba že Brentano dosud neustoupil. Výsledek sporu však dosud není obecně znám, i učebnice logiky dosud nejeví v příčině té jistoty určité.

Domníval jsem se tedy, že úvaha tato přijata bude příznivě nejen od učitelů logiky, nýbrž i grammatiky.

7. Přidáváme poznámku o německém zájmeně „es“, které v němčině ve větách bezpodmětých podmět zastupuje pravidelně. Význam jeho jest dvojí. Buď zastupuje podmět skutečný, představu známou, kterou zbytečno jest výslovně uváděti, nebo nejasnou, pro kterou neznáme zrovna případného slova. Na př. „Es war schön“. Takové „es“ překládáme do češtiny zájmenem „to, cos“.

Příklady uvádíme z Vrchlického Anthologie.

„Tak se všech stran to skřípá, sviští, ječí (str. 58, ř. 24). Tu náhle tělem jeho cos projelo (142, 27). Však to nebolí (155, 6). Jak se to vlní, hučí, pne a dýše (214, 3). A jak to šumí v tom zeleném moři (213, 26). Jen v oblacích cos chvílemi se mihne (257, 21). Cos zalkalo (264, 28). Cos tu dýše, hýbá se, jde blíž (290, 26). Cos klikatě se nad vodami mihá (262, 21). Je to šum a praskot, je to lkání (293, 5). To znělo, jak bouř když letí (346, 22). Na časy to blýská (372, 9). To není zmar, to není umírání (374, 11). Zda před lety to bylo nebo včera (376, 2). Zní to ostrým hlasem (474, 6). V kamnech to úpí, lomcuje to vraty (474, 8). Jen v srdci, tam to páli, to doutná a žhne posavad (484, 25). Přede dvěma zaznělo cos prudce (511, 23). Leckdy se to přepodivně motá (512, 24). V skalách to duní jako hrom (539, 11). Z hlubin se to sápe vzhůru (550, 3). Teď to jásá, hraje, zvoní (550, 6). Někdy to jen bleskem kmitne (550, 23). Lká to zpěvem filomely, hoří to jak v číši víno (550, 25)“.

Uvedené věty nejsou bezpodměté. Podmět jest znám, ale buď není, buď ani nemůže býti vyjádřen určitým slovem. Ve větě opravdu bezpodměté má „es“ význam jen formální, staví se na místo podmětu dle analogie a v češtině se nepřekládá. Piše-li spisovatel v takové větě přece „to“, jest to germanismus. Na př. „Sladce se to v hrobě dříme“, místo „Sladce se v hrobě dříme“. Tu v češtině zájmena býti nemá.

Takové bezpodměté věty jsou:

1. Z Erbena, Prostonárodní české písně (II. vyd. v Praze, 1886). „Na horách se svítí (str. 121 číslo písně 46). Zdálo se

mi, že se od hor mračí, že se rozednělo, a to se zardělo mé panence v tváři (122, 51). Prší, jen se lije (133, 98). Není možná (140, 131). Zamračilo se, bude pršeti (159, 208). Mně se chce spát (162, 222). Kouří se z vesničky (162, 224). Bylo teplo (176, 273). Je mi líto (207, 350). Až bude ustláno (296, 696). Blaze tomu (420, 80). Zima je (455, 114). Tenkrát mně bylo dobře (167, 175), Přece se stejskalo — to mně bylo nejhůř (515, 388). Už je na tě navedíno (515, 392). Běda nám (520, 3). Bude dobře (521, 10).“

2. Z Anthologie Vrchlického:

„Ba bude líp (str. 63, ř. 4). Zle je tomu (91, 24). Prší pomalu (220, 27). Jest v mysli veselo a zas tak božsky línó (305, 4). Květů nastláno tak z vysoka (305, 16). Jak ze země se kouří (368, 7). Za černými lesy se blýská (372, 7). Mně po honech se v šerých hvozdech stýská (425, 11). Mně vždycky o záři tvé se zdálo (437, 27), S hady těmi lze věru srovnat nás (444, 27). O chvíle blaha, jak vás možno snést (477, 6). Jak se mrtvým dříme (480, 3). Líp zajisté, než nám se tady žije (480, 5). Mně nevýslovně v nitru sladce (485, 19). Dnes bylo hlučno (496, 28). Po ránu však ticho zase (504, 19). Juž není v Čechách, jak bývalo před lety (529, 5). Třeba jeti nad propastmi (547, 9). K slzám až je zraku (568, 17). Při pochodních bojováno dále (571, 1)“.

Srovnáme-li příklady vybrané stejnou pozorností ze sbírky Erbenovy s příklady Vrchlického, (v obou vynechány příklady opakující se) vidíme, že skoro všechny bezpodměté věty písní národních zastoupeny jsou i v poesii umělé. Ani jich neubývá, ani nepřibývá celkem. Za to vět s neurčitým podmětem „to, cos“ v národních písních nalezl jsem případy jen dva: „a to se zardělo mé panence v tváři (122, 51). Nic mně to líto není (508, 358).

V Anthologii Vrchlického vět takových jest slušná řada. Jest to vazba novější, básník užívá jí se zdarem, líčí-li děj bez určitého udání působící příčiny. Na př. „Jak to padá s hustých mračen jak to hvízdá šumným borem, hučí, píská, sténá, výská, praští v lese, úpí v skalách, — a zas dál to jelo, hřmělo.“ Také v hádánkách neznámá věc označuje se zájmenem „to“. Hvízdá to, skáče to, co je to?

Poněvadž v němčině oba druhy vět mají podmět „es“, bezpodměté i věty s podmětem neurčitým, vysvětlíme si, proč někteří tvrdí, že bezpodmětých vět přibývá. Nepřibývá vět bezpodmětých, nýbrž jenom vět s neurčitým podmětem. Ku srovnání vzali jsme schválně uznaného mistra umělé formy básnické a bude asi poměr mezi národní písní a poesii umělou srovnáním tím dosti přibližně vystižen. O přesnosti číselné ovšem nemůže býti řeči. Celkem známé děje přírodní a stavy osobní vždy označují se větami bezpodmětými, spisovatelé rozšiřují vazbu neosobnou

i na slovesa osobná. V případě tom stává v češtině podmět „to“, v němčině vazba taková od neosobné formou se neliší. („Und es wallet und siedet und brauset und zischt“ Schiller, Taucher).

Neurčitý podmět označuje neurčité zájmeno „to“ (indefinitum). Demonstrativum „to“ má smysl určitý, ukazuje přímo na podmět, na př.: „To je starosta! to je otec! to je syn!“ etc. Věťmi podobnými obdivujeme se předmětu přítomnému, nebo z předcházející řeči posluchačům známému.

V Jindř. Hradci, dne 31. prosince 1894.

Klasobraní po rukopisích.

XLVIII. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418

Opsal V. Hauer.

(Pokračování).

List 47a.

13.

Psallat concors symphonia,
laudes pangat armonia cum so-
nora melodia cordisque tripudio
in hoc festo letabundo dorothee
corde mundo, sono plaudat vox
iocundo nenniarum preludio.

Generosa cristi verna nevo
carens et lucerna mundo lucens
ac pincerna vina dona mistica.
Paradisi tu corona, que pro
malo reddis bona, scribe mittis
celi dona: rosas, mala pistica.

Vitam ducens angelorum, dum
in carne preter forum carne
vivis spernens thorum viri pro-
pter dominum. Precor, criste,
qui prophanos deos spernis ac

pyeg¹⁾ rowna zwuczka chwalý,
zpieway hudby f pozornym zpye-
waným frdze a pleššanym
w tomto hodu wesselem dorotye
frdczem czyftym, zwukem plešš
hlas lahodnym pyefný przye-
hrawanym.

urozena cristova fluzebnyczye
poskwrný nemagyczý a fwyeczny-
czye fwyetu fwyetyeczý a fšen-
kerzka wyňa daý duchowný.
raylka tý koruna, ktera²⁾ za
zle wraczugešf dobre, pylarzy^{*)}
posšyelafš nebelke darý: rozye,
yablka wyerna.³⁾

zywot weduczý angelský, kdyz
w tyele kromye trhu w tyele
zywa šlý zhrzyegýczy loze muzýe
pro buoh.(?) profly o . . . genz
hanebne buohý zhrzyešf a po-

13. ¹⁾ zpiewag. ²⁾ genz. ³⁾ prawa.

*) psáno: pyšrzy.

paganos fide vestis et sic vanos
mores regis hominum.

Pulcra corruscas puella, in
etate nam tenella te succingunt
dura bella, sub duce fabricio
vinculata maceraris, in cathasta
cruciaris, voltu cesa flagellaris
omni carens vicio.

Gens perversa male spei,
quam dum docens verbum dei
lumen eius faciei conteruit cum
baculis. In te dictant tormen-
tales sevas penas et letales, dum
mamillas virginales tuas cremat
faculis.

Supplicamus nos tuere et pec-
cata fac timere, mater, sancta
confer vere tempus indulgentie.
Virgo bona, crimen terge, victum
dona, mores rege, ne dampne-
mur gravi lege causa negle-
gentie.

Pugil cristi dorothea, tua
nos virtute bea, ut associemur
beatis cum digno premio, deum
nobis fac placatum, ut post
huius incolatum secli det optatum
in celesti gremio.

List 50b.

Victime pafchali laudes ymo-
lent cristiani. Agnus redemit
oves, cristus innocens patri re-
conciliavit peccatores. Mors et
vita duello conflixere mirando,
dux vite mortuus regnat vivus.

hany wyeru odyewaff a tak
marne nrawy zprawugeff lýdfke.

pyekna stkwyf fye dyeweczko,
letech nebo w mladych tye ob-
klyczugý twrdý bojowe, pod we-
vodu fabriczem okowana zchu-
rawena býwaff, w zalarzý mu-
czena býwaff, w twarz byta,
ffwyhana býwaff zadneho ne-
magyczý hrzyechu.

lyd przewraczeny zlee na-
dyegýe, kterýz kdý uczylf flowu
buozyemu swyeto⁴⁾ gegye twarzý
zetrzyel kygý. protý tobýe⁵⁾
wymyflugý muczedlne ukrutne
muký y fmrtedlne, kdy prffly
panenfke twe palý pochodnycz-
kamý.

proffymý nas zbran, hrzyechow
kaz baty fye, matko swata,
przydaý prawe czaff myloftý.
panno dobra, hrzyeek fhlad,
zywoft day, nrawy zprawug,
abychmy nebylý potupený tyez-
kym fudem pro mefkanýe.

bogownyce buozye dorotho,
twu nas moczý oblaz, abychome
przytowarzyffený blahoflawenym
hodnu odplatu, buoha nam uczyn
dobrotywa, aby po tomto to-
hoto przyebitku fwyeta dal bý
zaduczý przyebitek w nebefkem
lonýe.

14.

obyeti welykonocznye chwały
obyetuyte krzyeftane. beranek
wykupil owczye, jeziff newynný
otczyý przymyrzyl¹⁾ hrzyefne.
fmrt a zywozem bogem²⁾ bogo-
waly gfu dywnýe, wodcze³⁾ zy-
wota vmrly³⁾ kraluge zywý.⁴⁾

⁴⁾ oczý. ⁵⁾ na tye.

14. ¹⁾ poruczyl. ²⁾ wewoda. ³⁾ vmrzyw. ⁴⁾ zyw gfa.

*) psáno: zywoť bogem. Tvar bogem zavinil i přepsání životem
na místě život.

Dic nobis maria, quid vidisti in via? sepulcrum cristi viventis et gloriam vidi resurgentis. Angelicos testes, sudarium et vestes, surrexit cristus, spes mea procedet suos in galileam.

Credendum est magis soli marie veraci, quam indeorum turba (!) fallaci. Scimus cristum surrexisse a mortuis vere, tu nobis victor rex miserere.

powyez nam . . . czo sly wy-
dala na czyestýe? hrob krísta
zyweho a flavu sem vydala
zkrzyeslyleho. andyelskýe swyedy-
ky, potyslyte ruchu od twarzý
a rucha⁵⁾ wstal gest, nadyegye
ma przyedegde swe⁶⁾ w kalylej.

ma wyerzeno byty wyecze
fame marigý prawe nezli zy-
dowskemu zastupu lzywemu.
wyemy⁷⁾ buoha z mrtwych wstaw-
sle gyfity, ty nam⁸⁾ wytezy bud
mylostyw.⁹⁾

List 52b.

15.

Mundi renovacio nova parit gaudia, resurgenti domino cor-
resurgunt omnia elementa, ser-
viunt et auctoris senciunt, quanta
sunt solemnna. Ignis volat mo-
bilis et aer volubilis, fluit aqua
labilis, terra manet stabilis, alta
petunt levia, centrum tenet gra-
via, renovantur omnia.

Celum fit serenius et mare
tranquilius, spirat aura lenius,
vallis nostra floruit. revivescunt
arida, recalescunt frigida, quum
ver intepuit. Gelu mortis sol-
vitur, princeps mundi tollitur
et eius destruitur in nobis im-
perium, dum tenere voluit, in
quo nichil habuit, ius amisit
proprium.

Viam prebet facilem cherubin
versatilem, ut deus promiserat

swyeta obnowenje nowerody¹⁾
radoity, wstawagycyzemu z mrt-
wych panu powstawagy wsllychný
zzywlowe, fluzye rozmnozitele²⁾
a czygy, kterake glu slawnosty.
ohen lecze hbyty a powyetrzye³⁾
kotne,⁴⁾ tecze woda plzka, ze-
mye oltawa utwzena⁵⁾ wy-
sllykych wyeczý dochazyegý
lechke wyeczý, strzyedek drzy
tyezke, obnowugý slye wsllyechny
wyeczý.

nebe bywa yalnsyeyssye a
morze tyfseyssye, dyfse tyfse⁶⁾
lebczyegye, udol nall zaktwy-
czy*) gest, obzywugy suchy,⁷⁾
shrzyewagy slye studene, kdy
podletye odwlazilo sie. mraz
smrty rozpultye slye, knyze
swyeta wymyeta slye⁸⁾ a gehu ka-
zye**) slye w nall knyezetstwy,⁹⁾
kdy drzyeti chtyel, w nyemz
nichz myel gest, prawo ztratyl
gye zwlastye.

czyestu dawa snadnu ten an-
gel bohonoslye wrtký¹⁰⁾, yako

⁵⁾ proftyeradia. ⁶⁾ apoftoly. ⁷⁾ wyerzymý. ⁸⁾ nad namý. ⁹⁾ smylug slye.

15. ¹⁾ plodii. ²⁾ stworzytele. ³⁾ wyetr. ⁴⁾ wrtke. ⁵⁾ pewna. ⁶⁾ tychen.

⁷⁾ uwadle. ⁸⁾ zdwyzen bywa. ⁹⁾ panstwy. ¹⁰⁾ ofstry.

*) Na konci slova jest část nedopsané litery — bud e bud y —
přetržena. **) Na konci jest e přetrženo.

amovendo gladium. Vita mortem superat, homo iam recuperat, quod prius amiserat paradisi gaudium.

buoh flybyl byesse odwraczugye mecz. żywot smrt przyemaha, czlowyek gyz nawraczuga, czoz drzyewe ztratyl býesse rage radoft.

List 54b.

16.

Laudes cristo redempti voce modulemur supplici. Omnis in hac die rerum natura iubilet, persolvat immensas filio dei gracias.

Iam nostri concives celestis sanctuari milites Ordines novem in vestra nos adjuvate gaudia, ympnite nunc superi, pariter resonare inferi, Ut omnis in domini spiritus grataletur in enesi (?) (Et alii habent in resurrectione).

Qui hominis causa deus homo nascitur et fragili carne se deitas oculens probra sustinuit pociens, virtutibus, signis ut deus emicuit. Et corporis nostri necessitate fruens verus terrena claruit.

Ab hoste temptatus non est agnitus neque divinitas patuit. ars artem delusit, donec veteris nodum piaculi secuit.

In ara crucis hostiam se pro nobis cristus obtulit deo patri in morte sua nostra mortificans crimina. Jam victor cristus baratro populato mortis principe vinculado ab inferis pompa regreditur nobili.

Hec est dies, que illuxit post turbida regni ethiopum tempora.

chwaly buohu wykupeny hlafllem zpyewaymy nabożnym. Kazde¹⁾ w tento den wyeczj stworzenye yassug, odpłat nemyerne synu buozyemu dyeky.

gyz nalfj myestane nebeske swatofti rytterzy rzadow dewyety, w walfc nam spomozte radofty, zpyewayte nynye gyz. fwrchowane, spolu zwuczte zemane,²⁾ aby kazdy w bozye duch radowal by flye zkrzyeseny.

ktery dle czlowyeka buoh czlowyek rody fye a krzechkym tyelem fye bozftwy przykrywagye byedu³⁾ zdrzel gest trpyeliwy, moczny,⁴⁾ znamenym yako buoh fktwyel fye. a tyeleffentwy nalfeho potreby pozrywagye prawy zemyeny wkal fye.

od neprzyetele lakan neny poznany bozftwy zgewnogest bylo. mudroft chitroft oklamala, dokawad stareho uzla hrzyecha neodtyal.

na oltarzy krzyze obfety fye za nalf gezyff obyetoval bohu otczy na smrti fwe nalfye vmrtwugye hrzyechy. gyzy wytyez buoh peklem zruszenym smrti knyezetekokowanego od pekela chwaly nawraczuga fye flechetnu.

tento gest den, kteryz zafwyetyl po zamuczonych kra-

16. ¹⁾ wfelyke. ²⁾ dolane. ³⁾ lanye. ⁴⁾ cznoftmy.

Cristus in qua resurrexit ultra victurus cum carne, quam sumpsit de maria virgine. Qui ovem cum gaudio patri, quam perdidit, humero revexit suo.

lowštwýe murzenow⁵⁾ czaffyech. buoh, w kteryz wzkrzyeffen geft wyecz magýe zyw býty f tyelem, kterež wzal geft z panný. kteryz owczý f radoštý otczý, kteruz ztratyl byeffe, pleczy⁶⁾ przynefl na fwem.

List 57b.

17.

Surrexit cristus cum tropheo, iam ex agno factus leo solempni victoria, mortem vicit sua morte, reseravit seras porte sue mortis gratia.

Hic est agnus, qui pendebat in cruce, redimebat totum gregem ovium. Cui nullus condolebat, magdalenam consumeat doloris incendium.

Dic maria, quid vidisti contemplan- do crucem cristi. Vidi Jesum spoliari et cum cruce sublevari peccatorum manibus.

Dic maria, quid vidisti contemplan- do crucem cristi. Spinis caput coronatum, vultum sputum maculatum et plenum livoribus. Clavis manus perforari, hasta latus vulnerari, vivi fontis exitum. Qui se patri commendavit et quod caput inclina- vit et emisit spiritum.

Dic maria, quid vidisti contemplan- do crucem cristi. Vidi solem obscurari, lunam, stellas obumbrari et electos admirari. Totum mundum tenebrari, terram motam conquassari, velum tem- pli lacerari.

Dic maria quid vidisti, quum

wštal geft buoh f wštyez- štwym, gyz z beranka uczynen lew šlawnym wytyezštwym, šmrt przyemohl šwu šmrtý, odmekl zamký braný šwe šmrtý moczý.¹⁾

tento geft beranek, který wyšlyeffe na krzyžý, wykupo- waffe wšfechno štado owecz. gehoz²⁾ zašný nezýeleffe, man- dalenu trapyeffe boleštý zazzenye.

powyez magdaleno, czo ššý wydała patrzyeczý na krzyz božý. wydała šsem jezyšše lu- piti a f krzyzem pozdwyhati hrzyefnych rukama.

powýez... czo ššý wydała patrzyecz na krzyz buožý. tr- ným hlavu³⁾ korunovanu, obly- czyeý⁴⁾ plyuamý, šlynamý zma- zan a pln finaloštý. hrzyebý rucze probodeny byti, (?) kopym bok ranyen byti, zywe študny- czye wychod, který šše otczý poruczýl a ze hlavu naklonyl a wpyštyl duch.⁵⁾

powyez... czo ššý wydała na krzyz patrzyeczý křiřtow. wydała šem šluncze zatmýti šše, myeffyecz, hwyezdý zaštyenyty šše a wýwolene dywyty šše. wešfen šwyet zatmyen byti, zemý hnutu zatrzyešty šše, oponu chramu rozedrzyeti šše.

powyez... czoš wydała, kđý

⁵⁾ dyablow. ⁶⁾ ramenu.

17. ¹⁾ dle. ²⁾ gemuz. ³⁾ gyezow. ⁴⁾ twarz. ⁵⁾ dušly.

Jesum amisisti. Matrem flentem consolavi, quam ad domum reportavi et in terram me prostravi et utrumque deploravi. Post unguentum preparavi et sepulcrum visitavi, non inveni, quem amavi, planctus meos duplicavi.

O maria, noli flere, iam surrexit cristus vere. Certe multis argumentis vidi signa resurgentis.

jezišfýe ztratila šfý. matku placzyčfý utyefšyla fem, kteruz do domu dowedla gfem a na zemý šfý rozštrzyela fem a obeh oplakala. potom mašty⁶⁾ przyprawyla a hrob fem nawštyewýla, nenalezla fem, koho fem mylowala, placze šwe odwogyla fem.

f. magdaleno,*¹⁾ nerod plakati. gýz wštal ge buoh zagište.²⁾ gšftýe mnohýmý dowodý wydala fem znamenýe wzkrzyešfýleho.

List 59b.

18.

Hodierne festum lucis est solemne vite ducis pro victrici lancea. Decantenus laudes ei, quem transfixit vice rei hec salutis framea. Omnis utriusque sexus te stringebat culpe nexus et mortis angustia. Psalle illi, qui resolvit culpam, penam pro te solvit vite dans remedia.

Ave ferrum triumphale intrans pectus tu vitale celis pandis hostia. Fecundata tu cruore felix hasta nos amore per te fixi saucia. Florens cruor, quem fuderunt artus cristi, quem foderunt clavorum fixoria. Fusa per te ac rigata et per clavos solidata nostra sunt precordia.

Salve Jesu nazarene, tu pro nobis mortis pene affectus iniuria. Placa patrem maiestatis,

a dnešfnyeho hod šwyetla dne gešt šlawný zywota wewodý wytyezne pro kopye. (?) zpyewagmý chwalý gemu, ktereho probodlo gešt pro hrzyefneho¹⁾ toto špašfenýe kopýe. ²⁾ každý obogyeho pokolenýe týe nuzyefše³⁾ wyny šwazek a šmrtý užkošt. zpyeway gemu, genz rozwazal gešt wynu, pokutu za tye zaplatyl zywota dawage leký.

bud pozdraweno... šwytyezyle wchazyege**¹⁾ w pršfý w zywotne, nebeške otwyerašf⁴⁾ dwerzýe. zmocene⁵⁾ ty s. krwy⁶⁾ štyašfne kopýe naš mylošfý tebu⁷⁾ ubodeneho raz. štkwuczye krew, kteruz wylyly gfu udowe buozý, ktere zripaly gfu hrzyebuow oštrošfý. oblyta škrzye týe a šmoczena škrzye hrzyebý a utwrzena našle budte ofrdye.

zdraw gezyšfy nazaretšky, ty za naš šmrtý pokutý namožen krzywdu.⁸⁾ ukrot otcze weleb-

⁶⁾ mašt. ⁷⁾ gšftýe, wyeru.

18. ¹⁾ myešto wynneho. ²⁾ tento... oštyep. ³⁾ užýšfe. ⁴⁾ zgyewugešf. ⁵⁾ napluene. ⁶⁾ krwe. ⁷⁾ škrzye týe. ⁸⁾ ukrutnošfý.

*) psáno: f magda⁰. **) y v slabice z ye jest přetrženo.

ut in evum cum beatis nos
coronet gloria.

nošty, aby na wyeky f blazenymý
nas korunowal bý flawu.

List 61a.

19.

Mane prima sabbati surgens
dei filius, nostra spes et gloria,
victo rege sceleris rediit ab in-
feris cum summa victoria. Cuius
resurreccio omni plena gaudio
consolatur omnia.

Resurgentis itaque maria mag-
dalena facta est prenuncia Fe-
rens cristi fratribus eius morte
tristibus expectata gaudia.

O beati oculi, quibus regem
seculi morte iam deposita prima
est intuita. Hec est illa femina,
cuius cuncta crimina ad cristi
vestigia eius lavit gratia.

Que dum plorat et mens
orat, facto clamat, quod cor
amat, Jesum, supra omnia. Non
ignorat, quem adorat, dum pre-
cetur, quod deletur, quod mens
timet conscia.

O maria mater pia, stella
maris apellaris operum per me-
rita. Matri cristi coequata, dum
fuisti sic vocata, sed honore
subdita. Illa mundi imperatrix,
ista beata peccatrix leticie pri-
mordia fuderunt in ecclesia.
Illa enim fuit porta, per quam
salus est exorta, hec resurgen-
tis prenuncia mundum implet
leticia.

rano prwý den po fobotýe
wstaw buožy syn, naffye na-
dyegýe³⁾ y flawa, przyemoh
krale hrzyecha nawratyl fye od
pekel f swrchowanym wytyez-
ftwym. gehoz zkrzyeffenýe wffýe
plne radošty utyeffuge wffýechný
wyeczy.

wzkryeffyleho tak gyftýe..
uczynena geft przyedchodczýe¹⁾
prawyeczkriřtowym bratrom
pro (?) jeho smrt²⁾ zamuczenym
czakagyczýe radošty.

o blazený oczý, kterýmž
krale řwýeta smrtý gýz zlozenu
prwnýe obezřzyla geft. tot geft
ona zena, gegyez wffýechný
hrzyechy u kristowých noh³⁾
geho omyla geft myloft.

ktera kdý placze a myfl
modly fye, řkutkem wola, czoz
řrdeze myluge, ieziffýe, nade
wffecho. nemylii fye, ktereho
nafhleduge, kdý prořleno bywa,
czoz**²⁾ řkazeno,***) czehoz myfl
bogý fye řwyedoma.

...matko dobrotywa, hwyezda
morzka nazwana gfi řkutkow
řkrzye zařluženýe. materž božýe
porownana, kdýz bula fy tak
powolana, ale poczeřtnošty pod-
dana. Ona řwyeta knyezna,⁴⁾
tato blazena hrzyeffnyczýe ra-
došty⁵⁾ prwýenký wylyly gfu
w czyerkwý. ona nebo byla
brana, řkrzye kteru řpařa geft
wyfla,⁶⁾ tato wzkrzyeffyleho
zwyefftownyche řwyet napllyge
weffele.

19. ¹⁾ prwa zwyefftownychezýe. ²⁾ řmrtý. ³⁾ řlapyegý. ⁴⁾ czyeffřarżowa.
⁵⁾ weffele. ⁶⁾ pořla.

*) psáno: nagyegýe. **) Na konci jest z řřetrřeno. ***) řtazeno.

O maria magdalena, audi vota
laude plena, aput cristum cho-
rum istum clementer concilia.
Ut fons summe pietatis, qui te
lavit a peccatis servos suos
atque tuos mundet data venia.
Amen dicant omnia.

o maria mandaleno, slyšš za-
došty chwały plný, przyed bo-
hem ⁷⁾ šbor tento myloštywye
šmyrz, ⁸⁾ aby študnycze šwr-
chowane mylošty, ktera tye
omyła od hrzychow. šluhy šwe
a take twe ocyštyła by ⁹⁾ danu
mylošty ¹⁰⁾ štan šye, rzczyete
wšlyechny wyeczý.

List 63b.

20.

Hodierne lux diei celebris
martiris in viri dei agitur me-
moriam. Decantentur armonie,
sonent cordis symphonie, laudet
enterpeya. Jocundetur plebs bo-
hema, cui celi misit dona cristi
providencia. Praga plaudat in
corona, quam confecit arte bona
divina prudencia.

Flos est tuus adalbertus,
cuius color est repertus candens,
vernans, germinans. Castitatis
vi refertus labem carnis inex-
pertus in candore germinans.

Florem rose maritavit casti-
tatis, dum perlavit eius pectus
lancea. Rore celi suos pavit,
quem prussorum gens expavit,
nec dimisit furea.

Salve martir, qui regressus
a prussia figis gressus in tua
boemia. Advocatus indefessus
fias nobis ut concessus a ce-
lesti curia. Amen.

dnešnyeho šwyetlo dne šlawne
... muzye buozyeho dyege šye
w pamyety. zpyewany budte
hudby, wzyete šrdczye zwuczby,
chwal dobre zpiewanye. wešfel
šye češšky lyd, gemuz nebeške
šeflalo darý buozye zgednanye.
praha plešš w korunye, kteruz
vdyelala dobrym rzemešlem
buoššfka opatrnoš.

kwyet gešt twoý woytyech,
gehoz barwa ¹⁾ gešt naležena
yafna, štkwuczye, plodna. czy-
štotý ²⁾ moczy naplnen poškwný
tyela nezbuzyw w byelošty roz-
mahage.

kwyet rozye przyrownal czy-
štotý, kdy promyla (?) geho prý
lance. rofu nebešku šwe krmyl,
ktereho prušky lyd bal, šye any
ge przyeštal twrdý.

Zdraw muczednycze, genz
nawratyw šye z prušš vpyerašš
chody ³⁾ do šwych ezech. przy-
mluwczye uštawný ⁴⁾ bud nam
jako pogyczený od nebeškeho
dwora.

List 65a.

21.

Laudes crucis attolamus nos,
qui crucis exultamus speciali

chwal krzyžye powyšmý my,
kterzy krzyžye radugemý šye

⁷⁾ boha. ⁸⁾ porucz. ⁹⁾ ocyštylbý. ¹⁰⁾ danym odpušténým.

20. ¹⁾ krašša. ²⁾ nešmylnošty, čznošty. ³⁾ šlapyge. ⁴⁾ neuštalý.

gloria. Dulce melos tangat celos,
dulce lignum dulci dignum ca-
nimus melodia. Voci vita non
discordet, dum vox vitam non
remordet, dulcis est simphonia.

Servi crucis crucem laudant,
qui per crucem sibi gaudent
vite dari munera. Dicant omnes
et dicant singuli: ave salus to-
cius seculi, arbor salutifera.
O quam felix, quam preclara
fuit hec salutis ara rubens agni
sanguine. Agni sine macula, qui
mundavit, secula ab antiquo
crimine.

Hec est scala peccatorum,
per quam cristus rex celo-
rum ad se traxit omnia. Forma
cuius hec ostendit, qui terrarum
comprehendit quatuor hec con-
finia.

Non sunt nova sacramenta
nec recenter est inventa crucis
hec religio. Ista dulces aquas
fecit, per hanc silex aquas iecit
moysi officio. Ligna legens in
sarepta spem salutis est adepta
pauper muliercula. Sine lignis
fidei nec lechitus olei valet nec
farinula.

In scriptis sub figuris ista
latent, sed iam patent crucis
beneficia. Reges credunt, hostes
cedunt, sola cruce cristo duce
unus fugat milia. Ista suos
forciores semper facit et victo-

lí zvlafstý flawu. fladke pyenje*)
dotkný nebij, fladke drzewo
fladkym hodne¹⁾ zpyewamý
zpyewaným. hlafu zywot neod-
pyerag,²⁾ kdy hlaf zywot ne-
trefkče,³⁾ fladke gest spye-
wanye.

fluhý krzyżýe krzyż**) chwale,
kterzy fkrzye krzyż sobye ra-
doftywy czakagý zywota dany
bytý dary. rzczyete wfychny
a rzczyete kazdý:⁴⁾ zdrawa
spalo wflyeho fwyeta, ftrome
spalfytedlnofne. O kterak ftatný,
kterak przegalný byl gest tento
spaffenye oltarz czrwenagye ftye
beranka krwý. beranka bez po-
fkwrný, který vczlytyl wyeký
od ftareho hrzyechu.

tento gest rzebrzyk hrzyefnych,
fkrzye který iezyfl kral nebij k so-
býe przytahl wfychný wyeczý.
zpolloba ktereoz tyto ukazuge,
ktery zemý ofahuge cztyrýž
kragyný.

neglu nowe fwatofly any
w nowýe gest nalezen krzyże
tento zakon. tento fladke wodý
uczynyl gest, fkrzye tento fkr-
zemen wody wywrhl moyzyefowym
vrzadem. drzyewýe⁵⁾ fbyera-
gyczý w tom myeftýe w fareptýe
nadyegý spaffenýe nalezla gest⁶⁾
chuda zenczyczka.⁷⁾ bez drzye-
wýe wyerý any oleynyk⁸⁾ olegye
moz⁹⁾ any muczka.

w pyfmach pod podoben-
ftwymý tyto wyeczý tagýe fye,¹⁰⁾
ale gyz zgewna glú krzyże do-
brodyenftwýe. kralowe wyerýe,
neprzatele wfupugý,¹¹⁾ famým
krzyzem cryftem wodczy geden

21. 1) nebo duofoytoe. 2) neprotyw fye. 3) neodkraffuge. 4) wfelyeczý.
5) trzyefký, 6) dofla gest. 7) wdowyczka. 8) ftudew. 9) prospyeva. 10) tajny
glu. 11) vtyekagý.

*) psáno: pynýe. **) krz.

res, morbos sanat et languores,
reprimat demonia. Dat. captivis
libertatem, vite confert novi-
tatem, ad antiquam dignitatem
crux reduxit omnia.

Nulla salus est in domo, nisi
cruce munit homo super limi-
naria. Neque sensit gaudium,
nec auit filium, quisquis egit
taliam.

O crux lignum triumphale,
mundi vera salus vale, inter
ligna nullum tale fronde, flore,
gramine. Medicina cristiana
salva sanos, egros sana, quod
non valet vis humana, fit in
tuo nomine.

Assistentes crucis laudi, con-
secrator crucis audi atque servos
tue crucis post hanc vitam vere
lucis transfer ad palacia quos.
tormento vis seuire, fac tor-
menta non sentire, sed cum dies
venit ire, nobis confer et lar-
gire sempiterna gaudia.

pudy tyšlycze. tento šwe lyl-
nyeyššye wzdý czyný a wýtyezýe,
neduhý leczý¹²⁾ a neduhy, od-
tyłkuge dyabelštwýe. dawa wyez-
nyem swobodu, žywotu dawa
obnowenye, k štaremú došto-
genštwý kržyz nawratyl gešt
wzflyechný wyeczý.

zadne špaššenýe ne*) gešt
w domu, kržyem nezbrany lý¹³⁾
człowiek nad prahý, any ge
poczyl mecz, any ge ztratyl
šyna, ktožkolywek czynyl take
wyeczý,

o kržyzy dzyewo wytyezške,
šwyeta prawa špasa, zdrav, mežy
držyewym zadne takowe ratolestý,
kwyetem, plodem, lek¹⁴⁾ kržye-
šanšký špas zdawe, nedužlywe
vzdrow, czoz nemož mocz lidška,
býwa¹⁵⁾ w twem gmenu.

przytogyecze kržyze chwale,
pošwyetitelý kržyze šlýš a šluhy
tweho kržyze po tomto**) žywotu
praweho šwyetla przynešł do
nebezkych šyený, kte***) muku
chezešł muczýtý, kaz muk ne-
poczýtý, ale kdy den przygdze
hnyewú, nam day a vštýedržý
wyecznych radoštý.

List 70a.

Letabundus plaudat mundus,
psallat deo cum tropheo, decus
est seculi. Solempnisset et ympni-
set die ista per hec festa stan-
islao presuli.

Boleslauum ut profanum ar-
cet regem, ut in gregem domini
non seviet. Dum vesanus mittens
manus oves cristi dente tristi

22.

wefšelly plešš šwyet, pyeg¹⁾
buohu š wýtyezštwym, okrašša²⁾
gešt šwyeta. Šlaw a zpyeway
dne tohto przyeš tyto hođý
štanyšlawu byškupu.

bolesława abý necztneho šnu-
žyl by³⁾ kraše, abý w lýd⁴⁾
buožye neprechal, kdy blažnywý⁵⁾
puštyw⁶⁾ ručežý⁷⁾ owcze⁸⁾ buo-

¹²⁾ vzdrowuge. ¹³⁾ neznamena lý. ¹⁴⁾ lekaržštwýe. ¹⁵⁾ štawa šlýe.

22. ¹⁾ zpyewag. ²⁾ czešt. ³⁾ škratyl by. ⁴⁾ w štado. ⁵⁾ žlobywy. ⁶⁾ po-
šlaw. ⁷⁾ mocz. ⁸⁾ lid.

*) ne připsáno později. **) po této. ***) Nedopsáno asi kterež.

velud lopus laniat. Augens malum inhumanum lac mammarum feminarum dat sugendis catulis. Execratur et dampnatur scelus regis iure legis per censuram*) presulis.

Sic adletha mente leta sprexit metum, subiit letum siciens martirium. Gaudet Iesus ense cesus, transit metus, cedit fletus et dolor in gaudium. Cuius ossa terre fossa vigent signis et contiguis pululant virtutibus.

Cuius vita redimita mundo fluxit et illuxit gloriosis fructibus. Ceci, claudi, surdi, muti, neci dati, desperati spes salutis obtinent. Qui hunc totis poscunt votis dei bonis freti donis, impenetrata possident.

Martir age stanislac, ut rex pius ac benignus, Iesus, tuis precibus nos in fine sine fine regno donet et coronet iungens celi civibus.

zýe zubem smutnym jako wlk derze.⁹⁾ rozmahage zle nefklydne, mleko prý¹⁰⁾ zen dawa, aby sfaly, sfyenczom. klet býwa y potupen hrzyech kralow prawem zakona fkrzye uffuzeny byfkupa.

tak rzytyerz myfly weffelu opustyl gest bazen,¹¹⁾ podfel smrt zyczny¹²⁾ muczednyczstwa. raduge fye vrazen, meczem sfyat, mygye bazen, odstupuge placz a bolelt w radoft. gehoz kofty w zemý pokopany rozmahagy fye znamenymy a neprzyeftrzenymy prospyewagy moczmy.

Czyz zywt okrafflen fwyetu tekl gest y zafwyetyl flawnymy uzytky. flepý, kulhawy, hluffy, nyemy, fmrty dany, zufaly nadyegy fpaflený obdrzugý. kterzy toho wflyemy zadagy zadoftyemy buozych dobrych vzywagycz darow, vproffene zdrzugý.

muczednyku uczyn stanýflawe, aby kral myloftywy a dobrotywy, yezyl, twymy probamy nas na fkonany bez konce kralowftwy odday a korunny przygednagye nebefkym myesta-nom.

List 72a.

23.

Ex lumine fit radius, quem sol in mundum pius misit dives. Hoc est martir erasimus, quem non crueverat gladius, egregius seu modius lucens, quem tremat spasma.

Presul corvis hic beatus in heremo educatus septennis in-

z fwyetla bywa¹⁾ paprfflek, který fluncze na fwyet myloftywe poflalo bohate. to gest muczednyk erazym, ktereho nezokrwawyl mecz, wyborný jakzto fwýeczen fwyetýe, ktereho ftrachuge fye krzecz.

byfkup hawraný²⁾ tento blažený na puftý chowaný³⁾ sedm

⁹⁾ trha. ¹⁰⁾ czeczkw. ¹¹⁾ zhrzyel gest bazny. ¹²⁾ zadagye.

23. ¹⁾ pocházýe. ²⁾ od hawranow. ³⁾ krmen.

*) Tak jest ve výkladu. V textu jest per sesuram.

habitans. Vox de celo ipsum vocat, in ludicro urbe locat adloquendum agitans.

Hic dum venit, predicat plebem sanans ingentem, templum cristo dedicat baptizando gentem. Rex dioclecianus torquet ipsum diversis penis, tum fit sanus ydolis eversis.

Cesar timet, hic patitur et gens contristatur, e culeo penditur ferro laceratur. Cera, plumbum, pix, oleum spremit suffocare igne fervens doleum, carcer lucet clare.

Post digiti fodiuntur et viscera extrahuntur, sub ferro comprimuntur. Quem angelus arripens mox eduxit custodiens, cristi die moritur.

Cunctas penas qui vicisti, quibus torsus extitisti, remove supplicia. Confer opem, vestes, victum, prece vernis pellens ictum, hinc des vera gaudia Amen.

Opravy. V předešlém čísle má býti v hymnu 2. v části 4.: radzy fye. — 11. 1.: *obratim*, obratym. — 11. 6.: krale bazanſkeho. — V poznámce 9. zetrzyel. — 12. 3.: *czyeftna*, — 12. 6.: *kteryzkolýwyek*, nemozemy ly... *uczynýtý*. — V poznámce *) *nrnawy*. — Nedopatření v interpunkci lze snadno poznati.

(Pokračování).

Úvahy a zprávy.

Jan Němec: Několik výkladů z latinské skladby. Program c. k. reálního a vyššího gymnasia v Kolíně, 1893.

⁴⁾ offadu. ⁵⁾ neškromný. ⁶⁾ ustawuge. ⁷⁾ na klycze. ⁸⁾ trhan. ⁹⁾ v-mrtvýtý. ¹⁰⁾ probodeny. ¹¹⁾ popadna. ¹²⁾ na welykunosc. ¹³⁾ pacholkom. *) vřchwatna.

let przyebywagýe. hlaſſ f nebe geho wola, w tak rzeczenem myeſtýe poſazuge k mluwený pudýe.

tento kdy przyſſel geſt, kaze lid ⁴⁾ vzdrawuge neſklydny, ⁵⁾ chramu buohu poſwyczuge ⁶⁾ krzyſtýe lid. kral tak rzeczený muczy geho rozlycznymý mukamy, wſſak bywa zdraw modlamy wywraczenymý.

czyeſſarz bogy fýe, tento trpý a lyd muty fýe, na haku ⁷⁾ wyſſy, zelezem dran ⁸⁾ býwa. woſk, olowo, ſmola, olej nemohl geſt wduſty ⁹⁾ ohnem wruczýe kad, zalarz ſwyety fye jaſnýe.

po tom prſtowe proklaný ¹⁰⁾ bywagý a ſtryewa wytazena bywagý, pod zelezem ſtyſtena bywagy. kterehoz angel vřchwatna ^{*)} ¹¹⁾ ynhed wywedl geſt oſtryehage, w kryſtow den ¹²⁾ vmyera.

wſſyechny muky kteryz fý przyemohl, ktorymýz muczen byl fý, odeým muky. przydaý ſpomocz, odyew, zywoſt, proſbu ſluham ¹³⁾ odhanyegye uraz, potom day prawe radoſtý. daý buoh.

P. spis. projevil ve svých výkladech chvalitebnou snahu dospěti vlastní cestou k objasnění některých záhad syntaktických, a tuto snahu jeho uznáváme po zásluze, třeba bychom v leččems s ním nesouhlasili. Na prvním místě p. spis. jedná o ablativum temporis a loci a vykládá různý význam při lokativu, ablativum a instrumentalu i rozdíl mezi výrazy prostými, předložkovými a přívlastkovými bez předložky; správně míní, že bez předložky obecněji, výrazem předložkovým určitěji a obmezeněji se vyjadřuje pojem časový a místní.

O ablativum absolutním se tvrdí, že ve „druhé části své“ (poněkud nejasně řečeno) jest doplňkem vzhledem k ablativum části první, také asi správně. Nic však nového není, že se ablativum absolutní mohou vykládati způsobem různým, a některé výklady jsou nesprávné; na př. Cic. fin. 2, 21 abl. sotva značí průvod a Liv. 1, 51 sotva prostředek. A ve významech hoc modo, animo aequiore sotva kdo bude na váhách, má-li hoc a aequiore pokládati za přívlastek či za doplněk. Nerozumíme dále p. spisovatel, když na str. 11 uvádí příklad (Liv. 1, 46, 9), v němž, jak praví, není viděti způsobu, ale hned potom jej rozvádí ve větu způsobovou. — Výklad o abl. a gen. qualitatis zdá se nám příliš hledaným, protože proměna těch výrazů ve qui maximi es (= gen. qual.) proti cuius prudentia praestans sit (= abl. qual.) jest nahodilá a ničím neodůvodněna.

V úvaze o accusativum cum infinitivo jest jistě správně, že je to vazba dvou accusativů, v níž acc. věcný jest infinitivem — věc, která u sloves předmětných je na snadě. Těžší je věc, kde je acc. c. inf., jak se říká, podmětem; myslíme, že se tu záhada, proč při passivních slovesech máme accusativ, nevysvětlí tím, poukáže-li se na poměr ire: transire a na vazby jako transportare frumentum montes, a také ničeho nevysvětlí staré příklady, jako quid tibi hanc curatiost rem, pro vazbu Liv. 2, 24 a p.

Naproti tomu dosti se zamlouvá výklad o infinitivě historickém: původ jeho dle p. spis. hledati sluší v 3. os. pl. perf. -ere vedle -erunt; ere znělo souhlasně s infinitivní koncovkou a proto prý záhy se vzbudilo domněnání, že infinitiv má tu význam času historického, a pak mimo 3. os. užívalo se ho i v osobách jiných. I při tom výkladě zbude sice ještě mnoho, co nelze vysvětliti poklesnutím vědomí o prvotním významu tvaru, ale přece zasluhuje tento výklad p. spis. povšimnutí, jistě více nežli výklad jeho o cum historickém, jenž je podán nejasně. Z výkladů o konsekuci temporum a odchylném konjunktivu v souvětí hypotetickém jest však výklad o druhé záhadě dosti pravdě podobný.

Zbude tedy ještě dosti i po výkladech p. spisovatelových k výkladu dalšímu, ale lze práce toho druhu jen doporučiti.

Jan Krejčí.

Řeč Lysiova proti Eratosthenovi. Přeložil a úvodem i výkladem opatřil *Josef Černý*. (Program c. k. vyš. gymnasia v Roudnici za rok 1894).

Z Lysia u nás dosud málo bylo překládáno. R. 1868 pojal Jos. Kořínek do cvičebnice své překlad řeči za neduživce, r. 1885 přeložil J. Černý ve zprávě gymnasia v Králové Hradci řeč o posvátné olivě a nyní podává též spisovatel překlad zajímavé a pro dějiny řecké důležité řeči proti Eratosthenovi.

Překlad jest věcně správný a přesný, svědčí o tom, že p. překladatel pracoval o něm s pilí a láskou. Než co se plynutostí týče, nevyrovnává se bohužel originálu. Kdežto sloh Lysiův jest prostý a lehce srozumitelný, čte se český překlad většinou dosti těžce. Příčinou toho jest, že p. překladatel (chtěje nejspíše pořídit překlad co možná doslovný) ponechává zpravidla řecký slovosled i vazby řecké. Tak klade slovesa na konec věty, ponechává vesměs vazby participiální, ba staví i genitiv před substantivum. Však překlad může býti věrný, i když není vždy a všude doslovný; za to však užije-li se slohu, jenž v živém jazyce není obvyklý, jest to srozumitelnosti překladu jen na úkor.

Nevhodně přeloženo v § 15. ἤδειν, ὅτι οἰκία ἀμείνωνος εἴη „věděl jsem, že jest průchodný“, místo „že má dva vchody“, neboť průchodných domů v našem smyslu u Řeků nebylo; τριόραχος (38 a j.) není „lodmistr“, ale „velitel, náčelník lodi“; τὸ ἡμετέρον πλῆθος (49) není vaše „vláda“, ale „strana“, jak přeloženo v § 66. Nesouhlasíme s užíváním mnohých slov, vzatých z mluvy starší, na př. jakový (40), tytéž ve významě též (41, 81), hrubě se horšiti (σφοδρά ὀργίζεσθαι 58), jeho tovaryši (οἱ ἐκείνων συνόριτες). Neobvyklá jsou slova: ostudný (αἰσχρός 84) a připatřiti (ἰδεῖν 87). Vulgární jsou výrazy „sebral někoho“ (31, καταλαβεῖν ostatně tu znamená prostě „zastihnouti“), „verbířci občanů“ (συναγωγῆς 43), „toulali byste se ve vyhnanství“ (ἐφεύγετε ἄν 98). Pravopis není všude důsledný; v úvodě, odst. 4. píše se třicet, jinde „třidcet“ tyranů, v § 51. psáno v akk. pl. přátely, v 67. přátele. Chyby tiskové postřehli jsme tyto: jakoby m. jak by (§ 20), kdo m. kde (39), Aischélides (48), odpůrcové Chari-klovy a Kritiovy (55).

K lepšímu porozumění připojeno k překladu 100 stručných poznámek, které však postačí úplně. Pohodlnější pro čtenáře ovšem by bylo, kdyby nebyly umístěny až na konci, ale hned pod textem samým.

Velmi nerad zmiňuje se ref. o úvodě. Část první, jednající o životě Lysiově, převzata jest z autorova programu královéhradeckého, o němž zmínili jsme se již svrchu. Však druhá část, obsahující vlastní úvod k řeči přeložené, jest (až na odstavec 11.) doslovně přeložena z němčiny, a sice z vydání Frobergrova. P. překladatel o této věci se nezmiňuje. Jest opravdu

litovati, že k takovému prostředku se uchýlil, kdežto přec mohl snadno sestaviti pouze dle Xenofontových Hellenik a Aristotelova spisu *Ἀθηναίων πολιτεία* úvod nejen samostatný, nýbrž i v některých věcech nový.

Frant. Groh.

Vil. Goth: Nezbytnost jazykového výchovu na škole střední. Ze „Studii paedagogických.“ Program c. k. gymnasia v Ml. Boleslavi 1894.

V této studii snaží se p. spis. dokázati, „že jest školského výchovu k vzdělání mládeže nutně třeba, že se tento musí stříci, aby nehověl nějaké odborné důkladnosti, že se nesrovnává s jeho účelem starati se také o tělesný vývoj svých chovanců, že jest nejpůsobivějším prostředkem výchovu učeného učba jazyková na základě jazyka mateřského s pomocí jazyků cizích a to v prvé řadě klassických, ale že jest třeba revise učebné osnovy cizojazyčné, aby skutečně mohla sloužiti tomu úkolu, který jí ukládá škola střední“.

Jest to vyvracování starých stesků známými důvody, jež humanistické studium vřele doporučují, a nepronásíme také my nic nového, souhlasíme-li s tím, že jazyk mateřský má býti základem výchovu a že jazyky klassické na tom základě nad jiné se k tomu hodí. Ale věc je časová, a úvaha taková tedy na místě. Postup pak stanoví p. spis. ten, že směr výchovu jazykového nemusí počínati souvislou větou cizí, ba ani celým slovem, nýbrž kmenem; pak má následovati převod vět jazyka mateřského na jazyk cizí, pak část „umělecká“ a konečně překlad. Je-li postup takový správný, rozhodnouti by musila praxe. Ale a priori zdá se nám mylným vycházeti od kmene; začínali bychom s pojmem příliš abstraktním a nevíme, byla-li by právě tato cesta žákům přístupnější a pro další postup výhodnější nežli demonstrovati kmen teprve z jednotlivých tvarů; věc tím povážlivější, že p. spis. s důrazem připomíná kontinuitu učení na střední škole s tím, co si žáci přinesou už s sebou; skok by tu byl příliš veliký. Jistě však nesprávné jest, připouští-li p. spis., že soud žákův jest dobrý i v tom případě, nedbá-li neb opomíne-li logické správnosti vět, a že se může grammatické cvičení provozovati třeba na soudu logicky nesprávném. To je sofistika. Žák arci o tom nemá třeba ani tušení, ale jak bude při tom učiteli? A přímo komicky působí, poukazuje-li se při tom na tělocvik (!), kde prý také mnohdy nějaká práce se děje bez určitého účelu, jen aby se dostalo tomu, kdo se jí zabývá, cviku. Takové a podobné výklady svědčí, že p. spis. nemá o filologii, jejích úkolech a o jejím vlivu na duševní vzdělání náležitého ponětí; alespoň jest hodně jednostranné.

Také poměr k jazykům moderním není náležitě stanoven; neboť tím se nedokáže nic, tvrdí-li se, že „my třeba za celý

život se nesetkáme ani s Angličanem ani s Francouzem, a jestliže tomu či onomu toho štěstí jest dopřáno, aby mohl v životě země ty navštívit, pak mu poslouží kapesní slovníček konversační mnohem platněji, než celá ta zásoba jazyková, kterou klopotně sebral v dlouholeté práci na škole střední“. Možná — ale kdo tak mluví, upírá filologii její nejlepší stránky; za t a k o v ý m účelem, doufáme, nikdo jazykům nebude učit, anebo naopak: každý se dodělá jistě lepších výsledků, i po stránce praktické, bude-li posuzovati filologii — všechu! — se stanoviska vyššího, řekněme ideálnějšího!

Jiná věc, s níž nelze souhlasiti, jest mínění p. spisovatelova o výchovu tělesnou. Nač jej tak důrazně ze školy vymítati? Ten duševnímu rozvoji jistě není na újmu, a od knih ke hrám mládeže také nikdo neodvádí! Ovšem měř-li se tu jedním loktem jako starým Spartanům, kteří výchovu tělesného tak velice dbali, jest to zase komické. A ještě leccos bylo by lze vytknouti.

Pojednání vůbec neuspokojuje. Nechceme upírat, že má p. spis. dobrou vůli, ale snad nedovede říci, co vlastně chce. Tak nejasně, nelogicky si vede, že důkazům svým zjednáva velmi málo přesvědčivosti. A učinil p. spis. dobře, že na konci úvahy formuloval její resultát, neboť čtenář sebe bedlivější by to sotva dovedl; časté exkursy ruší náležitý postup, a odkazuje-li se k něčemu, co napřed pověděno, děje se to tak, že musíme vývody předcházející znova shledávati.

Přesmutnou stránkou této studie jest bohužel stránka formální. K těm logickým skokům a k té nepřehlednosti, o níž jsme se zmínili, přistupuje ještě halda chyb grammatických, a to hrubých. Ani nám nenapadá omlouvati je chybami tiskovými — to je věc p. spisovatelova. Jen několik ukázek pro odstrašující příklad: k oněm třem znakům (8), zařizovala (9), býtí (9), převrženci (9), dobrodinní (10), nade vši pochybnost (12), vymíká (17), samočinou (21), 3. os. pl. ztrácí (24), aby byli přesvědčení (27), acc. jíž (28), základ vzdělanosti naší (33), cizojazyčný (36), na paměť (37), příjdu (42) atd. Interpunkce je veskrz ledabylá a nesprávná.

To vše působí arci při studii o výchovu jazykovém trochu ironicky.*)

Jan Krejčí.

Václav Hospodka: Je-li podstatná reforma gymnasií našich žádoucná? (XIV. výroční zpráva obecního vyššího gymnasia ve Vysokém Mýtě za šk. rok 1892—1893, str. 3—40).

*) Pan prof. Goth na str. 37 odpovídá stručně na jedno tvrzení mého referátu o jeho programovém pojednání z r. 1891. Přiznávám se, že tomuto jeho výkladu opět nerozumím.

J. K.

Ve všech literaturách národů evropských znamenáme v době naší vážnou diskussi o úkolu škol gymnasijských, z kruhů povolaných mnohé pochybnosti pronášejí se o povaze a organisaci studia středoškolského v nynější jeho tvárnosti, stále množí se úvahy o tom, je-li nynější organisace gymnasií účelná, a různé odpovídá se k otázce, splnila-li gymnasia naděje v ně skládané, jsou-li pravou školou humanitní dle nároků naší doby a jejího kulturního ideálu, odpovídají-li požadavkům na ně činěným, či je-li reforma jich vhodná a na čase, a jakým směrem by se měla dít. Německo a Francie kráčeji zde v popředí tohoto ruchu; přední vzdělanci obou národů horlivě účastní se theoretické diskusse, v Německu Lagarde, Treitschke, Zeller, Eucken, Schiller, Paulsen, Ziegler, ve Francii Gréard, Frary, Bréal, Lavissee, Ma-noevriér, Compayré, Fouillée, Bersot, mužové vesměs proslulí odbornou prací vědeckou a proniknutí přesvědčením, že ve školství vůbec a středním zvláště má se zrealizovati celková myšlenková povaha a osvětový názor určité doby. K nim pak druží se sbory parlamentární a správy školské obou zemí, snažíce se ve skutek uváděti reformy, jichž vhodnost dostatečnou diskussí předchozí byla dosvědčena. Hlavními projevy této snahy opravné označiti dlužno v Německu usnesení konference berlínské z r. 1891 a zavedení nových plánů učebních na gymnasia pruská dle nich, ve Francii pak organisaci lyceí moderních vedle dosavadních klasických.

Jest opravdu litovati, že v národě našem diskusse ty a pozoruhodné myšlenky v nich vyslovené budí jen nepatrné a ojedinelé ozvěny, že jediný list náš, věnovaný „zájmům středního školství“, po celou dobu svého trvání nepřinesl přehledné informace o celém tomto opravném hnutí, že kruhy odborné, jimž v přední řadě by náleželo o otázkách těch přemýšleti, oddávají se pohodlné bezstarostnosti, a že školství samo čím dále, tím více svíráno jest jednotvárným mechanismem, jenž nemožným činí pokrok a ušlechtilé závodění snah, směřujících k nenáhlému, zdravému a organickému vývoji.

Každý vážný pokus o nápravu, každý opravdový podnět, aby ve věci, kulturně i národně pro nás tak důležité, vážná, vědecká diskusse vznikla, musil by tudíž přirozeně býti uvítán s uznáním tím větším. Na celý vývoj školství středního v zemích evropských ve století 19. můžeme právem pohlížeti jako na zvláštní případ zápasu dvou čelných směrů kulturních, humanismu a realismu. Prvý uveden byl ve vzdělanost naši renaissancí, a vrací se k antickému světovému názoru naturalistickému a racionalistickému (naproti supranaturalismu a supraracionalismu osvěty středověké), dostoupil vrcholu v osvětském hnutí na sklonku století minulého, druhý má původ svůj v utěšeném rozkvětu věd přírodních ve století našem: první zaujímá postavení historické, druhý více přihlíží k potřebám doby přítomné. Mezi oběma zjednotí rovno-

váhu, oběma v učivu středoškolském vyměření příslušný dosah a spravedlivou platnost, toť jádro celé otázky, o niž jde. V Rakousku — to doznati třeba s uspokojením — zásluhou mužů filosoficky vzdělaných, Exnera a Bonitze, hned v organizačním statutu z r. 1848 usmiřeny způsobem nad jiné šťastným oba tyto principy tím, že nepoloženo těžiště vzdělání gymnasijsního v určitý předmět jednotlivý (jakým na př. v Německu od r. 1816 byly řeči klassické), nýbrž usilováno o dokonalou koncentraci a vzájemné pronikání všech předmětů učebních. V latině nešlo již o dovednost v samostatném vyjadřování a slohovou obratnost, nýbrž stejně jako v řečtině, dříve tak zanedbávané, o schopnost s porozuměním čísti literární památky starověké,*) matematika pak a vědy přírodní, před tím jen povrchně probírané v kursu filosofickém, zařaděny jako rovnoprávné předměty učebné v celkovou osnovu. V posledním roce dle organizačního statutu měly býti podávány vlastní základy filosofie přírody (obsahující fyzickou geografii, geognosii, fysiologii a geografii rostlin, fysiologii zvířat i člověka) a k nim se družící filosofická propaedeutika (logika a empirická psychologie). Takto odpovídala gymnasia rakouská tehdy nejlépe kulturnímu ideálu své doby. Dlužno uznati, že i další vývoj gymnasií našich dál se organicky na základech, Exnerem a Bonitzem položených, a že i poslední důležité nařízení ministerská nové reformy v gymnasia naše zavádějí.

V době přítomné jde hlavně o postavení klassických jazyků na gymnasiích. Že zde jest jádro otázky středoškolské, to právě obhájci studií klassických nesmí si zatajovati, nýbrž jest jim střízlivě přemýšleti, zdali gymnasia naše právě ve studiích těchto uskutečnila ideály a naděje důmyslných zakladatelů svých, nikoli pak toliko spokojovati se prostou parafrásí důmyslných jich vývodů a úvah o významu klassicismu.

U nás mimo to otázka měla by se týkati zvláště gymnasií českých a činěna býti s hlediska kulturního a národního našeho vývoje; neboť tvoří jednu z nejdůležitějších součástí otázky české vůbec. Měli bychom se tázati, jak gymnasia česká vyplnila úkol svůj za doby své existence, jakou nám odchovala mládež, co vytvořila samostatného, odlišného od gymnasií německých? Máme k tomu příčiny mnohonásobné. Vždyť organizační statut byl pracován od Němců pro školy německé, vždyť ani, když zřizovány byly ústavy české, nepamatovalo se na to, aby jim vtištěn byl český ráz nejen jazykem, ale i obsahem a myšlenkou. Aplikoval

*) Praví se tam výslovně: „die Zeit ist vorüber, wo die lateinische Sprache das Organ für jede wissenschaftliche Forschung und Mittheilung war; die Uebung im Gebrauch der lateinischen Sprache zum Ausdruck eigener Gedanken hat damit ihre Bedeutung verloren; sie kann nicht mehr Forderung an das Gymnasium sein, sondern muss dem philologischen Studium oder eigener Neigung besonderer Sprachtalente überlassen bleiben.“

se tu jednoduše učební plán škol německých. Ba ani dnes nejsou ještě vydány závazné instrukce pro učení jazyku mateřskému a české literatuře.

Článek p. Hospodkův není příspěvkem k otázce naší v žádném ze smyslů, o kterých jsme zmínku učinili. P. spis. obhazuje naše gymnasia zvláště zřetelem ke studiu klassických jazyků a nalézá na nich vše naprosto dokonalým. „Není potřebí reformy žádné“, tož stručné jeho credo. Nechceme upíratí, že článek p. Hospodkův je psán s velikou, upřímnou láskou k věci i mládeži, popíráme však, že by byl psán s potřebnou znalostí stadia, ve kterém tato důležitá otázka dnes jest. Mimo to není ani patrné, chce-li p. spis. podati nám vážné pojednání o významu studia klassického a poskytnouti tak záslužný podnět k vědecké diskusi, či je-li článek jeho slavnostní promluvou k mládeži, v níž chce „žactvu svému, jakož činí vždy, i písemné poučení dáti.“ Oratorský ton a nadšený sloh mnohých míst zdají se nasvědčovati tomu, že z valné míry p. spis. poslední cíl měl na zřeteli.

P. spis. opakuje pro studium latiny a řečtiny důvody, které byly před ním proneseny nesčíslněkrát, nepřidávaje k nim sám nic nového a pozoruhodného. Zvláště dlouho prodělvá při výkladě o formálním významu vzdělávacím řeči klassických, vykazuje mu místo nad jiné vynikající. Významu formálního vzdělání, pokud se jím rozumí vytříbení soudnosti a vzdělání slohové dovednosti, nesmí zajisté nikdo podceňovati, rovněž však musíme se chrániti před jeho přeceňováním, které by snadno zacházelo v planý formalismus. Formální vzdělání samo o sobě nevedlo k výsledkům utěšeným, nýbrž stávalo se často jednostranným. To snaží se právě předejiti novější reformy. Již Bonitz odstranil latinský „Aufsatz“, podobně v Německu byla nedávno zrušena latinská extemporalia, ve Francii přestalo skládání latinských veršů. Toliko v konservativní Anglii pěstují se ještě za našich dnů na universitách cvičení rhetorická a veršovnícká se vši malicherností a marnivostí při výročních slavnostech (Encaenia neb commemorations).

O formální vzdělání na gymnasiích je vůbec postaráno i jinak s dostatek: především zajisté matematikou a grammatikou řeči mateřské. Chtěl-li naproti tomu p. spis. hájiti řeči starých naproti moderním, měl tak učiniti s potřebnými doklady, bychom proti jeho mohli nazvati záslužnou. Měl ukázati zejména, jak tvaroslovně a syntaktické složení moderních řeči jest jednoduché, jak žák z každého z moderních jazyků prostě jen pomocí slovníku by překládati dovedl, kdežto v jazycích klassických musí dříve stanoviti logické vztahy slov mezi sebou, nežli vlastní smysl čteného se mu náležitě objasní, měl dovoditi, jak soudnost žákovy zbystří se tím, že musí rozeznávati mezi myšlenkovým obsahem jednotlivých slov (na př. „virtus“ nedá se prostě překládati „ctnost“, „animal“ „zvíře“ a pod.). Nesouměrnost pojmů našich

s pojmy světového názoru starověkého je právě mohutným vzpružidlem duševní námahy. Proto při čtení autorů starověkých třeba mnohem více přemýšlet nežli při díle moderním. V tom jest jich obtíž, v tom i přednost pro formální vzdělání duševní. Obtíž tuto však dokonale překoná jen ten, kdo po dlouhé a namahavé práci dovede úplně znova se vžít v myšlenkový svět antický. Nesmí však, jak již řečeno, klásti se na toto formální vzdělání důraz tak jednostranný. Pro ně samo zajisté by prospěšnějším bylo učit se jednomu jazyku starému nežli dvěma. Dokonce pak nesmí se za to míti, že by to byl jediný anebo nejlepší prostředek naučiti se správnému myšlení. Řekové sami neučili se zajisté žádné cizí řeči, a přece díla jich jsou pravé poklady myšlenkové vytříbenosti a logické přesnosti. Jak se tedy u nich tyto vlastnosti vyvinuly? Přeceňování formálního významu vzdělávacího jakéhokoli jazyka je vůbec velmi nebezpečno. Před ním varovali starší mistři v oboru školství: již ve stol. 16. Hier. Wolf*), ve stol. pak 18. Jer. Gotthelf a Leibniz, pravice otevřeně, že vědy zcela jinak by zkvetly, kdybychom nemusili jednu třetinu života učení se latině věnovati. P. spis. úvah takových nedílí. Připouští sice, že absolventi gymnasií po letech nedovedou třeba ani řecky čísti, ale tím přece učení to své ceny u něho netratí (str. 6). Kdyby se věci tak měly, zdá se nám, že by učení to skutečně bylo illusorní, ježto výsledek nikterak by nebyl úměrný předchozí námaze a plí — byl by to zkrátka zbytečný a škodný luxus.***) Tím méně můžeme souhlasiti s p. spis., že by žáci měli se učit řečtině, aby poznali a ocenili lahodu řeči (str. 8: „vždyť z jiného pramene nelze tou měrou nabýti smyslu pro lahodu řeči jako z jazyka řeckého“). O lahodě řeči nemohu zajisté nabýti pojmu z řeči mrtvé, nýbrž toliko z řeči mluvené; vždyť právě výslovností hlavní půhav v určitou řeč se vkládá. Nám však výslovnost starých řečí je známa velmi nedokonale, a různá výslovnost starověkých jazyků u různých moderních národů spíše je schopna, aby nadšení naše pro lahodu jich značně ochladila.

Na str. 27 a n. vykládá p. spis. ve smyslu ministerských

*) Ve spisku „De expedita utriusque linguae vel privato studio discendae ratione“ praví (Vormbaum, Evangelische Schulordnungen, Gütersloh 1860, I, str. 457): „Šťastní byli Římané, kteří jen řeckému jazyku se učili, a to ne tak pravidly jako stykem s Řeky a bez námahy, šťastnější Řekové, kteří se spokojovali řečí svou, a jakmile dovedli čísti a psáti, obraceli se ke studiu věd a filosofie; my však, jimž velká část mládí mizí učním se cizím řečem a jimž cesta k filosofii tolika pravidly a překážkami je zatarasena (neboť latina a řečtina nejsou vzdělání samo, nýbrž dveře k němu), měli bychom proč nařikati nad osudem svým“.

**) Že ostatně klassické řeči velmi rychle se zapomínají v pozdějším životě, toho doklad mimovolně podává p. spis. sám, domnívaje se na str. 24, že „aura“ dá se překládati slovem „proud“ (Hor. carm. IV, 2, 25).

instrukcí podrobně význam jednotlivých autorů na gymnasiu čítaných. Ličení samo nepodává znaleci myšlenek nových, ale uznáváme, že je dosti působivé jako upřímná promluva k mládeži gymnasiální. Místy bylo by žádoucí, aby tón byl méně oratorský a panegyrický.

I jinak ve článku páně Hospodkově nalézáme myšlenky nesprávné. Nelze s ním souhlasiti, praví-li na str. 13, že „by národ náš, vzal-li by si moderní jazyk některý za základ pojmového vzdělání mládeže své, již tím na jevo dával svou inferioritu duševní.“ Pan spis. snaží se nutnost studií klassických dovoditi i pro jiné předměty gymnasiální a objasniti jich vztahy vzájemné. Tak věda filosofická dle něho nejlépe dá se pěstovati na základě studií klassických. Při tom rozmnožuje veliký již počet definic filosofie o novou, nikoli jasnější. Jest mu filosofie „souhrnem pojmového a citového vzdělání v celek systematický“. Výrok Kantův, jehož se p. spis. na str. 17 dovolává, že logika od Aristotela až po naše dny podstatně se nezměnila byl pravdivý před sto lety, dnes je však anachronismem. Ba p. spis. dovozuje i nutnost znalosti latiny a řečtiny pro „umění kreselné“. Qui nimium probat, nihil probat. Zdá se nám, že památkám výtvarného umění řeckého porozumí každý i beze znalosti latiny a řečtiny, má-li jen vzdělání umělecké. Ale o to právě na našich gymnasiích vůbec není postaráno. Dějiny umění (vedle dějin literárních a kulturních) měly by tvořiti podstatnou součást osnovy učební.

Co do věcné stránky učení se klassickým jazykům, nepodává p. spis. nového a pozoruhodného nic. A přece věc nutí k přemýšlení. Starý úkol, gymnasiím vytčený slovy „sapere et fari“, trvá, myslím, i dnes. Jen o to jde, zda-li prostředky, jichž nyní užíváme, jsou nejpřiměřenější a nejúčelnější, vedou-li k cíli vytčenému, odnáší-li si mládež naše z gymnasií do života vzdělání shodné s kulturní povahou naší doby bez pomnutí kterékoli části podstatné. I o tom není sporu, že vysvětlení sebe samých stále ve starověku nacházíme a dlouho ještě nacházeti budeme. Antická kultura je půda, na které moderní život vzrostl a zmohtněl, prošel v křesťanství školou mravní očisty — ale tato moderní kultura má tendenci se osamostatniti a státi nezávislou.

Čím více časově od starověku se vzdalujeme, tím stáváme se více kulturně svými, samostatnými: v 17. stol. vzniká nová filosofie naproti aristotelské scholastice, do té doby vševládne, v 18. stol. probouzejí se národní literatury u předních národů evropských, v 19. stol. konečně celý rozkvět vědecké práce odborné, ať duchovědné či přírodovědné, vytváří celou řadu zjevů nových, samostatných, na starověku již méně závislých. Poměry společenské volnosti občanskou, rozvojem přírodních věd a pokrokem techniky se podstatně změnily. Gymnasium, majíc vychovávatí vzdělaný dorost nynější společnosti a povznášeti jej k pravé hu-

manitě, měžž stále na zřeteli cíl svůj: *sapere et fari*, ale prostředky, jež k tomu vedou, musí voliti ve shodě s novými, změnými poměry.

Nenáhlá, nenásilná, promyšlená a s duchem času postupující reforma gymnasií našich je potřebna, ale ji musí předcházeti reforma studií universitních, zvláště filologických, a celé vědecké přípravy učitelského dorostu. K této stránce otázky středoškolské důrazně a velmi dobře ukázal Dr. Foustka v „Naší Době“ (I, 641 a n.: *Reforma klassických studií*).*) Pamatujme mimo to, že na škole střední učitel jest zároveň vychovatelem. Směrodatným pak pro vedení vůle chovancovy není ten neb onen předmět učebný sám o sobě, nýbrž celá osobnost učitelova. Je proto nutnou podmínkou zdaru výchovy středoškolské, aby individuální svoboda učitelova byla podněcována a sílena.

F. Drtina.

Forschungen zur deutschen Philologie. Festgabe für Rudolf Hildebrand. Leipzig 1894.

Před nedávnem zemřel v Lipsku známý germanista Rudolf Hildebrand, muž vzbuzující úctu i jako vědec i jako člověk. Zesnul krátce po dni, kdy dovršil 70 let věku a osud mu dopřál ještě jakoby na rozloučenou poznati vděk a neličenou účast vědeckého světa. Jedním z těch výrazů jest uvedený sborník slavnostní. Obsahuje práce z různých oborů německé filologie, jimiž přispěla péra nejpopovanější. Byla to pro Hildebranda pocta asi nejvzácnější.

Kniha počíná zajímavou studií E. Mogkovou: *Die älteste Wanderung der deutschen Heldensage nach dem Norden*. Jde mu o to, na základě historických fakt dovoditi přechod bohatýrské pověsti německé na sever a spolu vyložiti její historický podklad. Dle jeho mínění má se věc takto: Frankové sloučili mythicko-historickou pověst o Siegfriedovi s pověstí o záhubě Burgundů; od nich dostala se na Podunaji k východním Gotům (kol 451), tam pak sloučili ji pěvci s pověstí o smrti Attilově. Od východních Gotů tato pověst přešla spolu s gotskou pověstí o Ermanrichovi k Herulům, a ti ji přenesli na skandinávský sever, kdež pak obě ty pověsti splynuly v jedno tak, jak se nám jeví v Eddě. Že v 6. století byl sever v čilém styku s jihem, proto arci má Mogk doklady a kombinace jeho jest vůbec ducha-

*) P. Dr. Foustka ve výše zpomenutém článku pronesl mnohé pozoruhodné názory; se vším, aspoň já, bych nesouhlasil, což tuto pokládám za nutné vytknouti. Škoda, že článek, vybízející k diskusi, nevzbudil žádného ohlasu. A přec je nás klassických filologů tolik!

plná. Spor však o prioritu mezi pověstí norskou a německou tím ukončen není.

E. Sievers podává studii o střhněmecké metrice *Zu Wernhers Marienliedern*. Uvádí tu — po prvé — věc důležitou pro otázky rukopisné a pro kritiku textovou: t. zv. ethos verše, jak je případně nazývá Sievers. Míni tím toto: aby se slabika náležitě vyznačila, je třeba různého stupně důrazu, výšky tonu a trvání. Obecně platí, že dvih jest silnější a vyšší nežli příslušný klad. Ale naskýtá se už ze samé té protivy otázka: o kolik silnější neb vyšší, o kolik slabší neb hlubší, a jaké jest tempo verše. To závisí na různém stupni důrazu a velikosti intervalů, a umělým odstínováním v těchto třech věcech jest podmíněno právě různé ethos veršů. Dociluje ho pak básník podle vkusu a povahy své různým výběrem slov, různým materialem slovním, volí zkrátka slova tak, jak se mu pro jeho speciální rhythmicko-melodické schema hodí. Pravidlem pak vyznačují se střhněmečtí básníci jako jedním genus dicendi, tak také jedním genus metri. A odtud ta zmíněná důležitost pro kritiku. Sievers na Wernherových písních dokazuje správnost mínění svého. Dle toho básník a zpracovatel stojí na různém stanovisku metrickém a lze tedy snadno rozhodnouti na tom základě o pravosti a nepravosti. Ovšem že k takovým studiím bude třeba míti aspoň část toho vzácného jemnocitu filologického a zvláště metrického, jakým jest obdařen Sievers.

Metriky se týče také pojednání Fr. Vogtova: *Von der Hebung des schwachen e*. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Versbaus. Jedná o historickém vývoji úkazu toho a shledává, že v době, kdy plné koncovky se seslabovaly, *e* z nich povstale znenáhla — velmi znenáhla — ztrácí schopnost tvořiti rým, jak tomu jest zejména ve květu poesie střhněmecké, kde nemohlo býti ani ve dvihu. Meistersingři pomáhají mu opět k platnosti, ba i v nhněm. má větší váhu nežli mělo v střhu., k čemuž přispěl jednak princip střídání jednoslabičného dvihu a kladu, jednak mluva spisovná. Ale i tu na př. Goethe nakládá s ním tak, jak mu přísluší po jeho významě hláskovém.

Velmi zajímavé a důležité jest pojednání, které podává W. Braune: *Zur Lehre von der deutschen Wortstellung*. Vyvrací jím docela mínění Wackernaglovo, který pravidlo platné pro němčinu novou, že ve větách hlavních sloveso stojí na místě druhém, ve vedlejších na konci, pokládal za nejstarší, platné docela pro prajazyk. Braune naproti tomu dokazuje, že sloveso vždy tihne na počátek věty a jen klade-li se na první místo člen věty důrazný, má místo druhé; jeho původní postavení na počátku věty zhušta bývá v době pozdější kryto proklitickými slovy. Tak jest stanoviti, hledí-li se k psychologické stránce věci. Proto také Braune soudí, že pragermanské postavení slovesa bylo volné, nevázané, asi tak jako v řečtině. Tento původní stav

se arci během času pozměnil. V severštině a pragermanštině stav věci zůstal celkem nezměněn, stanglos. už ukazuje počátky odlišování věty hlavní a vedlejší, a důkladně se provedlo na půdě německé; už v 9. století jest sthnémčina o hodný kus dále než stags.

Dialekticky zajímavý jest článek X. Strickelbergrův: *Wie Altes im Berner Volksmunde fortlebt*. Nářečí toto vyniká velmi starými tvary (srv. zejména o suffixech *-et*, *-ete*), i výrazy slovními, z nichž některý sahá až po dobu mythickou.

Ke grammatickým příspěvkům druží se ještě neméně cenné pojednání K. Burdachovo: *Zur Geschichte der neuhochdeutschen Schriftsprache*. Je tím zajímavo, že také podvracuje dávno a dávno ustálené mínění, že zakladatelem nhněmecké mluvy spisovné byl Luther. (Burdach praví doslovně: „Nur konfessionelle, gutgemeinte, aber kurzsichtige Uebertreibung kann Luther den Vater oder den Schöpfer der neuhochdeutschen Gemeinsprache nennen“; str. 294). Není tomu dle B. tak. Luther sice září stkvěle svým duchem nad veškerým vývojem nové mluvy spisovné, ale větší význam jeho vždy bude spočívati v tom, že přihledl a sáhl k obecné mluvě lidové, odkudž čerpali všichni znamenití jeho nástupci a hlubocí myslitelé. V podstatě jest však typ nbněmecké mluvy spisovné o půl druhého století starší než Luther, jednotný ráz její jest o více než dvě století mladší. Na upravení hlásek, flexe, syntaxe atd. pracovalo po něm ještě šest generací. Snahu však o jednotnou vytríbenou mluvu nejučinněji projevil Opitz, hlavně zákonem o hiatu, řídě se při tom předchůdci romanskými (Ronsard) a Hollandany. Svým pravidlem o hiatu učinil konec nejistotě o nehlasném *e*; žádal elisi, zavrhoval synkopu a apokopu; zavedl apostrof, a to nepatrné znamenko stalo se symbolem rostoucí potřeby integrity slov.

Velmi pěknými pracemi jest zastoupena také literární historie. Co do novosti thematicu zajímá především pojednání K. Goebelovo: *Amerika in der deutschen Dichtung*. Spis. pokouší se aspoň v obrysu stanovit, zdali a jak nové velké politické i mraví ideje, které se pojí ku vzniku a vzrůstu nového světa, měly vliv na poesii německou. Ovšem že; arci teprve z minulého století dá se vliv ten mocněji stopovati, a to u Klopstocka, Herdera, Klingera, Seumea, Schubarta, Schillera a zejména u rozervaného Lenaua, a také u Goetha. Jím končí spis. své velice pěkné výklady.

G. Roethe přispěl obšírnou studií: *Die dramatischen Quellen des Schillerschen Tell*. Schiller vedle pramenů kronikářských a kulturně-historických čerpal ze švýcarských dramat 16. století. Užil starého kusu „Urner Spiel“, kusů Bodmerových a Ambühlových. Jest to studie velmi důkladná a kritická. (A přece se tu nemluví o „plagiatu“, jak u nás nedávno učinil p. Arbes!)

V E. Elsterově práci „Über eine ungedruckte Operndichtung Goethes“ jedná se o fragmentech Goethovy zpěvohry „Die Mystifizierten“, která se chová ve výmarském archivu, G. Klee otiskuje obšírný dopis Tieckův jednající o jeho cestě z Berlína do Erlang (*Tiecks Reise von Berlin nach Erlangen 1793*), Max Rieger podává ukázkou z chystaného díla svého „Klinger in der Zeit seiner Reife“. Folklor jest zastoupen článkem Ew. Flügelovým: „Englische Weihnachtslieder“, methodický jest článek K. Reissenbergerův: *Lessings Laokoon als „Schullectüre“*. R. Koegel vyličuje v pěkné studii „Goethe und Beethoven“ vzájemný poměr obou geniů, při čemž se nám Goethe jeví málo sympatickým.

Jak řečeno, byl tento sborník Hildebrandovi počtou asi nejvzácnější.
Jan Krejčí.

Dr. Friedrich Lorentz: Ueber das schwache Praeteritum des Germanischen und verwandte Bildungen der Schwestersprachen. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung. Leipzig, K. F. Koehler. 1894.

Po výkladu, jež o germanském slabém praeteritu podali Behaghel, Collitz, Kluge a jiní, přichází spis. s výkladem novým. Dovojuje, že slabé praeteritum germ. jest složeninou slovesa s iniunktivem koř. dhē. Tím se vlastně vrátil k mínění Grimmovu; už ten pokládal slabé praeteritum za složeninu, a sice kmene slovesného a perfekta kořene dhē.

Původní koncovky singularu jsou -ēm, -ēz, -ēđ, vedle toho -ōm, -ōz, *-ōđ, resp. s dentalem -dhēm, -dhēs, -dhēt, *-đōm, *-đōs, *-đōp; stanovisko potud nové, pokud se pro 1. os. sg. většinou uznává stupeň ō, pro 2. a 3. stupeň ē; to vykládá spis. tím, že vedle tvaru dhē byl v prajazyku také tvar dh-ā, ā- iniunktiv koř. dhē (Brugmann), a právě z toho v germ. povstal stupeň ō; obou tvarů užívalo se původně promiscue, pak se vyrovnaly.

V pluralu má záp. germ. a sev. koncovky *-đuma, *-đudi, *-đunp, a není třeba považovati je za přenesené ze sloves silných; jdou buďto na *dhəmo, *dhəte, *dhont, nebo na *dh-mmo, *dh-nt (đudi by bylo novotvarem); đuma: sti. *á-dhi-ma, *ē-đa-μev = gt. sēt-um: sti. pa-pt-i-ma, τe-τράψ-a-μev. Optativ pak měl pragerm. koncovky *đ-i-m, *đ-i-s, *đ-i-p, *đ-i-ma, *đ-i-di, *-đ-i-np; (sg. jde na pův. *dh-iēm, pl. na *dh-i-mo.) Co se týče koncovek gotských, přijímá spis. výklad Kögelův (Z. f. d. Gymnslw. 34, 407).

Přecházejí potom k otázce kmenu spis. vychází od stanoviska jistě správného, že totiž první část slabého praeterita byl asi původně samostatný pád, který k iniunktivu ve druhém členu stojí v určitém poměru syntaktickém. Co se týče toho pádu, hledí

k lat. a řeč. a shledává, že denominativa kmenů na ā-ō-ī-ū tvoří praeteritum tím způsobem, že skládají instrumental jména kmenového s iniunktivem kořenu dhē u transitiv, koř. bheg a es u intransitiv; *ῥωρά-θην*, *forā-bam* atp. jsou tvary stejné a jdou na **uorā-dhēm*, **bhṛā-dhēm*. Koncovky instrumentalu různí se dle kmenu na ā, ām, ō, ōm, ē, ēm, ī, īm, ū, ūm. Při praeteritu denominativ řeckých dají se uvést nejen tvary na ā, ē, ī, ū, nýbrž i tvary ostatní, jak tomu nejlépe nasvědčují ī a ū denominativa (aor. *δηριότιν*, *ἀχλύονθην*, *ιδρύθην*, *ἀρτύονθην* a p.). V latině však mimo tvary instr. na ā, ē, ī se jiné neudržely.

V germanštině pak má se věc takto: u ā- denominativ přistupuje pomocné sloveso k instrumentalu kmenového jména na ā (na př. got. *karō-da* ke kara); denominativa ō-kmenů z části přešla k třídě ā, u, i. Přicházejí tu však v úvahu kausativa: ta měla particip. na -i-to nebo i-tó; tvar -ito přejala denominativa na e a i, to mělo za následek utvoření praeterita na i-dhām, a tento novotvar zmíněných denominativ je dle spis. nejdůležitějším činitelem při všem vývoji slabého praeterita germanského, neboť odtud datuje se souvislost mezi praeteritem s dh-a a partic. s to-, která se udála před posunutím. Jakmile se ujal ten vztah mezi dh a to, utvořilo se ke **khabhmi* s participiem **khabh-tó* praeteritum **khabh-dhām*, **lib-dhām* a p. k dotčným participiím; a to jde na pragerm. **habdōm*, **libdōm*. — Žádané tvary od konson. kmenů se nevyskytují.

Poměr pak syntaktický mezi instrumentalem a iniunktivem byl ten, že instr. značil buď prostředek nebo byl sociativní; znamenalo tedy na př. *bhṛā-dhēm* (*forābam*, sthn. *borōta*) pův. „ich machte mit dem Bohrer d. i. ich bohrte; u sloves nepřechodných znamenal instr.: opatřen býti tím, co značí sloveso základní, nebo býti tím, státi se tím a p.

Jest tedy slabé praeteritum germanské tvar perifrastický a má obdobné tvary v ind., řeč., lat., lit. a slov. jazycích. V jazyku indickém mu odpovídá opisná konjugace s *kar*, *as*, *bhū* a snad perifrastické perfektum; v řečtině aorist passivní na -*θην*, pomocné sloveso je tu **dhēm*, jehož *η* se ujalo v celém paradigmátě; v latině sem patří imperfektum, jehož pom. sl. jest **bhūām*; v litevštině rovněž imperfektum (*bylō-davau*, *dalý-davau* a p.), jehož *d* souvisí s *dhē*, koncovky však jsou nejisté; ve slovanštině sem náleží také imperfektum (jen tvary denom. na ā a e se udržely přesně), pomocným slovesem jest **ēsom*.

V pojednání jakožto celku postřehnouti lze leckteré nesrovnalosti, které sice neruší logického postupu důkazu, ale nemile se nesou; za to jeví kniha dosti přesvědčivosti a rozhledu filologického. Musil se spis. při výkladu dotknouti různých jednotlivostí, tak denominativ na *ow*, řeč. aoristu passivního, got. praeterita *kaupasta*, germ. sloves na *au*, *ou* (srv. Streitberg, *Zur germanischen Sprachgeschichte* str. 34 nn.), praeterit sloves *briggan*,

bugjan, waurkjan atd., z nichž některá pokládá za plusquamperfekta (od koř. uerǵ jest 2. os. plusqpf. med. *[é]ue-urǵ-thēs, *paurftēs = *[é]te-trp-thēs a p.). A všude tu spis. jeví kritickou snahu podati mínění nové, s výklady svými uvéstí je v souvislost.

Při této příležitosti podotýkáme, že skoro současně přinesly Indogermanische Forschungen IV o slabém praet. germ. výklad jiný, který podal Richard Loewe (Das schwache Praeteritum im Germanischen, str. 365 nn.). Jest zajímavé je srovnati: také Loewe pokládá je za tvar perifrastický, jehož charakterem časovým bylo dh; je však složeno s infinitivem, a platil tu zákon o krácení slov. Stanovi tedy na př. předgermanské tvary *salpōnon-dhedhōm, *χαβᾶnon-dhedhōm. *Jan Krejčí.*

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XVI. Band. 1894. str. 640. *)

J. Werchratskij pokračuje ve svém pojednání o nářečí haličských Lemků (str. 1—41) ukončen přehled hlásek, dále kmenosloví, tvarosloví a počátek skladby. E. Kažuniaci podává několik menších příspěvků (str. 42—65): k literatuře vidění, sděluje blh. text legendy o Karthagenci Taxaotovi, jehož duše spatřivši muka v pekle vrátila se do těla, aby pokání činila, jako podobně Tundal; otiskuje dále zlomek církvevněslov.-rumunského vokabuláře z XVI v. a nové srbské annály z dvou rukopisů v Sofii chovaných. K tomu pozn. K. Jirečka na str. 600. Asmus Soerensen pokračuje ve svém Příspěvku k dějinám vývoje srbského eposu hrdinského (str. 66—118): vyšetřuje poměr mladší desítislabičné epiky ke starším 13—15slabičným básním epickým, dokazuje v jednotlivostech, že písně stejné sužety opěvující v sbírce Vukově a Milutinovićově zaznamenané jsou pozdější než písně Bogišićem a Miklosichem vytištěné a ukazuje genetický svazek mezi nimi. Na dále nevyjasněno zůstane, kde a kdy nová epika desítislabičná vznikla a jakým způsobem se vyvinula ze starší epiky. V obšírnější poznámce na str. 95 sl. odpírá spis. Bulharům epickou poesii hrdinskou, epické písně zaznamenaný jen v krajinách sousedících se Srby a ethnograficky srbským živlem promíchaných, byly k Bulharům zanešeny; Bulharům přiznává jen hajduckou epiku. — V. Vondrák ukazuje (str. 118—132) starohornoněmecký pramen některých zpovědních formulek v Eucholog. sin. a ve Frisinských zlomech i doslovnou místy shodu Frisin. zl. III. se zpovědní formulkou s Eucholog. sin. (l. 72); Fris. zlomky se tu jeví ještě v užším spojení se stslově. písemnictvím, lexikálně ukazuje spis., že Fris. zl. souvisí s mladší dobou stslov. písemnictví, počátek emendací nejstaršího překladu evangelia, apostola a žaltáře by podle toho

*) V. Listy Filolog, 1894, str. 237 sl.

se měl klásti na sever a impuls k emendacím dle domněni spisovatelova vyšel od učedníků východo- čili dako-bulharských. Mimo to ukazuje dr. Vondrák ještě některé česko-slov. živly ve Fris. zlom., nejvýznamnější z nich jest slovo obet ve významu oblatio, sacrificium, neboť oběť znamenalo v stlov., v kyjevských zlomecích, v žalt. sin. votum. — (Dokončení).

Odpověď Osvětě.

V 5. čísle „Osvěty“ (str. 470—479) polemizuje jakýsi pan A. B. s mým článkem „K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu“. Abych se pouštěl do obšírného věcného rozboru jeho článku, není vůbec třeba; mně osobně snad by takový rozbor poskytl uspokojení, ježto bych mohl velice snadno ukázati na nesprávnost všech vývodů p. A. B., ale věci by se pranic neprospělo, ježto bych musil opakovati znova to, co jsem již obšírně vložil v předešlém dvojsešitě „Listů fil.“ Proto vzhledem k věci stačí pouze konstatovati, že p. A. B. z mých vývodů přese všechno vykládání *pranic nevyvrátil*. Kdo by se o tom chtěl přesvědčiti, toho prosím i já, jako to činí p. A. B. na str. 470, aby i moje vývody v první mé odpovědi „Osvětě“ i vývody p. A. B. srovnal; pozná snadno, jak jsem ve věci i formě polemisoval já, a jak polemizuje p. A. B., a přesvědčí se, kdo z nás má pravdu.

Jen k charakteristice této odpovědi v „Osvětě“ chci přinést několik slov. P. A. B. vykládá čtenářům „Osvěty“ (str. 470 n.), že nyní ze své „odvážné a příkré obžaloby“ Jungmanna proti původním svým vývodům značně slevuji. To není správné. V Listech fil. XXII, str. 62 zřejmě jsem řekl, že bych sice nyní po poznání listu Šafaříkova vsunul do svého rozboru o vzniku „Počátků“ výklad o vlivu Hermannově na Šafaříka a že bych nepokládal Jungmanna za jedinou osobu, která pochybnosti Šafaříkovy odstranila a tím stala se původcem „Počátků“, ale že by jinak výklad můj o vzniku „Počátků“ zůstal nezměněn. Neodvolávám tedy na př. nikterak výtku, že Jungmann náležel v řadu těch četných lidí, kteří rádi proti někomu něco provedou, ale pomocí jiných, naopak i na str. 37 i na str. 62 n. své první odpovědi ji opakuji a oprávněnost její znova dokazuji. Rovněž tak slova v mé první odpovědi, že příkrost „Počátků“ zaviněna byla hlavně („Osvěta“ to slovo důrazně vytýká na str. 471) působením Jungmannovým na oba mladistvé skladatele, nejsou snad, jak „Osvěta“ tuším soudí, zmírněním původního výroku, nýbrž jsou doslovně přejata z mého původního výkladu v Listech fil. XXI, str. 10. Atd.*)

*) Naproti tomu jsem na str. 48 své první odpovědi vskutku od-

P. A. B. tedy čtenáře „Osvěty“ nesprávně informuje, jakož vůbec z jeho článku nemůže si čtenář učiniti jasný pojem o tom, co jsem já proti prvému článku „Osvěty“ namítal. Rovněž tak pan A. B. čtenářům „Osvěty“ na str. 479 předkládá toto tvrzení: „Opatrnost, s níž se p. prof. Král ve své odpovědi vyhnul všem svým původním příkrým obrátům úsudkův a obvinění, svědčí nejlépe o tom, že nemírnost a ukvapenost jejich poznal“. I to je holá nesprávnost. Ani v mém původním článku není nic příkrého, nemírného a ukvapeného. Příkrost tu mi neprávem přičítala a přičítá „Osvěta“, tvrdíc na př., že dle mých výkladů Jungmann Šafaříka a Palackého na Dobrovského pošťval (str. 474 a 478), nebo že jsem vytýkal Jungmannovi nečestnost povahy, upíral Šafaříkovi a Palackému původnost jich práce, ježto si má zcela jasná slova vyložila sama ukvapeně a nesprávně. Opakuji tu znova, že já jsem nevinil Jungmanna z nečestnosti povahy, nýbrž z nesprávného jednání a z nemístné bojácnosti, že však užila slova toho na základě mých vývodů „Osvěta“, a že tedy ona a ne já, jak nyní ode mne žádá (str. 471), měla povinnost objasniti si pojem „eti“ (jako pojem mnohoznačného slova „původnosti“), dříve než jala se jinému vytýkati, že někomu sahá na čest a že upírá mu „původnost“ nějakého spisu.

Ukázal jsem k tomu, že V. Nejedlý, Palkovič, Puchmayer, Čelakovský a mnozí jiní Jungmanna pokládali za původce „Počátků“; některé snadno vysvětlitelné nesprávnosti v jich zprávách jsem obšírně vysvětloval. Dokazoval jsem dále, že autobiografie Palackého obsahuje aspoň jeden zcela patrný omyl. P. A. B. praví to a ono a zase opakuje bez přesvědčivých důkazů tvrzení, že všechny ty zprávy současníků o účastenství Jungmannově jsou pouhý „literární klep“, jaký prý se i dosud provozuje (str. 471 a 472), ale důkazů mých, že to nejsou pouhé „klepy“, náležitě nevyvrací, ba valnou většinou ani jich svému čtenářstvu nepředkládá. Svědectví Puchmayerovo pomíjí docela a svědectví V. Nejedlého vyvrací (str. 478, p. 2) pouze tím, že prý se v něm mluví o dvou Slovácích, kteří u Jungmanna mluvili o prosodii a pak se „rozčepejřili“, což je prý opakem pravdy, ježto „Palacký přece u Jungmanna nebyl“. Palacký tam arci nebyl, ale nemůže býti Nejedlým míněn, ježto Nejedlý zajisté věděl, že Palacký nebyl Slovák. A já jsem také v tom druhém Slovákovi nehledal Palackého, nýbrž Blahoslava (Listy fil. XXII, str. 40), jenž sice neměl účastenství v sepsání „Počátků“, ale měl účastenství při jich vydání a snad i nějaké při jich vzniku. Neobsa-

volal svou domněnku, že Palacký o účastenství Jungmannově při vzniku „Počátku“ později se nezmiňuje, ježto mu nebylo milé, že se dal užiti k příkrému hájení mínění nesprávného, a přidržel jsem se výkladu „Osvěty“, pokládaje jej za pravdě podobnější. Je to objektivní, když p. A. B. na str. 478 opětně mi tento výrok vyčítá?

huje tedy ta zpráva v sobě nikterak sporu, jak by bylo velmi snadno ještě obsírněji vyložití, kdyby toho vůbec bylo třeba. *)

Na str. 471, 474 n. a 477 zase se tvrdí, že Palackého autobiografie neobsahuje při výkladu o vzniku „Počátků“ omylů, že Šafařík přinesl vskutku z Jeny pojednání o prosodii, že již tam úplně zavrhoval prosodii přízvuknou atd., a dokonce zcela nesprávně a proti mým zřejmým výrokům se mi vytýká, že beru v pochybnost „pravdomluvnost“ Palackého (str. 471). Já jsem dokázal tuším přesvědčivě na základě listu Šafaříkova, uveřejněného v „Osvětě“, že tvrzení Palackého o Jenském prosodickém spise Šafaříkově zakládá se na omylu. Pan A. B. však mých velmi pádných důkazů svému obecenstvu nepředkládá, žádaje zase ode mne, abych tvrzením v autobiografii Palackého naprosto věřil. Při tom stala se velectěnému redaktoru „Osvěty“ ta nehoda, že v témž sešitě „Osvěty“ uveřejňuje článek K. Jirečka, jenž na str. 404 Palackému právě v jeho autobiografii dokázal zcela makavý omyl. Patrně pro K. Jirečka platí jiné kritické zásady než pro mne.

Zkrátka a dobře, odpověď tato psána je způsobem, jakým se vědecké polemiky vésti nemají: mínění a důvody protivníkovy se náležitě ani nevyloží, leccos se vynechá, leccos zase podá se kuse a nesprávně, ale za to se protivníku vytkne, že „hledí stůj co stůj provéstí svou“ (str. 475), že se dopouští „logických nápadností“ (str. 477), že je „naprosto a nevyléčitelně slep ke všemu, co jeho domněnkám nesvědčí“ (str. 475), řekne se o něm, že jeho výklad „hraničí na komičnost“ (str. 473 p.), že jej nelze čísti bez „trochy veselosti“ (str. 475) atd. — rozumí se, že vše docela neprávem —, věci, které se vyvrátiti nedají (na př. nezvratné faktum, že Jungmann ani Palacký nikdy nebránili se proti tvrzením, jež o jich činnosti ve sporu prosodickém byla pronášena) omluví se způsobem, který na prvý pohled jeví se na prsto nedostatečným, nadělá se konečně k jeho slovům několik vykřičníků — zkrátka polemizuje se nesprávně a hodně neklidně**). Taková polemika je daleka klidné

*) Zda-li pak p. A. B. uvážil, co to pro V. Nejedlého, Palkoviče, Puchmayera a Čelakovského znamená, když se jejich zprávy prohlašují (bez podstatných důvodů) za pouhý klep? Na mne mužové ti nečiní dojem „klepařů“; zvláště Čelakovskému, jehož srdečnost a upřímnost na každé stránce jeho korespondence je patrna, se velice křivdí, když se jeho zcela určitá zpráva proto, že se v ní mluví na př. mylně o „Začátcích“ místo o „Počátcích“, ač jinde Čelakovský uvádí titul tohoto spisku správně, jak jsem ukázal, prohlašuje za holý literární klep.

**) Aby se nezdálo, že článek p. A. B. posuzují křivě, připojuji tu seznam svých výkladů, kterých se p. A. B. ani nedotkl anebo o kterých se zmínil jen kuse a neúplně. Dokázal jsem ve své odpovědi, že mé mínění o vzniku „Počátků“ je totožné s míněním Zeleného a že se oba rozcházejí pouze stanoviskem, z něhož jednání Jungmannovo posuzujeme (co proti tomu p. A. B. na str. 471 n. vykládá, to mého tvrzení

vědecké diskusse, a proto pozbývám povinnosti proti ní se brániti. Taková polemika dovede snad toho nebo onoho nesoudného čtenáře oslepit, ale pro odborníka je jen důkazem, že ten, kdo tak polemisuje, je poražen.

Nemohu také s panem A. B. polemisovati šíře proto, že není odborník a že píše o věcech, kterými se patrně velmi málo zabýval. Tak na př. na str. 472 vytýká mi, že jsem přes svou „kritickou bystrost“ neuhodl, kdo je ten nejdůmyslnější „mezi filosofujícími filology novější Germanie“, jehož list bez uvedení jména v „Počátcích“ se uvádí. Jiní, očividně méně bystří filologové, přede mnou to sice také neuhodli, ale já jsem to uhodnouti měl, ač na počátku tohoto století měla Germanie dobrých filologů dost a důmyslných několik. A jak jsem měl poznati, že se tam uvádí list skutečný, když celé „Počátky“ zakládají se na vyláčeném dopisování skladatelů s Blahoslavem? Jak tu poznati, kde končí fikce a začíná skutečnost? Na str. 473 pozn. mluví se o shodě výrazu „Počátků“ „boeotské ucho“ s výrazem Jungmannovým „dřevěné ucho“, užitým rovněž o Dobrovském. Shoda ta, která na p. A. B. působila „komicky“ a kterou ještě o jedno „ucho“ z „Počátků“ rozmnožuje, vytýkaje mi, že jsem si tohoto třetího „ucha“ nevšiml, ale já jsem zřejmě tvrdil, že uvádím jen ukázky všelikých těch roztomilostí „Počátků“, vyvrací se velmi nešťastně

nevývrací; v hlavní věci, že původce „Počátků“ byl Jungmann, oba se shodujeme) a dokázal jsem, že i po vydání autobiografie Palackého Bačkovský, Vepřek, Paroubek, Vrchlický drží se mínění Zeleného. O těch v odpovědi p. A. B. není zmínky, ježto by se ovšem musilo vyložit, proč „Osvěta“ již dříve se neozvala a nevytasila s listem Šafaříkovým, domnívající se, že to, co sama r. 1873 v článku Zeleného o Stachovi (2, str. 850) hlásala, je nesprávné, a proč poctila svou pozorností teprve mne, když jsem opakoval a daleko lépe odůvodnil tvrzení již dříve obecné. Vykládal jsem, že Jungmann již r. 1804 a podobně r. 1813 hledal spojence pro boj proti prosodii Dobrovského, nemaje odvahy vystoupiti sám, že Šafařík po celou dobu až do r. 1817 držel se v básních svých velmi přesně přízvukné prosodie Dobrovského, ukazoval jsem na předpojatost Jungmannovu proti Dobrovskému, na shodu mezi „Počátky“ a Jungmannovým „Nepředsudným míněním“ z r. 1804, na počínání Jungmannovo po vydání „Počátků“ a na to, že sám pokládal se v boji prosodickém za hlavní osobu, dokázal jsem z listu Šafaříkova obšírně, že Šafařík v Jeně vskutku jen v mínění svém o prosodii kolísal a že neměl ani ještě úmyslu psáti spis, zahrnující naprosto prosodii přízvuknou, že se nesmí tedy ukazovati jen na ty výroky listu Šafaříkova, které „Osvěta“ v prvním článku svém vytkla a nyní opět vytýká, ostatních míst listu nedbajíc, ukázal jsem, že není v listu Šafaříkově viděti žádného rozhoření a žádné předpojatosti proti Dobrovskému — ukázal jsem zkrátka na řadu okolností, pro posouzení této otázky velmi důležitých, a o většině jich se p. A. B. vůbec nezmiňuje, o některých pak jen kuse a proto nesprávně. To se neodčiní tvrzením pana A. B., že chce přihlížeti jen k „hlavním“ mým výsledkům („Osvěta“, str. 470), ježto se tu neprávem pokládají za vedlejší věci, které vedlejší nejsou. Je taková polemika vědecká?

a mezi jiným tvrdí se toto: „Pan prof. Král toto místo sám cituje a vypravuje, že je z Dobrovského citovali i jiní (na př. Pelcl).“ To se týká mého výroku v Listech fil. XXII, str. 43 pozn., kde cituji slova Dobrovského prosodie v Pelzelově grammatice. Pan A. B. však patrně neví, že tu Pelzel Dobrovského necituje, nýbrž že v Pelzelově grammatice Dobrovského prosodie je obsažena, uveřejněna jsou na konci pod jménem Dobrovského. A s tímto panem A. B., který neváhá zasahati do diskuse o české prosodii a ani Dobrovského prosodie nikdy v ruce neměl, ba ani tolik práce si nedal, aby, nerozuměje patrně mému citátu, přesvědčil se, jak se věc má, měl by se odborník pouštěti do širší diskuse? *)

Měl by se odborník pouštěti do širší diskuse s mužem, jenž se mne táže (str. 478), sveden jsa snad mou pro neoborníka nejasnou stilisací třetího odstavce str. 61 mé odpovědi, proti čemu ve zprávě z Nejedlého „Bohyně“ Jungmann se měl veřejně hájiti, ač jsem na str. 40 zcela jasně naznačil, proti kterým výtkám měl se Jungmann hájiti, třeba naznačen jsa pouhým písmenem, jehož význam při skrovném hloučku tehdejších literátů hned každý jistě pochopil. Tázał by se tak odborník, který ví, že Nejedlého „Bohyně“ vůbec ani nevyšla a že dosud mimo úvod nic z ní není uveřejněno? Proti té zprávě V. Nejedlého se tedy Jungmann veřejně hájiti nemusil.

Měl by se pouštěti odborník do širší diskuse s mužem, který uvádí i nesprávně důležitá místa z dopisu Šafaříkova? Na str. 475 „Osvěty“ uvádějí se totiž slova listu Šafaříkova, že se s tou myšlénkou (o prosodii) obíral, ale že k ní až posud „světla odjinud nabyti nemohl“, a na základě toho „odjinud“ se patrně soudí, že Šafařík sám u sebe byl s úsudkem o prosodii již v Jeně hotov a že hledal jen potvrzení svého mínění u ji-

*) Pravím výše, že jsem uvedl jen ukázky všech těch roztočilostí „Počátků“. Pan A. B. na str. 473 zastavuje se nad tím, že ze 16 mnou uvedených příkrostí „Počátků“ 11 připadá na Palackého a pouze 5 na Šafaříka, ač je n tento byl v přímém styku s Jungmannem. P. A. B. měl nejprve, chtěl-li z počtu těchto příkrých výroků činiti spolehlivé závěry, sestaviti si je všechny, a neuspokojiti se s mými ukázkami (že uvádím ukázky, vysvítá na př. z mého, atd., atd. na str. 41 pozn. mé odpovědi). Za druhé měl povážiti, že Šafařík v listě III. a IV., kde jedná o theorii rhythmů vůbec a o pravidlech prosodie časoměrné, měl málo příležitosti k takovým příkrým výrokům a že si to za to velmi hojnou měrou nahradil v listě VI., nač jsem již v List. fil. XXI, str. 8 upozornil. A co je na tom divného, že o některé příkré výroky dělí se oba autoři, když je přece známo (v. i „Osvětu“, str. 479), že listy Palackého opravoval Šafařík, jenž mimo to domnělou nespůsobilost Dobrovského k řešení otázky prosodické mohl ličiti Palackému tak, jak ji ličil Jungmann, s nímž byl ve styku? Atd. Když si kdo bedlivěji tuto věc rozevzájí, uzná, že z počtu těchto výroků „nejbřitší ironie“, jak je p. A. B. velmi shovívavě nazývá, nelze činiti žádné přesné závěry.

něho, u Hermanna. Pro větší efekt se k tomu „odjinud“ ještě přidělal vykřičník. A zatím v listě Šafaříkově (v „Osvětu“, str. 119) stojí: „ale jsem k ní až posud světa **odnikud** nabyti nemohl“, tedy patrně ani u sebe. P. A. B. na str. 471 dovoluje si pochybovati o mém ujišťování, že jsem se otázce o vzniku „Počátků“ a účastenství Jungmannově vyhnouti nemohl, a tak i já bych mohl si zase dovoliti pochybnost, kdybych byl podezřívavý, zda-li vzniklo ono „odjinud“ z pouhého nedopatření. Ale já o tom nepochybují, ježto p. A. B. všude dokazuje, že je filologické akribie velmi dalek. Raději nám měl vyložiti něco o mezeře v listě Šafaříkově, na kterou jsem v Listech fil. XXII, str. 53 p. upozornil, nevěda, vznikla-li omylem Šafaříkovým či omylem přepisu. Při takové filologické akribii snadno lze si vysvětliti, proč p. A. B. bere na str. 476 v pochybnost, že Šafařík uvádí v „Počátcích“ skutečný list Hermannův, aby jen mohl jakž takž vyvracet mé vývody o tom, že rozhodný vliv na vznik „Počátků“ měl Jungmann a ne Hermann, řka, že toto „prohlášení“ Hermannovo „mohlo zcela dobře na otázky Šafaříkovy přímo a ústně býti projevono a od Šafaříka za čerstvé paměti hned po návštěvě býti napsáno, neli ihned při sdělení zaznamenáno“. To jest, p. A. B., aby jen mohl Jungmanna ospravedlniti, neváhá Šafaříkovi přičítati, že sám ústní výroky Hermannovy sestavil si v prohlášení, které vydával v „Počátcích“ za Hermannův vlastnoruční list! Abych já byl tak pronesl něco takového o Šafaříkovi po poznání jeho listu!

Nedivme se pak, že pan A. B. na str. 472 pozn. jen příležitostně, snad aby si čtenář toho příliš nevšiml, dává pravdě svědectví, že báseň v úvodě Šafaříkova listu je báseň Jungmannova, a ne Šafaříkova, jak mínila „Osvěta“. Je to ovšem nemilá věc, když se známá a i za našich dob otištěná báseň nepozná a když se z té časoměrné básně domněle Šafaříkovy odvozuje jeden z hlavních důkazů proti mně. Nedivme se, že p. A. B. ani slovem nezmiňuje se o tom, jak „Osvěta“ nepochopila významu metrických znamének v témž listě Šafaříkově. Nebo aspoň pan básník-redaktor mohl přece poznati, že míra „nelíbí — — —“ je přízvukčná, a mohl spisovatelku upozorniti, co to pro prosodické pochybnosti Šafaříkovy značí.

A to jsou pro rozřešení naší otázky důležité věci, a je naprosto nesprávné, co si p. A. B. namlouvá na str. 472 pozn., „že to na jádru věci ničeho nemění!“ Když „Osvěta“, nepoznavši básně Jungmannovy, tvrdila, že Šafařík již v Jeně básnil časoměrně, a já ukázal, že to není pravda, a že Šafařík v Jeně ani časoměrně básniti si netroufal, to „na jádru věci nic nemění“? Když jsem z listu Šafaříkova, ze slov, kterých arcí nyní p. A. B. pomíjí, drže se těch, jež zdánlivě svědčí pro jeho mínění, dokázal (str. 56 své odpovědi), že do 22. dubna 1817 Šafařík nemohl míti nic o prosodii v Jeně vypracováno, ježto ještě ne-

věděl, má-li na př. nelíbí měřiti přízvučně či časoměrně, že kolísal nevěda, má-li v metrech klassických užívati prosodie přízvučně či časoměrně, že sám pokládal se za nespůsobilého k rozřešení prosodické otázky a skládal naději na Palackého, že ještě nevěděl co počíti s posicí, že v listě svém, ač práce své v Jeně povstalé vyčítá, o práci nějaké prosodické ani slovem se nezmiňuje a že patrně nemá ani úmyslu ji psáti, když jsem ukázal, že by nebyl musil na cestě z Jeny přes Lipsko choditi k Hermannovi na poradu, kdyby byl býval v Jeně dospěl sám k rozřešení prosodické otázky (str. 56), když jsem ukázal, že Hermann, neznaje česky, ani na některé otázky odpověď mu dáti nemohl (str. 62), když jsem zkrátka uvedl tak závažné důvody pro své mínění: měl p. A. B. i „Osvěta“ povinnost, všechny tyto mé důvody svému obecenstvu náležitě vyložití, je všechny buď vyvrátiti a ne většinu jich pominouti, buď se přiznati, že je vyvrátiti nemůže. Pan A. B. to však nečiní a nebojuje tedy se mnou stejnou zbraní. Neměl bych i já právo vytýkati p. A. B. to, co on vytýká mně (str. 477), že je shovívavější k domněnkám svým, než k domněnkám jiných?

Konečně ještě něco, nač mne upozorňuje koll. Dr. J. Polivka. Šafařík ve své autobiografii, zaslané r. 1848 cis. akademii věd ve Vídni, napsal, že spracoval „Počátky“ „gemeinschaftlich mit seinem Freunde, Fr. Palacký, und mit anderen“ (Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften XII, 1862, str. 126). Kdo jsou ti **jini**? Jeden je as Blahoslav, ale kdo ostatní? Necht o tom „Osvěta“ laskavě uvažuje.

Měl bych zajisté plné právo žádati, aby p. A. B., který mi vytýká nelogičnost, libovůli, nedostatek přesné kritiky a jiné podobné vlastnosti, představil se mi plným jménem, abych věděl, s kým mám čest bojovati. Ale nebudu ho k tomu nutiti. Odborníkem není, ani filologem, ani historikem, tím méně metrikem. Pracuje-li v jiných odborech vědeckých, ovšem nevím. Ale způsob jeho polemiky je takový, že by jinde při řešení jakékoliv otázky vědecké byl naprosto nemožný. Ty doby ani u nás nejsou daleko, kdy se budou lidé diviti, jak mohl list, jenž tuším také chce podávati rozhledy ve vědě, i v boji rukopisném i ve sporu tomto polemizovati tak, jak polemisoval.

Opakuji: Jsem hotov i na dále k věcné diskussi v přítomném sporu, bude-li diskusse vedena vědecky a klidně, a přihlížeti, jak je nutno, ne jen k některým, nýbrž ke všem bodům mých výkladů.

S anonymy a dilettanty ve filologii a metrice však příště polemizovati nebudu a rád přenechám jim radost, budou-li z mlčení mého souditi, že mne porazili.

V Praze, dne 26. dubna 1895.

J. Král.

Pavel Josef Šafařík v životě i spisech.

V slavnostní schůzi Jednoty českých filologův, dne 19. května 1895 konané na počest stoletých narozenin Šafaříkových, přednesl

Jaroslav Višek.

Rodina, z níž Šafařík vyšel, ovzduší časové i působení osob, za jejichž vlivu dorůstal, a stav literatury naší v době, kdy chopil se péra, osvětlují podstatu jeho duševní i ráz jeho mnohostranného tvoření literárního.

Otec Šafaříkův, evangelický kazatel v malé dědině, byl povaha jemná, měkká, snívá, dobrý latinář, pilný čtenář; matka, původem ze staré zemanské „kúrie“, opět živý sklad biblické moudrosti a církevních zpěvův, lidových pohádek a písní. Kdo ví, jak samorostle se utvořil a až do let čtyřicátých i zachoval život drobného zemanstva slovenského, pochopí vnímavého hochu, který na „kúrii“ dědečkově v sousední vesnici byl jako doma.

A tak na Šafaříka působilo i všechno ovzduší ostatní. Doma vyrůstal mezi hustými lesy a horami; vídal vysokou Královu Holu a slyšel písně a zkazky pojící se k ní o zbojnickém hrdinovi horském, silákovi Jánošíkovi a jeho družině, jenž bral bohatým a dával chudým, přátelil se se studenty, vítězil nad pluky vojska, až tragicky dokonal. Na školách domácích, zejména na severovýchodě kežmarském, Šafařík rostl za volného života samosprávných ústavův uherských, v mnohojazyčné směsi německé, maďarské, československé, ruské i srbské, spojené školskou řečí vyučovací: latinou; měl vzdělané a jemnocitné učitele jazykův klassických, liberální theology a osvěcené filosofy; slyšel však s katedry také hany a potupy na národnost slovanskou, a v knihách probouzející se literatury české, hlavně Jungmannových, hledal a nalezal útěchy. Na universitě v Jeně pobýval za živého ještě ruchu nedávných let protinapoleonských, kdy posud vřely všechny mladé mysli, odkojené myšlenkou národní a směřující k ideám všenněmeckým, kdy ještě vždy vzněcovaly ne-

dávné knihy a básně a letáky Morice Arndta, spisy tvůrce národního tělocviku Ludvíka Jahna, časopis a stati Jakuba Görrese, literární úvahy bratří Schleglův, přednášky o německé vědě a písemnictví konané Adamem Müllerem, znárodnělá filosofie Schellingova a Fichtova, a mnohé jiné zjevy let 1806—1813: láska k vlasti a zděděné národnosti, pěstění snah lidových, německost vědy, umění, veškerého duševního ruchu, úplné obrození národního bytu od základu bylo heslem časovým a národním evangeliem zejména německé mládeže universitní; a aplikace všeho toho na život slovanský u Šafaříka dostavila se přirozeně sama sebou. Šafařík dále dlel v Jeně, kdy právě rodily se počátky nové dějepisné, starožitnické, mythologické a jazykozpytné vědy německé, dlel v Jeně, kdy citová odrůda Kantovy filosofie kvetla v přednáškách Friesových, potomka Českých bratří, humaní herderovský názor na minulost národův ve výkladech Ludenových, pronikavá a duchaplná interpretace starých klasikův v čteních Eichstädtových. Prešpurk, další zastávka na dráze Šafaříkově, se svým živým ruchem společenským, s přátelstvím druhův, zanícených stejnými snahami: Palackého, Benediktioho, Kolára; srbský Nový Sad s netknutým rukopisným bohatstvím staroslovanským v klášterních bibliotékách Frušky Hory; rozsáhlé písemné styky s literárními přáteli všech zemí slovanských; posléze Praha, jako poslední a trvalé sídlo Šafaříkovo, Praha let třicátých a čtyřicátých, znatelné stopy zůstavily v jeho rozvoji.

A nejinak pobádaly Šafaříka i stranné a nedostatečné názory cizí vědy zejména o slovanské minulosti, jakož i nedostatky a naléhavé potřeby skrovné vědy domácí, plané, nepůvodní české básnictví, žádná belletrie, neutěšený stav národnosti, atd.

Za takových dojmův Šafařík dospěl v muže, za nich zahlučel se do práce literární, již od let jinošských věren zůstal do posledních dnův života.

Práce ta byla podivuhodně plodná, mnohostranná a v jednom oboru epochální: Šafařík je básník, je aesthetik, je folklorista, je literární historik, je dějepisec, je jazykozpytec, je publicista, je literární kritik.

Šafařík je básník. Už jako šestnáctiletý lyceista kežmarcký vydal v Levoči svou 'Tatranskou Múzu s lýrou slovan-skou', nevelikou sbírku veršův, a ještě několik let zasílal básně do Hromádkových vídeňských 'Prvotín pěkných umění'. Léta desátá u nás, jak známo, byla dobou papírové anakreontiky, přihroublé burlesky, jarmarečnických ballad nebo sentimentálně přesládlého idyllismu. Ode všeho toho mladistvý poet líší se zřetelně. Z jeho veršův zní zvuk mužný a jadrný,

vážné myšlenky o Bohu a věčnosti, o povinnosti a práci, o kráse a dobru jako ideálech člověka; on živým koloritem oslavuje zkazky rodného kraje, Jánošíka a jeho družinu, jeho lidovost a hrdinství; on na několika listech vyčerpává takřka všechny rozmanité formy a rozměry lyrického verše. Odečteme-li tvrdosti a neobvyklosti mnohého dialektického slova a nevyhnutelné ústupky modní tehdy anakreontice, Šafaříkova „Múza“ v druhé desítině našeho století je vedle Jungmannova překladu „Ztraceného Ráje“ zjev u nás poeticky nejvýznačnější. Právě Milton v rouše českém a vážný Klopstock byly Šafaříkovi četbou oblíbenou. Mladý básník vědomě hlásal už v svých verších obrození domácí poesie; vědomě ukazoval vysoké její účely: není planou hrou slov, ani hříčkou obraznosti, nýbrž je věcnou útěchou lidského ducha a vyjádření jeho nejvyšších pomyslův a tuch. A co do formy v tehdejším českém básnictví nemnoho najdeme tak plyných *přizvučných* hexametrův, jako v nejdělsí a poetu nejlépe charakterisující básni „Zdání Slavimilovo“, anebo takých znělek, jako je na př. „Jiskra božství“, připsaná příteli. Zníť: „Co jest člověk? co jest život jeho? Stín jest člověk, život jeho sen. Od hvězd spadá jiskra božství jen muž mu půjčit bytu skutečného. Sletěl blesk: a bělmo s pošmourného oka padá, mrak se mění v den. Sletěl blesk: a srdce vře, až ven proud se citů vroucných valí z něho. Světlo, světlo, to jej z spaní budí, vznáší k hvězdné nebes výsosti: láska, ta ho stezkou milosti z mrtvé říše v ráje květlé pudí. Ó, jenž's pravým obou ctitelem, buď i mým vždy věrným přítelem!“

Šafařík byl aesthetik. Umění básnické, vnitřní jeho podstata i vnější forma, prosodie a metrika zajímají a zabývají jej v Jeně, Prešpurku i ještě v Novém Sadě. Různé studie v „Kroku“ a zejména v pověstné knížce „Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie“, s Palackým, Benediktim a jinými vydané v Prešpurce 1818, pojily se v celek. Šafaříkova nauka časoměrná, kterou v „Počátcích“ hlásá jako jediné oprávněnou v naší poesii, neujala se ani prakticky, ani theoreticky tak, jak si toho přáli skladatelé; ale to vystoupení Šafaříkovu neujmá významu ve směru jiném, neméně důležitém: „Počátky“ směle hlásají reformu veškeré podstaty básnické ba i vědecké literatury české vůbec, ukazují její malost, plytkost, nedostatečnost a mezerovitost uměleckou i naukovou, a v těchto svých požadavcích Šafařík zůstal věren vznešeným a přísným ideálům o úkolu veškeré tvorby literární.

Šafařík je folklorista. Zpěvům lidovým, slýchaným doma i jinde v kraji slovenském, zachoval příchyllost, a když různé slovanské sbírky prostonárodní poesie jaly se vycházeti tiskem, on s Kollárem vedle Čelakovského byl u nás první, jenž

z hojných nastrádaných zásob vydal „Písňě lidu slovenského v Uhřích, svazeček první v Pešti 1823. Motto, předdeslané jim z Montaigne: „Národní písňě a zpěvy, jsouce pouhé přirození, mají půvaby a líbeznosti, kterými se ve hlavní kráse nejdokonalejšímu uměleckému básnictví rovnají“, označuje Šafaříkovo stanovisko k poesii lidové. A sbírka sama hlasitě mluví o jeho přísnosti a vkusu, s jakým vybíral z hojné a nevždy vděčné látky, o svědomitosti a vědecké věrnosti, s jakou zachovával zvukový a tvaroslovný ráz nářečí a různorečí. I rozdělení v skupinu milostnou, elegickou, satirickou a balladní, i látkou „Písňě“ pozdějším sborníkům slovenským staly se pevným základem. A zkoumání folkloristická, třeba za účelem jiným, starožitnickým a bájeslovným, Šafaříka zaměstnávala ještě dlouho potom.

Šafařík je literární historik. V Jeně zakládá si pro vlastní potřebu soustavně vypsání všech literatur slovanských, a v době novosadské, když pořád nic podobného nevychází, vydává tiskem v Budíně 1826 svou *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Skromně smýšlel o této své první obšírné práci vědecké, vydávaje ji za pouhou rukověť studující, aby znovu marně nekonali touž cestu, kterou za svých studií už trdně vykonal on, za výpisky většinou z děl odborných, za bibliografické sestavení všeho, co v oboru literatury slovanské, tehdy ještě chudé a mezerovité, bylo lze nalézt. A přece kniha Šafaříkova nejen studujícímu, nýbrž každému, kdo chtěl se poučiti o předmětu, na dlouho byla rádcem nevyhnutelným, na jejím základě vznikaly mnohé učebnice a kompilace další, ona namnoze nabádala přesně vědecky řešiti a vypracovati mnohé otázky zde jen dotčené nebo navržené. Dobrovský, znalec nejpovolanější, prohlásil ji za knihu dobrou. Že pak i v tomto předmětu Šafařík věrně měl před očima svůj vznešený účel, znamenáme už z předmluvy knihy. Vroucími slovy naznačuje vytouženou budoucnost, kdy snaživý jinoch slovanský nebude již odkázán jen na soukromou péči a snahu domácí, nýbrž kdy Čech a Slovák, Srb a Chrvat, Slovinec, Polák i Rusín již ve svých školách uslyší výklady o duševní minulosti svého národa a jazyka. A věda literárně historická nebyla Šafaříkovi ani pedantickým, suchým mechanismem, ani zase duchaplnou povrchní hříčkou. Ona, praví, otvírá rozhled do nepřehledných oblastí lidského vědění a umění, učí vážiti si zásluh cizích i všeho, co se v pravdě osvědčilo, odvádí od chorobné výstřednosti i nadutosti, vzbuzuje a pěstuje plodný a také společensky blahodárny zájem pro ušlechtilé duševní snahy člověčenstva. A činí-li tak znalost dějin literatur jiných, tím více působí poznání minulosti písemnictva domácího: přichyluje k národu, vzpružuje literární tvořivost, ušlechťuje mysl a tím opět i samu literaturu.

A tak ve všech oborech ostatních, v nichž vlastně spočívá těžiště Šafaříkovy práce vědecké. Kdo neví, čím slovan-ské vědě jsou jeho 'Starožitnosti', první náš přísně vědecký spis ve velkém rozměru, a jaký obraz vznešený, třeba z části vlivem nauk Herderových zidealisovaný, v povědomí celých generací vstúpily o starém Slovanstvu? Kdo neví, 'čím malá knížka 'Národopisu', také svého druhu první, byla vrstev-níkům i pozdějším pro poznání živé rozlohy Slovanstva pří-tomného? Kdo dále neví, kterak po úmorném hledání, zkou-mání, zavrňování a opětném budování Šafařík dobral se světla v spleť otázky o stáří písma luholského a poměru jeho k cyrillici, s jakým sebezapřením zavrňoval svá nedokonalá mínění dřívější, a jak konečným rozřešením otázky na pevný základ postavil zkoumání pozdější? Kdo posléze neví, s jak přesvědčivou logikou Šafařík domahal se zřízení stolice slo-vanské na pražské universitě i rovnoprávnosti v školství, kterak jako předseda Slovanského sjezdu v Praze 1848 dů-myslně a vroucně promluvil o úkolech veškerého kulturního a národního snažení našeho, a kterak v přechytné své korres-pondenci, posuzuje nové české plody vědecké i belletristické, bystře rozpoznával a důsledně zamítal všecko slabé a nedo-konalé s veškerou přímostí a určitostí své povahy?

Slovem: Šafařík sám činil, co za nezbytný požadavek prohlašoval jiným: *stavěl pro věčnost*. A stavěl skutečně za okolností životních, že nepříznivějších nelze si ani pomyslit; byl opravdový *mučedník vědy*. Třeba pak často stavěl na vi-dinách, třeba nejeden spis jeho je vlastně jen apologií zalí-bených ideí, přece stavěl *pro věčnost*. Staletí přejdou, a stále budou v platnosti zásady Šafaříkovy, že jen básník hlubokého, pravdivého citu, silné obraznosti, originálního názoru, svérázně formy umělecké je opravdovým básníkem, štěstím svého lidu; a že badatel jen neúmornou prací sběratelskou, zevrubným a pronikavým studiem pramenův, s vysokým ideálním cílem, k němuž spěje, a s důstojným názorem o předměť svého bádání jest opravdovým učencem, dobrodincem národa, z něhož vzešel.

Přehled jazykozpytných a palaeogra-fických prací P. J. Šafaříka.

V slavnostní schůzi „Jednoty českých filologů“, konané dne 19. května na počest 100letých narozenin Pavla Josefa Šafaříka, přednesl J. Polívka.

Pavel Josef Šafařík byl od samého počátku své vědecké práce po výtce literárním historikem a archaeologem: studium

staroslověnského písemnictví, zvláště počátků jeho, postavilo ho před těžkou otázkou o poměru cyrillského a hlaholského písemnictví a konečně o věku, počátcích, vzniku zvláště hlaholského písma. V těchto oborech, v pracích literárně-historických, archaeologických a palaeografických hledati dlužno především význam vědecké práce Šafaříkovy. K čistě jazykozpytným pracím obrátil se Šafařík dosti pozdě. V prvním svém spise „Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur nach allen Mundarten“ 1826. vystupuje Š. jako žák Dobrovského, opakující učení mistra svého. Slovanské jazyky seskupují se a charakterisují se tu zcela dle Dobrovského; bulharský jazyk, tehdy ovšem ještě praskrovnou měrou známý, uvádí se ještě jako podřečí srbské (eine Unterart des Gesammtserbischen), ale brzy potom Š. poznal pravý poměr obou těch jazyků, napsal již 18. května 1827 Kollárovi, že v příštím vydání „Bulgarové musejí od Srbův docela odděleni býti.“ Úplně sdílí Š. názor Dobrovského, že Kyrillův jazyk byl nesmíšený srbsko-bulharsko-makedonský dialekt, původně a za Kyrilla ještě byly srb. i bulh. jedno jen nářečí. Rovněž v otázce o hlaholském písmě drží se Š. zcela mínění Dobrovského: Dobrovský nezvratně prý dokázal, že vynalezeny hlaholské litery v XIII. v., asi kolem r. 1220 v Dalmácii (str. 240), vynalezení jich pak připisováno sv. Jeronýmovi, aby se jimi mohlo úspěšněji čeliti kyrillskému písmu pravoslavných. Pod dojmem autority Dobrovského patrně zamlčel Š. vůbec při zmínce o epochálním pojednání Alex. Vostokova o církv.-slov. jazyce, že v něm dokázán rhinesmus slov. jazyka (str. 126 sl. pozn.), ač věděl, že mimo polštinu ještě v bulh. sledy nosovek se naskytují (str. 406).

V prvním spise svém, kterýž Š. sám označil jako prostou kompilativní rukověť pro slovanskou mládež, již se v těch dobách dějiny rodného jazyka a písemnictví ve školách ještě nevykládaly, snešl Š. jen výsledky studií slavistických. Do samostatného hlubšího studia se Š. pustil teprve po této knize. Mimo otázky čistě archaeologické, jimž věnován byl spis nedlouho po těchto Dějinách vydaný, vábila ho především otázka o původu a vlasti jazyka Kyrillova, otázka, která ho stále zaměstnávala až do poslední takřka chvíle jeho života. Dopisy jeho J. Kollárovi z Nového Sadu od r. 1826 psané zachovaly nám právě v té příčině četné zprávy. Koncem února 1826 dopsal Kollárovi (Č. Č. M. 1874, 62): V Turecku více kmenův slovenských, než se pp. Vukovi a Kopitarovi snívá. Jeden z těchto kmenův, Macedonii a Thessalii (ještě tu i tam) obývajících, jest pravnuK Kyrillův...“ žádá však Kollára o mlčení, znalť nedůtklivost Kopitarovu, a nechtěl se ještě vplést s ním do pŕtky pro jeho „Karantanií.“ „Až se ozbrojím, potom vyjdu na bojiště“ dodal Š.

S těmito studiemi Šafaříkovými souvisí nepochybně zmínka, kterou čteme v listě Dobrovského Kopitarovi ze dne 4. února

1826: „Schaffarik zu Neusatz gibt Nachricht von einem Dialekt aus jenen Gegenden, der nun ganz cyrillisch seyn soll. Judacus credat Apella! werden Sie ausrufen. Videbimus, quid rei sit.“ A Kopitar odpověděl 12. t. m. „Aber um einen macedonischen Djak möchte ich mich (an Ihrer Stelle) an den Entdecker Шафарикъ selbst wenden.“*) Š. ve svých studiích horlivě pokračoval, 30. března t. r. sděluje Kollárovi, že v Macedonii dva dialekty do té doby „vyšetřil, které sebe aspoň tak daleko jsou, jako český a ruský. Jeden z nich jest pravý svatý církevní,“ a 21. května t. r. opět poznamenal „P. Kopitárovi se ještě pořád o Kyrillo-Methodo-Karantanii snívá. Já jsem se jinam octnul! Dajž boh, abych kdy „Perunovu horu“ v Macedo-Thracii mezi Strumou (Strymon) a Mestem (Nestus) navštívit mohel! Naději se, že tam jestli ne starší, aspoň prvopis Metuděje a Crhy nalezneme. Mám toho jisté důkazy — a sem na stopách.. Buď jak buď, já se pomalu a v tichosti hotuji, abych, jak náhle slunko zasvítí — cestu ku klášteru sv. Jana pod „Perunem“ nastúpiti a kyrillickú při na věky rozhodnutí mohel.“ (Č. Č. M. 1874, str. 74, 77). Patruo, kam až bujná fantasie horlivého zkoumatele zavedla. Jakých měl Š. přímých zpráv, neumíme pověděti. „Perunova hora“ jmenuje se vlastně Perin, pod ní nalézá se vesnice stejného jména, ale o klášteru sv. Jana nemohl jsem se v těch krajích dopídit ani v podrobném topografickém popise Makedonie od S. Verkoviče, ve kterém každá vesnice i každá osada uvedena.**)

O této otázce jednáno patrně ve velmi čilé korespondenci Š. s Kopitarem, jejíž ohlasy nalézáme v listech psaných Š-em Kollárovi. Pišeť Š. Kollárovi 24. září 1827 „Kopitár pořád dotírá a žádá schlagende Beweise de Thraciis in Illyrico et Moesia ante sec. VI. a praví vulgaria et scio et negligo...“ Š. odvolává se na slovanský ráz topografických jmen v Illyrsku a Moesii, připomíná jmenovitě „Jména Črmen (t. j. červen) a Debr (t. j. dolina) nacházíme na sta; už u Herodota, Kyr-miana etc., u Prokopa etc. Toto poslední svědčí, že vlast církevné staroslovanské řeči tu v Thracii, Makedonii a Moesii, nikoli v Karantanii, jako Kopitár pořád chce. Nebo jen v círk.

*) Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar. Herausgegeben von V. Jagić, str. 530, 532.

**) Топографическо-этнографическій очеркъ Македоніи. Составилъ С. П. Верковичъ. С.-Петербургъ 1889 str. 101, 106. Viz též K. Jireček Cesty po Bulharsku str. 324 pozn. Ještě v knize Stefana Zacharieva Tatar-Pazardženina: Географко-историко-статистическо Описание на Татаръ-Пазарджишкѣ-тъ кааѣж (Viena 1870) str. 83 jmenuje se Перунова гора. Ale v písnič bulh. znají jen Perin, Perin planina (Дювернуа Словарь болгар. яз. II. str. 1642). Ostatně i toho jména mythologové slovanští užívali k svým účelům, v. H. Máchal Nákras slov. bájesloví str. 22. Myslel snad Š. na znamenitý klášter sv. Jana Rylského na Rylské planině sev. od hory Perin?

slov. Črmen = červen, Debr = dolina. Uvádí též důvody z cyrilského písma vážené. „Ale Kop. na to nic dáti a o tom ani slyšeti nechce. On prý dokáže, že kyrill. litery v Pannonii u Svatopluka po 872 vymyšleny!“ . . . „Já ale pochybuji, že by se jemu někdy dokázati poštětilo, co mi psal . . .“ (Č. Č. M. 1874 str. 415 sl.).

Š. poznal, že třeba především přesně zkoumati historický vývoj jednotlivých jazyků jihoslovanských, aby se dospěti mohlo ke správnému řešení spletené otázky o cirk.-slov. písemnictví. V Novém Sadě byly mu na snadě dosti důležité památky srbského jazyka a jich studium obral si Š. té doby za hlavní úkol svůj. V prosinci 1828 oznámil Kollárovi, že „už od několika let“ připravoval srbské slovesné památky, a toho podzimu že „se tak do té práce chytil, že anebo té zimy dohotovena býti musí, aneb ostane tak . . . miní ovšem „i výklad a komentář filologický přidati“ (Č. Č. M. 1875, 150). Až s pomníky srbské slovesnosti bude hotov, dá se opět do starožitnosti. Ale ač i náklad knihy této byl zabezpečen, přece vydán byl spis tento dosti pozdě, a nikoliv jazykem srbským, jak v listě tom Š. sliboval, nýbrž opětně jazykem německým: vyšly teprve r. 1833 „Serbische Lesekörner oder Historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart. Ein Beitrag zur slavischen Sprachkunde“. Pesth 1833, str. 135 v 8°.

Spisem tím chtěl Š. zahájit řadu speciálních studií filologických, v úvodě vytknul Š. zjevně úmysl v budoucnosti podati podobnou rozpravu o ruském jazyce („über den russinischen Dialect“), a potom třetí o církevně slovanském a novobulharském. Do spisování rozpravy o ruštině se Š. nikdy hlouběji nepustil, ač znal strus. památky, v přítomné rozpravě často se jich dokládal, ba sám měl zlomek „rusinského“ žaltáře z XII. v. a z něho doklady uvádí (srv. Anzeigeblatt při 53 sv. Jahrbücher der Literatur str. 16 č. 46), ale pojednání o blh. jazyce velmi dlouho ho zaměstnávalo. Posílaje Vostokovu své „Serb. Lesekörner“ píše Š. 4. září r. 1833 „Auf die Abhandlung über den altserb. Dialekt sollte eine über den althulg., den ich mit dem kirchenslav. für identisch halte, folgen*“); ale do práce se nedával ještě pro nedostatek materialu, obléhal proto Vostokova i Pogodina prosbami o výpisky, ukázky a snímky z bulh. rkpp. chovaných v bohatých knihovnách ruských.

Spisem svým položil Š. základy k historické grammatice srbského jazyka.***) Spis není ovšem daleko prost omylů, tím více

*) Переписка А. X. Востокова. Vyd. J. J. Sreznevskij str. 308.

**) По 10 letech ještě napsal o té knize Sreznevskij: Это почти лучшее, что до сих пор написал Шафарикъ: нѣсколько неудачныхъ сравненій съ другими славянскими нарѣчїями и недоказанныхъ догадокъ

že Š. nebyl přísně grammaticky školen; viz na př. jeho bliže neodůvodněný náhled, že koncovka gen. sg. pron. i adj. m. n. g. *-ga* jest starší než cslov. *-go*, ba prvotní! výklad Dobrovského a Vostokova o starobylosti koncovky *-go* prohlášen za mylný.

Historie jazyka srbského vyličeua na základě kyrillských památek, jen výminečně užito i některých listin „Srbů latinského obrádu“; z hlaholských památek, najmě listin západních (ehrvatských) neěerpál, ač důležitost jich uznával; ovšem podnes ještě neužito jich dostatečně k vyličení vývoje jazyka srbsko-ehrvatského.

Vytknouti dlužno, že v tomto spisu Š. přiznává nosovky pro bulh. a cirk.-slov. jazyk; poměr a vývoj polských nosovek nebyl mu ovšem ještě jasný, nepoznával ho však nikdo ještě v tehdejších dobách, ba Kopitar, kritikem svým daleko Šafaříka přestihující, ač věděl, že v starých slovinských Frisinských zlomech se vyskytují nosovky, ač znal i rhinesmus v slov. slovech přejatých do maďarštiny a rumunštiny, a vlast cslov. jazyka hledal v Pannonii v nejužším sousedství s Karantanií, přece neuznával nosovky v cslov. jazyce a všelijak výklad jich překrucoval, tak v recensi Dobrovského Institutiones v 17. sv. Jahrbücher der Liter. (str. 100 sl.) a ještě r. 1836 v Glagolita Clozianus.

Srbské *h* z *tj*, *h* z *dj* pokládá Š. za starší než *žd*, *št* a střídnice jich v ostatních slovanských jazycích, vyslovil tedy Š. náhled později opět Daničićem hájený a jím za dělidlo při klassifikaci slov. jazyků užitý. Zvláštní náhled vyslovil Š. o *ю*: znamenala litera tato prý prvotně *-jo*, a zavedena byla od „vindických“ Slovanů v Pannonii, snad ještě za života Metodějova, význam *ju* příkládati začal se teprv u Srbů, v prvotním písmě Kyrillově vůbec prý nebyla tato litera.

Spis Š-ův nedošel však hned valnějšího rozšíření, v čelném kritickém orgáně té doby, ve Vídeňských Jahrb. d. Lit. byl umlčen, nevíme pro které příčiny, snad pro vzrůstající již kyselost Kopitarovu k jeho autoru, jak někteří se domnívají, v Rusku pak dlouho o jeho existenci vůbec nevěděli; dle zprávy Č. Č. M. 1838 str. 265 byl do ruštiny přeložen od kn. Gagarina, nevíme však vydán-li byl ten překlad.*) Pokud víme podal jen P. Köppen v prvním svém listě o slovanských novinkách stručnou bibliografickou zprávu r. 1836 v Журн. Мин. Нар. Просв.

ничего не значать въ сравненіи съ отчетливостію, какую показалъ при разборѣ сербскихъ памятниковъ (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1843, sv. 38, odd. 6, str. 5, otištěno v časopise Живая Старина seš. 4 (1891) str. 175.

*) A. Majkov ve svém spise Исторія серб. языка 1857 cituje jen německý spis Š-ův, o ruském překladě neví, i nyní o něm nevědí dle laskavé zprávy p. M. N. Speranského v Moskvě.

sv. 9 str. 426. V této zprávě on ještě oznámil, že Š. připravil (приготовилъ) do tisku spis o starobulharském jazyce, ale čeká ještě na některé příspěvky od A. Vostokova. Na spise tomto Š. stále pracoval, ovšem pokud dovolily mu větší práce. Vostokovu psal Š. 2. dubna 1837, že si po dotištění Starožitností drobet odpočine a hned potom že přistoupí k tisku svých „Bulgarica“, a že je vydá učená společnost. Náhledy své o cyrillometudějském jazyce a písemnictví složil ve svých Starožitnostech, a část tuto i ve zvláštním otisku vydal,*) vyslovil v listě Pogodinovi ze dne 6. srpna 1837 přání, aby byla přeložena do ruštiny. Pojednání toto mělo za následek ostrou polemiku s Kopitarem. Dokončení práce o stblh. jazyce bylo však Š-em na čas odloženo, možná že z té příčiny, že Kopitar tehdy v Římě studoval hlaholské evang. Assemaniovo, pak excerpoval cyrilský komentovaný žaltář Bo-loňský — píše o tom Š. Pogodinovi 6. srpna 1837 — a ruští přátelé jemu nedostatečně jen posílali výpisky ze starých památek. Mimo to zaujaly Š. na čas jiné práce literární: připravoval vydání památek jihoslovanského písemnictví, obmýšlel krátké dějiny slovanské literatury jako rukověť pro zakládající se tehdy katedry slovanské filologie v Německu, ve kteréžto záležitosti měl Š. přední účastenství. Pozoruhodno, že sepsání srovnávací mluvnice slovanské a chrestomathie žádané pro slavistické stolice ponechal jiným učencům, Čelakovskému a mladším slavistům ruským: Preisovi, Bodjanskému, Sreznevskému, jak psal Pogodinovi 8. prosince 1842. Nicméně právě v té době vrátil se Š. k svému starému plánu, 26. prosince 1842 důtklivě prosí Pogodina o úplný přepis jeho koment. žaltáře bulh. z XI. v. připomínaje, že spisuje podobné pojednání jako Serb. Lesekörner o starobulh. nářečí, že práce ta jest takřka již k tisku hotova, ale vyrostla jen na zlomcích z rukopisů dokonce jen mladších; „nikdy — praví doslovně — neměl jsem příležitosti jen viděti větší blh. rkp. XI. v., čísti a užiti ho“; bez excerptů z uvedeného žaltáře nemůže a nechce vydati své pojednání. Nedošlo skutečně k vydání tohoto spisu, Š. se úplně ponořil do studia písemnictví staroslověnského, zvláště do jeho počátků, a stále hlouběji zabýval se nejtěžší otázkou stsl. filologie, o poměru cyril. a hlaholského písma i písemnictví a o vlasti jazyka Kyrillova. Mimo to přirozeně poutalo Š. po jeho přestěhování do Prahy studium staročeského jazyka a písemnictví, věnoval jemu valnou část svého života, sepsal i v tomto oboru spisy, kteréž na dlouhou dobu zachovaly důležitost svou a byly do nedávna úhelným kamenem české filologie. Nicméně možno říci, že Š-a toto studium zaujalo teprve v druhé řadě.

Do palaeografických studií vpracoval se Š. znenáhla a s vel-

*) Sv. Konstantin a Method. Učitelé Slovanův. Od Pavla Jos. Šafaříka. Výtisk ze Slovaných starožitností...

kým namaháním. Za svého pobytu Novosadského mohl Š. v blízkých Karlovecích Srěmských a v klášterech Frušogorských ohledati jen památky poměrně mladé; výše uvedli jsme vlastní výrok jeho, že do r. 1842 neměl pod rukama větší rkp. z XI. v. Pro charakteristiku palaeografických vědomostí, spíše zkušeností jeho, jest velmi zajímavá epizoda s nálezem cyrilských přípisů v Rajhradském rkp. IX. v.: Martyrologium Romanum. Nalezl je Palacký v srpnu 1837. Š. píše o nich Pogodinovi 4. března 1838 a připojuje domněnku, že asi Metuděj neb Cyrill již tento rkp. měli a cyrilské litery vepsali; zprávu o nich jakožto „snad“ souvěkých Cyrillovi a Metudějovi vytiskl v přídavku Starožitnosti na str. 948 ku str. 807. Pogodin ve své zimniční horlivosti ukvapeně sdělil veřejnosti soukromou zprávu Š-ovu v Журн. Мин. Нар. Просв. sv. 19 str. 195 sl. i poznamenal, že dopsal Š-ovi, aby počkal naň s ohledáním této převzácné památky, že by chtěl býti přítomen slavnému odkrytí autografu apoštolů slovanských. Dlíci tehdy u nás na studiích Bodjanský chtěl též společně s Š-em do Rajhradu odejeti, ale nedošlo k žádné společné cestě, Š. odejel tam sám 2. srpna t. r. a Pogodinovi dal zprávu o svém ohledání 28. t. m.: celý přípisek sestává z 8 řádků, jest to počátek homilie sv. Jana Zlatoústého v den narození Matky Boží; o stáří jeho nelze nic určitého říci, než že písmo jest starší než rukopisy XI. v. — Ohnivý Bodjanskij sám si rovněž zajel do toho kláštera a zmínil se o svém ohledání ve své officialní zprávě, určené pro ministra osvěty, 1/13 února 1839 (Журн. Мин. Нар. Просв. 1839 sv. 23 str. 17 sl.); B. uvádí čtení Š-ovo a dodává, že našel v rkp. ještě na jednom místě v samém lat. textě slovo kyrillicí psané „... at illo cultu qui grece *латрія* (nadesáno latinkou *latría*) dicitur latine uno verbo dici non potest“; rkp. klade do poč. IX. v., a vyvozuje z toho, že se kyrillicí psalo již před „vynalezením“ jejím skrze Konstantina-Kyrilla r. 855. *) Š. ve svém listě Pogodinovi slíbil, že o tomto zlomku obsírněji pojedná v rozpravě o „Sněmích“, ale v Älteste Denkmäler str. 21 uvádí se tento přípisek jen jako jediný ještě doklad rkp. psaného stejným zeleným inkoustem jako „Sněmy“, zvláštní rozbor jeho pak Š. jen slibuje. Ale k rozboru nepřišlo, Š. se o něm opět jen zmínil v „Ursprung und Heimath des Glagolitismus“ (str. 14), kde spojuje přípisek ten s činností sv. Prokopa, a v Glagolitische Fragmente (str. 47) krátkou poznámkou proti Kopitarovi se spokojil, že ho „beze vši důvodné příčiny“ („ohne

*) Totéž opakuje ještě ve svém spise О времени происхождении славянскихъ писменъ 1855 str. 321 sl., ale dodává, že po novějším ohledání rukopisu skrze Sreznevského vyšlo na jevo, že list, na kterém bylo v textě touže prý rukou napsáno *латрія*, byl do tohoto rukopisu později přilepen. Sreznevskij pak ve svých lekcích Славянорусская палеография XI.—XIV. bb. vydaných r. 1885 cyrilské ty přípisky zcela ignoruje.

allen triftigen Grund“) nechtěl uznávati. Kopitar ovšem v Hesyhii glossogr. discip. str. 25 sl. silně pravost jeho podezřival, shoda s Libušiným Soudem v zeleném inkoustě byla mu na nejvýše podezřelá.

Ostatně v určování věku rukopisů cyrillských nebýval Š. bezpečný, na př. jeden rkp. vlastní své sbírky č. 19 srb. položil do XV. v., kdežto není mladší XVII. v., a i jiných rukopisů věk nesprávně určil.*)

V dějinách české filologie předním, památným spisem bylo Šafaříkem ve spojení s Fr. Palackým komentované vydání „staročeských“ památek RZ, Ev. sv. Jana, gloss. Mater Verborum: „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“ 1840. Diplomatically věrné vydání, všestranný jazykový i věcný komentář, podrobný glossář, vše to činilo knihu tuto téměř nedostižným vzorem, a máme skutečně podnes málo staročeských památek, jimž by se bylo dostalo podobného komentáře. Zde nás zajímá hlavně jazykovědecká část spisu toho, a tu musíme vyznati, že není dostatečná. Očividné dnes každému nečeské tvary těchto domněle staročeských památek byly Š-ovi zcela nezávadné. Nečeskost tvaru 3. du. aor. recosta ani nenapadla, hájen dokonce tvar reieh jako 1. sg. impf., a předpokládán k tomuto tvaru, jakož i k aor. rêchъ infin. tvar rêti (ba praesens rêju), kterýž byl Š-ovi znám ze srb., kde se ovšem utvořil analogií dle aor. Podobně později ještě 1846 Š. tvrdil, že aor. tѣxъ vede k zašlému kořennému časoslovu teja, ř. θέω dokonale se rovnajícímu (str. 424, srv. ještě str. 594), a ještě 1847 v Č. Č. M. I. sv. str. 153 odkazuje na to, že stejně vykládal tvar ten Dobrovský a prvotně i Miklosich, a proti pozdějšímu správnému výkladu Miklosichovu obhajuje svůj starý výklad. O nesprávnosti tvaru impt. 2. sg. seber ani nepochybováno, „staročeský“ russismus bodr nevysvětlen; jen při plezne dle odkázáno na tvar пѣзоу nalézající se v pergam. rkp. kroniky Georgia Hamartola z r. 1389, ale vývod z toho pro českost onoho slova v ZR a v MV i v RK nelze učiniti: v tomto rkp. na str. 238^b jest to zajisté jen chyba, v druhém synodálním rkp. řečeného textu z r. 1386 nalézáme na paralelním místě 258^a jedině správný tvar поѣзоу, a tento tvar nalézáme jinak v obou rukopisech, v prvním къ поѣзъ 185^a, v synod. rkp. 200^b къ поѣзы a j.

Kodifikací staročeského jazyka do nedávna uznávanou byly Šafaříkovy „Počátky staročeské mluvnice“ r. 1845. Již Aug. Schleicher uznával velikou vědeckou cenu tohoto spisu: v něm poprvé byla stará čeština vědecky zpracována, hlásková vyložena,

*) Руккопис Павла Яосфа Шафарика. Описалъ М. Сперанскій str. 66, srv. tamže str. 27, 54, 79, 88. Archiv f. slav. Philol. XIV., 382 str. pozn.

skladba sestavena, metoda určena, material snesen a náležitě doložky opatřen.

Na tento úsudek přistoupil v době nejnovější jeden z mladších jazykozpytců českých, dr. V. Flajšhans (Athenaeum X, 1893 str. 69 sl.), ač s jistými výhradami a s jistým obmezením. Správně jím vytknuto, že převládá na mnoze theorie grammatická, ač Š. zásadně stál na stanovisku empirickém, nikoli kriticko-spekulativním, že přijaté jím rozdělení slovesa odchyluje se od Dobrovského klassifikace nikterak prospěšně a j. v. Ale největší vada spisu toho záleží v tom, že založen na základě zcela chybném: za základ nákresu svého vzal Š. „nejstarší naše památky,“ RZ, Ev. sv. Jana, částku zpěvů RK a glossy MV, „snaže se vypodobniti obraz jazyka našeho, jaký byl v Xtém a Xltém století.“ Tímto chybným základem zdržován vývoj jazykozpytného studia jazyka staročeského tím více, čím hlouběji studovány jiné památky stčes. jazyka, čím patrnějším stal se jazykový rozdíl daleké většiny památek stčes. od zmíněných „nejstarších“. Se strany slavistů, hlavně od V. Jagiće, dlouho ukazováno na to, co hlavní závadou bylo úspěšnému výzkumu stčes. jazyka, chybné totiž základy Šafaříkem položené, a za našich dnů teprve podařilo se neúporné vytrvalosti a pílí prof. Gebauera zvrátiti chybné tyto základy a vzbudovati dějiny českého jazyka na pevném základě pravých památek staročeských. Dílo Š-ovo dnes pozbylo ovšem své ceny aktuální, ale v dějinách české filologie zůstane mu zachováno čestné místo.

Práce na českém poli filologickém nebyla Š-ovi hlavním úkolem, než studium především církevněslovanského písemnictví bylo mu spíše vždy předním. R. 1842 překvapil učený i neučený svět slovanský Národopisem slovanským a národopisnou mapou slovanskou, tu poprvé byly jazyky slovanské i s nářečím svými charakterisovány, jich hranice, přesně pokud ovšem to bylo možno, určeny; jest to právě více dialektologie slovanská než národopis ve vlastním slova toho smyslu.

Studium jazyka českého zvlášť a jazyků slovanských vůbec vedlo ho pak k studiu všeobecnějších otázek grammatických, ze slovanských jazyků on se zabíral do indoevropských jazyků, odtud zalétal do obecné jazykovědy. Nějaký čas studium jazykovědecké ho mocně poutalo, ale neměl potřebných důležitých spisů jazykovědeckých, napsal ku př. 16. srpna 1846 Pogodinovi: Die Abfassung meines grössern Werkes über die Sprachforschung liegt mir sehr am Herzen. Leider fehlen mir einige unentbehrliche, aber theuere Hilfsmittel, die ich nun nicht mehr erschwingen kann.“ Prodávál Pertzova Monumenta Germ. hist., aby si za ně mohl opatřiti některá větší díla jazykovědecká, bez kterých jak praví nemůže díla svého dokončiti.*) Ve své autobiografii, za-

*) Письма къ М. П. Погодину. II, 340.

slané čís. akademii věd ve Vídni r. 1848 brzy po svém jmenování sděluje Š., že pracuje na spise o slovanské etymologii a na slovníku kořenů slovanských.*) Ale k většímu spisu se Š. nedostal, napsal jen několik menších jazykovědeckých pojednání do Č. Č. M. v l. 1846 a 1847, ukázek z obmysleného většího spisu, čtených napřed většinou v učené společnosti. Nalézáme následující rozpravy Š-ovy v Č. Č. M.: „O tvoření slov zdvojováním kořene“ 1846, str. 355—367, „O šíření časoslovních kořenův a kmenův vsouváním a přirážením souhlásek“ 1846, str. 409 až 433, 560—627, „O přetvořování hrdelních souhlásek“ 1847, I. sv. str. 37—71; „Výklad některých grammatických forem v jazyku slovanském“ 1847, I. sv. str. 127—170, „Mluvozpytný rozbor čísloslova“ 1848, I. sv. str. 217—257. V těchto článcích povznesl se Š. s užšího stanoviska slovanského jazykozpytu na širší stanovisko srovnávacího jazykozpytu indoevropského; vyslovil zřejmě, že jazykozpyt náš jak se působením Dobrovského povznesl tím, že se „první odvážil z těsných mezi svého domácího nářečí vykročiti a všecken jazyk, všechny různomluvy celého kmene slovanského v jedno zahrnouti: tak dalece, ba ještě mnohem dále se opět povznese, až naši slovanští mluvobadači s touž soudností a známostí věci z těsných mezi jazyka svého kmene vykročí a všechny hlavní jazyky indoevropského plemene v kolo svého zpytování potáhnou.“ (Č. Č. M. 1847, I. sv. str. 130).

Š-a důvodně můžeme nazvati prvním srovnávacím jazykozpytcem slovanským. Ke svým pracím konal hluboká studia, studoval pilně přední jazykozpytné práce tehdejší doby, hlavně Boppovy, i obecným jazykozpytem, hlavně pracemi v. Humboldtovými se zabýval. Podrobnější vyšetření literární pozůstalosti Š-ovy i s této stránky osvětlí všestrannou jeho vědeckou práci.

V poslední své práci jazykovědecké, v „mluvozpytném rozboru čísloslova“ překročil Š. i hranice srovnávacího jazykozpytu indoevropského i ponořil se do nehlubších tajů všeobecného jazykozpytu; pokládaje za „oukol slovozpytu“ vyšetřovati „důvod pojmenování věci čili souvislosti pojmvů lidských s označujícími je zvuky“, v uvedeném pojednání snažil se Š. „dobrati se bližších důvodův pojmenování našich čísel.“ Bohužel Š. nepoznav ještě zákonů hláskoslovných slovanskými jazyky vládnoucích, dal se vésti příliš theoretickými názory o tvoření čísl slověk čerpanými z neindoevropských jazyků a takým způsobem podal chybný výklad o vzniku čísl slověk ve slov. a indoevrop. jazycích vůbec: deset složeno dle něhe z dva a šeti, znamenalo dva sahy (str. 245) aneb spojeno s kořenem des- v desnica, s to jest deset \times deset, tisíc jest deset \times s to a j. v.

*) Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften 1862 str. 129.

Š. velmi dobře poznával, že „nauka o povaze a proměnách zvukův jest počátek a základ všelikého rozumného slovozpytu“ (Č. Č. M. 1846 str. 419), ale všechny jeho práce jazykozpytné svědčí, že on ještě nepoznal hláskoslovných zákonů v slovanských jazycích. Jeho pojednání hláskoslovné jest úplně zastaralé; příčinu změny hrdelnic *k, g, ch* v palatální hlásky *č, ž* (dž), *š* a v sykavky *c, dz, s* nepochopil. Pojednání „o šíření časoslovních kořenův a kmenův“ jest jen řada nemožných výkladů: retni v vsuta v dignati proti jihoslov. diēi, zubní *d* vsuta v srb. ždenem proti č. ženu, přiražena retni polohláska *v* v byvati, *b* v č. dlabati, pol. dźubné proti dláto, v pogřebati proti pogreti, *p* v črěpati, čṛpa, čṛpati, proti črēti atd. Nedovedl proto náležitě vysvětliti aor. basę, cviseę, čiseę, rēse a p., k nim vytvořil praes. cviја, čiја atd., a hájil ještě nešťastný svůj výklad, když Miklosich již v poznámkách k „Vitae sanctorum“ z Kopitarova přepisu Suprasl. kodexu (Viennae 1847, str. 50 sl.) náležitě je vysvětlil. Š. měl *t* v praes. cvьta, kvetu za přísuvku. Poměr *s* a *ch* jmenovitě v aor. a v koncovce loc. pl. zůstal Šafaříkovi rovněž temný, rěch stojí m. rēs jako jach, jęch m. jas, jęs,*) a tak konstruoval vedle obyčejn. stach, stachomъ, stašę „řídč“ (ejší) 1. sg. sta-s, 1. pl. sta-so-mъ, 3. pl. sta-sę. Starobylý loc. pl. Lužás, Polás právem spojil se strus. instr. Drevljami, Poljami, strrb. dat. Dubrovčam, ale výklad jich ovšem nepodal správný, proč v Polás zachována sykavka *s* a proč naproti tomu v loc. pl. vlъcěchъ, rybachъ indoevrop. *s* přešlo v *ch*, tu otázku ani nepoložil. Nicméně třeba radostně uznati a za zásluhu Šafaříkovi tím větší přičísti, že v praes. lęga, sęda, ręštą shledal infix *n* a spojil kmeny tyto se 7. třídou stind. bandh, bhind atd. (Č. Č. M. 1846, str. 575). Šťastně spojil silný aor. padъ s ř. επστον atd. a opřel se právem (Č. Č. M. 1847, 160 sl.) výkladu Miklosichovu v uv. pojednání (str. 51), že v nich odpadla přípona aor. -sz. Skvěle on rekonstruoval pslov. futurum byšą a konstatoval zbytky v partic. byšąšteje (τὸ μέλλον). Č. Č. M. 1847, 168 sl.

V té době, ve které Š. blouhěji se začal obírat slovanským jazykozpytem srovnávacím, vystoupil nový nadějný badatel slovanské filologie, žák Kopitarův, Fr. Miklosich. Jeho první samostatné dílo vědecké „Radices linguae Slovenicae veteris dialecti (1846) Š. v Č. Č. M. (1845, str. 505 sl.) radostně pozdravil a vyznal, že ho „nejedny výsledky a domněnky pana spisovatele příjemně překvapily.“ Mezi mladým Vídeňským slavistou a Š-em, velké autority v celém vědeckém světě požívajícím, vyvinuly se přátelské styky (Miklosich sdělil Š-ovi hojné výpisky ze svých po-

*) Ale též Miklosich v témže pojednání vykládal рххъ z рххъ (str. 51).

kladů, zděděných po svém učiteli), ač stín Kopitarův mezi ně se kladl: napsalť Š. Pogodinovi 5. pros. 1847 o Miklosichovi: Er ist durch und durch von K(opitars) Phantasien imprägnirt und verschliesst mordaciter der Wahrheit die Augen. So hat für mich die Forschung keinen Reiz. Bewusste und absichtliche Sophismen eckeln mich in der Tiefe der Seele an.“*)

Tato čistě jazykovědná studia neupoutala na prosto hloubavého ducha Šafaříkova, byla vytlačena na dobro již obnoveným úsilovným studiem počátků cslov. písemnictví. Studium toto mocně vzpružily jednak epochální nálezy ruských badatelů, Viktora Grigoroviče a Porfyrija Uspenského v Makedonii, v Albanii, na hoře Athos, nález řeckého životopisu biskupa Veličského Klimenta, nález podpisu hlaholského v jedné řecké listině z r. 982, nález znamenitých codexů hlaholských, Mariinského ev. a Zograf. ev., a jednak šťastné nálezy mladších ruských učenců, jmenovitě A. V. Gorského nález pannonských životopisů apoštolů slovanských a p. Zprávy o těchto nových vysoce důležitých nálezech dostal Š. v posledních letech, částečně teprve, když již tiskl znamenité své pojednání „Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku“ v Č. Č. M. 1848, I. sv. str. 1 sl. (zpráva o nálezu hlaholského podpisu z r. 982). Bylo nyní nade všecku pochybnost, že hlaholské písemnictví kvetlo aspoň v X. v. v Makedonii, z řeckého životopisu biskupa Klimenta mohlo se více méně bezpečně hádati, kdo byl vynálezcem písma hlaholského a kdo cyrillského.

V tomto pojednání ještě velmi nesměle, jaksi jen nadhozena jest domněnka, že by Kliment Veličský byl vynalezl hlaholici. Na konci pak svého „Výkladu některých grammatických forem v jazyku slovanském“ (ČČM. 1847, I. sv. str. 170) vyslovil Š. již, že musíme „rozeznávati dvojí recensi staroslovanských památek v církevním nářečí, východní čili předdunajskou, v jejímž čele Ev. Ostromirovo, a západní čili zadunajskou, v jejímž čele Ev. Assemaniho stojí. Přidáme-li k těmto příznakům (t. sil. a sigmat. aor., impf. 2. a 3 du. i 2 pl. -šeta, -šete) ještě některé jiné, zde na ten čas propuštěné, n. př. tvoření a užívání přechodníkův a přičestí, úchytky v skladbě, zvláštnosti v pravopisu atd., rozdíl ten stane se ještě mnohem patrnějším, a povede nás až k samé kolébce staroslovanské církevní literatury.“ Šafařík musil si nyní klásti otázku o poměru obou těchto recensí a o jich věku. S ní

*) Писъма къ М. П. Погодину II, 350. Srv. ještě slova v jeho listě ze dne 22. února 1857 (ib. 420). Miklosich ist gegen mich ganz stumm. Sollten Sie glauben, dass ich Kop. Gelehrsamkeit nicht anerkenne u. s. w., so würden Sie in einem grossen Irrthum sein. Ich habe K. nie feindlich behandelt und ihm seine Feindseligkeiten verziehen: ich habe ihn bedauert, konnte aber die Sachlage nicht ändern.

těsně souvisela rovněž otázka o věku hlaholského písma.*) Zkoumání jazykové, zvláště pak lexikálního poměru obou recensí na konec muselo Š-a dovésti až ke konečnému rozluštění velké této a spletité otázky. V řešení jejím pak postupoval Š. velice obezřetně, ba váhavě. Vykládal v březnu r. 1849 v učené společnosti o tehdejšímu stavu bádání v hlahol. písemnictví hlavně o znamenitých výsledcích vědeckých cest V. Grigoroviče a Porfyrije Uspenského, a konstatoval v této své přednášce jako nepochybné, že hlaholské písemnictví se pěstovalo v XI v. v Albanii a Macedonii, ale s určitostí rozřešiti otázku o původu a stáří hlaholice se neodvažuje, zvláště ne, byl-li jejím vynálezcem biskup Kliment, dokonce projevuje pochybnost i o stáří hlaholského podpisu.**)

Znovu zredivovav celou otázku přednesl své názory r. 1852 ve třech sezeních učené společnosti 10. května, 5. čce a 25. října, veřejnosti širší je pak předložil v pojednání „Pohled na prvověk hlaholského písemnictví“ v ČČM. 1852. Článek tento se značnými změnami a doplňky pojal do úvodu „Památek hlaholského písemnictví“ 1853.***)

Názory o původu hlaholice a o poměru bulharské hlaholice k chorvatské jsou v úvodě „Památek“ značně změněny, hypotese vyslovené v „Pohledu“ v úvodě „Památek“ opakovány částečně jen s velkou rezervou, částečně vzaty mlčky zpět.

V ČČM. 1852, seš. II. str. 95 vyslovil se Š., „že svědectví vynešené na světlo V. Grigorovičem o biskupu Klimentovi činí dosti podobnou domněnku, že by on byl původcem tak zvané bulharské abecedy,“ pod. na str. 104 napsal, že hlaholština povstala „snad přičiněním samého biskupa Klimenta Velického.“ Naopak v úvodu „Památek“ str. XVI. zcela všeobecně řečeno, že svědectví Grigorovičem nalezené onu domněnku o Klimentovi „přirozeně vzbuzuje,“ naráží sice na to, že upravitelem bulh. hlaholice mohl býti někdo z učedníků Metodějových, „anebo, a to podobněji, nějaký v duchu jiné školy pracující tichý hor-

*) Napsal 5. pros. 1847 Pogodinovi: „De glagolica — nondum liquet — aber ein neues Licht geht mir auf. Videbimus.“

**) Pochybnosti projevil Š. hned, když se dočetl o tomto nálezu. Napsal 27. pros. 1847 Pogodinovi: „Das Journ. Min. Prosv. mit Porphyrij's Bericht über die Urkunden auf Athos habe ich seitdem bekommen. Graeca sunt — aber wichtig. (Nur Sawa und glagolitische Unterschrift, si vera est.) Письма. II. 356.“

***) Pojednání své z ČČM. poslal Š. Sreznevskému pro „Извѣстїя“ Akademie Nauk (Письма къ М. П. Погодину II. 378 sl.), brzy po dotištění „Památek“ témuž 1 výtisk (ib. 382), bylo pak přeloženo do ruštiny a vytištěno v I. sv. Извѣстїи II-го Отдѣленїа Академіи Наукъ poč. r. 1853 vydaném, a odtud otištěno znovu v knížce „Исслѣдованїя и замѣчанїя о древнѣхъ памятникахъ старославянскої литературы“ vydané Petrohradskou akademií věd r. 1856 (str. 55 sl.), aniž by se bylo odkázalo na změny provedené Šafaříkem v úvodu „Památek.“

litel a obnovce (reformator);“ jmenuje ho všeobecně „bulharským hlaholitou“ (str. XVIII. sl.); a to byl i konečný úsudek autora „Památek“ (str. XLI), že hlaholština povstala „příčiněním některého tichého horlitele a opravitele.“ Mohlo by se z toho předpokládati, že Š. byl dosti nakloněn, pod. jako někteří ruští badatelé (Sreznjevskij, Palauzov) předpokládati bogumilský původ hlaholice, ale on se přímo proti této hypotézi vyslovil (str. XXII. sl.).

V ČČM. III. seš., str. 79 vyslovil domněnku, že hlaholská recenze cirk. knih, t. j. hlavně evangelistáře a praxapostoláře vznikla prací Klimentovou neb některého ze společníků jeho, v Památkách str. XL. připisuje tuto práci již jen někomu z učedníků Klimentových a soudruhů jeho z Pannonie vypuzených, neznámému bulh. hlaholitovi. V „Pohledu“ Š. uznával starobylost bulharské hlaholice, v „Památkách“ se stran poměru bulh. a chorvat. hlaholice značně kolísal: v §. 22 str. XXI. sl., který v „Pohledu“ nebyl, ukazují se některé zvláštnosti chorvat. hlaholice, nasvědčující vyššímu stáří, „mnohá písmena jsou v chorvatské podobě prvovzorův a matek svých skutečně bližší nežli v bulharské;“ v § 34 str. XLI. čteme, že Chorvatsko bylo „snad starší a prvotní vlasti hlaholských písmen,“ na str. XLV píše Š. „nebudeme se přičítati tanoucí na mysli domněnce, že by hranaté písmo chorvatské naposledy snadno mohlo býti starší, nežli okrouhlé bulharské, a toto z onoho vystroubáno a vykrouženo.“ Slovem v této otázce mysl Š-ova neustále ještě pracovala, a nedospěla ještě k určitému, naprosto uspokojivému výsledku.

V této době vedla se mezi Š-em a Iv. Kukuljevičem-Sakcinským hlavně u věcech hlaholských korespondence velice čilá, a znamenitě dokazující, jak horečně přímo tehdy se Š. hlaholici zabýval. Poznáváme z ní, že názory Š-ovy o poměru chorv. a bulh. hlaholice se již změnily mezi tiskem článků v ČČM.: druhý článek v III seš. ČČM. 1852 byl vytištěn během prázdnin t. r. a 10. října t. r. již píše Š. Kukuljevičovi: „Můj větší spis o hlaholštině půjde, podle smlouvy, měsíce prosince t. r. do tisku. V historii hlaholice jsem přišel strany Chorvat poněkud k jiným novým resultátům. Doufám, že budete i Vy i všickni ostatní stateční Chorvatové se mnou spokojeni“ a brzo na to 20. t. m. „Poměry mezi chorvatskou a bulharskou hlaholici pochopuji teď, po novém zpytování v pramenech, docela jináč. Chorvatům se nesmí ujma diti: to žádá spravedlivost“.*) Byli patrně chorvatští literáti uraženi ve své samolibosti národní, když Š. v „Pohledu“ jejich hlaholici upřel prvotnost.

Mezi „Pohledem“ a úvodem „Památek“ shledáváme i na jiných místech ne nepatrné rozdíly. V ČČM. seš. II str. 86 pro-

*) ČČM. 1892, str. 9 sl.

hlásil Assem. ev. za nejstarší rkp. hlaholský „věku biskupa Klimenta blízky a snad ještě do X. století padající“; v Pam. str. VIII. ale prohlásil, že nemůže souhlasiti s Kopitarem, připsujícím zlomkům Clozovým prvost času,“ „maje za to, že k tak zevrubnému určení stáří těchto rukopisův bez vročení (datum) postačitelni průkazové se nedostávají.“ Jest v Pam. i důležitý dodatek proti „Pohledu“ (ČČM. 1852, II seš. str. 91): „Mnicha Chrabra sepsání o písmenech... zajisto přejato z hlaholice,“ neboť tento názor o znamenitém traktátu Chrabrově mohl a musel vésti k novému uvažování o stáří hlaholice a o jejím poměru k cyrilskému písmu.

V obou pojednáních stejně důrazně hájen náhled, že cyrilský překlad církv. knih jest starší, hlaholský pozdější. Š. jasně sice poznával jazykové archaismy hlaholských textů, ale on předpokládal, že archaismy ty zanesli vzdělavatelé hlaholštiny do svých předpisů dle starobylé mluvy své domácí. Š. velmi dobře znal též chyby starobylých překladů církv. knih, hlavně evang. a apoštola, věděl že se vyskytují v hlaholských textech neb cyrilských, přepsaných z hlaholských předloh, ale on se ještě neodvážil určitě a jasně v té věci rozhodnouti, „komu by přičteny býti měly.“

Šafařík ani Památkami nepovažoval svá studia o hlaholici za uzavřená, výsledek jich neuspokojoval ho patrně, on stále hloubal a hledal bezpečné rozřešení otázky. Sotva že Památky vyšly, pomýšlel Š. opět na palaeografickou práci; píše již 16. března 1853 Kukuljevičovi, posílaje mu výtisk díla svého, na omluvu, že nevrací mu hned všech jeho starobylých rukopisů a tisků, že jich potřebuje „ještě k nějaké palaeografické práci, kterou teprve v letě, když bude více světla, dokončiti může a kterou na začátku 1854 r. jako přídavek k cyrilským i hlaholským Památkám vydati míní.“ Obmýšlenou tuto práci označuje blíže v listě daném 8. září t. r. témuž příteli svému jako „krátké uvedení ku palaeografii cyrilské i hlaholské.“ S tím souvisela i jiná práce: Š. totiž jak dříve již se zabýval horlivě úpravou cyrillice pro tisk, tak staral se též o úpravu bulh. okrouhlé hlaholice pro tisk — z listu jeho Pogodinovi ze dne 9. ledna 1848 dovidáme se, že vyzval Miklosiche, aby se postaral o nové hlaholské typy a hlaholskou chrestomathii — a tak nyní opět pečoval o úpravu chorvatské hranaté hlaholice pro tisk, v té věci horlivě vyjednával s Kukuljevičem, Mesičem,¹⁾ a j. literáty chorvatskými.

Do těchto jeho studií nemocemi a úřední prací přetržených — zapadlo jako blesk objevení hlaholských zlomků v metropolitní knihovně Hradčanské v listopadu 1855. Šťastný nálezcce, K. Höfler, podal o nich předběžnou zprávu v sezení učené společnosti 17.

*) Viz korespondenci Š-ovu s M. Mesičem otištěnou v ČČM. 1895 seš. I.

pros. 1855. Š. v té době stále se obíral studiem „prvotin“ hlaholice, chorvatské své přátele stále obléhal prosbami o starobylé památky hlaholské, a mimo to studiem st. slov. překladu písem svatých; zajímal ho zvláště překlad žaltáře — překlad knih NZ byl již ke svým účelům dosti prozkoumal, zbývalo jen, obraz nejstaršího překladu písem svatých dokončiti, a proto obracel se na Kukuljeviće i Pogodina prosbami o zaslání starých textů žaltáře. Že Š-a neuspokojovalo řešení otázky v Památkách, tomu nasvědčuje list Š-ův psaný Pogodinovi 23. pros. 1855; žádá ho v něm o zprávy o cyrilských rkp. přepsaných z hlaholice a dodává: „Wir müssen die Frage über den Ursprung unserer Alphabete einer neuen Prüfung unterwerfen — was freilich mit aller Vorsicht und Kritik geschehen soll.“ Mezi tím co upravoval a tiskl text a komentář hlaholských zlomků Pražských, pracoval na novém díle o původu a vlasti hlaholice. Píše Kukuljevićovi 15. února 1857: „Dílo, které chystám a již k tisku připravuji, o starém našem písemnictví, jest velmi důležité, a musím ještě toho roku na Boží světlo vyjít.“

Před tím se již byla rozšířila v tisku zpráva, že Š. se vzdal svých názorů o prvenství cyrillice. Proti ní protestuje Š. dne 8. ledna 1856 v listě k Pogodinovi: „Die durch die Zeitungen ausgesprengte Nachricht, als hielte ich das Glagol. für älter als das Cyrill. ist falsch. Ich weiss über den Ursprung des Glagol. nichts Gewisses.“ Těž z jeho listu poslaného Pogodinovi 2. února 1856 vidíme, že Š. ještě hledal rozluštění této záhady; hledal je po celý r. 1856, jsa hojně podporován mimo chorvatské učence, hlavně Kukuljeviće, též ruskými učiteli, Bodjanským, Gorským, Nevostrujevem, Sreznevským a Hilferdingem, posilajícími jemu četné zprávy a výtisky ze starých památek chovaných v ruských knihovnách. Teprve 6. ledna 1857 vyznává Pogodinovi: Sie können kaum ahnen, welches Licht mir schon jetzt aufgegangen ist,“ a několik dní potom, když dostal od Gorského facsimile hlaholských písmen z jednoho cyril. rkp. proroků *) dopsal Pogodinovi: „Es ist ein Schlusstein auf dem Schlusstein. Alles ist sonnenklar.“ Dotiskuje vydání hlah. zlomků sděluje Š. 22. února 1857 Pogodinovi, že záhadu o hlaholici v tomto spise ještě nerozluštil, než že se to stane ještě toho jara ve zvláštním spise. Koncem března t. r. urguje na Pogodinovi přepis žaltáře připomínaje: „Wir müssen einmal das Studium der Übersetzungen unseres Cyrills anders anfangen als bis jetzt. Bis jetzt spielten wir nur um die äussere Schale. Ich bin dabei auf ganz sonderbare Dinge gekommen!“ Podobně píše 11. dubna t. r. Kukuljevićovi: „Zpytuji vlastně povahu cyrilské i hlaholské recensí

*) Viz Ursprung u. Heimath des Glagolitismus str. 8 sl., srv. Описание слав. рукописей Моск. синодальной бібліотеки. Діл II., сеš. 1. str. 111.

knih sv. Pisma a jejich vzájemný poměr. Hlaholská recenzi se mi stává co den důležitější.“ Poznával patrně Š., jak nucené bylo jeho vysvětlení archaistického rázu hlaholských textů ještě v „Památkách hlah. písemnictví.“ V listě tomto prosí Kukuljeviče o staré zlomky hlaholského žaltáře a jiné starobylé zlomky evangelií i apoštola, dodáváje: „Tma, která dosud pro mne na hlaholici a cyrillici ležela, začíná poněkud mizeti a nabývám vždy více a více světla... Než práce to zdlouhavá, krušná: dlužno tu rumovati na zbořenístích, páratí se o starých odrancích, často s malým výtěžkem.“ Úmorná tato práce a rodinné nehody i nešťastné veřejné poměry tehdejší podlomily v této době energického ducha Šafaříkova — od polovice dubna do polovice července t. r. silně Š. churavěl; jakmile se poněkud probral z choroby své, psal Pogodinovi 16. čce. t. r., že před svou nemocí mnoho v hlaholici bádál a mnoho zajímavého nalezl. Výsledky svého bádání přednesl v učené společnosti 26. října a 9. listopadu t. r. Když Kukuljevič na podzim t. r. chtěl překlad pojednání Š-ova „Pohled na prvověk hlah. písemn.“ tisknouti ve svém „Arkivě za pověst. jugoslav.“, zrazoval ho z toho Š. 18. listop. t. r. slovy: „Jsou to věci už docela zastaralé, jak Němci říkají: „Ein überwundener Standpunkt,“ a radí mu, aby podal výtah ze spisu o Pražských hlah. zlomech a překlad pojednání „Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus“, kteréž dáno do tisku. „Tu naleznete — píše — poslední mé zdání o původu a vlasti hlaholice. Toť jest u mne — konec.“

Objevení hlaholských zlomků přispělo nemálo k převratu Šafaříkových názorů o původu hlaholice, ale samy sebou zajisté ho nezpůsobily. Zlomky tyto zdály se Š-ovi pocházeti z pradávných dob, z počátků písemnictví církv.-slov.: v jich písmě shledával nejstarší typ hlaholice, z něho odvozoval jednak okrouhlé písmo bulh., a jednak hranaté chorvatské; ještě ve spise „Ursprung u. Heimath d. Glag.“ (str. 10, 12, 28) položil je do X v. do doby sv. Václava, přiváděje je do spojení s vyučováním sv. Václava ve slov. písmě. Nad jiné hlah. památky vynikaly kromě toho hlaholské zlomky tím, že jazyk jich jistými zvláštnostmi, svým c, z proti stslov. št, žď zjevně ukazoval jich československý původ. Jich stáří ovšem Š. přecenil, položiv je do let 862—950. Pozdější badatelé prohlásili je za více méně mladší. Sreznevskij nevyslovil se sice určitě o jich stáří, ale považoval je za přepis nějakého cslov. textu recense ruské a ukazoval na jich poměrnou mladost. *) Lexikálně mají mimo zvláštnosti společné s nejstaršími texty pannonsko-slovenskými leccos, co se nalézá jen v mladších textech církv. slov., nepannonských. **)

*) Недревность. Viz jeho Древние глагол. памятники str. 33 sl.

**) W. Vondrák Altslovenische Studien 1890 str. 75 sl. V. Oblak: Archiv f. slav. Philologie XV. 358 sl.

Ke konci svého pojednání (Glagolitische Fragmente str. 57) prohlásil Š., že podrobil nové revisi spornou otázku o věku hlaholice, ale že do té doby (t. j. do konce r. 1856) nedospěl ještě k určitým výsledkům, sdělení výsledků svých opětovných studií ponechává budoucnosti. Z korespondence a z úvodu spisu „Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus“ (1858) poznáváme, že záhadu rozluštil teprv v létě r. 1857: místa uvedená z listů jeho psaných v lednu a únoru t. r. ukazují na to jen patrně, že nabyt přesvědčení, že hlaholici vynášel Cyrill — 1. pojednání spisu toho bylo definitivně napsáno na jaře r. 1857 — zbývala ještě definitivná revise otázky o poměru hlah. a cyrilské recense, a časové i místní určení hlaholské recense: touto prací zaměstnán byl Š. v létě r. 1857.

Ve spise tom dospěl Š. k názorům zcela opačným těm, jež dříve horlivě zastával. Za vynálezce hlahol. písma prohlásil nyní Cyrilla, Klimenta pak za vynálezce písma, později nazvaného cyryllicí. Stran Klimenta ukázal Š. právem na svědectví řecké legendy, že sestavil jiné slovanské písmo *πρὸς τὸ σαφέστερον*, to mohlo býti ovšem jen písmo Řekovi bližší, srozumitelnější, tedy cyrillice. Písmo hlah. vynášel Cyrill sice ještě v Cařihradě pro svoje macedoslovanské nářečí, ba začal již překládati evang. sv. Jana, ale vlastní vzdělání stslav. písemnictví spadá vlastně teprve do doby působení apoštolských bratří ve Velkomoravské říši a v Panonii. Odtud záhy se rozšířilo do Chorvatska i do Dalmacie. Později po ztroskotání liturgie slovanské v říši Velkomoravské a v Panonii zaneseno hlah. písemnictví učedníky Metodějovými do Bulhar. Jedním z nich, Klimentem, upraveno lehčí písmo, řeckému bližší, které pak ovládlo, když byli Bulhaři podrobeni Řeky (970, a 1019—1186) a jmenovitě, když se u Rusů ujalo křesťanství na sklonku X. věku.

V 2. pojednání knihy jmenované řeší Š. otázku o vlasti slov charakterisujících recensi hlaholskou. Š. praví o sobě sám, že připisoval přílišnou váhu mateřskému jazyku slov. apoštolů a jich prvních pomocníků, a že se v Macedonii zaběhl jako v slepé uličce, východ z ní našel teprve v srpnu r. 1857, když přemítaje znovu o otázce této si vzpomněl, že některá slova hlaholským textům zvláštní se nalézají ve Frisinských zlomech, u Slovinců, Chorvatů, přímořských Čakavců: tato hlaholštině zvláštní slova musela náležeti nějakému živému jazyku slovanskému, tomu, který se mluvil v zemích, kde Cyrill a soudruhové jeho působili, v Panonii. Š. ukazoval na svědectví maďarského jazyka, že v tomto pannonském jazyce, mezi Dunajem a Drávou na západ až po Ptuj, panovaly nosovky, bylo *šť*, *žd* a i jiné zvláštnosti nejstarších památek cír.-slov. Glagolitismus má, dovozoval Š., tak nepopíratelný pannonský ráz, že nemohl býti jeho původcem Veličský biskup Kliment v Macedonii. Vedle celé řady lexikálních důvodů nalézá Š. i čistě grammatickou shodu.

Š. přijal tedy úplně za svou theorii již hájenou Kopitarem, jak o prvenství hlaholice, taktéž o pannonském původě církv. slov. jazyka, proti které tak dlouho i tak rozhodně se vyslovoval. Š. to přiznává v předmluvě svého spisu, ale obmezuje, jakoby na svou omluvu, význam Kopitarových dedukcí, že prý Kop. spíše pravdu uhodl znamenitým svým důvtipem, než dokázal přesvědčivými důvody; i později se Š. ve spise svém vyslovil, že svědectví germano-latinského původu křesťanské terminologie v jazyce církv.-slov. pro pannonism připisuje jen sekundární význam, zajisté neprávem: neboť lexikální shoda církv.-slov. jazyka nejstarších recensí se západními a jihozápadními jazyky slovanskými nemusela býti a priori přesvědčivá, tato shoda nabyla teprve váhy následkem německého, západního latinského původu křesťanské terminologie.

Pozdější bádání z výsledků Šafaříkových studií leccos škrtlo, leckterý důvod Š.-ův pozbyl své váhy, pannonský ráz lexikálních zvláštností nejstarších, hlaholských, recensí bohoslužebných knih církv.-slovanských, celkem přiznává se dosud, částečně přiznáváme, že v Pannonii vnikly do církv.-slov. převodů i grammatické, ba i hláskoslovné zvláštnosti (rozčísťstvo m. rožděstvo a j.), ale jinak kloní se slavisté více a více k tomu, přiznávati jihoslovanský, macedo-bulharský ráz církv.-slov. jazyka; v Pannonii do tohoto z jižní Makedonie zaneseného jazyka vnikly některé živly „pannonské,“ v Pannonii zpracován tento jazyk literárně a následkem toho pronikly do něho různé „pannonské“ živly do daleké většiny jen lexikální. Pannonský nános od ryzího stslav. jazyka jasněji oddělovati jest úkolem novějších bádání. V kritice převodu bohoslužebných knih slov. dospěli jsme dnes rovněž, hlavně prací V. Jagiče, již velmi daleko; novější bádání mimo jiné ukázalo, že mnohé zvláštnosti, jež Kopitar, Šafařík i Miklosich vykládaly jako chyby překladatelské, na různých řeckých předlohách se zakládají: bylo v některých psáno *χίρα*, *ᾠδαῖς*, *ἡδυνήθησαν*, v jiných *θήρα*, *ᾠδοῖς*, *ἡδύνθησαν*, a dle toho i v jedněch (hlah.) přeloženo *вѣдоуица*, *вѣ пѣснѣхъ*, *вѣзмоуа*, v jiných (cyrril.) opraveno *любитежъ*, *пѣтєхъ*, *оуспаднша сѧ*. (Jagič, V. Vondrák, V. Oblak.)

Závažnost svědectví Praž. hlah. zlomků i Frisinských zlomků poklesla, neboť prokázal se v nich vliv pozdější, druhé, bulharské doby cslov. písemnictví, ve Fris. zlomcích shledáván právem nikoliv čistý jazyk Slovinců IX. věku, než jazyk promíchaný živly církevněslovanskými. (V. Jagič, V. Vondrák.)

Alé poslední spis Šafaříkův o hlaholském písemnictví byl východiskem četné řady nových studií o něm, stal se základním kamenem staroslověnské filologie, i zůstane uhlavním kamenem historie církevně slovanského písemnictví.

Připravuje vydání památek cyrrilských a potom hlaholských staral se Š. také o úpravu písmen cyrrilských i hlaholských pro

tisk, vyhovující požadavkům moderním. Písmena cyrillská oblíbená v Rusku a užívaná i pro publikaci starobylých památek (užita ku př. Vostokovem ve vydání Ostromirova evang.) nelíbila se Š-ovi. Pečoval o novou typografickou úpravu cyrillských písmen, u Házovců pořizoval nové typy, a staral se o rozšíření jich matric v Rusku — zvláště s Pogodinem r. 1847 dlouho jednal.*) V Rusku se typy Šafaříkem upravené také přijaly a ujaly se pod jménem *шафарикъ* pro vydání nejstarších textů. Stejně potkala se s úspěchem jeho úprava bulharské i chorvátské hlaholice pro tisk i ve všech novějších vydáních hlaholských památek užito Šafaříkových typů, ovšem pokud se památky tyto vydaly hlaholským písmem, a ne v přepise cyrillském.

Ale nejen písmo chtěl Š. zmodernisovati, než vůbec celý způsob vydání. „Vor allem zeitgemässe schöne Typen, dann correcte Drucke ohne Abbreviaturen, lesbar für Männer und Frauen von Geist und Bildung“ napsal Pogodinovi 25. března 1847. V Rusku obvyklý způsob vydání vzbuzoval v něm hrůzu. 5. pros. 1847 píše Pogodinovi: Über die Art, wie Bodj(anskij) die alt-slaw. Denkmäler drucken lässt, ohne Trennung der Wörter, ohne Interpunction, mit Abbreviaturen, möchte ich verzweifeln — möchte ich — blutige Thränen weinen... Welcher Unsinn, welche Barbarei im J. 1847! Wer wird das lesen, studieren, verdauen, wer nur einen Funken von Geist und Geschmack hat? In alten Hsf. lasse ich mir so etwas gefallen: die Alten thaten es aus Noth, hatten keine Druckereien — aber wir, wir thun es aus purer Dummheit, aus Stupor und Vorurtheil. **) Šafařík vydal sice staré památky cyrillské i hlaholské tímto „moderním“ způsobem, našel však souhlas jen u Miklosiche, který rovněž ve svých vydáních zanedbal všechny palaeografické zvláštnosti svých originálů, jak potom ještě jiní, hlavně jihoslovanští vydavatelé textů. V Rusku nikdy nepřistoupili na stanovisko Šafaříkovo, naopak je ostře odsuzovali, ***) a i na západě staré památky vydávají se se všemi palaeografickými zvláštnostmi, staroslovenské jmenovitě V. Jagicem, rovněž staročeské a j.: slovem Šafaříkovo stanovisko zcela opuštěno.

Přemnoho pracoval Šafařík v nejrůznějších oborech slovanské filologie, jež dnes jen vyvolenec mezi vyvolenci může obsáhnouti.

*) Письма II. 345, 351, 356, 358. Ukázku poslal též srb. metropolitovi Rajačićovi do Karlovců. Archiv f. slav. Philol. XVI, 622, 627, 630.

**) Podobně psal 20. ledna 1848 srb. metropolitovi Rajačićovi: „Wir müssen unsere alten Denkmäler nach denselben Grundsätzen drucken, wie die griechischen und römischen Classiker gedruckt werden — denn wir sind ja nicht in China!“ (Archiv f. slav. Phil. XVI, 630.)

***) Ku př. Sreznevskij: Славяно-русская палеография XI-XIV, вв. str. 39.

Neunavně duch jeho od jedné důležité otázky slovanského starověku se týkající, sotva ji rozřešiv, spěchal k jiné ještě složitější a zavilejší, a opět vracel se k první, znovu a znovu přemítaje, správně-li ji rozluštil, a poznal-li, že pochybil a lepší-li rozluštění našel, hned je také veřejně vyložil. Nezištná a nesobecká láska k vědě, k pravdě byla vodítkem jeho po celý jeho věk.*) Malicherná samolibost a ješitnost byla mu cizí, jako i učenecká nadutost. On byl snad ještě větší jako člověk než jako učenec. Nejlépe posoudil se Šafařík sám slovy napsanými v úvodě poslední grammatické práce své: „Pravá podstata, pravá bytost ducha lidského jako takového nikoli ve věděni toho anebo ve věření v to, čemu se naučil, nýbrž ve snažení a zápasení o známosti, nikoli ve jmění a držení hotové moudrosti, nýbrž v hledání a ve zpytování jí záleží.“**)

Jmenné skloňování adjektiv kmene -o, -a.

V 50tém roce po P. J. Šafaříkových Počátcích staročeské mluvnice (1845)

napsal J. Gebauer.***)

Adjektiva — ve smyslu nejširším, t. j. všeliká jména, která tvarem rozlišují rod mužský, ženský a střední, buďtež původu a významu jakéhokoli, tedy kromě adjektiv ve smyslu užším také všechna adjektivalia, totiž participia a příslušné číslovky i zájmena — jsou ve slovanštině skoro vesměs kmene -o (pro masc. a neutr.), -a (pro fem.). V češtině jest nepatrný zbytek adjektivních ů-kmenů, stč. z-cělu atp. v. § —, jest adjektivní číslovka *tři*e kmene -i a *čtyři*e kmene dílem téhož a dílem souhláskového, v. § —, a jsou některé tvary komparativu a participií -nt a -s kmene souhláskového; všechna ostatní adjektiva jsou kmene -o, -a.

*) Kritik posledního spisu Š-ova o hlaholici, A Viktorov velmi pěkně charakterisoval Š-a takto: „Не мелкое самолюбие, сознательно, или безсознательно заботящееся о томъ, чтобы въ что-то имъ стало отстоять свое мнѣніе, не щепетильная заботливость о послѣдовательности своихъ выводовъ, по согласіи ихъ съ прежними взглядами, а чистая безкорыстная, доходящая до самоотверженія любовь къ истинѣ и желаніе такъ или иначе по хоть сколько-нибудь поднять завѣсу темнаго, таинственнаго прошедшаго, — вотъ что всегда служило и служитъ пружиною ученой дѣятельности знаменитаго славяннста. (Лѣтописи русской литературы и древности 1859 kn. 4., str. 82.).

**) ČČM. 1848, 219.

***) Druhá ukázka Historické mluvnice jazyka českého, srv. Listy filol. 1892 str. 416.

Kmeny substantivní *-o*, *-a* rozdělili jsme za příčinou skloňování ve kmeny tvrdé *-o*, *-a* a měkké *-jo*, *-ja* a *-tjo*, *-tja*, v. § —. Ze stejné příčiny dělíme taktéž kmeny adjektivní sem patřící a rozeznáváme jmenné skloňování

1. adjektiv tvrdých kmene *-o*, *-a*, vzoru *dobr*, *dobra*, *dobro*;
2. adjektiv kmene *-jo*, *-ja*, vzoru *pěš*, *pěšě*, *pěše*;
3. adjektiv kmene *-tjo*, *-tja*, vzoru *boží*, *božie*, *božie*.

Skloňování jednotlivých těchto vzorů je stejné, jako vlastní skloňování paralelních vzorů substantivních: masc. *dobr* skloňuje se jako *chlap* (*dub*), fem. *pěšě* jako *dušě*, neutr. *božie* jako *znamenie* atd. V skloňování substantiv rozmohly se velikou měrou rozmanité novotvary; ve jmenném skloňování adjektiv je novotvarů těch poměrně málo, proto je skloňování toto prostější než ono. Za to přibýlo zde historické mluvnické úkolu na straně jiné. Skloňování substantiv je totiž volné, z pravidla každé substantivum má své tvary pro všechny pády a všechna čísla; naproti tomu jest jmenné skloňování adjektiv rozmanité omezeno; ten druh adjektiv je ho více schopen a jiný méně, v některém pádě je ho více a v jiném méně, a v době staré je hojnější nežli v nové. Historická mluvnická jazyka českého hledí k této věci dilem ve skladbě, dilem v tvarosloví; v tvarosloví zejména vyšetřuje a ukazuje, jaké tu bývají hranice vytčeného omezení a kterak se postupem z doby staré do nové mění.

Podle nestejné schopnosti ke skloňování tomuto druhu je adjektiva sem patřící ve skupení, různá tím, že sklonění jmenného je tu více tu méně; krom toho nalézá se, že kmeny skupení téhož jsou příbuzny i významem; a z obou těch příčin odporoučí se, pozorovati toto skloňování v každém z nalezených skupení zvlášť.

V textech starších, kde kvantita není důsledně označována, možno psané na př. *dobra* (sg. nom. fem. a pl. nom. akk. neut.) bráti za *-a* i za *-á* atd. V případech takových poučuje nás známý usus starého jazyka; na př. říkalo se *velika noc* (= hod velikonoční), gen. *veliky noci*, dat. lok. *velicě noci* atd. Jindy řídíme se paralelními tvary zřetelnými: *kdyby* na př. ve rčení jinak stejném bylo masc. *dobr* a neutr. *-o*, tedy береме i tvar psaný *dobra* za tvar jmenný *-a* a nikoli za *-á*. To platí také o *pěš* a *pěše* atp. A stejné pravidlo platí také o jazyku nynějším, když pravíme a píšeme: *sestra je zdráva*, *nemocna*, jako též pravíme a píšeme: *bratr je zdrav*, *nemocen*, dítě je *zdrávo*, *nemocno* atd.; a naproti tomu pravíme a píšeme: *noc byla černá*, a nikoli *černa*, poněvadž pravíme: *uhel je černý*, a nemůžeme říci: *uhel je čern*; odchýlný odtud výklad některých theoretiků novodobých a souhlasný s ním usus — *noc byla černá*, *hlava starcova je bíla* atp. — jsou nesprávné, srv. § —.

1. Vzor *dobr, dobra, dobro*.

Sem patří jmenná adjektiva kmene tvrdého -o, -a. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *dobro-*, fem. *dobra-*. Skloňování jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *dobr* skloňuje se jako *chlap* a *ďub*, fem. *dobra* jako *ryba*, neutr. *dobro* jako *město*.

Skupiny adjektiv, které tu rozeznáváme, jsou :

- a) adjektiva přivlastňovací vzoru *králův, matčin*, -a, -o ;
- b) číslovky druhové vzoru *desater*, -a, -o ;
- c) číslovky řadové vzoru *desát*, -a, -o ;
- d) adjektiva zájmenná vzoru *však*, -a, -o ;
- e) participia *nesl, nesen, znám*, -a, -o ;
- f) adjektiva *ostatní* vzoru tohoto.

a) Adjektiva přivlastňovací *králův, matčin*, -a, -o atp.

Sem patří adjektiva přivlastňovací s koncovkami -ův, -ova, -ovo a -in, -ina, -ino. Kdy bývá koncovka ona a kdy tato, vykládá se v kmenosloví; zde jde o skloňování těchto jmen. Vedle tvarů jmenných jsou tu i tvary podle sklonění složeného, v některých pádech — zejména v sg. instr. masc. neutr. du. dat. instr. a pl. gen., dat., lok. a instr. — většinou a pravidlem, v jiných odchylkou více méně hojnou. Časem tvarů jmenných ubývá a složené vstupují na jejich místa.

Sing. nom. (akk., vok.) masc. -ův, -uov, -ův a -in. Na př. syn Herodow Krist. 28^b, tefarzuow syn Comest. 232^b, kralewa ženima Hrad. 51^a. dušě yonathowa Ol. 1. Reg. 18, 1, bedro Jakubowo Comest. 41^b; pannyn syn DěťJež. 1^b, euino z(h)rěšenie Ostr.; duom gynoffyn Ol. Súde. 18, 10, rozdělenie ozino (Ozovo) BiblD. 1. Par. 13, 11; bratr wewodyn PulkR. 31^a, otec wewodow t. 43^b; atd.

Místo -uov, -ův bývá odsutím jen -uo, -ů, a za -ů psáno druhdy -ů neb -u. Na př. hlas Jaknbuo Ben. Gen. 27, 22, Šimon kaffparuo KolČČ. 31^a (1550), duom Zukaluo t. 71^b (1546), Marek wolegnijkuo t. 24^a (1544); Marek wolegnijku t. 96^a (1548), Mikuláš Peklu t. 137^a (1551); prawnuK Koffalů Háj. 56^b, Sekerů syn t. 418^b; syn Jakubů Br. Gen. 35, 23, služebník Hospodjnů t. Dent. 34, 5, lid Hospodinů t. Ezech. 36, 20, dům Hazaelů t. Am. 1, 4 atd. Někteří prý lišili a psali plur. gen. -ův a adjektivum přivlastňovací -ů; připomíná to Dolež. 52, ale sám tak nečiní.

Zřídka tu bývá tvar složený; na př. Vaněk Janowy KolČČ. 1^a (1541), Davidový, Eviný Jandit 58, fem. Petrová Drach. 70.

Novočesky podle usu nynějšího: masc. králův, matčin Us.; dial. synov Hatt. slc. 86; susedův synek BartD. 27 (záhor.), t.

31 (pomor.), t. 89 (stjick.), Kovaluv synek t. 116 (laš.); — častěji bez -v: králů Us. ob., susedů syn BartD. 18 (zlin.), t. 35 (slov.), t. 70 (val.), susedu chlapec t. 82 (hran.); — -ů = -ů změněno v -ou: sousedou chlapec BartD. 52 (dol.), chlapec Němcou t. 92 (kel.), srov. I. str. 248. — Jinde bývá -ůj, k tomu fem. -ova atd.; na př. susedůj, Popečkůj, Matulíkůj BartD. 70 (val.), t. 37 (strán.), t. 27 (záhor.), syn tátůj, Procházkůj Šemb. 39 (záp.-mor.), a tak i místy v Čechách záp.; odtud příjm. Havlůj atp. Dítě ve čtvrtém roce, které těchto tvarů dial. nikdy neslyšelo, pravilo: „to není tvůj klobouk, to je strejčkůj“; -ůj tedy analogií podle můj atd. — V některých nářečích jest -ůch místo -ův, na př. susedůch synek BartD. 65 (vel.), -ůch fem. -ova atd. t. 70 (val.), -ůch vedle -ův t. 89 (stjick.); tu pojato adjektivum -ův za pl. gen. -ův, který jest znění stejného a významem velmi blízký, a když místo pl. gen. -ův nastal dial. pl. gen. -ůch (v § —), bylo -ůch také adjektivem přivlastňovacím.

Fem. -ova, -ina: kralova, matčina Us.; místy Us. ob. také -ová, -iná.

Neut. -ovo, -ino: královo, matčino Us., BartD. 22 (zlin.), t. 27 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 70 (val.); bylo u nás Michnovo (t. děvče), půjdu na Mičulkovo (t. pole) t. 116 (laš.); — tvary sklonění složeného: Válkové pole BartD. 31 (podluž.), Bartkové pole t. 70 (val.), a skoro vždy v náš. laš.: kovalove pole, staríčkové meno (jmeniny) atd.

Sing. akk. fem. -ovu, -inu. Na př. sestru Ludwykowu markrabynu (otec: Ludvík markrabí) Pulk. 99^a atd., z pravidla tak a dosud: nč. královu, matčinu Us., susedovu BartD. 21 (zlin.) a j.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. -ova, -ina. Na př. kralowa syna DalC. 53, Jiřika Polakowa KolČČ. 414^b (1571), syna Achifamechowa Br. Ex. 31, 6, Kojatu syna hrabyna PulkR. 55^b, z kralowa herodowa města Hrad. 85^a, královstvie Balthazarowa Pror. 119^a, z pokolení Symeonowa Br. Num. 25, 14, podle přikázanie markrabyna PulkR. 83^b, bratra wewodyna t. 31^a, z pokolenie iudyna Ol. 2. Par. 23, 2 atd.; nč. králova, matčina Us. spis., porůznu i v dial.: z Mičulkova (t. pole) BartD. 116 (laš.).

Skloněním složeným -ověho, -íného. V ŽKlem. 54, 4 čte se: ot zamúcenie hrzieľnykoveho peccatoris; ale to je k nom. -ový, nikoli possessivum. Doklady jisté jsou: Mojšíše Sarzineho KolČČ. 1942 (1553), Marka Barthonežijneho t. 173^b (1552), od Jana wolliczowyho t. 208^a (1558), Jana Machkowyho t. 420^a (1567), Jana Rzihowyho t. 309^a (1560), Janoweho vedle Janova Nudož. 31^b, syna Maxovýho ŽerKat. 303, psaní vašnostiného t. 58, pana manžela vašnostiného t. 27, Luterowého bludu Beck. 1, 29, z pohrbu Lybuľynýho t. 1, 220, panineho Dolež. 57, -ovýho Tomsa

191; sousedovýho, matčinýho Us. ob., sósedovoho psa chrom. 276, súsedového BartD. 21 (zlin.), t. 70 (val.), t. 116 (laš.) atd.

Krom toho jsou v nářečích slovenských ještě novotvary podle dial. gen. *našho* za č. našeho: do ženichovho domu, u Zemánkovho pola BartD. 38 (lip.), synovho Hatt. slc. 86.

Sing. gen. fem. *-ovy, -iny*. Na př. krwe abelowi Koř. Luk. 11, 51, manžel Lidmily Kraliczkowy KolČČ. 335^b (1568), manželky Jákubowy Br. Gen. 46, 19 atd., nč. královy, matčiny Us. spis.

Podle sklonění složeného: Kristiny Markowe KolČČ. 20^b (1543), Janové vedle *-owy* Nudož 31^b, z lásky vášnostině ŽerKat. 266, sósedové krávy chrom. 276, súsedovéj BartD. 22 (zlin.) a j., synovej Hatt. slc. 86.

Sing. dat. masc. neutr. *-ovu, -inu*. Na př. Petrovi synu Klimowu KolČČ. 37^a (1546), Jiřtkovu Tomkovu t. 415^b (1566), synu Raguelowu Br. Num. 10, 29 atd., nč. královu, matčinu Us. spis. — Matením s lok. bývá *-ově, -ině*: k auguſtowie pozvání Koř. Skutk. 25, 21, Ježíš odpověděl otcovi dyeweczynye EvOl. 282^b, k držení iudynie restituit eam ditioni Judae Ol. 2. Par. 26, 2.

Podle sklonění složeného *-ového, -iného*: k statku Kaczičkowemu KolČČ. 142^b (1551), Janovi Hubaczkowemu t. 52^a (1556), pánu vášnostinému ŽerKat. 107, k Jindřichowému Hradei Beck. 2, 628; Janowému vedle *-owu* Nudož. 31^b, Drach. 70, paninemu Dolež. 57, sousedovému Us. ob., sósedovému chrom. 276 súsedovém (m. *-ému*, srov. I. str. 265) BartD. 22 (zlin.) a j.

Krom toho je v nář. slovenských novotvar podle dial. dat. *našmu* za č. našemu: Komárkovmu pachoukovi BartD. 38 (lip.), synovmu Hatt. slc. 86.

Sing. lok. mask. neutr. *-ově, -ině* a *-ovu, -inu*. Na př. w hospodynowie domu ŽWittb. 133, 1, u městě hofpodinowie t. 47, 9, w domu hofpodynowu t. 26, 4, t. 134, 2, vejnému hofpodynowu t. 19, 8, t. 117, 26, t. 123, 8, na sboru abyrownowu t. 105, 17, o lybuſſynu proročství DalC. 4, o brzieczyflawowu bogyu t. 45, ve jménu hofpodynowie EvZimn. (Rozb. 702), v domu biškupowie Zrc. 1^a, v domu nabuchodonozorowu Ol. Jud. 2, 1, o yanowu křtu Koř. Skutk. 19, 3, o dluhu otcowu Pr. pr. 252, o příští Cristowu Comest. 274^b, o příští Krytowu ChelčP. 23^b, v času Kaynowu t. 261^a, v zákoně Moyžiſſowie t. 112^a, na místě Markowie KolČČ. 74^b (1548), v placení Janowu t. 87^b (1551), w domu Hofpodinowu Br. Jer. 29, 26 a j., v domě Hofpodinowě t. 21 a j., Janowě Nudož. 31^b, Dawidowě Rosa 296, Dawidowu t. 111 atd., nč. králově, matčině i královu, matčinu Us. spis., porůznu i v dial.: na Mičulkově (t. poli) BartD. 116 (laš.).

Podle sklonění složeného *-ovém, -iném*: na poli Zopheczinym KolČČ. 58^a (1545), v domě Mayowym t. 144^b (1549), v statku Sakowem t. 175^b (1552), w Kralowém Dwoře VelKal. 239, v Jindřichovém Hradci ČernZuz. 97, po Vaškovi Němcovým ŽerKat. 219, o vašnostiném způsobu t. 270, při manželu vašnostiným t. 208, v domě Pilatowym Beck. 1, 252; Janovém vedle *-ově* Nudož. 31^b, paninem Dolež. 57, sousedovým Us. ob., o sosedowym psowi chrom. 276, susedovém BartD. 22 a j.

Sing. dat. lok. fem. *-ově, -ině*. Na př. in capella Zirczinewfi Kosm. pokr. 1131 (nom. Žrčina ves), o byskupowie herzmanowye smrti DalC. 64, na krémě Petrafowie KolČČ. 28^a (1543), Lidmile Poliwkowie t. 379^a (1567), dceři Faraonowé Br. Ex. 2, 7 atd., ně. králově, matčině Us. spis.

Podle sklonění složeného: po téj řeči královiej Trist. 170, Anně Kraliczkowe KolČČ. 335^b (1570), na hoře Hofpodinowé Br. Gen. 22, 14, po paní Odkolkový ŽerKat. 119, při příležitosti vašnostině t. 270, víře Kryřtowé vyučovati Beck. 1, 3, o smrti Kryřtowé t. 12 předml.; Janowé vedle *-ově* Nudož. 31^b, Petrowe Drach. 70, panine Dolež. 57; susedový dceři Us. ob., sosedové krávé chrom. 276, susedovéj BartD. 22 (zlin.) a j., synovej Hatt. slc. 86.

Sing. instr. masc. neutr. *-ovem -inem*. V ŽWittb. čte se: s bohem abrahamowem 46, 10, a nad domem dawidowem 121, 5; jsou to bezpochyby zachované tvary starožiné, a sotva novotvary, o jakých je řeč v § — č. 3.

Podle sklonění složeného *-ovým, -iným*: nad domem dawidowim ŽKlem. 121, 5, nad feřtrzinym tělem Ol. Num. 6, 7 atd., ně. královým, matčíným Us. spis. i ob.; — někdy *-ovej, -inej*: Adamoweym dworcem KolČČ. 42^a (1544), Janem Kordulczineym t. 33^b (1543), pod Perzinczineym rybníkem t. 54^b (1545), s manželem vašnostinejm ŽerKat. 41 a j.

Sing. instr. fem. *-ovú, -ovau, -ovou a -inú, -inau, -inou*, pravidelně a vždycky tak; sklonění složené má zde koncovky téhož znění, nebylo tedy příčiny k odchylce.

Du. nom. akk. vok. masc. *-ova, -ina* (proti du. chlapy, kterýž jest novotvar podle syny): dva syny Božějova DalJ. 56 rkp.Z, dva syny mutynyna Pulk. 79^a — Fem. neutr. *-ově, -ině*: v rucě moyzeřfowie a aronowie ŽKlem. 76, 21, skrzě rucě moyzeřfowye a aronowye ŽWittb. tamt., oči hořpodynowie t. 33, 16, v rucě mistrově Rokycanové a mistrově Václavové list. z r. 1433 (Výb. 2, 361), dvě ženě Dawidowie Ben. 1. Reg. 30, 5.

Du. gen. lok. *-ovú, -inú*: (srv. Barbora) otczowuu rukú zbyla Pass. 20, z rukú řlalomúnowú Ben. 3. Reg. 11, 31.

Du. dat. instr. sklonění jmenného nedosvědčen; — sklo-

nění složeného *-ovýma*, *-inýma*: k kolenoma gezišowyma Koř. Luk. 5, 8.

Plur. nom. masc. (životných) *-ovi*, *-iní*: Vlastislavovi dědici DalJ. 22 rkp. ZP, synové Benyaminowi Br. Num. 26, 38, synové ewyny Lvov. 67^a, synové Eeuiny Ol. Num. 18, 23 atd., nč. královi, matčini Us. spis., sósedovi psi chrom. 276, sósedovi BartD. 22 (zlin.) a j., synovi Hatt. slc. 86.

Podle sklonění složeného a odchylkou pravopisnou: učedlnici Krystowý Beck. 1, 5.

Plur. nom. masc. (neživ.), akk. masc. a nom. akk. fem. *-ovy*, *-iny*: čeledi Rubenowy Br. Num. 26, 7 atd., nč. královy, matčiny Us., sósedovy BartD. 22 (zlin.) a j., sósedově psě, sósedově krávě chrom. 276; — podle sklonění složeného: Kalwjnowé smyšlínky Beck. 1, 441, slzy mnichowý t. 2, 332.

Plur. nom. akk. neutr. *-ova*, *-ina*: slova yfayassowa Mat. 1 atd., nč. králova, matčina Us. spis.; v dial. sósedově řibjata chrom. 276, *-ově* = *-ovy*, je fem. za neutr.; — podle sklonění složeného: slova Krystowá Beck. 3, 38 a j., králový slova, matčiny slova Us. ob.

Plur. gen. tvaru jmenného je v těchto příkladech *-óv*: jež se stalo v Čechách nenie (nyní) kdež přívuzných kralow nenie Jid. 13 (nom. přívuzní královi, gen. přívuzných králów, dat. přívuzným královým atd.), střěly tvě padnú v srdce nepřátel kralow inimicorum regis Ž. Klem. 44, 6 (nom. nepřítelē královi, gen. nepřátel králów atd.). Šafařík v Poč. 52 uvádí ještě ze Zj.: deset vítězów korun. — Pravidlem jsou vždy a dosud tvary podle sklonění složeného *-ových*, *-iných*.

Plur. dat. O tvarech jmenných Novákovům atp. viz § —. Pravidlem jsou vždy a dosud tvary složené *-ovým*, *-iným*.

Plur. lok. O tvaru Davidovech, v. § — —. Pravidlem jsou vždy a dosud tvary *-ových*, *-iných*.

Plur. instr. Tvary jmenné jsou jen masc. a neutr. v dokladech: ustanovili ste krále Abimelecha nad bydliteli fychemowy super habitatores Sichem Ol. Soude. 9, 18, slovy Israhelowy vzhrdav Israel verba despiciens t. 11, 20 (podle ČCMus. 1864, 147), (lid) i kralowi vrzedniky vzhrda Comest. 201^b, s lety Saulowy t. 129^b, přijímajíc to pozdravenie ústy andělovy rkp. Mikul. (podle Jirečkovy Hymnologie 3). — Pravidlem proti těmto velice řídkým zvláštnostem jsou vždycky a dosud tvary složené *-ovými*, *-inými*.

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

1. Z adjektiv *-óv*, *-in* vyvinula se mnohá jména vlastní, místní a osobní; přisvojovací adjektivum je tu pojato za sub-

stantivum a ze substantiva stalo se omezením a zúžením významu jméno vlastní. Na př. *Benešov* = hrad Benešův, *Miletín* = hrad Milatův, t. j. hrad, jež založil neb držel Beneš, Milata atd., — *Tomášův*, *Kubín* = muž, jehož otec nebo jiný předek byl Tomáš, Kuba atp. Jména tato, byvše pojata za jména vlastní, vymkla se z kategorie přivlastňovacích adjektiv a přijala sklonění veskrze jmenné, kdežto řečená adjektiva mají sklonění to jen v jistých mezích; na př. je také sg. instr. *Benešovem*, *Miletínem* proti sg. instr. adjekt. *královým*, *matčiným*, je také plur. gen. *Kubínův*, dat. *Kubínům* atd. proti adjekt. *matčiných*, *matčiným* atd. Z *Tomášův* vyvinulo se ustrnulé *Tomášů*, o tom viz doleji č. 3.

Stejná jména vlastní jsou také ve slovanštině ostatní. V kontextu českém skloňují se způsobem českým; na př. sg. instr. s *Kostomarovem*, s *Puškínem* atp., *-ovým*, *-iným* jest nemístné napodobení způsobu ruského.

2. Plur. nom. masc. *-oví* bere se substantivně pro úhrnné pojmenování příslušníků a zvláště rodiny toho, kdo je míněn jménem základním; na př. *kovářovi*, *Novákovi* atp. = členové rodiny, jejíž otec jest nebo byl *kovář*, *Novák* atd. Metonymicky rozumí se pak týmž jménem také obydlí, statek atd. takové rodiny. Sklonění jest podle *králův* atd., ale pojetím substantivním vyvinuly se tu některé tvary jmenné přes meze vzoru vytčeného. Zejména:

gen. *-ů*; na př. u *kovářů*, u *Nováků* atp.; tvar ten je stejný s gen. *chlapů*, *oráčů*, ale rozdíl živě cítěn je v tom, že se sdružuje s nom. adj. *kovářovi*, *Novákovi*, nikoli s nom. subst. *kováři*, *Nováci* nebo *-ové*; dial. jest *-och* místo *-ových*: *céra Formánkoch*, chlapeč *Formánkoch* BartD. 27 (záhor.), srov. zde dále dat. *-om*; tento pl. gen. *-och* pak bývá také místo sg. nom. masc. *-ův* a portí fem. *-ova*, neutr. *-ovo*: *Formánkoch*, *-ova*, *-ovo* t.;

dat. *-ovóm*, *-ovuom*, *-ovům*; na př. nebudeť poč k *laufedovuom* ChelčP. 185^b, (legata) až do kostela před Tejnem přivedli a potom k *Slonowuom* Let. 465, k *Strakovům*, k *Vaničkovům*, k *Novákovům*, k *sládkovům*, ke *kovářovům* atp. Dobr. Lehg.² 200, ČČMus. 1861, 388, Šemb. 27 (vých.-česk.) a Us.; — zkrác. *-ovom*: doudl. *Mjichalovom*, *šefcovom* Kotsm. 22; — staž. *-om* (m. *ovým* nebo *-ovům*): k *Novákom*, *Strakom*, *Čermákom*, *kovářom* Šemb. 27 (vých.-česk.) a Us.;

instr. *ovy*; na př. *kovářovi* jsou až za *Novákovy* Us. (vedle *-ovejma*).

3. V grammatikách stol. XVII. a XVIII. vyskytují se při těchto adjektivech také tvary jmenné odjinud málo neb nikterak nedosvědčené. Na př.: sg. vok. *-ove*, synu *Dawidowe* Jandit. 58, vedle *-ový*; — sg. instr. *-ovem*, *Dawidowem* Rosa 111, Dolež. 57 v. *-ovým*; — pl. gen. *-ovů*, *Dawidowů* Rosa 296, Dolež. 57

v. -ových; — pl. lok. -ovech, Dawidowech Rosa 296 (pro všechny rody), Dolež. 57 (pro masc. a neutr.). Jsou to patrně mylné domněnky theoretikův: ti znamenají, že vedle tvarů vulgarních gen. -ovýho, dat. -ovýmú atp. jsou tvary náležité gen. -ova, dat. -ovu atd., opravují tedy jazyk a usus své doby směrem tímto, ale při tom vykračují z mezí a sestiojují také tvary na pohled starožitné ale vskutku nebývalé neb aspoň pro dobu pozdější nedosvědčené. Theoretikové XVII. a XVIII. stol. sestiojují takové tvary, aby měli paradigma úplné: nom. -ův, gen. -ova atd., a tedy také vok. -ove atd. Vodítkem jim byla při tom analogie. Není nemožno, že podobným tlakem vznikly také tvary plur. instr. -ovy, dosvědčené nahoře několika doklady z XV. stol.

4. Z adjektiv sem patřících vyvinuly se některé ustrnuliny, t. j. výrazy, ve kterých se zachoval význam přivlastňovací, nikoli však povědomí tvaru, který se nemění, i když by se podle grammatického rodu a pádu měniti měl.

U Jindř. Hradce říká se: Bartošů Karel, Bartošů Marie, Bartošů vědro Šemb. 14; t. j. tu ustrnul o masc. -ů = býv. -óv pro všechny rody.

Téhož původu, z masc. -óv, jsou hojná příjmení -ů, na př. Tomášů, Tomšů, Janků, Havlů, Macků, Matějů, Machů, Antošů, Petrů, Vítků atp. Jména tato skloňovala se náležitě, pokud se v nich znamenal význam přivlastňovací; na př. k nom. Šimon Kašparuo KolCC. 2^b (1543), KolČČ. 31^a (1550) a j. (někdy nazývá se táž osoba také jen Šimon Kašpar, na př. KolCC. 14^a z r. 1550) jest gen. akk. pana Šimona Kašparowa KolCC. 2^b (1542), instr. před Šimonem Kašparowým t. 6^a (1542), k nom. Václav Matieguw KolEE. 230^a (1705, jinak též Václav Matiegka t. 231^b z r. 1708) je dat. Václavovi Matiegowimu tamt. atd. Ale povědomost, že jsou to adjektiva přivlastňovací, znenáhla mizela, příjmení tato a zvláště ně. -ů odloučila se od řečených adjektiv docela, a poněvadž není jiného vzoru skloňovacího s nom. sg. -ů, ustrnula v tvaru -ů pro všechny pády; na př. s Václavem Antošů šla sma Wint. 56 (z r. 1585), Martin Machů koupil. . KolEE. 399^b (1694), stal se šacuňik na chalupu Martina Machů t. 341^b (1729), Martinovi Machů t. 342^a (1729), doktor Tomášů, gen. doktora Tomášů, instr. s doktorem Tomášů atd. Us. Skloňování nejnověji žádané nom. Tomášů gen. pana Tomášova atd. je nevhodná novota theoretická; kde potřeba sklonění naléhá a jazyk bez intervence theoretiků jí hovi, bře se místo příjmení -ů jméno jeho základní a to se skloňuje, na př. k nom. Šimon Kašparuo KolCC. 1^b (1543) je dat. témuž Šimonu Kašparowi t. 14^a (1550), k nom. Tomášů klade se instr. s Tomášem atd. Us.

Dále jest -ovo, -ino, t. j. ustrnulý nom. neutr. sg., obyčejný v Čechách jihozápadních; na př. sládkovo syn, sládkovo dcera,

sládkovo pole Šem. 13, pastýřovo syu Erb. čís. 35 (domažl.), souseďovo zahrada, do souseďovo zahrady, v souseďovo domé, souseďovo děti, k souseďovo lukám, na souseďovo polích, se souseďovo chlapci, matčino bratr, od matčino sestry, s matčino bratrem, na matčino polích atd. (příklady od p. K. Skály). Příklady z doby starší: ta královna trzpařkowo zemi mějieše TandZ. 176^a; i ohláši se hned jestřáb: „Jsemť orlowo jediný dráb“ RZvřf. (z r. 1528, jestřáb).

V nář. valašském jest ustrnulé *oj*, na př. chlapec Tomečkoj, Marýna Mečíčkoj, pole susedoj, potkál sem kmotřenku Zysákoj, šel z Marýnú Macháňkoj BartD. 70. V nářečí tom je přivlastňovací zájmeno *můj, tvůj, svůj*, nikoli *můj* atd., possessivní výrazy Tomečkoj, susedoj atp. nemohou se tedy vysvětlovati analogií podle vytčených zájmen, jako se vysvětluje strejčkůj podle *můj* atd. Podobá se, že je to ustrnulý nom. plur.: v témž nářečí říká se *Polánkoj* atp. místo *-ovi*, na př. kde tu bývají Polánkoj? BartD. t., a tento tvar ustrnul. Plural, který mívá jindy význam jména rodinného, vzat tu za possessivum a v tom významu ustrnul; analogon neobyčejné té změny ale s jiným tvarem pluralu je v nář. březovském: tu je z příjmení *Šimek* plural významu rodinného *Šimké*, a podobně *Janké* (Janek), *kovaré* (kovár) atp., na př. kde tu bývají Šimké; tento plur. *-é* ustrnul a říká se také: boř sem u Šimké, u Janké atp., to je Ozeř Šimké, Dorka Janké, Jura kovaré atd.

V nář. záhorském jest ustrnulé *-och*, již jen v řeči lidí starých, kteří říkají: céra Formánkoch, chlapeč Formánkoch, mynářoch BartD. 27, místo obyčejného v témže nářečí *-ůj*. Je to beze vší pochyby z pl. gen. *-ových*; říká se: Novákových (*-ovejch*) louka Us., čeledín susedových BartD. 37 (slov.), a stažením toho vzniklo *-och*, jako se říká k Novákom místo *-ovům* nebo *-ovým* (viz zde č. 2).

5. Fem. *-ina* je ve jménech místních jako jest stč. *Žřčina-ves*, *Zřicina ves* KosmA. 2, 27, *Srczynawez* Kosmt. tamt., villa *Zirczinaues* Kosm. pokrač. 1130; k tomu byl sg. dat. lok. *-ině-vsi*, in capella *Zirczinewfi* Kom. pokrač. 1131, k *Palfiniewfy* KolČČ 80^b (1547); a z toho pak sg. nom. *-iňo-ves*: *Pašiňoves*, z *Palfiniowfy* KolEE. 31^b (1628) a j., *Vitiňoves*, *Jičiňoves* v. *-ině-ves*.

b) Číslovky *desater* atp.

Sem patří číslovky druhové *-er, -era, -ero*. Mívají v jazyku starším sklonění jmenné v sing. ve všech pádech (pro vok. není příkladu), — v du. jich není, — a v plur. nom. a akk.; časem ho však ubývá a ujímá se sklonění složené: *-erý, -erá, -eré* gen. *-erého* atd.

Sg. nom. (akk.) masc. -er: cztwer hod Štit. uč. 137^b, cztwer obyčej ŠtitMus. 71^a, cztwer stav Alb. 35^b, pater lid t. 90^b, ffefter květ ŠtitMus. 80^b, ffefter jest obyčej t., fedmer zlý duch Štit. ř. 138^a, ofmer jest lid Alb. 89^a; -erý: ofmery lid ML. 57^b, desaterý počet Vus. Jg.; nč. desaterý stav Us. spis. i ob., v usu spisovném někdy archaist. desater. — Fem. -era: fedmera věc Alb. 105^b, sedmera ohavnost Br. Přísl. 26, 25 a j.; -erá: desaterá barva Rosa Jg.; nč. -erá, v jazyku knižném též -era. — Neutr. -ero: ze mne bude kněžstvo patero ale brzo zhyne cztwero DalC. 6, ffeftero rozdělení ŠtitMus. 66^a, ofmoro blahoslavenství Modl. 120^a m. osmero, dwanáctero pokolení Br. Ex. 28, 21 atd., sedmero složení (ve mlýně) Us. Jg.; nč. -ero, Us. ob. -eré, -erý.

Sg. akk. fem. -eru; cztweru věc Alb. 104^b, pateru ctnost HusPost. 36^b, máme fedmerv příčinu Štit. ř. 202^a, pro fedmeru věc ŠtitMus 55^b, čtveru neslechetnost Br. Jg. atd.; nč. desateru i -erou věc Us. spis., -erou Us. ob.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -era: z toho cztwera Štit. ř. 132^b, vedle počtu dwanáctera pokolení Br. Ex. 24, 4; — -erého: prostřed cztwereho zvířat EvOl. 190^a, ze cztwereho dřívie Mand. 3^a, z toho fedmereho ŠtitOp. 6; nč. desaterého Us., -era archaismus v jaz. knižném. — Fem. -ery: ze cztweri věci Mat. 49; ot ffeftery věci Alb. 80^a, podlé fedmery věci Štit. ř. 202^a, z fedmery svátosti Alb. 38^b atd.; nč. desateré práce Us., -ery archaismus v jaz. knižném.

Sg. dat. masc. neutr. -eru: k tomu cztweru čím blíže budem Štit. ř. 182^a, ku pateru lidu Štit. uč. 144^a, Štit. ř. 206^a, dewateru pokolení Ol. Num. 34, 13, defateru božiemu přikázání ŠtitMus. 68^a, dwanácteru pokolení Br. Num. 34, 13; nč. desaterému stavu, sukpu Us., v jazyku knižném někdy archaisticky -eru.

Sg. lok. masc. neutr. -eřě -eře n. -eru: v jeho přikázání defaterze Štit. nč. 62^a, wdefaterze přikázání t. 133^b, o pateru lidu Alb. 90^b, o ffefteru činu Štit. ř. 236^a, o defateru přikázání ŠtitMus. 68^a atd.; -erém: na cztwerym placení KolŮČ. 356^a (1564), v desaterém přikázání Hád. Jg., která rodívala po fedmerém Br. Jer. 15, 9 atd., nč. -erém.

Sg. dat. lok. fem. -eřě, -eře: sv. Jiří krále cztwerzye věci naučil Pass. 226, ke cztwerzye věci Alb. 104^a, ve cztwerze věci Štit. ř. 239^a, Štit. uč. 121^a, w fedmerzye svátosti Modl. 119^a, Alb. 95^b, protiv fedmerze svátosti Štit. uč. 134^b atd.; nč. desateré práci atd. Us.

Sg. instr. masc. neutr. -erem: těla cztwerem budú slavným darem obdarována Štit. ř. 182^a, budú tiem cztwerem obdarováni t., cztwerem činem můž býti člověk pyšen Štit. uč.

133^a, živi mohú pomoci umrlým cztwerem činem t. 156^a, toť dewaterem přicházic činem Štít. ř. 237^b, dewaterem umem ŠtítOp. 46; -erým: cztwerym obyčejem HusPost 19^b, sľeťterym obyčejem ŠtítMus. 64^b, dewaterym obyčejem t. 68^b atd., nč. -erým Us. — Fem. -erú, -erau, -erou; odchylka žádna, poněvadž v sklonění složeném jsou koncovky téhož znění.

Pl. nom. masc. -eři: že sedmerzi jsú manželé ŠtítMus. 18^b, ofmerzi křestané Lobk. 127^a; -eři: devateři kurřítové Kom. Jg.; nč. -eři Us., v jazyku knižném někdy též -eři. — Akk. masc. a nom. akk. fem. -ery: cztwery lidi HusPost. 35^b, cztwery peníze KolČČ 22^b (1552), jeli jsme čtwery i patery hony Pref. 52, jmám cztwery škorně Hrad. 124^a, dvěře sđ cztwery Mand. 33^a, patery knihy Mojžiešovy HusPost 56^b, patery šaty Br. Gen. 45, 22, (kostel) od nás byl asa hony sedmery neb ofmery Lobk. 27^b, knihy devatery (Všeřd): -eré: čtveré šaty Rosa Jg., šesteré šaty Us. Jg.; nč. -eré Us. a BartD. 116 (laš.), v jazyku knižném též -ery. — Neutr. nom. akk. -era: cztwera vrata AlxB. 4, 11; -erá Us. nč., v jazyku knižném též -era.

Pl. gen. lok. -erých, dat. -erým, instr. -erými, vesměs tvary sklonění složeného. Tak z pravidla. V EvOl. psáno: anděli stáchu okolo thronu y štarczow y šftwerz zwyrzat 191^a, šftwerz nějakým omylem. V KolČČ. jsou doklady pro pl. instr.: s dědinau patery honczy položenými mezi . . . 158^a (1555) a 251^a (1556); na pohled je tu starožitný jmenný tvar *patery*, ale spíše je to výraz ustrnulý srov. pl. instr. hotovy penězi v § —.

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

Sem patří též adjektivie *některý, kolikery, veškeren* atp., pokud mají tvary jmenné. Na příklad

některý, sg. gen. fem. -ery: jal se nyktery částky v zemi prositi Pulk. 120^a; pl. akk. masc. -ery: (bůh) bude nyktery súditi DalC. 98, žádáše nyktery divy viděti Hod. 42^b;

koliker atp., sg. nom. neutr. -ero: několikero sprežení volův Vel. Jg., na tolikero Jg.; pl. akk. -ery: niekoľikery hony Lobk. 31^b, kolikery hodiny Jg., několikery brylle Kom. Jg.;

veškeren atp. má v dokladech starších sg. nom. -eren, fem. -erna, neutr. -erno: šlojëřek wfleczeren Hod. 50^b, veškeren čas Vel. Jg., všecheren neduh Jádr. Jg., (Maria) wfleczkerna túhú svade Hrad 72^b, jsem wfleczkerna v jeho milosti Kat. 96, wfleczkerno jest přěstalo Hrad. 60^a, proň wfleczkerno potupili t. 48^b, když jest wfleczkerno přěvfšil Kat. 100, — a plur. nom. (akk.) -erni, -erny, -erna: to jsú wfleczkerny viděli Hrad. 22^a, až se wfleczkerny užasú Kat 174, jini wfleczkerny Hod. 39^a, wfleczkerny k sobě přichýle Hrad. 13^a, wfleczkerny lidi Hod. 81^b, božský hlas jě

wfleczkerny ohromil t. 38^b, welfkerna dokonanie sem zawrhla Kat. 96 atp. V pádech jiných přívěsku *-keren*, *-ckeren* při *veš* nebývá. — V nč. je slovo toto jen v jazyku knižném a je tu sg. nom. (akk.) masc. *veškeren*, fem. *-era*, neutr. *-ero*, akk. fem. *-eru*, plur. nom. (akk.) *-eři*, *-ery*, *-era* Jg., a také sg. *-erý* atd. a plur. *-eři* atd. Jg., veškerý prodej MalýAmer. 6, 28, veškeré vojsko Kram. Jg.

2. Neutrum *-ero*, pojato za subst., zachovává tvary jmenné nejvíce a může je míti i v pádech, kde atributivní *-er* má tvary jen složené. Na př. *patero* dítek, *desatero* božích přikázání, gen. *-era* atd., sg. instr. s *paterem* dítek, s *desaterem* přikázání, plur. tři *Desatera* (t. j. třikrát text *desatera* božích přikázání), pět *Desater* atd.

c) Číslovky *desát* atp.

Sem patří číslovky řadové *čtvrt* (čtvrtý), *pát* . ., *desát* . ., *dvacát* . ., *sedm* (sedmý), *osm* . . atp. Mají tvary jmenné jen ve spojení se *sám* a *pól*, ve výrazích *sám desát*, *pól desáta* atp. Časem však proniká sem sklonění složené. Příklady:

sg. nom. masc. *sám desát* atp.: pan Albrecht jel na voze sám čtvrt (t. j. tři jiní a Albrecht k nim čtvrtý) Jar. 67, kterýžto (purkmistr) sam čtvrt jednoho odsoudil Let. 741, král sám šest se tůláše DalJ. 109 rkp. V, Čech by sám sedm na téj hoře t. 2 rkp. V, má sam sedm přísabati Řád pz. 35, t. 36, svú nevinu má pokázati sam sedm t. 34, aby tu mohl sam desát za sto let živ býti Háj. 104^a, aby Samtřýdeat přišel t. 293^a; *sám desátý*: by Čech sam sedmy na téj hoře DalC. 2, sam sedmy Pass. 409, sam šestynadczť DalC. 89; — pro neutr. *samo desáto* není dokladu; — fem. *sama desáta*: (matka) jmá tú cestu sama desáta jíti DalC. 12 (lze čísti také *desátá*); *sama devátá*, Suš. 127 atd.;

sg. gen. masc. neutr. *pól desáta*: pol cztywertha komára Mast. 150, puol cztywta lána list. JHrad. 1384, puol cztywta léta Kruml. 124^a, puol cztywta sta Mand. 44^b, půl čtyrta leta Beck., 1, 87, puol pata lokte Mand. 4^a, půl páta sta Nejedly Gr. 207, puol pata nadfte honów Krist. 73^b, pol šesta Štit. list. 1373, půl sedma lokte Let. 999, půl desáta zlatého Us., polgedenaczta sta list. Vrat. 1398; *pól desátého*: za půl čtvrtýho dne Beck. 1, 553, nč. -ta, někdy ob. -týho, dial. půl štyrta lokta, půl páta groša BartD. 70 (val.) a j.; — fem. *pól desátý*: puol cztywty mile Frist. 271, puol pati nadfte mile Krist. 35^b, pól šesty kopy Štit. list. 1373, puol sedmy kopy Pr. pr. 249, t. 253, puol dewaty piedi Lobk. 109^a, puol desáty kopy list. JHrad. 1384, puol desáti neděle Trist. 238; tvar *-té* zúžený v *-tý* v textech starších píše se stejně jako *-ty*, nelze ho tedy

postihovati, byl-li také v době starší; nč. půl desáté ob. půl desátý mile, v jazyku psaném někdy také desáty;

sg. dat. masc. neutr. *pól desátu*: k půl čtvrtu zlatému NejedlýGr. 207, k půl pátu stu atd. Us., zřítka *-tému*;

sg. lok. masc. neutr. *pól desietě, -átu*: w puol cztwrtie létě po její smrti Otc. 494, po puol cztwrtu sta (sic) letech Mart. 14^b, korec pšenice po puol čtvrtu groši Let. 359, v půl pátu dni NejedlýGr. 207, po půl desátu zlatém Us., dial. po půstvtu, desatu rýnském BartD. 21 (zlin.), po půl štvrtu, sedmu, osmu groši t. 70 (val.); v nár. val. je také *-ě*: po půl sedmē, osmē groši t.; — po půl šestém roce Us.;

sg. dat. lok. fem. *pól desietě*: tři (cechy) po puol cztwrtie puole (t. plátna) KolČČ. 76^a (1568); *pól desáté*: o půl desáté hodině Us.;

sg. instr. masc. neutr. *pól desátem*: s puol šestem stem list. JHrad. (ok. r. 1400, J. Kaňka v progr. Jindř.-Hrad. 1886 str. 18), s půl šfestem zlatým NejedlýGr. 207, s puol osmem stem list. z r. 1396 (Výb. 1, 1037), nč. před půl desátým rokem Us.

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

1. Také řadová číslovka *prvý* mívá tvary jmenné, ale nikoli ve spojení se *sám* a *pól*, nýbrž ve rčeních jiných, totiž: v *prvo*, w *prwo* presertim Lact. 247^a; s *prwa*, s *prwu*, na př. f *prwa* a principio ŠtitPař. 70^a, Ol. 1. Par. 17, 9, *šprwu* Hug. 188, osel se *šprwu* bránieše NRada 995, nč. z *prwu* Us.; *prwa počátka*, na př. f *prwa* poczatka a principio Ol. Ezech. 36, 11, ot *prwa* fwyeta poczatka Hod. 81^b atd., ot *prwa* poczatka světa Zrc. 7^b, z čehož je nč. *prvopočátek*.

2. Řadová číslovka *druhý, -á, -é* je patrně adj. *druh* = alter, alius. Adj. *samodruhý* = selbander, já samodruhý = já a žena Zlob. Jg., život *samodruhy* MudrC. 47^a, žena *samodruhá* = těhotná atp. činí pravdě podobno, že bylo i rčení *sám druh*, ale dokladu pro to nemám. Rčení *půl druha* atd. je známo v jazyku novějším: půl druha listu ČCMus. 1882, 515, za půl druha roka Kulda 1, 187, puol druhem stem zlatých Koz. 397 atd., pů druha, po pů druhu groši BartD. 21 (zlin.), půl druha groša, po půl druhu t. 70 (val.) atd.; texty starší mají *pól druheho* atd., pol *druheho* ODub. 52, Mand. 32^b, širě puol *druheho* loktu Ol. Ex. 25, 10, výsost jest na poldruhe šlépěje Kruml. 71^a, puol *druhe*^o dne KabK 21^a atd., pozdější *puol-druha, půl-druha* vzniklo tedy bezpochyby analogií podle *pól-desáta* atd. Srov. nč. ob. novotvar *půl-třeta* za stč. *pól-třetieho* v § —. Naproti tomu má starý usus tvary jmenné ve výrazech vyslovu-

jičieh vzájemnost: *druh druha, druh druhu* . . . , fem. *druha družě* atd.; na př. *druh druha chce přetráviti Štít. uč. 90^a, druh druha tlačzie JidDrk. 41, druh druha sě tona lapá AlxV. 1811, ande druh druha dosiehá t. 1815, prav to každý vás druh druhu Mast. 116, šlic mezi sebu druh druhu své krmě Ol.Esth. 9, 19, tehda druh druhu odpovědě alius ad alterum Ol. 1. Reg. 10, 12, chtě druh druhu býti škoden AlxB. 2, 2, druh druhu koně přidává AlxV. 1400, počechu sě druh k druhu smieti DalC. 5, druh o družie nevědieše a druh ot druha tajieše Hrad. 61^b, geden na druha neukazuje ani sě druh druhem omlávajě list. JHrad. 1388, druh przied druhem běžechu t. 27^a, ande druh przied druhem spějiu AlxM. 4, 19, druh před druhem se tiskniechu Baw. 263, jakž druh sě sdruhem srazi AlxV. 1580, tak sě ty barvy leskniechu druha przemo družie Kat. 134, druha proti družie pometány budete altera contra alteram Ol. Am. 4, 3, (panny) druha druhu sě vzlibachu Vít. 6^b atd. Že fem. psané druha druhu čísti jest druha druhu a ne *druhá druhú*, vysvitá z analogického masc. *druh druha* atd.*

d) Adjekt. zájmenné *však*, -a, -o atp.

Sem patří adjektiva utvořená ze kmenů zájmenných, na př. km. *všako- všaka-*, z pův. všě-k-, km. *jako- z je-ko, tako- z tō-ko-* atd.

Jmenné akkusativy sg. neut. těchto adjektiv jsou v četných adverbích -ko, -k-, na př. *tako, tak, jako, jak, stč. kako, kak, však, kterak, tolik* atd.

Příklady jiné jsou mi známy při adj. *všaký*, totiž sg. akk. masc. ve rčeních *na však čas, na však den, na však večer*, na př. na wfak czas Štít. uč. 96^b, t. 149^a a j., Brig. 55^a, na wfak čas Štít. ř. 133^a, na však čas ŠtítV. 38, k najposlednějšiemu dni súdnému beze všeho počkáníčka na wfak den běžime Štít. ř. 111^b, na wfak den Kruml. 276^b, Otc. 454^b a j., Brig. 21^b, Mand. 12^a, na wfak den quotidie Rúd. 27^b, Koř. Mat. 26, 55, na však den ŠtítV. 30, t. 47 a j., na wfak večer nového manželstva hledachu DalC. 2; vedle toho též *na všaký čas, na všaký den*: na wfaky czas Štít. ř. 223^b, na wfaki den HomOp. 154^a, na wfaki den ŽKlem. 44, 4, na wfaky den Hrad. 82^a, na wfaky den Štít. uč. 33^a, Kruml. 180^a, Comest. 11^a, Otc. 297 a j.; — fem., psané: na wfaku neděli Štít. uč. 10^b, na wfaku chvíli Brig. 187^a, na wfaku hodinu t. 120^b muže býti tvaru jmenného *všaku* i složeného *všakú*; — pro neutr. dokladu tvaru jmenného nemám; tvaru slož.: na wfaké léto ŠtítOp. 146;

a při neutr. *koliko, toliko*: sg. nom. akk. -o, toliko tůh pojměvši Hrad. 59^b, kolyko jest dní ŽWittb. 118, 84 atd., — lok. -ě, w kolyceze dnech (atrakcí) Alb. 8^a, po nyekolicie dnech

Pass. 432, po nyekolicie časiach t. 289, instr. -em, nyekolykem pomoci Štit. nč. 140^a, než by je (peníze) nyekolýkem po málu rozdal t. 141^a.

e) Participia *nesl, nesen, znám, -a, -o*.

Sem patří participia kmene tvrdého. Tvaru jmenného mají bývati ve funkci doplňkové, jak uči skladba. To se zachovává bez výjimky v nominativech part. -l ve výrazech perifrastických *nesl jsem* atp.; všude jinde pronikají tvary sklonění složeného vic a více.

Sing. nom. (akk.), *nesl, nesen, znám, -a, -o*: ukázal se umrl Brig. 187^a, (Mojšieš) jest měl v ruce obkliczen zákon BrigF. 52, tak bychom měli jazyk rozvazan HusPost. 149^b, o kterém pfano stojí Háj. 112^b, máme to psáno Us., prohřešení mé známo sem učinil ŽWttb. 31, 5 atd. dosud ve výrazech: (*já*) *jsem nese, nesen, znám, -a, -o* atp.; podle sklonění složeného -ý: Břetislav maje lid shromáždiený žádal Háj. 113^b, pro tebe sem byl člověkem učiněný, mrfkaný, trním korunovaný, na kříži powěffený BilB. 88, zařtavená jest rána BilD. 484, to jablko bylo kradený VesA. 132^b atp. Part. -n a -t mají v nářečích ob. v masc. a fem. tvary obyčejně složené -ý (-ej), -á, Us., BartD. 21 a j., v slc. též neutr. -é: nesené, bité.

Sg. akk. fem. -u: tu truhlu prziwracenu nalezneš Pass. 413, znamu si učinil moc tvá ŽKlem. 76, 15; nč. -u někdy v jazyku knížném, jinak -ou.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -a: Rubína nalezše umrla Pass. 158, (Nero) jeho (Patrokla) umrla vědieše t. 300, Ježíše umrla nalezá Krist. 103^a vmrla Arona Ol. Num 20, 30, špafena mě učiní ŽWttb. 3, 7 a j., (Maria) toho (Ježíše) otnelfena mněla Hrad. 28^b, (král) Ochoziáše před se przyuedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9, nikdy jsem neviděl spravedlivého opuřtena HusE. 1, 437, měj mě omluvena HusPost. 116^a atd., Us. spis. namnoza dosud tak; z toho ustrnulé -a v případech syntakticky neoprávněných, na př. (bóh) duše chudých špafena učiní ŽWttb. 71, 13 atp., a z tohoto odchylkou další -á v jazyku skleslém: Kristus nás špafená učiní Beck. 2, 211, sv. Pavel všecky špafená činí t. 2, 24, nevědomost může nás omluvená učiniti VesA. 251^a; podle sklonění složeného -ého: Jaromír nalezl bratra již do kláštera přinelfeného Háj. 112^b a j. — Fem. -y: (dievky) mne (Šárky) řwazany tuto odběhú DalC. 13: nč. z pravidla tvar složený -é.

Sg. dat. masc. neutr. -u: nelze beze krstu řpaffenv člověku býti HusPost. 110^a, nelze jest člověku býti vyčiffieny od hřechu t. 76^a a j., neníť malá věc boha odlučenu býti ŠtitV. 101 atd., často ve vazbách dat. cum inf. a v jazyku spisovném dosud; tu ustrnulo -u také pro fem. a pro plur.; význam tvaru

-u se zatemnil a Dolež. 81 miní, ve řeči „žádám milovánu býti“ že milovánu jest místo milovaně t. j. osobů.

Du. nom. akk. masc. -a (proti du. chlapy, jenž jest novotvar podle syny): (ona dva) za umrla ležiesta AlxV. 1583, dva synové vmrzela Pulk. 154^a, ona (dva) drzana bieľta Ol. Gen. 40, 4; — fem. neutr. -ě: (tě matcě) netahle ľta sě k sobě přituliti Pass. 278, (ruce) bieľta fie wytahle a noze ľkloniele (sic) BrigF. 58, (ruce) ľkrzenule že nemohle ku prsem býti přiložení t. 61, by oči jeho byle zawazanye Pass. 301, (otec) svoji dvě dceři pokrfezenye nalezl t. 282, ani jeho rucě viec budeta k svázaní poskytenye t. 305, kak sta rucě proklanye Alb. 40^b, jenž odewrzyenye máš uši Pror. 32^a, tvoji nozě nejsta svazky stieženye Ol. 2, Reg. 3, 24, tě (dščě) budeta ľpogenye t. Ex. 26, 24, nesa dvě dľftie popľanye t. 32, 15, kterak jsta jeho rucě probytye Modl. 169^b.

Pl. nom. masc. -i — fem. -y — neutr. -a. Ús. spis. z pravidla tak a dosud; v usu obecném jest odchylkou syntaktickou neutr. nesly m. nesla, a pass. neseny, známý (-ý zůz. z -ě) atp. pro všechny rody.

Pl. akk. masc. fem. -y: již iati vedli ny captivos duxerunt nos ŽGloss. 136, 3, yati ŽWittb. t., do Prahy jě ľwazany poslachu DalC. 85, ty jistě jinde pochowany nalezneš Pass. 400, užřite bohy na plecí nolfeny videbitis deos portari Ol. Bar. 6, 3, muže nalezechu (ženy své) poyaty a zeymany ductas esse et captivas t. 1. Reg. 30, 3, znamy s' mně učinil cěsty ŽWittb. 15, 11, (buoh) ty věci lidem znamy činí ChelčP. 136^a, buoh chtěl jest v svém písmě napľana mieti tato slova ŠtitPař. 1^a, znaama učinili slova má Pror. 72^a atd.; ně. v Ús. spis. často dosud tak, ovšem vedle -ě, -á, v usu obecném -ý jako v nom.; — neutr. -a: buoh chtěl jest v svém písmě napľana mieti tato slova ŠtitPař. 1^a.

Participia zpodstatnělá, na př. Hýřil, Doležal, Pršala atp., svlékají se sebe povahu participií a mají příslušné sklonění jmenné veskrze.

f) Adjektiva ostatní vzoru *dobr*, -a, -o.

Zde shrnujeme adjektiva *ostatní*, která jsou mimo skupiny již probrané. Tvary jejich jmenné jsou v jazyku starším hojnější než v novém a bývají v doplňku, ve výrazech adverbialních a zpodstatnělých, a dilem také v přívlastku, jak o tom učí skladba. Zde jde o stránku jejich tvaroslovnou, kterou chceme dosvědčiti nejprve podle pádů, a pak podle některých adjektiv jednotlivých.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

Sg. nom. (akk.) masc. *dobr*: (beránek) není ještě k jedení dobr Comest. 67^a, sluší ten ostnec tvrd učiniti a také oštr Štít. uč. 99^b, tam ijeden chud není ani flep ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtítMus. 57^a atd.; — fem. -a: plna sem bolesti Hrad. 54^b, má nám pravda mijla býti Štít. ř. 95^a atd.; — neutr. -o: nebylo fyln to rámě ŠtítMus. 92^a, srdce žijwo jest ChelčP. 142^b, on tu své gijšto měl KolČČ. 181^a (1553), aby měla czifto srdce od kochání v tomto světu (BrigF. 17, (Čechové) vše zbožie obeczo jmějiechu DalC. 2 atd.; sem patří také jména zpodstatnělá -sko: Milévsko, Boleslavsko, Hradecko, Rakousko, Rusko atp.; a dále adverbia -o, jež jsou sg. akk. neutr. adjektiv sem patřících: málo, mnoho, brzo, blízko, daleko, vysoko atd.; a stejné tvary ve výzích předložkových: na-levo, na-pravo, blud na yawo vynide DalC. 90, za gito t pravi tobě BrigF. 68, za často Us. a BartD. 21 (zlin.), prodáš obilé na stojato, na ležato t., kúpiš ovoce na syrovo, na sucho t. atd.

Sg. vok. tvarů jmenných nemá, doklady tu někdy uvozané jsou omyly. Uvozují se na př. ze ŽWittb. vok. převyšoce, přēsiline Šafař. Poč. 52, ale v orig. jsou to adverbia altissime, potentissime, psaná prziwifoczie 9, 3 a prziwifilnye 44, 4; myloštywe bože Pass. 592 jest místo milostivý: ve verši: o lenofity ma przemnoho Dět. Jež. 3^a (rým: koho) je přemnoho adverbium.

Sg. akk. fem. -u: viera tě (Marii) zdrawu učiní Hrad. 46^a, lépe jest svú dědinu puftu jmiati DalC. 83, ciesař ob welku nocz Brěcislava pozval bieše Pulk. 71^b atd.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -a: (Maria Magd.) když mrtwa (t. Ježíše) nenadjide mortuum Hrad. 29^a, (Vršovici) Mezku fylna uzřechu DalC. 34, (dva synové) otcě nemoczna zastúpista t. 70, proč mě bůh stvořil flepa, chroma Alb. 90^b, ML. 59^a, ktož svého pokoje neučiní fwata Štít. ř. 200^b, šlechtnost učiní ho (člověka) přimlwna, k uslyšení snadna a měkka a snadně přístupna, sdíelná všeho, což má, vesela a skrovně kratochvilna, věrna a tovarišna Štít. Rozb. 145, mohu kohož chci bohata učiniti BrigF. 23, chceš milofitiwa k sobě boha mieti NRada 1106, od ftara dawna Štít. ř. 68^a, Lobk. 28^a atd., do fludna dne Levšt. 151^b; sem patří též genitivní tvary -a v předložkových výzích adverbialních: z cela, z daleka, z blízka, z čista jasna, z nenáhla, z ticha, docela, do plna ChelčP. 51^b, do naha t. 77^a, peníze dočifta utratil Br. Gen. 31, 15, od malička, od dávna, za živa atp., vyšlapuje si z hrda, z pyšna BartD. 185 atd. — Někdy je tu tvar -u, a to ve výzích adverbialních právě dotčených. Adjektiva *cěl* a *mlád* jsou kmene -u, jejich genitivy *cělu*, *mladu* jsou tedy podle sklonění vlastního, v. § —. Vedle toho

jsou však také genitivы -u z adjektiv -o, tedy novotvary, na př. z-dětinu, v junosttvě bydle zdycetynu I.Mar. 14, z-novu, z-prvu do nahu BartD. 70 (val.) — Sg. gen. fem. -y: od weliky noci Pass. 162, až do weliki noczi Mat. 49, té dievky nikdy žádný nevidal huiewiwi Krist. 5^a, ižádné mněnie mdly v něm viery neučinilo ŠtitMus. 83^a, (myl nemádrá) brání se bohu aby bázeň boží pokorny jie neučinila t. 77^a, nie tak zjevny nečiní pravdy jako upriemé pravenie Hus. 1, 256, ať já jie neoblúpím nahy ne eam expoliem nudam Ol. OZ. 2, 3 atd.

Sg. dat. masc. neutr. -u: zywu býti jest ŽGloss. Ezech. 16, duchem chudu býti jest, býti pokornu, nehrdu ŠtitMus. 135^b, nesnadno czijftu býti Štit. ř. 87^a, jest pochetno jemu (příteli) mijlu býti t. 4^b; ve výrazích adverbialních: k stáru, po česku, pohostinu, ponenáblu atd.

Sg. lok. masc. neutr. -ě: w zelenye ruka bielá (na štítě) DalC. 73, jenž (dobrota) v takém cyele nebyla i v jednom těle Rúd. 258 (cělo, celek), na wyfoczie super summum ŽWittb. 73, 5, na wyfocie in excelsis Ol. Sir. 22, 21, (Kateřina) uzře na gewie prsten Kat. 62, v noci i dni v-byele Hrad. 123^a; w krat-czye DalC. 34, w fkuorzye t. 30, král jide v-male t. 83, w nahle ChelčP. 160^a, we mnoze i w male t. 204^a, někdo w nowě pojał ženu Br. Deut. 24, 5, nezahyneš w nahle t. 28, 20, šli po fuffe t. Ex. 15, 19 atp.; sem patří hojná adverbia -ě: dobře, zle, pilně, nově, lze, tuze, sladce atd., gijfte Štit. ř. 19^b, všeko s' mijle trpěl t. 162^b atd. — Někdy je tu tvar -u, dílem podle sklonění u-kmenového, dílem přiveden předložkou *po*, která se vázala nejen s lokalem, nýbrž také s dativem (s tímto ve významu secundum a ve smyslu distributivnosti); později zaniklo povědomí vazby s dativem, dochovaná z ní rčení jako na př. počesku berou se za vazby lokalové, a podle toho ujmá se koncovka -u pro loc. také jinde. Na př. po lewu od Damaška Ol. Gen. 14, 15, přešli sú moře po fuchu t. 2. Esdr. 9, 11, w malu dní ŠtitMus. 62^b, w now t. j. v-novu in neomenia ŽGloss. 80, 4, w nowu ŽWittb. t., po fucha Br. Ex. 14, 29 atd.

Sg. dat. loc. fem. -ě: auwech žeł mi (Marii) zywyje jest ostatici Modl. 169^b, k welycze noci Štit. uč. 120^b a j., v sobotu po welyczye noci Štit. ř. 192^a, po welicze noci EvOl. 269^a a j.

Sg. instr. masc. neutr. -em: dwoyduchem operiantur diploide ŽGloss. 108, 29 (w dwoyduchim ŽWittb. tamt.), jenž nad wyfokem postavil mě super excelsa ŽWittb. 17, 34, nad malem panovati ChelčP. 254^b; v adverbích: málem, mnohem, skorem atd. Jsou také doklady: welikem krikem Pass. 326, s newelykem nepokojem AlxV. 2309, chváliti boha hlasem welikém (tak v rkp.) HusPost. 60^b, s welikem hněvem HusE. 1, 255, s biskupskem rúchem t. 397, uprzyemem úmyslem ŠtitMus. 129^a, gedinem slovem Mat. 109, s gedinem pacholkem Lún. list. z r. 1441,

bielem stromem Mand. 11^b, bohatem kupcem t. (Výb. 2, 602), s welikem zbožiem Mill. 10^a, mezi králem Barkú a ginem králem taterfkem t. 5^a, obyczeynem oružím Otc. 28^b, prawem trhem KolA. 1517 a j., právem sobě danem KolČČ. 47^a (1548), mezi Concilium Bazylegfkém a Čechy VelKal. 285, s giftem vědomím KolEE. 69^b (1721). Ale to nejsou tvary jmenné, nýbrž tvary sklonění složeného, a to tvary -ém místo náležitého -ým. Délku -ém zřetelně označují doklady: hlasem welikém z HusPost. a Concilium Bazylegfkém z VelKal.; -é- pak je zde místo žádaného -ý- dílem dialekticky, na př. welikem a ginem taterfkem v Mill. je -é- místo -ý- jako v příkladech: ten gifte král t. 6^a, zvierat czistech i neczistech t. 104^b, k rozlicznem neduhóm t. 20^b, s drahemí kameny t. 20^b atd., srov. I. str. 283, dílem pak je tu maten instr. s lokalem, o čemž v. § —. — Fem. -ú: před welikú nocí (k nom. welika noc); koncovka je tu stejná jako ve sklonění složeném.

Du. nom. akk. vok. masc. -a (proti du. chlapy, jenž je novotvar podle syny): doňadž svě siwa t. j. živa (my dva) AlxB. 1, 42, (Jindřich a Beneš) bezpečna nebiesta DalC. 100, (my dva) wynna cheva býti Pass. 355, (manžely) aby šworna byla ŠtitMus. 22^a, uznamenášta že sta naha Ol. Gen. 3, 7; v Hod. čte se: oba lotry zywy byeshta 51^b, t. j. novotvar živy podle lotry atd., sotva plur. za du. — Fem. neutr. -ě: obě (města, t. Jerusalem a Řím) sta rownye ve zlosti Pass. 307, má rucě plnie darów Hug. 347, oči jich plnye jsta prachu Ol. Bar. 6, 16, vezměte plnye rucě popela Ol. Ex. 9, 8, rucě biešta tiezcie t. 17, 12, uši jich hluffie budeta t. Mich. 7, 16, aby byly měkce ruce ŠtitV. 21.

Du. gen. lok. a dat. instr. nemají dokladů.

Pl. nom. masc. -i: ktož chcete rady slyšeti můžete sěm rady hleděti t. j. rádi Mast. 133 sl., budú nám plny stoly t. j. plní stoli DalC. 20, jich meči szerbywy biechu t. 74, máme dobrého pijlny býti Štit. ř. 27^a, nevšickni (jsme) ftaarzy t. 89^b. — Akk. masc. a nom. akk. fem. -y: zmierzitedlny ułożil jsi dni mé mensurabiles ŽKlem. 38, 6, jězto (přátely) zywy mnieše Pass. 367, neeky jiej cziely navrátil t. 169, učin ny pokorny ... truchly ... zraly ... wzechopny ... fprawedlywy ... trpyelywy ... posluffny Modl. 38^a, činím hriešné nad tě moczny BrigF. 15, fylny je učiním t. 67, ohawny vy učiní dušě má Ol. Lev. 26, 30, ty poklínáčě zziwy užhli t. 2. Mach. 10, 36; aby (dievky) czerstwy a mudry byly DalC. 9, (Václav) plny vlyczye lidí oděných vidieše t. 83, matery praştowlaſy wyběhše Pass. 76, mnohé ženy mnie sé mudry ŠtitMus. 29^a, nejsou jim mé řeči chutny BrigF. 67 atd. — Nom. akk. neutr. -a: ústa hořkosti pylna yfut ŽWittb. 13, 3, kteráž (srdce) jsú cziſta Štit. ř. 293^b atd.

Pl. gen., dat. a loc. nemají dokladů.

Pl. instr. masc. neutr. -y. Za tvar takový bývá pokládáno adverbium *-sky*, na př. pansky, česky atd.; výklad nejistý. Dále jsou některé doklady, ve kterých jsou na pohled tvary *-y*: umyju mezi newinnu rucě moji ŽKlem. 25. 5; omyl, snad slovo nedopsáno, tžž text má 72, 13 mezi newinnými; — že Kristus má hrzieby zzelezny ke kříži přikován býti Kruml. 55^b, omyl stejný; — zaplatil penizy hottowy Kola. 1512, peníze hottowy zaplatil t., s penizy hotowy t., a též: hottowými peníze t.; tu je patrně tvar ustrnulý *-y* ve rčech ustálených. — Fem. *-ami* nemá dokladu.

To je obraz usu staršího podle jednotlivých pádů.

Do nč. zachovány z toho především jmenné tvary, které z podstatněly, na př. veliké *parno* gen. velikého *parna* atd.; pak které jsou ve výrazech příslovečných, na př. *cele*, *docela*, *z čista jasna* atp.; tvary jmenné, které bývaly v doplňku, zachovaly se jenom v jazyku knižném, na př. jsem *zdráv*, *a*, *o*, vidím tě *vesela*, nechei tě učiniti *nešťastna*, vidím vás *smutny*, nelze býti *veselu* atp., a i tu s velikým omezením, jelikož ne každé nč. adjektivum tvaru jmenného je schopno, o čemž v. § —; v usu pak obecném jsou jen adj. *bos* a *rád* a porůznu některé jiné pravidelně náležitého tvaru jmenného, na př. mám tě *rád*, máme se *rádš*, chlapec chodí *bos*, děti chodí *bosy*, to sem jak živ neviděl atd. Us., kdežto jinde jsou za to obyčejem tvary sklonění složeného: nejsem zdravej, sestra je nemocná, děti sou veselý atp. Us. Tvarů jmenných v přívlastku bývalo i v jazyku starém velmi po skrovnu, a bývaly pravidlem jenom v omezených případech, jež vytýká skladba; z toho zachovalo se nč. na *bíle-dni*. Bývalá omezenost časem se překračuje a vyskytují se příklady: böh zatratí jazyk zloštiw ŽKlem 7^a, na jeden dalek ostrov Pass. 608 (část mladší), město plno lidí bieše a proto chud muž hospody nejmějieše ML. 45^b, (péče) ostřejši by oftra meče Baw. 62, (bolest) horši ostra meče t. 101, platnieno rucho Comest. 85^a (platniene rucho ib.), bieše Sarepta miešto malo t. 160^a, ukrntnost sprawedliwa ludcze iuste iudicantis t. 152^b, (jméno bohatcovo) jest w zapomenutij wieczno dano ChelčP. 168^a, vinno hrozno BartD. 116 (laš.), luňska roku t., měl jest synek koně švárna Suš. 532. Z příkladů těch jsou některé omyly pisecké, jaké také jinde se vyskytují, na př. nalit drah kamen bieše Baw. 245 (má býti 8 slabik a tedy *drahý* m. *dráh*), bylo rucho AnsOp. 8 (opraveno v byele) atp. Vůbec pak jsou velice řídké (které mi jsou známy, uvedl jsem zde všechny), a pokud nejsou omyly pisecké, vznikly mylnou analogií: říkalo se na př. uzře smutna přitele BrigF 57; tu je tvar jmenný *smutna* správný, poněvadž je v doplňku (= uzře přitele, an byl smuten); ale na pohled zdá se tu *smutna* býti přívlastkem; rovněž tak ve rčech: aby měla czifto frdzeze od kochání v tomto světu t. j.

čisto srdce BrigF. 17 a j.; podle toho zdání mohlo se tvaru jmenného dostávat i druhdy také adjektivu skutečně přívlastkovému: bolest horší *ostra* meče atp.; a s tímto způsobem starším mohou souviseti i doklady dial.: koně *švárna* atp.

Jiné výklady ke skloňování tohoto,

1. Adjektiva zpodstatnělá a sem patřící mají sklonění náležité neomezené. Na př. pro adjektivum *parno* není příkladu v sg. instr., pl. gen. atd., ale zpodstatnělé *parno* má nejen sg. gen. *parna* atd., ale také sg. instr. velikým *parnem*, a celý plur.: veliká *parna*, velikých *paren*, velikým *parnám*, po velikých *parnech*, velikými *parny* Us. Podobně *teplo*, *horko*, *studený*; *mokro*, *sucho*; *ráno*; *dobro*, *zlo*; *teskno*, *prostrano*; *zeleno*, *modro* atp.; *tajno*; *kyselo* (pokrm); *mnoho*, *málo*; stč. *līb* = miláček, *bezden* propast; *neboh* fem. *neboha*; jména vlastní, na př. *Opočen* a *Opočno*, z adj. *opočъnъ* patrosus; osobní *Zlat* NehrP., *Bláh* Kosm. pokr. r. 1130, *Mlád* Háj. 8^b, *Such* TomZ. 1416 n 135, *Ščedr* t. 1364 st 195, nč. příjmení *Dobr*, *Mokr*, *Moudr* atp.; mnohá neutra *-sko*: *lonsko*, obilí od *lonska* Us., *Skalsko*, *Milévsko*, *Boleslavsko*, *Žatecko*, *Rusko* atp. (doklady některé viz při vz. *město*); příslušná k nim přejatá masc. *-sk*: *Toms*, *Tobolsk* atp., fem. *ska*: *Polska*; také *vojsko* neutr. a *vojska* fem. sem patří, srov. stsl. adj. *vojskъ* z *vojskъ* *bellicus* a *bellator*. Slova tato zpodstatněním vymkla se pravidlu, které omezuje jmenné skloňování adjektiv a mají sklonění volné jako příslušná substantiva. Některé doklady:

bezden, z adj. *bezdný*: *bezden* *bezdena* vyzývá ŽWittb. 41, 8, *bezden* *bezdena* ŽPod. tamt., u *bezdena* velikého ŽWittb. 77, 15, smítili sú sě *bezdenowe* *abyssi* t. 76, 17, do *bezdenow* t. 106, 26, *klada* *bezdeny* *ponens* *abyssos* atd.; v ŽPod. nesprávně: *bezdennowe* *množí* 35, 7, do *bezdennow* 70, 20;

dobro, z adj. *dobrý*: věří že uzří *dobro* *bona* ŽWittb. 26, 13, *dobra* mého *bonorum* t. 15, 2, nezbaví *dobra* ty již ŽGloss. 83, 13, nevíte *dobra* svého DalC. 41, tu zemi zbavíchu každého *dobra* Alx.V 140, čaka k *dobru* DalC 98; *dobra* *flubena* *glu* *bona* HomOp. 154^a; obecné *dobro*, obecného *dobra*, k obecnému *dobru* atd. Us.;

līb, *līb* miláček, z adj. *lībý*: vejdeš u pokoj pána Jezukrista (k tomu na kraji připsáno:) *lyba* *fweho* Kruml. 337^b; *pyčiz* (ty Jěne) se mnú (Marii) *meho* *lybu* Plankt. 167^a (rým: *noweho* *flybu*; původně bylo zajisté *lība*: *sliba*);

málo, z adj. *malý*: olejika *malo* přičiňovali Alb. 6^a atd.; z *mála* atd., bez *mála* ŽGloss. 118, 87, DalC. 91 a Us., a z toho dále bez *mále* DalJ. 91 rkp. V, bez-*mál* t. rkp. Ff., a také dial.

bez-málem Mikl. 4, 743, kontaminací s adv. málem (nikoli *bez* s instr.); tělesné utrpenie k malu jest užitečno Štít. ř. 206^a, kak jest na male postála čaka vlasti Jid. 8, u malu dni ŠtítMus. 62^b, s malem luda AlxB. 6, 8 atd., na mále Us.;

mnoho, z adj. *mnohý*: pojměv mnoho nekřtuda AlxB. 6, 9, divy jěž tito činie we mnozie svD. 27, we mnoze mnoho zlých bývá ŠtítMus. 26^b, s mnohem kniezat AlxH. 5, 18 atd., ze mnoha, mnohem Us.

neboh, z adj. *nebohý*: ať uzdraví mě neboha Vít. 39^a, ať mne uzdraví neboha OpMus. 143^b, běda mně nebohu DalC. 34, Otc. 75^a, syn Vackón neboha (syna Božějova) zoči DalJ. 56 rkp. V a Z, by (bóh) popřál mně nebohu... Hrad. 123^a; — fem. *neboha*: přeběda mně nebozye Hrad. 37^a, co nám neboham zdieta Hrob. 133^b, hoře nám neboham rkp. ze skl. XIV (Hanuš Osterpiele str. 38); srov. *ubohý* v § —;

prostrano, z adj. *prostraný* (z pro-stor-нъ); otval kámen po prostranu ot božieho hrobu v stranu Hrad. 49^a, já jsem učil zjevně na prostranye Vít. 49^a, zatiem (jdouce) z města k popravisti) biechu na prostranye Kat. 184.;

-sko, z adj. *-ský*: z eelamiczka svD. 11, z mesopotamiczka t. 12, z czyreneyzka Pil., a, ješto činie po žydowfku a po ieruzalemfku quae aguntur secundum Judeam et Jerusalem Ol. 3. Esdr. 8, 13; Boleslavsko, Bavorsko, Německo atd.; *vojsko* stč. *vojska* v. § —;

teskno, z adj. *teskný*; v téj otrapi z niež doždala bieše tefkna sobě mnoho Kat. 50.

zeleno, z adj. *-ný*: w zelenye ruka bielá (na štítě) DalC. 73, do zelena Us.

zlo, z adj. *zlý*: obecné zlo, obecného zla atd. Us., což sú zla na ně svedli AlxBM. 8, 37;

vysoko, z adj. *-ký*: s vyfoka upadnutí HusPost. 102^b, na výštiu na wylocie in exitu super summum ŽWitb. 73, 5, na wylocie in excelsis Ol. Sir. 22, 21.

2. Některá adjektiva v tvarech jmenných prodlužují slabiku, která je před koncovkou pádovou a ve sklonění složeném je krátká: na př. *zdravý* - *zdráv*, *dokonalý* adv. *dokonále* Hrub. 18^a a j. Dloužení toto nejeví se důsledně ani není patrné nějaké jeho pravidlo, pročť musíme přestat na tom, že vytkneme v hojnějším počtu případy sem náležející. Dosvědčeno je dloužení na př.: *malý* - *mál*, *mála*, *málo*, z *mála*..., *mladý* - *mlád*..., *nahý* - *náh*..., *pravý* - *práv*..., *raný* - *ráno*..., *slabý* - *sláb*..., *starý* - *stár*..., *zdravý* - *zdráv*..., *dokonalý* adv. *dokonále*, *saskavý* - *laskavě*; — *čistý* - *číst*..., *jistý* - *jíst*..., *křivý* - *křív*..., *lubý*, *libý*, *lěb*..., *milý* - *míl*..., *pilný* - *pílen*..., *tichý* - *tích*...,

živý - živ...; *znamenitý* - znamenít; *veliký* adv. velíce, spravedlivý - spravedlív, adv. spravedlívě, *lstivý* - lstivě, *lživý* - lživě, *hněvivý* - hněvivě atp.; — *dobrý* - dóbr...; *tuhý* adv. tůze atd. Doklady viz v § násl. Nestejnosti, které se tu vyskytují, vysvětliti lze rušivou analogií; na př. vedle právě je také pravě (s významem rozlišeným), ono podle práv, toto podle pravý, a podobně mže a mže atd. K tomu je připomenouti, že ve spojení s *ne-* zdloužení někdy nebývá: k *rád* je z pravidla nerad, *rádi* - neradi, *čist* - nečist, *czijft* Ben. Lev. 13, 6 a j. a *ne-czyft* t. Num. 19, 16 a j.

Některá jednotlivá adjektiva tohoto skupení.

Má býti ještě ukázáno, kterak schopnosti ke skloňování jmennému ubývá při adjektivech jednotlivých. Úkol ten podrobně vykonati náleží historickému slovníku; v tvarosloví bude dosti, když ukážeme, že vytčená schopnost byla v jazyku starším vůbec větší a kterak se časem víc a víc omezuje.

K tomu konci následuje nejprve malá sbírka příkladů z jazyka staršího. V nich také k tomu hleděno, čím tvary tyto v době starší se liší od způsobu pozdějšího anebo co vůbec mají na sobě pozoruhodného: bývát někdy tvar sám sebou poněkud zvláštní, na př. *medl* a *mdel*, *opatren* a *opateren*; jindy rčení jistá mají býti vytknuta, ve kterých tvar jmenný bývá na př. *čist niti* a j.; jindy kvantita, na př. *stár*, *čist*, *křiv*, *křivě*, a j. Uvozují se z pravidla jen tvary adjektiva doplňkového a přívlastkového, jen někdy také tvary příslovkové a zpodstatnělé, když objasňují některou stránku jinou, na př. kvantitu.

Mezi příklady, které sem patří a z nichž jsou některé opakovány z §§ —, —, jsou především hojná adj. *-ný*. Z těch jsou některá v seznamu doleji následujícím uvedena; z ostatních položena jsou některá sem. Sg. nom. (akk.) masc. *-n*: kterýž potok woden bude AlxV. 229, král ten klášter fwoboden učinil Pass. 383, byv fylen Alb. 21^a, buď fylen Ol. 1. Reg. 18, 17, kak jest (bóh) flecheten a mylofrden Alb. 72^a, (hospodář má býti) zředlen.. směren.. rozšafen Štit.V. 52 a 53, že je krasen květ na dřevě ŠtitMus. 80^b, bude se zdáti študen t. 34^a, ten má krásen učiniti ten dóm HusPost 193^b, kto nenie tak rozumen ŠtitMus. 106^a, aby oř pohodlen byl Štit. uč. 54^a, když kto tuzeben bude BrigF. 28, (pokoj) jest duši pochoten t. 36, (lid) jest študen t. 37, (kus tučný) nenie wonen t. 54, bych byl pokoren viděn t. 95, (jsi) nepokojen t. 74, (šípek) jest pieken, czerwen t. 92, bude protiwen t. 97, jsem hrozen nepřátelóm t. 55, buď muzzen Ol. 1. Reg. 18, 17, neuftawiczen jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29, kak jest ten svět bieden HusEl. 3, 133, bydlím bijden sa (jsa) ChelčP. 109^b, (svět) se zdá lahoden t. 26^b,

já sem wyceren byl DalC. 21, buď náš flowuten rod t. 34, doftoyen jest všeho zlého t. 35, (Neklan) neudaten biešo t. 17, chci pomoczen býti t. 49, jenž jest též swatosti ofoben a zwlaščzen Orl. 107^a, jeden druhému nebyl odporen Sv. 180, laezen sem byl HusPost. 5^a, budeš wdieczzen t. 5^b, tent jest wzacen t. 32^a, aby byl wzacen a odiven t. 111^b, syn pilen byl t. 36^a, hříešnik bude jemu powolen t. 59^b, by byl prospiefen t. 94^b, Kristus jest diáblu protiwen t. 194^b, (otec) můž nedoftateczen býti t. 161^b, hrzielšen budu Comest. 47^a, člověk bude hoyen (hojný) ChelčP. 108^a, (mistr) aby pyšfen byl t. 173^b, by nám život žaden nebyl t. 125^a, centurio učinil se nehoden HusE. 2, 48, když jest vinen učiněn HusPost. 35^b, hříešnik se vinen dal t. 145^a, ktož prazden stál jest HusPost 31^b, mládenec odstúpi smuten Comest. 283^a; — fem -na: ež se hrzielšna pobzi Pass. 451, řeka činí se wodna Hrad. 113^b; — neutr. -no: nebylo fylno to rámě ŠtitMus. 92^a, všekoť můž k dobrému pomocno býti t. 93^b. — Sg. akk. fem. -nu: doklady jsou v textech starých zajisté, ale v písmě nejsou rozlišeny od střídných tvarů sklonění složeného. — Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -na: když Mezku fylna uzřechu DalC. 34, (dva synové Soběslavovi) otcě nemoczna zastúpista t. 70, böh jej wieczna učinil Pass. 293, böh člověka šprawedná učini Alb. 45^a, uzře smutna přieteľa BrigF. 57, ať mne diábel neučiní nepokojna t. 117^a, ještě se (Vavřinec) neduoftoyna pravi nebes t. 163; — fem. -ny: (mysl nemůdra) brání se bohu, aby bázeň boží pokorny jie neučinila ŠtitMus. 77^a. — Sg. dat. masc. neutr. -nu: býti pokornu ŠtitMus. 135^b, zákon jest člověku bohu poslušnu býti Alb. 3^a. — Du. nom. akk. masc. -na: wynna cheva býti Pass. 355. — Pl. nom. masc. -ni: doklady jsou v textech starých zajisté, ale v písmě nejsou odlišeny od střídných tvarů sklonění složeného; — akk. mask. -ny: učiní ny pokorny, poslušny Modl. 38^b, fylny jě učiním BrigF. 67; — pl. nom. akk. fem. -ny: nejsú jim mé řeči chutny t.; — neutr. -na: jsú špafytedlna slova má t. 12.

Jiné příklady následují v pořádku abecedním.

báznivý: chtieti opatrnú býti neb baznívu HusPost. 103^a.

belhavý: tam ijeden chud nenie ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtitMus. 52^a.

bílý, bílý: nad sněžnú bělost biel budu Pass. 469, v noci i dni v-byele Hrad. 123^a (v rkp. nesprávně: w dny v byele), oznámie tvé tváři w bjledni Hád. Jg.; (při zatmění) hvězdy w bjledni spatřiny Vel. Jg.; z toho dále: v bílodni Dobr. exc. Jg., adv. bíledně Br. Jg., bělodně kradou Us. Jg., bělodně vidění Cant. Jg.

blízky: blížek jest hříechu člověk ŠtitV. 96.

bohatý: aby byl bohat HusPost. 104^a, neživte bohata ni

chudého DalJ. 68 rkp. L, mohu koho chci bohata učiniti BrigF. 23, chtiec býti bohati HusE. 3, 168.

bosý: sám bos k řece šel Krist. 34^a, pěš a bos chodě t. 54^a, král káza železné plechy přiněsti a na nich bofa apoštola postaviti Pass. 43; nč. chodím bos, -a, -o, chodíme bosí, -y, -a Us.

brzký: člověk jest nebrzek k ctnosti HusE. 3, 140.

čělý: beránek czyel a živ ostane Pass. 12, člověk ciel jest živ HusPost. 154^b, aby to kamenie opět bylo czielo Pass. 63, necky jiej cziely navrátil t. 169, buoh jeho cziela zachoval Kruml. 72^a; adjektivum toto je vlastně kmene -ů, gen. cělu, v. § —.

černý, črný: an tak czrn a odrán Pass. 54, tělo bylo černo HusE. 3, 13.

čerstvý, črstvý: jsa kypr a czrřtw Štit. uč. 105^a t. j. črstv, novi a czrřtwi přišli sú recentes ŽKlem. Deut. 17, aby (dievky) czerřtwy a mudry byly DalC. 9.

červený, črvený: tělo bylo červeně HusE. 3, 13.

čilý: (lid) byl zdráv a ceryl Comest. 114^b, budeš ceryl, zdraw, wefel ROtcP. 90.

čistý: jsa czijřt Štit. ř. 8^a, ještěj' byl neczijřt t. 88^b, chci buď cziřt HusPost 25^b, budeš czijřt Ben. 4. Reg. 5, 10, (kněz) má čist míti rozum HusE. 1, 462, (srdce) jsa czijřto Štit. ř. 196^a, všeco vám czijřto bude t. 47^a, aby měla cziřto srdce od kochání v tomto světu BrigF. 17, jako noha czijřta bude Štit. ř. 152^b, aby mysl czijřta byla t., (pop) jej provolá cziřta Ol. Lev. 13, 37, Maria tě (Kunhutu) nevinu a cziřtu ze všeho vyvede Pass. 433, aby ji (duši) čřřtu zachoval HusPost 137^b, ne snadno czijřtu býti Štit. ř. 87^a, již jste vy czijřty (masc.) t., kteráž (srdce) jsú czijřta t. 293^b. Tu bylo zvláštní rčení *čist niti* (= nahý) fem. čřřta niti atd., kdež *niti* jest gen. odlukový; na př. kněz cziřt nyty stojěše DalC. 50, sluby ihned svlekú (Kateřinu) cziřtu nyty Kat. 126, kázal jě (tři panny) cziřty nyty svléci Pass. 55, (oni dva) sta cziřtanyti jedva z toho domu utekla nudi Lit. Skutk. 19, 16. Vedle *čřřt* vyvinul se tu také tvar zvláštní *čřřtov*, a bylo tedy rčení *čřřtov niti* fem. čřřtova niti atd.; na př. kněz čřřtov niti s málem stojěše DalJ. 50 Ješ., nažička, čřřtova nijti, jak ji matka porodila, tak ležela Lomn. Jg., svlečechu jej cziřtowa nyty Vít. 54^a, páni (zajati na hradě a vzdavše se nepříteli) dali sú sě cziřtowy nyty nositi (s hradu) Pulk. 145^b, panny i mnichy cziřtowy nyty svlačieć bítí kazováše Pass. 97. V obojím tomto rčení skloňuje se člen první *čřřt* n. *čřřtov*, druhý pak, gen. *niti*, zůstává právem nezměněn. Ale časem vyvíjí se z toho dilem složenina *čřřtonit* fem. čřřtonita atd., na př. kázal jě (panny) cziřtonyty svléci ML. 80^b, nč. čřřtonitý Us.;

dilem spřežka *čistovnít*, na př. druzí czyftownyty přeč pospiechachu Pulk. 39^a; další ještě sklesnutí jest v adv. *čistovaniti*: nechati jich nahých čistovaniti Kron. Mosk. Jg.

čstný: na věky jej ctna učinie ŠtítMus. 79^a.

čtívý v. tštívý.

čtvernohý, čtveronohý: by (kovář, jenž špatně koně kove) musil cztwernoh lézti Hrad. 132^b, u čtvernoha ocas hadí HusE. 1, 78; z toho ustrnutím adv. *čtveronoh*: cožkoli po břiše cztwernoh sě plazí quidquid quadrupes graditur Ol. Lev. 11, 42, ze všech zvířat ještě chodie cztwernonoh quae incedunt quadrupedia t. 11, 27.

daleký: na jeden dalek ostrov Pass. 608.

dětiný: ještě (hříechy) sú zdyetyna činili Alb. 54^b, v ju-noštvě kydle zdyetynu LMar. 14, z dijetynv do starosti Štít. ř. 8^a, když zdijetinv rostúc prospieváme t. 83^b.

divoký: na mysli dywok Ol. 2 Mach. 11, 4.

dlouhý, dlhý: velmi nepokoren, velmi jsi dluh BrigF. 74; Dluh Jan (příjmení) Lún. ks. r. 1358, loricam Dluh Janonis t. r. 1389 a j.

dobrotivý: adv. dobrotijwie Hrub. 51^a, t. 416^a a j.

dobrý: (beránek) nenie ještě k jedení dobr Comest. 67^a, moudrý bláznóm nemóž duobr býti Hrub. 463^b; vše vhod dobro HusE. 1, 290; dobroytro vám milé panie t. j. dobrojtro z dobrojtro Mast. 229, dobroytro neb dobrý den vzdá Hrad 112^b, sobě sě poklonivše dobroytro dali Pass. 366.

dokonalý: adv. tak dokonaale VšeK. 82^b, dokonále t. 27^a, Hrub. 18^a, t. 37^a, Br. Ezech. 27, 4, Tomsa 370.

drahý: chleb jest velmi drah KabK. 18, jiné všecky věci jsú drahy t.

drzý: (Alexander) drz býti musieše AlxV. 369.

hluchý: tento člověk nebyl jest hluch HusPost. 147^b, uši jlch hluffie budeta Ol. Mich. 7, 16.

hněvivý: hněviv jsem HusE. 1, 66, (král) hniewiw die HusPost. 175^b, uzřěvše ciesaře hnyewywa Pass. 621, (sv. Brigita) viděla boha hniewiwa BrigF. 124, té dievky svaté nikdy ižádný neviděl hniewiwi Krist. 5^a; adv. hniewijwie Hrub. 26^b a 57^b.

horký: aby horek byl Alb. 12^a.

hořký: (jed) bude horzek BrigF. 12.

hotový: vám hotov život věčný HusE. 168, maje vše hotovo t. 2, 252, Kristovo volanie vzkriesilo Lazara a učedníci jsú k hotowu přihlédali t. 1, 30, ať nás Kristus nalezne hotowy HusPost. 9^a.

hrdý: papež nemá tiem hrd býti HusE. 1, 405.

hustýj: oblak jest huft Comest. 20^b.

chlupatýj: uši nejsú chlupatie Hug. 234.

chromýj: proč mě böh stvořil chroma Alb. 96^b, ML 59^a.

chudýj: kněz jsa chud HusE. 1, 145, mělo plno lidí bieše a proto chud muž hospody nejměješe ML. 45^b, neživte chuda ni bohatého DalJ. 68 rkp. V., (böh) by mě mohl chuda učiniti DalC. 85.

churavýj: churawy je činí neprázdnost světská ŠtitMus. 15^b.

jistýj: nižádný sě gift nepokládaj HusPost 112^a, na bojišti gyfto swytyezftwy jmiechu DalC. 74, aby on tu své gjfto jměl KolČČ. 181^a (1553), páni! jinak ny učinite jisty DalJ. 59 rkp. Ff, (David a druhové) tůláchu sě negifti Comest. 137^a; adv. gjjftyte Štit. ř. 19^b, giftie HusPost. 41^b.

kluzkýj: tak jest tento svět kluzek a bieden HusE. 3, 133.

kosmatýj: já nejsem kofmat Comest 36^a.

krátkýj: málo a kratko jemu (člověku) bývá panstvie ChelčP. 73^b, duchovní věci krátky jsú t. 124^a.

krivýj: ač jest (člověk) krziw HusHř. 243^b, obě straně boje bývata krivě HusE. 1, 161, adv. krzijwie Ben. Lev. 19, 12, Hrub. 179^b.

krotkýj: (mnich) jest pokoren a krotek OtcB. 134^b.

krvavýj: jazyk bieše krwaw BrigF. 61, užřech krwawo tělo jeho t. 59.

kutnýj: ve jméně místním *Hora Kutna*: Hora Kutna Háj. 14^a, t. 280^a a j.; Horu Kutnu opanovati Háj. 272^b; od Hory Cutnny KolA. 1514, z Hory Kutny Háj. 310^a, od Hory Cuttnny KolČČ. 9^a (1544), z sněmu Hory Kutny VelKal. 172, do Hory Kutny Pal 5, 1, 28; k Hoře Kuthně Erb. Reg. r. 1327, k Hoře Kutnie Háj. 272^b, k Hoře Kutně ŽerKat. 148; — jindy bývá tvar pomnožný *Hory Kutny*: Hory Kutny Háj. 278^b, Pal. 3, 2, 412, t. 5, 2, 10 a j.; z Hor Cutthen KolB. 1521, KolČČ. 408^b (1568), Hor Guttén Háj 272^a, Hor Kuten Pal. 3, 2, 373, t. 414, t. 4, 1, 97 a j., kromě požitku z hor Kuten t. 5, 1, 58, na horach Cutnach (na titule bible Kutnohorské r. 1489), na Horach Cutnach KolA. 1513, na Horach Kutnach Háj. 453^a, t. 281^a a j., na Horách Kutnach t. 279^a, na horach Cuttnach KolČČ. 13^a (1542), na Horach Kutnách VelKal. 128, Dač. 1, 265 a j., Pal. 4, 1, 168 a j., Tom. P. 3, 419, t. 4, 21 a j.; — vedle obojiho jest ještě podle sklonění složeného *Kutná Hora*, pravidlem v usu nč.; Kutnáhora TomP. 4, 225, na Kutnou horu Pal. 5, 1, 73, v Kutnouhoru TomP. 3, 385, u Kutnéhory Pal. 4, 2, 476, do Kutnéhory t. 5, 1, 46, z Kutnéhory TomP. 3, 385, a j., u Hory Kutné t. 3. 404, na Kutnéhoře Pal. 5, 1, 38, t. 39, v Kutnéhoře TomP. 3, 421, k Hoře Kutné t. 4, 222,

atd., někdy též plur.: na Horách Kutných Pal. 4, 2, 169, t. 548 atd.

kyprý: byl kypr BrigF. 164, jsa kypr a czrftw Štít. uč. 105^a.

laciný: tak-li jest laczin člověk HusPost. 131^a.

laskavý: adv. laskáwě Br. Ezech. 20, 41, t. Gen. 33, 10, t. Ex. 15, 13.

lehký: jemuž všechny věci byly sú lehký HusPost. 163^a; pův. *lęgk-*, z kmene základního *lęgo*. Z tohoto pochází také adv. *lze*, *nelze*, stč. -ě, na př. by bylo lzie utěci AlxM. 2, 1, jakéž jest nelzie tobě toho naplniti, takéže nelzie by sě co dalo Pass. 293, nelze mi uvěřiti Us. spis. Slovu tomu se nerozumělo, bralo se za praesens slovesa přý *lzeti* = možná býti atp., a k tomu pak přidělovalo se i part. *lzele*, na př. to oboje nelze přemoženo býti Beck. 1, 9 (předml.), zjednat klamem čeho silou nelzele Ztrac. Ráj 1, 54 Jg. a j.

lstivý: adv. lftívie HusPost. 168^a, lftijwie Hrub. 37^a, t. 120^b, t. 263^b.

živý: adv. lžijwie Hrub. 336^a.

lubý: jim ač by hřiech lib byl ŠtítBud. 162, co jim lubo Rožmb. 128, což královi lyubo DalC. 83, co j' tělu lijbo Štít. ř. 34^a, ta věc buď vám luba AlxB. 8, 37.

malý: pak-liť jest ten příklad mal Pass. 330, David byl maal Štít ř. 17^a, jsa maal t. 20^b, maal jest dán malým t., trup ziedá cuzé úsilé libo malo libo velé Hrad.

mdlý: byv silen bude medl Alb. 21^a, sa tak stár a medl t. 43^a, když jsem medl OtcB. 175^b, až stár a mdel budu ŠtítMus 62^b, člověk jest mdel HusPost 39^a, člověk jest medl HusHř. 249^b, ižádné mněnie mdly v něm viery neučinilo ŠtítMus. 83^a, uzře (part.) mdly některé (včely) BrigF. 84.

měkký: (mák) jest miekek v ústech Mart. 11^a, šlechtnost učiní člověka měkka ŠtítRozb. 145, aby byle měkce ruce ŠtítV. 21.

milostivý: jehož (Krista) žádám svým přátelóm myloftywa Modl. 38^b, jakž chceš miloftiwa k sobě boha mieti NRada 1106; adv. miloftijwie Hrub. 37^b.

milý: bude jemu míl (tak v rkp.) Ol. Prov. 15, 9, jimž byl mijl pokoj Háj. 283^a, mijl Hrub. 283^b, t. 290^a, t. 437^b, HrubPetr. 62, má nám pravda mijla býti Štít. ř. 95^a, mijla Hrub. 172^a, t. 286^a, t. 289^a, jimž bylo mijlo Háj. 379^b, jest pochtotno jemu (příteli) milju býti Štít ř. 213^b, mijly jsme jemu t. 46^b, které (věci) mijly su a potrzebny ChelčP. 70^a; adv. všecko s' mijle trpěl Štít. ř. 162^b, mile Tomsa 370, míle i mile Jg.

mladý: neb sem byl mlád Sv. 175, slúbichu ni stara ni

mlada živiti DalJ. 56 rkp. V a L; vlastně u-kmen, gen. z mladu, za-mladu v. § —; snad sem patří také příjm. Mlad-Vaněk: tak řečeného Mladvaňka, který slul vlastně Vaněk Pal. 4, 1, 450.

mokrýj: plášč (byl) mokr Podk. (Výb. 1, 949).

mrtvýj: že dnes živ hi myrtw budeš AlxBM. 3, 7, (tělo) jest mrtwo leželo HusPost. 125^a, (Marie Magdalena Ježíše) mrtwa viděti mnuše Hrad. 29^a, když (Marie Ježíše) mrtwa nenadjide t., kněz i mrtwa Jiříka jě sě žěleti DalJ. 62 rkp. Z, (kněz a zákonník) odešli sú všeho mrtwa nechavše HusE. 2, 328, (člověka) mrtwa opustivše HusPost 150^b.

mrzkýj: by hriech nebyl mrzek BrigF. 150, mrzek bud HusE. 3, 272, (ty by) jemu sě mrzek ukázal HusE. 1, 303, (kterak smieš vjiti) obraz učiniv mrzek HusE. 1, 303, jsá mi mrzky kuože jich t. 82, jenž své sluhý řeredny a mrzky činí HusPost. 159^b.

mrzutýj: diábel jest mrzut BrigF. 151.

múdrýj: mladý ač řiedko múdr bývá DalJ. 69 rkp. V, bud múdr HusPost 25^b, nic více nenie mvdr Kristus člověk nežli jest byl t. 14^a, had v tom múdr jest HusE. 1, 166, kohož škoda učiní mudra ŠtitMus. 25^b, mnohé ženy mnie sě mudry t. 29^a.

nahýj: byl sem nah HusPost. 72^b, aby nah nechodil ChelP. 253^b, kdy smy tě vidali naaha EvZimn. 16, (bóh) tebe naha ne-nechá HusE. 1, 437; do naha Us., dial. do nahu BartD. 70 (val.); ať já jie neoblúpím nahy na eam expoliam nudam Ol. Oz. 2, 3, uznamenášta že sta naha Ol. Gen. 3, 7.

němýj: Zachar byl nyem Alb. 40^b, tento člověk nebyl jest niem HusPost 147^b.

novýj: bude now měsíec Štit. uč. 3^b, když měsíec now ne-slusie pústěti ChirB. 42^b, mnohé královo slovo po stu letech bude nowo NRada. 624, nowi přišli sú ŽKlem. Deut. 17, jichž (učených) ctná slova i dnes (jsú) nowa Hod. 84^a; za nowa Kat. 30, z nowa Hrad. 42^a, z nowu Otc. 97^a, w nowie t. 319^a atd., a taktěž Us. ně. Ze rčení, jako je na př. *měsíec jest nóv*, vyvinulo sě masc. *nów* = novilunium, neomenia spojované obyčejně s gen. *měsíecě*. Na př. na now sedmého měsíecě Ol. 3. Esdr. 5, 53, založichu chrám na now druhého měsíecě t. 5, 57, bydlili sú spolu na now měsíecě sedmého t. 9, 37, na now Mělyce Háj. herb. 15^a, na now mělyců vašich Br. Num. 28, 11; na nov měsíce vyhořelo město Kram. Jg., nyní jest nov Us. Petrovic. Jg.; některého svátku neb nowu mělyce Br. Kolos. 2, 16; trubte w now trubu t. j. v novu in neomenia ŽGloss. 80, 4, w nowu ŽWitth. tamt., vyšedše z Babylona o nouie pátého měsíecě Ol. 3. Esdr. 8, 6, na nowu Mělyce Háj. herb. XII^a. Za to je pak výraz souřadný *nów měsíec*: po nowu Mělycy Háj. herb. XI^a, po novu měsíci VelJg., a *novýj měsíec*: v soboty a w nouee mie-

fieczie neomeniis Ol. 2. Par. 2, 4, hod za noweho myefiecze MamA. 30^b. Z *nów mėsiec* vznikla dále spřežka *nowmėsic*: od Nowmėsýce do Nowmėsýce Br. Isa. 66, 23, v den Nowmėsýce t. Ez. 46, 1, obět zápalná k now mėsýcy t. Num. 28, 14; a vyvinula se též složenina *nowomėsic*: novomėsícům jejím Br. Oze. 2, 11 Jg.

opatrný: kdo je opateren ŠtitMus. 97^a, tak jest opateren t. 93^b, má v tom poprávce opateren býti t. 46^a, nebť má býti hospodář opateren t. 25^a, buď opateren t. 4^a a j., sůdce buď opateren HusE. 1, 127; buď více opatren ŠtitOp. 314^b, kto j' v řeči neopatren Štit. Rozb. 145, ktož své věci jest opatren a bdi ODub. 57, opatren buď ChirB. 39^a; když jest bylo matlstvo opatrnno perspicuum Comest. 83^b.

ostrý: že jest (diábel) jemu ostr HusE. 1, 281, slušie ten ostnec twrd učiniti a také ostr Štit. uč. 99^b, bude ostr Ol. Sir. 43, 21, (pěče) ostřejši by oftra meče Baw. 62, (bolest) horši oftra meče t. 101.

pečlivý: zajtřejši den peczliw bude sám sobě HusPost. 24^b.

pilný: syn pilen kázanie byl HusPost. 36^a, pilen t. 79^b. máte Ježíšova jsúc pilna t. 17^b, máme toho pijlny býti Štit. ř. 27^a, jsú pijlny panie a panny t. 4^b; adv. pijlnye znamenajic Štit. ř. 157^a, chcem-li pijlnye znamenati t. 120^a.

pitomý: ani ty voly křížem požehnavše pitomy pojéli Pass. 355.

plachtivý, plačtivý: já plachtiv jsem HusE. 1, 336.

plný: tu byl kbel manny pln Comest 68^a, bieše položeno nádobie plno sliv t. 175^b, jiných pušek máš pyln krám Mast. 200, (masti) plyn krám jmáte t. 233, (masti) u mne pln krám jmáte t. 322, by mi dal pln dóm zlata Alb. 23^a, by mi dal pln duom stříebra Ol. Num. 24, 13, pllna sem bolesti Hrad. 54^b, pro mě nebožčika plna zlobivého skutka Modl. 56^a, teď máš apostola ducha svatého plna HusE. 1, 342, vložili sú jej v koryto plno drahého koření Ol. 2. Par. 16, 14, kázal sv. Jiříe v kolo plno ostrých nožíev vsaditi Pass. 227, má rucě plnie darów Hug. 347, vezměte plnye ruce popela Ol. ex. 9, 8, dnové plny nalezeny budú ŽKlem. 72, 10, (smrt) navieže nás plny traky Vit. 34^a, (bůh dá tobě) domy plny zbožíe Comest. 105^a, (sluhy štúdy) plny nalili HusPost 17^a, (Václav) plny vlyczye lidí oděných vidieše DalC. 83, (ústa) byla plny czyrwow Alb. 22^a atd.; výrazy adverb.: z-plna, do-plna, v-plně neb u-plně: k u-plně přiděláno pak adj. *úplný*. Ze rčení, jako je *mėsiec jest pln*, vyvinulo se jednak masc. *pln* s podřadným gen. *mėsíce*, na př. den plenilunii pln mėsíce PartlicJg., kopání mělo by býti ne na plnu ale na Nowu Mėsýce Háj. herb. 12^a, dříví aby neprachnivělo po pln mėsíců at se podtíná Kom. Jg. (*pln* ustrnulé),

jednak *pln mēšíc*, na př. pln měsíc Kom. Jg., po plnu Mělycy Háj. herb. 7^b.

potočítý: to kolo není dobře potoczito BrigF. 113.

pravý: druhý kus mōž býti praw v tom HusPost 53^b, donidž židé byli praawy Štít. ř. 78^b; adv. praawy Štít. ř. 4^a, t. 8^b, prawie VšeK. 139^a, neprawie t. 30^b.

příkrý: tak jim przykr budu BrigF. 70.

prvstovlasý: chcei proftowlafa jíti Otc. 294^b, matery proftowlafy vyběhše Pass. 76.

prostý: (král) dluh odpustil sluze svému a profta gey propustil ChelčP. 260^b, když neměl rukú ani těla profta, bil svú hlavú o skálu Comest. 217^a, (jenž) pusti padúchy profty Otc. 221^b.

pustý: aniž mōž (dóm) puft býti HusPost. 195^a, (Čechové ve válkách) zadušnie (sbožie) pufto položiechu DalC. 79, lépe jest svú dědinu puftu jmieti t. 83, dobrého domu neslušie pufta nechati HusPost. 195^a.

rád, -a, -o pl. *rádi*, na př. tomu král raad povolil Pass. 575 atd., vždycky tak; hodnět jest, nebývati samé (vdově) radu i v kostele Štít. uč. 50^a, jemuž oně (dvě žeuě) vypravišta i neradie Otc. 228^b. V jazyku starším ve rčeních rozmanitějších nežli v novém.

rovný: nebo jie (hrabě císařovně) rowen nebieše DalC. 39, rowen se čině (bohu) Koř. Jan. 5, 18, obě (města) sta rownye ve zlosti Pass. 307, jsú sobě rowni manželé HusE. 3, 209.

rychlý: kto je rychel na nohy ŠtítMus. 72^b.

slabý: sláb Us.

sladký: (jed) zdá se fladek BrigF. 12, chléb jest fladek Ol. Sir. 23, 24.

slepý: jenž se byl flep urodil Pass. 335, proč mě bōh stvořil flepa Alb. 90^b. ML. 59^a, když jej tak flepa přivedli Pass. 55, otevřel oči flepa narozeného EvZimn. 22, (dva slepci) když tak flepa jsúce spolu jdeta HusPost. 127^a.

spravedlivý: žádal-li jest ten mistr ukázati se sprawedliw HusPost. 154^a, chtě sprawedliw učiniti sám se Koř. Luk. 10, 29, aby je (pokolení lidské) sprawedliwo učinil ChelčP. 179^b, učin ny sprawedliwy Modl. 38^a, učin nás sprawedliwy ChelčP. 105^b, ukrutnost sprawedliwa fudeze iuste iudicantis Bomest. 152^b; adv. sprawedliwiew Hrub. 14^a, t. 29^b, nesprawedliwiew t. 11^b.

stálý: constans: buď sftal v dobrém BrigF. 87.

starý: až star a mdel budu ŠtítMus. 62^b, sa tak star a medl Alb. 43^a, jsem stár Ben. Jos. 23, 2, slúbichu ni stara ni mlada živiti DalJ. 56 rkp. V. a L., nevšickni (jsme) staarzy Štít. ř.

89^b, jsú-li neszłowicze łtaary LékB. 195^b; — *staro dávno*: od łtara dawna Štit. ř. 68^a, ŠtitOp. 253^a, ŠtitMus. 152^b, ODub. 96, Řád. pz. 37, Lobk. 28^a, od stara dávna Trist. 21, z stara dávna Ms. Jg., po łtarudawnu Lobk. 21^b; z toho vyvinulo se: *staro-dávno* gen. od starodávna Sv. 180, Pref. a Br. Jg. a Us., za starodávna Vel. Jg. a Us., po starodávnu Pref. Jg. a Us., a *staré dávno*: za łtareho dawna Ol. Ruth. 4, 7; jiný pád těchto výrazů není doložen ani v užívání.

strašivý: druhý łtrašyw jest BrigF. 86.

studený: (lid) je łtuden BrigF. 37.

súdny: do łudna dne Levšt. 151^b, do łudna dne ML. 47^b.

suchý: (lid) je łuch BrigF. 37, łik łuch od kořene Koř. Mark. 11, 20.

svatý: jeden zdál se łwat BrigF. 19. (jméno) jest svato HusE. 1, 322, (člověk) má svůj pokoj łwat učiniti ŠtitMus. 15^b, abyste den odpočinutí svého łwat učinili t., kdož svého pokoje neučiní łwata Štit. ř. 200^b, úřad člověka svata nečiní HusE. 1, 404, slova jenž łwaty lidi činí HusPost. 34^b.

světlý: měsíc jest łwiel ŠtitMus. 25^a, (pokoj) łwiel bude BrigF. 36, slunce vždy v sobě jest světlo HusE. 1, 321.

sytý: když jest člověk syt HusPost. 160^a, břicho jeho fyto jest t. 103^a, že my také syti vstaneme HusE. 1, 115.

štědrý, šcedrý: počen se łszedr Jid. 17, Szedr hostem byl Hrad. 16^a, Ježíš by łszedr hilaris Děť. Jež. 2^b a j., łtedr byl v almužny ŠtitOp. 351, když mnich uzře jej tak łszedra Děť. Jež. 2^b.

štěrbivý, ščerbivý: łich łeči łszerbywy łyechu DalC. 74.

šilhavý: łłilhawy jě (své služby) učinil OlEx. 21, 26.

široký: řkú jej łzezłyroka BrigF. 75.

teplý: když jest člověk fyť a tepl HusPost 160^a, mohu fyť a tepl býti Chelč P. 270^a.

těžký: nenie łhiech tak łiezek BrigF. 58, by (łhiech) nebył łiezek ani łrzek t. 150, ruč łbiešta łiezcie Ol. Ex. 17, 12.

tichý: adv. łijłe Štit. ř. 18^b, Háj. 229^b, łíše Dolež. 190, potřebné j' łijchu býti Štit. ř. 4^b, z łijcha jdúce t. 121^b, łaudře a z łijcha Háj. 150^a.

trpělivý: nčín ny łtrypywy Modl. 38^a.

truchlý: aby člověk łruchel byl Alb. 16^b, tam łjedn łhud nenie ani łroč łruchel ŠtitMus. 52^a, učín ny łruchly Modl. 38^a.

tštivý, tščivý: łrdce łče łztiwo býti BrigF. 46.

tučný, tučen mužik (rostl.): łuczen muzyk RostlC 109^b, RostlD. 92^b a j.

tuhý: adv. tuze vyslov. tūze Kotsm. 7 (doudl.) a Us., sedláky tauze dřel Selsk. 1538, touze Dolež. 190.

tvrdý: slušie teu ostnec twrd učiniti Štít. uč. 99^b, v němž bylo by tvrdo mluvíti HusE. 1, 23.

ubohý: což se pak lvu sta ubohu Baw. 91; srov. neboh v § předešlém.

úzký: až mužóm by vzek svět DalC. 11.

veliký: adv. tak welicze Štít. ř. 16^b, t. 46^a a j.; — *velika noc*: velika nocz HusPost. 51^b, ciesař ob welyku nocz Břečislava pozval bieše Pulk. 71^b, na weliku nocz HusPost 62^b a j., slaviti budau welikunoc Br. Num. 9, 2, f welyky noczy Mast. 220, od weliky noczi Pass. 162, až do weliki noczi Mat. 49, před šesti dny weliky noczi přišel EvOl. 249^b, po weliczie noci Pass. 251, 391, v sobotu po welyczye noci Štít. ř. 192^a, k welycze noci Štít. uč. 120^b, t. 136^a, po welicie noci HusPost. 72^b, po welicze noczy EvOl. 269^a, KabK. 19^a, k welicze noczy KolA. 1515, o welicze noczy t. 1511, po welicze noczy t. 1517; vedle toho vzniká později *veliká noc*: akk. welikau noc Kocín Jg., Welikaunoc Har. 2, 388, po Welikénocy t. 289, o weliké nocy Beck. 3, 473 atd., pak složenina *velikonoc*: slavení velikonoci Br. Jg., před velikonocí Pref. Jg., nč. plur. *velikonoce*, v. § —.

veselý: rač wefel býti Mast. 25, wefela buď jemu hlava ŽWittb. 103, 34, kako jest wefelo t. 132, 1, neviem vesela nikoho Spor (Vyb. 1, 360), šlechtnost učiní člověka vesela Štít. Rozb. 145, učínení sme weffeli ŽKlem. 125, 3, učíň ny wefely Modl. 38^a, t. 48^a, vidíte je veselý HusE. 3, 195.

vetchý; sám cti nebuď vetech OpMus. 146^b.

vinovatý: viny jimiž jsme vinovati HusE. 1, 334.

vysoký: ty hospodine prziwyfok altissimus ŽWittb. 96, 9, (duom) má vyfok býti BrigF. 142, jáz položi jeho wyfoka před krále zemské excelsum ŽWittb. 88, 28 atd.

vzchopný: jsem schopen Us., učíň ny wzchopny Modl. 38^a.

zdravý: zdraw učíň lid ŽKlem 18^b, tam ijeden chud nenie ani nezdraw ŠtítMus. 52^a, víno jest nezdrávo HusE. 3, 9, viera tě (fem.) zdrawu učiní Hrad. 46^a, viera tvá tě (masc.) zdrawa učinila ChelčP. 226^a; adv. zdravě Dolež. 190, zdravě Us.

zdrželivý: adj. zdrželijwie Hrab. 51^a.

zlostivý: bůh zatratí jazyk zloštiw ŽKlem. 7^a

zlý: kto jest sám sobě zel Ol. Sir. 14, 5, by byl jak črt zel Trist. 240.

znamenitý: skutek má býti znamenit HusPost. 51^b.

zralý: učíň ny zrally Modl. 38^a, t. 48^a.

žádný desiderabilis: jiej (Marii) svět zaden nonie Hrad. 34^b, jiej život zaden nebyl UmR. 268, ž' mi živu býti ne snadno AlxBM. 4, 13; z toho *žádný* nullus, v nař. vých. *žáden*: žadno vajco BartD. 116 (laš.), slc. žiadon, svob. pol. żaden.

žiwý: zyw hospodin vivit ŽWittb. 17, 47, že dnes hi siw hi myrtw budeš AlxBM 3, 7, srdce žijwo jest ChelčP. 142^b, bych tě kdy ziwa viděla vivum Hrad. 43^b, z ziwa káza třeva vyvláčiti DalH 40, tu jie (dívky) ziywy kat odšel Pass. 604. doňadž své siwa AlxB. 1, 42, oba lotry zywy byeffta Hod 51^b, ty poklínače zziwy užhli Ol. 2. Mach. 10, 36, jěžto (přátely) (Malchus) zywy mnieše Pass. 367, kto to směl zyw učiniti Hrad. 76^b, že sem yak fem ziw více neustal Lobk. 84^a a j., (Kateřina) najprvé múdrého yakz tie zywa dnes uslyší Kat. 88, co sději ziwa řeci neuměji Hrad. 37^a, zywa nevědě co učiniti Otc. 68^b, jak živi více lidu sme nespatriili Vrat. Jg., jak živ fem. jak živa atd. Us.; ač tak zywu býti jest ŽWittb. Ezech. 16, auwech žet mi (Marii) zywy jest ostati Modl. 169^b.

žiznivý, žieznivý: byl sem žiezniw HusPost, 72^b, (byl sem) ziezniw t. 5^a, t. 36^b.

Nahore v §§ —. byl podán obraz usu staršího podle jednotlivých pádů a pověděno na konci úhrnem, že mimo výrazy adverbialní a adjektiva zpodstatnělá adjektivní tvary jmenné se zachovaly skoro jen ve funkci doplňkové, a i to skoro jen v jazyku knižném. Pak byl k tomu zase v § —. podán obraz téhož staršího usu podle jednotlivých adjektiv. Příklady bylo by lze rozhojniti a sbírka jejich dala by se mnohonásobně rozmnožiti; ale výsledek z ní plynoucí, t. j. poučení o schopnosti různých adjektiv ke skloňování jmennému a o jejím ubývání, byl by v celku stejný. A výsledek ten jest:

adjektiva *-ský* mají v češtině historické odevždy jen sklonění složené, tedy na př. les je *panský* atp., nikdy les je *panesk* nebo dokonce *panesk* lesk, *uheresk* král gen. *uherska* krále atp.;

adjektiva *-ký* (-ьк-, -тк-) v jazyku starším tvary jmenné mívají, na př. *blížký*, *blízek* a podobně *brzek*, *horek*, *hořek*, *kluzek*, *krátek*, *krotek*, *měkek*, *mrzek*, *sladek*, *těžek*, *úzek* atp.; ale časem vycházejí tvary tyto z obvyčeje a usus nč. jich skoro nezná; podobně jiná na *-ký*: *veliký*, *divoký*, *daleký*, stč. *velik*, *divok*, *dalek* atp., nč. jen v jazyku knižném *dalek*;

totéž platí o adjektivech *-rý*: stč. *dobr*, *kypr*, *mokr*, *múdr*, *ostr*, *příkr*, *šcedr*, — a *-lý*: stč. *biel*, *cěl*, *mál*, *medl* n. *mdel*, *míl*, *rychel*, *sstál*, *světel*, *tepel*, *truchel* atd.; nč. je toho některý zbytek jen v jazyku knižném, na př. *stár*, *vesel*;

adjektiva jiných zakončení v usu nynějším dílem mívají. tvary také jmenné, jako v stč., dílem nemívají; na př. jest i něi spisovné *churav*, *laskav*, *zdráv*, *hotov*, *mrtev*, *živ*, *milostiv*, do-

brotiv atd., ale nikoli též čerstev, živ, listv atd.; jest náh a hluch, ale nikoli též dlouh a vetch; jest svoboden, pilen, bezpečen, nemocen, lačen, smuten, mocen, důstojen, poslušen, atd. (u adj. -n jsou tvary jmenné poměrně nejhojnější), ale nikoli též opatren, tučen, pěken, rozumen, hojen (hojný), mužen, hřišen, biden atd.

Tvary jmenné, které byly nad míru nynější v jazyku staročeském, zanikají nejvíce v stol. XVI, dříve již dříve; od stol. XVII jest již celkem usus nč.

Nynější usus spisovný je tu v kolísání, zaviněném mylnou teorií a analogií. Píše se: sestra je zdráva, nemocna, vesela atd., správně, poněvadž se říká také: bratr je zdrav, nemocen, vesel atd. Ale druhdy píše se v letech posledních také: noc je tmava, temna, černá, pěkná atp. Mám to za nesprávné t. j. za neshodné s duchem spisovného jazyka nč. a myslím, že by jen ta adjektiva měla mívat tvary jmenné v sg. fem. a rovněž tak v neutr. a v plur., která jich jsou schopna také v sg. masc.; tedy na př. sestra je zdráva, dítě je zdrávo, děti jsou zdravý atd., poněvadž jest i masc. bratr je zdrav, ale nikoli: noc je černá, zahrada je pěkná, přeložení je správně, lesy jsou veliký at., poněvadž nemůžeme nč. říci: uhel je čern, sad je pěken, překlad je správen, les je velik atd.

2. Vzor pěš, pěšě, pěše.

Sem patří jmenná adjektiva kmene -jo, -ja. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *pěšo-* přehlas. *pěše-*, fem. *pěša-*. Sklonění jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *pěš* skloňuje se jako *oráč* a *meč*, fem. *pěšě* jako *dušě*, neutr. *pěše* jako *moře*.

Skupiny adjektiv, které tu rozeznáváme jsou:

- a) participia -nt, vzor *nesa*, *tešě*, -úc-, *trpě*, -iec-,
- b) participia -s, vzor *nes*, *nosiv*, -ši-, -še;
- c) komparativy (a superlativy), vzor *bohatěji*, *chuzi*;
- d) jména místní vzoru *Boleslav*;
- e) adjektiva *ostatní* vzoru tohoto.

a) Participia *nesa*, *tešě*, -úc-; *trpě*, -iec-.

Participia tato jsou kmene -nt.

Kmen ten je v sg. nom. masc. neutr. *nesa*, *teša* přehlas. *tešě* nč. *teše* a *trjá* přehlas. *trpě*. Býval také v nom. plur., který tedy by měl zníti psl. a stsl. **nesate*, **tešate*, **trpěte* atd., a také snad v sg. akk. masc., který by tedy byl psl. a stsl. **nesatb*, **tešatb*, **trpětb* atd.; ale jiné pády masc. a neutr. tvo-

řily se ze kmene *-nt* rozšířeného kmenotvornou příponou další *-jo* (z *-io*), byl tedy pro ně kmen *-nt-jo-*, jehož *-tj-* měnilo se a dávalo stsl. *-št-* č. *-c-* atd., a podle toho jest pak i pl. nom. stsl. *-šte* č. *-ce* místo *-te* a sg. akk. masc. *-štb* č. *-c* místo *-tb*.

Femininum sg. mělo kmen *-nt* rozšířený příponou další *-i, -ja* (z *-ī, -iē*). Přípona *i* bývala v sg. nom. a ten tedy by měl zníti psl. a stsl. **nesati, *tešati, *trpęti* atd.; ale jiné pády byly ze km. *-nt-ja-*, jehož *-tj-* se změnilo v stsl. *-št-*, č. *-c-* atd., a podle toho jest pak i nom. stsl. *-šti* č. *-ci* atd. místo žádaného *-ti*.

Další změny a osudy tvarů těchto v češtině a doklady viz v §§ následujících.

Sg. nom. masc. neutr. *nesa, teša* přehlas. *tešě, -e, trja* přehlas. *trpě*, stsl. *nesy, teše, trpę*. Na př. masc. (Jidáš) by všiu věciú wlada Jid. 59, budeš se radugie Hrad. 137^b, neby tu jeden nypczy a žalostí lomye ruce AlxV. 833 atd., nč. nesa, teše, trpě; v nářečích bývá *-a* také za spisovné *-ě*, na př. choda, kleča, stoja Kotsm. 7 (doudl.), veđa, sedňa, leža, uměja, lova, krmňa BartD. 26 (zlin.) a j., viz také zde doleji; doklady toho starši: welmy hnewaga fye Lvov. 70^b, Ermolaus před ním ftogya t. 82^b; — neutr. zjěvi se dětátko nefa ovoce Štit. 90^b, vše tělo bera ustalo AlxV. 1851, dětátko hrá byehagie po ostrově Pass. 340, dětátko ručičkama čpíráše hledagye pokrmu t. 388, slunce stojí počna činiti dlúhé noci Troj. 182^a, (slunce) se obražege blesk činí Háj. 344^b, všeliké tělo aby slyše hłas Boha živého mělo živo býti Br. Deut. 5, 26 (zřídka u Br.) atd.; vedle toho přijímá se pro neutr. tvar *-ci, -c-* (dítě) hýbáše se hledagiez zahřienie materina Vít. 106^b (opravou změněno v hledagie), (vojsko) bieše vyšlo k boji hluczziecz Ol. 1. Reg. 17, 20, břicho gfuczy u prostřed těla Hrub. 465^b, ucho bodeno sutzy řeklo Zrc. Múdr. 692, zawřženo gfucy Br. Ezech. 22, 16 atd.; tato nestejnost a kolísavost vniká pak také do výkladů theoretických: na př. Šimon Hájek 1547 učí, že při neutru může part. býti masc. nebo fem., t. j. na př. hovado tyje leže nebo ležeci Háj. Šim. 205; Nudož, má v paradigmatech způsob novočeský, t. j. neutr. = fem., zná 64^a způsob druhý a zavrhuje jej; Drach. 132 konstatuje kolísání a drží se způsobu starého, na př. zrno pšeničné padna v zemi neum-ře-li...; Rosa 134—136 má neutr. weduc, wolagic, činic (krátké), a semeno padna je prý errore positum; Tomsa má neutr. wolage 256, hyna 317, a vedle toho také wolagic 259; Pelzl² má způsob novočeský 87 a 95; Tham 1801 str. 100 klade wolagic neb wolage, str. 110 hynauc neb hyna, a 1811 str. 57 neutr. leže, chodě, uče, slyše; Nejedlý 1804 str. 246 drží se způsobu starého, a 247 konstatuje kolísání; Dobr. Lehrg.² jen konstatuje kolísání str. 245; usus nč.,

kteřý má nesa, teše, trpě za masc. a nesouc, těšíc, trpíc za neutr., ustálil se tedy v době nedávné.

Sg. n. o. m. fem. *nesúci*, *-auci*, *-ouci*; *tešúci* přehlas. *tešící*; *trpáci* přehlas. *trpíci* zůz. *trpíci*; často krátké *-uc-*, *-ěc-* (proti dlouhé téže slabice v plur.); někdy mylnou analogií *-iec-*, *-ec-* místo *-íc-*; a místo *-ci* odsutím *-c*; stsl. *nesąšti*, *tešąšti*, *trpęšti*. Na př. (Maria) neffuczy Hrad. 29^a, vmruczy t. 30^b, (Savina) klecziocy duši pustila Pass. 473, bratrcě mého chozi hledagici t., ty (Marie) jsi profyeczy Pass. Nitr. 2^b, (matka) tak mluwyeczy Vít. 56^a, (liška) velmi lačna gsucy Baw. 79, sedecy Ben. Gen. 21, 16, bogeczy se t. 27, 42 (dcera) flyšfeczy ChelčP. 2^b, (žena) łtogezy t. 83^b, Libuše flyšfecy Háj. 9^b, Vlasta to flyšfecy t. 19^b, žena bogecy se t. 39^a, křičecy t. 101^a, na loži ležecy nsnula t. 99^b, modlécy se a profecy t. 6^b a j., Dorota gfuczy obtížena KolČČ. 291^b (1559), která mluviła řkucy Br. Ezech. 35, 12, (žena) wygducy odešla t. Deut. 24, 2, widucy žena t. Gen. 3, 6, prawěcy t. 39, 19, loměcy rukama t. Jer. 23, 12, ozdobečy se t. Oz. 2, 13, (Rebeka) magjcy vědérce t. Gen. 24, 45, obrácena gfucy t. Jer. Pl. 1, 8 atd.; včíněcy Nudož. 60^b a j., gflaucy a gfucy, budaucy a buducy Rosa 14, 3, trhagecy a trhagjcy t. 146 a j., weducy, wolagecy, činěcy, milugecy vel wedaucy, wolagjcy, činjcy, milugjcy t. 134 sl., 148, 149, buducy Dolež. 97, gfucy t., ležecy t. 104, wolagecy t. 100, wolagjcy Tham 1801 str. 100, hynaucy t. 110; — místo *-ci* jest odsutím *-c*: (svódnicě) šlojier nefucz neb záponku prodawagucz Hrad. 101^a, liška mnieše oklamagicz čbána t. 130^a, (Savina) počě se modliti a rzkucz Pass. 473, (Maria) nalezena jest magicz v životě Comest. 219^a, (mísa) wažecz Ben. Num. 7, 79, křičela jest profecz ChelčP. 83^a, mlčecz běžala Háj. 468^a, přítomna gfuocz m. jsúc KolČČ. 68^b (1549), žena gduc za ním Br. Gen. 19, 26, pohubena gfuc t. Jer. 4, 30, gfuc zbavena t. Lev. 26, 43, žena počnuc porodí t. 12, 2 atd.; včínjc Nudož. 60^b vedle *-cy*, ffaukagjc, hnigjc, sedjc Drach. 97, 106, 114, weduc, wolagec atp. Rosa 152 a j. vedle *-cy*, wolagjc Tomsa 256, ležjc t. 281, hynauc t. 313, wolagic v. *-jcy* Tham 1801 str. 100, hynauc v. *-aucy*, t. 110, ležic, chodic, učic, flyšfic t. 1811 str. 57, wezauc, pigjc, hnauc Dobr. Lehr. 220 atd., nesouc, tešic, trpíc Us.

Vazby syntakticky náležité těchto tvarů jsou v jazyku spisovném. V nářečích jsou za to vazby absolutivní a participium je tu pro všechny rody a obě čísla buď tvaru *-a*, na př. pija viděl sem, ona vezma šátek, (oni) pohledna naň odejdú Šemb. 25 (obecně mor.), buď tvaru *-úc*, *-iac* Hatt. slc. 111; a i toho je v nářečích mnoho, většinou vyhynulo tu participium toto úplně.

Sg. akk. masc. stč. *nesúc*, *tešúc* přehlas. *tešíc*, *trpác* přehlas. *trpíec*, stsl. *nesątjb*, *trpętjb*, z psl. *nesątjb*, *trpętjb*. Do-

klady jsou jen z doby stč. a jen při participiu doplňkovém. Na př.: viziú strážu svého na nosidlách leziecz LAL. c, vizi jeho v nebeských sienech kraligicz PassDrk. 2^b, povězte nám zjevně, viděli-li ste Ježiše ľediecz na hoře Olivetské a ucziecz své učedlníky a wftupugicz na nebe? odpověděchu oni řkúce: živ jest pán bůh israhelský, že sme zřejmě viděli Ježiše mluwiecz s učedlníky (a) wftupugicz do nebes Nikod. 57^a, toť sem viděl syna Isai vmyegicz dobře hústi Lit. 1. Reg. 16, 18, jakž brzo takýto pták výr nad sobú ľediecz uzříš Pass. 391, Josue uzře muže proti sobě ftogiecz Comest. 113^a, tehdy uzrie syna člověčíeho przychodycz v oblace Seitsl. Luk. 21, 27, uzřev jeho strastně ležiez Krist. Rozb. 733, v jakéž (chudobě) mě lezziecz vidíte Kruml. 343^a, (Jakub) viděl jest ve sně řebří ftogiecz na zemi a hospodina wzpoležiez na řebří scalam stantem Dominum in-nitum Ol. Gen. 28, 12 a 13, uzřech obraz svaté královny ftogiecz OpMus. 18^b, když svého kněze za železným stolcem gyeucz uzřite edentem DalC. 4, (Michol) uzře Davida powylkakugicz a fkacicz subsilientem et saltantem Ol. 2. Reg. 6, 16, ona jest i mistra toho ftogecz viděla a tazycz slyšala i boha viděla a odpowiedagicz slyšala stantem interrogantem respondentem BrigF. 158, jakžto bych zaslyšal hlas rzkucz Paw. 463, ti již jej kazycz slyšiechu Vít. 40^b, synu milý když tě slyši krzyczyecz Plankt. 168^b, (Drusilla) slyšela Pavla mluwiecz Comest. 269^a, tu jeho (syna) ani naprosto křestanem ani juž bludyecz nalezla Pass. 463, nalezl krále Assyrského bogigicz proti tomu městu proelian-tem Pror. Ol. Isa. 37, 8, nalezl Filippa panugicz nad městem invenit Philippum dominantem Lit. 1. Mach. 6, 63, (kohož) vdadie orycz nebo pafucz nebo plot druzyecz Rožmb. 266, (Anna) poznavši syna z daleka gducz Comest. 180^b, každý s nás znal jeho fudczy gfucz spravedlným t. j. súdci gfúc spravedlným Jeron. 90^b. Vedle toho vyskytají se již v době staré příklady s tvary sklonění složeného: (nájemník) vidí vlka gducieho HusPost. 77^b, (lidé) uzrie syna člověka gducieho v oblacě t. 6^a, nalezli sú jeho v chrámě posluchagicieho a otazugicieho t. 47^a atd., a v nč. je tento způsob pravidlem: za stč. vizu tě ležiez, slyšu hlas řkúc atd. je nč. vidím tě ležícího, slyším hlas řkoucí atd.

Na pohled zdá se, že byl také sg. akk. (gen.) masc. -ce, a to v příkladech, jako jsou: uzře syna svého podle sebe ftogiece Pass. 462, tu svatého Alexandra ftogiece nalezl t. 393, dokad tě vizi živa gfuce t. 310, kdyžto jsi syna viděla slavně na nebesa gduce, mnoho důš s sobú weduce Hrad. 73^a atp. Tu je prý, podle výkladu někdy podávaného, -ce tvar gen. za akk. a tedy přehláskou z býv. -ca. Výklad mylný, neboť přehláskou z -ca bylo by stč. -cě, kdežto v příkladech zde míněných je psáno jen -ce i v textech na jotaci přísných. Výklad správný jest, že to jsou absolutiva a nikoli participia se žádanou vazbou kongruentní.

Totěž platí o zdánlivém sg. gen. masc. neutr. *-ce* v příkladech: neuslyší hlasu čarodějníkova i jedověc ezarugyucze ŽWittb. 57, 6, tu jest sláva matka jměla ot svého dětátka, tak čiuš na nebesa gduce Hrad. 73^a atp.; dosvědčené zde tvary *-ce* nejsou genitivy vzniklé přehláskou z *-ca*, nýbrž absolutiva.

Sg. dat. masc. neutr. *-cu* přehlas. *-ci*. Příklady tvarů jsou snad ve vazbách dat. s inf.: v tomť by slušalo skrovniti sobě strach boží nad sebu magiczi ŠtitMus. 56^a, neníť múdré v žaláři wyezieczi veseliti se ŠtitJes. 268^b. V jiných rkpech štítenských je na stejných místech místo *majici*: boží strach nad sebu magyčz ŠtitJes. 119^a a magicz ŠtitSázav. 126^b, a místo *vězienci*: wiezicz ŠtitMus. 115^b a ŠtitSázav. 202^a atd.; t. j. absolutivum *majic* a *věziec*. Možná že jest bez úmyslné kongruence a tedy absolutivně položeno také *majici* a *vězienci* v příkladech prvéjších; ale poněvadž v textech starších tvaru *-ci* nebývá užíváno za absolutivum při podmětu jiném než ženském sing. (a i tu velmi zřídka), proto je podobnější výklad, že Štitný, který měl dosti jemný smysl pro spojitě vazby participialní a také pro vazbu dat. s inf., v příkladech uvedených měl na mysli dativy participia tvaru jmenného. — Podobným výkladem mohlo by se ukázati, že je sg. dat. fem. *-ci* v příkladě: běda mně (Marii) tě na kříži wyduczzy Hod. 49^b; ale tu zase může býti výklad ten, že *vidící* je sg. nom. fem. položený absolutivně, jako je nespojitý sg. nom. masc. *jsa* v příkladě: Jakob za čtrnácte let v těžkéj službě gfa zdálo se jemu za malý čas Kruml. 80^b atp. — Jistoty o těchto tvarech nemáme, poněvadž není dostatek dokladů.

Du. nom. masc. byl v stsl. *-šta* a fem. neutr. *-šti*, a podle toho žádali bychom stč. *-cě*, *-ci*; ale za to je vždycky *-ce*, t. j. bezpochyby tvar plur. (masc.) vzatý za dual, příklady viz při plur. V ŽWittb. čte se: buďta uši tvoji pofluchayuczy 129, 2, a taktěž v ŽGloss. pofluchayuci tamt. Mohl by to býti tvar jmenný, shodný se stsl. *-šti*; ale vzhledem k tomu, že všude jinde máme plur. za du. a že v ŽKlem. na stejném místě jest novotvaré adj. slyšící t. j. slyšící, mám také tvar vytčený v ŽWittb. a ŽGloss. za tvar sklonění složeného, t. j. posluchající.

Plur. nom. mask. *-ce*, stsl. *-šte*; vzato také pro fem. a neutr., srov. stsl. fem. *-šte* vedle *-šte* a také pro dual. Na př. by nádatní byli lepšíu chtyecze AlxB. 8, 29, (kteři) neustanú horziecze v milosti Brig. 13, byli byšfte domnieni gfuce múdři Ol. Job. 13, 5; ty částky zdají se nápasti gfuce RoIB. 55^a; ta dva prorádce radiesta se ne vyeducze AlxBM. 1, 4, (my dva) pojďvě přede ň poštauieczy zie pokorně t. 14, (my dva) mnyecze ž' by t se to slúbilo t. 19; atd., dosud tak. — Místo *-ce* jest odsutím *-c*: anděli sú mě utieslyecz mněli Hrad. 39^b, aby z nich (peněz) což chtyecze učinili Pass. 333, činme co chtyecze Štit. uč. 88^a, trpme jakž mohucz t. 137^a, (mužové) v trúby hluczyecz ne-

přestachu Ol. Súdč. 7, 33, (žáby) biechu diela sobě zadagic Baw. 64 atd. — Usus nč, spis. zachovává tvar plný -ce. —

Jiných tvarů jmenných tu není. Na pohled zdá se, že jsou akk'usativy plur. -ce v dokladech: vida jiné trpiece Pass. 480, kto jiné mluwyecze rád slyši Alb. 25^a, uzřel i jiné praz-dnycece Krist. 80^b, nalezl je (apoštoly) spyecze Hod. 36^b atp., a akk. du.: (Maria) uzře dva anděly sediece Hrad. 31^b atd., a býval výklad, že tu je -ce přehláskou ze staršího -ca a za stsl. -šte a -šta; výklad mylný, za bývalé -ca bylo by stč. -cě, srov. nahore při sg. akk. a gen., v příkladech, jako jsou zde uvedeny, jsou part. -ce absolutiva.

b) Participia *nes, nosiv, -ši, -še*.

Participia tato jsou kmene -zs. Slovesa s kmenem infinitivním souhláskovým mají -zs, *nes-zs*, slovesa pak s týmž kmenem samohláskovým mají -vzs, *nosi-vzs*; druhdy bývá mylnou analogií psáno -v- také při kmenech otevřených, na př. vedv místo ved.

Kmen -(v)zs je v sg. nom. masc. neutr. *nes, nosiv*. Býval také v plur. nom., který tedy by měl zníti **neszse, *nosivzse* atd.; ale jiné pády masc. a neutr. tvořily se z kmene rozšířeného kmenotvornou příponou další -jo (-jo), byl tedy pro ně kmen -(v)zs-jo-, jehož -sj- se změnilo v -š-, a podle toho jest pak i pl. nom. -(v)zsš, č. -(v)še.

Femininum sg. mělo kmen -(v)zs rozšířený příponou další -i, -ja (z -i, -iē). Přípona -i bývala v sg. nom. a ten tedy měl by býti -(v)zsi; ale jiné pády byly z kmene -(v)zs-ja-, jehož -sj- se změnilo v -š-, a podle toho jest pak i sg. nom. -(v)zši.

Srov. §§ — a —.

Doklady a jiné výklady o tvarech těchto v. v §§ násl.

Sing. nom. masc. neutr. *nes, nosiv*, stsl. -z. Na př masc.: buď ten zmyrtcy ufiw, ktož jest jie s právem zazlufiw AlxBM. 8, 42 a 43, bohatec leh i chtieše pospati Hrad. 141^b, odwedw své mlazšie řekl jim (Ježíš) Štit. ř. 117^a, kněz widiew jej (raněného) pominul jest ChelčP. 222^a atd., v jazyku spisovném dosud tak; — neutr.: to rzek dietě i zmisalo Pass. 360, slunce v svém západě posled připřelo se bě u břeha AlxBM. 7, 3, lkalo srdcem mnohé družě zbyw svého milého muže AlxV. 806, biezaw dietě Ol. Num. 11, 27, ty věci vflyšew všecko množstvie svatých vece Nikod. 75^b, kniže toto přišlo jest na mé židuov popudiw ChelčP. 149^b; místo tohoto tvaru náležitého bere se později fem. -ši za neutrum: tak učí grammatikové počnouce od pol. XVI stol., na př. u Háj. Šim. (1547) str. 203—205 je neutr. povstavši, pozdvihši, u Nudož. (1603) wolawši 56^a, dawši 57^b, činiwši 59^b atd., podobně u Drach. 85, 98 a j. (s rozdílem ne-

oprávněným, prý fem. -ši a neutr. -ší), u Rosy 136, u Pezla² 87, u Thama (1801 str. 100 fem. i neutr. -ši, 1811 str. 57 a 58 fem. -ši a neutr. -ší), Dobr. Lehg² 219 atd., a tak jest i v nč. usu spisovném.

Sing. fem. nom. *nessi*, *nosivši*, stsl. -*zši*. Na př. takž ta chvíle biwflí minu AlxB. 5, 10, ta noc bywflí i otjide AlxBM. 5, 32, ona pryzkocziwflý k němu Hrad. 126^a, komornicě trziebywflý pšenici i usnula Ol. 2. Reg. 4, 5, (sojka) družkami sě stydiewsi Baw. 83, žena světlo zažehflí duom zpřewracela ChelčP. 180^b, (žába) volu přirovnati se chtěvsi Blah. 217 atd., v jazyku spisovném vždycky a dosud tak.

Du. nom. masc. byl v stsl. -*zša* a fem. neutr. -*zši*; v češtině je vždycky -*še*, bezpochyby tvar plur. vzatý pro dual, příklady viz zde dále.

Plur. nom. -*še* pro všechny rody, proti stsl. -*zše* masc. a někdy též fem., -*zše* fem. a -*zša* neutr. Na př. przibiehse židové počěchu volati Hrad. 80^b, mohwflse zlé voliti volili dobré Štit. ř. 97^a, dcery Sionské chodily wzdwyhflse hrdla t. 91^a atd.; (dva zlá člověky) wstawflse, před sv. Hedviku sledflse jejie svaté milosti sta poděkovala Pass. 27, to tato dva wflýfliewflse, zamutiwflse se takto mluviesta t. 290, oně (dvě dievče) v tvář jemu wezrziewflse, vzaffe se vecěsta t. j. vezřevše, užasě t. 362, obě wstawflse pryč se brale t. 472 atd.; tak učí také grammatikové počnouce od stol. XVI, na př. du. i plur. povstavše, pozdvihše Háj. Šim. str. 203—205, Nudož. woławflse, 56^b, dawflse 57^b, činiwflse 59^a atd., a tak má jazyk spisovný dosud. V Pil. C je zdložené -*šě*: uzzyfliewflšě, wzwiediewflšě; srov. stejné zdložení téže koncovky v pl. nom. židé, zeměné atd.

Jiných tvarů není. Na pohled zdá se, že byl na př. také sg. akk. (gen.) masc. -*še* za starší -*ša*, srov. stsl. sg. akk. (gen.) masc. -*zša*, v dokladech jako jsou: té noci otcě jejie vmrziewflse našezli 349, dokad bych hospodina z mrtvých wstawflse neuviděl t. 240 atp. Ale zdání toto a výklad na něm založený jsou mylné; za býv. -*ša* bylo by stč. -*šě*, v dokladech zde uvedených atp. není participium syntakticky spojitě, nýbrž absolutivum.

c) Komparativ (superl.) *bohatěji*, *chuději*.

Komparativ (superlativ) má ve slovanštině koncovku kmenovou dílem -*jes*, -*jes* — komparativ kratší —, dílem -*ějes*, -*ějes* — komparativ delší —, jest tedy vůbec kmene -*s*. Přípona kmenotvorná jest v této řadě -*jes*, -*jes*; o řadě starší a původní v Brugm. 2, 402 sl. Při adjektivech původních připojuje se přípona tato z pravidla (nikoli vždycky) k souhlásce kořenné, která s příponovým *j*- náležitě se mění, na př. *chudějs* stsl.

chužd- stč. chuz- atd. Při adjektivech odvozených (a někdy také při původních) připojuje se k adjektivnímu tvaru -ē (instr. podle Wiedem. 127) a tvoří s ním koncovku -ējs, -ējes. Rozdíl samohlásek -o- a -e- v kmenových koncovkách -(ē)js a -(ē)jes pochází dilem od rozdílného stupně přípony původní, dilem přiveden jest analogií. Více o tom ve kmenosloví. —

Kmen -(ē)js je v sg. nom. masc. psł. *bogatējs*, stsl. *bogatěj*. K *chud* byl by tvar stejný psł. *chudj* stsl. *chužd*; za to je však stsl. *chuždaj*, *chuždij* z *chudjaj* t. j. novotvar, ve kterém k žádanému **chužd* analogie připojila -j. Stejný novotvar je také stč. *chuzí*. V stč. pak nejen komparativy kratší, jako v stsl., nýbrž také komparativy delší, stejným způsobem se obměnily, místo žádaného sg. nom. masc. *bohatěj* z *bogatējs* jest *bohatějš*. — Kmen -(ē)js býval dále také v plur. nom., který tedy by měl býti **bogatějse*, **chudjse* atd.; ale jiné pády tvořily se z kmene rozšířeného příponou další -jo (z -jo), byl tedy pro ně kmen -(ē)js-jo = -(ē)jsso, a podle toho jest pak plur. nom. stsl. *bogatějše* z -ējše, *chuždše* stč. *bohatějše*, *chuzše*,

Femininum sg. mělo kmen -(ē)js rozšířený příponou další -i, -ja (z -ī, -iē). Přípona i bývala v sg. nom. a ten tedy měl by býti -(ē)jsi; ale jiné pády byly z kmene -(ē)js-ja = -(ē)jša, a podle toho jest i sg. nom. stsl. *bohatějši* z -ējši, *chuždši*, stč. *bohatějši*, *chuzši*. —

Jiné tvary pádové, které jsou z km. -(ē)js, mají ještě příponu kmenotvornou další -jo, -ja; na př. sg. nom. neutr. stč. *bogatějše*, *chuzše* (ve funkci doplňkové), sg. gen. masc. neutr. stsl. *bogatějša*, *chuždša*, stč. *bohatějšě*, *chuzšě* atd. jsou z km. -(ē)js-jo, sg. gen. fem. stsl. *bogatějše*, *chuždše* z km. -(ē)jsja atd. —

Kmen -(ē)jes je v sg. nom. akk. neutr. psł. *bogatėje*, *chudje*, stsl. *bogatėje*, *chužde*. V stč. je tvar souhlasný jen při komparativech kratších, *chúze* (adverb.); při delších vyvinul se novotvar stejný jako v sg. nom. masc., na př. neutr. *bohatějje* (adverb.) vedle masc. *bohatějš*. —

Srov. §§ —.

V stč. — do XIV a dílem i do XV stol. — bylo komparativních tvarů jmenných ještě dosti mnoho; do nč. dochovaly se jen některé a to jen ve výrazech adverbialních. O tom a doklady toho viz v mé rozpravě *Nominale Formen des altböhm. Comparativs* (1880, v *Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wiss. XCV*), v rozpravě K. Novákové o jmenných tvarech adjektivních u Husa (v programu akad. gymn. v Praze 1894) a v § násl. V dokladech je třeba kontextu takového, aby bylo zřejmo, že příslušné komparativy jsou v doplňku, po případě ve výrazech zpodstatnělých a adverbialních, a tedy ve střídě s tvary rovněž

jmennými v pozitivu, a že tedy komparativy ve rčeniích: *jsem bohatěji* masc., *bohatějiši* fem., *bohatějiše* neutr. atp. jsou rovněž tak tvaru jmenného, jako pozitivy ve rčeniích stejných; *jsem bohat*, -a, -o atd., ve výrazech zpodstatnělých a adverbialních *z-bližšě*, *k-lepšu*, *u-věčši*, *věčšem* atp. rovněž tak jako ve výrazech *z-blízka*, *k-dobru*, *ve mnohu*, *mnohem* atd.

Sing. nom. masc. *bohatěji* proti stsl. *bogatěj*, z -*ějb*; *chuzi* stsl. *chuzdij* z -*vjb*. Na př. bielegi než snieh budeš Pass. 469, každému blizzij jest den (smrti) nežli j' kdy byl t. j. blíží Štit. ř. 66^b, z nichž každý bohatiegy otce tvého jest Kat. 30, (Alexander) se mněl sa chzilegij t. j. čileji AlxB. 7, 29, dali jsa od vody ne tak brzo utone a dali jsa od ohně ne tak brzo se sežže Štit.V. 212, čím kde další pravda tiem dalegy buoh Štit. uč. 86^a, toho dělnika oko tiem nám jest ukrutnějšě, čímž nám pán bude dobrotywyegij Štit. ř. 110^a, (kto) doftoynyegij jest t. 80^a, sám sa nade vše zlato drazy t. j. draží AlxV. 627, on (bude) hodnyegy Alb. 6^a, ten (lhár) jest horzy než izádný zloděj t. j. hoří t. 23^a, by k tomu byl hotowyegij Štit. ř. 119^a, budeť každý hotowiegi NRada 635, kto je chuzi nemocného t. j. chuzi ŠtitMus. 327^b, proto böh nenie nic chwzy t. j. chuzi ROTcP. 600, (Kristus) jest všeho světa krašy t. j. kraši Kat. 20, mój chot naykrašy jest t. 62, lepij sem za to život dada Štit. uč. 104^a, lepy mohutý sedlák než vládyka chudý t. 97^a, aby liubiegi byl ŽKlem. 76, 8, by byl velím více mdlegij t. j. mdleji AlxB. 7, 28, až budu mdlegy v život Hrad. 108^a, (člověk) vždy jest mdlegiz mdlegiz proti hřiechóm ŠtitMus. 62^b, (syn) že j' menij otce t. j. není minor Štit. ř. 25^b, (Kristus) v tom přirození v němž jest menij otce t. 80^b, zda-li jsem menij než světský přítel BrigF. 104, nebuduť meni t. 30, myloftiwegi jest hospodin bojiúcim jeho ŽKlem. 102, 13, böh jemu bude mylegy Alb. 6^a, byl sem mlazy a již sem se sstaral t. j. mlází Štit. uč. 18^b, (diábel) jest mocznyegy než ty Pass. 358, múdrý mudrzyegy bude DalC. úv. IV, by byl mudrzegij Štit. ř. 81^b, čím jest kto pijlnyegij t. 35^b, (člověk) bude podobnyegy k andělm Štit. uč. 105^a, svatý Jan powylfennyegy jest než proroci Pass. 277, (kto) móż prazzdnyegij býti světského hluku Štit. ř. 222^b, radyegy se chciu s českú sedlkú smieti DalC. 41, radyegy chci umřieti Pass. 469, radyegij umřel Štit. ř. 9^a, však jest muž flynyegy než žena Štit. uč. 37^a, budeť každý fnazniegi NRada 636, tu vám řpomocznyegy budu než zde živ jsa Pass. 417, ijeden tak svatý, by řwyetyegij nemohl býti Štit. ř. 59^b, ijeden tak řvrchovaný, by řvrchowanyegij nemohl býti t., hněv toho súdného dne tiem každému bude tyezij čím nenie (nyní) kto méne strachuje se jeho t. j. těží t. 124^a, kakž jest zámutek neviunnému člověku tyezy trpěti Alb. 3^b, (stav vdovský) těží bude zdržeti ŠtitV. 22, mój sluha vcezyegij jest Kat. 46, svatý Jakub z jiných jest wiecezi mnohem t. j. věci maior ApD. 106, svatý Jan ve muohém jest wyeczij

svatého Štěpána Štit. ř. 27^a, čím kto wijeczij bude t. 9^b, wyeczij plod jejie než ona (Maria) t. 250^a, (bóh) wyeczy t jest Štit. uč. 103^a, jeden hříech jest druhého wyeczy t. 135^b, nebuduť wieczy ani mení Brigh. 30, aby wynnyegij nebyl Štit. ř. 221^a, tiem budu wdiecznyegy a wzacznyegy Pass. 14, zrzedlnyegij o masopustě sluha boží než u veliký pátek Štit. 121^b atd. Do nč. zachovalo se z toho ze všeho jenom *raději*, změněno v *raději* a *raděj*, zabi mne raděgi Br. Lev. 11, 15, raděj bych se rubat dala Suš. 349, raději, raděj Us., a skleslé v adverbium: v stč. „jmám raději“ jest kompt. *raději* jen masc. sg. nom., jako positiv *rád* ve větě „mám rád“, v nč. je *raději*, *raděj* adverbium a bez rozdílu podle rodu, čísla a pádu.

Sing. nom. fem. *bohatější*, *chuzši*, stsl. *bogatější* z *-jši*, *chuždši*. Na př. sukně, košile (gen.) blížšly nebývá t. j. bližši DalC. 36, zda jsi ty (fem.) v panenství czyššly než ona t. j. čistši (z čistši) Štit. uč. 47^a, čím kde dalšly pravda tiem dáleji bóh t. j. dalši t. 86^b, duše jest těla doštoynyeyšly Štit. ř. 61^a, levá ruka nic nezávídí že j' pravá hbytyeyšly Štit. uč. 90^a, stali tu, kdež nayhlubšly řeka Štit. ř. 178^a, kdy radost bude nayhodnyeyšly t. 118^b, z těch cest jednomu jest jedna hodnyeyšly druhá druhému t. 191^a, řka že jest jich řeč horšli hada t. j. horši (z horši) OtcB. 200^a, cesta aby nám lehczyeyšly byla t. 172^a, vyzina lepšly bude než kozina t. j. lepši Mast. 4^a, duše lepšly jest těla Štit. ř. 67^a, lepšly t' jest pokorná žena než hrdá panna t. 36^b, lepšlyt jest hanbička před knězem než hanba věčná t. 136^b, všeliká novina liubšli jest nežli věc jiná t. j. liubši Jid. 70, (sv. duch) jest ta milost, a ta nivčemž nenie menšly než otec a syn t. j. menši (z meňši) Štit. uč. 17^a, (žena) jest myleyšly t. 54^b, by křivda myleyšly byla než pravda t. 81^a, (vdova) donidž jest byla mlazšly t. j. mlazši t. 50^a, zda jsi ty (fem.) naboznyeyšly t. 47^a, (péce) ostrzeyšly by ostrá meče Baw. 62, (duše) oněch (věci) bude plnyeyšly Štit. ř. 186^b, ač jest duostojna šlechtnost panenstvie, však jest pokora potrzebnyeyšly Štit. uč. 46^b, (dievka) můž toho světa prazdnyeyšly býti Štit. ř. 227^a, (duše) prazdnyeyšly bude těchto věcí Štit. ř. 186^b, (já, fem.) radieyšly bych to zvolila t. j. radějši Hrad. 59^b, (sv. Nětíše) by radyeyšly smrt trpěla Pass. 281, neb bych velím radieyšly ot meče sešla t. 19, radiegly já (Kateřina) slibuji Kat. 18, ó smrti! proč mě radyeyšly netiskneš Modl. 132^b, že by radieyšly k smrti svolila Troj. 140^b, než bych byla v ráji, s tebú jsem radějši Tand. 107, moc dvojítá fylnyeyšly jest než jednostajná Štit. uč. 27^a, tiemč má duchovnie (milost) fylnyeyšly býti t. 27^b, (dušé) tiem bude fylnieišli a flawniejšli OtcB. 134^a, ona jest fnaznyeyli Pass. 542, jeho matka jest fwietleyli než dennice Kat. 18, ta muka jest tyezšly než která na světě muka t. j. těžši Štit. uč. 156^a, bych umřěla vtiessenyeyšly Hrad. 59^b, mohú dojiti otplaty vdovské, ježto j' wyetšly než manželská t. j. větši (z věcsi) Štit.

uč. 48^a, (almužna) která j' wzacznyeyšly bohu t. 141^a atd. Z tvarů těchto zachovalo se do nč. opět jen *radějši*, zkrácené *radši* a skleslé v adverbium: *radši* já mám Vichtorynku Suš. 131 a Us.

Sing. nom. akk. neutr. a) *bohatějšě*, *chuzše* (ve funkci doplňkové), stsl. *bogatějšě* z *-ějšě*, *chuzdše*. Na př. již jest blyžšfe spasenie naše nežli jsme se kdy nadieli t. j. bližše Štit. ř. 66^a, vždy j' jim to blyžšfiez blyžšfiez t. 109^b, (něco) bude-li bližšfe ohně ŠtitMus. 131^b, oko jest czyššfse než noha Štit. ř. 62^b t. j. čistše m. čistše (z čiščše) Štit. ř. 62^b, srdce učistí se, aby jsa czijšto ještě bylo czyššfse t. 196^a, býváť u příkladiach cos buď u paměti drzymyeyšfe t. j. držimějše Štit. uč. 149^a, aby tělo bylo tiem hbytyeyšfe t. j. hbitějše t. 119^b, aby (slovo) tiem hrubyeyšfe bylo t. j. brubějše t., lepšfe j' duchovnie sbožie než tělesné t. j. lepše Štit. ř. 67^a, v duchovních věcech utěšení stokrát jest lepšfe nežli v světských t. 237^a, co j' toho lepšfe Štit. uč. 31^a, jest lepšfe poslušenstvie než která obět t. 71^b, t. 120^b, lepšfe j' jedno (řemeslo) druhého t. 70^a, lepšfe by dvě bylo než jedno t. 118^b, obět lepšfe by bylo, kdyby mohlo býti t. 122^b, dvě dobré lepšfe j' než jedno t. 157^a, neproměnné božstvie nemož býti ani menšfe ani většfe t. j. menše (z mešše) Štit. ř. 25^b, čím komu dobré myleyšfe Štit. uč. 17^a, ani jest co by mohlo flazšfe býti t. j. slazšfe t. 61^b, ženské pokolenie, jesto j' ftrašlywyeyšfe nežli mužské t. 227^a, slunce v sobě fwyetleyšfe jest než v těch poprslicieh t. 250^a, (panenstvie) čím jest více zpržněno zlým myšlením, tiemž jest tyezšfe zachovati t. j. těžšfe Štit. uč. 44^b, potož to sbožie trpnyeyšfe bývá Štit. ř. 63^b, srdce jenž jest twrzšfe všeho t. j. tvrzšfe Modl. 160^b, toho dělníka oko tiem nám bude vkrutnyeyšfe, čímž nám pán bude dobrotivějši Štit. ř. 110^a, oko jest vřflechtyleyšfe než noha t. 62^a, vzytecznyeyšfe jest to dobré Štit. uč. 137^a, to bylo by wazzyeyšfe než zpověď t. 131^a, neproměnné božstvie nemož býti wyetšfe t. j. většfe (z věčše) Štit. ř. 25^b, to wzacznyeyšfe bude t. 228^b atd. Z toho zachovalo se do nč. jenom -š v dial. adv. lehkejš, nejčastějš chod. 40, a v novotvarých výrazech: na kratšo, na delšo, na červenšo, na bělšo atp. BartD. 60 a 70 (vel.), ustrojených podle gen.: z další, z bližša atp. (viz zde doleji). — b) *bohatějie* proti stsl. *bogatěje*, *chūze* stsl. *chūže* (oboje ve funkci adverbialní, zřídka v doplňkové). Koncovka tvaru delšího mění se dále sklesnutím jotace v *-ejé*, na př. rychlege NRada 1184; zúžením v *-ějí*, na př. já rychlegij poběhnu Háj. 99^b, bude obfyrnigij povědino t. 88^b; zkrácením v *-ěji*, na př. dálegi Barl. 9, tak lehčegi bude tobě Br. Ex. 18, 22, mileji, pěkněji atd. Blah. 261 (psaní -ejé vytýkáno tu výslovně jako prý chybné); a odsutím v jazyku obecném -ěj: rychlej, obšírněj atd. Z tvaru pak kratšího bývá -e vynecháno: naywyšf Štit. ř. 188^a, hůr Br. Gen. 19, 9, wejš t. 48, 22; v nč., pokud tvar ten se zachoval, -e v jazyku spisovném dosti často, v obecném z pravidla se vy-

nechává: *více, víc* atd. Jiné doklady: *tiem jest bližze spasenie* Pass. 342, nč. *bliže, bliž* Us.; *buď ten byrse zmyrtey uživ* AlxBM. 8, 42, nč. *brž.*; *aby siemě bugnyegye rostlo* Štit. nč. 53^a t. j. *bujnějie, z toho pak bujněji, bujněji, bujněji*; *by na tě czye-lytegije vzpominali* t. j. *čestějie* (ku posit. často, přehlasováno) Štit. ř. 123^a, *czaltvegije zovúe chudé k svému kvasu* t. 74^a (nepřehlas.); *tam czyfze uzřiš hospodina než Petr* t. j. *čišče* Kruml. 97^a, *blažení čistého srdce, neb oni uzrie boha, točiš velím czyfšte nežli jiní* t. j. *čište* (z *čišče*) Štit. uč. 42^a, *galeje zdála se ještě czifftie připravena než-li prvé* Lobk. 18^b, *čistým tesáním naschvále tesány* (dvěre atd.), *ježto nemož czifftie býti* t. 5^b; *fkrownegye a czyftegye živ jsa* Modl. 91^b; *abychom šli daale* Štit. ř. 222^a, nč. *dále a dál* Us.; *deele budú hyzditi bláznovstvie jeho* t. 119^b, nč. *déle a dél* Us.; *ktož Irdecznyegie miluje, domyflnyegie pozná* t. 6^a; *radost marnú draazze vážíti* t. j. *draže* t. 518^b, nč. *draže a dráž* Us.; *drsewe pozván* ApD. d, nč. *dříve, dřív*; *aby v paměti bylo drzzymegije* t. 54^b, t. 218^a; *hláze* (hladký) a *pěkněji* Blah. 205, *těla naše hlube v domu pochovaj* t. j. *hlúbe* Pass. 375, *čím hlube patřím* Štit. uč. 132^a, *ti hlube padnú* Štit. ř. 78^a, *má hlube znáti pána boha* HusPost. 129^b, (Pirrus) *bra se do lesa hlaube* Troj. 228^b, nč. *hloub* Us.; *bylo by hodnyegije* Štit. ř. 36^a; *hoynyegije to činiti máme* t. 74^a; *bude horze člověku tomu nežli u prvé* t. j. *hóre* 137^b, *musít horze býti nežli dřeve* t. 138^a, *ješto jest horze* Alb. 65^b, *hóre jemu jest* HusPost. 48^b, *hůř uděláme* Br. Gen. 19, 9, nč. *hůře, hůř* Us.; *voda hrze nežli víno býti chtěie* t. j. *hrze* (posit. *hrdě*) OpMus. 200^a; *čím czeftygye ji* (vrbu) *obrubáš tiemť sě hufftye obalí* t. j. *húšte* (z *húšče*) Štit. uč. 84^b, nč. *houšt* Us.; *gefnyegije jej vidúe* t. j. *jesnějie* (přehlasováno) Štit. ř. 64^a, nč. *jasněji* Us.; *gyftegije budem to jmieti* t. 223^a; *chudoba sě krafte stkvie* t. j. *kráše* Pass. 539, *všeho kvietie krafte ktvúce* Modl. 133^b, *o ty květe všeho krafe ktvúcí* Hrad. 55^a; *mluviti fwobodnyegye, jesti hoynyegye, piti chutnyegye, modliti sě kracze, bdieti skupygye, ležěti myekczyegye, oblačiti sě pyeknyegye, nic před bohem fkarzyedyegye* t. j. *swobodnejie* ..., *kráce* (stsl. *krašte, kratčeji*) atd. Modl. 163^b; *lehczyegye t tepe dievčie ruka* DalC. 4, *protožť sě lehcziegie zdá jich žalostné skonanie* Pass. 305, *zvíťežíš lepe než s' kdy zvíťežil* Pass. 282, nč. *lépe líp* Us.; v HusE.: *přikázanie křesťané lepí mají držeti než židé* 1, 378 *je lepí* chybou m. -e; *mě mene než jeho přezěsiješ* t. j. *měne* Modl. 132^b, *počne člověk menyez menyez rozkoši tbáti* Štit. ř. 108, nč. *méně* (psáno *méně*), *míň* Us.; *co mně bylo naymylegye* Kat. 174, *aby mylegije postnie snesli utrpenie* Štit. ř. 132^b; *tanečníci ne mudriegie činie než skot* Hrad. 97^b; *pijlnygije měl by na péči* Štit. ř. 82^a; *čím sě kto plnyegie obrátí k bohu* t. 133^a; *tiem rziezze kvas má připraven býti* t. j. *rieze* (ku posit. *řiedko*) t. 74^b; *aby ty kraloval velím fzeftnyegije* t. j. *ščestnějie* (přehlas.) t. 40^b,

nč. šťastnější Us.; jest nefnaze jeho přemoci t. j. nesnáze (posit. snadně), nč. snáze, snáz Us.; atť slijrce promluvíím o tom Štít. ř. 152^a, nč. šíře, šíř Us.; musejí tyezze trpěti na onom světě t. j. tieže t. 207^a, nč. tíže, tíž; materino naučení často děti držíe tvrdo a druhdy twrze než otcovo t. j. tvrze, tvrže Štít. uč. 58^b, jakž naytwrze moha Kat. 148; poněvadžť jest židóm (domácím) mezi těmi národy úzko, věz to každý, jestiř daleko vzie hostem a přichožíím t. j. úže KabK. 37^a, nč. úže, ouž Us. (vedle úzeji); wijecze než slušie Štít. 155^b, nč. více, víc Us.; naywyřfe oslavená Modl. 153^b, inhed z nízka nesnaduo j' vzhóru tu, kde j' naywyřf, protož potahuje svých Kristus wyřfez wyřfez Štít. ř. 188^a, weyř Br. Gen. 48, 22, nč. výše, výš, vejš Us. atd.

Sing. akk. masc., stsl. *bohatějřš* z *-ějřš*, *chuzďřš*, nemá v češtině dokladu. Ve Štít. ř. se čte: ktož přijímá tuto svátost, podnět k hřiechu činí mdlegij 134^a; tu vzat nom. za akk. (v doplňku ku předmětu neživotnému), srov. stsl.: (piřta) bolii nedagř stvoritiř *πλειον επιτεινει την νόσον* Cloz. 1, 445 a j. — Femin. *bohatějřu*, *chuzřu*, přehlas. *-ři*, stsl. *-řa*: (měříc) ve dne nesvietí, jen v noci, avřak noc činí wefelegřf Štít. uč. 55^b, (pop když by viděl) twarz famu té trudovatiny tyřfiejřfi speciem ipsam leprae humiliorem Ol. Lev. 13, 3.

Sing. gen. masc. neutr. *bohatějřřa*, *chuzřřa*, přehlas. *-řř*, sklesnutím jotace *-ře*; stsl. *-řa*. Na př. měřččnín mőz pohoniti z desieti korun a z wyeczřfe nemőz pohoniti t. j. z věčřě n. věčřě (= něčeho větřřiho) Rožmb. 202, by Janovi z wiczřřfie dávali vinu List. JHrad. 1388, zda-li nenie leřně sbožíe zdejřřie, čím kto má jeho wiece, a wietřřfe se nedostává t. j. větřře, z věčřě atd. Štít. ř. 110^a; býti z menřřfe ku počtu obwázána t. j. z menřře (= z něčeho menřřiho) Brig. 117^a; kdy se lepřřie kto naděje t. j. lepřře (= něčeho lepřřiho) Vit. 32^b var.; mají za veliký hřiech spolu se utěřřiti i dopustie se horřřfe (později připsáno ^{ho}), že ukrutni budř sobě t. j. horřř Štít. 38^a; jimž z bližřřfe vonie ta nebeská utěcha t. j. z bližřř ŠtítMus. 131^a! z dalřřfe nemohli byste widěti procul t. j. z dalřř Ol. Jos. 3, 4 a Lit. tamt.; ktož ř wyřřfe upadne tieže padne t. j. s vyřřfe ŠtítOpat. 43^a, ktož ř wyřřfe upadne ŠtítMus. 67^b; (vody) které z doleyřřie biechu inferiores t. j. z doleyřř Kladr. Jos. 3, 16. Jako je jmenný sg. gen. v positivech *z-mála*, *z-bliřřka*, *s-vysoka* atd., tak jsou i komparativy *z-menřřě*, *z-bliřřě*, *s-vyřřě* atd. v příkladech uvedených tvary jmenné. S tím souvisí i nč. dial.: z větřřa, z bližřřa, z dalřřa, z kratřřa, za teplejřřa, do řřřřa, do běřřa, atp. BartD. 70 (val.), je to enom z větřřa oprané, z menřřa je to hotové, uděláme to z kratřřa, z dalřřa na to hledřřa zdř se to být malé t. 21 (zlin.) a zlin. 36, z dalřřa, z řřřřa t. 116 (lařř.), z řřřřa Hatt. slc. 225. Vedle toho jsou i dial. novotvary: z dřřa, z bliřřa BartD. 21 (zlin.) a 70 (val.), příděláně k adv. dřře, bliřře a nikoli starozitné. —

Sing. dat. masc. neutr. *bohatějšu, chuzšu, -šiu*, přehlas. -ši, stsl. -šu. Na př. by n'udatní lepších zřiece byli také lepšiu chtěie t. j. lepšiu (= něčemu lepšímu) AlxB. 8, 29, taký vieru drži, náději má w boze k lepšfy, zlého pyče t. j. k lepší Štít. ř. 192^b, když se kto lepšfy naděje Vit. 32^b. Jako je jmenný sg. dat. v positivech: chtěie *dobru*, mám náději k-*dobru*, náději se *dobru*, tak jest i kompt. *lepšiu* přehlas. *lepši* v příkladech uvedených tvar jmenný. —

Sing. loc. masc. neutr. *bohatější, chuzši*, stsl. -ši. Na př. hospodár když staví za stravu hosti ne v svém domu, nemóz ho staviti wujeczfy, ledno pod pěti hriven t. j. u větší, u věčši (= v něčem větším) Rožmb. 235; kto jest u mále nepráv, i u wieczšfy nepráv jest EvZimn. 22; kto jest nevěren u mále, i v-wyetzfi nevěren jest in maiori Koř. 16, 10; vzvuk trúby znenáhla rostieše u wietczšfy a délež délež se tiehnieše crescebat in maius Lit. Ex. 19, 19; vzvuk trúby znenáhla rostieše vviectzi a délež se tiehnieše Ol. tamt., zvuk atd. uwietczy a délež délež se tiehnieše bibl. rkp. Strahov. XV stol. tamt. (v příkladě tomto možná že opisovatelé pozdější rozumějí tvar složený u-větši atp., ale překladatel původní měl tu na mysli zajisté výraz jmenný u-věčši); mnoha ostati a na menšfy dosti mieti t. j. na menši (= na něčem menším) BrigF. 117^a; budeť lépe na menšfi dosti mieti BrigtF. 110; jich otcové první zákona (t. předchůdcové v řeholi klášterní) na menši sú měli dosti HusE. 1, 426 (vydavatel vytiskl: na-menši[m], neprávem). Jako je jmenný sg. lok. v positivech ve-množ, u-mále atp., tak jsou i komparativy u-věčši, na-menši v dokladech uvedených tvary jmenné. — S tím souvisí také dial.: po skrovnějšu, po staršu, po menšu, po většu, po prvu BartD. 70 (val.; v nár. val. jest lok. poli a psaňú, předložka *po* váže se tu s lok., po-většu atd. jsou tedy sg. lok).

Sing. instr. masc. neutr. *bohatějšem, chuzšem*, stsl. -šimъ. Doklady: ktož málem učiní pomoc, jako by wietšsem po-Štít. Mús. 163^b; kdyby wietšsem pomohl t. Jako je jmenný sg. instr. v pozitivu: pomoci *málem*, tak jest i kompt. *vějšem* v dokladech uvedených tvar jmenný.

Du. nom. masc. byl v stsl. -ša, fem. neutr. -ši; v češtině je za to z pravidla -še, bezpochyby tvar plur. vzatý pro dual, příklady viz zde dále. V AlxB. čte se: takž tu ot něho zmyrt vzěsta, jež naylepfie z těch tu biesta 3, 29, a v Mat.: prvá dva bratry byla sta ruczieyfíie a druhá dva lenyeyfíye 56; to jsou buď tvary sklonění složeného -šie, buď s odchylnou jotací místo -še.

Plur. nom. *bohatějše, chuzše* pro všechny rody proti stsl. masc. -še n. -ši, fem. -še, neutr. -ša n. -ši. Stč. plural -še je spolu též pro dual. Na př.: hyne nám čas života, tak ež blyzzšfe jsme smrti t. j. bližše Štít ř. 83^b; (vy, dietky) ste sobě nay-

blyzffe Štít. uč. 25^b; z božie milosti byli bychom v ně (šlechtnosti) bohatyeyffe t. j. bohatějše Štít. ř. 149^a; těm ještě jsú dalffe světa t. j. dalše Štít. uč. 122^b; abychom byli dokonaleyffe Modl. 31^a; ještě (cěsty) by jim hodnyeyffe byly Štít. ř. 190^a; spravedlní sedmkrát než slunce yafnyeyffe budú t. 182^b, (děti) budú na tebe laskawyeyffe Štít. uč. 108^b, pohané jsou na ně (židy) laskawieiffie než na křestany KabK. 33^b; ti (t. kdo v kostele nejsou pobožní) byli by lepše doma t. j. lepše (plur.) Alb. 90^b, co svě sděla, v tom se svě lepffe domněla t. j. lepše (pro dual) AlxBM. 1, 18; bychowa mileiffe svému pánu t. j. milejše (pro dual) OtcB. 145^a; již bychom měli mudrzeyffe býti Štít. uč. 60^a; aby (vy) pijlnyeyffe byli Štít. ř. 132^b, lidé pijlnyeyffe sebe mají býti t. 108^a; mnozí aby zdáli se poczeftnyeyffe t. 67^a, (andělé) jsú pokornyeyffe t. 149^b; ty panny jsú pľotnyeyffe Štít. uč. 36^b; radyeyffe chemy zemřieti Pass. 436, radyeyffe se máte potupiti Modl. 163^b, radieyffe služte mocnému Hrad. 94^b, chemy radyeyffe božie kázanie plniti Alb. 51^a, (panny) jsú radyeyffe smrt trpěly t. 10^a, vždy radyeyffe věříme pochlebníkom Štít. uč. 144^b, radějše chtěchu učiniti aby . . Trist. 19; radieyffe mi hlavu setněta (dual) Pass. 581, (uši) radieyffe poslúchaji zlých piesní Hrad. 97^a, abychom se radiegffe spolu sňala OtcB. 144^b; radffe v dobrotě s sebu mluvte t. j. radše Štít. ř. 104^b, páni radffe chtie slúti dobrými než býti Štít. uč. 87^b; (oba) vzala sta radffe tělesnú smrt OtcB. 123^a; aby filnyeyffe trpěti byli Pass. 365, budú v nás fylnyeyffe ty žádosti Štít. ř. 39^b; pakli bychom neznali své slepoty a tiem fľepyeyffe byli Štít. uč. 104^b; když (děti) by byly fľarffe t. j. starše t. 121^b; (hvězdy) jsú fwytleyffe než nebe t. 77^b; by mohli býti fwobodnyeyffe t. 89^a, atd. V HusŠal. čte se: doktorové světi čím více na křehkost svú pamatují, tiem kázanie slova božieho jsú pilniegi 71; tvar *pilněji* m. *pilnějše* jest odchylka vzniklá analogií: k sg. nom. masc. *pěší* jest plur. též *pěší*, a podle toho vzat i sg. nom. masc. *pilnějí* též za plural.

Plur. akk., stsl. masc. fem. -še, neutr. -ša n. -ší, nemá v češtině tvaru střídneho. V příkladech sem hledících bývá tvar -še: uzřie některé rovny sobě aneb snad wietffe t. j. větše Štít. nauč. 48^b, (trojě věc) ty oběti činí wzacnyeyffe t. i. vzácnějše Štít. ř. 228^b, o těch ještě mistrují vína a činie je nezdrawyeyffe t. 44^a, kteréž (lidi) pak wzacnyeyffe námy Modl. 94^a atp.; tu je patrně nom. vzat za akk. —

Pro jiné pády skloňování tohoto není dokladů ani v stč., a během času i to, co do XIV a dílem i do XV stol. bývalo, většinou zaniklo, tvary jmenné jednak ustoupily tvarům skloňování složeného, jednak ustrnuly ve výrazech příslovečných.

Tvary složené místo jmenných vyskytují se již v době stč. Na př. ač wyetřij budem neb fylnyeyřij Štít. ř. 83^b t. j. -ší místo žádaného -še; saň bieše fľyřffe než vuol, delffe než kuoň

a zuby u nie oftře Pass. 378 t. j. -šie m. -ši, jako je tutěz i ostré m. -y; protož vás napominám, aby ktož jsú dobrzj, lepšij byli Štit. ř. 67^a t. j. lepši m. -še, jako jest tutěz i dobři m. -i; (zloděj) byl-li dřeve zly, bude horšly Štit. uč. 138^a t. j. horši m. hoři, jako i zly m. zel; atd. Časem přibývá tvarů těchto víc a víc, a od stol. XVI je pravidlem usus stejný s ně.

Klesnutí ve význam příslovečný a ustrnutí v něm jeví se zvláště v *raději*. Jako máme v pozitivu dosud tvary jmenné *rád*, fem. *ráda*, neutr. *rádo*, plur. m. *rádi*, tak bylo v stč. také v kompt.: sg. masc. *raději*, fem. *radějši*, neutr. *radějše*, plur. *radějše*, doklady tomu viz na příslušných místech nahoře. Ale záhy vyskytují se příklady, ve kterých místo žádaného doplňkového nominativu se vyskytuje tvar některý jiný, stlačený ve význam příslovečný. Zejména tvar:

raději, t. j. buď sg. nom. masc., buď zúženina z neutr. adv. -*ějie*, zkráceně pak -*ěji*, a odsutím z toho -*ěj*; na př. aby jiní lidé tím se radiegy pode mne brali List. Krums., aby jiní lidé tiem se radiegy pod nás brali List. Kost., raději tomu chei Blah. 261 (-*ěji* je prý chyba), zabí mne radiegi Br. Lev. 11, 15; raději Us., raděj bych se rubat dala Suš. 349, raděj Us. zvláště obecný;

radějie, -*jé*, neutr. adv. vzato místo doplňkového nominativu -*ěji*, na př. (já, král) radygie v ňu (smrt) upadnu AlxBM. 4, 1, radiegie bych vzal HusPost. 22^a, (člověk) by radiege volil aby t. 21^a; Alexander vybral jest radiegie staré rytieřstvo Alxp. 12, ač by byla radiegie syna měla Griz. 155^b;

radějši, *radši*, *radči* (změnou *dš-dč*, srov. I, str. 513), vlastně fem., na př. radyeyšly byste mohli můj súd trpěti DalC. 4 m. radějše, Řekové chtie radieyšly zemřieti Troj. 104^b, by byli radiegyšly svolili, t. 57^b, (lidé) radieyšly zvolili tmy Chelč. 153^a, Jan žádal od hospodina kršten býti radly než hospodina křtiti Mat. 39, hled radči míru Lomn. Jg., radši Us.;

radějše, *radše*, *radče*, vlastně plur., na př. (závistivý) by nechtěl ničemuž dobrému radějše, než by v tom měl rovní sobě ŠtitV. 121 (vytištěno nesprávně -šé), Egea by byla radiegyšle polovici království ztratila Troj. 217^b, radiegyšlie bych zemřela Apol. 129^b, (matka) svého života radiegyšle poskyte ChelčP. 3^b, že by tomu radše byl Háj. Jg., proč ty radče mluvís Blah. 223, interpres muž se té amphibologie odvážiti radše t. 258, kaž mu radče cepy vzíti Pam. 3, 114;

radš, *rač* Us. ob., odsutím z *radši* nebo i z *radše* atd.

Výklady jiných zvláštností, jako *radši* m. *radějši*, *dáleji* m. stč. *dalí*, *čistějie* m. *čišče*, ně. *dáleji*, m. *dále* atd. patří do kmenosloví.

d) Jména místní *Boleslav* atp.

Mnohá jména místní jsou původem svým adjektiva possessiva, utvořená kmenotvornou příponou *-jo* masc., sg. nom. akk. *-jb*. Na př. possessivum *Boleslav* = Boleslavův (rozuměti jest při tom nějaké appellativum mužské, na př. *hrad*), utvořené ze jména osobního *Boleslav* (*-vš*), srov. rus. *Perejaslavľ* atp., ze *-slav-jb* Mikl. III² 347; a podobně *Chrudim* ze jm. os. *Chrudim*, *Jaromír* nč. *měř* z *Jaromír*, *Olomúc* z *Olomút*, *Drahoraz* z *Drahorad*, *Choteč* z *Chotek*, *Bohdaneč* z *Bohdánek*, *Lutomysl* z *Lutomysl* atd.

Jména tato byla původně masculina; svědčí tomu doklady nejstarší, na př. *Lutomizl* Kosm. 1, 42 a j. (femininum mělo by zde koncovku psanou *-a*) a doleji uvedené doklady stč., kde přívlastek svědčí, že jméno místní jest rodu mužského. Rod mužský zachován dialekticky: mor. do *Olomúca*, *Třebíča*, *Lulča* atd. BartD. 162 a Šemb. 36. Časem přejímají se do třídy místních jmen ženských a stávají se feminina; ta změna pronikla v češtině západní a spisovné, ačkoliv i tu se udržely zbytky způsobu starého, na př. *Bohdaneč* masc. vedle *Choteč* fem., *Dobříš* fem. a v usu okolním (podle sděl. Lad. Benýška) také masc.

Časem vyšlo také z povědomosti, že jména tato jsou adjektiva; zpodstatněla a stala se jmény vlastními.

Skloňují pak se jm. m. *Boleslav* atp., jak následuje.

Sing. nom. *Boleslav* masc., pak vzato za fem.

Sing. gen. masc. i fem. *Boleslavě*. Na př. do *Boleslawje* DalC. 30, do *Starého Boleslawje* Pulk. 23^a, z *Boleslawie* KolB. 1520, Háj. 74^b, do *Boleslawie* t. 74^a, KolČČ. 165^b (1552) do *Mlade Boleslawie* t. 233^a (1556), do *Boleslawie* Beck 2, 11 a j.; z *Czaławie* KolA. 1513, do *Czaławie* Háj. 417^b, města *Czaławie* KolČČ. 18^a (1542), do *Čáslavě* Pal 5, 1, 231, (města) *Čáslavě* TomP. 4, 21; z *Domaslavě* Pal. 5, 1, 347; do *Chrudymie* DalC. 57, do *Chrudimie* Háj. 124^b a j., z *Chrudjmie* KolČČ. 179^a (1553), do *Chrudimě*, Pal. 4, 2, 128, ze *Chrudimě* t. 5, 1, 369; ot kurzymie *Hrad*. 4^b, od kurzymie *Pass*. 312, do *Kaurzimie* KolB. 1523, z *Kaurymie* Háj. 50^a, do *Kouřimě* Pal. 4, 1, 76, (města) *Kouřimě* TomP. 4, 21; z *Liboslavě* Pal. 5, 2, 203; *Jana* z *Postupimě* Sv. 179; z *Prybramie* ODub. 121, z *Przibramie* KolB. 1523, kromě zástavy *Příbramě* Pal. 5, 2, 340; do *Przibiflawie* Příb. 21^a; *Wunderwein* z *Radimě* VJp. 61; města *Soběslavě* Břez. 12, do *Soběslavě* ČernZuz. 59, u *Soběslavě* t., ze *Soběslavě* Pal. 3, 2, 381, t. 4, 1, 132 (z r. 1446); u *ŝtrziehomie* DalC. 51, do *ŝtrzyhomie* t. 57; do *Welimie* KolB. 1514; z *Vlašimě* Pal. 3, 2, 363; do *Vratislavě* Kar. 61, z *Vratislavě* t. 62, do *Vratislawie* Háj. 49^b, z *Vratislavě* ŽerKat. 77 a j., do *Vratislavě* t. 91 a j. (v *ŽerKat.* gen. *Vratislavě* velmi

často a nikdy jinak), do Vratislavě TomP. 2, 66, t. 3, 399, t. 3, 420 a j., do Sbraflawye Pulk. 173^b, od Zbraflawie Iláj. 381^a atd. Tvar -ě jest náležitý, nechť jest jméno masc. (tedy podle gen. oráčě a přehláskou ze staršího -a) nebo fem. (tedy podle gen. dušě); v textech starých jest pravidlem, t. j. u veliké převaze proti tvarům jiným; a pravidlo to dosud se drží v jazyku obecném: z Boleslavě, Chrudimě, Radimě atd. — Časem vznikají novotvary -i, a to skoro jen při kmenové souhláске retné; na př. kněz strzehomy doby DalC. 45, do Boleslavi DalJ. 29 rkp. V a I., do Przibiřlawi Přib. 21^a, Pražané Příbyřlawi dobývali Háj. 401^a, do Čzařlawi t., okolo Chotěboři, Čzařlawi t. 441^a, do Stareho Boleřlawi Háj. 120^a, od Stareho Boleřlawi t. 381^a, z Mladé Boleslavi Pal. 5, 1, 62, z Časlavi t. 4, 1, 25, do Časlavi t. 5, 1, 231, z Domaslavi t. 5, 1, 349, z Příbrami t. 3, 2, 381, do Soběřlavi t. 4, 1, 184, do Vratislavi 4, 2, 511 a j., do Zbraslavi t. 2, 2, 4 atd., z Boleslavi TomP. 3, 430, z Časlavi t. 1, 289, z Příbrami t., od Zbraslavi t. 1, 37 atd. Novotvar -i začíná se tedy v době staré, ale značnější rozšíření jeho jest až z doby nové. Dobrovský Lehrg.² 179 klade Čáslav do sklonění *kost*, ale na str. 185 dobře vykládá, že gen. jest z-Vratislavě, Boleslavě, vedle něhož že bývá také Vratislavi; Nejedlý (1804) str. 144 udává gen. Vratislavi, Zbraslavi atd., a na str. 151, že v jazyku starém bylo -ě; Palacký v ČČMus. 1834, 406 vykládá theoreticky, že je gen. Časlavi, Boleslavi, Chrudimě atd.; mylnou theorii přinášejí pak také knihy školní, na př. Hattalova mluv. str. 196 a 197; novotvar -i se tím rozmohl v posledních letech, ale tvar náležitý -ě přece zůstává pravidlem.

Sing. dat. masc. *Boleslavu* přehlas. -vi, fem. -vi. Na př. k Starému Boleřlawi Háj. 380^b, k Staré Boleslavi Us.

Sing. lok. masc. i fem. *Boleslavi*. Na př. w Starém Boleřlawi Háj. 122^b, w boleřlawy DalC. 42, w chrudymy t. 45 atd., v Staré Boleslavi Us.

Sing. instr. masc. *Boleslavem*: Boleslava boleřlawem odtělichu DalC. 25 (t. j. Boleslav, bratr sv. Václava, dostal za podíl město Boleslav), hrad za Mladým Boleřlawem Háj. 341^b, před olomuczem DalC. 82, před wratyřlawem DalC. 82; — fem. *Boleslavi* Us.

1. Sem patří také jména místní *Bezďěz* a *Medvěz* (*Nedvěz*). Utvořena jsou ze jm. osobních *Bezďěd* a *Medvěd* příponou -jě masc., a jsou tedy adj. possessiva vzoru *pěš*. Časem přijímají se také do rodu ženského, jako *Boleslavě* atd. A vedle toho vyvíjejí se ještě dále novotvary -ie neutr. podle *znamenie*. Na př. sg. nom. akk. masc.: (ecclesia) in Bezdez Reg. II. r. 1293, Bezdes t. III. r. 1316, in Bezdyez castrum Kosm. pokr. k r. 1282, Meduez KosmA. 1, 10, Medwez Kosm. 6. tamt., Medwes Reg.

III. r. 1313, Medwicz t. 1326, Medwycz t. 1326; — přejato za fem.: Malá Bezděz Nauč. Slovník I. 679; — sg. lok. na bezdyezy (hradě) Pulk. 160^b; — novotvary *-ie*: castrum Bezdiezie Kosm. pokr. k r. 1283, villam dictam Meeweze Reg. II. r. 1256, (hrad) jenž slove Bezdiezy Háj. 340^a, Bezdiezy zastavil VelKal. 178, na Bezdiezy horu t. 24, na Bezdiezij (sg. lok.) KolČČ. 70^a (1546), pod Bezdiezym Háj. 340^a, Nedvězí Pal. pop. 160, 180, 235, 251.

2. Také jména místní *Plzeň* a *Míšeň* hlásí se sem svým skloněním a též dvojím rodem: w Nowem Plzni (na inkunabuli z r. 1488, Věstník Č. Akad. 1894, 204), před mylnem DalC. 50, proti nč. fem.

3. Časem vznikají také novotvary s kmenem tvrdým, dilem masc. a tedy podle vzoru *chlap*, na př.: z města Boleřlawa Mladeho Lún. pam. 1594; z Kauřima KolČČ. 349^a (1562), z Kauřima VelKal. 167, k Kauřymu Háj. 51^a, ku Praze a k Kaurzimu KolČČ. 121^a (1550), mezi Kauřimem a Českým Brodem t. 137 a Us., kněz Ostřehoma dobyl DalJ. 45 rkp. Z, do Oltřehomu Háj. 113^b, k Ostřihomu TomP. 4, 288, za Ostřihomem Pal. 5, 2, 280; — dilem fem. a tedy podle vzoru *ryba*, na př.: město Przibiflawa Přib. 21^a, ten potvrdil purkrecht Przibiflawie (dat.) t., Břclawa Us., Časlava s Kutnou Horou, Kutná Hora s Časlavou (popěvek prostonárodní), za Příbramou Us. (v okolí Příbramském, sděl. dr. B. Jedlička a J. Pelikán).

Adjektiva possessiva tvaru jmenného, tedy shodná se jmény *Boleslav* atp., jsou také ve jménech místních spřežených, jako jsou na př. *Kněž-most*, *Kněžě-ves*, *Buščě-ves*, *Nelahoze-ves*, *Šekyř-kostel* atp. (t. j. most kněžův, ves knězova, Buškova n. Buzkova, Nelahodova atd.). Členy druhé těchto spřežek jsou appellativa *most*, *ves*, *kostel* atd. Členy pak první jsou adjektiva possessiva, utvořená příponou *-je* masc. neutr. (sg. nom. akk. masc. *-jě*, neutr. *-jě*), *-ja* fem., a shodná v grammatickém rodě se členem druhým. — Sklonění bylo tu zajisté oboustrané: nom. *Kněž-most*, *Kněže-ves* . . ., gen. *Kněžě-mosta*, *Kněžě-vsi* . . ., dat. *Kněžu-mostu*, *Kněži-vsi* atd. Ale časem staly se z toho spřežky, ve kterých člen první, bývalé adjektivum, buď ustrnul ve svém tvaru nominativním, na př. *Kněž-most* nč. gen. *Kněž-mostu* . . ., *Kněže-ves* nč. lok. v *Kněže-vsi* atd., buď v tvaru genitivním *-ě*, na př. *Buščě-hrad* . . ., buď přijal koncovku *-o*, na př. *Zvoleňo-ves* m. *Zvoleň-ves*. — Zde možno uvést také stě. *Sviň-brod*: Zuinprod KosmA. 1, 40, tomu klášteru Swinh-brod říkáchu DalH. 42, (v DalC. je za to v opise Wratislavově swymbrod, ve vyd. Mourkově swýnibrod; proti tomuto je na považenu, že Kosmas má Sviňbrod a že v DalC. velmi zřídka se vyskytá litera *ž*). Ve *Sviň-brod* je první člen *sviň* = stsl. adj. sviň *suillus*, v jistém smyslu též possessivum.

e) Adjektiva ostatní vzoru *pěš*, *pěšě*, *pěše*.

Adjektiv ostatních, která sem patří a která sklonění jmenné mívají, jest nemnoho. Uvedena jsou v § — a dosvědčeny jsou v nich tvary jmenné:

sing. nom. masc. -choz, komorníč, lén, nic, pán, pěš, rúč,
sic, — fem. léně, nicě, páně, pěšě, rúčě (?), — neutr. pěše, —
akk. neutr. (adverb.) rúčě, sice, — gen. masc. neutr. léně, nicě,
nynějšě, páně, vlášče, — dat. léni, pozdni, —

dual nom. masc. nicě, —

plur. nom. masc. léni, nici, pěši, — fem. pěšě, rúčě, —
akk. nicě.

Tvary tyto jsou v době stč., do XIV a částečně do XV stol.; do jazyka pozdějšího zachovaly se z nich jen výrazy adverbialní.

V textech starých je někdy čtení nejisté. Na př. v Ol. je psáno: (ovců) aby brziezie byly Gen. 30, 38, kdyžto ovce počínají brzieze býti Gen. 30, 39; tu může býti míněn tvar jmenný bržezě, -ze, a také tvar složený bržezie, -zé; adj. *březí* nemá tedy jmenných dokladů jistých, a k nejistým zde nehledíme.

Adjektiva pak jednotlivá, při nichž tyto tvary nalazáme, jsou

-chozí: odtad přfichoz jest súditi venturus est ŽKlem 136^a, (člověk) jak květ wichoz sa i zetrěn bývá t. 143^a, ktož wchoz bývá v to drahé světlo Štít. (Rozb. 679); častěji bývá subst. -chozě, *příchozě*, podle *panošě*, v. § —;

komorníči: komorníč druh OD. 485; tvar *komorníč* v tomto spojení ustrnul a jest sg. dat. *komorníč druhu*: ty škody mají býti opověděny komornycz druhu ODub. 16, podsudiemu nebo komorníč druhu OD. 489;

léni (stran kvantity srov. leenij Štít. ř. 96^a a j.): sg. masc. nom. *lén*, nebuď len do třetieho dne zde býti Hrad. 19^a, ež (sluba) len bude k dobrému ŠtítVyš. 34^a, len sem byl putovati AdmontB. 135^a, (kto) len byl k tomu Alb. 72^b, ať k napominání jazyk len nenie HusPost. 148^b, nebuď len hledati toho Tkadl. 23^b, a on pak len by byl k tomu Kruml. 198^a, (zákonník) jest len t. 480^b, chceš len a španliw býti t. 406^b, nebuď len NRada 518, nebuď leen non te pigeat Ol. Sir. 7, 39, aby nebyl len přijíti Koř. Skutk. 9, 38; — fem. *léně*: duše bude lenye k dobrým skutkóm Alb. 43^b, (ty) byla by lenie t. 97^b, duše bude lenie k dobrým skutkóm Kruml. 171^a; gen. masc. *léně*: aby lenie toho učinil, ješto Brig. 26: — dat. masc. *léni*: uč se na božiem děkovaní nebyti pozdny a leny Alb. 69^a (vazba dat. s inf.); — pl. masc. nom. *léni*: avšak jsú jich leny skoci AlxŠ. 1, 7, kteříž

sú leny, zmeffkaliwy a studený Kruml. 485^b, (židé) biechu leni Comest. 190^b;

nicí: sg. masc. nom. *nic*, (otec) pade nycz Otc. 240^a srov. stsl. pade *nicъ* Mikl. Lex., ten na zemi nycz sě položi t., ve dne i v noci nycz leže in faciem prostratus t. 91^b. — fem. *nicě*: (Anna) pláčící pade nyczie LMar. 37, (žena) chodila nyczie JidDrk. 7, proňž leží Troja nyczye AlxV. 780, Věhlasnost (zosobněná) pade nyczye Vít. 15^a, — sg. gen. neutr. *nicě*, stsl. izъ nica: (žena) poče z nicze hlědati Otc. 91^a (t. jsouc sehnuta, k zemi skloněná), jeden (mudřec) vezřěv na král z nycie KatBrn. 95, srov. stsl. izъ nica vřziraję *λοξῶ τῶ ὀφθαλμῶ* Supr. (Mikl. Lex.), liška hledieć z nicze NRada 1381, nenieľ toho duostojna, byť hlědala na mé lice, ani z jasna ani z nycie Kat. 44, (Kateřina, na popravišti) vzezřěvši na kata wznicze (sic) vece t. 192; — du. masc. nom. *nicě*: (ta mužě zrádná) ležeta před vozem nyczie AlxBM. 1, 36; — pl. nom. masc. *nicí*: (tři králové) padše nyci poklonichu sě EvZimn. 9, oněměchu i padu inheď nyczy Otc. 125^b; — pl. akk. *nicě*: svódnici i svódnicě jež črt vnese u peklo nyczye Hrad. 100^b; — jmenné nominativy tohoto adjektiva bývaly v doplňku zvláště při slovesích *pásti* (*padnouti*) a *ležěti*, jako ve stsl.; ale později vyskytují se tu i tvary složené, na př. (Lot) padl nyczy Ol. Gen. 19, 1, Judit ležala nycie t. Jud. 10, 1; proto není v textech od stol. XV počtnajíc jisto, je-li tvar jmenný či složený, kde forma psaná výkladu obojího dopouští, na př. synové israhelští padše nyczy Ol. 2. Par. 7, 3, může býti *nicí* i *nicě*;

nynější: sg. gen. masc. neutr. *nynějšě*, *nyniešě*, ot nynyeffie času i až na věky ŽKlem. 130, 3, z nynyeffie času ex hoc nunc t. 113, 18 (26), až do nynieffie Comest. 109^a;

pání (= pánův, patřící pánovi): sg. nom. masc. *pán*, člověk zaručený za pán člověk Tovač. kap. 194 (BrandlGloss. 22), ručili jsú za pán člověk, troje rukojemství bylo za pán člověk BrandlKn. Drnovská LXXVII (z knih Páhonných Olomúckých z r. 1475, jak psáuo v orig.?). — fem. *páně* (páně = pánova): jest-liť panye dědina, člověk jest boží Štít. uč. 88^a, Panie jest země i plnost jejie Domini est terra Koř. 1. Kor. 10, 26, řeč panie ChelčP. 12^b, moc Páně Br. Num. 14, 17, aj já dívka Páně (v modlitbě); — neutr. *páne*: oko páně Vel. Jg.; — sg. gen. masc. fem. neutr. *páně*: Jakuba bratra panie Domini Koř. Galat. 1, 19, z úsudku panie KabK. 13^a, do chrámu páně Us., přichvať sě panie chudoby Kruml. 319^a, podle panie Koldovy rotý list. XV stol. (Perw. 53), podle páně rady Konáč (1547) 41^a léta Páně Us.; — plur. nom. akk. *páně*: sluhý panye Brig. 78^a, připravte cesty panie Domini Koř. Met. 3, 3; — tvar *páně* ustrnul a klade se bez náležitě shody grammatické: před obličejem panie Koř. Skutk. 10, 4, Adam 203^b, anděl páně ChelčP. 22^b, děd

páně Jánov Sv. 178, pan syn páně ŽerKat. 134, chrám Páně, anděl páně; musí v kázeň panie jiti ŠtitOp. 304^b, ŠtitMus. 50^a, na páně potřebu Vel. Jg., truhlu páně z Lobkovic ŽerKat 155; na panye milosti Rychn., ke škodě panie ChelčP. 204^a, k večeri Páně Us.; po s^m Bartolomějovi apoštolu panie KolČČ. 192^b (1556), w letu panie KolEE. 351^b (1630), v chrámě paně Beck. 1, 171; před obličejem panie Adam. 201^b, (s pečetmi) panye Gyndrzychowu a panie Herzmanowu List. JHrad. 1384; úředníci páně Jindřichovi ZS. 346; slov panie ChelčP. 125^a; dům páně Novákův, v domě páně Novákovu, za domem páně Novákovým, zahrada páně Novákových, v zahradách páně Novákových atp. Us.; ustrnulost tvaru *páně* je dosvědčena od skl. stol. XIV a zajisté že také v napřed uvedených dokladech se shodou ua pohled náležitou v povědomí mluvčících shoda tato často a snad velmi často se neznamenal, jako jí neznamenáme nyní, když pravíme shodu na pohled zachovávající: dívka Páně, do chrámu Páně, léta Páně atp.; ale jisté je naproti tomu také, že tvar *páně*, kde mu podle kongruence grammatické býti náleželo, skutečně býval, neboť jen tudy mohl se vůbec vyvinouti;

pěší: sg. nom. masc. *pěš*, na př. pyes jdi Rožm. 270, beřiž sě pies k svému domu Hrad 112^a, sám jediný pieff a bos šel Krist. 33^a, (spasitel) pieff a bos chodě t. 54^a, (Kristus) pyeff chodil Vít. 23^a, nechodím pieš kázat HusPost. 156^b, skočiv s vozu pyeffs běžíeše Ol. Súdč. 4, 15, ja pyeffs osla jeho vedu EvOl. 71^b, pieff nebo na koni OpMus. 154^b, Ennolus piefs běžíeše Alxp. 54, Hektor pieš se bránil Troj. 118^a, jenž pěš chodieše DalJ. 107, nehoň ptáka pěš Tkadl. 1, 28, ty jsi na koni a já piefs TandZ. 177^b; — fem. *pěšě*: veš den pyeffe šedši Krist. 18^a, však jest matka božie pyeffe šla Rol. 144^a; — neutr. *pěše*: (dětátko) pieffe jiti nemohlo Krist. 28^b; — dat. *pěši*: neslušie mně pieffi jiti Pass. 538 (vazba dat. s inf.); — plur. nom. masc. *pěši*: v řečě přejdú pieffi ŽKlem. 65, 6, ŽTom. tamt., syn boží s apostoły pieffy jdú Krist. 37^b, vyšli pieffi Ol. Bar. 5, 6, jižto pieffy jdiechu t. 2. Reg. 15, 18, vyšel jest král a vešken duom jeho pieffy t. 15, 16, zástupové jidechu po něm pyeffi z města pedestres Koř. Mat. 14, 13; — fem. *pěšě*: všěcky (panny) pieffie do Říma šly Pass. 555; — tu ustrnulo *pěš*: více sme šli pěš než jeli Jar. 65;

pozdni: sg. dat. masc. *pozdni*, na božiem děkovaní nebýti prazdny a leny tardum et pigrum esse Alb. 69^a (vazba dat. s inf.);

ručí: sg. nom. masc. *ruč*, že jsem byl rucz ke zlému AdmontB. 135^a, bývaj ruczz esto velox Ol. Sir. 31, 27; — neutr. (adverb.) *ručě*: rucze subito ŽKlem. 141^a, rucze uslyš nás Modl. 9^a, kto j' padl vstaň rycze Štit. ř. 92^a, (jazyk) ruczye mluvití bude Pror. Isa. 32, 4, rucee ve mžení oka in momento in ictu oculi

t. j. ručé (zdlouženo emfasi) Koř. 1. Kor. 15, 52; — v Hrad. čte se: (já, MMagdalena) tam pójdu ruczíe 46^b, o Maria ruczíe s' vstala 32^b; možná že tu jest fem. *ručě*, ale jisto to není, poněvadž v Hrad. bývá i adv. *ručě* psáno s jotací: (Oldřich) dospě tiem dielem ruczíe 8*, dojev sv. Prokopa ruczíe 15*; — v Koř. psáno: ruczíe nohy jich ku prolití krve veloces Řím. 3, 15; to může býti tvar jmenný *ručě*, i složený *ručíe*;

sící: sg. nom. masc. *sic*, papež jest chud a fycz talis Mart. 30^b; — akk. neutr. (adverb.) *sice*: onde takto, onde fycze Modl. 43* atd., nč. *sice*;

vláščí: sg. gen. neutr. *vláščě* v adverbialním výrazu *z-vlaščě*, z walfczie jsem jáz singulariter ŽWittb. 140, 10 atd.; z toho je adv. *zvláščě*, *zvlášťě* atd., srov. I. str. 549.

3. Vzor *boží*, *božie*, *božie*.

Sem patří jmenná adjektiva kmene *-bjo*, *-bja*. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *božbjo*- přehlas. *božbje*-, fem. *božbja*-. Sklonění jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *boží* skloňuje se jako *Juří* a *řebří*, fem. *božie* jako *paní*, neutr. *božie* jako *znamenie*.

Adjektiva sem patřící měla sklonění jmenné ve stejných případech syntaktických, jako adjektiva jiná; na př. v dokladech: jest-liť *páně* dědina, člověk jest *boží* Štit. uč. 88*, trúp ziedá cuzé úsilé, libo *málo* libo *velé* Hrad. 107* jsou adjektiva *boží* a *velé* ve stejné funkci syntaktické jako *páně* a *málo*, a jsou proto tvaru jmenného ona jako tato. Dále jsou adjektiva sem patřící valnou většinou významu possessivního, na př. *boží* = *toť ťsoů* atd.; possessiva vůbec mívají skloňování jmenné, srov. nahoře *králův*, *matčín*, *Boleslaů*, proto sluší skloňování stejné také jménům *boží* atp. Konečně ukázati jest na stsl., kde adjektiva tato mají též skloňování z pravidla a zřetelně jmenné, srov. Mikl. III² 17 a doklady s. v. *božij* a *velij* v glossářích při Jagićovu Cod. Marianském a V. Vondrákovu Glag. Kloz.

Z toho vyplývá, že můžeme také v češtině bezpečně bráti tato adjektiva za jmenná, pokud tomu neodporuje tvar. Nč. masc. hlas *boží*, člověk jest *boží*, — fem. milost *boží*, msta jest *boží*, — neutr. slovo *boží*, slitování jest *boží*, — stč. *boží*, *-ie*, *-ie*, shoduje se v koncovce ovšem úplně s adjektivem sklonění složeného nč. *pěší*, *-í*, *-í*, a stč. *pěší*, *-ie*, *-ie*, a mohl by se nalézt i nějaký výklad, kterak se masc. *boží* vyvinulo z tvaru žádaného ve skloňování složeném *božijb-jb*, a podobně fem. *boží*, stč. *božie* z *božbja-ja*, neutr. *boží* stč. *božie* z *božbje-je* atd.; ale když povážíme, že nč. *boží*, *-í*, *-í* a stč. *boží*, *-ie*, *-ie* docela dobře a snáze lze vyložití z tvarů jmenných *božbjb*, *božbja*, *božbje*, že

tvary tyto resp. vzniklé z nich *božij* atd. jsou v stsl. pravidlem, a že také v češtině jednak z příčin syntaktických, jednak pro význam possessivní tvarů jmenných tu žádati máme, nakloníme se jistě k výkladu, že č. masc. *boží* je tvar jmenný a střídný za psl. *božja*, fem. *boží stč. božie* z *božá* že je tvar jmenný = psl. *božja*, neutr. *boží stč. božie* tvar jmenný = psl. *božje* atd.; vůbec a krátce: že tu máme adjektivum sklonění jmenného všude tam, kde tvar výkladu tomu neodporuje.

V pádech, kde se skloňování toto odchylovalo od sklonění složeného a tedy od vzoru *pěši*, vznikly a ujaly se všude novotvary s koncovkou přijatou ze vzoru řečeného. Na př. byl sg. gen. masc. neutr. psl. *božja*, z toho mělo by býti stč. stažené *božá*, přehlasované *božie* a nč. zúžené *boží*, ale jest stč. *božieho*, nč. *božího*, podle *pěsieho*, *pěšího*; byl sg. dat. masc. neutr. psl. *božju*, z toho mělo by býti české staž. *božů* přehlas. *boží*, ale jest *božímu*, nč. *božímu* podle *pěšiemu*, *pěšímu*; atd. To se vykonalo v době předhistorické; do doby historické zachoval se z tvarů jmenných sem patřících jenom zbytek doleji připomenutý, sg. lok. *ve-psí*. Když pak tato změna byla provedena, nebylo rozdílu mezi skloňováním adjektiv *boží* atp. a vzorem *pěši*, a odtud běře se skloňování ono v povědomí obecném za totožné se vzorem skloňování složeného *pěši*; ale v historické mluvnici dlužno ve skloňování adj. *boží*, rozeznávati tvary dvojce: tvary původem jmenné, třeba že později se braly za tvary sklonění složeného, a novotvary s koncovkami přejatými ze vzoru *pěši*.

Skloňování pak jest toto:

Sg. nom. akk. masc. *boží*, z *božja*. Na př. jest-liť páně dědina, člověk jest bozy Štít. uč. 88^a, jázt sem bozy člověk a tvój Hrad. 109^a, (Ježiš) jest i bozy syn i tvój (t. Mariin) t. 58^a, (Ježiš) bude tvój i bozy syn t. 63^a (význam patrně possessivní); hlas bozzy Pror. 5^a; (Přemysl) vyně pecen wely DalC. 5, wely sbor lidu ML. 111^a, mráz wely Otc. 416^b; nč. *boží*. — Neutr. *božie*, z *božje*, sklesnutím jotace *božé*, *zůž. boží*. Na př. slovo *bošie* svD. 68, slovo *bozije* Štít. ř. 4^a, *zdrawie boze* ŽKlem. 49, 23; *trúp ziedá cuzé úsilé libo málo libo wele* Hrad. 107^a, *nigdě nečtem* by tak *wele bývalo v světě veselé* AlxB. 5, 41, (ty) s' naspořil radosti welee multum Rúd. 12^a, *radosti jest v tobě wele* Levšt. 151^a, *jmajíce útěchy wele tiem viděním* Kat. 154, *sbožie wele* Jid. 150, *dalť sem byl sbožie newele* Hrad. 115^a, *tvé radostné bydle welee* Rúd. 4^a, (sv. Kateřina) *majíc pili i udatstwie wele* Kat. 92, *jest bláznovstvie wele že jim nerušíš veselé* Trist. 128 atd.; nč. *božie narodenie* BartD. 44 (břez.); *božje slovo* t. 42 (hroz.), slc. *božie*, spis. *boží*. — Fem. nom. *božá*, z *božja*, přehlas. *božie*, sklesnutím jotace *božé*, *zůž. boží*. Na př. *bozije milost* Štít. ř. 18^a, *buoze mučennice* Kat. 172; *by králova radost wele* AlxV. 567, *by j'mu v srdciu radost*

wele° Pil. d, v němžto wele pomoc byla AlxB. 4, 27, pŕŕe mucha ŽGloss. 104, 31, pŕŕe mŕcha ŽWttb. tamt.; nč. boží milost Us.; v nářečích -á dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno: božja muka BartD. 42 (hroz.), božia muka t. 44 (břez.), ryba t. 120 (laš.), slc. božia — Fem. akk. *božú, -iú, -í, z božju*. Na př. milost bozu HomOp. 152^a, bosiu chválu svD. 56, chválu boziu ŽKlem. 12^a, bozyu čest DalC. 27, pro bozij milost Štit. ř. 7^a, jmějiete čest welyu t. 72, (bóh) ji we pŕy twarz proměnil Hrad. 104^b, (podobiznu) ptaczy avium Ol. Deut. 4, 17 atd.; nč. boží chválu; v nářečích -ú dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno: božiu vuólu BartD. 46 (Chot.), ryb'u t. 120 (laš.), slc. božiu.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *božá* přehlas. *božie*, z býv. *božja*, nedochován. Za to jest novotvar *božieho* atd. podle *pěšieho*: syna bozijeho Štit. ř. 1^a, přikázanie bozeho Hod. 59^a atd.; nč. božího, dial. rybího BartD. 76 (val.) a j. zkrác. rybiho 121 (laš.), slc. božieho. — Fem. *božie*, přehlas. *boží*, z býv. *božjê*: ani tbá milosti bosie Jid. 119, podlé vôle bozije Štit. ř. 128^b, slunce želé mé muky wele UmR. 272, z ruky pŕie de manu canis ŽKlem. 21, 21, zatiem povezú pardusy i což jiné ptachzie sběři i přelúté dywie zvěři AlxB. 5, 23 sl., křik ptaczi shoři atd.; nč. boží milosti; slc. novotvar *božej*.

Sing. dat. masc. neutr. *božú, -iú, -í, z býv. božju*, nedochováno; za to je novotvar *božiemu* atd. podle *pěšiemu*: k bozyemu hrobu Pass. 324, k bozemu hrobu AlxV. 607, nč. k božímu hrobu Us., rybimu BartD. 76 (val.) a j., zkrác. ryběmu t. 121 (laš.), rybimu t., slc. božiemu atd.

Sing. lok. masc. neutr. *boží*, z býv. *božji*; tvar ten zachován ve rčení *ve psí*: (ten) musí věčně we pŕy býti Vít. 11^a, tak se muožeš omladiti než tu darmo we pŕy býti Otc. 92^a, kuoň dosti bude jmieti ale (člověk) sám we pŕy lehne GestaKl. 155, všichnu ste zemi ve psí učinili ČČMus. 1831, 389 (z XV. stol.), proti mně neroď mluvití nebt jest věčně ve psí býti Podk. (Výb. 1. 953), nč. býti ve psí Us.; ostatně jest novotvar *božiem* atd. podle *pěšiem*: o synu božiem Pass. 280, po holubíem vidění svD. 92 atd., nč. po božím narození Us., rybím BartD. 76 (val.), zkrác. rybím t. 121 (laš.); slc. božom, novotvar podle sklonění zájmenného.

Sing. dat. lok. fem. *boží*, z býv. *božji*. Na př. k vóli bozij Štit. ř. 128^b, v milosti bozij t. 130^a, u wely pokoře AlxV. 1292, na kaci gore Reg. I. k r. 1088, w holuby tváři Pass. 260; nč. boží Us., rybí BartD. 76 (val.) a j., zkrác. rybi t. 121 (laš.). Vedle toho jest i novotvar *božiej* atd. podle *pěšiej* a vlastně podle *dobřiej*: v sieni boziej ŽKlem. 83, 3, k buozyey službě Pass. 627, matcé boziej Krist 27^b, na pravici bozie ŽKlem.

145^a, k božte službě Kruml. 10^a, u milosti bozie NRada 1808, k božiej muce BartD. 44 (břez.), ryběj t. 121 (laš.), slc. božej.

Sing. instr. masc. neutr. *božím*, z býv. *božijemъ*. Na př. bozijm darem Štit. ř. 3^a, bozym povolenym Hrad. 5^b, nč. božím Us., rybím BartD. 76 (val.) a j., zkrác. božím t. 121 (laš.), slc. božím. Sem patří stč. *velím*, sg. instr. neutr. k nom. *velé*, ustrnulý ve významu příslovečném, srov. *mnohem*; na př. welim více AlxH. 12, 19, Hrad. 115^a a j., by byl welim více mdleji AlxB. 7, 28, milost welym větší Štit. uč. 25^b a j. — Fem. *božú*, *-iú*, *-í* z býv. *božij(ej)a*: vládneme svatyniú boziú ŽKlem. 66^a, milosti božý Štit. uč. 78^b, pod oweczij koží Štit. ř. 20^a; nč. boží Us., za božiu muku BartD. 42 (hroz.) atd.

Du. nom. akk. masc. *božá* přehlas. *božie* atd. z býv. *božja*. Na př. dva bozie učedníky Pass. 281. — Fem. neutr. *boži* z býv. *božji*. Na př. svú duši vbozi rucě porúčiěše DalH. 30. Vedle toho jest novotvar podle *pěšiej* a vlastně podle *dobriej*: zvěř křídle jmějieše orlyczyey Pror. Dan. 7, 4.

Du. gen. lok. *božú*, *-iú*, *-í*, z býv. *božju*. Na př. dvě mučedníků bozi Pass. 272, stienem bozy krzydłu Alb. 104^b.

Du. dat. instr. *božiemá*, z býv. *božjema* masc. neutr. a *božjama* fem., nedochováno; za to jest *-íma* již v době před úžením: před bozijma očima Štit. ř. 17^a, před očima bozymá Pror. 102^b.

Plur. nom. masc. *boží*, z býv. *božji*, vždycky tak a dosud. — Akk. masc. a nom. akk. fem. *božie* atd., z býv. *božjě*. Na př. zatiem povezú wele štrusy AlxB. 5, 22, rány boze CisMnich. 97^a; nč. boží Us., rybí BartD. 76 (val.) a j. slc. božie. — Nom. akk. neutr. *božá* přehlas. *božie* atd., z býv. *božja*. Na př. vrata bozie ŽKlem. 117, 20, nč. boží (slc. božie z fem.).

Plur. gen. **boží*, z býv. *božjě*, nedochován. Za to je novotvar *božích* podle *pěších*: bozijch darów Štit. ř. 9^b, welych lidí Pass. 72 (změněno ve wely^{ki}ch), proroczijch řečí Štit. ř. 40^a, slov bosich AlxH. 2, 24 atd., vždycky tak a dosud.

Plur. dat. **božiem*, z býv. *božjemъ* masc. neutr. a *božjamъ* fem., nedochováno (doklad v Sequ, k bozyem šlepějím 359 nemá váhy, poněvadž tu častěji ye m. *í*, na př. bozyech ryczyerzuow 356 a j.). Za to jest *-ím* již v době před úžením: slibóm bozijm Štit. ř. 14^b, sluhám bozym Hrad. 114^b atd. dosud tak.

Plur. loc. masc. neutr. *božích*, z býv. *božjichъ*, vždycky tak. — Fem. **božiech*, z býv. z *božjachъ*, nedochováno, je za to *-ích*.

Plur. instr. masc. neut. **boží*, z býv. *božji*, nedochován; za to je novotvar *božími*, podle *pěšími*: dary bo-

zijmy Štit. ř. 6^b a j., počechu welymy hlasy volati Pass. 240 atd., dosud tak. — Fem. *božiemí* z býv. *božijami*, trvám že nedoloženo; za to jest *-ími*: ptaczmy pyefnyemy Kruml. 471^a a dosud tak.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

1. V několika staropísmých dokladech je zachován tvar na pohled starožitný, proti novotvaru vůbec obyčejnému. Na př. počneš syna buozie Pass. 185 (část mladší), k boží sluze EvOl. 23^b, s sluhú boží t. 19^a, (oči sedm) jenž jsú sedm duchu božíj t. 190^a. Tu zdají se býti starožitné tvary jmenné: sg. gen. akk. syna buozie z býv. *božja*, dat. k boží sluze z býv. *božju* (masc.) nebo *božji* (fem.), instr. s sluhú boží z býv. *bože(je)ja* (fem.), pl. gen. duchů boží z býv. *božjb*. Ale zdání toto je mylné; nejsou to tvary starožitné, nýbrž adj. *boží* je tu v tvaru ustrnulém *-í*, srov. ustrnulé *komorníč-* druh v § —. V Pass. 110 (části mladší) psáno také sluha buoz Vincencius; buď omyl, nebo ustrnulina adjektiva téhož v tvaru jiném, vzniklém napodobením tvarů jako byly *komorníč-*druh, *kněž-*most, *pln-*dóm, *nov-*měsiec atp.

2. Adjektivum kmene *-bjo*, *-bja* je také řadová číslovka *třetí*, pův. *treťjb*. Tu jsou v ně. tvary na pohled opět starožitné a zvláštní ve rčeních: sg. gen. půl třeta Us., BartD. 70 (vel.), lok. po půl třetu Us., BartD. t., slc. pol třeta, po pol třetu. Ale jsou to novotvary, vzniklé napodobením rčení stejných: půl-desáta, po půl desátu zlatém atp.; tím vysvětluje se nepřehlasované *-a*, *-u* v koncovce měkké, vysvětluje se koncovka krátká místo žádané dlouhé. V textech starších dokladu takového neznám, nýbrž bývá tu skloňování obyčejné: pol trzetyeho leta Pulk. 128^a, puol trzetieho sta Ol. 2. Par. 8, 10, poltrzietyeho dne OtcB. 35^b, v-puol-trzietyem dni t. atd.; také Nejedlý Gr. 207, mluvě o rčení půl-páta atp., praví výslovně, že *třetí* se tu skloňuje „zcela pravidelně“, že se říká: půl třetího dne, půl třetího zlatého.

O homerských výrazech ojedinělých.

Napsal Jan Krejčí.

(Dokončení).

ποιγωνήεις 456 — složenin, jichž etymon doloženo není, jest vice: ἀμφι-γωνήεις, βαθυ-δινήεις, ἀλι-μυρήεις. Srv. Vogrinz, str. 186, Ameis-Hentze k : 456 (Anhang).

ταναύπωνς 464 — srv. ταναήκης, τανηλέγης.

ἄκιυς 515 — máme κίυς λ 393.

περιστεναχίζω x 10 — simplex X 304, ψ 172, α 243, ω 317 a j.; srv. ἀναστεναχίζω K 9, ὑποστεναχίζω B 781, kmen vůbec velmi hojný.

τίμιος 38 — viz výše str. 179.

ἕισοδος 90 — ὁδός i komposita jeho jsou častá.

κόναβος 122 — čteme κοναβέω často, κοναβίζω B 466, N 198, Φ 255, 593.

κατακλίνω 165 — viz s. v. μετακλίνω.

ἀμφιμυκάομαι 227 — simplex Σ 580, Φ 257, x 413 a j., μνηθμός Σ 574, ἐρίμνος T 497, Ψ 175, o 235.

ἀπογυμνῶ 301 — simplex časté; rovněž u προσαλείω 392, ἀμφιθέω 413, ἀποπλήσσω 440.

ψῦχος 555 — viz svrchu s. v. ψύχω.

καταδέρομαι λ 16 — viz svrchu s. v. ἀναδέρομαι.

πολύτλητος 38 — máme τλητός Ω 49; viz s. v. οὔλιος. Ameis-Hentze Anhang II, 95.

νεοπενθής 39 — srv. s. v. νεόσμηκτος. Vogrinz, str. 161.

βροτόω λ 41 — βρότος máme H 425, Ξ 7, ω 189 a j.

ἀποχάζομαι 95 — simplex čteme E 34, 440, II 707 a j.; srv. ἀναχάζομαι η 280, ὑποχάζομαι.

φόνικωπάροχος 124 (= ψ 271) — srv. μιλωπάροχος B 637, ι 125.

προτιμυνθέομαι 143 — viz s. v. ἀπομυνθέομαι.

ἐπιφθορέω 149 — simplex časté.

κρυτός 224 — κρυτός se vyskýtá *A* 246, *N* 799.

πυργός 264 — velmi hojně jest *πύργος*.

ἐννεόρηνιος 312 — máme *δρηνια* *Φ* 327, *ι* 325.

κηληθμός 334 (= *ν* 2) — čteme *ἀκήλητος* *κ* 329.

κῆνς 393 — viz svrchu s. v. *ἄκινς*.

ἄκληρος 490 — máme *πολύκληρος* *ξ* 211, *κληρος* často.

κατεναίρω 519 — simplex *Θ* 296, *A* 188, *Φ* 26, *τ* 263, *ω* 424 a jinde.

καταζάινω 587 — čteme *ἄζομαι* *A* 487, *ἀζαλέος* *H* 238, *A* 494, *T* 491, *ι* 234.

καλλίχορος 581 — srv. *ἐνρύχορος* *δ* 635, *ζ* 4 a j.

ποιτηρός *μ* 62 — čteme *ποτίομαι* *B* 461, 90, *λ* 222, *ω* 7, složeniny častěji.

περιξεστός 78 — sloveso, *ξεστός*, *ἐύξεστος* častěji.

τριστοιχος 91 — viz s. v. *δροστιχώ* svrchu.

περιμαιμάω 95 — simplex *E* 661, 670, *N* 75, *O* 742, *ἀναιμαίμα* *T* 490.

παρραεύω 99 — simplex a jiné složeniny velice hojně.

ἐπιποιμήν 131 — srv. užívání předložky u *ἐπιμάροτος*, *ἐπιβώτωρ*: *βώτωρ*, *ἴστωρ*: *ἐπίστωρ* a j.

ἀποικίζω 135 — thema zcela obyčejné; povahou místa stalo se, že jen tuto se slovo to vyskýtá.

μελίγηρς 187 — viz svrchu s. v. *γῆρς*.

ἀναρροιβδέω 104, 236, 431 — simplex máme *μ* 106.

ἐξορμάω 221 — simplex jest velice hojně.

ἐξεμέω 237, 437 — viz svrchu s. v. *ἀπεμέω*.

τερψίμβροτος 269, 274 — srv. *φθισίμβροτος*, *φαισίμβροτος*.

δῆλημα 286 — čteme *δηλήμων* *Ω* 33, 116, *φ* 308, *δηλέομαι* častěji.

εἰσερνύω 317 — simplex jest velice hojně.

δρέπω 357 — máme *δρεπάνη* *Σ* 551, *δρέπανον* *σ* 368.

ἐποπιάω 363 — simplex *A* 466. *I* 215, *ξ* 76, *ν* 27 a j.

ἀχλύς 406 — *ἀχλὺς* čteme *E* 127, *O* 668, *η* 41, *ν* 357 a j.

ἐπίτονος 423 — máme *πρότονος* a to není ojedinělé.

ἀναμετρέω 428 — viz s. v. *διαμετρέω*.

κατασινάω 436 — simplex čteme *β* 381, *γ* 487, 497, *λ* 12, *ο* 185 a j.

πανῆμαρ *ν* 34 — srv. *ποσσῆμαρ*, *πανημέριος*, *παννύχιος*.

προσπύλλαμαι 95 — simplex máme *Ξ* 199, *T* 93, *X* 402 a j.

ποτιπεπιγνῖαι 98 — viz svrchu s. v. *ἐποπιήσω*.

καταibaτός 110 — srv. *παραιibaτός*; Vogrinz, str. 88 nn.

πάνορμος 195 — máme *δρμος* *A* 435, *ο* 497.

ικετήσις 213 — častá jsou *ικέτης*, *ικετεύω*.

πανάπαλος 223 — simplex čteme Γ 371, Ν 202, φ 151, χ 16 a j.

ἀρχίνοος 332 — srv. ἄνοος, εὐνοος.

ἀπιστέω (!) 339 — ἄπιστος máme Γ 106, Ω 207, 63, ξ 150, ψ 72.

ἀμφικεῖζω ξ 12 — simplex čteme Π 347, 578, ε 132, η 250 a j.
διαδηλέομαι 37 — simplex Α 156, Δ 67, Ψ 428, ν 121, χ 361 a j.

εὐθυμος 63 — srv. ἄθυμος.

ἐξαφύω 95 — simplex často, διαφύω, ἐπαφύω.

ἐννεέκοσι 98 — srv. σύντρις i 429.

πεινή 137 — máme πένομαι Α 318, ν 394, π 319 a j., πε-
νιχρός γ 348.

ἰθαιγενής 203 — srv. tvary χαιαιεύνης, Πελιογενής, ὀδοιπόρος a p. Vogrinz, str. 156.

πολύκληρος 211 — viz s. v. ἄκληρος.

πεμπταῖος 257 — srv. τριταῖος.

ὀπιτήρ 261 — viz s. v. διοπιτεύω str. 179.

ἀπότροπος 372 — verbum jest hojné.

ἐπαχα 434 — ἐπτά čteme častěji, srv. δίχα, διάνδιχα, τρίχα a p.
διαμοιράομαι 434 — μοῖρα značí „dil“ v I 318, II 68, γ 40,
λ 534, ξ 448 a j.

σκοτομήριος 757 — často čteme σκότος, σκοτεινός; μήνη T 374,
Ψ 455.

περιτρέφω 477 není ojedinělé, neboť se vyskytá ještě E 903.

ἐξοφέλλω o 18 — simplex v témž významu T 242, 524, ξ 233 a j.

ἐγκοσμέω 218 — simplex časté, διακοσμέω, ἀποκοσμέω, κατακοσμέω.

δασπλήτης 234 — viz s. v. οὔλιος.

ὑπαλέομαι 275 — simplex hojné; srv. ὑπο-γεύγω.

δράω 317, παραδράω 324, ὑποδράω 333 — máme δρηστήρ
π 248, σ 76, ν 160, δρήσειρα κ 349, τ 345, δρηστοσύνη
o 321. A tak pouze povaha místa způsobila, že sloveso jen
na tomto místě se vyskytá.

εὐβοτος 406 — srv. βούβοτος ν 246.

ὀδοιπόριον 506 — viz svrchu.

πολυπαίπαλος 419 — viz svrchu s. v. οὔλιος.

ἀνωθέω 553 — viz s. v. διωθέω.

ἐπιδημεύω π 28 — ἐπιδήμιος čteme I 64, Ω 262, α 194, 233.

ἐποπιτεύω 140 — viz svrchu s. v. διοπιτεύω.

αὐτάγετος 148 — ἀγοεῖν se vyskytá častěji; srv. αὐτοδίδακτος
χ 347, αὐτοχόωνος Ψ 826 a j.

τειχίον 165, 343 — τεῖχος přechasté; srv. θήρ: θηρίον, οἶκος:
οἰκίον, κλισίη: κλισίον, γενεάς (π 176): γένειον.

πολύπικρος 255 — simplex velmi časté.

δρηστήρ 248 — viz s. v. δράω.

δαιτροσύνη 253 — máme δαιτρός α 141, ρ 331, δαιτρόν Δ 262, δαιτρώνω častěji.

καταικίζω 290 (= τ 9) — αικίζω čteme II 559, σ 222.

οινόω 290 — substantivum velmi časté.

μεταίζω 362 — viz s. v. ἐσίζομαι.

ὀμηγυρίζομαι 376 — máme ὀμήγυρις Υ 142, ὀμηγερός Α 57, Ω 720, β 9, θ 24 a j.; ἄγυρις II 661, Ω 141, γ 31, ἄγυρ-τάζω τ 284 (Geppertovi se slovo to zdá „přilíš krátkým“).

ἀφανδάνω 387 — simplex hojně, ἐφανδάνω H 407, ν 16 a j.

ἄπτερος ν 57 (= τ 29, φ 386, χ 398) — viz s. v. χαλινός.

παράγίνομαι 173 — simplex přehojně; srv. ἐγγίνομαι, ἐκ-, ἐπι-, περι-, προγίνομαι.

ἀρισφαλής 196 — viz s. v. παρασφάλλω.

ἐπιρρέζω 211 — viz s. v. καταρρέζω; ἀπολυμαντήρ 220, 377 s. v. ἀπολυμαίνωμαι.

ἀποτριβώ 232 — simplex E 797, Γ 496, Ψ 735, ι 333; διατριβώ Α 847, β 215, ν 341 a j.

ἐπασκέω 266 — simplex v příslušném významu často; ἀσκητός δ 134, ψ 189.

ὑπεροπλίζομαι 268 — ὑπεροπλή Α 205, ὑπέροπλος O 185, Ρ 170.

δημιοεργός 303 — viz s. v. ἐντεσιεργός Ω 277. O významu slova v. Gladston Studien III, 180.

ἀλήμων 383 (τ 74) — srv. s. v. ἀλιτήμων.

ὑποφαίνω 409 — simplex i kmen vůbec častý.

προσάγω 446 — simplex i jiná komposita velmi hojná.

διανύω 517 — viz s. v. ἀπανάω.

πανδήμιος σ 1 — simplex čteme γ 82, δ 314, Ρ 250 a j.

λημβότειρα — 29 — srv. πονυλβότειρα.

ἐπίσπαστος 73 — čteme σπάω častěji, ἀνασπάω, Ν 574, ἐκσπάω Ζ 65, Η 255, ι 320.

περιτρομέω 77 — simplex Η 151, Κ 95, O 627, π 446, σ 80 a jinde; srv. ἀμφιτρομέω δ 820, ὑποτρομέω Κ 95, Τ 28, Χ 241; τρόμος často.

ἐκθνήσκω 150 — simplex velmi časté, καταθνήσκω rovněž.

ἐύγραμματος 294 — simplex máme Α 416, Ω 359, δ 369, ν 398 a j.

μεταμίσσω 310 (χ 221) — simplex i kmen velmi hojný; srv. ἀναμίσσω Ω 529, κ 255, ἐπιμίσσω Ε 505, Κ 548, ζ 205 a j. Vogrinz, str. 116.

ἐπατάσσω 327 — simplex čteme Η 216, Ν 202, Ψ 370.

ἡλιξ 273 — máme δμηλιξ o 197, π 419, τ 358, ω 117, ἡλικίη X 419, II 808.

εὐκαμπής 368 (46) — κάμπω, καμπήλος častěji.

ἰσοφόρος 373 — ἰσοφαρίζω máme Z 101, I 390, Φ 194.

βῶλος 374 — častá jsou εἰρίβωλος, εἰρίβωλαξ.

προσφύς τ 58 — προσφύω čteme Ω 213, μ 433.

ὑπερμενέων 62 — máme ὑπερμενής v Iliadě dvanáctkrát, v Odyssei dvakrát.

κατατήκω 136, 205, 206 — simplex máme T 176, s 395, θ 552 a j.

δαριστής 179 — čteme δαρίζω Z 516, X 126, δαριστής Ξ 216, N 291 a j.

ἰνδάλλομαι 224 — není ojedinělé, neboť se vyskytá ještě γ 246, Ψ 460, P 213.

λοπός 233 — viz s. v. λέπω.

οὐλοκάρηρος 246 — srv. οὐλόθριξ.

ἀπήμαντος 282 — viz s. v. οὐλλιος.

ποδάμπιτρον 343, 504 — jistě není nijak nápadno; o tvaru srv. Vogrinz, str. 157.

ἐρεψιάομαι 331, 370 — simplex máme ρ 530, φ 429, καθεψιάομαι τ 372.

ἐπιφρονέω 385. — Divně o tomto slově soudí Geppert II, 56.

Máme prý δολυφρονέων, εὐφρονέων, ὁμοφρονέων atd., ale pouze πρόφρων, ne προφρονέων, περίφρων, ne περιφρονέων; tvar femin. jest πρόφρασσα, nebo — jako tomu jest u περιφρονέων — tvaru maskulina užívá se také v rodě ženském. A tak prý mohlo býti na našem místě užito toliko tvaru ἐπίφρων také ve femininu, a při ἀγορεύειν Homeros jistě by byl užil adv. περιφραδέως. Jest to jeden příklad z mnohých, jak málo přesvědčivé jsou vývody Geppertovy, na němž si mnozí tolik zakládají. Neboť právě z té příčiny, že tak hojné jsou u Homera tvary na -εων a slova složená s -φρων, nemůže býti nápadno ani ἐπιφρονέω, zvláště když i později jest velice řídké. — ἐπίφρων, ἐπιφροσύνη jsou časté.

ἐπαφών 388 — viz s. v. ἐξαφών, ἀναφράζομαι 391 s. v. μεταφράζομαι, ἀποκλίνω 556 s. v. κατακλίνω, διαφρίπτω 575 s. v. ἐπιφρίπτω, προστείχω v 73 s. v. περιστείχω.

λοχμή 439 — kmen jest zcela obyčejný; srv. πυγμή, χάρμη, ὀδμή a j.

ἀδέφητος v 2, 142 — δέψω čteme μ 48.

ἐρηγορόων 6 — máme ἐρηγοροί K 182, ἐρηγῶσαν A 551.

λυσμελής 57 (ψ 343) — slovo samo není nijak nápadno; o celém místě srv. Bekker, Homerische Blätter I, 125.

ἀμφιμαίομαι 152 — simplex I 394, ν 367, ξ 356 a j., ἐπιμαίομαι často.

- ὑποσταχόμαι 212 — máme στάχης *Ψ* 598, ἄσταχης *B* 148.
 συνθέω 245 — viz s. v. ἀμφιθέω.
- καθιδιδύω 257 — simplex *B* 191, *Γ* 78, *Π* 56, *γ* 37, *ε* 86 a j.
 αἰμοφόρηντος 348 — máme φορέσσω *χ* 25.
 ἐπίμαστος 377 — máme ἀπροτίμαστος *T* 263. Srv. KZ XIV, 198.
- ἐπίστωρ *φ* 26 — máme ἴστωρ *Σ* 501. Ameis nesouhlasí s Autenriethem, který místo pokládá za interpolované a místa velmi dobře hájí (Odyss. Anhang IV, 39). Že by slovo to bylo vzniklo ze *Σ* 501, jak tvrdí Geppert (*II* 61), jest mylné.
- προσκηδής 35 — viz svrchu s. v. δυσκηδής; ἀνακόπτω 47 s. v. ἐπικόπτω.
- εὐκοσμος 123 — s. v. ἀποκοσμέω.
- ἄτριπτος 151 — sloveso a jeho složeniny jsou časté.
 ἀναστρωφάω 394 — simplex *I* 463, *N* 557, *Υ* 422, *η* 105, *ξ* 53, 306.
- παρεννίζομαι *χ* 37 — simplex máme *δ* 408, 449, *ε* 65, 119, *ν* 1, *Ψ* 299; ἐννάω *B* 821, *Ξ* 314 a j.
- ἀντίσχω 74 — ἴσχω, ἐπίσχωμαι častěji.
 εὐεργεστή 235, 374 — εὐεργής se vyskytá velmi hojně, εὐεργός *λ* 434, *ο* 422, *ω* 202; srv. κακοεργή *χ* 374.
- λίγδην 278 — máme ἐπιλίγδην *P* 599.
- φιλοκέρτομος 287, φιλοπαίμων *ψ* 134 — srv. φιλοψευδής, φιλοκτηανώτατος.
- προσαίσσω 337, 342, 365 — simplex jest zcela obyčejné.
 περισθενέων 368 — kmen zcela obyčejný, právě jako při ὑποκλοπέω 382 (κλόπιος, κλέπιης, κλεπτοσύνη a j.).
- χαλιφρονέω *ψ* 13 — máme χαλιφροσύνη *π* 310, χαλίφρων *δ* 371, *τ* 530.
- κραταίπεδος 46 — viz s. v. κραταιγνάλος.
- ἐνωπαδίως 94 — srv. *E* 374; Vogrinz, str. 72.
- ἀμφιξέω 196 — simplex *ζ* 245, *φ* 44, *ψ* 199; ἀποξέω; ξιστός *Z* 248, *Υ* 11, 243 a j., ἐύξιστος, ἐύξιος častěji, κεραοξός *A* 110.
- ῥαπίος *ω* 48 — máme ῥαφή *χ* 186, ῥάπτω, ἐνρραφής, κακορραφή, častěji.
- πολυκερδείη 167 — πολυκερδής *κ* 255; srv. πολυδρεΐησι *ψ* 77, κακορραφήσι *β* 236 a j.
- σιτέομαι 209 — časté jest σίτος.
- ἐπιτρέπω 252 — simplex *M* 104, *θ* 172, *σ* 2; μετατρέπω často.
- περιστέλλω 273 — simplex *A* 433, *A* 294, *β* 287, *π* 353 a j.
- πόσιος 288 (srv. ἐικοσιός) — máme ποσσημαρ.
- διατρέγιος 342 — máme τρνγάω *Σ* 566, *η* 124.
- κατηφής 432 — viz svrchu s. v. κατηφών.

II. Přicházíme k těm hapax legomenům, která kritickou cenu míti se zdají. Taková jest:

μεταξὺ A 156. Místo tohoto máme v básních homerských všude *μεσηγνύ*; není tedy divu, že se z textu vymítá, a tak činí na př. Bekker, v. Leeuwen; také Vogrinz je pokládá za nehomerské. Podrňuje je však Fick a o odvážnosti jeho vymítnutí dobře mluví Friedlaender, str. 785. Proti neuznávání adverbia toho svědčí především ta okolnost, že stojí na místě, které jest nepochybně jedním z nejstarších. Uvážíme-li mimo to, že čteme u Homera i jiná, později také obvyčejná adverbia zřídka, jako *ἐνθα*, *ἐνθαδὲ*, *ἐνθε*, *ἐνθέειδε*, *ἐνταῦθα*, *ἐντεῦθεν*, *ἐντανθοῖ* — tato tři poslední také jen jednou —, tu nebude moci býti ani *μεταξὺ* nápadno. A rovněž tak nemohou vzbuditi podezření *κάτω* P 136, ψ 91, *κατεναντίον* Φ 567, *ἄνωτα*, *κάτωτα* *πάνωτα* Ψ 116, *ἀποτηλοῦ* ι 117, *καταντικρὺ* κ 559, *σφοδρῶς* μ 124. Stejně se má věc s *μέσφα* Θ 508: *μέχρι* N 143, Ω 128.

χερνίπτομαι A 449. Vyskýtá se ve spojení *χερνίψαντο δ' ἔπειτα καὶ οὐλοχέτας ἀνέλοντο* a nikde jinde. Také tvarem zdálo se býti nápadno; nehledě ke Geppertovi, také Friedlaender a zvláště Köchly (Dissertatio III. de Iliadis carminibus) pokládal je za novotvar, utvořený dle Ω 303 nn., kde stojí: *ἡ δὲ παρέστη — χερνίβον ἀμφίπολος πρόχοόν δ' ἅμα χερσὶν ἔχουσα — νίψαμενος δὲ* etc. Ten výklad stěží obstojí; myslíme, že tu máme sloveso ctihodného stáří, jež bylo běžným při kněžských obřadech, a jeho ojedinělost jest zcela náhodná. Ostatně ne všichni slovo to zavrhuji; srv. zvláště Düntzer, Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1864, str. 329-340 a Homerische Abhandlungen, str. 195 nn.

βαρβαρόφωνος B 865. Slovo to proto vyvrací podezření mladšího původu, že tu ještě nemá *βάρβαρος* toho významu, který se ustálil později jakožto protiva hellenského; značí jistě totéž, co *ἀγριόφωνος*. Rovněž tak nemá ještě

ἄδτιον E 448, 512 významu pozdějšího (*sacra operta*), nýbrž značí jen uzavřené chrámové místo vůbec.

χαῖω E 138. Zde se týká věc jen formy, a sice formy aoristové. Na tomto jediném místě totiž stojí aorist I, na ostatních (Φ 369, ε 396) aor. II. V tom nelze viděti závady, protože s různým tvarem aoristovým ustálil se také různý význam, v prvním případě transitivity, ve druhém intransitivity.

ἀνδράποδον H 475. Pro toto slovo athetoval verš již Aristarchos řka: *ὅτε νεωτερικὴ ὀνομασία τοῦ ἀνδράποδον· οὐδὲ γὰρ παρὰ τοῖς ἐπιβεβληκόσι Ὀμήρῳ νοεῖται*. A po něm ovšem skoro všichni. V básních homerských užívá se pro pojem „otrok“ obvyčejně *δμῶς*, mimo to *θήs δ* 694 (také *θηγεύω* čteme), *δούλη* I 409, δ 12; srv. také *δούλιον ἡμαρ*, *δούλιον εἶδος*, *δουλοσύνη*. Dle toho měl básník pro vyjádření jeho výrazů více a jedním

z nich jest také *ἀνδράποδον*; dle potřeby — jakož častěji shledáváme — volil jednou ten, po druhé onen; neboť skutečného rozdílu mezi nimi v básních homerských není. Také řídký tvar heteroklitický v našem kontextu vyvrací všeliké podezření. O tvaru vůbec, srv. Brugmann Griech. Gram.², str. 140.

κέραιε I 203 — ke km. **κερα* máme doložen tvar *κέρωνται* Δ 260, v *κέραιε* pak jest kmen rozšířen suffixem *-ιο-*, právě jako na př. v *ἀγαίομαι*: *ἄγαμαι*. Dokladů k tomu jest více, i jsou to tvary jistě staré. Srv. Vogrinz Gram., str. 101.

δεῖ I 337 — předpokládá **δέει*, *δεύει*; Σ 102 čteme také *δῆσεν* (ačkoli Hartel a L. Mayer *ἐδέυσεν* chtějí). Vedle toho užívá básník *χορή*; i není důvodu, proč by se byl musil omeziti jen na toto verbum.

ἀλαλύνεσθαι K 94 pokládá Geppert za pohomerské, jistě chybně; jest to staré perfectum, jakých shledáváme hojnost.

δραῖνω K 96 není nikterak nápadno vedle *ξαίνω*, *σαινω*, *κραῖνω* a jiných kmenů slovesných na *ν*.

Proti rčení *ἐπὶ ξυρῶν ἴσταται ἀκμῆς* K 193 zvedl se též Geppert — a neměl jiného důvodu, nežli že prý se blíží próse a od tónu Iliady se vzdaluje. Což nemůže býti příslovečné rčení také v poesii oprávněno? Totéž platí o *ἐν καιρὸς αἴση* I 378.

φύξις K 311 (398, 447) jest opět jeden z dokladů, že básník mohl z více výrazů voliti ten neb onen. Máme vedle tohoto *φύζα*, *φυγή*, *φόβος* — potřeba tu rozhodovala. Případ ten jest tím zajímavější, že v Homeru vedle *φύξις* vyskytá se také *φυγή*, které jest přece později daleko obvyklejší než *φύξις*. Tvarem (tvoření suffixem *τι*) není také nijak nápadno. Ostatně čteme také *φύξις* P 143 a *φύξιμος* ε 359. Tak jest oprávněno také *ληῖτις* K 460 vedle *ἀγελείη*; co do tvaru srv. nomina actionis se suffixem *-τι-*: *χερσῆ-τις* M 433, *δασπλῆ-τις* ο 234, *γά-τις* a j.

ζητέω Ξ 258 jest opět jeden z charakteristických případů. Vyskytá se všude jinde *δίζημι*, *δίζω*, což jsou stará reduplikovaná praesentia. Ale až podnes grammatika nemůže uvéstí důvodů, že by *ζητέω* bylo snad mladší nebo vedle oněch nemožné. A že je to slovo později obvyklé, nerozhoduje pranic; takových jest veliké množství. Totéž platí o *μισέω* P 272.

ἀνδράγρια Ξ 509. Pro toto slovo zavrhovali již kritikové alexandrijští verš 509; pravíť scholion: *ἀθετοῦσι διὰ τὸ ξένον τῆς λέξεως καὶ μὴ κείμενον ἀλλαχού*. Ten důvod však ani tady nestáčí. Co do tvaru máme analoga: *ζωάγρια* a *μοιχάγρια*, a ta dokazují možnost i našeho slova, o němž srv. Brugmann Gr.Gr.², str. 139. Pro význam slova odmítá je pak Geppert. Vizme, co praví: „*Τὰ ἀνδράγρια* soll offenbar die Rüstung bedeuten, die man dem Todten abnimmt, wie die Erklärer sagen: *τὰ σκῦλα τὰ ἀπ' ἀνδρῶν ἀργεῖόμενα*, aber wie soll man sich dies mit dem Worte selbst

zusammenreimen? *τὰ ζωάγια* ist der Lohn für Lebensrettung, *τὰ μοιχάγια* die Strafe für Ehebrecher, folglich könnte *τὰ ἀνδράγια* auch der Entgelt oder die Belohnung für jemanden sein, den man gefangen nimmt, aber nicht die Beute dessen, den man tötet. Dies würde voraussetzen, dass *ἀρρεῖω* nicht in dem Sinne von „Fangen“, sondern in dem von „Erlegen“ vorkäme, was zwei ganz verschiedene Dinge sind“ (II. 72). Pravda jest, že druhá část komposita patří k *ἀρρεῖω*, *ἄροη*, třeba se to již tak dobře nevy citovalo. Původně znamená zajisté i *ἀνδράγια* odměnu za zabití, po případě zahubení mužovo, a z toho způsobem zcela obyčejné, všude obvyklé metonymie vyvinul se význam „brnění, spolie“. Nelze jinak nežli uznávati oprávněnost tohoto hapax legomena, zvláště když později vůbec se nevyskytá, třeba bychom místo samo mohli pokládati za interpolaci, protože vzývání Mus tu není zcela na místě; ačkoliv i tu srv. II 112.

κοῦρητες T 193, 248. Stojí vedle *κοῦροι Ἀχαιῶν* a *νῆες Ἀχαιῶν*. Nelze dokázati, že by mezi těmito výrazy byl jaký rozdíl; jsou to pouhá synonyma, a básník užil i tu každého dle potřeby, nejspíše asi metrické. Srv. Düntzer, *Homerische Abhandlungen*, str. 152.

ξηραίνω Φ 345, 378, *ἀναξηραίνω* 347. Čekáme *ξηρός*, ale to doloženo není; jest však *ξηρός* ε 402. Patrně byly oba tvary možny, *ς η ι ε*.

περιδίδοσθαι Ψ 485 (ψ 78) vyskytá se ve významu „pignore certare“; aktivum značí „štědře rozdávat dary.“ Je tu tedy odchylnka významu (později je medium zvláště u Aristofana časté). Avšak může to dáti příčinu k pochybnostem? Ten přechod významu zajisté není nepřeklenutelný, naopak význam slovesa činného s medialním jsou v docela přirozeném, těsném spojení; medium jen silně stupňuje aktivum. Ostatně čteme tu také vzácný doklad 1. osoby dualis.

ἄριστον Ω 214. Obyčejně se „snídané“ označuje slovem *δείπνον* (Θ 53, T 275), což jest název všeobecný, *ἄριστον* pak speciální; to arci proti němu nedokazuje pranic. Srv. Düntzer, *Hom. Abh.*, str. 340.

τιός Ω 213. Nalézá se na místě kriticky pochybném, a tu ovšem nelze pronášeti nic určitého. My čteme takto s Peppmüllerem, Rzachem, Fickem, Bekkerem a jinými z důvodů syntaktických. Máme vedle toho *ἀντιος* ρ 51, 60, *παλίντιος* α 379, obé v Odyssei, a jistě to tam nevzniklo „neporozuměním místa Iliady“, jak praví H. Vysoký (str. 15).

ἀπλοῖς Ω 230. I když se připustí, že verše 230 nn. vzaty jsou z ω 276, tu jest přece na snadě, že při tom slovo to jakožto hapax legomenon nedokazuje ničeho. Tak nemá také významu *ὀπονίτης* Ω 348 a *θρήνων ἐξάρχων* 721, o čemž Peppmüller k 721 nn., Düntzer *Hom. Abh.*, str. 385 nn.

ἀκρόπολις θ 494, 504. Friedlaender pokládá slovo toto (str. 768) za nehomerské, opíraje se o Lobecka ad Phryn. 600: „Non solent Graeci substantivum cum adiectivo ita componere, ut compositorum eadem significatio sit, quae fuerat appositorum“. To jest ovšem mylný a slabý důvod. Komposit jako ἀκρόπολις máme v homerských básních více, a tu byla možná již v době nejstarší. Jsou to komposita determinativní, která grammatikové indiětí označili terminem *karmadhāraja*. Tak sem patří Καλλικολώνη T 53, Ἑτεόκορες τ 136, Κακοῖλιος τ 260 a j. Srv. Brugmann Gr.Gr.², str. 139. A kompositum toto znamená zrovna tolik, co πόλις ἄκρη Z 317, H 345, nebo ἄκρη πόλις Z 237. Že jen zde užito slova toho, způsobila asi potřeba metrická, a nemůže to býti nápadno, zrovna tak, jako že X 172 užil básník superlativu místo positivu (πόλις ἀκροτάτη) anebo E 460, Z 502 Πέργαμος ἄκρη.

Podivnější jest ἐμπνυβίτης Ψ 720, dle Gepperta (II. 64) „ein monströses Compositum“. Jest to kompositum významem a tvarem t. zv. tatpuraša, a máme arci více dokladů (viz Vogrinz, str. 156); přes to se přiznáváme, že tohoto hapax legomenon si netroufáme docela hájiti.

ἐπιχειρεῖν ω 386, 395 a ἐπάσχειν ω 186 hájí svou oprávněnost působností významu; není tu ani stopy po významu tom, který mají obě později. Srv. Friedlaender, str. 756 pozn.

III. Jsou některá hapax legomena, proti kterým se uvádějí důvody mythologické. Tu jest arci věc choulostivější. Ale uznati sluší, že se do jisté míry vymykají z rámce hapax legomen, poněvadž tu vždy v úvahu přichází celé místo, a o tom rozhoduje mythologie, tedy jiný zřetel, pro otázku homerskou arci stejně důležitý. Ojedinělá slova sem patřící nutno asi nechat in suppenso. Jsou to:

ἡμίθεος M 23. O tom praví Friedlaender: „Eine veränderte religiöse Vorstellung zeigt sich unzweifelhaft in ἡμίθεος, da Homer übrigens noch keine Halbgötter oder vergötterte Menschen kennt“ (str. 781). Má pravdu. Ale přece snad by se dalo namítnouti, že tu netřeba zrovna shledávati moment náboženský; neklade se tu váha na původ polobožský, nýbrž na statečnost a jest to řečeno zcela všeobecně; skorem se tu ἡμίθεος vyrovná ἰσόθεος.

μαινάς X 460. I zde se projevují pochybnosti; slovo to prý projevuje stopy ekstatického kultu, náležejícího do doby pozdější. Podstatou rovná se μαινάς tomu, co vyjadřuje Z 389 μαινομένη εἰκῆα, a naráží se jím na kult Bakchův, ač o tomto bohu nikde není zmínky. Avšak naráží se naň také λ 325, Ξ 323—325, Z 130—140. A vzhledem k tomu μαινάς není hapax legomenon v pravém slova smyslu.

Čítáme sem také μαχλοσύνη Ω 30. Verše Ω 25—30 již Aristarchos athetoval a po něm snad všichni. Nelze proti athetesi

nie namítati, protože skutečně divně se nese tu zmínka o soudu Priamově, jehož se báseň nikde nedotýká. Ale ovšem sluší pamatovati, že tu v úvahu přichází celé místo, ne to slovo ojedinělé. Podobně se má věc s *μαρτυρία* λ 325, o čemž Ameis Anhang, str. 120.

κλωθε η 197. *Κλωθε* a *Μοῖραι* Ω 30 se také pokládají za pohomerská; srv. Nägelsbach *Nachhomerische Theologie*, str. 150. Ale přece zůstává pochybuo, máme-li tu uznávati již tři Moiry pohomerské; nečiní tak alespoň Nietzsche η 196 nn. a souhlasí s ním také Düntzer na uvedeném místě, str. 315. Srv. i Bernhardt, *Griechische Literaturgeschichte* II, 1—147, Nägelsbach *Homerische Theologie* II, 120 nn., Peppmüller, str. 36. Za to však v adjektivech *ὀλβιοδαίμων* a *μοιρογενής* γ 182 závady jistě shledávati nelze.

Končíme. Probrali jsme ojedinělá slova, uvedli, po případě doplnili ta, jichž oprávněnost jest na jev, i ta, která jsou kriticky závažná; všude jsme viděli, jak malé jsou váhy; neboť ta, jež uvedena pod III., vlastně nejsou hapax legomena v pravém smyslu. Všechna pak ostatní a zbývající vymykají se vůbec vši úvaze; náhoda a potřeba způsobila, že se vyskytají jen jednou (na př. *ὄθρις* B 765, *κοῦρος* N 158, *ματεῖω* Ξ 110, *νέποδες* δ 964, *σποδιή* ε 488 atd. atd.). Doufáme, že jest patrné, jak málo mohou taková hapax legomena přispěti k řešení otázky homerské, a jak nesprávně jednají ti, kdož tak veliký, nerci-li největší důraz na ně kladou.

Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus.

Revisi sporu podává Jan Brant.

(Pokračování).

§ 5. Řečník poslední, Maternus (36—41), vycházejí od zásady, že eloquentia jest alumna licentiae, líčí rozhárané politické poměry minulé i tehdejší zřízení soudní jako vhodnou půdu pro zdárný vývoj řečnictví, kdežto doba císařská tím, že nejdůležitější práva byla vyhrazena jedině osobě, přý zavinila obrat v řečnictví. Také tu citují se některá místa.

D 38, 16 vzpomíná autor dialogu Asiniových řečí pro here-dibus Urbinae; o týchž však mluví Quint. VII, 2, 4. 5; srv. i VII, 2, 26 (Novák 220). Může však tento všední a bezvýznamný úkaz rozhodovati o naší otázce? Nebo znamená něco, že oba (D 41, 15 n. — Q. VI, 1, 35) mluví o principátu (Novák tamtéž)?

D 40, 13 n. táže se: quem enim oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur. S tím srovnává Novák 218 z Quint. II, 16, 4 eoque et Lacedaemoniorum civitate expulsam (eloquentiam); I, 10, 15 et Lycurgus, durissimarum Lacedaemoniis legum auctor. V našem sporu neznamená to pranic. Nejen že souvislost u obou je zcela různá, ale byla to přece věc tak známá — co je v tom nápadného, že oba mluví o věci, o které čteme nesčetněkrátě jinde? Srv. Cic. Brut. 13, 50 Lacedaemonium vero (oratorem) usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem; Vell. I, 18, 2 neque hoc ego magis miratus sim quam neminem Argivum Thebanum Lacedaemonium oratorem aut dum vixit auctoritate aut post mortem memoria dignum existimatum.

Maternus vyvozuje tento zjev ze základní své zásady, již jsme uvedli, která zajímavá jest i vzhledem k názoru Ciceronovu. Tomu naopak výmluvnost jest quasi alumna bene moratae civitatis, socia otii comesque pacis — je nesnadno tvrditi s určitostí, že autor míněním tuto projeveným, blízcím se názoru Scaevolově ve spise de oratore, přímo a úmyslně názoru Crassovu (a Ciceronovu) se opřel, jak se domýšlí Kleiber 35; dokázati toho nelze.

Ostatně pro nás není to rozhodující, nám je důležitá myšlenka sama, poněvadž jí uveden do dialogu moment nový, naprosto neznámý Quintilianovi, jako vůbec řeč tato — o to nám zde šlo pořád nejvíce — je prosta reminiscencí věcných na Institutci.

Stále tu připisujeme celý zbytek dialogu po řeči Messalově Maternovi; otázka tato je sporná (někteří přidělují vše zase Secundovi, jiní rozdělují to mezi oba dva, odtud otázka mezer D 40, 7 a po hl. 41 atd.), ale rozřešení takové zdá se mi nejjednodušší. Maternus uveden za obhájce básníků, jako Aper zase za obhájce moderní výmluvnosti atd. Jak Maternus vedl si v této věci, abychom charakterisovali řeči všech mluvčích po stránce myšlenkové? D 14, 12 řečeno o jeho řeči: poetarum quam oratorum similior oratio a sám di D 12, 12 felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum. Zjevně řaděni mezi básníky a autor naznačil to několika ohlasy myšlenek básníků jiných — v obou řečech.*) Na uvedeném právě místě sám se k tomu přiznává. Maternus vskutku líčí vývoj člověčenstva jako básníci; od prvotné dokonalosti**) zvrhlo se ve stav horší a horší (srv. Vergilia, Horatia, Ovidia), kdežto na př. Cicero naopak soudil, že lidstvo

*) Obě řeči co do myšlenek srovnává anonym v rec. Baehrensova vyd. Phil. Anzeiger 1883, 498 n.

**) Srv. podobné mínění Tacitovo 3, 26 n. vetustissimi mortaliū, nulla adhuc mala libidine, sine probro scelere eoque sine poena aut coercionibus agebant....

od původní divokosti se stále vzdělávalo a vzdalovalo — blahodárně dle něho působilo i řečnictví; Maternovi však řečnictví jeví se pevně sloučeno s oním nenáhlým klesáním mravním (srv. Kleiber 35). Maternus hlásal tu tedy názory básníkův, jakož i jiné méně důležité. Na př. ona láska ke klidu, pokoji. Nerozpomeneme se při slovech jeho D 12, 4 n. ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes et lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia fruiturque sedibus sacris, nerozpomeneme se při tom (srv. i shora) na Horatiův stesk advokátský Sat. I, 1, 10 sub galli cantum consultor — ostia pulsat nebo na Vergiliova Georg. II, 458 n., kde proti mane salutantum unda (v. 462) [srv. D 11, 14 frequentiam salutantium, 13, 22 fremitus salutantium] položena secura quies et nescia fallere vita (v. 467)? Maternus vůbec ve své řeči měl na mysli líčení Vergiliovo Georg II, 458—542, jak již Heyne ve vydání Vergilia poznamenal; srv. D 13, 18 me vero dulces, ut Virgilius ait*), Musae — ad illa sacra illosque fontis**) ferant a Georg. II, 475 me vero primum dulces ante omnia Musae, quarum sacra fero [srv. též v. 473 sacra deum] — accipiant, D 13, 20 insanum et lubricum forum a Georg II, 502 insanum forum (též Propert. IV, 1, 134).

S Vergiliem dále lze srovnati D 13, 23 incertus futuri a Aen. VIII, 580 spes incerta futuri; D 40, 19 omnia, ut sic dixerim, omnes poterant a Ecl. VIII, 63 non omnia possumus omnes.***)

Horatiova myšlenka snad jest též D 41, 22 si — deus aliquis vitas ac [vestra] tempora repente mutasset; srv. Sat. I, 1, 15 si quis deus dicat: mutatis discedite partibus a Sat. II, 7, 23 si quis ad illa deus subito te agat.†) Básnický také jest řečeno D 13, 21 famam pallentem, je-li to čtení správné; ††) srv. Hor. Carm. I, 4, 13 pallida mors, Verg. Aen. VI, 275 pallescentes morbi.

Jen dodatkem budiž řečeno, že i tu vidí se Quintilianus (Vogel 264 a Novák 11); D 12, 18 na doklad vážnosti věstců

*) Mimochodem: Místo toto opominuto u GG s. v. aio, str. 62.

**) Rozhodují se tu pro čtení Baehrensovo, též Novákem přijaté.

***) Několik poznámek o tom má také Hans Schmaus Tacitus ein Nachahmer Vergils, Erlang. dissert. 1887 (srv. JF 1888, sv. 55, 7). Helmreich v rec. JF 1892, sv. 72, 141 má za nepovědomou snad reminiscenci ještě Verg. Aen. VI, 304 iam senior v D 22, 8, což čte se u Tacita I, 49 a 3, 47; těžko o tom říci něco určitého.

†) Novák ve vyd. po příkladu I. Müllera docela zavrhuje tato slova jako interpolaci.

††) 'pallens et' označuje ve svém vyd. dialogu Novák jako novotu, ale před ním již to navrhl Peerlkamp (srv. Orelli vyd. 1830, LVIII).

v dávnověku jmenují se Orfeus a Linus, tíž, kteří jsou pohromadě v Inst. I, 10, 9; ale stejně jsou pospolu uvedeni na př. u Verg. Ecl. IV, 55 n. non me carminibus vincat nec Thracius Orpheus nec Linus. D 12, 26 připomínají se Medea Ovidii aut Varii Thyestes, jako u Quint. X, 1, 98 jako výtečná dramata se vedle sebe citují. Jsou to zase věci tak typické, že nepozastavíme se, konstatují-li je i dva různí spisovatelé.

Celkem tedy lze stručně charakterizovati jednotlivé řeči tak, jak dialog končí: 'ego' inquit (Maternus) 'te poetis, Messala autem antiquariis criminabimur'. 'at ego vos rhetoribus et scholasticis' inquit (Aper).

§ 6. To je základ dialogu, a na něm zbudovány jsou řeči mluvících osob. Dvě nebo tři hlavní části jsou zřetelné; jak souvisí, o sporu tom nebudeme se šířiti. Nás spíše nutí dosavadní směr bádání v otázce, o níž jednáme, vymeziti celkově poměr dialogu a jeho názoru k názorům Quintilianovým o pokleslosti řečnictví. To je také hlavní oddíl dialogu. Abychom mluvili určitěji: Známe dva spisy Quintilianovy, jeden, nyní ztracený, věnován tomu výhradně, druhý má jen příležitostné zmínky. Vlastně tedy jsou otázky dvě: poměr dialogu ku spisku de causis a k Instituci. Ale na první otázku jednak nelze přesně odpověděti, ježto obsah spisku podrobný není znám a jen v hlavních rysech sestaven Reuterem na uv. m. z odkazů v Instituci, jednak ani o tak přesné rozlišení nám nejde: nám běží především jen o Quintiliana vůbec.

Quintilianus v menším dílku popisoval ráz nového řečnictví: zanedbává prý věcné stránky (t. j. inventio a dispositio) a v elukuci zavedlo nesmírnou honbu po ozdobách (*κακοζήλτα* = mala ornatus adfectatio), z čehož vzniklo vitiosum et corruptum dicendi genus; druží se k tomu i zpívavý a theatrální přednes. Z příčin tohoto řečnictví, jak je tam líčil, víme jen o jedné: o školách rhetorů. Dle Instituce kromě rhetorů, jež viní nejen z nevědomosti, nýbrž i ze schátalosti mravní, což má v zápětí i nedostatečné vzdělání a mravní úpadek posluchačů, také rodiče zaviniли úpadek tehdejší neobežetným dozorem a bezstarostností o děti v útlém věku. Je nepopíratelné příbuzenství v charakteristice nového směru u obou spisů, jak jsme shora viděli. Ale nelze rovněž upřít, že duch výkladu je zcela jiný. Quintilianus z toho, co kolem něho bujelo, abstrahoval a souborem všech charakteristických znaků dostal obraz nového zjevu, jemuž dal přesný název: corrupta eloquentia.

Pojem takto nabytý v příčinné souvislosti vykládal. Autor dialogu vede si však zcela jinak. Řekli bychom nejráději, že Quintilianus píše se stanoviska statického, dialog se stanoviska dynamického. V dialogu nešlo o to, aby takřka zachycen byl okamžitý stav a ten aby byl vyložen, nýbrž šlo mu o vývoj,

o přechod z minulosti k rázu řečnictví souvěkého, jak vždycky v dialogu je řečeno*), i pohlížel mimo to na úkaz ten se stanoviska vyššího: spisovatel nejen že se neomezil na rozvoj výmluvnosti samé a rhetoriky, nýbrž rozhlédl se také po veškerém životě národním a v proměnách jeho viděl rovněž podnět k novým útvarům v řečnictví. Jemu působila úpadek desidiosa iuventutis (jako na ni nařiká již Cicero a v nové fási řečnictví Seneca Contr. I praef. 7: desidiosa iuventus), neglegentia parentum, inscientia praecipientium, oblivio moris antiqui (jak dí Messala na poč. c. 28), veš zahrnouti třeba nejen změnu ve vzdělání řečnickém, nýbrž vůbec pokleslost mravní té doby (jako ji líčí i Martenus v své řeči a jako na ni nařiká také Seneca na m. uv.) a změnu zřízení státního a života společenského vůbec. Vzpomeňme jen na poslední řeč, a musíme uznati bez obalu, že ten výklad nemá ani stínu myšlení Quintilianova. Na to byl Quintilianus přílišným odborníkem, aby dovedl se vymaniti z úzkého svého názoru k pozorování tak širokému. Můžeme směle říci i po tom, co jsme pověděli v úvodě, že tak Quintilianus souditi a psáti by nedovedl.

Ovšem jisté quantum myšlenkových shod jest. Odkázali jsme již výklad jeho existence na dobu pozdější, k výkladu o dikci. Přirozeně půjde tu hlavně o Instituci, jen s ní můžeme podrobněji srovnávati — zde ještě vyložíme jen všeobecně, v jakém tedy poměru jsou k sobě dialog se spiskem de causis? Prvotně dialog pokládal se za ztracený spisek de causis. Lipsius po Rhenanovi, který r. 1519 a 1533 jen malou pochybnost projevil: hunc dialogum vix crediderim esse Taciti, ještě r. 1566 měl dialog za spis Tacitův, ale ve vyd. Antverpském r. 1574 již poznamenal: inclino, ut Quintiliano tribuam a také dialog dle toho nadepsal, jakož i vydal 'in dialogum de causis corruptae eloquentiae notas'. Nevím, zda již Lipsius měl na mysli totožnost obou spisů — zprávy o tom se neshodují —, ale Gronovius již jistě tak soudil: vydal 'de oratoribus sive de causis corruptae eloquentiae dialogus';

*) Srv. D 1, 1 n. saepe ex me requiris — cur, cum priora saecula tot eminentium oratorum ingenii gloriae floruerint, nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata vix nomen ipsum oratoris retineat; 15, 11 n. ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat; 24, 11 n. exprome nobis non laudationem antiquorum — sed causas, cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus; 26, 36 quibus gradibus fracta sit et diminuta eloquentia; 27, 2 n. disertiores esse antiquos — causas exquirimus; 28, 1 non reconditas — causas requiris — quis enim ignorat et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab illa vetere gloria; 32, 24 n. causam — cur in tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Je pozoruhodno, že vyjmouc jediné místo (34, 14 vera et incorrupta eloquentia) onen Quintilianův terminus technicus se nečte; srv. 39, 9 debilitatur et frangitur eloquentia, nebo 25, 7 n. eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Slovesa corrumpere užil v tom smyslu již Cicero Brut. § 202 a 36.

nadpis ten, od rukopisů docela odchylný, podrželi i jiní. Ale přesvědčivě zvláště Schulze ve vyd. r. 1788 dokázal nemožnost toho, ježto v dialogu není ani slova o mnohých věcech, které pro spisek *de causis* v Instituci výslovně jsou dosvědčeny. Také Dodwell a Spalding o tom psali. Jsou však kromě toho obtíže chronologické, o nichž hned níže. Minění toho badatelé tedy se vzdali, i zbývá říci, jaký je poměr při různosti obou dílek? Kdo o tom zvláště psali, různí se. Wölfflin v kritice pojednání Walterova na uv. m. 763 míní, že Quintilianus vida, jak dynastie spisem jeho žáka byla nemile dotčena*), z obavy sám s jiného stanoviska vyložil úpadek řečnictví. Na první pohled to odmítneme, poněvadž není pro tu souvislost důkazů. Reuter 62 má za nemožno, aby dialog býval sepsán, kdyby spisek *de causis* nebyl dříve složen, v čemž snáší se s ním i Becher v recensi jeho dissertace a Schanz 439. Důvodů přesvědčivých Reuter nepověděl.

Pro nás chronologií, jak jsme ji stanovili, je dána odpověď: Dialog psán jest před spiskem Quintilianovým, jak soudili i Wein-kauff CXIV (srv. též LXXXIX), Grünwald 49 a 57 a Pavluckij 79. Výklad shod věcných musíme hledati jinde než v opsání jich z dílka *de causis* a Instituce — jednoduše proto, že spisy Quintilianovy nebyly jediný zdroj, z něhož názory jeho prýštily a se rozlévaly, i mohl autor myšlenky ty, i když jsou to myšlenky Quintilianovy, poznati i jinak. Vždyť Quintilianus působil jako professor státem placený od r. 68 do r. 88 a zajisté, jako potíral nové směry a proudy ve spisech, tak tepal a odsuzoval je i v přednáškách.

§ 7. Zmíněné obtíže chronologické spočívají v tom: autor dialogu byl dle 1, 13 v době rozmluvy *iuvenis admodum*, ale Quintilianus tehdy byl již asi čtyřicátník. To vadilo badatelům již dávno a pomáhali si různě; proto také Lipsius posléze, upíraje Tacitovi dialog, proti dřívějšímu spisovatele určitě nejmenoval. Novák 223 n. podává tento výklad: Quintilianns dává komusi jinému (mohl by to býti Plinius Mladší 225) vypravovati obsah rozmluvy, nepodotýkáje toho výslovně, poněvadž nikdo beztoho nemohl ho pokládati za osobu, k níž Fabius Justus s prosbou se obracel: nehodilo se naň, co o jejím věku dále se vykládá. S velikou pravděpodobností domnívati se můžeme, že učinil tak, že chtěl napodobiti Ciceronův spis *de oratore*, jež v četných jiných věcech tohoto dialogu měl rozhodně na mysli. Pravda, ale kdyby byl autor vskutku napodobil v této věci Cicerona, byl by výslovně pověděl, že rozmluvy neslyšel, nýbrž že mu byla vypravována, jako to dí Cicero na př. *de or.* III, 4, 16: *nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus et quibus C. Cotta tantummodo locos ac sententias huius disputationis tradidisset.* Ale

*) Také Peterson XVIII n. připouští, že Domitianus dal snad na jevo nespokojenost, a proto že Tacitus se odmlčel (citované *silentium*).

spisovatel toho nepraví, on nenapodobil v tom Cicerona, on ne-
líčí rozmluvy vypravované, nýbrž rozmluvu slyšenou, a to když
byl iuvenis admodum — a to Quintilianus býti nemůže. Nesnáze
chronologické proti Quintilianovi mluví nevývratně a stále.

§ 8. Autor dialogu ovšem v mnoha jiných věcech napodobil
tento spis Ciceronův i mnohé jiné, nejen v myšlenkách, nýbrž
i ve skladbě díla. Rozmluva sama vedena jest docela po způsobu
Ciceronově — a u toho po Aristotelovsku — a mimo základ
sám i jednotlivosti jsou patrnými napodobeninami Cicerona.*)

V dialogu čteme o Maternovi, jak zauechává soudních pří,
a o Aprovi, jak jej vybízí, aby v činnosti obhájce setrval, jako
de or. II, 33, 143 n. Crassus mluví o svém rozhodnutí vzdáti
se dráhy řečnické a Catulus tvrdí, že mu to nebude lze, ana obec
přední ozdoby byla by zbavena. Cic. or. I, 3 praví: quaeris
igitur, idque iam saepius, quod — a v dialogu 1, 1: saepe ex
me requiris, Iuste Fabi, cur. — Jako dí Cicero, že musí rozpo-
menouti se na úsudek mužů nejvýmluvnějších a nejslavnějších
(de or. I, 2, 4, de rep. I, 8, 13), tak v dialogu 1, 14 n.: ita
non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut quae a
praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter
accepi, cum singuli diversas [vel easdem sed probabiles] causas
adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent,
isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine
disputationis. Srv. Tusc. II, 3, 9 disputationem habitam non
quasi narrantes exponimus, sed eisdem fere verbis, ut actum di-
sputatumque est.

Aper je kreslen dle Antonia. Srv. D 2, 15 n. et Aper omni
eruditione imbutus contemnebat potius litteras quam nesciebat,
tamquam maiorem industriae gloriam habiturus, si ingenium eius
nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Cic. de or.
II, 1, 4 sed fuit hoc in utroque, ut Crassus non tam existimari
vellet non didicisse quam illa despiciere**) et nostrorum hominum
in omni genere prudentiam Graecis anteferre. Antonius autem
probabiliorum hoc populo orationem fore censebat, si omnino di-
dicisse nunquam putaretur atque ita se uterque graviorem fore,
si contemnere, alter ne nosse quidem Graecos videretur.

O obou říkají protivníci, že odpor jejich není upřímný. D
15, 9 n. neque te ipsum, Aper, quamquam interdum in con-
trarium disputes, aliter sentire credo; 24, 9 n. ac ne ipse (Aper)
quidem ita sentit, sed more vetere et a nostris philosophis saepe
celebrato sumpsit sibi contra dicendi partes. — Cic. de or. I,

*) Za náhodné mám podobnosti, jež uvádí Klossmann II, 4 pozn.
2 a po něm Eckstein 76 n.: or. 10, 35. 11, 37 a rámeček dialogu, de
or. II, 3, 12 a D 2, 1.

**) Myně vztahuje tato slova k Antoniovi Jansen 62.

62, 263 atque haud scio an aliter sentias et utare tua mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo unquam praestitit; cuius quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria est, sed iam in philosophorum consuetudine versatur maximeque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem solent copiosissime dicere. *Srv. de rep. III, 5, 8.*

Podobně řekl Aper Messalovi *D 15, 3 n.* nam hunc tuum sermonem saepe excepi, cum oblitus et tuae et fratris eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes parem antiquis, eo, credo, audacius, quod malignitatem opinionis non vereraris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. — *Srv. Cic. de rep. I, 13, 20* tum Manilius: Pergisne eam, Laeli, illudere artem, in qua primum excellis ipse, deinde...

U obou spisovatelů příchodem nových osob zabočuje rozmluva jinam. *D 14, 1 n.* vixdum finierat Maternus, cum Messala cubiculum eius ingressus est — 'num parum tempestivus' inquit 'intervenit secretum consilium aut causae alicuius meditationem tractantibus?' 'Minime, minime', inquit Secundus. *Srv. Cic. de rep. I, 12, 18* dixerat hoc ille, cum puer nuntiavit venire ad eum Laelium; tamtéž *I, 11, 17* tum Furius: Quid vos agitis? num sermonem vestrum aliquem diremit noster interventus? Minime vero, Africanus; soles enim... *de or. II, 3, 14* za sebe a Caesara dí Catulus: nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.

Jeden odpovídá za dva *D 16, 5 n.* et Messala 'aperiam' inquit 'cogitationes meas, si illud a vobis ante impetra-vero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis'. 'Pro duobus', inquit Maternus, 'promitto: nam et ego et Secundus... *Srv. de or. II, 89, 362* nos vero, inquit Catulus (etenim pro me hoc et pro meo patre respondeo); tamtéž *II, 7, 27* ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, et ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetraro... Ego, inquit Iulius, pro utroque respondeo. *Srv. Brut. 32, 122, de leg. I, 11, 32.*

Oba spisovatelé řeč podobně také končí. *D 42, 5 n.* ac simul adsurgens... cum adrisissent, discessimus. — *Cic. de or. I, 61, 265* cum exurgeret Scaevola, simul adridens... *Srv. de nat. d. III, 94.* — *D 33, 13 n.* deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent, Messala quasi rursus incipiens: 'quoniam... *Brut. 55, 201* cum haec disseruissem, uterque adsensus est; et ego tamquam de integro ordiens, Quando igitur inquam...

A *srv. i počátek líčení D 2, 1 n.* nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat ~ *Cic. de or. II § 12* postero igitur die, quam illa erant acta atd.

D 16, 9 n. exsequemur eas partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. — Cic. de or. II, 29, 126 quare, Crasse, neque tu tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut praetermissum aut relictum sit, non explices; neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse quam a Crasso dici maluisse.

D 11, 2 n. remissus et subridens Maternus 'parantem me' inquit 'non minus diu accusare oratores quam Aper laudaverat — arte quadam mitigavit, concedendo iis, qui causas agere non possent, ut versus facerent. — Cic. de or. I, 17, 74. tum ridens Scaevola: Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius. id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut et mihi, quae ego vellem, non esse oratoris concederes et ea ipsa nescio quo modo rursus detorqueres.

D 23, 18 n. vos vero, viri disertissimi, ut potestis, ut facitis, inlustrate saeculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Cic. de or. I, 8, 34 quam ob rem pergite, ut facitis, adulescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite.

D 28, 1 n. cui Messala 'non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi aut huic — ignotas'. — Cic. de or. III, 37, 148 tum Crassus: Pervolgatas, inquit, et tibi non incognitas res requiris, Sulpici.

D 32, 33 n. certum habeo dicturos me — ineptiis meis plausisse. — Cic. de or. I, 24, 111 petamque a vobis, ne has meas ineptias efferatis.

Celkem tedy Cicero spisovateli byl vzorem nejpřednějším; mnohá místa z něho prostě přejal, mnohé myšlenky jen jinými slovy pověděl atd. Je to možná u mladého Tacita, žáka Quintilianova, jak jsme s velikou pravděpodobností dovodili, jenž právě Cicerona mládeži nejvíce doporučoval?*) I tu odpovíme teprve, až prozkoumáme i shody v mluvě.

§ 9. Oceňme naproti tomu myšlenkové a věčné parallelly s Tacitem, jsou-li jaké. Mějme ovšem stále na mysli, co pověděno v § 1. Nezapomínejme kromě toho, že v dialogu mluví osoby zcela protivných snah a že autor nikde zřetelně nenaznačil, co smí se připsati na jeho vrub; odtud spor, za kým vlastně skrývá se autor, a různé jeho řešení: nevímeť, co řečeno jen z myslí a

*) Novák léká se nevolnického prý napodobení mezi Institucí a dialogem str. 13 a 223, tak že 'Tacitus ani jako jinoch tak neslýchaně nesamostatný plod nemohl uveřejniti', ač takového poměru mezi nimi vskutku není, ba naopak mnohde jeví dialog jistou samostatnost. Zdá se mu přirozenější, ba vůbec možno, že Quintilianus kmet (226 klade dialog mezi r. 96—98) ve mnohém opravdu otrocky drží se Cicerona, ač, pravda, leckde dialog nenásleduje ho slepě — a Quintilianus sám přece proti Ciceronovi nové době ve mnohém povoloval —, než Tacitus mladík, napojený naukou svého mistra?

názoru mluvčích a s čím snášel se i autor, co tedy — v našem případě — můžeme klásti na roveň s myšlenkami ve spisech Tacitových; neboť jen na tuto shodu, shodu mezi autorem a Tacitem, lze jakýms takým právem klásti důraz. Ostatně požadavky naše se uskovní, uvážíme-li, že, co od Tacita dochováno, není docela z toho oboru, z něhož jest dialog.*)

Základní myšlenka dialogu jest zcela Tacitovská: srovnatí řečnictví minulosti s řečnictvím soudobým a vypátrati příčiny úpadku (srv. § 6). Myšlenka tato nehodí se do metody Quintilianovy, jak jsme pověděli, ale jest za to zcela po způsobu Tacita, jenž při líčení dějů novějších nespouštěl očí s minulostí, obé srovnával nebo proti poměrům římským líčil život cizí (srv. zvl. Germanii); ano tento živel je právě význačným rysem činnosti jeho dějepisecké: probíráti přítomnost se zřetelem k minulosti. Že vzpomínky tyto nejčastěji vyznívají v žalostný stesk po dávných dobách, po starém mravu, po starém životě, přirozeno; tak mnoho ztraceno, a jaká náhrada za ty ztráty? Neodsuzoval však své doby šmahem, ve všem, jak níže poznamenávám, ale odsuzoval ji a toužil po starých dobách v mnohém. A v tom duchu psán jest i dialog, i v něm splněno to, co Tacitus jinde pro sebe si stanovil: sed haec aliaque ex vetere memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet, haud absurde memorabimus (III, 51). Jak to prováděl, dokladů toho shledali bychom řadu. Srovnejme i to, kolikrát zavléká pozornost čtenářovu na minulost a zase ji upoutává ke své době slovy 'at nunc': (D 29, 35), A. 1. 39. 15, 21. 29. 43. 16, 16. Z dialogu řeč Messalova tímto srovnáváním oplývá, ba má i některé jednotlivosti shodné s Tacitem (jako o vychování D 28 a A 4, G 20, jak jsem již citoval v § 4), ale i z řečí Maternových dýše stejné pojetí — zase až do podrobnějších shod s Tacitem: srv. v § 5 citát o věku zlatém a přímo o úpadku řečnictví tato místa. První řeč Maternovu vůbec (srv. i z Messalovy D 32, 18 n.) a 11, 5 a 6; viz zvl. c. 6: deinde . . discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam et posteros praemia eloquentiae cogitavissent. pulcherrimam alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fides quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. . . meminissent! C. Asinii, M. Messalae ac recentiorum Arruntii et Aesernini: ad summa provecos incorrupta vita et facundia. Není-li to Maternovský nářek na zneužívání a zne-
svěcování výmluvnosti? Srv. též IV, 42, zvl.: libidine saugui-

*) Význam tohoto bádání není tedy daleko takový, jaký v něm hledal Langc, jenž první snad dialog s Tacitem takto srovnával (viz vyd. Dronke XXI n.). Mnoho uvedl i Eckstein 68—74 a zvl. Weinkauff 20—23 a LXX—LXXXIII (výbor z toho, z Haasa doplněný, u Jansena 49—57). Po bedlivější kontrole však mnoho z citátů Weinkauffových odpadá. Vybral jsem, co lepšího.

nis et hiatu praemiorum (D 12 lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae) ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili imbuisti atd.

I politické přesvědčení mluví z obojích spisů stejné. Tacitus byl v zásadě pro republiku (srv. 6, 42 populi imperium iuxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini propior est), aristokratickou republiku, jak vidno z celkového jeho nazírání na vývoj státu římského, ale poměry vnutily mu přesvědčení o nezbytnosti principátu pro rozháranou říši římskou (srv. I, 1 omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit), jak leckde podotýká;*) šestým arcí byla by jen vláda dobrá — ale ani proti špatným vládcům neschvaloval bezohledné neústupnosti, nýbrž doporučoval taktiku umírněnou, nedráždit zbytečně a z marnivého mnohdy slavomamu nepopuzovati proti sobě ukrutnických despotů, když celek nemá z toho užitku prázdného. Srv. A 42, 18 n. sciant, quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis escendere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei publicae usum, ambitiosa morte inclauerunt; IV, 74 (mluví Cerialis ke Gallům): et laudatorum principum usus ex aequo quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quo modo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate; vitia erunt, donec homines, sed neque haec continua et meliorum interventu pensantur. Atd. Proto chválí téhož Agricolu (srv. c. 8, c. 9 ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit; c. 42. non contumacia neque inani iactatione famam fatumque provocabat), M^r. Lepida (4, 20 neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos,

*) S tímto Tacitovým názorem, jaksi jen ústupkem za daných okolností, nezdá se (srv. shora § 1) Rauschovi 41 n. shodovati konec dialogu: testimonia deformissimi obsequii in principem, frequentes et argutissimae voces Materni in huius oratione extrema, quibus proculcatur libertas et contumelioso licentiae nomine appellatur, principatus vero in summa admiratione est et flagrantissimo desiderio expetitur. ... tam deformi adulatione, tam turpi obsequio adversus dominantes usquamne eum (Tacitum) uti in libris eius deprehendimus? Nevím, co z tohoto pochvalného úsudku dialogu přičísti jest na vrub autorovu přispůsobení se běžným tehdy názorům, co jakési zdvořilosti autorově k současné vládě (jak tomu chce Nipperdey v úvodě 23 — myslí jen na dobu sepsání, dle něho tedy dobu vlády Trajanovy?), nevím, co jakémusi vzrušení, ano opojení vrstevníků Vespasianových vládou, konečně po dlouhé době snesitelnější, co řečnickému zveličování a snad přepínání (Maternus advokát a básník!), ale nezdá se mi to býti o nic větší, než na př. radost Tacitova z vlády Nervovy a Trajanovy A. 3 nebo I, 1; a zdá se mi naopak Maternovo líčení republiky, jež vytýká Rausch, docela býti ve shodě na př. s II, 36 nebo 3, 27.

offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis liceatque inter abruptam contumaciam et deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum), L. Pisona (6, 10 nullius servilis sententiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans), uvádí řeč C. Cassia 14, 43 atd. (srv. též zde odd. V § 4 ke konci). A táž smírnost a zvláštní uměřenost (modus et temperamentum D 41, 24) zní k nám z řeči Maternovy poslední vůbec a nejzřetelněji jest vyjádřena na konci c. 41: nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono saeculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur. Maternus vůbec je smířící duch dialogu, vyrovňavající protivy, mírnící bezmezný takřka podiv Messalův pro řečnictví doby republikánské atd.; srv. o tom pěkný výklad Petersonův XXXVII atd.

Z toho přirozeně vyplývá odsouzení Grakchů jako revolucionářů (mluví vůbec o turbulenti tribuni II, 38, tribunis reddita licentia 3, 27 atd.) 3, 27: hunc Gracchi et Saturnini turbatores plebis, a shodně s tím v D 40, 25 n. sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges... Právě tak Thrasea Paetus nedochází u něho pochvaly (14, 12 sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non prae-buit; 14, 49 Thrasea sueta firmitudine animi et ne gloria intercideret), což vytýká i Helvidiovi Priscovi (srv. IV, 5—7 a zvl. 6: erant quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exiit). Nelichotivá o něm poznámka v D 5, 33: inexercitatum et eius modi certaminum rudem Helvidii sapientiam.

Maternus sice doufá také v slávu (četli jsme, že fama et laus D 7, 11 a opinio et fama D 10, 1 také tvoří známý bod mezi Aprem a Maternem), doufá v ni po příkladě jiných básníků (srv. první jeho řeč) — tedy jako v A 46 klade se důraz na památku u potomstva. A i jinde. Ale mezi těmito místy zdá se mi býti hlubší podoba myšlenková. Maternus chce dopracovati se slávy životem tichým, klidným, oddaným jen Musám (srv. D. 13, 17 n.), netouží po hřmotném vystupování na foru, okázalém zahrnování poetami, netouží po aera et imagines (D 11, 15°) — srv. A 46 zvláště: id filiae quoque uxori praeceperim, sic patris, sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta

*) Slovy těmi odpovídá Aproxým imagines ac tituli et statuae (D 8, 27), i třeba aera vyložiti o těchto sochách, jež i živým postaviti dovoľoval senát nebo také císař (srv. 4, 15 ita quamquam novo homini [Lucilio Longo] censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere) — imagines o známém ius imaginum (nesnášel bych se s Petrem 45 n., jemuž přisvědčuje Peterson 19). Nesprávně Sirker 25 aera = Arbeiten in Erz, málo určitě, Roth r. 1854 = Geld, Lohn, rovněž Ulbricht IX n.

dictaque eius secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam corporis complectantur, non quia intercedendum putem imaginibus, quae marmore aut aere finguntur, sed, ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per aliquam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis (D 11, 15 statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor, quam eloquentia).

Také o studiu filosofie, mluví si vésti a nedávati se jednostranně strhnouti, mluví se u obou podobně. Srv. A 4, 13 n. memoria teneo solitum ipsum (Agricolam) narrare se prima in inventa studium philosophiae acrius, ultra quam concessum Romano ac senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset — a D 31, 31 n. neque enim sapientem informamus neque Stoicorum comitem, sed eum, qui quasdam artes haurire, omnes libare debet (Aper D 19, 15 n. mluví o tom, jak všeobecné vzdělání ve filosofii rozšířeno).

Jeví se tedy mezi obojími spisy shoda skoro ve všem pojmání přítomnosti, se všemi jejími jevy a příznaky — o politické situaci jsme mluvili, o delatorech, o císařích atd., jak Weinkauff příslušná místa cituje. Myslím, že rozsáhlejší a podrobnější rozbor a srovnání bylo by vůbec zajímavé, než zde není pro ně místa — a my ani nechceme přímo těžiti z těchto věcí pro důkaz, ježto dle svého pojetí ani nemůžeme.

Rovněž zajímavý zvyk obou jest vplétati do vypravování různé sentence, pozorování o životě, životní zkušenosti a pravidla atd. Viz Peter vyd. 9 n., Jansen 65 a 79, Vogel 269. Z dialogu srv. D 8 divitiae et opes, quas facilius juvenies, qui vituperet quam qui fastidiat; D 18 vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse;*) D 23 prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur; D 27 utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia;**) D 37 in ore hominum, quorum natura

*) Srv. k tomu 3, 55 nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. A 1 mluví o incuriosa suorum aetas a 2, 88 dum vetera extollimus recentium incuriosi; I, 3: non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. Řekli jsme právě, že Maternus ochlazuje ohnivý zápal Messalův pro minulost, Maternus jakožto rozhodčí — dle běžného pojmání — mezi oběma soupeři; ale lze říci, že takovýmto nazíráním na přítomnost je motivováno i všechno vystupování Aprovo. Odtud zdálo se mnohým, že z Apra mluví Tacitus — přiměřenější zdá se pro to Maternus.

**) Srv. i předchozí odpověď Messalovu a počátek Hist. I, 1, kde s důrazem připomíná: dum res populi Romani memorabantur pari eloquentia ac libertate: srv. motto Annalů: sine ira et studio (I, 1) a j.

est, ut securi < ipsi spectare aliena pericula > velint; D 40 cum . . . ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi quoque ut histriones auribus uterentur. Paralely k tomu z děl Tacitových má Weinkauff 20 n.

Aper počítá D 17 vládu Augustovu podobně, jako Tacitus 1, 9 n. (Weinkauff LXXII a 144, 245). D 17: (Cicero) Hirtio nempe et Pansa consulibus . . . septimo idus Decembres occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium consules suffecit. statue sex et quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rem publicam rexit. Srv. 1, 9: idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus; 1, 10 dicebatur contra: . . . caesis Hirtio et Pansa . . . extortum invito senatu consulatum armaque, quae in Antonium acceperit, contra rem publicam versa. Vláda Augustova počítá se od prvního konsulatu r. 43. Postřehl tuto zvláštnost výpočtu již Lipsius a má o ní pozn. i Nipperdey k 1, 9, jak se o tom zmiňuje Weinkauff CXXVIII pozn.

Podivuhodná shoda jeví se ve výkladu o Epriovi Marcellovi. Dle D 5 byl '(eloquentia) adcinctus et minax' a také dle 16, 22 byl 'acri eloquentia' a 16, 29 se dí: cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus ac minax, voce vultu oculis ardesceret, IV, 6 minax certamen et egregiis utriusque orationibus testatum a IV, 43 Marcellus minacibus oculis.

Také někteří řečníci, jako v dialogu, připomínají se i u Tacita — ale v tom konečně není nic zvláštního.

Novák 14 a 221 vidí neshodu v úsudcích o Domitiu Afrovi. D 13 čteme: ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit, nam Crispus et Marcellus . . . quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? — 4, 52 napsal Tacitus: Claudia Pulchra . . . postulatur accusante Domitio Afro. is recens praetura, modicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiae . . . obiectabat . . . Afer primoribus oratorum additus . . . mox capessendis accusationibus aut reos tutando prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit. Ale tu zajisté třeba si ze slova non cesserit domyslit: immo antefendus est, což odpovídá pak skutečnosti (Pomponius Secundus opravdu po stránce mravní vynikal nad Domitia Afra) i obě místa uvádí v jednotu. A tak také místo z dialogu dávno se již vykládá, již Bach, Doederlein, Hess, Orelli mají tento výklad. Tedy není správné, co píše Novák 14: 'O tom (Domitiovi Afrovi) mluví se v dial. 13. jako o muži hodném, jemuž rovnati by se mohl z básníků Pomponius Sekundus', čímž ovšem s místem Tacitovým dostává še v odpor.

Není tedy dokázaných neshod a růzností věcných mezi dialogem a spisy Tacitovými. Jsou naopak podobnosti a stejné

myšlenky, které zprávu rukopisnou přímo podporují — shody tím zajímavější a závažnější, že jsou ve spisech obsahu a látky různé. Prvky toho, čím vyplněn jest dialog, roztroušeny jsou i v dílech Tacitových, po jednotlivu i v celku: a základ dialogu, srovnávati řečnictví minulé se současným, minulost s přítomností, jest rovněž základní rys výkladu Tacitova.

Ovšem — namítne se ještě — není v tom něco nepřírozaného, spojovati příčinně (osobností Tacitovou) tak časově odlehlé shody myšlenkové? Snad shoda je jen čistě náhodná, nesouvisí totožností pisatele? Námítka stejná, jako u shod stilistických, jak ji níže rozbirám. Ale naše pojetí, jež máme o úkolu svém v této otázce, námítku tu a limine zamítá. My neurčujeme a nestotožňujeme pisatelův obojích spisů teprve z těchto shod a podobností, nýbrž spisovatel jejich jest nám dán, pátráme tedy, jak projevil se tento fakt v jich vespolečném poměru, shledáváme myšlenky shodné, a o možnosti toho, aby někdo i po patnácti letech na př. napsal myšlenky stejné, netřeba se šířiti.

V.

§ 1. *Všeobecné poznámky.* — Srovnání dialogu se spisy Tacitovými: podobnosti grammatické (§ 2), amplifikace členů vět-
ných (§ 3), synonyma (§ 4), obraty a úsloví pro Tacita vý-
značné (§ 5). — Úkol toho, kdo srovnává dialog s Quinti-
lianem (§ 6). Srovnání s Ciceronem synonym (§ 7), různých
spojení slovných, obrazných rčení atd. (§ 8) v dialogu; ostatní
spisy Tacitovy; závěr (§ 9). Grammatické, lexikální a jiné
shody (§ 10) a různosti vzhledem ke Quintilianovi a zdvěr
z nich (§ 11). Slohové podobnosti s Institucí (§ 12) a jich
výklad (§ 13). — Různosti od Tacita (§ 14) dány jsou již
a priori tím, že od něho známe — a to z doby o hodně po-
zdější, vyplněné hrůzovládou Domitianovou — jen spisy hi-
storické. Třeba stanoviti u oněch neshod mezi jich přípustností
(§ 15). Tacitus znal oratorium dicendi genus i dovedl ho
užívati; že ho vskutku užíval, pro to svědčí zprávy o jeho čin-
nosti řečnické (§ 16) i řeči ve spisech historických (§ 17)
a patrný vývoj jeho díkce: výklad o ní všeobecný (§ 18), va-
riatio (§ 19), brevisitas (§ 20), ostatek a závěr (§ 21). — Že
Tacitus užil oné díkce i v dialogu, pro to bylo mu pohnutkou,
že je rozdílné líčiti fakta historická a napsati o nich rozhovor
(§ 22), a Tacitus snažil se charakterisovati mluvčí i díkci;
proto schválně sáhl k obrátům, jinak neobvyklým, jak ukázáno
na řeči Apropř (§ 23). — Závěr (§ 24).*)

*) Pomůckou v této části byly mi mimo spisy zpředu uvedené
ještě tyto, jimiž literatura o slohu Tacitově není nikterak vyčerpána;
mnohé, jen k jedné otázce se vztahující, citovány jsou na příslušných

§ 1. Jazykově hlásí se dialog do stříbrné doby; jsou toho četné neklamné známky; mnoho z nich sebráno u Kleibera 38 až 69, i kdyby nebylo patrných myšlenkových napodobenin tehdej-

místech a mnohé, které ničím nepřispívají k řešení sporu, pomínuty jsou úplně.

1. Phil. Spitta De Taciti in componendis enuntiatis ratione. I. Diss. Gottingae 1866. — Joh. Müller Beiträge zur Kritik und Erklärung des Tacitus. Innsbruck I 1865. II 1869. III 1873. IV 1875. — HC Maué De praepositionis 'ad' usu Taciteo. Diss. Moenofrancfurt. 1870. — W. Pohlmann Adnotationes in C. Taciti "Agricolam" admixtis observationibus sermonis Tacitei ut extat in "scriptis minoribus". Diss. Gott. 1871. — C. Sirkker Taciteische Formenlehre. Berlin 1871. — A. Gerber Posudek spisu A. Greef de praepositionum usu apud Tacitum. Ph. A. IV (1872), 293 n. — A. Gerber Der... Gebrauch von super bei Tacitus. Ph. 33, 617 n. — GAE Ulbricht Taciti qui ad figuram hendiadyoin referuntur ex minoribus scriptis locos congescit... Diss. Lips. 1874 (JF 1874—5, str. 760 n.; JB 1877, 73 n.). — A. Gerber De coniunctionum temporis et de coniunctionum concessivarum... usu Taciteo. Glückstadt 1874 (JF 1874—75, sv. III, 757). — C. Wetzel De usu verbi substantivi Tacitino. Cassel 1876 (JF III, 759 n.). — C. Reuss De coniunctionum causalium apud Tacitum usu. Diss. Halis Sax. 1876 (JF III, 757. JB 1878, 296 n.). — H. Hahn De particularum quasi et velut usu Taciteo. Diss. Gotting. 1877 (JF 1879, sv. 18, str. 215 n.). — Ed. Wolff Die Sprache des Tacitus. Progr. der Wöhlerschule, Frankfurt a. M. 1879 (Wölfflin JF 1879, sv. 18, 222; JB 1881, 245 n.). — F. Helm Quaestiones syntacticae de participiorum usu Tacitino Velleiano Sallustiano. Lipsiae 1879. — Edm. Günther De coniunctionum causalium apud Quintilianum usu. Diss. Hall. Sax. 1881. — Leo Clemm De breviloquentiae Taciteae quibusdam generibus... Lipsiae 1881 (JF 1884, sv. 39, str. 99 n. Andresen Ph. W. 1882, 773 n.). — G. Ihm Quaestiones syntacticae de elocutione Tacitea atd. Diss. Gissae 1882 (JF 1884, sv. 39, str. 101 n. Andresen Ph. W. 1883, 1389 n.). — Gericke De abundanti dicendi genere Tacitino. Diss. Berol. 1882 (JF 1884, sv. 39, str. 102 n. Andresen Ph. W. 1883, 1362 n.). — Dräger Über Syntax und Stil des Tacitus. 3. Aufl. Leipzig 1882 (JF 1884, str. 95 a j.). — J. Schneider Quaestiones de ablativi usu Taciteo. Diss. Vratislav. 1882 (JB 1885, 37 n.). — Ed. Kučera Über die Taciteische Inconcinntät. Progr. gymn. v Olomouci 1882. — P. Olbricht De interrogationibus disiunctivis et an particulae usu apud Tacitum. Diss. Hal. Sax. 1883 (JF 1884, sv. 39, p. 99. JB 1885, 38 n. Meiser Archiv für l. Lex. I, 307 n.). — Th. Panhoff De neutrius generis adiectivorum substantivo usu apud Tacitum. Diss. Hal. Sax. 1883 (JB 1885, 36. Archiv für l. Lex. I, 309). — A. Stitz Die Metapher bei Tacitus. Dva programy z Kremže 1883 a 1884. — F. Meyer De personificationis quae dicitur usu Taciteo. Progr. g. Göttingen 1884. — C. Boetticher De alliterationis apud Romanos vi et usu. Diss. Berol. 1884. — E. Wölfflin Zu den lat. Kausalpartikeln. Arch. für l. Lex. I (1884) (JB 1887, 94). — E. Wölfflin Quatenus. Tamtéž V 399 n. — A. Köhler Die Partikel ecce. Tamtéž V. — Lexicon Taciteum ediderunt A. Gerber et A. Greef (s četnými recensem). — Užil jsem ještě souborné práce rukopisné prof. dra. F. Čády (důležité zvláště tím, že třídí jednotlivé zjevy mluvy Tacitovy dle zdrojů, z nichž vyplynuly). Neužíval jsem: Gantrelle Grammaire et style de Tacite a nedávno vyšlého spisku Léopold Constans Étude sur la langue de Tacite, Paris (srv. JB 1894, 171 n.).

sích spisovatelů.*) I jde nyní o to, kdo z té doby dialog napsal, pro koho svědčí jazyková stránka tohoto spisku? Dosavadní bádání podává odpovědi několikerou — již z toho lze posouditi důkaznost tohoto argumentu vůbec, kdyby ani nevysvítala a priori: má význam spíše negativní, ukázati, že spis pro to a ono nemůže býti toho či onoho autora, než význam také pozitivní, přířknouti jej nevývratně určitému spisovateli. Sama úvaha tato učí, jak každý takovýto pokus je podezřelý, jelikož jest nesnadno odůvodnitelný, nemá-li posily odjinud. Nám je východištěm zpráva rukopisná a úkolem tedy, dokázati její pravdivost nebo pravděpodobnost i po této stránce**).

Rozdily proti mluvě ve spisech nepochybně Tacitových (ač pochybovačská horečka zasáhla i je; srv. na př. Tacitus and Bracciolini. *The Annals forged in the fifteenth century*. London 1878 [JB 1881, 228 n.]) vskutku jsou. Odtud tato část otázky hned od počátku hrála úlohu, ne-li výhradnou, aspoň čelnou. Odtud hlavně ony pochybnosti a odtud také ony protivy v odpovědích, kdo napsal dialog. Nehledíme-li k pouhým nápadům spíše, než vážným domněnkám, jako že spisovatelem jest M. Valerius Messala nebo C. Suetonius Tranquillus nebo Curatius Maternus (Eckstein 43 n.) nebo docela M. Aper***), jmenování hlavně tři mužové, pokud vůbec, kdo Tacitovi dialog upírali, jmenovali určitého spisovatele. Quintilianus jmenován z nich nejdříve — již Lipsiem r. 1574, ač Lipsius před tím věřil v Tacita, kdežto později mu byl autor incertus; trojí tedy proměna. Po něm Quintilianus uváděn od mnoha badatelův, a to velmi horlivě; Heumann na př. ve vyd. 1719 píše: *spondeo (lectores) Boeclero firmiter assensuros, non esse ovum ovo tam simile, quam stylus dialogi similis est stylo Oratoriarum Institutionum*

*) Výklad o tom je zajímavý hlavně tím, jak dikce dialogu přiléhá celkem k té fási jazyka, do které vřadili jsme dialog z důvodů chronologických, a jak přepínal Gutmann, když viděl v něm „vestigia latinitatis in deterius paulatim labentis“ (u Orelliho 107) a „einige Spuren späterer Latinität“, jak opakoval proti Dupréovi JJ. uv. m. 141; odtud i na poznámku Wolfovu: *aureolus Dialogus* (vyd. [Cic.] pro Marc. 1802, praef. XXI, adn. k) odpověď Gutmannova (u Orell. 107): *non ex auro compositus, sed vilioribus metallis mixtus*.

**) Jiná je formulace Schanzova 363, než, myslím, nesprávná, jemu problem tkví v tom, vyložiti různost mluvy ve spisech historických. Grünwaldův postup je pochybený: báje v tomto spisu Tacita proti Quintilianovi, dokazuje z růzností v dikci, že dialog nemohl býti sepsán po Domitianovi (Tacitus byl by pak psal současně dvojím zcela rozdílným slohem) — kde již dokázal, že Tacitus dialog vůbec napsal? Běře tedy rozdíly slohové za důkaz brzkého sepsání, ač ony rozdíly přece jako Tacitovské má teprve ospravedlniti. Podobně Pavluckij 46.

***) Jak prý dle zprávy Gutmannovy v něm. překl. 355 pozn. čte se v knize *Histoire littéraire de la France, par des Religieux Bénédictins*, Paris 1733.

(Eckstein 60)*). Vývody Spaldingovými se celá stavba těchto důvodů sesula — osud další této domněnky viděli jsme v literárním přehledu: opuštěna, až u nás zase oživena, čímž svedla i nás (že právě v naší literatuře odůvodňována), abychom o ní šíře promluvili, jak jsme učinili již shora a učiníme i tuto.

Plinia mladšího chtěl mít původcem první Nast (něm. překl. 1787), po něm zvláště Hesse, Wittich a Kramarczik, který docela ospalost vytýkal badatelům názoru jiného (Vogel 266). Později jméno Pliniovo umlklo — důvody toho i jazykové shrnul Vogel 266 n., částečně též Novák 179.

Tacitus hájen ode dávna nejčastěji, i v době nové, jak výčet literatury z předu nás poučil, kde také citováni ti, kdo Tacita jako spisovatele zavrhovali, jiného nejmenující.

Třeba tedy srovnávati dialog co do mluvy především s historickými spisy Tacitovými a s Quintilianovou Institucí**) a najíti tak v sebraném materiálu odpověď na otázku, k níž odpovídá vědecké bádání již déle než tři století.

§ 2. Jsou k různým zjevům jazykovým, nápadnějším nebo docela zvláštním, shodné úkazy ve spisech Tacitových, za pravé všeobecně uznávaných? Tak asi musíme pojímati úlohu svou v tomto oddíle. Citujeme prostě ony shody. ***)

Především grammatická stránka obojích spisů má mnoho podobností.

V užívání tvaru *pass.* na *-ris* jeví se shoda se spisy Tacitovými, v nichž koncovky této užito jen v osloveních (srv. Sirker 49 a Novák 8; viz níže § 17); podobně u tvarů jako *D 33 de-monstrasti*, 2 *cogitasset* (Sirker 49 n.).

Attribut. partic. zpodstatnělá (j. *D 6 dicentium*, *orantibus*, 28 *praeicipientes*, 13 *imperantibus*) velmi hojně položena i u Tacita (srv. Dräger § 7, Helm na m. uv.).

Podobně *et ipse* *D 30. 37* i u Tacita (srv. GG 399 n. a vyd. Wolffovo 91); — *id est* *D 3. 9. 22. G 40*, *jinde idque*; — *ulli* substantivně vůbec jen *D 12 a 11, 27*.

*) Jak tento spis do činnosti Quintilianovy byl vkládán, vyložili jsme IV § 6.

**) Spor o deklamace dosud není definitivně rozřešen — srv. námtky Trabandtovy (*De minoribus quae sub nomine Quintiliani feruntur declamationibus*, Diss. Gryphiswald. 1883), jež uznává i Becher v rec. JF 1887, sv. 51, 70, jakož i Reuter 6 pozn. 2 a Schanz 443 n. Nelze tedy souditi z parallel s deklamacemi spornými, že dialog je spisem Quintilianovým.

***) Opíráme se mimo různé uvedené spisky o Weinkauffa, jenž r. 1857 a 1859 v uvedených dvou programech vydal podobné velmi zevrubné sbírky, které rozmnožil a pojal též do spisu z r. 1880, kde výsledky jejich shrnul CXXXVI—CLXIV. Mimo to Drägerův souborný spis o slohu Tacitově, jakož i poznámky ve vydáních dialogu a slovník Gerbera a Greefa mají mnoho dokladů. Rozvrh těchto úkazů ponechal jsem Vogelův 273 n. a v části grammatické pořadí Drägerovo.

Sloves jednoduchých místo složených užito:

cludere (= in-) D 30. G 45. — laudibus ferre (= e-) D 19. III, 3. 2, 13. 4, 34. — numerum finire D 38. G 19 (n. definire G 6). — flectere a via D 19 (deflectere via II, 70). — pensare (= com-) D 40. A 22. III, 26. IV, 72. 2, 26. — quater (= concutere) D 15. II, 22. IV, 28. — vanescere D 10. V, 7. 2, 40. 4, 37 a j.

Habeo s gerundivem, vazba, jež po nepatrných počátcích u Seneky st. a Seneky syna u Plinia ml. a Tacita dosáhla vrcholu. V dialogu (nikde u Plinia) spojeno gerundivum jednou i se subst. obj. D 19 nec expectandum habent oratorem; mimo to v dialogu 31. 37 dicendum habere a 36 respondendum haberent; analogický prvému příklad D 8 quae non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus. — V AG sice vazby té nenacházíme, ale v H se zase vynořuje: I, 15 in qua nihil praeteritum excusandum habeas (a pod. IV, 77 s aliud v předm.); v Ann. končí tím, že tu docela zavrhuje předmět i neutra nihil, aliud a píše jen 4, 40 subeundum . . an . . tolerandum haberet a 14, 44 statuendum haberemus (srv. zvl. Thielmann Habere mit dem Infin. Arch. für l. Lex. II, 68 n.)* V Instituci není, a jen jednou je v deklamacích (Novák 187, viz i tuto níže § 11).

Fortasse s coni. potent. D 16 fortasse longum videatur (D 39 parvum et ridiculum fortasse videbitur) a 6, 8 fortunae meae fortasse minus expedit.

Coni. potent. slovesa dico v těchto spojeních: ut sic dixerim D 34. 40. A 3. G 2. 14, 53.; paene dixerim D 32; non facile dixerim D 35; haud facile dixerim 4, 34.

Manifestus s inf., takže povstává vazba infin. s nom.: D 16 manifestus est accingi a 2, 57 atrox et dissentire manifestus.

Předložky intra podobně užito Tacitem: D 3 hanc tragicodiam disposui iam et intra me ipse formavi; 14, 53 ut plerumque intra me ipse volvam; intra animum 3, 54. 4, 40.

Spojení j. in confesso est D 25. 27 i u Tacita: in aperto est A 1. 33. III, 56. IV, 4, in occulto est IV, 4. 1, 49. 2, 77. 3, 18, in obscuro, ambiguo, suspensio, promiscuo, incerto, aequo, integro atd. Srv. GG 607 n.

Předložky circa užito přenesené D 3 omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas; I, 13 circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur; 11, 29 iam mihi circa necem Gai Caesaris narratus. S adj. spojeno D 22 otiosus circa excessus; G 28 circa adfectionem Ger-

*) Nevím, podává-li co pro nás S. B. Platner (Gerundium a Gerundivum u Tacita a Plinia ml.) v Amer. Journ. IX, 2 a 4.

manicae originis ultro ambitiosi sunt; 16, 18 Neronem circa summa scelera distentum. — Se subst.: D 28 de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero; 11, 15 publica circa bonas artes socordia (GG 168).

Předložky a b užito o původu činném při slovesích významu trpného: D 18 a Calvo male audisse; 13, 3 nihil regente eo triste rei publicae ab externis accidisse; 16, 9 a centurione cadere (GG 3). [Srv. I, 10 palam laudares, secreta male audiebant.]

Inf. podmětem u slovesa dari D 7 mihi . . defendere datur; 4, 60 (voces contumaces cum) deferrent neque Neroni defendere daretur; 4, 6 dabatur primoribus disserere; 3, 67. 6, 19. 12, 23. 3, 73 (GG 309 n.).

Ind. ve větách vztažných, položených ve smyslu vět výsledkových: D 31 sunt apud quos . . . plus fidei meretur, A 28 ac fuere quos . . . iudicium tanti casus illustravit.

Quominus m. obyč. quin D 34 ubi nemo impune stulte aliquid et contrarie dicit, quominus et iudex respuat et adversarius exprobet . . . a velmi hojně u Tacita, j. A 20. 27. III, 41. 14, 39 a j. (srv. Dräger § 187).

O partic. fut. srv. D 36 non suffecturi honoribus. G 13 ante . . . quam civitas suffecturum (sc. armis) probaverit; 3, 32 corpore validum et bello suffecturum. — D 9 mansurum in animo cuiusque beneficium, 22 firmus paries et duraturus, 34 magnam illam et duraturam eloquentiae famam; 4, 38 mihi in animis vestris . . . pulcherrimae effigies et mansurae; I, 78 nova iura . . . ostenta magis quam mansura; II, 49 modicum et mansurum (sepulcrum). Srv. více u Weinkauffa 118 n. a Helma 20.

O supinu: D 28 inhonestum factu; II, 93 inhonesta dictu; D 16 dignam tractatu; A 1. II, 24 digna memoratu; 6, 7 digna cognitu (Weinkauff 117, GG 638, 293).

Různé úkazy podružné zde ovšem rozhodovati nemohou; ale zajímavé je, že i tu jeví se četné shody.*)

*) Weinkauff probírá: alliteratio str. 48—56, 58—73, adnominatio 73—75, complosio syllabarum 76, homoeoteleuta 76—78, polyptota 78—81, anaphora 81—85, gradatio 97, chiasmi 98 n., verborum collocatio 100—103. Ze zásob jeho spokojíme se jen skrovnými ukázkami: D 22 fugitet foedam . . . IV, 18 foeda fuga. D 22 eo tecto tegi; 5, 1 pace pacta; 12, 31 facinora fecere (srv. Müller Beitr. II, 31). D 5 potentia ac potestate, 11. 36 notitiae et nominis, 32 sensus . . . sententias; G 27 lamenta ac lacrimas; 16, 31 altaria et aram; 16, 32 specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces. — Gutmann ve vyd. Orell. 108 vytýká nelibozvuk D 7 latus clavus oblatus est; quo homo novus; 29 serio ministerio. Lze dodati D 10 levitate iaculi aut iactu disci; 21 propioribus temporibus; 24 nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus; 38 horas perorare. Srv. A 45 nobilissimarum feminarum; G 4 caelo solove; III, 83 luxurioso otio libidinum; 13, 47 celebris nocturnis inlecebris; 14, 4 constitit extitisse; 14, 43 amore antiqui moris;

§ 3. Vogel vykládá o amplifikaci členů větných (*oratio bimembris et trimembris*); Tacitus totiž velmi často přidává člen nový, kde již předcházející by postačil, jen aby myšlenku jasně pověděl, nebo při výčtu dvojčlenném či trojčlenném člen poslední různými výrazy rozvíjí, rozšiřuje. Zjev tento je proto důležit, že právě dialogu tato abundance a plnost výrazu (ač tam ovšem jest ještě hojnější) byla vytýkána, neshoduje prý se s Tacitovskou stručností; kdežto právě u Tacita (a je v tom vliv rhetoriky) s takovýmto rozvíjením myšlenky a takovouto stavbou vět vskutku se setkáváme.*)

D 1 percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere ~ A 28 per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos. — D 2 Secundo purus et pressus et in quantum satis erat profluens sermo non defuit ~ 13, 3 Augusto prompta et profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit; 14, 47 Regulus auctoritate constantia fama, in quantum praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. — D 5 inexercitatum et eius modi certaminum rudem sapientiam ~ 3, 46 inconditi et militiae nescii oppidani; D 37 inertes et non suffecturi honoribus ~ 3, 33 imbecillum et imparem laboribus sexum. — D 6 illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota ~ G 4 magna corpora et tantum ad impetum valida; G 29 exempti oneribus et collationibus et tantum in usum proeliorum sepositi; II, 45 expeditis et tantum ad proelium egressis. — D 6 veteres et senes et totius orbis gratia subnixos ~ IV, 44 ingenia et opes et exercita malis artibus potentia; 2, 69 carmina et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum. — D 12 felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum ~ G 2 immensus ultra utque sic dixerim, adversus Oceanus. — D 12 Orpheus et Linus ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem ~ G 12 vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum; 2, 30 stolidi, vana, si mollius acciperes, miseranda; 16, 22 secessionem iam id et partes et, si idem multi audeant, bellum esse. — D 12 nemora et luci et secretum ipsum, quod Aper increpabat ~ G 9 lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus

15, 31 perferret neu ferrum traderet; 15, 37 circumiecta tecta. — Pro Tacita je charakteristické spojování slov podobné znějících (srv. Müller Beitr. II, 30); srv. z dialogu 10, 25. 2, 7. 3, 3 a 6. 32, 11 n. — Gutmann tamtéž a JJ 145 vytýkal také opakování slov, zvl. D 6, 1 n. (*voluptas*), D 34, 6 n. (*interesse*); dodej k tomu D 1 (*ingenium* 5krát), D 16 (*inquit* v krátkých mezerách 4krát), D 26 (*histrionalis* a *histrion* 3), D 7 (*defendere*, *princeps*); D 8 (*princeps*); D 7, 22 n. (*ipse*), D 24 (*ipse*), D 8 (*ipse*, *accipere*), D 33 (*videri*). Ale totéž i u Tacita. Srv. Nipperdey k Ann. 1, 81, 10 a Müller Beitr. IV, 12—18.

*) Doklady sebral Weinkauff 89—97, také Peter ve vyd. 6 n. z D. c. I—VI. Výbor z toho podal Jansen 77 n. a Weinkauff CXL. — Srv. i GG 382 n., 374, 376.

adpellant secretum illud, quod . . . — D 18 mitior et dulcior et in verbis magis elaboratus; D 18 inflatus et tumens nec satis pressus; D 18 supra modum exsultans et superfluens et parum antiquus ~ A 9 secura et obtusior et plura manu agens; G 12 ignaros et imbelles et corpore infames; II, 29 deformis et flens et praeter spem incolumis. — D 28 sincera et integra et nullis pravitatibus detorta . . . natura ~ IV, 64 sincerus et integer et servitutis oblitus populus. — D 33 incohasse tantum et velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse; D 26 nominare et velut in aciem educere ~ 2, 38 vim in me transicere ac velut perfringere aerarium.

Velmi často připojuje se poslední člen výrazem nullus: D 12 in illa casta et nullis contacta vitiis pectora; D 28 sincera et integra et nullis pravitatibus detorta . . . natura ~ A 16 innocens Bolanus et nullis delictis invisus; G 10 candidi et nullo mortali opere contacti; G 28 promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas; 2, 25 invictos et nullis casibus superabiles Romanos. Viz více u Weinkauffa CXLII a 90 a GG 394^a n.

Jiné doklady: D 8 sed haec . . . proxima et quae non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus; D 40 non de otiosa et quieta re loquimur et quae probitate et modestia gaudeat, sed . . . ~ A 43 securus iam odii et qui facilius dissimularet gaudium quam metum; III, 9 Vipstanus Messala . . . claris maioribus, egregius ipse et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset; 4, 50 secuti aetate aut sexu inbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido; 16, 14 magna se et quae incolumitati eius conducerent adlaturum (Weinkauff 163, GG 382).

Jiná amplifikace výrazem ceteri: D 25 [et invidere] et vivere et ceteris humanae infirmitatis vitiis affici ~ A 32 tributa et metalla et ceterae servientium poenae; IV, 14 iniurias et raptus et cetera servitia mala. Viz více u Weinkauffa 95 n. a GG 165 n.

Pojmy vetus, recens atd. bývají často rozšířeny: D 16 veteres et olim nati; D 24 more vetere et a vestris philosophis saepe celebrato ~ G 5 pecuniam veterem et diu notam; A 14 vetere ac iam pridem recepta populi Romani consuetudine; II, 38 vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido; II, 69 contra veterem disciplinam et instituta maiorum; 2, 54 veteres locos et fama celebratos. Atd. — D 7 homo novus et in civitate minime favorabili natus; D 12 usus recens et ex malis moribus natus; D 6 novam et recentem curam; D 8 novis et recentibus exemplis ~ IV, 65 nova et recentia iura; G 2 vocabulum recens et nuper additum; II, 53 novus adhuc et in senatum nuper adscitus; 4, 43 novo ac tum primo audito crimine; 12, 37 novum sane et moribus veterum insolitum (Srv. Weinkauff 90. 91. 127. 210. 285. CXLI).

§ 4. Synonyma (a figura *ἐν δὲ δύοῖν*, aby nám tu nebylo zabočovati ve spor, jakou mezi stanoviti mezi oběma a kam který doklad vřaditi) mají rovněž mnohé podobnosti (srv. Jansen 75 n. a Weinkauff CXXXVII n.).

S Agricola. D 5 metum ac terrorem (A 32 metus ac terror); D 14 ingenium ac studium (A 3 ingenia studiaque); D 15 concentu et clamoribus (A 33 cantu, fremitu clamoribusque; V, 15 cantu aut clamore); D 16 positio caeli siderumque (A 12 infra caelum ac sidera); D 23 vim et ardorem (A 8 vim ardoremque); D 38 longa quies et continuum... otium et adsidua... tranquillitas (A 6, 21 quieti et otio, A 42 quietem et otium, A 40 tranquillitatem atque otium); D 40 dissensionibus et discordiis (A 32). Srv. D 28 non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque ~ A 9 tempora curarum remissionumque divisa.

S Germanii. D 7 tueri et defendere (G 14 illum defendere, tueri); D 9 in nemora et lucos, D 11 nemora et luci (G 9 lucos ac nemora, G 10 isdem nemoribus ac lucis, G 45 nemora lucosque); D 10 fortuitae et subitae dictionis (G 11 nisi quid fortuitum et subitum); D 12 honor aut gloria (G 5 suus honor aut gloria frontis); D 28 severitas ac disciplina, disciplina ac severitas [severitas disciplinae D 29, severissima disciplina D 40; srv. 6, 15 severa disciplina] (G 25 disciplina et severitate); D 30 angustis et brevibus... terminis cluditur (G 6 hasta... angusto et brevi ferro); D 36 consilio et auctoritate (G 12 consilium simul et auctoritas); D 40 probitate et modestia, D 29 non probitati neque modestiae (G 36 modestia ac probitas). — Srv. D 20 rudi caemento et informibus tegulis ~ G 16 caementorum aut tegularum usus; G 45 rude legitur, informe perfertur; 12, 35 rudes et informes saxorum compages.

Mnohdy se změnou: D 4 sanctiorem et augustiorem eloquentiam (G 20 sanctiorem arctioremque nexum); D 12 fabulosa nimis et composita (A 40 fictum ac compositum; 6, 24 meditatae compositasque); D 17 vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus (A 43 vulgus quoque et hic aliud agens populus); D 19 vis ac potestas (G 42 vis et potentia); D 20 laetitiam ac pulchritudinem (A 4 pulchritudinem ac speciem); D 22 quod visum et oculos delectet (G 33 oblectationi oculisque); D 23 malignitas et invidia, D 25 non malignitate nec invidia, D 25 [et invidere] et livere (A 41 malignitate et livore; I, 1 obrectatio et livor; I, 65 aemulatio et invidia; II, 21. III, 65 invidia et aemulatione); D 28 gremio ac sinu matris (A 4 in huius [matris] sinu indulgentiaque); D 28 sincera et integra et nullis pravitatibus detorta (G 4 propriam et sinceram et tantum tui similem gentem; srv. v předch. § citát IV, 64); D 36 pulchrum et gloriosum (A 33 pulchrum ac decorum; A 34 pulchram et spectabilem victo-

riam; I, 44 pulchrum et memorabile); D 37 altior et excelsior eloquentia (A 3 magnae et excelsae gloriae; 3, 53 maius aliquid et excelsius); D 39 cursus et spatia (A 10 spatio ac caelo; castra ac spatia). Srv. D 10 sacras et venerabiles ~ G 34 sanctius ac reverentius.

S Historiemi a Annály. D 6 novam et recentem curam, D 8 novis et recentibus exemplis (IV, 65 nova et recentia iura; stejně Cic. p. Flacc. § 6, Liv. 35, 10); D 6 ingentium opum ac magnae potentiae (IV, 44 accusatorum ingenia et opes et potentia timebantur); D 12 habitu cultuque (1, 10 habitu cultuque; 2, 59 cultu habituque); D 12 secedit animus in loca pura atque innocentia fruiturque sedibus sacris (II, 12 loca sedesque patriae); D 16 inauditum et indefensum (I, 6. 2, 77); D 10 Gracchus plenior et uberius (12, 60); D 19 vis ac potestas (II, 39. III, 11); D 26 modestia ac pudore (3, 26); D 26 laudis et gloriae D 41 (IV, 14); D 28 sincera et integra (IV, 64); D 36 invidiam aut crimen (III, 75 invidiam crimenque); D 38 clamore plausuque (III, 83); D 40 in foro pax... in senatu concordia (II, 20 pax et concordia; III, 80 concordiam pacemque suaderent).

V obráceném pořádku: D 8 sordidus et abiectius nati (13, 46 nihil nisi abiectum et sordidum); D 10 robur et vires (I, 87 vires et robur exercitus; II, 11 virium ac roboris); D 24 vim et ardorem (I, 62 ardor et vis militum); D 30 infinitus labor et cotidiana meditatio (4, 61 meditatio et labor); D 33 arte et scientia (II, 3 scientiam artemque haruspicum).

Jinak se liší: D 37 viribus et armis (IV, 23 vis et arma, IV, 68 vim atque arma). — D 8 divitiae et opes (IV, 74. 11, 24 aurum et opes); D 9 laudem inanem et infructuosam (3, 54 offensiones inanes et inritas; 3, 50 studia inania et fluxa; 3, 8 falsa et inania); D 10 quietis et securitatis, 11 statum ac securitatem (III, 53 salutem securitatemque); D 12 inter sordes et lacrimas (6, 8 metu ac sordibus conflictabantur); D 18 solutum et enervem (1, 50 languida et soluta pax); D 29 ambitione salutationum et inlecebris adulationis (II, 64 fortunae inlecebris aut ambitu civitatis); D 33 initia et semina eloquentiae (II, 1 initia causasque imperio; 4, 1 initium et causa); D 34 adversarii et aemuli (I, 44 inimici et aemuli); D 35 cogitans nihil humile vel abiectum (13, 46 nihil abiectum et sordidum); D 37 turbidis et inquietis temporibus (3, 12 turbide et seditiose); D 37 utilius ac melius (14, 43 melius atque rectius; 1, 43 melius et amantius); D 40 dissensionibus et discordiis (I, 46 ad seditiones et discordias; I, 84 seditionem et discordiam; II, 86 discordiis et seditionibus; IV, 1 turbas et discordias; 6, 3 discordiam et seditionem; 6, 16 seditionum discordiarumque).

Jiný druh: D 6 a 11 comitatus et egressus (11, 12 multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere); D 8 pau-

pertas et angustiae rerum (1, 75 Proportio Celeri praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, deciens sestertium largitus est, satis conperto paternas ei angustias esse); D 9 carmina et versus (16, 19 levia carmina et faciles versus); D 10 fortuita et subita dictio (15, 58 et fortuitus sermo et subiti occursus); D 10 ne opinio quidem et fama (A 9 comitante opinione Britanniam ei provinciam dari . . . haud semper errat fama); D 12 fabulosa nimis et composita (11, 27 haud sum ignarus fabulosum visum iri . . . sed nihil compositum miraculi causa); D 18 fama gloriaque (IV, 6 erant quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur); D 32 primam et praecipuam (6, 4 praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et luendae poenae primus fuit); D 36 conspicuum et eminentem locum (III, 17 insignis hosti, conspicuus suis; IV, 42 inlustres senes, conspicuas feminas); D 41 modus et temperamentum (I, 83 veni postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis).

Weinkauff 27 pokládá tyto spojeniny za výhradný majetek dialogu:

2 institutione et litteris; 4 frequens et adsidua; 5 reo et periclitanti; 8 accumulare et congerere; 9 excudit et elucubravit; 11 notitiae ac nominis; 13 inquieta et anxia; 14 eruditionis ac litterarum; 18 fortius et audentius dicere; 20 pulcher et ornatus; 21 sublimius et cultius; 22 expolitus et splendens; 22 tarda et inertii; 25 invidere et livere; 33 adversarii et aemuli; 33 vestigia et lineamenta; 36 perturbatione ac licentia; 36 conspicuum et eminentem; 36 composita et quietas re publica; 38 turbidis et inquietis temporibus; 39 cura et anxietas stili.

Shoda v tom všem je zajisté ne nepatrná, ukazující, jak výtku hojnosti a plnosti výrazu v dialogu, jako by tím právě od spisů Tacitových odchylném, je přemrštěna, ba naopak jak dialog po této stránce s nimi souvisí.

§ 5. Důležité jsou rovněž mnohé výrazy, obraty a úslovi dialogu, u Tacita oblíbené. Srv. Weinkauffův index latinitatis 131—292 a CXLII—CXLVII a GG. Podávám opravený Vogelův (str. 274) výběr dokladů, které s Tacitovými jsou velmi příbuzny, kdežto souvěkovci ani předchůdci v próse jich nemají:

circumdare D 37 hanc illi famam circumdederunt ~ A 20 egregiam famam paci circumdedit; IV, 11 erant . . . qui principatus inanem ei famam circumdarent.

complecti (eloquentia) provincias D 5 ~ 2, 82 populum Romanum aequo iure complecti reddita libertate; 15, 48 multas insignesque familias paterna nobilitate complexus.

cura metonym. = oratio. D 6 sive novam et recentem curam . . . attulerit; = liber D 3 maturare libri huius (sc. Thye-stae) editionem festino, ut dimissa priore cura (sc. Catone) novae

cogitationi toto pectore incumbam ~ 3, 24 si.. plures ad curas vitam produxero; 4, 11 quorum in manus cura nostra venerit.

delegare D 29 infans delegatur Graeculae alicui ancillae ~ G 20 nec ancillis aut nutricibus delegantur; IV, 85 Cannine-fates Batavosque minoribus ducibus delegandos.

denegare D 10 quibus natura sua ingenium denegavit ~ 15, 42 quae natura denegavisset.

fovere D 5 studium poeticae et carminum gloriam fovet ~ 15, 71 studia... fovebat.

haurire studium D 28 sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret ~ A 4 se.. studium philosophiae acrius.. hausisse.

histrionalis D 26, 29 ~ 1, 16 (srv. níže § 14).

inserere D 10 si modo.. nomen inserere possunt famae ~ 6, 2 Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur; II, 61 inserere sese fortunae... ausus est.

orbis = orbis terrarum D 6 totius orbis gratia subnixos ~ A 17 ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam recipiavit; A 30 raptores orbis; I, 50 prope eversum orbem; V, 25 nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. Srv. Wein-kauff 216.

totius orbis gratia subnixos D 6 ~ 13, 6 si ducem... egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret.

Také mnoho metafor je společných; srv. Stitz II, 27 n., Dräger § 248.

Srv. též tyto shodné obrazy: D 9 laus... , velut in herba vel flore praecerpita, ad nullam certam et solidam pervenit frugem ~ V, 7 sive herba tenuis aut flore seu solidam in speciem adlevare; D 25 quaedam eloquentiae nascenti adhuc nec satis adultae defuisse ~ I, 31 incipiens adhuc et necdum adulta seditio (srv. Cic. Brut. § 27 non nascentibus Athenis, sed iam adultis).

§ 6. Paralelně k tomuto výkladu zbývá nám doložit, v jakém poměru jest dialog ke spisům Quintilianovým i v mluvě; v tom i rozřešení sporu, může-li býti dialog Quintilianův. Uvažme předem, že při důkazu této hypotézy musí jíti o to, učiniti takřka nemožným tvrzení rukopisů, že dialog napsal Tacitus, tím totiž, že ukáží určité charakteristické rysy díkce Quintilianovy, ukáží existenci jejich v dialogu, ukáží společného jich pisatele; ovšem rysy tyto musí býti tak voleny a toho rázu, aby bylo jasno, že nemohou v dialogu býti odjinud, že jsou výhradním majetkem Quintilianovým atd. To je důležité a pro vyvrácení zprávy rukopisné, tak určitě znějící a dosud se všech stránek

pravdě podobné, nezbytno. Vzpomeňme si, že vzhledem k Tacitovi jsme takové věci našli.

Dle toho bylo by tedy jaksi třeba roztržiti veškeren materiál jazykový ve množství skupin a pátrati po původu jeho, dopřítiti se všude, jakými skříženými cestami asi ten onen zjev v dialogu se octl, co odkud v dialogu až do detailů vzato — práce nemožná dosud a sotva kdy uskutečnitelná; z povahy věci to vyplývá. Odtud tato část výkladů bude vždy do jisté míry kusá. Zde doplníme jen ještě to, co pověděli jsme zředu po stránce věcné, výklady o dícei, ukázkou totiž, jak i v ní je mnoho Ciceronského, přes celkový ráz doby stříbrné — již proto, že na tento přední vzor spisovatelův svěsti lze mnohé, co jinak zdá se Quintilianským; nebo oba spisovatelé čerpali z Cicerona.

§ 7. Synonym, s Ciceronovými shodných, je v dialogu mnoho. Doslovně se shodují: D 1 memoria et recordatio; et animi et ingenii; 4 sanctus et angustus; 5 probi et modesti; 6 accuratam meditatamque; opes et potentia; 7 tueri et defendere; fama et laus; 8 divitiae et opes; 9 elaborare et efficere; 13 sollicitudinibus et curis; 14 ingenium et studium; 15 inridere et contemnere; 17 operae curaeque, coniungere et copulare; 18 plenior et uberior; 19 formam ac speciem; imperitus et rudis; vi et potestate; iure aut legibus; 27 fracta et deminuta; 28 studia curasque; 29 teneri et rudes; 30 vis et facultas; 32 circumcisa et amputata; 33 initia et semina; institui erudiri; 36 consilio et auctoritate; 39 liberi et soluti; debilitare et frangere; clamore plausuque; 40 dissensionibus et discordiis.

Nelze ovšem říci, toho jsme dalecí, že to vše pochází přímo z Cicerona nebo že to vše je výhradně Ciceronské; zde jsme zase u oněch křivolakých cest, kterými prochází veškeren jazykový materiál a které odhaliti nyní je holou nemožností. Ukazují jen ony shody, že vliv Ciceronův na spisovatele byl, ač dopodrobna ho zjistiti nelze.

U jiných synonym jest obrácený pořádek proti Ciceronovi: D 2 industriae et laboris (ale Brut. 67, 237 také pořádek týž); 4 agitare et insequi; 5 invidis et inimicis; inexercitata et rudem; 6 libero et ingenuo; novam et recentem (srv. 8); 7 advenae et peregrini; 8 numen et caelestis vis; 10 opinio et fama; subita et fortuita dictio; 11 efficere et eniti; 12 sordes et lacrimas; 23 laetum et alacrem; 26 modestia ac pudore; laus et gloria (též D 41); 28 gremio ac sinu matris; probatis spectatisque; 29 occupatus et obsessus; 35 nihil humile vel abiectum.

Jinak změněno: D 5 perfugio et tutela (Cic. tutela et praesidium); 9 certa et solida (solidam veramque laudem); librum excudit et elucubrat (causas diligenter elaboratas et tamquam elucubratas); 12 pura et innocentia loca (purus et integer); D. 15 (a 16. 17.) vetera et antiqua (Cic. Phil. V, § 47 maiores

nostri, veteres illi, admodum antiqui; Plaut. Pers. I, 2, 1 veterem et antiquum quaestum, Plin. Pan. 11, 4 veteres et antiquos aemularis); 18 formas et genera dicendi, 19 formam et speciem orationis (formam figuramque dicendi); 18 Cicero supra modum exsultans et superfluens (Cicero o sobě: nimis redundantes nos et superfluentes); 19 miram et eximiam (singularis eximiaeque); 22 usu et experimentis (usus exercitatioque forensis); firmus et duraturus (firmus et stabilis); 23 malignitas et invidia (malevolentia et invidia); 25 iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem (formam honestatis et similitudinem, artis imago et cognatio); 28 remissiones lususque (animi remissionem ludumque); sanctitate ac verecundia (pudor ac verecundia); 31 adstrictum et collectum... dicendi genus (contracta et adstricta eloquentia); fusa et aequalis... oratio (de or. II, 64 genus orationis fustum et cum lenitate quadam aequabili profluens; srv. tamtéž § 54 tractu orationis leni et aequabili — snad tedy s Andresenem čísti třeba aequabilis?); 39 excitare et incendere (excitare et inflammare); 41 provinciam... spoliata vexatamque (populata atque vexata provincia); modus et temperamentum (modus et temperantia).

§ 8. Podobnost v různých obrazech: D 3 etiam si non novum tibi ipse negotium importasses ~ de off. II, 5, 18; de or. I, 9, 38. — D 4 forensium causarum, 8 causis forensibus, 11 a forensi labore ~ or. 3, 12; Brut. 67, 236. — D 5 rebus prospere fluentibus ~ off. I, 26, 90 in rebus prosperis et ad voluntatem fluentibus; srv. i z Tacita 15, 5 nec praesentia prospere fluebant; III, 48 cunctis super vota fluentibus (již Sall. H. frg. I, 70 rebus supra vota fluentibus). — D 7 digito demonstrare ~ de or. II, 66, 266 demonstrari digito pictum Gallum a. j. — D 8 sine commendatione natalium ~ Brut. 25, 96 sine ulla commendatione maiorum. — D 9 inde enim omnis fluxit oratio ~ Brut. 55, 201 a Cotta et Sulpicio haec omnis fluxit oratio. — D 9. aures.. respuant ~ Cic. p. Planc. § 44 respuerent aures; in Pis. § 45; orat. part. 5, § 15. — D 9 (versus) Basso domi nascuntur ~ ad Att. I, 19 3 cum haec mihi domi nascantur; ad fam. IX, 3, 2; Acad. II, 25, 80. — D 10 satis sit privatas et nostri saeculi controversias tueri ~ de or. I, 37, 169 ut amicorum controversias tueatur. — D 11 statum.. ac securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia ~ ad fam. IX, 16, 6 ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut... — D 14 disputationes, quae et ingenium alunt et... D 33 confirmare et alere ingenia sua ~ Brut. 33, 126 non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest. — D 19 hunc velut terminum constituere solent ~ Lael. 16, 56 constituendi sunt autem, qui sint in amicitia fines et quasi termini diligendi. — D 21 inconditi sensus ~ or. 70, 233 inconditi alicuius sententiam; 44, 150 inconditis verbis; 51, 173; de or. II, 44, 173;

I, 44, 197. — D 21 orationes . . . redolent antiquitatem ~ Brut. 21, 82 orationes . . . redolentes magis antiquitatem. — D 30 oratores, quorum infinitus labor ~ de or. I, 1, 1 infinitus forensium rerum labor. — D 30 in cuius (sc. Bruti) extrema parte . . . sua initia, suos gradus . . . refert ~ Brut. 65, 232 gradus tuos et quasi processus dicendi studeo cognoscere. — D 30 neque iis doctoribus contentum . . . Achaiam quoque et Asiam peragrasse ~ Brut. 91, 316 quibus non contentus Rhodum veni, 91, 315 post a me Asia tota peragrata est. — D 31 haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia ~ de or. II, 27, 116 ad probandum autem duplex est oratori subiecta materies. — D 31 nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum ~ de or. I, 12, 53 nisi qui naturas hominum vimque omnem humanitatis . . . penitus perspexerit. — D 31 tenebit venas animorum ~ de or. I, 52, 223 teneat oportet venas cuiusque generis, aetatis, ordinis — D 31 neque enim sapientem informamus neque Stoicorum comitem, sed eum, qui . . . ~ or. 2, 7 atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. — D 32 etiam aliud agentes nos ornat ~ pro Cluent. 64, 179 hunc Oppianicum, aliud agentem ac nihil eiusmodi cogitantem. — D 32 quod mihi in consuetudine est ~ Verr. III, 81, 188 quod antea fuerat in consuetudine bonorum; de or. I, 62, 263 in philosophorum consuetudine versatur. — D 33 animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum ~ Brut. 76, 263 paratus ad causas veniens. — D 34 non multum aetate antecedens Calvus ~ Brut. 21, 82 aetate paulum his antecedens . . . Galba. *Srv. de rep. I, 12, 18.* — D 35 ingentibus verbis prosequuntur ~ Verr. II, 29, 73 verbis vehementioribus prosequi. — D 36 contiones magistratum paene pernoctantium in rostris ~ pro Mur. 9, 21 in foro habitant, Brut. 89, 305 de or. I, 62, 264. *Tusc. V, 24, 69* animum cum his habitantem pernoctantemque curis. — D 37 his accedebat splendor reorum et magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae praestant ~ de or. I, 4, 15 excitabat eos magnitudo, varietas multitudoque in omni genere causarum. — D 40 quas oratoribus faces admovebant! ~ de or. II, 51, 205 adhibendae sunt hae dicendi faces; de or. III, 1, 4 hic cum . . . Philippo quasi quasdam verborum faces admovebant.

Některá přenesená a obrazná řeční, shodná s Ciceronskými :

D 6 nam in ingenio quoque sicut in agro ~ de or. II, 30, 131 subacto ingenio opus est ut agro . . . ; *srv. or. 15, 48 a j.* — D 20 iuvenes et in ipsa studiorum incude positi ~ de or. III, 39, 162 eandem incudem diem noctemque tundentibus. — D 21 oratio . . . ea demum pulchra est, in qua non eminent venae nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet verba . . . ~ Brut. 17, 68 Hyperidae volunt esse et Lysiae . . . atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam

sanguinem. — D 22, 17 n. ~ de or. I, 35, 161. — D 24 quo torrente . . saeculum nostrum defendit ~ fin. II, 1, 3 cum fertur quasi torrens oratio. — D 29 vitia paene in utero matris concipi mihi videntur ~ Tusc. III, 1, 2 ut paene cum lacte nutriticis errorem suxisse videamur. — D 34 nec (sc. deerant) adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes ~ de opt. g. 6, 17 non enim (Isocrates) in acie versatus et ferro, sed quasi rudibus eius eludit oratio. — D 39 est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur et frangitur eloquentia ~ de or. III, 31, 124 in hoc igitur tanto tamque immenso campo cum liceat oratori vagari libere; Acad. II, 35, 112.

V několika příkladech shledali jsme naproti Ciceronovým metaforám, zmírněným výrazy quidam, quasi, tamquam, velut, v dialogu metaforu prosté, což souvisí s tehdejší stavem latiny.*)

§ 9. Dodatkem uvádíme některé shody s Ciceronem i ze spisů Tacitových.

A. 1 infesta virtutibus tempora ~ or. 10, 35 tempora inimica virtuti. — A 4 konec ~ pro Mur. 31, 65 ac te ipsum . . nunc et animi quodam impetu concitatum et vi naturae atque ingenii elatum et recentibus praeceptorum studiis flagrantem iam usus flectet, dies leniet, aetas mitigabit. — A 6. 21. 42 quies et otium ~ srv. de l. agr. 2, 102 — A 46 forma et figura animi ~ Tusc. I, 16, 37 formam aliquam figuramque quaerebant a j. — A 43, 1 n. a 45, 1 n. ~ de or. III, 2, 8. — I, 16 quem (sc. Neronem) . . sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt ~ in Cat. III, 7, 17 non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulissem. — IV, 42 ex funere rei publicae ~ pro Sest. 41, 88 tot iam in funeribus rei publicae. — IV, 42 retinete, patres conscripti, et reservate hominem ~ Verr. II, 2, 31 retinete, retinete hominem in civitate, iudices: parcite et conservate.

Úbrnem tedy přímý vliv spisů Ciceronových na autora dialogu jevil se nejen po stránce myšlenkové, nýbrž přirozeně z toho i po stránce jazykové. Vliv ten souvisí pro nás s otázkou poměru dialogu ke Quintilianovi nejen tím, že ze vlivu onoho vlastně plyne mnohá podobnost s Quintilianem, nýbrž i podnětem, příčinou: Quintilianus je vlastně původcem toho vlivu. Vyložiti to blíže, toť právě rozhodnouti poměr spisovatele našeho spisku ke Quintilianovi; následující výklad bude již posledním krokem k tomu.

§ 10. Ponechám pořádek Novákův 182 n. — Po stránce lexikální zastoupeny jsou v Instituci i deklamacích (srv. co

*) Srv. o tom Weinkauff CXXXVII a rec. Wolffovu; Hahn 51, Kleiber 37; nejpodrobněji příklady uvádí Wolff ve vyd. 14 n.

shora v § 1 jsme pověděli) výrazy dialogu, které u Tacita se pohřešují, jako itaque, praesertim, fere, nempe enim (to dvakrátě), utrumne — an (čtyřikrát), propter = ob, ecce; mnohé z těch, které oblíbeny jsou v dialogu, oblíbeny jsou i u Quintiliana, jako autem, kterému Tacitus tak nápadně se vyhýbal, hercule (hercle), zejména v deklamacích, utique id, est (= totiž), quidem, vix, a naopak částice v dialogu řídké nebo vůbec scházející nejsou nannozě oblíbeny ani u Quintiliana. Tak haud není v dialogu (myslím, že zde třeba již říci proti Novákovi, z něhož vypisují: ale jest) dvakrátě v Inst. I, 1, 4. X, 1, 85, ba, nerozhodneme-li se s Novákem o jednom místě pro interpolaci, ještě X, 3, 26). — Také nacházíme u Quintiliana quippe (13krát), ut qui (cum) (12krát), etenim (18krát), seu (24krát), ve, abunde (7krát), postremo (= denique), proxime (= nuper) (3krát), dehinc, dumtaxat, neu, insuper, nequaquam, ni, quondam, tametsi, valde, magnopere, quantopere, vesměs slova, jež nevyskytují se v dialogu, ale že jsou u Quintiliana řídká, Novák i je pojímá v důkaz. Podobně v dialogu není erga, ob, penes, jen jednou iuxta, Quintilianus užívá jich zřídka. Dialog má cum praesertim, Quintilianus vedle tohoto pořádku dvakrát i obráceně praesertim cum (Novák má to za vinu písařovu). Dialog, vyjmouc jednou, klade deinde jen na počátek vět, Quintilianus vedle toho i na druhé místo.

D 29 quisquam = ullus a podobně Q. X, 2, 6. Jako u Quintiliana jest i v dialogu hojně užíváno ipse. D 11 ac tibi Nicostrati — vires di dedissent a D 16 ac mihi versantur ante oculos je podobné význačné postavení jako Q. IX, 4, 134 ac mihi videtur tota narratio constare a decl. 231, 3 et mihi videtur ideo constituta esse lex. — Novák připojuje seznam výrazů, oblíbených v dialogu, jež zároveň 'poměrně hojně u Quintiliana se čtou', mezi nimi i takové, jež u Tacita se pohřešují, kdežto 'u Quintiliana téměř všechna slova ta, a to i na hojných místech, nalezneme, mezi nimi tedy i ta, jež zvláště nápadně u Tacita scházejí', a zase naopak; tuto také jako shora: v dialogu není (u Quintiliana jest zřídka) proinde (4krát), queo (nequeo) (8krát), reor (5krát), sperno (jednou).

Zastavme se na chvíli. Kde v tom důkaz, že jen a jen Quintilianus a nikdo jiný psal dialog? Mnohé jednoduše odpadá, poněvadž je v tom přímo protiva mezi dialogem a Institucí, mnohé z toho má zase doklady v Tacitovi (j. autem, hercule, id est, quippe), i nelze bráti těchto příkladů za důkaz toho, co se chce dokázati. Vše, co tam shrnuto zdánlivě důležitějšího, má doklady v literatuře souvěké vůbec*), a není tedy důvodem, abychom

*) Na př. odpor dialogu proti haud, který konstatoval již Andresen v rec. GG. Ph. W. 1883, 522, po něm Planer v diss. Jenské De haud et haudquaquam negationum apud scriptores latinos usu, 1886, jeví se i u Plinia mladšího a Seneky ve spisech filosofických, i není to tak příznačné pro dialog a Quintiliana.

právě Quintilianovo jméno prohlásili za původní a zaměněné později v rukopisech v nadpisu dialogu.

Novák 185 praví: 'Zvláště však důležitě, že některá slova a úsloví aueb metaforý dialogu, jež poměrně ne často jinde se vyskytují, spatřujeme zase ve spisech Quintilianových'. Avšak vše má paralely ve spisech tehdejších vůbec, ba mnohé až v Ciceronovi, i nemůže to býti důkazem, že Quintilianus napsal dialog, když i někdo jiný mohl přejmouti ony obraty z tehdejší fáse jazykové. Na př. D 1 tam *magnae quaestionis pondus*, 6 *gaudii pondus* již podobně u Ovidia, 3 *tragoediam* — intra me ipse formavi je čistě Tacitovské, 12 *lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae* má daleko krásnější paralelu u Tacita (srv. IV § 9), 14 *ingenium alunt* čte se i u Cicerona, 16 *incipit* = *sequitur* u Seneky fil. má hojně dokladů, 24 *quo torrente*... *saeculum defendit* má analogii u Cicerona, 35 *constantiam*... *fidelius corroborari* jest u Seneky a ještě starších atd.

Novák dále stanoví 187: 'Není zjevu syntaktického až na jeden v dialogu, jimž by řeč jeho nápadně lišila se od mluvy spisů Quintilianových'. Zde je zase rozdíl v názorech. My právě pro takový důkaz musíme žádati nápadné zjevy, jimiž by se řeč obou shodovala. A takové dosud uvedeny nebyly. To je stejně platno, jako když se řekne dále: 'Také v užívání figur a tropů jest jednota mezi dialogem a spisy Quintilianovými'.

Závěr náš ovšem je jiný než Novákův 188. A myslím, že i každého nepředpojatého. Podaný důkaz není dostatečný, není nikde nutnosti, že Quintilianus je autorem spisku. Důkaz tento tedy nepostačuje, a co jsme shora pověděli, praví nám, že vůbec je nemožný, hledati ho, znamená chtíti dokazovati nemožnost.

§ 11. Tomu ostatně nasvědčují i různosti, které mezi dialogem a Institucí jsou. Sebral je zvláště Vogel 255 a vyvracel, ale nevyvrátil Novák 188 n.

Ani v tolika knihách Instituce ani v deklamacích (ústupek s našeho stanoviska nadbytečný) není s abl. *florere*, *insumere*, s inf. *intermittere*, *optare*, *manifestus*, *proficit* = *prodest*. Mimo to neužil Quintilianus nikde in *fastidio*, *honore*, *laude esse*, *consulere pro*, *iuxta finem vitae*, *ex comparatione rei*, *tempus consumere circa*; nikdy o lidech (řečnicích) není řečeno *informes*, *adfluentes*, *adstricti*, *elaborati*, *enerves*, *superfluentes*, *valentes*, *tumentes*, *re aliqua redundantes*, *referti*. Není u něho přenesené *fecundus*, ani *saluber* = *sanus*, *cura* = *liber*, *notitia* = *gloria*, nehledíme-li ani ke zvláštnostem dialogu výhradným a nevzpomínáme-li těch věcí, které Novák sám bezděky pro náš závěr uvedl (viz shora).

Vogel připojil seznam výrazů, kterých neužil Quintilianus v tak rozsáhlém díle ani jednou, ač v dialogu jsou mnohé z nich několikrát: *adfluere*, *antiquarius*, *arbitratu*, *arcere*, *assiduitas*,

deiungere, denegare, desumere, determinare, detrudere, dignari, effervescere, elinguis, elucubrare, excudere, fugitare, histrionalis, incitamentum, informis, ingerere, inservire, insignire, instinctu, lucrosus, nobilitare, oblectare, obtemperare, obtrectare, odorari, perfugium, pertraho, pervulgatus, placitum, praepotens, proceres, quivis, revereri, subniti, suboles, uniformis, vernaculus. Mimo to adice quod jest jen v deklamacích, paene dixerim a na druhém místě quin immo není u něho vůbec.

Důležitý proti Quintilianovi rozdíl jest habere s acc. gerund. jako D 8 quae non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habebimus atd., celkem pětkrát, kteráž vazba v Instituci vůbec není — v deklamacích pak dvakrát (o vazbě té u Tacita viz výše § 2).

Vůbec, trváme-li na svém úsudku stran deklamací, že, jsouce samy sporny, nemohou býti ve spor přibírány, jsou výsledky pro hypothesu ještě nepříznivější. Pak musíme do prvního odstavce vřaditi ještě: rudis s gen., parari s dat. = praeparari, superstes, parum est s inf.; in confesso esse; innocens o věci; quandoque = olim. — Do druhé kategorie přibudou: incallescere, indefensus, innotescere, inops, lineamentum, natales, oblectamentum a, jak již naznačeno, adice quod.

Již Eckstein 60 upozornil na jiný rozdíl: 'Unum me maxime movet, quod Quintilianus idem significantium vocabulorum coniunctionem cerebrumque figurae *est* *dicta* *duo* *ut* usum repudiavit, qui apud nullum scriptorem quod sciam reperitur frequentius quam apud nostrum.' Vogel 256 připomněl to rovněž a Novák 201 n. mu odporuje: 'To by byla již pozoruhodnější námitka, kdyby byla pravdiva; avšak takou není.' Nevšimneme-li si ani toho, že mnoho z uvedených příkladů může mít pramen svůj jinde, ne v Quintilianovi, máme u Nováka celkem doklady doslovné nebo různě obměněné na 39 spojení z dialogu. Položme naproti tomu řadu dokladů z Tacita, považme dále, že 17 oněch dvojic u Nováka má doklady toliko z deklamací, všimněme si kromě toho veškerého rázu dialogu, oné zvláštní plnosti výrazu a mnohde nadbytku, když též pojem několikerým způsobem vyjadřuje, jako jsme nahoře z Tacita snažili se ukázati paralely k tomu, a musíme říci, že pozoruhodnost námítky té, Novákem uznaná, trvá, poněvadž je pravdiva.

Stanovili jsme tedy: Shody s Quintilianem nejsou takové, aby vyvracely zprávu rukopisnou o spisovateli dialogu, nýbrž vyskytují se naopak četné různosti. Podobnosti s dialogem neobjevily se nám plodem téhož autora a nedaly nám tudíž práva vykládati neshody, ba přímo protivy jinak než tím, že jsou plodem různých autorů, zkrátka, že Quintilianus nese-psal dialogu. Hypothesa opačná je bludná a neodůvodněná.*)

*) Novák uznává různosti s dialogem, ale smělý jest jeho odhad,

§ 12. Ovšem jsou mnohé podobnosti slohové s Institucí, ale není jich daleko tolik, co jich citují Grünwald nebo Novák 205 n. Lze vybrati z nich jen asi toto:

D 2 purus et pressus et — profluens sermo — I, 9, 2 purus et pressus (ale purus je u Cicerona, profluens u Cicerona i Tacita); D 9 ad nullam pervenit frugem — I, 3, 3 illud ingeniorum velut praecox genus non temere umquam pervenit ad frugem (srv. více u Nováka 207 a tohoto odd. § 5.); D 10 cum natura te tua in ipsam arcem eloquentiae ferat — XII, 11, 28 qui iam Cicerone arcem tenente eloquentiae agere coeperunt; D 10 ubi ludicras quoque artis exercere honestum est — III, 6, 8 qui artem ludicram exercuerit; D 12 haec eloquentiae primordia, haec penetralia — XII Pr. 3 penetralia sapientiae; D 20 nitore et cultu descriptionum, 22 laetitiam nitoremque nostrorum temporum, 23 nitorem et cultum verborum — X, 1, 124 non sine cultu ac nitore, XI, 1, 48 plus nitoris ac cultus, XII, 10. 79. X, 1, 113 (srv. Tac. 13, 3 oratio.. multum cultus praeferret); D 20 iuvenes... non solum audire sed etiam referre domum aliquid inlustre... volunt — II, 2, 7 ipse aliquid — cotidie dicat, quae secum auditores referant; D 25 quod inter se specie differunt, cum genere consentiant — XII, 10, 22 quos (oratores Atticos) ut homines inter se genere similes differentes dixeris specie; D 26 tinnitus Gallionis — v původním významu i jinde, ale v přeneseném

jemuž nelze jen tak zhola slepě uvěřiti, 182: 'Veškeren téměř poklad slovní dialogu obsažen jest v inst. a dekl.; co by tam z něho se nevyskytovalo, nečiní snad ani dvě procenta a neodporuje duchu řeči Quintilianovy'. Zajímalý jest výklad růzností těch 182. Nejsou prý s podivením. 'Neb nejdná o látce úplně též, jaká jest v inst., nýbrž místy o látce odchylné, dále není psán v touž dobu, jako inst. a dekl., než o několik — asi 5 — let později než inst., a o více let než dekl., mluva pak auktora každého během času se posměňuje a posléze spisovatel neužívá zajisté vždy týchž výrazů a vazeb, i když o též látce píše, než v ledačems od dřívějších spisů se odchyluje.' A podobně 226 n., položiv dialog mezi r. 96—98, vidí shodu s tím i v řeči: 'Ta, jakkoli jest zcela podobnou řeči v inst. se vyskytující, přece jeví jakýsi postup, pokrok k lepšímu, jest ušlechtilejší.' Člověk se diví, proč tedy citovati Quintiliana, když i u něho jsou nutny všechny ty zřetele, které u Tacita, spisovatele rukopisně zaručeného, jsou daleko více oprávněny. Nebo jakou váhu má v takovém důkaze, co rovněž hraje velikou úlohu u Nováka, když d. 189: 'Potom nesmíme uváděti proti Quintilianu slova a vazby, jež sice nenacházíme v jeho spisech, avšak čteme je u spisovatelů, jež najisto napodoboval, jako, což vůbec známo, Cicerona, pak — a to se zdá méně povědomo býti — Livia a Seneku rhetora?' V tom není důkazu pro hypothesu a vede to dále k těm koncům, že reminiscence Agricoly a Germanie na dialog vykládá takto 226: 'Tacitus dialog četl a dobře znal i mnohé obraty jeho a některá místa v historických spisech napodobil. To není s podivením, vždyť i jiné spisy Quintilianovy napodobil'. V tom zdá se mi vrchol všeho. Jest to arci subjektivní, ale mně zdá se to přeplněním obrazu o činnosti Quintilianově, když mu přičítáme mimo dva dosvědčené spisy, zvláště spisek menší, ještě toto dílko.

dle Kleibera 48 jen u Q. II, 3, 9 oratores tumidos et corruptos et tinnulos (ale srv. tinnulae sententiae [Senecae] Fronto p. 240); D 26 orationem vel hirta toga induere — XII, 10, 47 do temporu, ne hirta toga sit; D 26 hac sua persuasione fruitur — XI, 3, 11 verum illi persuasione sua fruuntur; D 31 fictis nec ... ad veritatem accedentibus controversiis — XII, 10, 9 ad veritatem accedere; D 32 ut per omnes eloquentiae numeros isse ... fateatur — II, 5, 14 per omnes quidem species rerum ... ire qui possunt, VIII, 1, 64. X, 5, 21. XI, 1, 84; D 32 detrudunt eloquentiam velut expulsam regno suo — II, 1, 5 (rhetorice) dum opere cedit, iam paene possessione depulsa est; D 35 suasoriae .. pueris delegantur, controversiae robustioribus adsignantur — I, 8, 12 priora illa ad pueros magis, haec sequentia ad robustiores pertinebunt; D 36 testimonia per tabellam dare — V, 7, 2 nemo per tabulas dat testimonia; D 37 intulerit ictus — IV, 2, 26 ut in armorum ratione antiquior cavendi quam ictum inferendi cura est; D 39 diligentis stili anxietatem — X, 3, 5 sit primo vel tardus, dum diligens stilus, VIII Pr. 29 ista quaerendi, iudicandi, comparandi anxietas; D 40 eloquentia alumna licentiae, quam stulti libertatem vocant — III, 8, 48 quae in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur.

§ 13. Vybrali jsme tyto příklady, ne že bychom všude v nich viděli vzor autorův ve Quintilianovi, nýbrž vybrali jsme z nakupeňých citátů, co bylo relativně nejvhodnější; ovšem pravý význam jich (mnohé věci jsou zcela běžné, i není v takové stejnosti nic zvláštního) lze vystihnouti spravedlivě, myslím, jen tím, že nevidíme v nich pisatelem Quintiliana, ba ani nevidíme v nich přímého vlivu Instituce. Žádné místo není toho rázu, ani z parallel věcných, ani stilistických, aby nedopouštělo jiného výkladu, než že autor čerpal přímo z Instituce, jak na př. minil i Seek H. XII, 509, jehož právem odbyli Jansen 31 pozn. a Kleiber 81. Nesnáším se ani s těmi, jak jsem již pověděl nahoře (IV § 3 a j.), kteří tvrdí, že Quintilianovi tanul mnohde na myslí dialog (jako Teuffel, Weinkauff, Kleiber na m. uv., Baehrens ve vyd. v dodatecích 103) — ani pro to není důkazů. Mně vše to zdá se býti výsledkem jen toho, že Tacitus byl žákem Quintilianovým, jakož hořejší úvahou jsme závěru toho dospěli, žákem, napojeným naukou svého mistra a držícím se horlivě jeho pokynů: odtud vyplývá mi tak těsné následování Cicerona.*) Odtud ony shody

*) Doplnkem k minulé poznámce: Jak tam citováno, dle Nováka Tacitus napodobil spisy Quintilianovy, i je s podivením, že týž zjev — pro Tacita ve spisech nepochybně pravých dosvědčený — jest u sporného dialogu závadou, ba důkazem původu Quintilianovského. Ano 226 domnívá se Novák, že, kdo pravý dle něho nápis dialogu odstranil, mohl míti důvod pro to, 'zvláště když i některé obraty u Tacita, zejména v Agrikolovi a Germanii, na dialog upomínaly, i mohl napsati na titulu dialogu Corneliu Taciti místo M. Fabii Quintiliani'. Tedy souvislost mezi

se spisy Quintilianovými, shody, jak jsme viděli, hlavně nebo do-
cela výhradně po stránce rhetorické — lze-li v dialogu veškeren
materiál rozlišiti takto na rhetorický a historický —, jako leckteré
shody v theorii a terminologii, nač upozornil Vogel 264 atd. Instituce,
názory její jsou přece výsledkem tolikaleté práce, a knihy její
jsou zajisté jen shrnutím toho, co Quintilianus jako professor
ústně s katedry po léta — professoroval r. 68—88 — blásal.
Vše to tedy mohlo býti známo — a bylo zajisté — daleko dříve,
a zni-li nám leckde ohlas myšlenek Quintilianových, třeba vznik
jeho hledati právě v tomto poměru žáka k učiteli. Vždyť Quinti-
lianus sám píše o tom, jak názory jeho písmem již daleko dříve
se šířily, IO Pr. 7: duo iam sub nomine meo libri ferebantur
artis rhetoricae, neque editi a me neque in hoc comparati. nam-
que alterum sermonem per biduum habitum pueri, quibus id
praestabatur, exceperant. alterum pluribus sane diebus, quantum
notando consequi poterant, interceptum boni iuvenes, sed nimium
amautes mei temerario editionis honore vulgaverant. Bylo tedy
zvykem v jeho posluchárně psáti si jeho přednášky, ano z těch
poznámek některé výklady jeho byly i uveřejněny, tak že mohl
se seznámiti s názory jeho, i kdo nebyl navštěvovatelem jeho
přednášek. Shrnuh bych tedy výsledek v tu myšlenku, kterou pro-
nesl Wilamowitz-Moellendorff (dle citátu Reuterova 63): Tacitus'
Dialog ist der Reflex der quintilianischen Kritik in der Seele
eines Historikers. — Neodvážil bych se určitěji mluvit, jako
Vogel (264 . . ut admodum veri simile videatur, liberiore collo-
qui forma expressisse dialogi scriptorem 'sermonem' aliquem a
Quintiliano praeceptore de eadem re habitum) nebo Philipp, že
jest to téma ze školy Quintilianovy.

§ 14. Stanovili jsme tedy, že Quintilianus nemohl napsati
dialogu; naproti tomu mnohé úkazy jazykové, jak jsme je dříve
vypočetli, přímo vnučují nám Tacita za spisovatele jeho, kdyby
ani nebylo o tom výslovného dokladu rukopisného. Než ozývají
se námítky po této stránce, námítky nasbírané za tři sta let vě-
deckého sporu.

Zcela jiné prý jsou tu principy slohové, sloh naprosto různý
od pozdějšího slohu Tacitova; zkratka zcela jiné užití materiálu
jazykového než ve spisech historických, celkový ráz slohový tu
a tam naprosto odchylný*). Nelze popřít, že rozdily jsou, ač

D a A i G jest, ano taková, že by z ní mohl někdo uhadovati autora
— nezdá se vše to holou zbytečností? Proto myšlenka Novákova,
když ji poprvé projevil ve vyd. Annalů 1890 str. 108, nebyla schválena
(srv. na př. Thomas v kritice Revue critique, sv. 32, 261, nyní na př.
i Peterson XLIV a LIV). Nicméně Novák znova s důrazem pro ni se
prohlásil v akad. čteních v letním běhu 1891 a ve Věstníku čes. aka-
demie 1892, 221.

*) Lipsius napsal: Stilus valde abnuít, non fallax in hoc genere
argumentum, qui in nostro (sc. Tacito) constrictus ubique, teres, acutus

nelze zase neuznati, že leckde se přepíná; jeť právě tento ráz výslednici tolika složek, že ani nedovedeme jich ještě po jednotlivu rozbirati a sledovati, i býváme vždy odkázáni spíše na úhrnný, celkový dojem, a ten jest arci velmi subjektivní. Odtud takovoto úsudky vyvraceti nesnadno; mnohé však lze na obranu pověděti přece, jak níže se pokusíme.

Jinak ovšem, když jde o to, poznati poklad jazykový, slovní i fraseologický, srovnati stránku syntaktickou atd. Předně mnoho výrazů — ke spojkám, předložkám atd. zatím nehledíme — z dialogu není v dílech historických a naopak. Vymýtime-li i rhetorickou terminologii, která vyplývala jen z látky, i hapax legomena (23 planitas, 37 clientulus, 38 depacare, je-li toto čtení ruk. A správně; mimo ně poprvé v dialogu čteme: 26. 29 histrionalis [srv. § 5], 21 lentitudo, 22 scurrilitas [viz výše IV § 3], 32 uniformis), přece zbývá hojná řada slov. Srv. Novák 5 n. a Vogel 275 pozn.; doplňky shledaly by se z GG, ostatně vybírány bývají v jeho recensích. Avšak na to nelze klásti váhy, již proto ne, že týž ukaz jeví se i mezi jednotlivými spisy historickými u Tacita.*) Mimo to sbírky, jak jsou podány, nevy-

et severus magis quam lepidus; hic (sc. in dialogo) omnia contra; Eckstein 74 praví, že Tacitovské dicendi genus jest concisum, breve, sublime, nervosum nec raro durum et asperum, v dialogu však až na málo výjimek fusum, aequabile, copiosum, ornatum imprimisque elegans; cuius scriptor admodum est studiosus perspicuitatis, alienus a brevitate affectata atque enuntiatorum forma contorta et ita numerosus, ut Ciceronis assiduam imitationem cognoveris. — Bernhardy 859: Wenn man aber die grosse Verschiedenheit im Stil, Wortgebrauch und Satzbau bedenkt, und in dieser fast heiterer Fülle des Vortrags nirgend einen Übergang zur bekannten, stets gleichartigen und nur durch mässigen Wandel abgestuften Darstellung des Historikers wahrnimmt. . . Nirgend zeigt der Historiker einen gleich natürlichen Vortrag bei so behaglichem Wortfluss und einer Redefülle, deren Ton bisweilen an den Geschmack Ciceros erinnert. Str. 862 n.: Zwar theilt der Dialog eine nicht kleine Zahl von Phrasen und Wendungen mit Tacitus, aber Rhetorik und pikante Komposition treten nirgend hervor, dagegen strömt die Rede lebhaft und rasch in einer Fülle des Ausdrucks, die zuweilen an den Schein des Ciceronianismus streift. — Novák 3: Již v A a G pozorujeme tytéž principy slohu, jež ve větších dílech Tacitových, historiích a zvláště annalech, právě platnosti došly, totiž snahu po rozmanitosti, básnické barvitosti mluvy, úsečnosti a jadrnosti výkladu. V dialogu však šetřeno, pokud možná, souměrnosti a okrouhlosti myšlének, řeč jest snadná a hojná, ba i nadbytečná, a vyjma některé básnické výrazy a vazby i některé zvyky doby stříbrné přesnosti svou blíží se až správnosti prosy Ciceronovy. — Srv. i Andresen 9: Der Stil des Dialogus hat mit dem historischen Stil des Tacitus nichts gemein atd.

*) atqui D 41. 3, 54. — attamen IV, 55. 11, 24. — citra — sine neni v H ani Ann. — cum — tum D 5. 14. 15, 48. — dehinc jen v Ann. — dummodo D 25. G 6. — enimvero G jednou, Ann. 11krát, neni v A a H. — ergo D 3krát, A 1, G 3, Ann. 29, nikde v H. — fugare jen 15, 5 (srv. však fundere). — fugere přechod. jen 6, 26. 6, 48. — gnarus, ignarus s význ. pass. jen v H. a Ann. — humanitas A 21. G 21. — idcirco jen 1, 12. — interea

hovují; není dokázáno, že jinde měl autor vůbec příležitost užití slov těch. Zvláště však zbytečno je uváděti výrazy ojedinělé, jakými hemží se na př. seznam Novákův. Ty teprve nemají významu. Nebo rovněž podstatná chyba Novákova: některé výrazy z dialogu, které později u Tacita jsou, hledá v AG, a když tam jich nenajde, již je uvádí jako důkaz proti dialogu.

Důležitější jsou v této otázce drobné částice, příslovce, spojky, předložky atd., dále různé vazby a obraty. Po této stránce dialog má proti spisům nepochybně Tacitovým asi tyto zvláštnosti: *accedere ad* = *accedere*, ut *aliquid augeatur* v D 16 *ad cuius summam eruditionem*... *meditatio accessit*, 36 *ita ad summam eloquentiae praemia magna etiam necessitas accedebat*. — *adice quod* D 9 [u Quintiliana jen *adicere quod* 4krát (mylně Grünwald 14 jen 3krát) I, 5, 7. II, 17, 40. XI, 1, 92. XII, 2, 25; srv. i Novák 199; ale velmi hojně u Seneky]. — *altero et vicensimo* D 34, jinde *duo et*; srv. *duoetvicensimi*, *duoetvicensimum* GG s. v. — *dudum* D 16. — *ecce* D 13; en IV, 32. 1, 65. 2, 37. — *ferē* D 16 (2krát). 20. 31. 39. Ve spisech hist. jen *ferme*. — *itaque* jen D 14. 30. 39 (za to u Tacita *igitur*, *ergo*, *ita*). — *nempe enim* jen D 35 (ale srv. Quint. II, 13, 9. VIII. Pr. 6. Plin. Ep. III, 16, 8. Pan. 62, 2. Plaut. Trinum. 61). — *nisi ut* v tom sm. D 33. — *praesertim* (*cum praesertim*) D 10. 24. — *quisquam* = *ullus* D 29 (viz Peterovo vyd. 107) — *quod* D 25 *nam quod in vicem* [se] *obtrectaverunt*... *non est oratorum vitium*, sed *hominum*. V tomto významu jen zde (Müller Beitr. III, 46. Wolff vyd. ad l.) — *sic quasi* D 13. Srv. Cic. ad fam.

není v DAG (srv. *interim*). — *licet* (*concess.*) D 9. 13. A 32. 14, 55. — *namque* není v G (kde jen *nam*), v D 1, A 6krát, H 27, Ann. 16. — *natus* k označení věku jen 12, 58 (*sedecim annos natus*). — *nedum* 16krát v D, 3 H, 11 Ann. — *nempe* ze spisů menších jest jen v D, ale jest ve spisech větších. — *pridem* (= *iam pridem*) není v H, ale v Ann. — *priusquam* jen 13, 9. 20. — *propter* D 21. I, 65. — *quando* (*causal.*) není v A, ale 1 G, 11 H, 20 Ann. — *quantum ad* G 21. A 44. V, 10; *quod ad*... *attinet* D 25. A 33. — *quasi* není v A. — *quatenus* (*caus.*) jen D 5. 19. 3, 16. — *quemadmodum* jen D 33. 3, 55. 6, 24. 48. 13, 6; *ad hunc modum* 2, 37. 6, 8. — *quippe* na druhém místě ve větě 3 A, 22 Ann., nikde v H (kde *quippe* užito 31); *quippe qui* jen A 18. — *quoad* jen 4, 61. 6, 51. — *quod nisi* A 16. 26, *quod ni* A 37. — *scilicet* není v D ani G, ale A 2. 4. 12. — *si quidem* jen A 24. G 30. — *verum* jen v Ann. 23krát. — *futurum (esse)* jen III, 32. 14, 48. Kdybychom tedy dle běžné metody vzali za měřítko na př. H a Ann. a užili ho na spisky menší nebo jen na některý z nich, můžeme podobné pronášení pochybnosti — zkrátka: důkazy po této stránce nemohou jen tak ledabylo rozhodovati, poněvadž ve volbě výrazů není té strnulé pravidelnosti, až do nejmenších podrobností provedené. Proto nelze tohoto hlediska, tak pružného a vrátkého, zde jen tak mechanicky užití, sebrati prostě výrazy z dialogu, a když mnohé z nich jinde nejsou, říci již: dialog není Tacitův.

9, 16, 2, Cato M. 19, 71. Ale quasi — ita I, 90. — sic tamquam D 20 (také u Cic.). — utique v D 5krát, utrumne — an 2krát. (Ale toto již u Sisenny zl. 123 P., také jednou u Cicerona inv. I, 51, později u Catulla, Horatia a v latině střídlné). — D 41 melius non fuisset non queri. Takto neužito konj. u Tacita nikde. Ale srv. Cic. Cato M. 23, 82 nonne multo melius fuisset. — Nikde u Tacita neče se Ciceronská vazba, která jest jednou v D 15: velim impetratum ab aliquo vestrum. — Pleonastická rčení D 18 si illud ante praedixero, 28 si prius praedixero, s nimiž poněkud srovnati lze jen III, 67: quae tamen paucis ante diebus... praevenit (ale Io. Müller navrhuje škrtnouti ante jakožto vzniklé z tamen), 11, 7: nihil a quoquam expeti nisi cuius fructus ante providerit (srv. Müller Beitr. II, 30—34, Wölfflin Ph 25, 125 n.). Snad jest to napodobení známého úsu Velleiova. Jiné pleonasmy uvádí a srovnává s Tacitovými Andresen k D 16 (str. 34).

(Dokončen).

Úvahy a zprávy.

L. Levy und H. Luckenbach: Das Forum Romanum der Kaiserzeit. München und Leipzig 1895, Oldenbourg. Str. 24, 4°, obr. 14. Cena 1 m.

O foru římském vydáno za posledních let několik výborných, pro školu zvláště vhodných pomůcek. Z nich na prvním místě uvéstí sluší rekonstrukci Ch. Hülsena, nejlepšího znalce topografie římské (Das Forum Romanum, v Římě 1892, Spithöver, cena 2 marky). Jsou to tři listy příčného folia, vložené do ohebných desk. Na obou stránkách listu prostředního jsou tušové kresby (23×14 cm), provedené dle údajů Hülsenových od architektů F. O. Schulze a C. V. Rauschera; jimi znázorňuje se tvářnost fora za doby císaře Konstantina. První obraz představuje severozápadní polovici náměstí s tabulariem a Kapitoliem v pozadí, druhý polovici jihovýchodní směrem k Palatinu. Provedení jest tak pěkné, že přes všechnu problematičnost každé rekonstrukce rádi uznáváme, že tu dosaženo pravděpodobnosti v míře nemalé. Obrazy provází velmi stručný, však úplně spolehlivý popis, jenž nepřestává pouze na stavbách doby císařské, nýbrž zahrnuje také památky dob dřívějších. K lepšímu porozumění přidány tři plány: forum ve stavu nynějším, v době císařské a v době republikánské. Tento poslední jest zvláště zajímavý tím, že v něm poprvé označeno comitium jakožto pravidelný čtverec, orientovaný přesně dle

stran světových jako pravé *templum* římské (srv. článek Hülsenův v Röm. Mitth. 1893, 79 nn.). Jakožto vignety zobrazeny tu reliefy na zábradlí řečníště, na nichž jsou naznačeny některé stavby na foru, což má pro rekonstrukci nemalou důležitost. Konečně připomínáme, že nakladatelství Fischerovo v Kasselu vydalo rekonstrukci tuto v podobě velkých obrazů nástěnných.

Neméně cenná jest visecí mapa fora římského od O. Richtera, známého spisovatele topografie římské v Baumeisterových Denkmäler a v encyklopaedii Müllerově: Das Forum Romanum, v Berlíně 1893, Peters. Znázorňuje forum doby císařské dle nejnovějších výkopů, předstihujíc takto všechny dosud vydané mapy školní. Provedena jest barvotiskem ve formátu 153×85 cm a prodává se napjatá na plátně s listami za 12 m. 50 pf., nenapjatá za 8 marek.

Obrátíme-li se konečně k publikaci nejnovější, kteráž jest výsledkem společné práce architekta Levyho a filologa Luckenbacha, musíme uznati, že autorové řídili se oběma dily svrchu vzpomenutými, že však přece dovedli knížce své získati některé přednosti. Plán fora republikánského podán dle Hülsena, císařského dle Richtera; krom toho nakreslena tu také fora císařská dle Kieperta, při čemž ovšem opraveny jsou některé nesprávnosti, které se vyskytují ještě v nejnovějším vydání tohoto atlantu. Levy rekonstruoval forum s ptačí perspektivou; to má sice proti Hülsenovi výhodu, že možno přehlédnouti jediným pohledem celé forum, za to však ztrácí se nádhera budov téměř úplně, poněvadž velkou část obrazu zaujímají holé střechy. Rovněž nemile neseme, že přiléhající část for císařských naznačena na rekonstrukci *půdorysem*. Toť jsou zcela různé principy, jichž nemá se užívati na jednu. Naproti tomu jest druhá rekonstrukce, totiž *templum divi Iulii*, provedena zdařile, ba názorněji než u Hülsena. Část textová jest dosti obsírná; potřebám školy aspoň úplně postačí. Po dějepisném přehledu (str. 4—8) následuje podrobný popis fora za císařství (str. 9—17) a nástin stavu nynějšího. Vložených 10 obrázků a obraz zřícenin nynějších dobře přispívají k názornosti. Tato pomůcka bude se zajisté těšiti stejné oblibě, jako obě předešlé.

Frant. Groh.

Hippokratovské názory o původu, skladbě a výkonech těla lidského. Jako příspěvek k dějinám lékařství napsal MUDr. Ondřej Schrutz. V Praze 1895. Bursík & Kohout. Stran X a 253. Cena 3 zl. 20 kr.

Studium klassického starověku šíří obor svůj čím dále, tím více, a zvláště doba nynější se zálibou obrací se ke spisovatelům dosud zanedbávaným. Mezi nimi jsou též starověké spisy lékařské, především Hippokratovy, k jejichž zevrubnému prostudování a ná-

ležitému ocenění potřebí jest nejen vědomostí filologických, nýbrž i zkušeností lékařských. Proto vítáme s radostí spis mladého lékaře, jenž, ozbrojen jsa náležitě poučkami vědy své, nehrozil se stránky filologické, nýbrž ovládl ji způsobem překvapujícím.

Autor vytkl si za úkol vyličití anatomii a fysiologii Hippokrata a jeho školy, cíl to, jenž dosud v literatuře odborné nebyl stanoven. Pojednávají sice o Hippokratovi souborná díla o dějinách lékařství (Sprengel, Hirsch, Haeser, Daremberg), avšak v nich nastíněna více jeho praxe než theorie. Proto může spis, jenž prvý pojednává o theoretických názorech Hippokratových, počítati již předem na uznání jak se strany lékařů, tak se strany filologův. Úkol autorův nebyl snadný. Spisy Hippokratovy jsou rázu čistě praktického, blavně chirurgického a pathologicko-prognostického, obsahující popis jednotlivých nemocí, návody k jejich léčení s udáním způsobu, kterak lze se jich uvarovati. Theoretické výklady o skladbě těla lidského a funkcích jeho vyskytují se jen po různu a jsou spíše naznačeny než vyloženy. I musil autor jednak pracně je sbírat, jednak z praktických pouček Hippokratových jejich theoretický podklad vysuzovati. V obě přičině nelze ničeho vytýkati: doklady jsou úplné a spolehlivé, úsudky správné a střizlivé. Zejmena dlužno chváliti, že autor Hippokrata nepřeceňuje, nýbrž častěji s důrazem se obrazuje proti vnášení teorií novodobých v prosté, naivní nazírání lékaře antického. Tak na př. rozhodně a se zdarem se obrací proti domněnce, jako by již Hippokrates byl pitval mrtvolu, a vrací podrobné doklady, kteréž na prospěch mínění onoho se uváděly (str. 38 nn.). Originální jest výklad o překvapující shodě Hippokratova počtu kostí na ruce s počtem, který udává nynější anatomie (str. 99). Kde ovšem Hippokrates tušil již myšlenky a zásady, které přesně vyslovila teprve doba nová, neopomijí autor náležitě to vytknouti; poukazujeme v přičině té na pěkný výklad o pneumatu (str. 21 nn.), o affinitě (*τὸ ξυγγερές*, str. 32 a 48), o základech embryologie (str. 175 n.) a j. Celkem možno říci, že p. spisovatel uvádí názory Hippokratovy do pravého světla.

Další obtíž, která autorovi v cestu se stavěla, byla dosud nerozřešená otázka authenticity při mnohých spisech, dochovaných pod jménem Hippokratovým. Záhadu tuto řešiti nebylo ovšem úkolem autorovým, nicméně shledáváme v knize četné důkazy, že se s ní důkladně obeznámil. Lišíc zcela přesně pravé spisy Hippokratovy a školy jeho od spisů neprávem mu přičítaných, může býti kniha dobrým vodítkem tomu, kdo hodlá se problémem tímto podrobněji zabývati; poskytuje k tomu mnoho věcně látky nové.

Jiná stránka, kteráž knize zvláštní ceny dodává, jest velmi pečlivě zpracovaná terminologie (srv. § 24 nn. a zejména celou

část zvláštní). Autor byl si dobře vědom, že přesné a podrobné názvosloví nynější nemálo se liší od neurčitých a všeobecných názvů, jichž užíval lékař antický. Proto v případech důležitějších zkoumá obezřetně, co který název značí. Dokladem toho budiž na př. výklad o *révortes* na str. 112 n. a o cévách na str. 183. Neváhám prohlásiti, že autor převedením terminologie antické v nynější nadmíru usnadnil studium Hippokrata jak lékařům, tak filologům.

Obsah knihy jest tento. V úvodě pojednává p. spis. o důležitosti dějin lékařství, k nimž právě spis tento jest příspěvkem, ukazuje k významu Hippokrata a uvádí pomůcky k jeho studiu. V části první vykládá všeobecné zásady Hippokratovy a podává všeobecnou a topografickou anatomii jeho školy. V části druhé probírá se podrobně Hippokratovská anatomie a fyziologie, a sice v tom pořádku a způsobu, jako v moderních rukovětech anatomie; jeť kniha určena především kruhům lékařským. Žasneme nad neobyčejnou bohatostí názorů vědeckých i populárních u Hippokratovců a se zálibou pozorujeme, kterak antické lékařství snaží se povznést od prostých názorů lidových k poznatkům přesnějším a vědecktějším. Kritika lékařské části této vymyká se ovšem z rámce těchto Listů i musí býti zůstavena odborníkům.

Pokládáme záslužnou práci p. Schrutzovu za nejlepší úvod ke studiu Hippokrata a jeho školy a doufáme, že povzbudí i jiné k dalšímu zkoumání.

Frant. Groh.

Slovník latinsko-český. Vade mecum ku četbě všech na gymnasiích zavedených klasiků římských. Sestavil Dr. *Gustav Zába*, c. k. gymnasiijní professor v Praze, 1894. Nakladatelé Bursík a Kohout. Cena 1 zl.

Sestaviti slovník latinsko-český na 366 str. malého formátu, který by byl dostatečnou pomůckou ke čtení latinských auktorů školních, je věc velmi obtížná, ale ještě obtížnější se stala, chtěl-li p. spis. obsáhnouti všecky spisy auktorů školních. Takovýto příruční slovník by zajisté účelu svému dostačoval, kdyby obsahoval slova ke spisům na gymnasiích čítaným.

Pan spisovatel, sestavuje řečený slovník, vzal si za podklad hlavně Vojákův Slovník latinsko-česko-německý. Uvedl z něho skoro všecka slova latinská, vynechav některá jména vlastní; z českých výrazů, kterými se tlumočí význam slov latinských, vybral celkem nejvhodnější. Při tom držel se většinou postupu svého pramene, ale leckde porušil přirozený postup od významů prvotných a vlastních k významům přeneseným.

V pravopise, při označování quantity a v tvarosloví nedbáno nikterak pokroku, který se stal během posledních 25 let (Slovník Vojákův vydán poprvé r. 1870). Odstraněn sice pravopisný

rozdíl mezi samohláskovým a souhláskovým *i* (leckde zbylo ještě *j*), ale pro pořádek alfabetickej přece ještě rozdíl ten beze všech důvodů zachován, tak že slova počínající od *i* sestavena jsou ve dvou článcích. Z jednotlivostí uvádím tuto jen některé ne-
správnosti, j. recidi, retuli, retudi, rep(p)uli, rep(p)eri (místo správných recidi, rettuli, rettudi, reppuli, repperi), aequiparo (m. aequipero), alvearium (m. alvarium), antestare (m. antistare), bellua (m. belua), brachium (m. brachium), coelum (m. caelum), caena, coena (m. cena), abiicio ejicio (m. abicio, eicio), concio (m. contio), dama (m. damma); describere, descriptio jest rozlišovati od discribere, discriptio (tato dvě slova uvedena nejsou), rovněž i designo a dissigno, adulescens a adolescens; illico (m. ilico), increbesco (m. increbresco), negligo, necligo (m. neglego), conniveo (m. coniveo) a p.

Tvary, které buď u žádného klassika vůbec ani doloženy nejsou, nebo o které žák po celé gymnasium nezavádí, jsou uvedeny opět všechny dle Slovníku Vojáčkova. Jest jich veliká řada; na př. z písmene A: nom. Abderita, akk. Achillea, gen. Achillei; perfekta: accii, accubui (od accubo), adiacui, adnuvi, ambii, anteivi, attotondi (nejdou však uvedena perfekta při ardeo, ardesco, augesco); supina: abnutum, abstentum, accubitum (od accumbo), acquietum, acutum, adhaesum, admistum, adnutum, apparitum, aretum, arsum, argutum, assultum, assuetum, attentum.

Slabiky polohou dlouhé, které jest vyslovovati dlouze, vůbec označeny nejsou. Nedostatek tento je tím citelnější, že právem dbá se ve škole správného vyslovování, a žák, připravuje se na lekci, nenajde v slovníku svém náležitýho poučení. Nezbytno tedy v slovnících pro školu označovati všechny slabiky, které se vyslovují dlouze; při tom pak zbytečné je označování spolu i slabik krátkých. Jednotlivá nedopatření poznamenal jsem si tato: antemitto (m. antemitto), ador, oris (m. adoris), suspicio (m. suspicio), aër, aethër (m. aër, aethër), dulcè (m. dulcè = akk. neutr.: dulce ridentem Lalagen amabo, dulce loquentem).

Při překladu jednotlivých slov voleny výrazy celkem příhodné a případné; některé překlady nejsou dosti přesné a přiměřené, j. abnormis sapiens = neškolený, abundans pecunia = hojně peněz, adire ad rem publicam = převzítí správu státu, adhaesio = přivíslost, adipatum dictionis genus = bombastický, agrarius = polnostní, dissimilitudo = protiva, res divinae = právo přirozené oproti právu stanovnému, dives = vzácný, rem augere = jmění nabýti.

Ze slov latinských mohla vynechána býti adjektiva vedená od participií, pak adverbia v *e* a *iter*, hlavně pak všechna slova, která ve spisech, ve škole čítaných, nikdy se nevyskytují; jest jich veliké množství. Tím by se bylo získalo místo pro výklad hojných rčení, jichž překlad právě žákům obtíže působí. K přiměřenému tlumočení obtížnějších rčení by se mělo v slovnících

s veškerou péčí hleděti; neboť žák, hledaje poučení i v slovníku, ale nenalézáje ho, chápá se otravných prostředků překladových, podruhé pak ani v slovníku již nehledá následkem nedůvěry a užívá při přípravě pouze překladu. Při překládání rčení stačí přeložiti právě to slovo s náležitým vztahem, které se hledá, a netřeba uváděti anebo ještě překládati celou větu, j. sub v. dignari: nemo Romanorum pacis mentionem habere dignatus est — tu by bylo stačilo říci: dignor (facere aliquid) = mám za slušné; jinde by bylo stačilo: (numerare) per digitos = na prstech, (novi tuos) digitos = zběhlost v počítání.

Tisk slovníčku je sice velmi jasný, ale pro mladistvé oko při každodenním užívání nad míru drobný. Cena slovníčku by byla velmi malá, lépe však bylo pořídit slovník třikrát tak drahý, ale lépe účelu vytčenému vyhovující a hlavně s větším tiskem.

Fr. Hrbek.

Latinská mluvnice pro školy střední. Sepsal *Frant. Hrbek*. II. Skladba. Praha, 1894. Nákladem vlastním, v komisi I. Kobra. Str. 163.

Hrbkova skladba latinská doporučuje se k zavedení do škol i svou vnitřní cenou i praktickým uspořádáním. Srovnáme ji s obvyklou dosud mluvnicí Kořínkovou, obsírnou to, málo praktickou a za stavem vědeckým daleko pokulhávající knihou — a přednosti učebnice Hrbkovy jsou tím patrnější.

Hlavní cena knihy v tom je založena, že hledí k vědeckým výsledkům, k nimž dospěla studia syntaxe latinské i že buduje se na všeobecných vědeckých základech, jež musí býti podkladem každé racionální syntaxi.

Tím se zjednáva jednotu soustavy, přesnost dělidel, prostota i jednoduchost knihy. Z takových hledisek pak jinak vypadá nauka o větě, nauka o pádech a p. Vědeckost nikdy nemůže býti žádné učebnici školské na závalu — naopak; jenom že na to přijde, jak prostě, jasně a přístupně jsou výtěžky vědecké mládeži knihou prostředkovány. I o ten úkol se skladba Hrbkova pokouší, myslím se zdarem.

Skladba hledí také vyhověti správnému pro školy stanovisku ministerního výnosu z července 1887, aby podávaly se hlavně věci základní. Tím se stala skladba stručnější a příručnější.

Že sledováním stejných zásad, jaké jsou v Gebauerových českých učebnicích, uvedeno vyučování české a latinské mluvnické látky ve shodu, je zvláště pro toho potěšitelné, kdo, maje tak různé učebnice, jako jsou Gebauerova a Kořínkova, musil sám si latinské učivo upravovati, aby i postup i všeobecný syntaktický podklad byl stejný.

Také vhodnost největší části příkladů lze s povděkem vytknouti.

Bylo by nyní třeba, aby se brzo také latinské cvičebnice ku překládům pro III. a IV. pořídily v duchu, sledovaném v této skladbě Hrbkově. To zajisté nejlépe a zároveň pro žactvo nej-užitečněji dalo by se vykonati na článcích souvislých — ovšem plynulých a jednoduchých.

B. Foustka.

C. Sallusti Crispi De coniuratione Catilinae liber.

Pro četbu školní upravil *Fr. Krsek*, professor c. k. gymnasia v Kolíně n. L. V Praze. Nakladatel I. L. Kober, knihkupectví. 1895. Cena 32 kr. = 64 h.

Knížka skládá se ze tří částí: úvodu, textu upraveného pro mládež a seznamu jmen. V úvodě nalézá se životopis Sallustiův a Katilinův. V onom je tiskem vyznačeno, co žák má věděti, než začne čísti spis Sallustiův a čemu naučiti se po přečtení spisu; z tohoto může se žák poučiti o chronologické souvislosti dějů, vyličených ve spise Sallustiově.

Text upraven svědomitě. Jednotlivá slova závadná buď za-měněna za výrazy jemnější, buď vynechána. Tak čteme 7, 4 in voluptatibus atque conviviis m. scortis at. c.; 14, 6 aliis deliciis prabere m. scorta; 15, 1 nefanda facinora m. stupra. Vynechány jsou dilem celé věty, dilem jednotlivá slova. Tak 13, 3 vynecháno stupri, hned potom: viri muliebria pati, mulieres pudicitiam in propatulo habere. Vynecháním slov nebo vět ne-povstala žádná mezera, jež by byla na újmu celkovému smyslu. Seznam jmen obsahuje netoliko vlastní jména, ale i obecná, a to taková, jež nutno žáku vysvětliti, má-li dobře pochopiti smysl. V textu označeny jsou výrazy ty hvězdičkou, již upozorňuje se žák na to, že dojde o slově tom poučení v abecedním seznamu jmen. Vysvětlivky jsou stručné, správné a důkladné a vesměs na výši nového bádání.

Právě tato okolnost vedle svědomité úpravy textu s ohledem na mládí žáků doporučuje tuto knihu co nejlépe za knihu škol-skou. Žáku dána příležitost bedlivě a dobře se připravit a již doma vniknouti v obsah, učitel pak ušetří času ve škole a je prost obtížného diktování. Ježto pak je záhodno, aby na témž ústavě rok co rok se nečtla Válka Jugurthinská, doporučuji knihu tuto co nejvřeleji našim gymnasiím.

Petr Hrubý.

Jan Čermák: Srovnávací úvaha o Symposiū Xenofontově a Platonově. (XXIV. program c. kr. českého gymnasia v Olomouci. V Olomouci 1892-3 a 1894.) Str. 48 a 36.

Spisovatel obral si zajímavou otázku, zda Platonovu či Xenofontovu Symposiū náleží priorita, i hledí ji rozřešiti srovná-ním obou památek. Jsme přesvědčeni, že ani touto cestou, pou-hým srovnáním, otázku tu rozhodnouti nikdy nebude možno. Srovnáním totiž dospějeme k jistým rozdílům, jistým podobnostem

obou spisů, a jestliže „na základě jich“ odhodláme se k jakémukoli rozhodnutí, činíme to vlastně na základě skryté, nevyslovené svrchní premisy o ceně zpráv Xenofontových a Platonových o učení Sokratově. Obvykle tato horní návěst zní, že Xenofon jest svědek spolehlivější, poněvadž prý neidealisoval a nepodkládal svého učení Sokratovi, jakž to činil Platon. Ale proti této běžné formulí jsou zase jiné, a o vážné pochybnosti vysloveny, i odkazujeme v té příčině čtenáře na př. na spisy Alfr. Fouilléeho (*La philosophie de Socrate*. Paris 1877 a *La philosophie de Platon*. 2. vyd. 1888-9) a K. Joela (*Xenophon's Verhältnis zur echten Sokratik*, 1890 a *Der echte und der Xenophonteische Sokrates*. 1. sv. Berl. 1893) anebo na přehled, podaný v Sittlových dějinách literatury (II, str. 452 n.) a v Zellerových dějinách řecké filosofie (II, 1, str. 236 n. 4. vyd.).

Pan spisovatel přidržuje se onoho běžného mínění, a pokoušeje se srovnáním dospěti výsledku, jest arci nucen hned zpředu prohlásiti celou otázku za „nerozřešitelnou“ (I, str. 5; srv. i I, 25 a II, 31). Čeho se s jakousi pravděpodobností domohl, jest, jako obvykle: 1) že někdo z obou auktorů nejen znal, ale i použil spisu svého soudruha, 2) že z podobností a z rozdílů nalezených nelze vysuzovati nějaké nepřátelství mezi oběma, 3) že sice nelze jistiti, ale pravděpodobně přece souditi, že Xenofontovo Symposium jest dřívější.

K nalezení těchto výsledků p. Čermák předesílá nejprve obsah obou Symposií (I, 5—13). Již tu, zejména pokud týče se obsahu Platonova Symposia, bylo by vytknouti — snad pro nejasnou stilisaci — nepřesné tvrzení: „I nelze nikterak se diviti, že i ženy druhdy pro milující své muže smrt podstoupily, jakož učinila Alkestis“ (I, 9). Vždyť Platon (Symp. p. 179 B) praví: „καὶ μὴν ἡπεραποθνήσκειν γε μόνον ἐθέλονσιν οἱ ἐρώντες, οὐ μόνον οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες· τοῦτον δὲ καὶ ἡ Πελίου θυγάτηρ Ἀλκίσις ἰκανὴν μαρτυρίαν παρέχειται“, a Alkestis podstoupila smrt pro Admeta, ne že by ji onen byl velice miloval, ale naopak, že ona jeho. Podobně chybně podán jest výklad, proč by dle Pausania měla býti zakázána paederastie: „Dle toho měla by láska ku hochům právem býti zakázána, poněvadž budoucnost jejich jest pochybná.“ Ale Platon zcela jasně a srozumitelně napsal: „ἵνα μὴ εἰς ἄδελον πολλὴ σπουδὴ ἀγρίσκειτο· τὸ γὰρ τῶν παίδων τέλος ἄδελον οἱ τελευτᾷ κακίας καὶ ἀρετῆς ψυχῆς τε πέρι καὶ σώματος.“ Hned pak v následující větě: „V rozličných obcích zákon se zřetelem k Erotu jest velmi jednoduchý“ ukazují poslední slova, že neporozuměno náležitě smyslu výrazu „ἁπλῶς ὥριστα“ (p. 182 A).

V dalším odstavci spisovatel mluví o účelu obou Symposií a stanoví správně, že Xenofontovo Symposium jest spis panegyrický, tendenční (I, 13), kdežto Platonovo má především theoretický moment: dopátrati se spekulací filosofickou pravého pojmu

o Erotu, a vedlejší účel praktický: předvésti nám Sokrata jako dokonalého filosofa a pravého erotika (14). Po té určuje dobu, kdy konána Kalliova hostina, s Hermannem na rok 421 př. Kr., dobu hostiny Agathonovy, jak jest zvykem, dle zprávy Athenaiovy, do r. 417, dobu vypravování Aristodemova do r. 400 a dobu sepsání Symposia Platonova mezi léta 383—370, jak rovněž skoro všichni badatelé činí. Následující odstavec, zabírající z první části str. 24 až do konce a z druhé str. 1—27, stopuje vzájemné styky obou děl, a to v úvodech, osobách, vzhledem k obsahu a závěrečným scénám. V závěrečném odstavci spisovatel hledí s rezervou doporučiti mínění o prioritě Xenofontova Symposia.

V celé práci, které ochotně přiznáváme pili, základem byly p. spisovateli, pokud se Xenofonta tkne, práce Hermannovy, pokud Platona, především Hugův článek a úvod (arci ze starého vydání). V té věci jest snad nejslabší stránka celé monografie, že totiž respektovány jsou práce z r. 1759, 1798, 1829 atd. (novější z roku 1880 jest mezi nimi jediné dílko Sybelovo), za to však nedbáno prací Schanzových, Schenklových, Fouillého, Teichmüllerových a mnohých jiných novějších badatelů, jakož že nepřibrána i novější vydání (na př. ani vydání Rettigovo Xenofontova Symposia, mající objemný a důležitý úvod o 93 stranách). Již z příručních knih dějin literárních a jediné poznámky Hugova vydání, arci novějšího (str. XXV nn.), by byl p. spisovatel seznal důležitější články a monografie, i byl by raději opominul mnohou ze zastaralých prací, obzvláště když i sám na př. o Hartmannovi vyslovuje se takto: „Ač mi není povědomo, zda úvahu Hartmannovu uznal kdo za hodnu, aby ji vrátil, myslím, že neodchýlím se z míry, poctím-li ji stručnou zmínkou“ (I, 22), načež nápadům tohoto spisovatele věnuje 1½ stránky! Od Čecha bychom dále žádali, aby znal aspoň pěkný článek „O Erotu Platonově“ K. Neudörfla (v těchto Listech roč. VI, 1879, pokud se týče Platonova Symposia, str. 81 až 107), obzvláště poněvadž shoduje se s výkladem páně spisovatelovým I, str. 14.

V jednotlivostech jest vytknouti zejména v prosopografii, že při Agathonovi, jakožto napodobiteli slohu Gorgiova, měla býti učiněna poznámka, že ho charakterisuje ještě jako učeně onoho rhetora: 1) nevyhledávání eurhythmie (již zdobí svou řeč Pausanias), 2) průhlednost dispozice, kterou čtenáři stále uvádí na pamět i průběhem své řeči. Při tomto tragikovi opétuje se obvyklé chybné tvrzení, „že si liboval v látkách, jež byly naprosto vymyšleny, nenáležejíce ani k mythologii ani dějepisu“ (I, 34), kdežto přece víme, že Agathon sepsal mimo *Ἄρθος* dramata: *Ἀερόπη*, *Ἀλκμήων*, *Θυέστις*, *Μυσοί*, *Τήλεφος* (neprávem mu bývají přiřítány též: *Ἀχιλλεύς* a *Ἰλίου πέρσις*), tedy vesměs dramata s látkami mythologickými. Snad mohla státi se tu též

zmínka, že, pokud víme, jest Agathon první, který užíval chorrických zpěvů v dramatu jako pouhých vloček (*ἐμβόλιμα*, Aristot. Poet. 1456 a 30); vůbec doporučovalo by se i tuto míti zření k novější literatuře. — Na str. I, 42 mluví spisovatel o jakýchsi „spisech“ Sokratových. — Divný jest výklad p. spisovatele, že Platon předvedl nám Aristofana stále „při chuti a žití“, „chtěje jej po této stránce učiniti směšným“ (II, 7). Vždyť přece Platon líčí také Sokrata jako statného pijáka, jehož nepřekonává ani Aristofanes! — Rozumíme-li dobře slovům p. Čermákovým, odpor značný jeví se mezi výkladem jeho o poměru Platonovu k Aristofanovi, jak podán I, str. 42 n. a II, str. 8, odpor, jenž vrcholí ve větách: „(Platon) vložil onomu (Aristofanovi) úmyslně tuto řeč v ústa, řeč to ve mnohé příčině tak krásnou a dokonalou, aby, co Aristofanes byl zlého způsobil Sokratovi zbraní básníka komického, tomuto splatil způsobem jemným, za to tím vydatnějším, totiž zbraní filosofie“ (I, 42), „pod žertovným mythem Aristofanovým ukryt jest hluboký obsah“ (I, 43) a naproti tomu: „Zřejmě, že Platon zamýšlel se pomstíti nad Aristofanem... Tim hůře však pro Aristofana, když Sokrates později chatrnost (!) této krásné řeči dokáže“ (II, 8). Připouštíme, že těžko jest určitě stanoviti poměr Platonův k Aristofanovi, jenž v posměch uvedl učitele jeho Sokrata a aspoň nepřímo přispěl k obžalobě jeho; ale nijak nemůžeme souhlasiti, že by Platon v Symposiu chtěl se Aristofanovi mstiti a nad to k tomu užil této krásné a hluboké řeči. Rovněž nepřidávame se k mínění p. spisovatelovu, že „k takovému pokoření (!) Aristofana v poměru k Sokratovi vztahuje se nemylně (!) i konec Symposia“ (II, str. 8). P. Čermák vůbec hledá leckde posměch, kde ho nevidíme, na př. i proti lékaři Eryximachovi (II, 8 a srv. i II, 7).

Snad některá z těchto nedopatření přičísti jest nejasné stilisaci páně spisovatelově. Aspoň i jindy čteme u něho výroky slohovou podivností, nechceme-li říci naivností, zarážející. Uvádíme hned větu z počátku: „Xenofon jest daleko upřímnější (!). On vypravuje o hostině sám, byv u ní osobně přítomen. Za to však nelze se nehoršiti (!) na něho, že nám neoznámil, kdy hostinu sepsal — jediná zmínka, jediné slovo, snad i nepatrná nářážka byla by dostačila, aby nám mnoho vysvětlila, by předešlo se onomu boji, při němž zbraň bezpochyby nikdy poklidu a odpočinku nenabude“ (I, 5). Podobně se „horší“ p. spisovatel, že Platon nepamatoval, jaké způsobí nesnáze filologům ve příčině datování vítězství Agathonova: „Tak velice štítí se (!) Platon úlohy obyčejného chronologa, že neuznal ani oznámiti nám rok onoho základu, na kterém (!) budovu svou tak mistrně položil“ (I, str. 17.). Neobratností slohovou nápadny jsou dále na př. tyto věty: „druzí tajné pocity (!) tváří i pohyby projevovali“ (I, str. 6); „Kritobulos, jenž se tu jeví nekonečným chvalořeční-

kem své krásy a hlavně krásy Kleiniovy“ (I, 7); „Když slaveny byly narozeniny Afrodity, Penia uhostila se přede dveřmi hodujičích bohů, při hostině pak Poros, když se podnapil a v zahradě Diově usnul, Penia se k němu přidružila a splodila s ním Erota“ (I, str. 11) a j.

Ani nesprávností jazykových není pojednání prosto. Nemile čte se dosti časté a zbytečné „on“ I, str. 5 (on sám nepředstavuje se . . . on vypravuje), str. 8, 10, 11, 34, II, str. 11, dále nepěkné formy „toutěž“ (I, str. 8), ústy jejími (t. Páidra, Pausania atd. I, str. 14), prodicejský (I, str. 44), (stanovisko) Sokratovo nebude as ušlechtilejší než u Platona o lásce vykládá Pausanias (II, str. 17), v zdor vši pravdivosti (II, str. 26) a j. Chyb tiskových jest celkem nemnoho. Připomínáme jen, že v seznamu pomůcek u Hermannova pojednání má býti rok 1841 a že letopočet u některých spisovatelů (Mayerhoffer, Weiske, Schneider) neudán; dále že tištěno: Autisthena (I, 5) *πυλῶν* (I, 8), mi (místo: „my“, ostatně nadbytečno! I, 12), *ῥοκω* (I, 16) Hyponika, Kalias (I, 29), jakožte (I, 44), pili věnovali k tomu (II, str. 8), vztahaje (II, 16), Ptatonismus (II, 16), „usbonitas“ (m. „urbanitas“ II, 21), Sekrates (II, 28), gertam (m. „gestam“ II, 29), a j.

Frant. Čáda.

Palatin. Pojednání topografické. Píše *Ladislav Brtnický*. (Obsaženo ve výročních zprávách c. k. gymnasia v Hradci Králové za léta 1893 a 1894.) Str. 34 a 37.

Pan spisovatel přikročil k práci své s náležitou přípravou: dvakrát navštívil věčné město a po té prostudoval odborné spisy o topografii římské. Na základě tomto sestavil monografii, v níž pořádkem historickým popisuje stavby, kteréž stávaly na Palatinu a jeho svazích. Pojednání počíná dobou nejstarší a jde až do konce starověku; v závěrku připojena zmínka o osudech Palatinu za středověku, jakož i o stavu nynějším. Ačkoliv hlavním účelem spisu jest podati výsledky dosavadního bádání, dlužno nicméně s povděkem uznati obozřelost, s kterou p. spisovatel ve sporných otázkách si vede, vykládaje nejprve důvody obou stran a přidržuje se pak mínění pravdě nejpodobnějšího. Na některých místech shledáváme též myšlenky nové. Velmi se zamlouvá na př. kombinace autorova (I, str. 23), že na Palatinu bydlel také P. Lentulus Spinther, konsul z r. 57 př. Kr., rovněž se souhlasem se asi setká výklad, že výraz „domus Palatina Commodiana“ (Lampr. Comm. 12. 7) neznamená novou část císařského paláce, nýbrž svědčí jen o ješitnosti tohoto panovníka, jenž dával všemu příjmení své (II, str. 11). Právem upozorňuje autor, že již Ovidius (Trist. III. 1) naznačuje dobře vzájemnou polohu paláce Augustova a chrámu Apollonova (I, str. 29 n.). V příčině topografické zajímavá jest domněnka, že nynější kostel sv. Theodora zbudován

jest na místě, kde stával chrám Augustův, od Tiberia vystavěný (I, str. 33). Než mínění toto asi sotva je správné. Kromě jiných důvodů zabráňuje tomu již to, že by kopulovitá střecha kulatého chrámu nikterak se nehodila za podporu mostu Caligulovu. Taktéž soudím, že přes pečlivý výklad p. spisovatelův (II, 28 nn.) není povaha záhadného Septizonia dosud náležitě objasněna.

Pojednání opatřeno jest plánem Palatina císařského (dle Richtera) a stadia Domitianova (dle Sturma). Škoda, že p. spisovatel nepokusil se o náčrtek Palatina za doby republikánské; spis by byl získal značně. První část, kde autor ještě s látkou zápasil, psána jest slohem dosti tvrdým, za to část druhá čte se velmi pěkně. Celkem pokládáme pilnou práci p. spisovatele za cenné obohacení naší dosud skrovné literatury archaologické.

Frant. Groh.

Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení. Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil Dr. *Fr. Drtina*. (Zvl. otisk z výroční zprávy c. k. vyššího gymn. v Žitné ul. v Praze, za r. 1894.) Str. 32.

Překlad Rukověti Epiktetovy je včasný. V době naší mravní hnutí počíná zapouštěti kořeny, třebas dosud velmi slabé, a to hlavně jako odpor proti všeobecně nízké úrovni mravní a jako odpor proti duchovní roztržistosti doby.

Z morální tendence 1. a 2. století po Kristu vzniklo také učení Epikteta, otroka-filosofa, reformatora mravního. Ve zkažené poměry doby Epiktetos heslem svým *ἀρέτων καὶ ἀπείρων* zasáhl způsobem vítězným.

Hlavním zdrojem názorů jeho je přísný stoicismus. Jestliže v přesném rozeznávání dobra a zla spočívá počátek mravního života, musí (soudí Epiktetos) filosofie vycházeti právě odtud, a předním úkolem jest jí poučovati člověka o tom, čeho si má žádati a čeho se varovati. Úkol filosofa podobný jest úkolu lékaře, k němuž choří za vyléčením přicházejí pro radu. Těm jest třeba pomáhati. Avšak mravně chorým nic platno není, ukazuje-li jim filosof snad svou učenost, aby se podívovali bystrovtipu a vřehlasu jeho: filosof skutečný má vzbuzovati v lidech vědomí jich bída a nedokonalosti, touhu po polepšení a duševním vyléčení.

První a nejnnutnější částí filosofie, dí Epiktetos, je provádění zásad, jako na př.: nelhati! Druhá jedná o důkazech, jako: Odkud to, že lháti nemám? Třetí část teprv vysvětluje, na př.: Odkud to důkazem jest? Co je důkaz? Co následnost? Co spor, co pravda, co lež?

V moci své má člověk představy, myšlenky, city, žádosti a dychtění, kdežto vše ostatní jako tělo, krásu, zdraví, majetek, dobrá pověst není naším dílem a vymyká se z naší moci. Nad duší svou má člověk vládnouti; neboť ne tak věci, jako před-

stavy o nich člověku způsobují nepříjemnost. Vládou nad duševní činností, životem shodným s přírodou a bohem dosahuje člověk vnitřního klidu.

Charakterisovali jsme těmito několika větami učení Epikteto-
tovo, o němž překladatel vykládá prostě a působně na 18 strán-
kách úvodu, položeného před překlad. Zajímavé jsou na př. též
názory o součinnosti filosofa ve veřejných záležitostech, názory
o životě rodinném, o otroctví, o smrti, o samovraždě a p. Od-
stavec XL. z Encheiridia na př. zní: „Ženy hned od čtrnácti let
jsou od mužů ‚panovnicemi‘ nazývány. Tu vidouce, že nic ji-
ného jim není úkolem nežli mužům k rozkoši býti, počínají se
zdobiti a na tom zakládati veškerou naději svou. Stálo by to za
to dáti jim na srozuměnou, že úcty nezjednájí si, nejevili se
skromnými a mravnými.“ Srovnajme s tím na př. Tolstého po-
dobné výklady o vládě žen, plynoucí z vědomí jejich o názoru
mužském na ženy jako na předmět smyslné rozkoše. Srovnání
v každém řádu zajímavé.

V úvodě promluveno též o vlivu Epiktetově na filosofii sta-
rou i novou.

Překlad pořízen na základě textu Schweighauserova s od-
chyly dle Thurotova vydání. Překládáno věrně, ale při tom
plynně, jasně i přirozeně. Terminologie filosofická je prostá
a přesná.

Sbírčka těchto úsečných názorů Epiktetových vede obsahem
k přemýšlení o vlastním životě. Plyný způsob předmluvy i pře-
kladu může býti k tomu důvodem, aby spisek Drtinův byl v sa-
mostatné knižce vydán, snad rozmnožen o překlad Diatrib.

Břetislav Foustka.

**Karel Konrád: Magnus Felix Ennodius jako vy-
chovatel.** (Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia českého
na Novém Městě v Praze za školní rok 1893—94. V Praze
1894.) Str. 22.

Magnus Felix Ennodius jest církevní otec třetího období
patristického. Narodil se r. 473 po Kr. nejspíše v Arelate (v již.
Gallii) ze vznešeného rodu. V mládí věnoval se studiím rheto-
riky a básnictví. Záhy nabyt značného jmění, jehož vesele a bez-
starostně užíval, až stihla jej krutá a nebezpečná nemoc, v níž
nastal obrat v duševním i vnějším životě Enniově. Zázrakem z ní
vyvážnův, Ennodius oddal se životu církevnímu a brzy osvědčil
i tuto nadání své řečnické a diplomatické. Proto nabyt také po
smrti biskupa Maxima biskupství v Pavii a byl často pak i po-
litickým posláním obmýšlen. Zemřel r. 521. Ze spisů jeho jsou
důležitější: „Eucharisticum de vita sua“, Ennodiovy to „Confes-
siones“, „Život biskupa Epifania“, „Paraenesis didascalica“,

stručná a nábadná to „didaktika“ této doby, 290 listů, 28 řečí, 2 knihy básní.

Ve spisech, jakož i dopisech svých Ennodius měl častěji příležitost (již pro příbuzenské poměry i pro své postavení) dávat paedagogické pokyny. Tato „zrnka vychovatelská“ snažil se zesnulý zasloužilý spisovatel v uvedeném pojednání vybrati ze spisů Ennodiových, zejména arci z „Parænesis didascalica“, přikládaje jim cenu i pro naši dobu (str. 8). Referent k tomuto úsudku p. spisovatele nemůže se přidati, naopak souhlasí s literárními historiky, že spisy, listy i řeči Ennodiovy jsou dosti prázdné. Co v nabubřelé a „poetickými“ (často nevkusnými) floskulemi přeplněné spoustě slov lze zachytiti jako pravdu paedagogickou, po případě ethickou, jest příliš obecné, aby stálo za bedlivější studium pro věc samu. Arci důležitost má právě tento spisovatel s hlediska historického a literárního, i jest zajímavě aspoň částečně jím se probrati, aby se pochopil ráz tehdejšího pisatelství a řečování. Ostatně do jisté míry jest to patrné i z ukázek překladových, vložených v pojednání.

Vyličení spisovatelovo Ennodia jako vychovatele, zakládajíc se především na pracích Fertigových, jest jasné a pěkně se čte; jen úvod jest příliš všeobecný a tím poněkud odlehlý. Chyb tiskových jsme nepostřehli.

Frant. Čáda.

Dr. Franciscus Sal. Kovář: Legum Platoniarum libri alterius vindiciae. (Pars altera.) (XIV. zpráva cís. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí. V Přerově 1894.) Str. 26.

O první části tohoto pojednání referovali jsme v těchto Listech v roč. XXI, 1894, str. 307—311 a k přehledu celé kontroversy tam podanému jsme nuceni odkázati; p. spisovatel totiž ani nyní neuznal za vhodné vývoj kontroversy vyložití a omezuje se zase jen především na polemiku proti I. Brunsovi a E. Praetoriovovi, při čemž shoduje se někdy s Tiemannem, nejvíce však zakládá výklad svůj na G. Groteovi a G. Stallbaumovi. Zellerova soudu si téměř nevšímá (jedině na str. 6 dotčeny jsou Plat. Studien), a znal-li Bergkovu monografii (o níž srv. v referátě vzpomenutém str. 309 n.), nevím; mezi prameny svými (str. 2) jí neuvádí, cituje z ní však na str. 24 a 26, ovšem první místo mohl snad znáti z Praetoriova pojednání. O Praetoriovovi i o Brunsovi mluví p. spisovatel velmi s vysoká; srv. „quae Praetorius ratiocinatur vel potius hariolatur“ (str. 3), jejich mínění jsou stále „commenta solum“ (str. 4, 11, 23); srv. i str. 16, 24 atd. Sám p. Kovář arci jest stoupencem konservativního mínění i hledí v tomto dalším kuse své úvahy

— třetí část jest slíbena na str. 25 — vyšetřiti: *a)* kterými svazky zcela úzce souvisí kniha první s druhou, *b)* které známky nasvědčují tomu, že třetí kniha se shoduje a souvisí s oběma předcházejícíma. I p. Kovář shledává po příkladu Groteově pojitko obou prvních knih v základní myšlence zdárné výchovy (*παιδεία*) občanů, t. j. ve výchově, kterou by se dosahovalo za vůdcovství rozumu nejen spravedlnosti, ale i blaženého života. S tímto pojmáním, jak patrně z uvedeného místa, str. 311, se zcela srovnáváme. Co se týče třetí knihy, myslí, že tu má býti to, k čemu Platon dospěl v I. a II. knize filosofickou spekulací, doloženo historicky. Obtíže, týkající se jednotlivých částí a jednotlivostí, snaží se odstraniti modifikovanými výklady; tak na př. *μέθη*, které má používatí zákonodárcé jako prostředku k dosažení sebevlády, na str. 6 n., vysvětluje, jako již učinil Stallbaum, jakožto duševní stav, kdy člověk se rozveselí a rozjaří; slova „*τὸ παρὰ πᾶν οἶον μὴ γέσθαι*“ (I, p. 666 A n.) vztahuje jen k té chvíli, kdy hoši ubírají se k tanci, o *ἐξηγορούσης* (VII, p. 812 B) míní, že a potiori označuje celou třetí třídu, a pod.

O formální stránce pojednání můžeme skoro jen opakovati, co jsme připomenuli při předeslém dile jeho na uvedeném místě. Sloh latinský dle našeho mínění jest málo zdařilý. Nepokládáme sice za chybu, jestliže kdo nepřidrží se úzkoprse jen těch frází a termínů, které šťastnou náhodou můžeme doložiti z „klasické“ latiny, ale také zase nemůžeme schvalovati směsici obrátů a tvarů rozličných dob a spisovatelů, archaismů a neoterismů. Pan spisovatel jednak libuje si ve starých anebo pádných výrazech po způsobě na př. Sallustiově: „*pensitatis*“ (str. 3), „*amplexatus*“ (3; srv. i 20), „*in acceptissimis stlitibus numerabimus*“ (4), „*patriissare*“ (16), „*quaestionem profligare*“ (18), „*grassetur*“ (21), ale vedle toho zase neméně rád užívá obrátů a výrazů poetických anebo téměř moderních: „*unitariorum sectae addictum*“ (4), „*temporario (chvilkový) impetu*“ (4), „*necessitudo quaedam nativa inter priores libros*“ (4), „*ex quaestione cardinali*“ (4), „*arte revera dramatica*“ (5), „*sole meridiano clarius elucet*“ (15), „*in aprico est*“ (9, 23) a j. Některé výrocky proneseny jsou způsobem hledaným, některé nevkusným; na př. o Praetoriově a Brunsově marném filologickém úsilí čteme: „*qua in re nubem pro Junone eorum (!) uterque amplexatus esse reperiatur*“ (3); nemírná pathetická zračí se na př. ve slovích: „*nisi forte quis homo scilicet criticus me palinodiam canere vult. Quod avertunt di, manium Platonis custodes!*“ (8), „*sed haec quidem satis dicta sunt*“ (8), „*atque haec quidem ea de re satis sunt*“ (10), „*sed iam tela a Brunso emissa in ipsum retorqueo*“ (16; srv. 17), „*contra ipsius opinionem usque eo fronte pugnare adversa, ut...*“ (17), „*haud scio an ad centonis coagmentati particulas ubique locorum internoscendas prope insudasset, hos quoque nodos, quod*

aiunt, in scirpo quaerere suscepit“ (23), „Brunsii conatum, prope molimentum dixi“ (26) a j. Nesprávné jest říci o slibu, daném čtenářům, „votum“ (3), „itaque“ na druhém místě (14), „plus etiam lucis accessurum“ (4), ac conlatum vult Politici paginas (9), a arci smutné jest nedopatření „credebimus“ (17), tím smutnější, že jsme již v prvním pojednání na ně jako na tiskovou chybu shovívavě upozornili.

Také v tomto pojednání rušivě působí v latinský text vmíšené citáty německé na str. 3 n. 18 a anglické na str. 5, 7, 8 (tu dokonce jsou dva), 14, 22. Tiskových chyb jest v tomto pojednání méně, ač stále ještě dosti. Tak hned v mottu (τὼν ᾠδῶν) ᾠδῶν, τὰς (m. τὰς, str. 5), in conspecto (6), conrobaudam (m. conroborandam, str. 9), subfliter (9), rozdělení slova: anima-dvertit (14), Quod si (19), quidem (m. siquidem, str. 19), Doricusibus (m. Doriensibus, str. 24), hiaute (m. hiantē, str. 26), mereae (m. merae, str. 26) a j.

Frant. Čáda.

Státní účtování v Athenách. Napsal *František Kvíčala*. (Výr. zpráva c. k. českého gymnasia v Kroměříži za školní rok 1894.) Str. 37.

Nedlouho po objevení Aristotelova spisu *Ἀθηναίων πολιτεία*, který mnohé stránky státního zřízení athenského měrou netušenou objasnil, obral si p. spis. za úkol vyličití způsob, kterým se provádělo státní účtování v Athenách. Hlavním pramenem byl mu ovšem nový spis Aristotelův; ostatní literatura měla pro něho cenu pouze potud, pokud podávala materiál z ostatních autorů. Veden jsa bystrým úsudkem, sestavil p. K. pouze na tomto základě nový, velmi jasný a přehledný, a což nejdůležitějšího, v podstatě správný výklad o této otázce, kteráž dosud za nerozřešitelnou se pokládala. Škoda, že nebylo p. K. možno vydati své pojednání hned, jak bylo napsáno; pak by byl zachoval svou prioritu a právem mohl by si zakládati na samostatných výsledcích svých. Však zatím psali již jiní o této otázce. P. spisovatel uvádí v § 1 pouze Starožitnosti Hermannovy, nově zpracované od Thumsera (1892), a Gilbertovy (2. vyd. z r. 1893), než v článku samém nikde se jich nedovolává aniž s nimi polemisuje. Zejména litovati dlužno, že p. spis. neznal 2. vydání Busoltových Starožitností, vyšlé již r. 1892. Busolt došel v podstatě k týmž výsledkům jako p. spis., v podrobnostech podává dokonce výklad lepší. Taktéž dílo Wilamowitzovo „Aristoteles und Athen“, vydané již roku 1893, zasluhovalo povšimnutí. Tato neznalost příslušné literatury ujímá práci autorově ceny; neboť kdyby byl znal díla uvedená, byl by zajisté článek svůj prohloubil a zejména nevystupoval by tak sebevědomě.

Nicméně podstata výkladu p. K., jak obsažena v přehledném § 19, jest správná, ba některé výklady zůstávají i nyní původními. Jest to především mínění, že hypeuthynové byli povinni sestaviti dva seznamy svých účtů, jeden pro logisty, druhý pro státní archiv (str. 9 n.). Dále jest velmi pravděpodobno určení doby, po kterou byli odstupující úředníci ve stavu hypeuthynů (str. 27). P. spis. počítá totiž takto. Logisté musili býti s prozkoumáním účtů hotovi do 30 dnů, 3 dni trvalo nejspíše soudní jednání a ještě 3 dni po něm byl úředník v nebezpečení, že bude podána proti němu žaloba u euthyna. Těchto 36 dní tvoří jednu pryťanii, t. j. odstupující úředník byl ve stavu hypeuthyna po celou první pryťanii. S tím shoduje se překvapujícím způsobem ustanovení, že úředník k pokutě odsouzený musí škodu obci způsobenou nahraditi během devíti následujících pryťanií, t. j. do konce roku. — Za to s některými jinými domněnkami p. spis. nemůžeme souhlasiti. Že synegorové bylo „kollegium vždy co jeden celek úřadující“ (str. 15) není nikterak jisto; ostatně p. spis. sám na str. 29 se domnívá, že před porotou 501člennou zastupoval celé kollegium předseda synegorů. Rovněž pochybovati lze o tvrzení, že by hypeuthyn před porotou mohl se hájiti pouze ve věcech mimořádných, poněvadž své hájení v záležitostech finančních již odbyl před logistou a synegori (str. 17). Dovolává-li se autor analogie soudu diaitetova, zapomíná, že diaitetes mohl vynésti rozsudek konečný, jestliže strany s tím souhlasily, kdežto výrok logisty a synegorů potřeboval vždycky stvrzení soudu. Za mylný pokládáme soud, že by euthyni byli losováni ze členů rady (str. 19). Aristoteles (kap. 48) tvrdí pouze o logistech, že je volí rada ze svého středu: *κληροῦσι δὲ καὶ λογιστὰς ἐξ αὐτῶν οἱ βουλευταί*. Při euthynech důležitý výraz *ἐξ αὐτῶν* se nevyskytuje, což p. spis. přehlédl. Výklad o místnostech, kde se vynášela euthyna (str. 24 n.) jest problematický. Rovněž nelze schvalovati výklad, že výrazem *ἀδικεῖν* v *Λθ. πολ.* 54, 2 míněna škoda, soukromníkům způsobená (str. 32). Z celé souvislosti patrné, že míní se tu přehmat neb zneužití úřední moci, ovšem s vyloučením zlého úmyslu.

Než přes to domnívá se ref., že může četbu zajímavého článku p. Kvíčalova pp. kolegům doporučiti.

Frant. Groh.

Q. Horatia Flakka list k Pisonům o umění básnickém. Přízvuchými hexametry přeložil Dr. *Edvard Štolovský* (XXIII. program c. k. gymnasia v Domažlicích za školní rok 1894).

Překlad tento vyniká i po stránce formální i po stránce věcné znamenitě nad ukázky přízvuchných překladů některých ly-

rických básní Horatiových od téhož překladatele, o nichž jsme před nedávnem, a to pochvalně, referovali. Spůsobeno to neobyčejnou přesností, s jakou si překladatel při skládání přízvuchných svých hexametřů vede, šetře všude s velikou bedlivostí i přízvuku slovného i větného a dopouští zpravidla u slov, která ve verši mohla by měřena býti dvojako, míru pouze jedinou; tak na př. slova trojslabičná, která právem možno měřiti buď jako daktyl, buď jako amfímacer, měřena jsou v tomto překladě pravidelně daktylsky. Zcela po právu; ve verši, kde se střídati mohou stopy trojslabičné s dvojslabičnými, jako v hexametu, užívání rozličné míry u slov o témž počtu slabik působí u čtenářů, nevědoucích, jak v určitém případě takové slovo měřiti, značně obtíži a činí verš nejistým a nepěkným. Je to jedna z příčin, proč přízvuchné hexametry našich buditelů často tak nejistě a nepěkně se čtou. Hexametry překladatelovy však právě pro tuto přesnost a pro přísné a nutné zachovávání caesur, čehož se u nás i dříve i v novější době ne vždycky dbalo, čtou se velmi jistě a plynně a jsou — jak si troufám tvrditi — dosud nejlepší hexametry přízvuchné, které u nás byly napsány. Podán jimi velmi pádný důkaz, že přízvuchný hexametr jest i u nás velmi dobře možný a že, nečině násilí přirozené výslovnosti, nad nepřirozený hexametr časoměrný velice vyniká. Či nečtou se přirozeně na př. tyto hexametry?

Jestliže malíř by chtěl snad z rozmaru ke hlavě lidské
připojit koňskou šíji a pestrým oditi peřím
odevšad snesené údy, že v rybu by šeredně černou
končil se dole ten tvor, jsa od svrchu spanilou ženou:
zdrželi byste se smíchů, ó přátelé, zřice ten obraz?

Jak jinak byly by působily naše překlady básní homerských, kdyby byly psány takovým, každému přístupným a srozumitelným veršem!

Jest přirozeno, že caesury v hexametrech překladatelových nejsou tak rozmanité, jako mohou býti v hexametrech časoměrných; ale nicméně vedle převládající caesury *πενθημιμετρής* a *κατὰ τῶν τριῶν τριῶν* vyskytají se sem tam i jiné (srv. v. 28, 42, 161, 184, 192, 211, 231 a j.). Dalším cvikem i tu snad bude lze dosíci větší rozmanitosti.

Výtek ve příčině formální nelze činiti mnoho. Ve v. 371 měřeno Kascellius nečesky jako $\cup - \cup \cup$. V. 205 („choru a šířiti zvuk svůj || v sedadla nehrubě dosud“) nemá caesury. Chyba proti správnému přízvuku větnému je ve v. 181 „nežli co neklamný zrak sám stopovat může, co sobě“. „Sám“ má důraz a nemůže býti v arsi. Slova „zrak sám“ nemohou tuto míti míru $- \cup$, nýbrž jen míru $\cup \cup$; jsou to dva katalektické takty.

I věcně jest tento překlad pana Štolovského proti dřívějším jeho překladům velikým pokrokem, jsa veskrze správný; co by se mohlo vytknouti, jest váhy pranepatrné. Tak mohla býti případnějšími zaměněna slova „k vývoji děje“ ve v. 82, „rytíři“ (v. 113 a j.). Equites římsí jsou jezdci; naše obvyklé „rytíři“, jako německé „Ritter“, je vlastně nesprávné; dokonce attičtí ἵππεις neměli by se tímto slovem překládati. Ve v. 417 čte se „das chyt posledního“. Tvary skomolené Homer, Vergil a pod. vedle plných (Kascellius a p.) se mi rovněž nelíbí. Ale uznávám, že právě vlastní jména řecká i římská při překládání přízvučném budou vždy činiti největší obtíže. Mělo by se tu však dbáti aspoň důslednosti.

To je vše, co možno překladu vytknouti i při posuzování velmi přísném.

Divné je však, co poznamenává p. překladatel v dodatečně své poznámce, řka na str. 16: „Podotýkám toliko . . . , že nevyhýbal jsem se trochejům, daktylům v přízvučném hexametru jen per nefas zastupujícím“. Při veršování přízvučném se vlastně — špatným a nemístným, ač již zakořeněným užíváním starověkých terminů metrických — mluví o daktylech, trochejích atd. per nefas. Čeština má jen stopy dvojslabičné o první slabice důrazné, druhé bezdůrazné a trojslabičné o první slabice důrazné a dvou bezdůrazných. Délka a krátkost slabik tu nic neznačí. Proto trochej i spondej nelze u nás při čistě přízvučném veršování lišiti. Tak zvaný „trochej“ stojí místo tak zvaného „spondeje“ ve verších jen dle přízvuku skládaných ne per nefas, nýbrž plným právem. Na trvání slabik se při tomto veršování nehledí a v češtině ani vůbec hleděti nemusí, poněvadž naše slabika dlouhá za normálního vyslovení je jen málo delší než slabika krátká. Délky řecké byly zcela jiné. Než o tom všem až jindy obšírněji.

Josef Král.

O jevišti divadla řeckého. Napsal Dr. *František Groh*. (Vyňato z osmé výroční zprávy c. k. vyššího gymnasia v Žitné ulici v Praze). V Praze 1895. Str. 31.

Pojednání toto obírá se otázkou, o níž se za posledních let dosti mnoho psalo, otázkou totiž, kde hráli herci řeckého divadla. Dle mínění, až do nedávna obecného, hráli herci v divadle řeckém na vyvýšeném jevišti, kdežto sbor zpíval a tančil pod nimi v orchestře. Asi před desíti lety projevil však Dörpfeld, opíraje se o zkoumání archaeologická, mínění, jež vzbudilo jistou sensaci, že totiž herci, jako sbor, hráli na orchestře, tedy na stejné půdě se sborem, vyvýšeného pak jeviště že za doby řecké nebylo. Jen výjimkou vystupovali prý

herci i na oltář, stojící uprostřed orchestry, anebo na proskenion, a to v tom případě, když měli objeviti se ve výši (na př. na střeše domu, nebo, jestliže představovali bohy, nad hlavami ostatních osob hrajících).

Toto mínění docházelo zvláště u archaeologů, ale také u některých filologů obliby, u jiných zase setkávalo se s odporem. O rozřešení této zajímavé otázky pokouší se právě spisovatel. Referent, jenž — mimochodem řečeno — příležitostně ve svých akademických přednáškách vyslovoval se o tomto mínění Dörpfeldově nepříznivě, vítá toto pojednání s velikou radostí, poněvadž jest jím po jeho mínění podán velmi přesvědčivý a jasný důkaz, že mínění Dörpfeldovo je mylné. Každému nepředpojatému musilo toto mínění hned, jak bylo vysloveno, zdáti se podivným: k čemu — nehledíme-li ani k jiným důvodům — stavěli Řekové v divadle svém vysokou skenu, když se hrálo před proskeniem a ne před skenou? Nezacláněl sbor, stojící na téže půdě, jako herci, aspoň už se sedícím divákům herce, hrající z pravidla před proskeniem, téměř úplně?

Spisovatel probírá s velikou kritickou střízlivostí a postupem methodicky správným nejprve starověká svědectví o vyvýšeném jevišti a ukazuje, že i některé scény zachovaných dramát i některé zmínky starověkých spisovatelů (Platon Symp. p. 194 B, Aristoteles poet. c. 12 a j.), obrazy dramatických scén na vásách atd. zřejmě svědčí pro mínění dříve obecné; dovozuje dále přesvědčivě, k jak strojeným výkladům musí se uchylovati přívrženci theorie Dörpfeldovy, pokoušejíce se vyvrátiti tato starověká svědectví, jim nepohodlná. Potom obrací se k ocenění důvodů nové theorie, opírajících se o památky monumentální, totiž o zbytky divadel řeckých, a vyvrací je velmi šťastně a jasně. Žádné ze zachovaných divadel řeckých theorie Dörpfeldovy nepodporuje; důvody jeho a jeho přívrženců (že proskenion je příliš úzké a vysoké, aby na něm herci hráti mohli, že nebylo mezi jevištěm a orchestrou spojení, že se vyskytají v některých divadlech chodby pod orchestrou, jež, jsouce *Χαράωνιοι κλίμακες*, svědčí prý zřejmě o tom, že herci hráli na orchestře atd.), jsou vesměs liché. Jest věru s podivením, jak mohl učenec tak důmyslný, jakým Dörpfeld bez odporu jest, i jiní, na př. úzké a nízké ony podzemní chodby, kterými by býval herec stěží prošel, a které patrně jsou kanály k odvodňování orchestry, pokládati za *Χαράωνιοι κλίμακες*!

Právem doznává spisovatel na str. 16, že nejsilnějším důvodem theorie Dörpfeldovy jest značná obvyklejší výška proskenia (3·50 metru nad orchestrou). Ježto nemůže býti nyní asi pochyby, že sbor stál a tančil na vlastní orchestře, a ne, jak se dříve soudilo, na nějakém dřevěném lešení, postaveném na orchestře blíže jeviště, stáli ovšem herci značně vysoko nad sborem a styk

mezi nimi a sborem byl — dle našich názorů — dosti stížen. Nám zdá se to arci podivným, ale musilo to býti podivné Řekům? Nápadná tato věc mohla ostatně míti zcela dobré důvody. Sbor, stoje na vlastní orchestře, stál patrně na jejím středu a ne blíže k jevišti, jak se dříve soudilo; vzdálenost mezi hercem a sborem, při velkých rozměrech řeckých divadel méně podivná, než by byla v divadlech naší doby, zajisté toto neobyčejné vyvýšení herců nad sbor pro oko divákovo mírnila.

Než nechej se pouštět do dalších podrobností, doporučuji však každému, koho otázka tato zajímá, aby si toto poutavé pojednání přečetl. Škoda, že vyšlo v programu, na místě tedy pro některé čtenáře dosti nepřístupném.

Odbornou literaturu zná p. spisovatel dokonale a píše slohem celkem průhledným a pěkným. K pojednání přidáno i několik instruktivních vyobrazení. Několik tiskových chyb, jež se do pojednání vloudily, čtenář snadno si opraví.

Josef Král.

Ukázky přízvuchého překladu Pindara v rhytmech původních. Podává *Václav Veverka*. (XXIII. výroční zpráva c. k. nižšího gymnasia v Třeboni za školní rok 1895.)

První tento pokus přízvuchého překladu Pindara, a to v metrech původních, nezměněných, jest velmi zajímavý. Můžeme říci, že je to prvý překlad rhytmický; nebo dosavadní nepatrné ukázky z Pindara, podané časoměrně, jsou — jako i dosavadní naše překlady jiných meter lyrických — pro toho, kdo je čte, nemaje po ruce schematu metra originálu, hromadou slabik, na nichž není často znamenati žádného určitého rhytmu.

P. překladatel zcela správně snažil se vystihnouti v přízvuchném svém překladu metrum původní; nezaměnil je tedy — jako činili na př. někteří překladatelé němečtí — metrem jiným, nýbrž podržel je nezměněno až na ty skrovné výjimky, kde otrocké napodobení metra originálu při překládání přízvuchném není vůbec možno. Ale změnami nechce překladatel měniti rhytmus, nýbrž, ponechávaje rhytmus původní, dovoluje si jenom rhytmicky nezávadné nahrazování jistých tvarů taktů jinými. Se zásadami, jimiž se řídil, snaším se úplně.

Antická strofa rozčleňuje se v periody a kola; řecké kolon není samostatný celek rhytmický a má proto mnohé volnosti (nemusí se končiti na př. plným slovem a j.). Při překládání přízvuchném dlužno arci rozvrhnouti strofu v kola a kola postavit na roveň našemu verši, jenž co do svého konce řídí se zákony starověké periody, a překládati tedy každé kolon vždy tak, aby končilo plným slovem. To činí i p. překladatel zcela po právu. Obtíže při přízvuchném překládání meter lyrických jsou

hlavně dvě: časté vyskytování se katalektických taktů a poměrně hojně vyskytování se taktů vzestupných s dvojnásobnou arsi (◡◡-, ◡◡-◡-). Tu nelze překládati otrocky. Vyskytuje-li se na př. v řadě ◡◡◡◡-◡ v třetím taktu tvar taktu ◡ (m. - ◡), mohl by se tento tvar taktu při překládání přízvučným přeložití úplně stejně jen jednoslabičným důrazným slovem; na př. český verš „miloval jsem vlast vroucně“ zajisté má jen tuto míru ◡◡◡◡-◡. Ale katalektických taktů je mnoho, a při překladu poskytovalo by mnoho obtíží, kdybychom je chtěli vesměs překládati jednoslabičnými slovy, zvláště tam, kde následují bezprostředně za sebou (na př. ◡◡◡). Proto p. překladatel takty takové (hlavně uprostřed kol) rozvedl; užívá na př. místo tvaru taktu ◡ v trochejích -◡ (v jambech musí za ◡ státi ◡-, v daktylech za ◡ musí státi ◡◡, v anapaestech ◡◡- atd.). To je rhythmicky úplně nezávadné, ježto rytmus se tím nemění.*)

Druhou z uvedených obtíží odstraňuje překladatel způsobem také zcela správným. Počáteční anapaest ◡◡- nelze v té způsobě přeložití zcela věrně, aspoň ne pravidelně, ježto slovo dvojslabičných, která většinou přízvukem pozbývají takřka svého přízvuku slovního, máme po řidku; na př. „věru já“, „ale ty“, „nebo on“ a p. jsou zcela správné anapaesty. Ale kolik takových anapaestů lze utvořiti? Proto překladatel počáteční anapaest kola nahrazuje jambem. V řečtině za ◡◡- může státi -◡, v přízvučném překládání jamb (◡-) a spondej (-◡) (jako trochej a spondej atd.) spadá, a proto zcela po právu na začátku anapaestické řady může za anapaest státi jamb. Verš „když tebe já drahou tu uvidím zas“ je zcela správný anapaestický dimetr:

◡-◡◡◡-◡◡◡-◡◡◡-

Příklad to vše jasněji naznačí. P. překladatel podává překlad 10. zpěvu olympijského. Schema řecké strofy daktylotrochejské jest toto:

I.	◡-	◡-	◡-	◡◡◡-	◡◡◡-	◡-	5
	◡-	◡-	◡-	◡◡◡-	◡◡◡-	◡-	5
	◡-	◡-	◡-	◡◡◡-	◡-		4
II.	◡-	◡-	◡-	◡-	◡-		4
	◡◡◡-	◡◡◡-	◡-				3

*) Vložím na jiném místě, že v melodii, jak poznáváme z nedávných nálezů hymnů delfských, nemusila na př. slabice dlouhé (-) odpovídati jediná nota dlouhá, nýbrž mohly ji odpovídati i dvě noty krátké; a tak na př. i na slabice dlouhé trojdobé (◡) mohla melodie mít i noty dvě, tak že takt v textu katalektický v melodii měl podobu akatalektickou. Neprohřešujeme se tedy takovýmto rozváděním taktů nikterak proti rytmu.

- o	- -	- o	L	4
- o	- -	- o	- o	4
- o o	- o o	L		3

Strofa jest neobyčejně pravidelná, o dvou periodách s koly úměrně rozloženými. P. překladatel má, ale bez rozdělení v periody, strofu tuto:

- o	- o	- o o	- o o	- o
- o	- o	- o o	- o o	L
- o	- o	- o o	L	
- o	- o	- o	- o	
- o o	- o o	- o		
- o	- o	- o	L	
- o	- o	- o	- o	
- o o	- o o	L		

Tu neprovedl p. překladatel žádných změn, překládá i koncové katalektické takty vesměs jednoslabičnými slovy:

Mnohdy člověk po vánku větrném touží,
jindy vláhy deštových krůpějí ždá,
jež jsou dítky mraků a mlh:

svou kdo silou zdaru dojde,
píseň chce sladkou mít v úděl:
v ní jest příští slávy vznik,
v ní se věrně zachovává
památka na velkou cnost.

Není to lepší než časoměrný překlad?

Na proti tomu první dvě kola strofy Olymp. VII., znějící v originále:

o o -	- -	o -
- -	o o -	o o -

překládá právem takto:

o -	o -	o -	-	Jak číš kdy vezma kdos,
o -	o o -	o o -	-	v níž rosa se révová chví.

V Olymp. IV., v. 10 jest v originálu kolon:

- -	o -	o o -	L	o -
-----	-----	-------	---	-----

jež překládá

o -	o -	o o -	o -	o -
-----	-----	-------	-----	-----

„Nuž, Kronův synu, jenž Aitnu v moci máš. Atd.

S těmito zásadami překladatelskými, o nichž jsem již s jinými mluvil, ale na které p. překladatel — což, hledě ke konci jeho úvodu, pokládám za nutno připomenouti — samozřejmě připadl, snáším se, jak řečeno, úplně. Ale ne tak snáším se s jeho metrickým rozбором většiny strof, jím přeložených. Překlad přízvuchý, jak patrně, vyžaduje co možná správný metrický rozbor strof. Proto také časomíře budou vždycky přáti ti, kteří z rhythmiky a metriky starověké nic neumějí; k časoměrnému překládání lyrických meter dostačí poznati slabiky dlouhé a krátké a překládati je opět dlouhými a krátkými. Kdo však metrum, překládaje přízvuchně, musí měniti co do tvarů taktů, chce-li překládati rhythmicky věrně, musí arci míti nejprve správný rozbor strofy originálu před sebou. Ten zvláště u epinikií Pindarových, v té příčině ještě nedosti propracovaných, jest často dosti nesnadný a z příčin známých někdy (ne vždy) může býti i několikerý. Třeba arci při možnosti několika správných rozborů metrických voliti pravdě nejpodobnější. V té příčině po mém soudu neměl p. překladatel vždy šťastnou ruku; škoda, že neužíval při překladu některých novějších děl rhythmických, té věci se týkajících, zvláště pak, že — jak se mi zdá — nezná M. Schmidtovo dílo „Über den Bau der Pindarischen Strophen“, Leipzig 1882, ač arci také ne ve všem správné. Byl by pak přece leckde uvaroval se omylu. Tak strofa Olymp. IV. má dle mého mínění toto schema:

I.	o o - o -	2 l
	o o - L o o - o o -	4 a
	^ - o - o - L	4 i
	o o - o o - - o o - - *)	4 a
	o - o o - o - L	4 l
	- - o o - - o o - -	4 a
II.	- - L - - L	4 i
	o - o - o - o o -	4 l
	o - o - o - L	4 i
III.	- - o - o o - L o -	5 l
	^ - o - o o -	3 l
	o o o L o o -	3 l
	o - o - o -	3 i
IV.	- - o o - L o -	4 l
	o o - o - o - o - L	5 i

*) Tvar taktu - o o místo o o L.

Tato strofa v přízvučném překladě českém musila by míti tento tvar:

- I. $\cup - \quad | \cup -$
 $\cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup -$
 $\wedge - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \sqcup \quad$ (nebo $\cup -$)
 $\cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup -$
 $\cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup - \quad | \sqcup \quad$ (nebo $\cup -$)
 $\cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup \cup -$
- II. $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \sqcup \quad$ (nebo $\cup -$)
 $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \cup \cup -$
 $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \sqcup \quad$ (nebo $\cup -$)
- III. $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup - \quad | \cup -$
 $\wedge - \quad | \cup - \quad | \cup \cup -$
 $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup \cup -$
 $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup -$
- IV. $\cup - \quad | \cup \cup - \quad | \cup - \quad | \cup -$
 $\cup - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \cup - \quad | \sqcup \quad$ (nebo $\cup -$ *)

To je rhythmicky úplně tatáž strofa, snadno přeložitelná. P. překladatel drží se tuším schematu Christova (v jeho vydání), po mém mínění nesprávného. Budiž; ale neměl se másti chybou Christovou, jenž katalektické takty anapaestické (\sqcup) označuje jako trojdobé (\sqcup), a rozváděti je tedy v - \cup , nýbrž měl je rozváděti daktyly - $\cup \cup$.

Ale nechci tu uváděti výtek více, jsa přesvědčen, že p. překladatel dalším cvikem a studiem sám dospěje tu k názorům dokonalejším.

Překlad právem není doslovný, nýbrž hledí vystihnouti myšlenky originálu, ne slova; někde zdá se mi, aspoň na Pindara, poněkud málo poetický; někde zase není jasný. Na př. Olymp. IV., 174 n. *ἐν δὲ μίᾳ μοίρᾳ χρόνον ἄλλοτ' ἄλλοιαι διαθείσσοισιν αἴραι* přeložen: „však v jediném mžiku často náhle vzduchem víří proudy jemné hned, pak bouřné.“ Jak mnohem lépe na př. M. Schmidt:

„verwandelt gleich ein Augenblick hienieden
 der Lüfte Kosen in des Sturms Gebraus.“

Pochybuji, že při českém překladu je patrné, co Pindaros chtěl říci.

*) Rozumí se samo sebou, že tvar taktu, který se z těchto dvou rhythmicky možných tvarů volí, musí se podržeti důsledně ve všech strofách i na schodných místech antistrof.

Někde jsou i nesprávnosti (na př. nesprávně přeloženo *ξείων* v Olymp. IV., 7, ib. v. 17 n. *Ψαύμιος γὰρ ἔκει ὀχέων* t. *φάος*: „Psaumios (!) to kráčí vůz řídě!; podobně i v. 26 n. a j.). Tu třeba překladateli veliké bedlivosti, ježto nic tak překlad nehyzdí, jako chyby. Doufáme pevně, že se jich příště p. překladatel vyvaruje.

Josef Král.

K jakým změnám ve vnitřním ústrojí tragoedie donucen byl Sofokles, upustiv od trilogického či tetralogického skládání Aischylova. Podává *Tomáš Frána*. (Programm cis. král. vyššího státního gymnasia v Mladé Boleslavi koncem školního roku 1894—95). Str. 31.

Látka stará, přechasto spracovaná, která neposkytuje téměř ani příležitosti k nějakým vývodům novým. Taková themata neměla by se k pojednáním programmovým již voliti. Pile, kterou na ně spisovatel vynaloží, je ztracena, ježto odborníka, čtoucího stále a stále věci známé, nemůže ani pojednání takové poutati, zvláště když se vlétají do pojednání věci, které s vlastním thematem ani nutně nesouvisí (na př. výklad o počátcích tragoedie a j. v.).

P. spisovatel drží se ve svých výkladech podání, aspoň u nás takřka zobecněného, ale nemělo by se zapomínati, že mnohá ta tvrzení, pronášená i tuto leckdy s velikou jistotou, zakládají se na pouhých domněnkách. Na př. celý výklad o počátku tragoedie, jak jej podává p. spisovatel, myslím před střízlivou kritikou neobstojí. Víím, že i v nejnovější době doplňovány byly mezery našeho vědění v této věci důmyslnými, ale málo jistými domněnkami; mně jest však milejší stanovisko těch, kteří se přiznávají, že marně snažíme se zvěděti o počátcích tragoedie více, než věděl nejstarší náš svědek, Aristoteles. A ten již, jak známo, mnoho o nich nevěděl. *Τραγωδία* je jistě zpěv kozlů-Satyrů, a ne zpěv provozovaný při obětování kozla na oltáři (str. 4), jako *κωμωδία* je původně zpěv komu (*κῶμος*). Tragoedie také dle Aristotela (Poet. 1449 a 19) *διὰ τὸ ἐκ σατυρικῶν μεταβαλεῖν ὁ ψῆ ἀπὸ σεμνότητος* a byla asi původně bližší pozdějšímu dramatu satyrskému než pozdější tragoedii. Drama satyrské není tedy vlastně původem pozdější než vlastní tragoedie, jak se soudí obyčejně a jak soudí i p. spisovatel (str. 4 a 5), nýbrž původnější; po vyvinutí vážné tragoedie značí opětne vyskytnutí dramata satyrského částečný návrat k původnímu stavu. Že Aischylos psal trilogie pouze ideí souvisící (v. str. 5), je také pouhá domněnka, zakládající se na dohadovém restituování obsahu některých ztracených trilogií. Atd. Zkrátka, při větší střízlivosti a opatrnosti kritické mohlo by opětne probírání i tak častého thematu pro nás aspoň potud býti prospěšné, že by leckteré

u nás zakořeněné, ale nikterak jisté názory uvedlo na pravou míru.

Místo Klytaimnestra měli bychom nyní již vůbec psáti Klytaimestra.

Doufám, že p. spisovatel příště při volbě thematu bude šťastnější a že podá něco, co by mělo cenu trvalejší a mělo více poutavosti. Píle a dobré vůle jistě se mu nedostávají nebude.

Josef Král.

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XVI. Band. 1894. str. 640. (Dokončení; viz Listy fil. 1895 str. 237 sl.).

Pera P. Gjorgjević píše o jednom srbském dialektě (132—139) a podává též některé výklady z historické grammatiky srbské, o míšení tvarů v složeném sklonění. — Rudolf Abicht ukazuje opět řecký pramen některých částí cod. Supraslaského (str. 140—153) a na shodu Makariových minejí se Supr. cod. — V. Oblak podává tři pojednání, v. 1 (str. 153—197) pojednává o polosamohláskách v jihoslov. jazycích; v něm vyslovuje domněni, že v historii polosamohlásek třeba rozlišovati dvě doby: v starší době oněměly polosamohlásky v zásloví, v mladší pak vyvinuly se z nich v slabikách zavřených plné hlásky. Vývoj kvantity jest mladší než oněmění záslovných samohlásek a nezávislý na něm. Že o z ѣ se v malorus. jaz. zachovalo (сон z сѣнь) a původní o přešlo v i (бир z борѣ), podmíněno jest různou hláskoslovnou povahou. O Fris. zlomech dočítáme se, že spis. je klade do území nářečí zilského údolí aneb jiného vymřelého slovinského dialektu severně od Dravy v Korutanech. Styk tohoto zilského dial. s čes. spis. rovněž vytýká. — V 2. (198—209) pojednává o l v slovanských jazycích, hlavně o jeho historii v srb.-chrv., uvádí doklady na l, r v bulh. dialektech i v chrv. dialektech, české tlut a tlt podmíněno jest různou kvantitou, tlut č. odpovídá pravidelně srbské délce. Zaznamenáváme výrok spis-ův o stslov. již v 1. článku učiněný a v 2. opakováný: stsloven. jest jihoslovanský, nejspíše jihomacedonský dialekt, který vyniká nad ostatní slovanské památky tím, že má památky o dvě století starší. — V 3. článku (str. 426—450) popisuje dr. Oblak dialekt jihodalmat. ostrova Lastova, dodávaje některé všeobecné poznámky o poměru čakavštiny k štokavštině. — M. Rešetar rozebírá jazyk dubrovnických listin XIII—XIV v. (321—368) hlavně se stránky hláskové — C. C. Uhlenbeck píše o indoevrop. sveslovanské štině, (363—385) sestavil všechny příklady, kde s indoevrop. ve slov. se zachovalo i kde přešlo v ch, i došel k tomu výsledku, že s přešlo v ch 1. mezi samohláskami kromě po e, o, kde se zachovalo, 2. po k, r před

samohláskou, 3. po *t* před *ř* a 4. po *ů*, *u*, *y* před *l*; v ostatních případech se zachovalo. Od tohoto pravidla přiznává spis. velkou řadu odchylek nevysvětlených. — Jos. Zubatý podává velký počet slovanských etymologií (385—425), na str. 404 v pozn. 1. promluveno též o *s* ve slov. J. Wilh. Schulte sestavil ze starých českých a slezských listin místní jména utvořená z osobního jména s předložkou *u* (str. 450 až 458).

V drobných zprávách dovozuje C. E. Gleye (578 až 581) důležitost stsl. překladu kroniky Malalovy pro kritické vydání řeckého originalu řečené kroniky, jakož vůbec význam studia struských chronografů pro poznání byzantských letopisců; J. Werchratskij vykládá jméno kmene maloruského v Haliči „Bojki“; jest to dle něho původně přezdívka, neboť přisvědčují obyčejně slovcem *60 ěe* (str. 591—594); Kaľužniacki a K. Jireček vykládají místní jméno Plovdiv (594—600); St. Ciszewski podává nový, velice se zamlouvající výklad záhadného drahokamu Alatyř v ruské epické poesii oblíbeného (str. 601 až 603); A. Brückner píše o Ptaszyckého pojednání o *Gesta Romanorum* (603—606), odporuje jeho hypotesi, že byla G. R. sestavena v pol. XIII v.; při tom sděluje mimo jiné ještě výpisky z jednoho lat. kodexu z konce XIV v. psaného v jednom česko-německém klášteře cisterciackém (obsahuje mimo jiné německý pamflet proti Čechům), který obsahuje lat. text G. R. Dále sděluje A. Brückner z jednoho latin. rkp. Krakovského z konce XIV neb zač. XV v. programm officií vánočních, kde se vedle latinských písní odkazuje též na české (606—607), a ještě příspěvek k historii cyrilských tisků v Krakově na konci XV v. (str. 608). Kaľužniacki sděluje, že u Malorusů nad Sanem nejmenují Jana Křtitele více Kupalo než Kopal a jak se zároveň způsob svěcení měnil (str. 608—609) V. Oblak vykládá v některých bulh. dialektech užívaný *imperat. vizd* i vyslovuje se zároveň proti výkladu *impt. stsl. viždъ* z kontaminace tvarů *vizdъ* a *viždi*. J. Polívka ukazuje na souvislost různých církevně slov., jhoslov. a ruských zpracování Vidění sv. Pavla, na konec zmiňuje se též o českém jeho vzdělání (str. 611—616); uvádí dále z jednoho bělehrad. rkp. XVII v. místo, kde se proti jistým neduhům doporučují *amuletty* s hlaholskými písmeny. Na konci (617—632) otištěna další řada dopisů P. J. Šafaříka a patriarchy srb. Rajčiće z let 1847—1853.

V oddíle kritickém pojednal V. Jagić mimo jiné: o knize V. Istrina *Александрія русскихъ хронографовъ* 1893 (str. 224 sl.), zpracování to tak zv. *Pseudocallisthena*; o knize M. Chalanského *Югославянскія сказанія о Краевичъ Маркъ въ связи съ произведеніями русскаго былеваго епоса* (str. 229 sl.). — St. Novakoviće *Први основни словенске книжевности*

mežy балканским словенима (str. 235 sl.). Kritik polemizuje proti spisovatelovým výkladům poměrů kmenů slověnských na Balkaně v. IX a X v. — a konečně o Gebauerově Historické mluvnicki jazyka českého (str. 505—508) — kritik vytýká s velikým uznáním monumentální význam tohoto díla v dějinách slovanského jazykozpytu; některé jevy českého hláskosloví vykládá odchýlně a odchýlný výklad svůj místy obšírněji odůvodňuje, tak střidnice stčeské za *ā*, o vlivu *h* na předcházející souhlásku a j. — A. Brückner podal přehled etnografických (folkloristických) časopisů slovanských, též Českého lidu (str. 242 sl.) M. Murko promluvil o knize J. M. Soběstjanského: Ученія о національныхъ особенностяхъ характера и юридическаго быта древнихъ Славянъ (str. 254 sl.). V. Oblak pojednal o řadě publikací z oboru jihoslovanské filologie, o Jagićově vydání nového hlaholského zlomku (Grškovičova) apostola, o Lavrova Přehledě hláskoslovných a tvaroslovných zvláštností bulh. jazyka a j. (str. 459 sl.). Fr. Pastrnek posuzuje E. Sabova Chrestomathii uhersko-ruskou (str 497 sl.). Jos. Karásek pojednal o Mukově knize „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen Sprache“*) (str. 530 sl.). — Bohatý jest též bibliografický přehled, menší recenze nejnovějších zjevů ze všech oborů slovanské filologie hlavně z pera V. Jagićova. M. Rešetar podal opět soustavný přehled filologických prací v srbských i chrvatských časopisech r. 1893 vytištěných. Bylo by asi prospěšno, kdyby též někdo z našich filologů podal do „Archivu“ podobný přehled české práce filologické za jisté období. Nepochybujeme, že by vydavatel takový příspěvek velice ochotně přijal.

Band XVII 1895.

M. Rešetar: Die ragusanischen Urkunden des XIII—XV. Jh. (str. 1—47): rozebrán zevrubně i všestranně jazyk dubrovnických listin XIII—XV. v., určen poměr jazyka dubrovnického, uvedeny odchylky jeho od jazyka listin bosenských králů a despotů srbských; dovozeno, že dubrovnický jazyk v těch dobách byl ještě bližší hercegovskému než dnes. — V. Jagić: Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen (str. 47—87): odmítá se důrazně Kopitarem a Miklosichem hlavně na základě zpráv Konstantina Porfyrogenety hájená hypotese o dvojím osídlení zemí jihoslovanských Slověny a Srby i Chrvaty; bezpodstatnost, naprostá nevěrohodnost zpráv cís. letopisce byzantského šíře se dovozuje; V. Jagić hájí na-

*) Pan Karásek píše tu také na str. 545: „Es ist unrichtig, wenn Gebauer *světeho, *světému postulirt“ atd. Tvrzení p. Karáskovo v těchto slovic obsažené a mne se týkající je nepravdivé; jsem si vědom, že jsem tvarů *světeho atd. nikdy nepostuloval, a p. Karásek nebyl s to, tvrzení své dokázati, když jsem ho za to žádal.

proti tomu jednotu skupiny jihoslovanských jazyků (nářečí): jeden dialekt znenáhla přechází do druhého, přesná hranice mezi srb.-chrv. a slovin. na jedné straně, a bulh. na druhé straně nedá se stanovit. Dále báji V. Jagić rozhodně jednotu jazyka srbsko-chrватského, srbština a chrvatština nedají se jazykovědecky odlišovati. — W. Nehring: Beiträge zur Geschichte der dramatischen Literatur in Polen (str. 87—128): otiiskují se texty jedné pašijní hry a několika masopustních intermedii. — V. Oblak: Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik (str. 128—185, 430—477): pojednává o díle A. Kaliny Studyja nad historyjā jazyka bulgarskiesgo probírá spis, nejzajímavější části bulh. hláskosloví a tvarosloví; dílem na základě velkého dialektologického materialu, který v době, nejnovější teprve uveřejněn a A. Kalinovi nebyl ještě přístupný, dílem na základě vlastního studia jihomakedonských dialektů probral zevrubně různé zajímavé jevy z dialektů bulh. a určil jich rozšíření zeměpisné. Hláskoslovné zvláštnosti jihomaked. dialektů spojují se už s jazykem stslov., užito jich na mnoze k řešení některých sporných otázek stslov. grammatiky, tak na př. stran znění hlah. **Δ** ukazuje dr. V. Oblak, že **τ** zní v okolí Soluňském *ja, 'ä*, že též *a* po *č, ž, š, l'* zní jako *ä*, a vyvozuje z toho, že hlaholice se svým **Δ** za cyrill. **τ** i **κ** byla sestavena pro dialekt jihomakedonský, cyrillice pak se svým **κ** i **τ** pro dialekt východní, aneb co méně pravdě podobné, pro dialekt severomakedonský. Samohlasné znění *ę, l* spis. pro stslov. jazyk popírá (str. 458 sl.). Hypothese o jihomakedonské vlasti stslov. jazyka má největší obtíže v té okolnosti, že bulh. dialekty vůbec, a jihomaked. zvláště nemají epenth. *l*. Nalézají se sice slova s epenth. *l* v maked. dialektech, ale spis. ukazuje, že nejvíce a nejčastěji v sousedství se srb. vedle jiných sledů vlivu srbského; zemlja atd. v jihomaked. dialektech považuje za srbismus. Nicméně nepřipouští spis., že by tím hypothesis jeho vážně byla ohrožena, předpokládá jihomaked. dialekt, ve kterém ovládlo epenth. *l* úplně, časem však a sice působením analogie, nikoliv cestou hláskoslovnou, vymizelo, jak na př. v jiných dialektech slovanských vymizelo v 1. os. sg. praes. sloves s praes. kmenem *-i*. I v památkách t. ř. pannonských pozoruje se v té příčině značný rozdíl, rozdíl zajisté, částečně aspoň, dialektický, nespočívající jen na menší či větší závislosti pisarů na předlohách neb na rodné mluvě. — G. Polivka: Die „Vita Adae et Evae“ in der altböhm. Literatur (str. 186—191): V. Jagić pojednal ve svém spise „Slavische Beiträge zu den biblischen Apokryphen“ též o českém zpracování života Adamova; dodatkem k tomu probírá spis. ještě text života tohoto v rkp. univ. bibl. XVII B 15 a dovozuje, že v tomto textě jest jiný překlad z jiného latinského textu než v textě rkp. mus. a rkp. fragm. Fr. Prusíkem vydaného; dále že český zpracovatel Solferna

použil textu života Adamova, velmi blízkého musejnímu textu. — M. Rešetar: *Alter steigender Accent im Serbischen* (str. 192—198): v štokavštině jest stoupající akcent celkem mladší: gláva, govòriti ze staršího glāvā, govorīti; starý stoupající akcent nalézá spis. v štokavštině hlavně v gen. pl. kónā, ženā a j., u zájmena instr. sg. mnóme, níme, dubrov. čijem, svijem, praes. dubrovn. ljem, vijem; v čakavštině ukazuje spis., že se rovněž rozeznává v dlouhých slabikách přízvuk stoupající (') a padající (˘), první pak jest namnoze mladší místo padajícího akcentu následující slabiky (díte jako v štok. děte z dětě) aneb i na krátké slabice m. padajícího neb stoupajícího. — Asmus Soerensen: *Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serbischen Helden-dichtung* (str. 198—253): v této části obšírné studie pojednává se o Milutinovićově sbírce černohorských písní junáckých; spis. odporuje dosavadním méně příznivým hlasům o této sbírce, odpírajícím jí prvotnosti a autentičnosti; spisovatel do podrobná rozebírá jednotlivé písně Milutinovićovy sbírky, srovnává je s přízněnými písněmi sbírky Vuka St. Karadžiće, i shledává ve variantech Milutinovićových celkem starobylejší, původnější fási vývojovou, ve Vukových pak pokročilejší, dokonalejší. — Olaf Broch: *Zum Kleinrussischen in Ungarn* (str. 321—416): mladý norvěžský slavista podává úplný popis maloruského nářečí v Uhrách, pokud je poznal od jednoho v Zemplínské župě rodilého Malorusa; podrobný jest zvláště rozbor hláskosloví dle Sieversovy metody a tím pro dialektology jmenovitě instruktivní. — V. Istrin: *Beiträge zur griechisch-slavischen Chronographie* (str. 416—429): spis. sděluje u vynaticích řecký text pověsti Trojanské, nalezený na Athosu i spatřuje v něm paralelní text k rumunské versi pověsti Trojanské, o které M. Gaster nedávno pojednal; spis. přidává ještě některé poznámky o poměru rumunského chronografu k srbskému a vůbec o otázce ruských chronografů. — R. Abicht: *Der Angriff der Bulgaren auf Constantinopel im J. 896 n. Chr.* (str. 477—482): byzantiňští letopisci o tom ničeho nevědí, spis. uvozuje zprávu z jednoho arabského letopisce. — Rudolf Meringer: *Ein altes lettisches Vaterunser* (str. 483—504): otištěn a rozebrán lotyšský otčenáš zaznamenaný v kronice Martina Bělského. — Milorad Medini: *Vetranićs Pelegrin. Ein allegorisches Epos der ragusäischen Literatur des XVI. Jahrhunderts* (505—544). — J. Bogdan: *Eine bulgarische Urkunde des Caren Joan Sracimir* (str. 544 až 547): listina z konce XIV. v. z archivu Brašovského. — A. Brückner: *Polonica* (str. 548—564) referát o novějších pracích na poli polské filologie, literární historie a ethnografie.

— Hil. Ruvarac: Kleinigkeiten zur Geschichte der Balkanhalbinsel (str. 564—571).

V „drobných zprávách“ promluvil M. Rešetar o Vuka Karadžiće překladě NZ (str. 626 sl.); C. C. Uhlenbeck podává etymologie 1) aor. nesochъ, -o- prý z indoevrop. ə (arské i, ābōdhišam), s pak přešlo dle hláskoslovného zákona v ch; 2) soroka: praslov. *sorka, stind. çārī-, skr. çarikā „indická straka“; 3) sobaka iran. původu, parsi sabah; K. Štrekelj sděluje slovinskou koledu a svědectví o koledách ze starší literatury (str. 360 sl.), A. Pogodin vypsál litevská slova z některých ruských azbukovníků XVI—XVII. v. (str. 633 sl.), J. Polívka podává dodatek k fysiologu o halkyonu (str. 635).

Obširnější recense nalézáme od K. Jirečka (St. Novaković Srbi i Turci XIV i XV v., Струмска област у XV в. и цар Стефан Душан; V. Bogičić Le statut de Raguse) str. 254—270. od M. Murka (Alex Kolessa: a) Українські народні писні в поезіях Богдана Залеского, b) Шевченко і Міцкевич. Про значине впливу Міцкевича в розвою поетичної творчості та в генезі поодиноких поем Шевченка) str. 270—278; od E. Mucke (G. Hey: Die slavischen Siedlungen im Königreich Sachsen mit Erklärung ihrer Namen) str. 278—282; od V. Oblaka (М. Ивановъ-Принось къмъ изучаваніе българскитѣ диалекти, V. Rožić: Kajkavački dijalekat u Prigorju) str. 282—289; od J. Polívky (St. Ciszewski Krakowiacy. Monografja etnograficzna I) str. 572—583 a od Fr. Pastrnka (H. Máchal: Nákras slov, bájesloví; V. J. Dušek Hláskosloví nářečí jihočeských I Consonantismus) str. 583—592.

Bohatý jest opět bibliografický přehled zvláště péčí V. Jagića a V. Oblaka sestavený; oznámeny v něm stručně mimo jiné Jar. Vlčka Dějiny české liter. seš. 3. a 4. (str. 301 sl.), Vánoční hry Ferd. Menčíka (str. 307), V. A. Jungův překlad Eugen Oněgina Puškinova (str. 314 sl.). Fr. Bartošova Dialektologie moravská (str. 621), A. Paterou vydané: Vzájemné dopisy Jos. Dobrovského a Ferd. Duricha (str. 611 sl.), V. Jagić vyslovuje přání po brzkém vydání dialektologické mapy Moravy a Slezska. Vytýkáme ještě jiné jeho přání, aby česká akademie se neobmezovala jen na Čechy, Moravu a Slezsko, ale i Slovensko, t. j. duševní jeho život, officialně zabírala v okruh svých studií. V. Oblak ve svých recensích dotýká se namnoze otázky o vlasti církv.-slov. jazyka, a o vespolečném poměru zvláště jihoslovanských jazyků, přidává se zcela k názorům Joh. Schmidta, myslí, že může konstatovati dokonce přechodní nářečí mezi bulharštinou a maloruštinou: shledává je v viddinském dialektě, v jeho č, dž z tj, kt, dj; což vyvinulo-li se v něm č, dž z c, ě (h) souseďní srbštiny?

J. P.

Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus.

Revisi sporu podává Jan Brant.

(Dokončení.)

§ 15. Různosti tedy jsou, to jest nepochybně. Avšak různosti ty zcela přirozeně vyplývají již z toho, že známe naproti dialogu Tacitovy spisy jen historické. Jinak by bylo, kdyby se dochovaly památky Tacitovy činnosti řečnické.

Mimo to mezi dialogem a ostatními spisy je veliká mezera časová — první dílko potom, Agricola, je až z r. 98 —, zvláště však doba, vyplněná krutovládou Domitianovou. Tacitus nemohl zůstatí ušetřen vlivů tohoto despotického tlaku. Čtème jen, jak líčí jeho působení na počátku Agricoly. Duch tak hloubavý, jako Tacitův, nemohl jen klidně se přenést přes tuto hrůznou periodu; odmlčev se na venek, pracoval tím intensivněji uvnitř, a když nátlak povolil, myšlenky i řeč jeho vyzněly v tón nový, jak jej vytvořila duševní trýzeň ze všeobecného útisku a pronásledování. Není to zjev ani ojedinělý ani nepochopitelná „hádanka psychologická“ (Novák 217). Odtud ovšem i slohový ráz spisů pozdějších je jiný než sloh jeho počátečný.

Jazykové a slohové odchylky v zásadě, za tak různých okolností, nebyly by tedy ničím zvláštním i u téhož autora. Jde jen o to, stanovití mezi, až pokud takové odchylky pro jediného autora jsou přípustny, až pokud neshody ty jsou vysvětlitelné a nezávadné. Úkol ovšem velmi nesnadný.

Proto jiní jinak soudili. Lipsius dovolával se jako analogie Cicerona (po něm i Haase 14 a Novák 9). Avšak myšlenka ta je zcela pochybená. Cicero byl duch naprosto jiný, ne tak hluboký, spíše mělký, jednotvárný. Odtud i stejnoměrnost v řeči, slohu, ač i tu jeví se rozdíly mezi počátkem a dobou pozdější, jak novější práce je odhalují. Kromě toho žili oba za dob docela rozdílných, a u Cicerona nebylo takového utrpení.

Také Livia se dovoláváti, jak činí Novák 9, je nevhodno. Livia známe z došlých nás knih jen jako dějepisce, ale jen o historické spisy Tacitovy neběží; jdeť právě o onen poměr mezi spisy ze dvou různých oborův u téhož autora. Nesnadno arci naléztii analogii; k tomu bylo by třeba, abych tak řekl, naléztii druhého Tacita, analogii úplně shodnou.

§ 16. Abychom tedy již k věci samé přikročili: ze zpráv, které o Tacitově vzdělání a činnosti máme, jak nahoře (II, § 2) byly shrnuty, viděti, že Tacitus byl vzdělán v obou směrech: že byl i řečníkem i dějepiscem, a že tedy znal i obojí druhy slohové, řečnický i dějepisecký, a dovedl jich užívati.

Že také tohoto obnoveného slohu Ciceronského kdysi v skutku užíval, to zdá se vyplývati již ze zpráv o Tacitově činnosti řečnické. I kdyby onen sloh, jež známe jménem Taciteum dicendi genus, tehdy již byl vytvořen a dokonale dovršen, nebyl by mohl jím mluvitii na foru, u soudu. Plyne to i ze slov Pliniových, jak Tacitus mu byl vzorem atd. (II, § 2).*)

Jak mohl o sobě říci, že napodobí Tacita, že napodobí onu dikci, kterou psány jsou Annály? I zdá se mi nepochybně, že Tacitus, žák Quintilianův, když jako řečník byl činný, neužíval dikce jiné než Plinius.

§ 17. Jest to pravděpodobno ještě z důvodů jiných. Řeči, vložené do spisů historických, jsou psány jinak než ostatní části díla; jest to dikce více rhetorická a celkovým rázem i jednotlivostmi blížíci se dialogu. Nemohl Tacitus všechny ony vjevůdce, senatory atd. vyličiti tak, jak asi by byl sám mluvil; proto v řečech jejich není oné zvláštní dikce Tacitovské, nýbrž vazby jsou obvyčejnější a souměrnější a spíše shodny s dialogem. Totéž lze říci i o exkursech filosofických (na př. 3, 55. 6, 22. 16, 16 atd.)**)

*) Právem se táže Weinkauff 16: Quomodo potuit Plinius opinari sibi cum Tacito naturae intercedere similitudinem sibi que Tacitum et imitabilem et imitandum videri, nisi per omnes illos annos, quibus causidici boni et facundi gloriam agendis causis sibi quaesivit, eo dicendi genere usus est, quod propius ad Ciceronis aliorumque veterum oratorum exemplum accessit? Tak i Nipperdey (vyd. Ann. I^a, 40), proti němuž Bernhardy 863 uvedl: Tacitus redet aber von einem Vorbild in der Beredsamkeit, nicht im Stil. Právem tuším odporovali mu Jansen 38, Weinkauff XCVI. Srv. i Peterson XLV. Zvláště však Pavluckij 36—39 proti němu z povahy doby i povahy a názorů Pliniových dokazuje, že zde třeba rozuměti jen sloh, a dle toho tedy že Tacitus spolu s Pliniem náležel k reakci Quintilianově a podobně jako jeho přítel pronášel a snad i psal své řeči jazykem Ciceronským.

**) Myšlenku tuto pronesl již Spitta 3. Leckteré doklady sebral Wölfflin v uv. poj., a řeči první části Annálů tím způsobem prozkoumal Walter na m. uv. (srv. rec. Wölfflinovu). Také Seebeck (De orationibus Taciti libris insertis. Part. I. Progr. Celle 1880) o této věci se zmínil, ale jednotlivých řečí neprobral.

V dialogu v pass. říká se jen loquaris 22 a pod.; jen této koncovky užívá se i v řečech II, 77 experiris, 1, 13 patieris, 4, 40 falleris, kdežto ve vypravování G 24 mirere, 1, 28 mereare, 3, 54 vetere, 4, 34 irascere, 6, 8 adsequare a dvakráte: G 37 metiaris, I, 1 averseris. *)

Větší shoda jeví se mimo jiné i ve větách přirovnávacích, j. 15, 3 compositius cuncta quam festinantius agerent, kdežto v ostatních kusích Annálů jest nejrozmanitější variace. Podobně velmi často ve větách, uvedených částicemi quanto-tanto, quo-eo, v nepřímých řečech v Annálech (Ph 25, 118).

V týchž větách v dialogu několikrát řečeno sicut-ita, kdežto Tacitus říká skoro výhradně ut-ita; onen způsob však jest v řečech nepřímých i 4, 16: ita medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam . . . ad praesentem usum flexisset; 13, 55 sicuti caelum dies, ita terras generi mortalium datas.

Spojení e-t-et v historických spisech Tacitových jest velmi řídké (Spitta 90); příklady v Annálech až na málo výjimek jsou v řečech: 1, 58 ceterum et inieci catenas Arminio et a factione eius iniectas perpersus sum; 3, 6 idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur; 3, 12 vos vero et liberos Germanici et nos parentes instis solaciis adfice; 4, 34 sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere; 4, 37 ergo et prioris silentii defensionem et quid in futurum statuerim, simul aperiám; 6, 8 idem finis et te, Caesar, et nos absolverit; 6, 22 ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit; 14, 54 sed uterque mensuram implevimus, et tu . . . et ego (srv. více GG 394 n.).

Vzácnosti jsou u Tacita věty, v nichž položeno více než dvě et; v Annálech jsou dva příklady, z nichž jeden (3, 54: ac nisi provinciarum copiae et dominis et servitiis et agris subvenerint) v řeči, druhý (15, 39) ve vypravování.

Vel-vel D 5krát, A 1, G 2; v Annálech jen 2krát, 4, 40 vel in senatu vel in contione non reticebo (v řeči přímé) a 4, 42 ut se vel statim vel in cognitione purgaturum clamitaret (v řeči nepřímé).

Non modo-sed et jen 3krát: G 15. 35 a 14, 39 v řeči nepřímé: posse auctoritate eius non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. — Srv. I, 15 v řeči: iudicii mei documentum sit non meae tantum necessitudines . . ., sed et tuae.

V otázkách rozlučovacích utrum(ne)-an čte se D 35. 37, u Tacita G 28, a jen v řeči 1, 58 tuum erit consultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est.

*) Novákovi s je to rozdílem dialogu proti spisům historickým.

Spojení *unus aut alter* (D 9. 29. 39) u Tacita A 15. 40 a v řeči nepřímé 3, 34; místo toho užil spojení jiných (viz GG s. v. *alter*).

V Historiích říká Tacitus jen *iam pridem*, kdežto v Annálech pouhé *pridem* kromě dvou míst, z nichž jedno (4, 40) jest v řeči: 4, 40 *excessisse* (sc. te) *iam pridem equestre fastigium . . . non occulti ferunt*; 12, 54 *Felix . . . , iam pridem Iudaeae impositus* (Ph 26, 103).

Tacitus ve spisech pozdějších říká *grates agere* m. *gratias agere*; toto však čte se v řeči ještě 13, 21 nam *Domitiae inimiciis gratias agerem*, 15, 21 *gratiarum actione*.

Spojení *ut sic dixerim* (D 2krát — A 1 dle konj. Wölfflinovy, G 1) užil ještě 14, 53 (*studia, ut sic dixerim, in umbra educata*) v řeči Senecově.

Vazby *fortasse sconi. potent.* jako D 16 *fortasse longum videatur*, užito v řeči 6, 8 *fortunae meae fortasse minus expediat*.

Quodsi položeno jen v řečech III, 19. IV, 76. 3, 58. 4, 43. 11, 6. 13, 49. 14, 1 a v exkursech III, 9. 66. — Také *quidsi* A 3 a v řečech IV, 17. 42. 4, 40. 11, 23. Pohlmann 38 dodává D 20 na konci: *quid enim, si . . .*

Atqui (D 41) jen v řeči 3, 54; *idcirco* jen v řeči (1, 12); *quatenus* (D 5. 19) v témž významu jen v řeči 3, 16; *licet* (D 9. 13) jen v řečech A 32. 14, 55; *hercule* — vyjma spojení *at hercule* 1, 3 a 12, 43 — u Tacita jen v řečech (v dialogu 11krát).*)

V Annálech Tacitus velmi mnoho sě uchytil od *usu*; na př. *orbis terrarum* má jen A 31 a v řeči 15, 31, kdežto jinde psal *terrarum orbis* (G 45. I, 4. III, 60. IV, 3. 58) a *orbis terrae* (11, 24. 12, 5. 16, 28).

V řečech čteme mnohá spojení *alliterujících*, kterým jiude se vyhnul jako všedním: 1, 59 *patriam parentes*, což schvalně změnil 1, 42 *patre et re publica* (m. *patria*); 2, 14 *silvas et saltus* (j. A 34); 3, 50 *flagitia et facinora* (kteréžto Sallustiovské spojení ještě 6, 6); 1, 40. 4, 38 *satis superque*; 4, 38 *facta atque famam*.

Tam také hojnější jsou spojení *synonym*; výsledek svého pozorování uvádí Spitta 84: taková synonyma, u nichž není rozdílu významu, spojena prý jsou zřídka ve spisech historických, poněkud hojněji jen v řečech: I, 37 *emendata et correctata*; II, 76 *abiit iam et transvectum est tempus*; II, 77 *aperiet et recludet*; IV, 74 *nihil*

*) I je zhola nesprávné dovolávati se tohoto slova proti dialogu, jako Novák 4 a přemínová před ním.

separatum clausumve; 2, 37 et stirps et progenies; 14, 36 stragem caedemque (srv. i 11, 99. 3, 10 odium et invidiam). — Totéž lze říci o figuře *ἐν δὲ δύοιν*.

I zdá se mi vše to dostatečným důkazem, že Tacitus vskutku užíval jiné dikce, mluvily-li u něho osoby jiné, než jinde ve svých spisech, dikce podobnější usu Ciceronskému.

§ 18. Ještě pravdě podobnějším se to jeví po četných výzkumech o Tacitovském genus dicendi, k nimž zavdal podnět hlavně Wölfflin důkazem o genetickém vývoji dikce Tacitovy.*) Dle něho chybují ti, kdo ji pojímají jako celek nehybný, od počátku již pevně ustálený a až do konce nezměnný, kdežto spíše je to něco měnlivého, od nepatrných zárodků rostoucího a vyvíjejícího se povlnně až k té výši, kterou známe z Annálů. V dikci Tacitově třeba prý lišiti vlivy cizí ostatních spisovatelů od charakteristických známek vlastní jeho řeči. Přirozeno prý, že tohoto čistě Tacitovského, abychom tak řekli, nebylo mnoho na počátku jeho dráhy spisovatelské, nýbrž že časem to vznikalo, vyvíjelo se, tak že v Annálech je Tacitus, smíme-li tak říci, nejvíce svůj. Tento posloupný vývoj je zřetelný ve spisech jeho historických; promítne-li se pak tento poměr s činností jeho dějepisecké ještě hlouběji do minulosti, dostáváme prý vskutku nenáhly přechod a posloupnou řadu, rozvíjející se postupně od dialogu až k An-

*) Už Lipsius r. 1574 se o tom zmínil (at mutari is [stilus] in aetate aut argumento pote-t, inquit; non nego, sed nunquam ita, ut abeat prorsus a sese). Podobně Pithoeus r. 1580, přisvědčiv před tím (r. 1572) Rhenanovi, napsal zase pro Tacitovský původ dialogu: nam me iam stili ratio usque eo movet, cum sciam pro aetate facile genus dicendi mutari (Deycks 6). Také F A Wolf na počátku tohoto století, ač dialog Tacitovi upíral, varoval před tím, bráti dikci spisů historických, časově tak odlehlých, za měřítko při rozhodování sporu (Steiner 18 pozn.). Rovněž Nipperdey vyd. Ann. I, str. XXIV (r. 1851) má zmínku o tom. Atd.—Teuffel učinil v uv. recensi proti Bernhardyovi námitku toho smyslu (während doch vielmehr sich eine stufenweise Ausbildung der specifischen Eigenthümlichkeiten des Tacitus nachweisen lässt, wobei auf der frühesten Stufe der Dialog steht, auf der obersten die Ann.). To bylo již určitéji pověděno a Wölfflinem asi po 10 letech také množstvím příkladů dokázáno. Zde onde ozvalo se slovo odporu. Zvláště Ed. Wolff v progr. Frankfurtském r. 1879 popíral, že by byl tak pravidelný a povlnný rozvoj dikce Tacitovy; co snad zdálo by se tomu nasvědčovati, toho příčina prý vězí jinde: obsah spíšu, povaha místa, ráz pramenů, objem knih; ale ve vydání dialogu r. 1890 Wolff docela již snáší se s myšlenkou Wölfflinovou. Také Bernhardy ještě před ním (r. 1872) str. 863 napsal: Solche Fäden (které prý spojují dle Wölfflina dialog se spisy Tacitovými) bestehen aber nur in Wörtern und Phrasen. Ale daleko větší byla řada těch, kteří v duchu onoho zákona Wölfflinova sledovali jednotlivé úkazy jazykové u Tacita a nasbírali nových dokladů pro jeho správnost. I zdá se mi, že právem kdesi se těší Wölfflin, kterak myšlenka jeho byla pozdějším badáním stkvěle potvrzena. — Schanz 363 praví, že jest to myšlenkou Steinerovou, vykládati neshody v dikci jejím vývojem; ale, jak ukázáno, před ním pronesl ji již Teuffel.

§ 19. Doklady. V dialogu jeví se 'soustřednost a okrouhlost myšlenek' i slov, *conciinnitas*, kdežto v Tacitových spisech historických je patrna snaha po rozmanitosti, nestejnoměrnosti, *variatio*.*)

Avšak oně stejnoměrnosti a ničím nerušené plynlosti doklady, ač řídké, přece závažně najdeme hojně v Agricolovi (Ulbricht XIV), i v Germanii, jako G 30, 7 n., ba i v Historiích. Srv. I, 6 *invalidum senem Titus Vinus et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum suorum oneratum contemptu inertiae destruebant*; pod. I, 62, 10. II, 41, 19 n. III, 25, 4 n. (*ut quos nullo rectore suos quemque impetus vel pavor contraheret diducere*) atd.

Viděti z toho, že ona *conciinnita* dialogu není bez analogií u Tacita. Knaut 11 prý shledal pro ni v dialogu 92 příklady — rozumějme tomu jen tak, že je tam velmi hojná —, ale i v dílech Tacitových se setkáváme, ač daleko řídkěji, s takovými příklady, kde dva členy proti sobě se stavějí a jaksi si odpovídají; v Historiích a Annálech je to hlavně v řečech, popisech, úvahách. Srv. II, 12 *ut adversus modestiam disciplinae corruptus, ita procliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere*; II, 47, 6 n. IV, 64, 18 n. 1, 70 (*nilhil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre*), 12, 8, kon. (srv. o tomto paralelismu u Dräger a § 236). Srv. i místa, kde je spolu *chiasmus*: D 34 *oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum*; I, 2 poč. I, 3, 2 n. I, 28 kon. Zvláště však I, 10, 6—11.

Právě naopak je tomu u *variace*; té stále přibývá. Kučera 24 n. našel prý ji u Tacita 786 příkladů, jež takto jsou rozděleny: spisy menší + H + Ann. = 42 + 227 + 516. Snad leccos opominul (srv. rec. Helmreichovu JF), ale přece jasně vysvitá odtud onen postupný vývoj, ono nenáhlé rozmáhání se *variace* — zcela v duchu zákona Wölfflinova; mimo to nejsmělejší a nejnapadnější obraty toho druhu jsou v Annálech.**)

jenom Cicerona: v dialogu je patrný vliv i Liviův, Vergiliův, Horatiův atd., což není s podivem, poněvadž Quintilianus i jejich díla doporučel k četbě posluchačům. O Liviovi připomněl to proti Weinkauffovi CLIII Wolff v uv. rec. Z Livia (X, 19, 7) vzato spojení dialogu 36: *mutum et elinguem*.

*) Myslím slovem *variatio* ne to, co Bötticher LXVI n., nýbrž s Wölfflinem Ph 25, 121 takové úkazy, j. IV, 11 *tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent...* nebo 13, 11 *orationibus, quas Seneca testificando, quam honesta praeciperet, vel iactandi ingenii voce principis vulgabat*. Tedy úmyslnou změnu vazby jednotlivých výrazů nebo celých vět téhož celku souvětí.

**) Dle Kučery 3 není dokladů v dialogu, neboť co Weinkauff 85 n. uvádí, nespadá prý sem. Našel jsem však D 22 *lentus est in*

Některé ukázky variace (hlavně z Wölfflina). S počátku píse Tacitus (jako je na př. D 31 de iusto et iniusto) A 30 opes atque inopiam; G 21 notum ignotumque; I, 21 nocentem innocentemque; IV, 60 solita insolitaque; V, 6 periti imperitique (srv. i Weinkauff 75 a 126); ale v Annálech také užil variace, j. 1, 48 innocentes et noxios; 1, 55 crimina et innoxios; 6, 19 illustres (= nobiles) ignobiles; 12, 35 quae impenetrabilia (= invia) quaeque pervia; 15, 54 seu gnarum seu nescium.

Tacitus počal docela úměrně psáti modo-modo (j. A 25. I, 36. 43. 54. 81. 82. II, 23. 38 atd.), celkem 25krát [nunc-nunc 4, 51], ale od II, 51 počíná variace modo-nunc (rovněž III, 85); modo-aliquando II, 74. 1, 81. 6, 35. 11, 34. 16, 10; modo-saepius 4, 1. 11, 16. 14, 10; modo-et rursus 14, 4. Také první modo potlačeno III, 32 proelium atrox his, rursus illis exitiale, nebo 4, 50 jen modo v druhém členu, j. 6, 32 a snad i 12, 1 (srv. Wölfflin Wie heiszt bald... bald. Archiv für lat. Lex. II, 233 n.).

Podobně u spojek souvztažných užíval později různých variací, jako u et-et (GG 394 n.; různé variace slučovacíh spojek viz tamtéž 376 n.), nec-nec (GG 921^b), aut-aut (GG 123^b; v dialogu 12krát, v I. části Annálů jen 2, hojněji ve II. části), vel-vel (viz nahore § 17), sive-sive atd.; toto (v dialogu je 8krát ve členech si odpovídajících) A 40. 43; seu-seu A 22. 23. G 21. 28, a to i ve členech neodpovídajících si A 11. 42. G 16. Variace sive-seu, seu-sive zabájeny G 34. I, 14. 39. 90 atd., velmi hojně jsou později; tu však vrací se také concinnitas dialogu. Srv. i alii-alii a variace toho GG 67.

Nepochybně tedy rozmáhání se variace a ubývání koncinnity.

Zde snad vhodno též zmíniti se, že i v tom zřítí postupný vývoj, jak Tacitus věty logicky na sobě závislé usamostatňoval, dáváje přednost souřadění před podřaděním. Proto vět vedlejších vskutku u něho ubývá a nejsou tak hojné jako jinde (srv. i co dí IIm). — Mimo to v Historiích a Annálech proti dřívějšíku hemží se mluva jeho asyndety*); odtud i delší a zaokrouhlenější periody

principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; D 41 in senatu — apud populum (4, 64 apud senatum — apud populum). — F. Meyer 20 uvádí sice jakýsi druh variace z dialogu, kde před podmětem osobním nebo za ním v téže větě se čte zosobněný podmět věcný j. D 13 non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, 41 (municipium) aut vicinus populus aut domestica discordia agitat, jak bychom nesčetněkrátě našli i u Tacita, ale to není ve shodě s naším výměrem, a ani Kučera příkladů těch nepočítal. Nehodí-li se tedy dialog i po této stránce do oné stupnice DAGH Ann.?

*) Proto námitky Novákovy 8 nejsou tak závažné; co praví o dialogu naproti A a G, totéž mohl by říci mutatis mutandis o těchto spiscích proti Historiím a Annálům, jak o asyndetech, tak o 'náklonnosti k přehledným větičkám'.

jsou daleko hojnější v dialogu, srovnáme-li jej s historickými spisy Tacitovými, ač ani tuto nescházejí naprosto, třebaž ze jsou vzácné (j. A 25. I, 39, II, 37). Není proto, tuším, tak nápadno ani nepochopitelné, co poznamenává na př. Peter 7: sotva kde prý je více spojek slučovacíh (zvl. et) než v dialogu, v c. 6 na př. prý 22 (srv. k tomuto odstavci i Müller, Beitr. II, 19; rovněž I, 53 n.).

§ 20. Stručnost a účelnost je také příznakem dikce Tacitovy. *) V dialogu arci není oné právě stručnosti Tacitovské. Ale není tak, jak Tacitus ji dovršil, ani ve všech jeho spisech. Vyvíjí se rovněž, s počátku je jí méně a je méně hledaná. Dosahuje jí tím, že užívá místo vět vedlejších subst. verb., participií, figur různých atd. A ty znenáhla, po jednotlivu, přibírá. Helm 29 na př. ukazuje, že teprve v Annálech jsou vazby, j. 1, 50 obstantia silvarum, totiž part. praes. (perf. 1, 65) neutr. g., jež je ve funkci subst. a, spojeno jsou s gen. subst., má vazbu takovou, jako by mělo skutečné subst. — Ukazuje rovněž, že nikdo mimo Tacita neužil té vazby, jaká je 2, 59: Germanicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis a 3, 9 ab Narnia, vitandae suspicionis an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devecus auxit vulgi iras (srv. i Nipperdey k 2, 59).** Místo podrobného výčtu důkazů Helmových, pro něž není místa, kladu sem jen jeho závěr ze str. 85: 'videmus in minoribus quae vocantur scriptis Tacitum insolentioribus structuris, nisi priorum usu iam notae erant, cautissime abstinere, at in historiis magno, in annalibus singulari studio audacissimas et ad explicandum difficillimas admittere'. — Z Ihma 1 n. dodávám, že Tacitus místo celých vět klade pouhá subst. nebo adj. nebo obé společně, označuje jich větné členství příslušnou spojkou. Příkladů je hojnost, množí se, ale v dialogu kladeno tak jen velut 5krát, quasi 2, tamquam 4, ut 1.

Také ve vazbě abl. a bs. jeví se pokrok k hledanějšímu a neobyčejnějšímu (Wölfflin Ph. 25, 115). Ve spisech menších není dokladův, aby mu byla podmětem vazba inf. s acc. nebo závislá věta tážací, kdežto v Historiích jsou, na př. explorato, auspicato, tripertito, comperto; v Annálech přidružily se odvážnější vazby intellecto, consultatoque atd. Jen v nich čte se v takovéto funkci slovesa holé subst. nebo adj., j. 1, 6 periculoso. — Kromě toho jen v Historiích jsou dva a v Annálech

*) Ač nepřisvědčíme-li Hauptovi; srv. m. uv. 268: Das ist verfehlt, zu sagen, der Stil des Tacitus habe grosze Kürze... Dies, die Kürze, ist ein Phantom und unbestimmtes Ding.

**) Srv. nyní mimo Weisweilera (viz JB XVIII, 276) i eo napsal HSt Sedlmayer Franos Vindobonensis, Wien 1893, 108.

čtyři příklady, že ve vazbě abl. abs. perfectum slovesa deponentního má předmět, j. 13, 43 *filium eius . . . adgressis accusatoribus.**)

O tom, jak jednotlivá slovesa dicendi, sentiendi, agendi, movendi atd. vypouští, vykládá Clemm a dokazuje, že největší zvláštnosti jsou až v pozdějších knihách. O ellipsi slovesa *esse* shledal totéž Wetzel 57. [V dialogu tyto doklady: 12, 15 (*erat*); 36, 10 n. (*erant*); 18, 9 n. (*fuit*); 25, 18 n. (*fuit*) — nikde ve větách vedlejších. V závislých větách tázacích 31, 14 (*sit*) a 18, 13 (*fuerit*).**)

Totéž dokázal Clemm o zeugmatu, jehož prý nikdo neužíval tak směle jako Tacitus, ovšem ve spisech pozdějších.***) Totéž o figuře *ἀπὸ κοινῶν* Clemm 114 n. Nejobyčejnější její tvar je D 31, 35—37, ale srv. (vlivem básníků) V, 1 *addidit e Suria duodecumam et adductos Alexandria duoetvicensimanos tertianosque* nebo 6, 29 (35) *nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium* atd. Nic takového není nikde ve spiscích prvních.

Jen ze snahy po stručnosti vzniklo zajisté, co Wölfflin Ph 26, 107 připomíná. Obyčejné obraty *quod est rarissimum, quod raro alias* atd. vsouvá do vět ve spisech počátečních A 9, G 30. I, 80, odvážnější však apposice, pouhé *rarum*, jest u něho až 1, 39. 56. 6, 10. 13, 2. Těž pochod lze sledovati i v otázkách rozlučovacích (Olbricht na uv. m.). An pozbývá ponenáhlu platnosti tázací a nabývá významu částice rozlučovací, tak že stěží lze je rozeznati od *sive* a *aut*.

Z jednotlivostí srv. ad *id tempus* A 10. 24, kdežto v Annálech vedle toho (13, 51. 53) už jen ad *id* 12, 11. 38. [Také bez subst. ad (in) praesens] (Ph. 25, 125, Maué 37). — *huc atque illuc* jen A 10 a I, 85; *huc illuc* velmi často potom v Historiích i Annálech (GG s. v. *huc*). [V Annálech 2krát za prvý obrat: *hucque et illuc* 13, 37 a 15, 38]. — I to lze tu uvést, co vidíme u spojení *non solum* — *sed etiam* a pod.; časem dospěl až tam, že vypouštěl 'sed etiam' ve druhém členu (jen 16, 26). Srv. GG 392, 399, 406, 408.

Misto delšího *sicut* (D 10krát— A 3, G 3, H 4, Ann. 3), *prout* (D 2krát— A 3, G 7, H 11, Ann. mimo spojení '*prout con-*

*) Srv. A. Greef Zum abl. abs. Ph 33, 736 n. (JF sv. III, 759 rec. Wölfflin) a Schmalz Ablativi absoluti in Perf. depon. mit Object. Archiv für lat. Lex. I, 344 n.

**) Nejeví se tedy taková neshoda, jakou vytýká Novák 8; jako u Tacita jeví se postup od obvyčejnějšího k odvážnějšímu, takový poměr je i mezi dialogem a spisy Tacitovými.

***) D 24, 4 n. a 25, 27 n. právem zdají se mi uznávati zeugma Andresen a Wolff ve vyd., kdežto Clemm 140 je zavrhuje, odvolává se na Ribbecka, který M 32, 309 soudí, že do celkového rázu dialogu se nehodí.

ducat' [2krát] ještě 2), velut (viz dole) Tacitus později užíval (quasi a) ut. — Quin etiam na počátku věty D 29 a 12, 61, častěji za jiným slovem, ale od II. 88 je daleko hojnější kratší quin et (GG 408 a 399). Totéž se jeví u et a etiam (srv. GG 398 n.). — Spojka etiamsi H 8krát, Ann. 4, etsi II 1, Ann. 9. — Podobně dummodo D 25—G 6, dum I, 46 a velmi často v Annálech, modo A 15. I, 52. 2, 14. 15, 51. Tvary ideo a eo čteme v celém Tacitovi; kdežto v dílkách menších čteme ideoque, atque ideo, eoque, od Historií najdeme jen eoque. — Spojka namque s počátku je skoro na rovni s nam; ale v Annálech je 16 namque asi proti 200 nam. — Podobně complures u Tacita jen G 8. II, 4. 22, v Annálech jednoduché plures místo něho především.*) — Stejný postup dokazuje Wölfflin i o slovesech a adjektivech jednoduchých a složených (j. appropinquare-propinquare, accurate-curate atd.). Srv. i Peterson LVI.

O synonymech. Gericke dle str. 48 na každých 10 stran vydání Halmova napočítal (v D a) G 24 synonym, v A 12, H 8, Ann. 3. Tento úkaz je proti námitkám o plnosti a hojnosti výrazu v dialogu zvláště důležitý.

§ 21. Z pádosloví uvádí Draeger § 67, že sponte s gen. (vysvětlovacím) neče se ještě ve spisech kratších. Rovněž ukázal na př. Knoes**), že t. zv. dativus finalis (srv. locum castris capere) v menších spisech a Historiích je vzácnější a závisí na slovese, kdežto v Annálech klade se hojně a samostatně. Tento dativ v gerundiu a gerundivu spojen se slovesy eligendi a movendi v jiných spisech 1, H 7krát, Ann. 69. — Acc. t. zv. graecus zvláštnosti má až 6, 9 clari genus a 6, 43 adlevatur animum, jinde jsou obyčejné jeho útvary. — Jen v Annálech jsou vazby, j. 3, 30 immensum vigere, 3, 26 aeternum manere atd. — Sloveso fungi s acc. spojeno jen 2krát v Ann. 3, 2 a 4, 38. — V (Dialogu a) Agricolovi není ještě zvláštností v užívání ablativu, ale Germanie již se blíží některými neobyčejnými vazbami Historiím a Annálům (Schneider 58).

Spojení ex aequo, ex facili a pod. jsou řídka s počátku (D —, A 2, G 1), velmi hojná v Historiích (23 nebo 24) a zase vzácnější v Annálech. — Předložky in u slov významu časového užíval Tacitus častěji s počátku než později: (D 17 CXX anni... in hunc diem colliguntur, D 24) A 20. 30. G 45. I, 77 dvakrát, II, 7 (Maué 34 pozn. a GG 588). — super adverbálně užíval Tacitus až v Annálech (Gerber Ph 33, 619).

*) Knoke (Der Gebrauch von plures bei Tacitus. Pr. Zerbst 1889; rec. JB 1890, 310, JF sv. 72, 130) to popírá, dle něho plures má u Tacita (jako u Caes. a Cic.) všude význam vskutku komparativný, ale výkladu jeho nelze schváliti: u Tacita vedle této platnosti má i druhou = complures (aliquot u Tacita nikde, nonnulli 1). Srv. Helmreich v uv. rec.

**) De dativi finalis qui dicitur usu Taciteo commentariolum. Upsaliae 1878 (JF 1879, sv. 18, 217).

U předložek užil Tacitus anastrofy H 5, Ann. 50, j. 2, 41 Tiberim iuxta; 3, 1 litora Calabriae contra (Ph 25, 116, Mané 70 n., Schmaus 31 n.). — Znenáhla také předložka vkládána mezi substantiva, i v tom je nenáhlý vývoj (Ph. 27, 120. 129. 142). — Spojka ut není na počátku věty III, 83, ale v Annálech již častěji (Ph. 26, 147).

Koniunktiv je mnohem hojnější a má mnohem více novot v Annálech než spisech předešlých.*) — Infinitiv po slovesech kladen čím dále, tím hojněji (15, 51 accingeretur modo navare operam — srv. Schmaus 43 n.).

Spojka nec je hojnější v menších spisech, Historiích a Annálech 11—15 kn., kdežto neque v prvních 6 kn. Annálů; v kn. 16 obě jsou skoro na rovní (GG 911^b).

S počátku (D a) G užíval Tacitus tamquam v platnosti srovnávací a příčinné; později užívá spojek quasi a velut, první častěji. Poměr číselný jest tento (Ph 24, 123 od Wölfflina, Hahn m. uv.):

quasi [D 3],	A —,	G 2,	H 9,	Ann. 84.
velut [16],	10,	5,	44,	55.

I v alliteraci jeví se pravidelný postup**): ve spisech menších je ji více než v pozdějších, a více v řečech než ve vypravování.

Také Tacitova láska k novotám v oboru jednotlivých slov a spojenin poněkud rostla. Rovněž až III, 68 píše obráceným pořádkem ius necis vitaeque, až v Annálech campus Martis, virgines Vestae m. obyčejných tvarů v Historiích (Ph. 25, 106 n.). Srv. též orbis terrarum A 31. 15, 13 (v řeči), terrarum orbis G 45. I, 4. III, 60. IV, 3. 58, orbis terrae 11, 24. 12, 5. 16, 28; homo novus (D 7) — novus homo 3, 55. 4, 15; genus humanum — genus mortaliū (GG 497); crescere až do IV, 76, ale už II, 9. 83. IV, 25. 43 gliscere, které v Annálech výhradně čteme.

Adj. cunctus je řídké ve spisech menších (v Germanii není), hojnější v Historiích a později. Subst. claritas a claritudo rovněž se vystřídala (Ph 25, 99 n.). Subst. inscientia i inscitia obě jsou v D (28. 33—19), ale v historických spisech jen druhé z nich. — Adj. inquietus jen 3krát (D 13. 37 — I, 20), inquiet 6krát v Annálech.

*) Srv. J. A. Klintberg De formis enuntiationum conditionalium apud Tacitum. Diss. Holmiae 1877. (Wölfflin JF 1879, sv. 18, 217).

**) Srv. Ph. 26, 99 n. a téhož Wölfflina Die alliterierenden Verbindungen der lat. Sprache. Sitzber. der k. bayer. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Klasse 1881. Bd. II, H 1 (Andresen PhW. 1881, 285 n.). Srv. též C. Boetticher o alliteraci (viz zprávu).

Tacitus nemiloval slov všedních a slov z řečtiny přejatých. *) Výrazy *philosophia* a *philosophus* jsou (v D 6krát), ve spisech historických 3, *sapientia* a pod. (D 3), ve spisech historických 18. **) Podobně (v D poeta i vates, ale) jen vates v Annálech 4, 43. 14, 14. 21.

Jsou to ovšem jen skrovné ukázky a namnoze jen výsledky konečné, abstrahované z dokladů, kterých pro omezenost místa nemohli jsme tuto vypočísti. Ale to jest nepochybno, že i v dikci Tacitově jest patrna evoluce, vývoj. Dikce Tacitova, ona pravá dikce Tacitova vznikala, vytvářela se, postup to, jenž vyžadoval delší doby a jež dosud můžeme sledovati. Sledujeme jej arci od počátků, kdy Tacitus lnul již k jinému směru literárnímu, než v dialogu se jeví. Ale kombinujme ony zprávy, které jsme nahoře uvedli, a octneme se u toho závěru, že to byl obrat, že Tacitus s počátku žil jiným ideálům, že Plinioví byl snahami blízký, a to vše že plynulo ze vlivu mistra jich obou, Quintiliana. Doklady toho co do dikce máme i v pozdních jeho řečech; a z toho úsilí vytryskl i dialog — dikce zdála se tomu vždy nejvíce odporovati. Nepřeklenutelná je prý propast mezi obojí mluvou. Ale není: jsou úkazy, které je spojují. O řečech jsme se zmínili. Mimo to po stupních (jednotlivých fásích) dostaneme se až k Annálům. A co je zvláště zajímavé: kde mezi dialogem a spisy Tacitovými souvislost a přibuzenství se jeví, hodí se docela v ten průběh a vývoj, jak je dán pracemi Tacitovými. Vzniká pravidelná a postupná řada, vzestupná nebo sestupná. I lze docela připnouti dikci dialogu k dikci Tacitově: myšlenka a důkazy Wölflinovy ukazují, že v tom není násilnosti, nýbrž zákonitost.

§ 22. Tacitus tedy z n a l onu dikci, mohl, dovedl ji užívati a vskutku — dle toho, co uvedeno — ji užíval. V našem dialogu dokonce nemohl se jí vyhnouti.

Je rozdíl psáti prostě historii a psáti rozhovor o daném thematě z dějin řečnictví. Psáti dialog o faktech je něco jiného než konstatovati pouhá fakta. Dialog sám žádá zřetelnosti, jasnosti, předmět třeba srozumitelně, po případě i obsírně vyložití, důvody i námítky pochopitelně, třebas prostě vysvětliti. Atď. Rozdíl ten, ač v podstatě mělce, vykládal již Plinius Epp. V, 8, 9 n.: *Habet quidem oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis, quae communia videntur. narrat illa, narrat haec, sed aliter: huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt: hanc saepius ossa, musculi, nervi, illam tori et quasi iubae decent: haec vel maxime vi, amaritudine, instantia, illa tractu et suavitate atque etiam*

*) Srv. o tom Nipperdey vyd. Ann. 42^a a pozn. k 14, 15, Heraeus pozn. k I, 9, II, 3, III, 81 a Wölflin Ph 26, 141; 27, 139.

**) Novák 7 v této věci vidí neshodu mezi obojími spisy.

dulcedine placet. postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. Ostatné dle některých výkladů (srv. na př. Andresen 46) rozdíl ten mezi obojím slohem vytýká i Aper D 22 na konci, právě mimo jiné: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inerti structura in morem annalium componentur atd. (Peterson 62 vykládá s jinými: in the style of a chronicler). — Není to jen planou frásí, sváďeti rozdíl jazykové na různou látku: autem, které často bylo v dialogu vytýkáno, netěšilo se přízni historiků vůbec, hodíc se podle původního již významu spíše pro tón konverzační a výklad filosofický (Schmalz v Handbuch der kl. Alterthumswiss. II², 464); snad ani o hercule dle hořejšího nepochybíme (srv. V, § 17), připomeneme-li je i tuto; o ecce, že přičilo se dikci historiků a že vůbec místo něho užívali en, ukázal Alb. Köhler Arch. f. lat. Lex. 1888, str. 17. A táž protiva dikce historikův a dikce rhetorické jeví se i u ferme a fere.

§ 23. Nejen to; jako jinde Tacitus upouštěl od svého zvláštního slohu, když už byl vyvinut, mluvily-li osoby cizí, tak měl i zde pro to pohnutku a užil přirozeně dikce, jim příhodnější. Nerozumějme tím věrnost až do podrobnosti (neboť o takové se tehdy ani nezdálo), nýbrž povšechný ráz, odchýlný od způsobu výhradně Tacitovského a přispůsobený osobám mluvícím. Sám to napověděl na počátku: ita non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et exco-gitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas [vel easdem sed probabiles] causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent, isdem nunc numeris*) isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. — Tedy veškeren slovní poklad je arci Tacitovský, i nelze mysliti na tak zevrubné probádání dikce jednotlivých mluvčích, aby sáhlo do nejmenších detailů, nýbrž Tacitus brzo užívá rčení básnických, brzo úsloví zcela nových a zvláštních, brzo mluvy uhlazené a plynné, jak hodilo se osobě mluvící.***) Plynulo to již z toho, jaké úkoly co do věci jim přidělil: srv. výše oddíl IV, kde ráz

*) Neschvaluji změny Baehrensovy, jemuž přisvědčuje Knaut 17, 'verbis' za 'numeri'. Co do významu slova 'numeri' snáším se s Wölfem, jenž ve vyd. str. 17 poznamenává: 'numeri hier die „Gesichtspunkte“, nach welchen die Erörterung eines Gegenstandes zu disponieren ist; auch „Abschnitte, Teile“'. Rovněž Peterson 3: 'in the same stages and with the same demonstrations'.

**) Srv. na př. D 11, 1 quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus...; 24, 2 n. agnoscitisne vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu saeculum nostrum defendit! (srv. s tím D 1, 19 n. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et inrisa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingenii anteferret). Srv. D 16, 10 n.

jednotlivých řeči podán byl určitými doklady. A se stránkou věcnou souvisela i stránka jazyková.

Jen to ukazují, že Tacitus tento úmysl, individualisovati jaksi účastníky rozpravy, vskutku měl.*) A měl-li ten úmysl, není divu, že užívají snad mluvy méně Tacitovské. Právě na ten úmysl třeba svěditi mnohé zvláštnosti, jinak dosti ojedinelé a proto proti dialogu uváděné. Miním různé novoty v řeči Aprozé, jimiž se tuto spokojím, a které právě proto, že jeví se úmysl určitý, těmito řídkými úkazy novotářskými právě Apra charakterisovati, jsou pochopiteluy i u Tacita, ač jinak snad od dikce jeho dosti se odchylují.

Jsou to asi tyto věci: D 3 adeo te tragoediae istae non satiant, quominus omne tempus consumas . . . ; Romana nomina Graecorum fabulis adgregare: D 5 metum et terrorem ferre; sin proprium periculum increpuit; D 8 sordidius et abiectius nati (adj. spojena u Sen. Epp. 37, 4 res est abiecta, sordida); substantia facultatum; D 9 utilitates alunt; versus, quorum hic exitus est; suam experiri liberalitatem; D 18 in medio situs; (orator) verbis magis elaboratus; in fastidio esse; diiunctus; D 19 orationum spatia; odorari philosophiam; cortina; D 20 immensa volumina perpeti; laetitia (et pulchritudo) orationis; impexa antiquitas; in ipsa studiorum incude positi; sensus (= enuntiatum D 20. 21. 22. 23. 32) arguta sententia effulsit; decor poeticus . . . veterno inquinatus; D 21 lentitudo et tepor (orationis); D 22 iuxta finem vitae; olentia (= male olentia); verbum velut rubigine infectum; scurrilitas; D 23 ieiunium (ve význ. přen.); sententiarum planitas.

Srv. naproti tomu z řeči Maternových: D 4 patrocinium exercere; D 11 famam ingredi; se deiungere a foro; D 12 loca

*) Myšlenku tuto první, tuším, pronesl Woltmann na m. uv.; dle něho zvláštnosti stilistické třeba vykládati i tím, že autor jako básník chtěl ráz osob mluvících i co do dikce uchovati. Klossmann však naopak poznamenal II, 35 n.: Genus dicendi disputantium, cum eandem plane formam deprehendas eorum, qui et ingenio et studiis et motibus animi vel maxime inter se discrepant, proprium habendum mihi videtur auctoris, qui Ciceronem exprimere imitando studuit. Podobně soudil Eichstädt na uv. m. i jiní; také Kleiber 70 napsal, že všechny osoby rozmlouvající buď docela stejně nebo skoro stejně mluví, i nemá tudíž každá zvláštní, charakteristické pro sebe dikce. Rovněž Andresen píše nyní 4: Ein solcher Wechsel (poněvadž dle něho pochází dialog nejdříve z doby po smrti Domitianově, Tacitus byl by užíval současně nejrozdílnější mluvy, jak se jeví mezi D a A) wäre freilich unerhört: denn weder die Verschiedenheit des Gegenstandes noch der von manchen dem Verfasser des Dialogs (mit Unrecht) zugeschriebene Vorsatz, die Anschauungen jedes Teilnehmers des Gesprächs auch durch die Ausdrucksweise zu charakterisieren, bietet eine genügende Erklärung desselben. — Ale jiní soudili opačně s různými modifikacemi. Tak na př. Knaut 17 n. podrobil řeč Aprozů takovéto kritice; srv. i uv. rec. vydání Baehrensova, a mn. j.

pura atque innocentia; sedibus sacris frui; sanguinans eloquentia; D 37 clientulus; D 41 usque ad votum compositae.

Z řeči Messalových: D 26 tinnitus (= inanis verborum strepitus); insignire; histrionalis (D 29); in publicum et in commune; D 32 uniformis; longe interest; D 34 auditorium ex invidis; D 35 ingentibus verbis.

Počet věru nepatrný vzhledem k té řadě nových výrazů a spojení v řečech Aporových; jemu, blasateli myšlenek nových a zastanci nových směrů, slušely, a nemýlíme se asi, tvrdíme-li — co uvedeno, dává nám k tomu právo —, že v tom je úmysl a že právě proto, pro tu hledanost jakousi, zvláštnosti ty jsou pochopitelné, jak už, tuším, Wittich na m. uv. tvrdil, že tedy nevádí autorství Tacitovu.

§ 24. Poslední již námítka rozebrána a i ta osvětlena jinak, než popíráním zprávy rukopisné. Neobstála, jako neobstály námítky jiné. I jest závěr náš stručný. Dialog jest Tacitův, praví rukopis. Misto Pliniovo je tomu oporou. Důvody chronologické ani důvody z obsahu ani důvody z díkce toho nevyvrátily, ba mnohdy naopak to potvrdily. I pravíme již určitěji než v nadpise této práce: *Dialogus de oratoribus jest spisem P. Cornelia Tacita.*

D o d a t e k.

Od doby, kdy článek tento byl mnou psán, vydána byla tato pojednání nebo vydání, jež otázkou touto se obírají a jichž jsem již při spisování práce své užití nemohl.

1. *A. Gudeman* pojednal v Transactions of the American Philological Association XXIV (1893) o významu čísla 120 v D 17 a o některých jiných záhadách tohoto spisu (srv. JB 1895, 198).

2. *A. Gudemanovo* vydání dialogu (srv. str. 4), vyšlé v Bostonu 1894 s obsáhlými Prolegomeny. Referuji o něm dle JB 1895, 158 nn.

Dramatické datum dialogu jest 6. rok vlády Vespasianovy; označení iuvenis admodum jest pro 20—21letého Tacita zcela vhodné i v ústech Tacita 27letého — neboť za Tita, když asi Vibius Crispus byl v nemilosti, napsal dialog. Tehdy měl již potřebné vzdělání, aby o tematě tom pojednal. Pozdě dialog nemohl býti napsán; neboť byla by tím porušena illuse (ita . . . memoria et recordatione opus est) a dialog byl by literárním anachronismem: o úpadku řečnictví uvažovalo se ve 4.—7. desetiletí I. stol. po Kr.

V politických, ethických i sociálních názorech, v kritice literární i v náklonnosti k epigrammatickému vyjadřování jeví se styk s Tacitovými spisy historickými. Srv. zvl. D 38 ipsam quoque eloquentiam sicut omnia depacaverat a I, 1 magna illa ingenia cessere.

Naproti slohovým neshodám jsou důležité shody. Různosti za známých okolností jsou Gudemanovi vysvětlitelny, přechod k novému slohu zvláště hrůzovládou Domitianovou psychologicky odůvodněn; ale všiml si také, že v II. části Annálů leckdy vrací se Tacitus k dřívějšímu způsobu.

Odmítnuv domněnku o Pliniovi i Quintilianovi a probrav obsah dialogu, charakterisuje mluvěci. Řeč Aprova jest pečlivěji charakterisována než řeč druhých; z podobnosti však s Ciceronovým Antoniem (de oratore) zdá se mu pravdě podobným, že řeči Aprovy i po stránce formální jsou plodem spisovatelovým. Secundus jest prý totožný se sekretářem Othonovým; po jeho smrti (snad brzo po r. 75) byl prý Tacitus žákem Quintilianovým. Messala z Tita asi nežil a je různý od konsula r. 115 téhož jména. Gudeman uznává mezeru v c. 40 před slovy: non de otiosa..., ač není označena v rukopisech; c. 36—40 mluví dle jeho mínění Secundus, jak dokazuje srovnáním řeči. V mezeře po c. 35, jak lze prý s pravděpodobností se domnívati, pojednáno o úpadku řečnictví attického.

Dialog, ač má roucho historické, jest smyšlen; dokazuje to umělecká stavba dialogu i jednotný plán, ciceronský ráz řeči i dramatické motivy, z Cicerona vzaté. Důležitá jest tudíž otázka pramenů. V dialogu jsou především mnohé upomínky na Cicerona; mnohým zprávám byla základem Mucianova Acta a Epistulae; posledním pramenem pro poznámky o vychování D 28 byl asi Chrysippos *περί παιδων ἀγωγῆς*; také Varronův Catus de liberis educandis snad mu poskytl některé myšlenky.

V dalším oddíle podává doklady ze slohu i mluvy dle kategorií Draegerových. Posléze jedná o rukopisech.

Vydání toto posouzeno též (od GL Hendricksona) v Amer. Journ. of Phil. XVI, 80 nn. a PhW 1895, 981—986, 1048—1058.

3. *Dialogus de oratoribus*, edited by ChE Bennett. Boston and London 1894. Dle JB 1895, 172 n. neobsahuje prý nic nového pro tuto otázku.

4. V. Modestov: *Замѣтки по Тациту*. IV. Вопросъ о Dialogus de oratoribus. (Журн. минист. народн. просв. 1894. Декабрь, 311—357).

Spisovatel zabýval se otázkou touto již v díle souborném Тацитъ и его сочиненія (С.-Петербургъ 1864) a také Pavluckij r. 1885 v uv. spise vylíčil v ruské literatuře tento

vědecký spor, ale spisy od té doby vydané a zvláště vydání Petersonovo přiměly Modestova k novému přehledu.

Pro Tacita svědčí rukopisy, jež pocházejí z předlohy, již přinesl s sebou Henoch do Italie. Cod. Harleianus, jak upozornil Peterson LXXIX, má na konci za spisem Suetoniovým připsáno: hic antiquissimum exemplar finit; i soudí Modestov z této poznámky, že Henoch přinesl ne opis rukopisu v Němechích nalezeného, nýbrž rukopis sám; rukopis ten však z XIII stol. pocházel z archetypu Fuldského ze stol. IX nebo VIII, a je-li tedy rukopis Henochův vsutku onen nalezený jím německý rukopis, podání rukopisné spočívá na základě pevnějším než se dosud mysliło. Svědectví tomu také první vydavatelé věřili až po pochybnosti Rhenanovy a zvláště Lipsiovy.

Zprávu rukopisnou potvrzuje také známý odkaz na dialog u Plinia mladšího (Ep. IX, 10) a patrné příbuzenství dialogu se spisy Tacitovými v názorech politických, filosofických, literárních, paedagogických.

Kdo jiný mohl vůbec napsati myšlenky tak shodné s Tacitovými? Quintilianus byl příliš stár, aby psal o sobě jako autor dialogu v r. 74/5 iuvenis admodum, a nemohl rovněž z důvodů chronologických býti žákem Julia Secunda, jak líčí o sobě autor v D 1; Plinius mladší byl zase na zmíněné označení příliš mlád, a jeho učiteli byli Quintilianus a Nicetes Sacerdos, v praxi advokátské Tacitus. Domněnky ostatní teprve neobstojí. Uvedená data hodí se jen na Tacita, narozeného ne dříve než r. 53—54.

Různosti slohové vysvětluje Modestov známým způsobem. V Agricolovi, vstupuje na pole dějepisné, označil Tacitus sám hranici mezi obojí mluvou slovy: incondita ac rudi voce. Ovšem některé zvláštnosti slohové zbyly i z první doby, zvláště v Agricolovi a Germanii, ale i ve spisech pozdějších; Modestov vypočítává je zvláště dle Weinkauffa a Goelzera, ač nikterak nejsou úplné, jako vůbec nehleděl k pojednáním o jednotlivých zjevech mluvy Tacitovy a o jednotlivých částech sporu tohoto vůbec.

Svědčí-li pro Tacita i chronologická data dialogu? Rozmluva konána r. 75, kdy Tacitovi bylo 21 nebo 22 léta. Když však se nazývá pro tu dobu iuvenis admodum, uplynulo zajisté více let do napsání rozmluvy; nasvědčuje tomu i to, že píše o té době: celeberrima tum ingenia fori a o Secundovi: non defuit, o Aprovi: contemnebat, nesciebat, a tím tedy jejich věk liší od doby své, kdy píše, odkazuje jej jaksi již historii. Mimo to — opakuje ze staršího spisu — nebyl by se Fabius Iustus často otazoval (saepe ex me requiris) osoby, která by předešlou činností nebyla si získala značné vážnosti, jako dialog sám ukazuje také autora duševně zralého i vzdělaného. Tím nebyl Tacitus ani v posledním roce vlády Titovy (r. 81), jsa teprve jinochem 27letým, tím byl až za Diomitana. Za něho r. 88 nebo 89 napsal

Tacitus dialog, když před tím byl již zastával *practura*; po uveřejnění dialogu nebyl by jí jistě dosáhl. Tím všechny rozpory i nesnáze se vyrovnávají, a zpráva rukopisná nemá nezvratných námitek ani ve slohu ani v chronologii.

Změny mezislovné v češtině.

Napsal V. Flajšhans.

Mezi příčinami rozmanitých změn slovných uvádí nová grammatika také *sindhi*, postavení slova ve větě. (Srovn. Brugmann, Grundriss I., 485 nn., odkud také všecken obecný výklad přejat). V následujícím článku pokouším se o výklad některých českých změn tímto způsobem.

I.

Změny mezislovné mají tytéž kategorie a příčiny, jako změny vnitroslovné; mají se totiž jednotlivá slova ve větě k sobě tak, jako slabiky jednoho slova k celku. Věta je právě v mluvě celek jehož způsobu asi a týmž tedy změnám podrobený jako slovo jednotlivé. Ovšem i zde mohou býti — a jsou velmi zhusta — novotvoření analogická dle starších vzorů jako při změnách vnitroslovných. Některé ovšem nemají adaequatního příkladu ve změnách vnitroslovných (změna na př. koncového *-m* v *-n* v. níže), proto právě, že uvnitř slova k těmto změnám příležitosti není. (Srovn. Brgm. Grundriss I. 488 a též Griech. Gramm. 46).

Změny tyto jeví se častěji na konci slova (působením následujícího počátku) než na počátku (působením předchozího závěru), týmž způsobem, jako i uvnitř slova častěji vyskytují se proměny regresivní než progressivní.

Jsou asi tyto:

1. Někdy — v češtině k tomu není dokladů — assimiluje se i vnitřek slova: skr. *agnēr avēna* z *agnēr avēna* kde *ŋ* vzniklo vlivem *r*.

2. Jinde následkem předchozího přízvuku klesá druhé slovo na enklitikon a i hláskově se kazí: tak stsl. *jego, jemu* kleslo v *go, mu*; podobně sthněm. *mo, nan* z bývalého *imo, inan*.

3. konečně mění se — a to bývá nejčastěji — buď počátek nebo konec slova; a to:

A) konec slova mění se a) vlivem následujícího násloví: m. *před dům* vyslovujeme obecně *pře-dům*, rušice *geminaci*; m. *nad sebou* vysl. *nacebou* t. j. *nat-sebou* atd.; nebo

β) vlivem následující plné pauzy: stojí-li totiž slovo na konci věty. Nazveme-li případ α) *relativním*, můžeme tento případ nazvat *absolutním* záslovím: krátí se tak délky atd.

B) Začátek slova mění se α) vlivem předchozího konce slova: sem patří redukce skupin dvojhláskových, jinak vnitroslovně uložených: tak *hr-*, *hř-* ztrácí *h*: máme *pohřeb* se zachovanou skupinou dvojhláskovou, ale jako z *pohřbu* vysuto *h* (vysl. *pořbu*) tak patrně vlivem předchozí souhlásky záslovné stalo se z *hřebík* obecně *řebík* atd.

β) vlivem předchozí plné pauzy, stojí-li totiž slovo na počátku věty.

O těchto posledních případech následuje výklad obšírnější; připomenouti ovšem dlužno, že žádný pravopis (vyjímaje sanskrtský) těchto změn nezaznamenává a že ani zde neužívám úplně pravopisu fonetického, nýbrž jen pro ty skupiny hláskové, o něž právě běží. U mnohých příkladů pak máme zachováno již jen analogické rozšíření: tak na př. *hřiech* stě. trátilo *h* zajisté jen po souhláskách (srv. *zařmět* ob. a *hřímá*, *rožeň* a *zahroziti*), ale je doloženo také *pořiechu* Pulk. Lit. 124^b (Gb. Mluvnice I. 466) zajisté jen analogickým rozšířením.

Duplikaty takové sandhiové (*hř-* po samohláskách, *ř-* po souhláskách) vznikaly samy sebou a již indoevropsky; tak bylo před souhláskami *proti*, *uperi*, před samohláskami *proti*, *uperi*; před souhláskami *kɛ*, *egō* (m. *kɛn*, *egōn*) před samohláskami *kɛn* *egōn* (Brugmann, 490—491); většinou jazyk dvojtvary vyrovnal; to bylo různé dle nářečí: tak na př. biatové *v* bylo zajisté původně jen po samohláskách (k nimž i jery sluší počítati): v strunách i *vorhaniech* Žgloss., a *vorcě* ŽWittb., nikdy *vomýlen* NR, u *ovcě* Pass. Klem. 142^b, *navostřiti* atd., ale mléko ot *ovec* ŽW. Deut. 14, v *omye* Hrad. 44^a, *otec* dosud atd. a tvary oboje vyrovnaly se tak, že v jednom nářečí převládly tvary postvokální (obecná mluva *vo-*: *voběd*, *vosel* i po souhláskách), jinde převládly tvary postkonsonantní (v doudlebštině: *osel*, *oběd* i po samohláskách) srv. Gb. Mluvn. I. 432—433. Někdy dvojtvary zbyly archaismem: tak v řečtině pravidlem odsouváno koncové *z*, ale v *ěx* zůstalo, podobně slov. *vlzko* (z *vlzkn*) ale *kɛn* — jemu.

II.

1. Konec slova mění se

a) vlivem následujícího začátku — *relativně*; sem náleží všechny změny vnitroslovné:

α) *assimilace* I) jasných v temné: *s* těžka Všeh. Jir. 84 (varianta), *s* pánuov Kol. A 3^a 1501 atd. srv. lat. *at tegulas* (m. *ad*) Stolz Latein. gramm. 192.

II. temných v jasné: *z* dobrá paměti Lvov. 3^b atd. sem náleží také změna *ot-od*, která ovšem původ svůj má ve tvarech

jako *od* Boha, *od* zahrady, ale za převládnutí této formy *od* nad druhou *ot* děkuje jen sousedním *pod*, *nad*, *před* (srv. lat. *ab*, *ob*, *sub* m. *ap* — *ἀπό*, *ep* — *ἐπὶ*, *sup* — *ἐπὶ* a Sobolevskij, Lekciji 82).

III. různorodých nosovek v stejnorodé: v češtině je to hlavně assimilace zubního *n* k retným *b* *p* v retné *m*: *pampáter*, *pambu* obecně; v řečtině na př. i k hrdelnicím: *γάγ καὶ* Brgm. Griech. Gramm. 48.

β) *redukce geminace*: místo geminovaných souhlásek má čeština pravidlem jednoduchou: a tak m. *ot tebe* vyslovováno a psáno *o-tebe* ŽWittb. 20, 5; *zázrak v zemi* (m. -v v zemi) Žkl. 104, 27; *pravedlnos nebe* Žkl. 84, 12 (ze skupiny čtyřhláskové „pravedlnost s nebe“ vypadla t. j. úplně se assimilovala hláska *t* a zbývající dvojí s redukováno) atd. Sem patří i obecné *Nechojdoma* z *nechoď-doma* (vysl. -chojď), kde *ď* redukcí odpadlo.

γ) *rušení skupin sykavých*: to děje se sic různými způsoby, ale dle zvyku uvádím je zde společně: je to assimilace: peněžádných m. *zž* KolDD 78^a 1585,

odsuti: vešsvět stč. pravidelně psáno *wesfwiet* t. j. vesvět Pass. často; srv. *zwyeh* (= *z svých*) t. 474,

změna v *j*: *j* sieni strčiti (m. *s-*) ML 50^b, vyjítí *j* smiery OtcA 345^a, *bej* zlosti důdl. atd. (Gb. Mluvn. I, 490, 495).

δ) *splyvání a*) samohlásek; stč. *náheň* atd. (m. na oheň), obecně dváctýřicet (m. dva-a-), *bárci* (m. ba arcí) Kott s. v., *to je pravda* usus *te* pravda; atd. Sem náleží i splyvání náslovného *i-* s předchozím pazvukem v *y*: *nech ji* (vysl. -i) zní *nechy*, *pod jiným* zní *podyným* atd.; srv. ruské *idetyz* (= *idetъ iz*), podlymenem Grot v Archivu für slavische Philologie III, 1878, 138—151; srv. i t. II, 708.

b) souhlásek: *ts*, *ds* mísí se v *c*: *přece* z před se; srv. srb. *da* poklonice (= *t se* emu, nepostidice (*t-* se) Šafařík Serbische Lesekörner 71.

ε) *vsouvání parasitních souhlásek a samohlásek*: sem náleží vsuvné *v*, které dle anal. změn *u-ov* (plutí-plovete) proniklo (aspoň ve starší mluvě ještě jasně) jen mezi samohláskami: *ostrýj-navostřiti* a odtud analogicky opět rozšířeno dále: *vostrýj* atd. Tak nutno vyložit i *drulíky* MamV. m. *ruľiky*: do skupiny *z-ruliku* atd. vsuto *ď* a toto zůstalo, i když již předložka odpadla; patří ovšem pod 2).

ζ) *odsouvání záslovných souhlásek ve skupinách trojhláskových*: *šes*, *ouzkos* krk., *frajmark* Zrc. 252; srv. rus. *mos* (m. *moť*) Sobol. Lekt. 83 atd.

η) vlivem pausy — *absolutně*.

Stojí-li slovo na konci věty, tu obyčejně expirace, síla hlasu, jakou celá věta byla pronášena, povoluje již, ochabuje; následkem toho hlásky jednak odpadají, jednak se krátí a pod.

α) *odpadají* I. souhlásky; je tu ovšem těžko určití, nepatří-li tento případ ještě pod α) (vlivem následujícího); sem náležejí na př. jest ně. *je* (obecně), vlivem častého užívání na konci věty; srv. naproti tomu ob. *es(t)li* (= jestli) vedle analog. *jeli*; dále *pámbu* vlivem častého závěru: dejž to, naděl, pomáhej (atd.) *Pán Bůh*, kdežto *Bůh* samo *h* podržuje; na Moravě zní koncové *h* velmi slabě, tak že na konci věty zaniká:

daj nám, děvče, daj nám zálo(h),
žes na panském trávu žalo.

Srv. Bartoš, Rukověť, 93.

K odpadání souhlásek náleží i redukce geminat; o té již shora vyloženo.

II. samohlásky; sem náleží odsutí v tázacích: *jak? kam?* (kdežto u vztažných, která jsou členem věty, zůstalo -o-: *jako*) srv. rus. *tut, kam* Sobol. Leck. 76, lat. *fac, quot, super* Stolz 191.

β) *krátí* se (samohlásky): sem *Pámbu* (m. -bū-) atd.

γ) *seslabují* se a to:

I. jasné v temné; úkaz obecný v ně.; stč. již Nemrot Jir. Auth. I⁴, 177, vrach Lvov. 83^b, nebuť Hus (Věstník učené společnosti 1890, 378), OtcA 85^b atd.; stč. koncovka -zg přešla v -sk v *zábřesk* (m. brězgz); ně. a stč. *děšť, lábuť, havěť* mají míti -d; *sloup* m. sloub; podobně *poněvač* vyslovujeme s tš (= č) místo *dž*; obecné *grunt*, *Hamburk*, *marjáš* (m. -ž) atd. Že zjev tento je starý, svědčí flexe něm. jmen na of (Kirchhof, Fridhof, Kuttelhof atd.), která mají již ode dávna gt -ova: jako bylo *bratřov* (vysl. bratřof) gt. *bratrova*, podobně k nom. *břítov*. *krchov* přidělán gt. *břítova*, *krchova* a jako slyšené bratřof psáno -ov, podobně psáno i *krchov*, *břítov*.*) Tžž zjev je i v ruštině (Sobol. Leck. 83, 86) a v latině (Stolz 191); již o stsl. dí Miklosich: „gradъ, звѣздъ lautet gratъ, звѣстъ“ Vgl. Gramm. I² 302.

II. -m v -n: změna tato již baltskoslovanská (Brugm. I, 524), řecká (Griech. Gramm. 46) i srbská: *sedan, osan* atd. (Lfilol. VIII. 156); podobně dial. česky *sedn, osn, tan, ven* (= vem) Věstn. uč. spol. 1890, 41; obecné změny cizoslov: *meršán, galantón, diplón, balšán* atd.

*) O tom podobně svědčí ně. analog. *ostříž* m. *ostříš* (jako k nůž vysl. nůš je gt. nože, tak napřed psáno slyšené *ostříš* jako *ostříž* a utvořen gt. *ostříže*); podobně analog. psáno dle *hrad* (vysl. hrat) mnoho *seď* (= set) Lvov. 80b, osmidcád OtcA. 13a.

III. *-k* v *-ch*; srv. v něm. konc. *-g* v háklích, fertich us. rakouský; česky tak *laľoch*, *kanču-h*, lotr *jinach* nepřijde, Chelčický, Menší spisy I, 77, (jeli jisto) a cizí *ejench* strč. (Auszug), *arch* (arcus), *tumpach* (Tombach) atd.

Sem také můžeme počítati znění předložek neslabičných před samohláskami: čekali bychom spíše sesílení aspirace, ale je klesnutí, patrně tím, že přízvuk přešel na slovo následující i tedy *f* opácném případě (Švanda dudák X, 1891, 294), přišel s areny (= *z*) us. Že i tato výslovnost je stará, svědčí analog. psaní *bes* mužského Lvov. 27^a (m. bez).

2. Počátek slova mění se:

a) vlivem předechozího zakončení. Tu buď hlásky na základě rušení neobvyklých skupin trojzvukých odpadají nebo jisté parasitické hlásky se vsouvají:

a) *odpadají*: tak odpadá *v* ze skupin trojzvukých (po předechozí souhláse): v lat. *du-* dává *d-*, *dhu* *-f*, *tu* *-t*, *su* *-s*, atd. (srv. Stolz 182); podobně vzniklo prasl. *sestra* ze *sves-*; stč. *choštiště* ze *chvo-*, *chorý* ze *chvorý*, *hvoz* jména místní *Hozdec*, *Hozdecký*; ano již indoevropsky to i m. tvoj. Taktéž odsuto *g* v gr: *rafije* us. Sem náleží i obecné *čerstva* (= zčerstva), *řetelný* (m. zřetelný) atd. Místo věřím-*v*-boha slyšeti *věřím-boha*, místo otče-náš-jenž-*jsi* slyšeti *oče-náš-jen-si*. Sem náleží i změna náslovného *č* v *š* (*z* *tš* odpadlo *t*) *štyry* obecné, sem i nč. *št-č*: *tč*. *sč* ztr atilo totiž jednak *š* a tak vzniklo nč. *čpavý*, jednak změněno v *šf* a takové je staročeské *štpavý*; atd. Sem náleží odsutí *h* z *hr-hř-*: *hrozen-rožeň*, *hřeben-řeбен*; odsutí *v* z *vz*: *schod*, *stupeň*, *schovanec* atd.

β) *vsouvají se*: sem změna *s-c*: *otčenáš* často zní také *očenášjenci* (t. j. do skupiny *ns* jako vůbec uvnitř slov *vsuto* *t*), podobně možno sem počísti shora uvedené *drulík* m. *ruľík* atd.

b) vlivem předechozí pauzy (*absolutní* násloví). O leckterém příkladě možno pochybovati, patří-li sem či k a)

a) V řečtině tak *redukovány geminaty*: *ρεῖνω-ῖνω*, *σεῖνω-σεῖνω* Brgm. Gr. Gr. 46. Tak v češtině redukovány zvláště sykavky: *stálý* nč. = *sstálý* od *sstáti* = *perdurare*; obecné: *vzal to sebou* m. *s sebou*.

β) Odsuto *leccos*, co ve vnitru slova se snáší: obecné *tu chvíli* m. *v-tu chvíli*; obecné *dyby* m. *kdyby*; *vždy* měnilo se ve *ždy* XIV. stol. (Věstn. uč. spol. 1890, 326), nč. *dy(cky)*; sem změny *du*, *meno*, *sem* atd. s odsutým *j*. Srv. rus. čan m. *дѣшчан* (cf. č. *štovka* v. *dešťovka*), *chor* m. *дѣchorъ* atd. Sobol. Leke. 82—83.

Z hlásek, do nichž *vsuta* parasitní, mizívá pak první, to jest původní: do *ml* *vsuto* *b-mbl*, odsuto pak původní *m-* řecky *βλύτω* v *μέλι*, nsl. brěstiti proti srb. mrijestiti Miklos. I², 211;

tak *tribro* ob. m. *stř-* ze srebro; nč. *drovna* m. zdrovna; tak chodsky *dreadlo* m. zreadlo.

γ) konečně vidíme změnu úzkého *e-* v *a* v češtině. Již baltskoslovansky střídá se *e* s *a*, *o*: lit. *eldija* ~ *aldija*, *elksnis*-*alksnis* atd.; podobně prasl.: *odinъ*-*odъnъ*, *olša*-*jelša*, *ozero*-*ezero*, *osъrъ*-*jesep* č. Mikl. I², 75; taktéž rusky: *ѣ́дѣице*-*aksamit*, *ѣ́дѣи*-*ochidna* Sobol. Lekk. 31, *Alginja*, *Alfim* atd. t. 98; podobně vidíme v č. *Elena-Alena*, *eppich-apich*, *erz-arci*-, *aksamit*, *arkýř* atd.

Klasobraní po rukopisích.

XLVIII. České glossy k latinským hymnům napsaným l. 1418.

Opsal V. Hauer.

(Pokračování).

List 74b.

24.

Summi triumphum regis prosequamur laude. Qui celi, qui terre regit sceptrum inferni iure domito. Qui sese pro nobis redimendis permagnum dedit premium. Huic nomen extat conveniens yditum, nam transilivit, omnes strenue montes colliculosque betel.

Saltum de celo dedit in virginali ventrem, inde in pelagus seculi. Postquam illud suo mitigavit potentatu, tetras flegentis assiliit tenebras.

Principis illius disturbato imperio manipulis plurimis inde erutis mundum illustrat suo iubare. Captivitatem que detentam inibi victor duxit secum. Et redivivum iam suis se prebuit servis et amicis.

nawysfyehe wytyezstwýe krale nashledumy chwalu. který nebe, který země zprawuge moc, ¹⁾ pekla prawem zkraczenym. který sam fy za nas, aby nas wykupyl, welmy welýku dal gest mzdu. tomu ²⁾ gmeno przylezý hodne ³⁾ rychle, ⁴⁾ nebo przyefkoczyl gest wsfyechny wdatnye hory pachrbky a toho myelta.

fkok f nebe uczynyl ge w panensky brzých, odtud w morze swyeta. A kdyz to swu vkrotyl mocnostý, zatmylych pekla dofkoczyl ge temnofty.

knyezyete toho zbuziw czeffarzstwýe zaftupý mnohymy odtud wynyatymý swyet ofwýeczuge swym poprffkem. lupez a yatu tam wytyez wywedl gest ffebu. a obzyweného gyz swym fy dal fluham a przatelom.

24. ¹⁾ panstwýe ²⁾ gemuz. ³⁾ przyflufne. ⁴⁾ fkcoczec.

Denique saltum dederat hodie maximum nubes polosque cursu prepeti transvolans. Celebret ergo populus hunc diem credulus, cuius morbida yditum corpora in semet ipso altis sedibus celi invexit dei filius.

Et tremens iudicem expectat affuturum, ut duo angeli fratres docuerunt. Qui Jesus a vobis assumptus est in celum, iterum veniet, ut vidistis eum.

Jam yditum nostrum vocibus sedulis omnes imploremus, ut ad dextram patris qui sedet, spiritum mittat nobis sanctum, in fine seculi ipse quoque sit nobiscum.

List 77b.

25.

Sancti spiritus assit nobis gratia. Que corda nostra sibi faciat habitacula, Expulsis inde cunctis viciis spiritalibus.

Spiritus alme illustrator hominum, Horridas nostre mentis purga tenebras. Amator sancte sensorum semper cogitatum, Infunde uncionem tuam, clemens, nostris cordibus.

Purificator omnium flagitiorum, spiritus, purifica nostri oculum interioris hominis, ut videri supremus genitor possit a nobis, Mundi cordis quem soli cernere possent oculi.

Prophetas tu inspirasti, ut preconia cristi precinnissent in-

gyštýe fkok dal byesse dues naywyeczšly *) oblaky a nebessá byehem rychlym přyeleczugýe. flaw proto **) lyd tento den wyerzyczý, czyz neduzywa rychloft tyela sam na floby wyškým ftolyczyem nebye wnešl ge bozy lyn.

a trzašlywy ⁵⁾ fudeze czaka przyštyeho, yako ⁶⁾ dwa angely bratrzye ⁷⁾ uczly gfu. který gezyšl od was przyyat gešt w nebe, opyet przygde, yakozto wydyely lte gehu.

gyz fškoczce našeho hlaffý vštawnýmý wfšichný prošme, aby na prawyczý oteze který šedý, ducha poššly nam šwatheho, na koncý šwyeta an a wždy bud š namý.

šwatheho ducha przybud ¹⁾ nam mylošt, ktera řdce naše gemu uczyn przybytek wyhnany my odtud wfšyemy hrzyechý duchownýmý.

dusse šwati ofšwyetiteli lydy, hrozne našše myšly wymet tmy. myłownyce šwaty rozumnych ²⁾ wždy šmyšlený, wly mazanye tneho, myloštywý, w naše řdce.

oczýtiteli wfšyech zprznostý, dusse, ocyšt našeho oko wnytržnyeho cžłowyeka, aby wydyen bytý mawyšly otecz ³⁾ moh by od nas, cžšteho řdcezye ktereho šamý obezřzyetý mohly bý ocyž.

proroky ty nadechl šý, aby przyedzwyestowanýe buozýe

⁵⁾ a bazlywý. ⁶⁾ a. ⁷⁾ apoštolý.

25. ¹⁾ przyd. ²⁾ cžytedlnych. ³⁾ rodycz.

*) psáno: naywyeczšly. **) pto.

clita. Apostolos tu confortasti,
uti tropheum cristi per totum
mundum veherent.

Quando machinam per ver-
bum suum fecit deus celi, terre,
marium Tu supra aquas futu-
rus eas numen tuum expandisti,
spiritus.

Tu animantibus vivificandis
aquas fecundas, Tu aspirando
das spirituales esse homines.

Tu divisum per linguas mun-
dum et ritus adunasti domine.
ydolattras ad cultum dei revo-
cas, magistrorum optime.

Ergo nos supplicantes tibi
exaudi propicius, sancte spiri-
tus. Sive quo preces omnes
casse creduntur et indigne dei
auribus.

Tu qui omnium seculorum
sanctos Tui nominis docuisti
instructu, Amplexando, spiritus,
ipse hodie apostolos cristo do-
nans munera insolita seculis,
Hunc diem gloriosum fecisti.

List 81a.

Veni sancte spiritus et emitte
celitus lucis tue radium. Veni
pater pauperum, veni dator mu-
nerum, veni lumen cordium.

Consolator optime, dulcis ho-
spes anime, dulce refrigerium; in
labore requies, in estu tempe-
ries, in fletu solacium. O lux
beatissima, reple cordis intima
tuorum fidelium, Sine tuo lu-

przypowŕedyely bŕ wyborne.
apostolow ty podtwrdyl ŕŕ, aby
wyteyzŕwŕe krystowo po wŕsem
ŕwyetu nelly bŕ. *)

kdy okol ŕkrzŕe ŕlowo ŕwe
uczynŕl buoh nebe, zemŕe,
morzŕ ty nad wodamŕ zach-
wawagye gŕe bozŕtwŕe ŕwe roz-
tahl ŕy, duffe.

ty duffem obzywenym ma-
gyczem bytŕ wody mnozŕŕ.
ty poŕiluge dawall **) duchownye
byti lidŕ.

ty rozdzelenŕ po gazyczyech †)
ŕwyet a obczyegyech ŕgednal
ŕŕ pane, modloŕluhi k ŕluzbye
bozŕe nawraczueff, z myŕtrow *)
naylepŕŕ.

protoz nas modlyczŕe tobye
vŕlyŕŕ myloŕtywŕe, ŕwatŕ duffe,
bez ktorehoz prozbŕ vŕŕechny
daremne (?) wyerzeny gŕu a ne-
hodne buozym uŕŕŕem.

ty genz vŕŕech wyekow ŕwate
tweho gmena nawczyl ŕy wnu-
knutym, obsahuge, duffe, ty dnes
apostolŕ kryŕtowy daruge darem
neŕwyklym wyekom, tento den
ŕlawny uczynyl ŕŕ.

26.

przyd ŕwaty duffe a wypuŕt
z nebe ¹⁾ ŕwyetla ŕweho poprŕlek.
przyd otcze chudych, przyd
darcze darow, przyd ŕwyetlo
ŕrdczŕ.

utyeffyteli naylepŕŕ, ŕladky
hostŕ duffŕe, ŕladke rozgyzenŕe,
w uŕlyŕ odpoczynutye, w horko
prochlazenŕe, w placzŕ utyeffe-
nŕe. o ŕwyetloŕŕy nayblahofla-
wenyeffŕe, napln ŕrdcze wnytrz-

*) nad myŕtri.

26. ¹⁾ nebekŕŕ.

*) neŕleby. **) psáno: dwall. †) pozazyczyech.

minine, nichil est in homine,
nichil est innoxium.

Lava quod est sordidum, riga
quod est aridum, sana quod est
saucium, Flecte quod est rigi-
dum, fove quod est frigidum,
rege quod est devium. Da tuis
fidelibus in te confidentibus
sacrum septenarium. Da virtutis
meritum, da salutis exitum, da
perhenne gaudium.

nofty twých wycrnych, bez tweho
fwyetla nycz nenýe w czlowyeku,
nycz nenýe jedno škodlywoft.

omy czoz geft zahnyšyle,
fmocz czoz geft uwadleho, ozdrow
czoz geft raueneho. naklon²⁾
czoz geft twrdeho, ſchran czoz
geft ſtudeneho, zpraw czo geft
ſczyeſtneho. day twym wyernym
w týe douffagyczým ſwatych
ſedm darow. day cznoftý za-
fluhu,³⁾ day ſpaſſenýe wychod,
day wyecznu radoſt.

List 82b.

27.

Benedicta semper sancta sit
trinitas deitas scilicet unitas
coequalis gloria. Pater, filius,
sanctus spiritus tria sunt no-
mina, omnia eadem substantia.
Deus genitur, deus genitus, in
utroque sacer spiritus deitate
socius. Non tres tum dii sunt,
deus verus unus est hic pater
dominus, filius spiritusque san-
ctus.

Proprietas in personis, unitas
est et in essentia; magestas par
et potestas, decus, honor eque
per omnia.

Sidera, maria continens, arva
simul et universa condita, Quem
tremunt impia baratra (tartara),
colit quoque quem abissus im-
fima.

Nunc omnis vox atque lingua
fateatur hunc laude debita,
Quem laudat sol atque luna,
dignitas adorat angelica. Et nos
voce precelsa omnes modulemur
organica cantica dulci melodia.

chwalena¹⁾ wždy ſwata bud
trogytze božſtwýe toczyz gednota
frownana ſlawa. otec, ſyn,
ſwatý duch trzý gfu gmena,
wſſyechna taz podſtata. buoh
rodycz. buoh narozený, w obo-
gyem ſwatý duch božſtwýe to-
warzyſſ, ne trzýe wſſak bohowe
gfu, buoh prawý gedn geft tez
otec pan, ſyn a duch ſwatý.

zwlaſtnoſt w ofobach, gednota
geft a w bytednoſtý; welebnoſt
rowna a mocz, cnoſt,²⁾ czeft
rownýe we wſem.

hwyezdy, moržýe³⁾ zdrze,
pole ſpolu take a rozlyczna
ſtworzenýe, ktereho⁴⁾ bogye
ſýe⁵⁾ nemyloſtywa pekla, czty
take ktereho propaſt nyzka.⁶⁾

gыз⁷⁾ každy hlafſ y yazyk
wyznaway toho chwalu hodnu⁸⁾,
ktereho chwaly ſluncze y mye-
ſſycz, doſtoynoſt czty⁹⁾ an-
dyelfka. a my hlafſſem zpye-
wanym¹⁰⁾ wſſýchny zpyewaymý
warhannee pýeſnýe ſladkým zpye-

²⁾ ohný. ³⁾ mzdú.

27. ¹⁾ pozehnana. ²⁾ okraſſa. ³⁾ wody. ⁴⁾ přýed kým. ⁵⁾ trzyeſſu
ſýe. ⁶⁾ hluboka. ⁷⁾ nynýe. ⁸⁾ dluznu. ⁹⁾ klanye ſſýe. ¹⁰⁾ welmi wyſokym.

Eya et eya nunc simul iubilemus altitrono domino laudes in excelsis.

O adoranda trinitas, o veneranda unitas, per te sumus creati vera trinitas (?) *). Per te sumus redempti summa tu caritas. Populum cunctum tu protege, salva, libera, eripe et emenda. Te adoramus omnipotens, tibi canimus, tibi laus et gloria Per infinita secula seculorum.

List 85a.

Lauda syon salvatorem, lauda dulcem et pastorem in ympnis et canticis. Quantum potes, tantum gaude, quum maior omni laude, nec laudare sufficis.

Laudis thema specialis, panis vivus et vitalis, hodie proponitur. Quem in sacre mensa cene turbe fratrum duodene datum non ambigitur.

Sit laus plena, sit sonora, sit iocunda et dechora laudis iubilacio. Dies enim solemnis agitur, in qua mense prima recolitur huius institutio. In hac mensa summi regis novum pascha nove legis pasche vetus terminat. Vetustatem novitas, umbram fugat veritas, noctem lux illuminat.

Quod in cena cristus gessit, faciendum hoc expressit in sui

waným. nuze y nuze gyz spolu zpywaymý*) weffele wyffokostolnemu panu chwały na wyloftý.

O nafledowna trogyceze, O cztytedlna gednoto, fkrzýe tye smý ftworzený prawa wýecznoftý.*) fkrzýe tye smy wykupený fwrchowana ty lasko. lyd weffken tý obran, spaff, wyswobod, wytrhný a wyczyst. tje cztyemy**) wffemohuezý, tobye zpyewamy, tobye chwala y flawa pryel nekoneczne wyeký wyekow.

28.

chwal wyerny czlowyeczze spaflytele a chwal sladkeho pastýrzýe w chwalach y w pyeflyech. kterakz mozes, tak fye raduy, nebo wyeczze wflye chwały, aný chwalýtý ftaczugeff.

chwały zaloha zwlastnye, chleb zywý a zywotný, dnes wylozen bywa, kteryz ¹⁾ w ffwate na ftolu weczery zastupu bratezý²⁾ dwanadftemu daný nepochybuge fýe.

bud chwala plna, bud zwuczna, bud pleffawa, bud okrasna chwalý yaffnowanýe. den nebo flawny dyege fýe, w kteryz ftolu prwnye pamatuge fýe tohoto uftawenýe. na tom ftolu naywyfýeho krale novy welykocnozný beranek noweho zakona ftary zakon kona. vetchoft obnownoft, ftyen pudý prawda, nocz fwyetlo ofwyeczuge.

czo na weczery yzeyff czynyl gefť, magycz czynytý tho wy-

28. ¹⁾ kterehoz. ²⁾ apoftolow.

*) možno čísti i: zpyewayme.

**) Ve výkladu jest eternitas. V překládě jest psáno wyečnoftý. **) psáno cztemy a přes e jest napsáno y, takže možno čísti i cztyemy.

memoriam. Docti sacris institutis panem, vinum in salutis consecramus hostiam.

Docma datur cristianis, quod in carnem transit panis et vinum in sanguinem. Quod non capis, quod non vides, animosa firmet fides preter rerum ordinem.

Sub diversis speciebus, signis tantum et non rebus, latent res eximie. Caro cibus, sanguis potus, manet tum cristus totus sub utraque specie.

A ssumente non concisus, non confractus, non divisus integer accipitur. Sumi (!) unus, sumunt mille, tantum isti, quantum ille, nec sumptus consumitur.

Sumunt boni, sumunt mali, sorte tum inequali vite vel interitus. Mors est malis, vita bonis idem panis sumpcionis, quam sit dispar exitus.

Fracto demum sacramento nec vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei fit scisura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur.

Ecce panis angelorum factus cibus viatorum, vere panis filiorum, non mittendus canibus. In figuris presignatur, cum ysaac ymolatur, agnus pasce deputatur, datur manna patribus.

rzekl gest na swu pámátku. naučený swatýmý uštawenýmý chleb żywý, wino pšassenýe poswýeczugem w obyet.

nawcenýe dawa šýe krzyeštanom, ze w maššo gde³⁾ chleb a wyno w krew. czehoz nechapšš, czoz newydyšš, duchownýe⁴⁾ twrd wyera kromýe wyeczý rzadu.

pod rozlycznýmý zpofšobamý, znamenýmý tolyko a ne wyeczný, tagye šýe wyeczý welyke.⁵⁾ tyelo pokrm, krew pyšýe,⁶⁾ oštawa wššak czyelý pod obogý zpofšobu.

od przygymagyczeho nerozrýezaný, nerozlomený, nerozdýelený czyelý wzat bywa.⁷⁾ berze gedem, beru⁸⁾ tyššyče, tolyko tyto, kterak mnoho onem šam, any przyyatý ztrawem bywa.⁹⁾

beru¹⁰⁾ dobrzy, beru zly, loššem wššak nerownym zywoťu nebo porazenýe. šmrt gest zlym, zywoť dobrym tyz chleb przygemný, kak bý byl nerowne wyštye.

zlamanu potom¹¹⁾ šwatošty¹²⁾ nepochybug, ale pomny tolyko býťý pod drobtem, kterak mnoho wššym chraný šýe.¹³⁾ zadna wyeczý nebywa dwogenýe, znamenýe tolyko bywa šamanýe, kterymz any . . . šlaw znamenaneho menšy šýe.

ay chleb angelšky¹⁴⁾ uczynem pokrm poczeštných, gyštyšý¹⁵⁾ chleb šynow nemagycý puštem byťý pšom. w podobenštwých przyedznamenawa šýe, kdy . . . obyetowan bywa, beranek wely-

³⁾ w tyelo myeny šýe. ⁴⁾ muzna. ⁵⁾ zšlechtýšý. ⁶⁾ napoy. ⁷⁾ berze šýe. ⁸⁾ przygymagý. ⁹⁾ ztrawuge šýe. ¹⁰⁾ przygymagý. ¹¹⁾ napoššedy. ¹²⁾ pošwatnu wyeczý. ¹³⁾ czyelým kryge šýe. ¹⁴⁾ andýelow (pšáno andýlow). ¹⁵⁾ wyeru.

Bone pastor, panis vere, Jesu,
nostri miserere, tu nos pasce,
nos tuere, tu nos bona fac vi-
dere in terra vivencium. Tu
qui cuncta scis et vales, qui
nos pascis hic mortales, tu nos
ibi comensales coheredes et so-
dales fac sanctorum civium.

konocny wyerzen geft, dawa
ſye nebefky chleb otczom.

dobry paſtyrzý, chlebe prawý,
gezyſſy, nam bud myloſtyw.¹⁶⁾
ty nas krm,¹⁷⁾ nas bran, tý
naſſ¹⁸⁾ dobre wyeczy kaz wi-
dýetý*) w zemý zywych. ty
genz wſſyechny wyeczy wyeff
y mozeff, ty genz naſſ paſſeff¹⁹⁾
zde ſmrtnedne, ty naſſ tam zpolu-
ſtolne dyedyczýe y towarzýſſýe
uczyn ſwatych myeſtanow.

List 91a.

29.

Vito laudat omnis etas et
pro vito laud es letas cristo
solvant omnia. Hic a vita vere
vitus nullos mortis agens ritus
puer puerilia. More, gestu trans-
cendebat dum pro cristo, quem
colebat, mundi sprevit gaudia.

wytowý raduy ſye pleſſawýe
kazdy wyek¹⁾ a za wyta chwalý
weſſele buohu odplatte wſſyechny
wyeczy. tento od zywota gy-
ſtye²⁾ wyt zadnych ſmrty ne-
czyňýe ſkutkow, dyetye dyetyn-
ſke wyeczy. obyčyegem, ſkut-
kem przyeſſahowaffe, kdyz pro
kriſta,*) kterehoz czyteſſe, ſwyeta
zhrzyel geft radoſty.

Dulces patris sprevit synus,
iocos, ludos nichilominus vana
censens omnia. Hic in brevi
consumatus infans et vix ab-
lactatus puer egit senia.

ſladka otcze ſhrzyel ge lona,
kunſtý, hrý owſſem marne roz-
ſuzugýe wſſyechny wyeczy. tento
na kratcýe dokonan mladýc
a ledwa oſtawený dyetye czynyl
geft ſtare ſkutký.

Pater eius hoc audito hunc
subduci cursu cito iubet ad fla-
gicia. Post flagella blandimentis
oblonditur, sed tormentis pueri
constancia Plus elegit contor-
queri quam iniquum persuaderi
patris ab astucia.

otecz geho to ſlyſſaw toho
przyweſtý byehem brzky m przy-
kazugýe**) k ſwyhaný. po ſwy-
haný lahodkami kogý, ale mu-
kamý dyetyete vltawycznoſt
wyecze wywolyl geft muczen
býty, nezly neſlechetneho upo-
ſlechnutý otczýe od chytroſtý.

Tandem preses huic rumori
prebet aures, vitum mori censet
de iusticia. i non est deferen-

potom wladarz te powyeſtý
daw uſſý wyta umrzyeti ufuzuge

¹⁶⁾ nad namý ſmylug ſýe.¹⁷⁾ pas. ¹⁸⁾ nam. ¹⁹⁾ krmyſſ.

29. ¹⁾ lyde kazdeho wyeku. ²⁾ wyernýe,

*) psáno: widýtý.

*) zkratka: p Krista **) y ve slabice gýe jest přetrženo.

dum eius patri et parcendum
vito patris gracia.

Ylas ergo deprehensus et pro
vito reprehensus: vite mea gau-
dia! Verba patris, dixit, audi,
honorandis diis obaudi, offer
sacrificia! Cogit penis rex iratus,
suadet pater desolatus tota cum
familia.

Sed nec vitum perterrebat
regis ira nec movebat mente
pater anxia. Dum in penis
victor staret et provita vitam
daret, viva factus hostia.

O mirandum bellatorem, o
stupendum hunc victorem, o
mira victoria! Vitus puer in
etate senes vicit gravitate fidei
constancia.

Ergo vitum imploremus nos,
qui vito deferimus vota specia-
lia. Ut per ipsum coronemur,
quam a nobis non meremur,
sempiterna gloria.

List 94a.

30.

Psallat omnis regio, decantet
cum gaudio martirum solempnia.
Celebremus hodie, nunc dies
est venie, dies est leticie. In
qua sancti martires crucifixi
sunt omnes fere decem milia.
Qui pugnantes hodie propter
lumen patrie mente invictissima.

maligno iudice sunt per-

zprawdywoſty. by nebylſo po-
wyedyeno geho otczŷ a odpu-
ſteno wytowŷ pro otczŷe.

tak rzeczenŷ protoz popaden
a pro wyta trefktan: wyte ma
radoſtŷ! ſlowa otczowa, rzekl
geſt, ſlyſſ, pocztŷwym buohom
poſluchnŷ,*³⁾ obyetuŷ obyety.
pudy³⁾ mukamŷ kral hnyewŷwŷ,
radŷ otcz opuſtylŷ⁴⁾ ſe wſſy
czeledŷ.

ale any wyta zhrozowalſe
kralow hnyew any hybaſſe myſlŷ
otecz truchlu. kdyz w mukach
wytez ſtogyeſſe a za zŷwot
wyechnŷ zŷwot ſmrtdelnŷ da-
walſe, zŷwa uczynen obyet.

O dywneho bogownŷka, o
hrozneho toho wytezŷŷe, o dywne
wytezŷŷtwŷe. Wyt dyetye w le-
tech ſtare przyemohl ge tyez-
koſty⁵⁾ wyerŷ wſtawnŷŷ.⁶⁾

protoz wyta poproſmŷ my,
kterŷŷ wytowŷ wzdawamŷ za-
doſtŷ zwlaſtŷne! aby ſkrŷŷe neho
byly bychom korunowanŷ, kterez
od nas⁷⁾ nezaſluhugem, wyechnu
ſlawu.

zpyewa (sic) wſŷŷechna kragina,
wyzpyewuŷ ſ radoſtŷ muczedl-
nykow ſlawnoſty. ſlawmŷ dnes,
nynŷe den geſt myloſty,¹⁾ den
geſt weſſele. w který ſwyetŷ
muczedlnyczŷ krŷyzowanŷ gŷu
wŷlychnŷ gednak deſſet tyſŷŷŷe.**²⁾
kterŷ (!) bogugyze dneſ pro
ſwyetloſt wlaſtŷ myſlŷ neprŷe-
mozenu.

od zlobyweho ſudce gŷu zhu-

³⁾ nuty. ⁴⁾ ofyrzyelŷ ⁵⁾ waznoſty. ⁶⁾ pewnoſty. ⁷⁾ od ſebe.

30. ¹⁾ odpuſtenŷe. ²⁾ trpyelŷ.

*) tak v rkp.

**) Bylo pſáno tyſŷŷŷow, potom *ow* pŷetrŷeno, a na hoŕe pŷiŷpáno e.

plexi vindice propter regem glorie. Cesar nequam signa magna ut vidit a cristi militibus, carcerati sunt beati ad omnem penam parati, que cristo est illata. Seniores advenerunt adriano adriano et dixerunt, queque cogitaverunt.

Cesar in kathedra sedit, presentari sibi fecit exercitum milicie. Dicens: stulti, incensati, ymoletis, ut vivatis, deo nostro astarath.

Tunc respondit hermolaus: deo nostro offeremus immaculatam hostiam. Jubet ergo adrianus, ut os eius contundatur silice durissimo. Jubet illos spoliari, cedi, spinis coronari ac indui purpura. Sindone sunt hii signati, crucifixi et potati potu amarissimo.

Salve pie Jesu criste, infans caste virginis, tua prece nos a nece eternali libera. Nos comenda tuo patri, Jesu pastor inclite, ut regnemus nos invicti tecum supra sidera.

List 96b.

Sancti Johannes (!) Baptiste, cristi preconis, Solemnia celebrantes moribus ipsum sequamur, ut ad viam, quam pre-dixit, assecclas suos perducet.

Devoti te, sanctissime homi-

bený²⁾ mftytele pro krale flavnofty. Czyefarz zloffyn³⁾ znamenye⁴⁾ welyka yakz geft wydyl od buozych rytterzow, w zalarzý drzyený gfu blazený k kazde muczye hotowý, ktera buohu geft wymyflena.⁵⁾ Staršlý przyšly gfu adrianowý, rzekly gfu, czozkoliwyek myšlylý gfu.

Czyefarz na štolyczý fedal geft, ukazaty šobyé kazal zašup rytterzštwu. rzka: blazný, nešmyšný, obyetyte, abyste zywy bylý, buohu našlemu aštaratowý.

tehdý odpowýedal geft ten byškup: buohu našlemu obyetywaty budem nepoškwrnenu obyety. kazal⁶⁾ proto ten czyefarz, aby ušta geho ztluczena byla oblaškem⁷⁾ twrdym. kazal ony⁸⁾ šwlaczytý,⁹⁾ bytý, trnym korunowatý a oblaczytý w zlatohlaw. koleczý gfu tyto znamenanj,¹⁰⁾ krzyzowaný a napagyeny pyšim welmy horzkym.

zdraw bud¹¹⁾ myšftywyý gezyšý, šynu¹²⁾ czyšte panný, twu prošbu nas od šmrtý wyečne zprošty, nas porucz šwemu oteczý, gezyšý paštyrzý wyborný, aby-chom kralowalý my neprzýemozený štebu nad hwyezdamý.

31.

šwateho . . . krztytele, buozeho przyedchoczýe, flawnošty flawyecze nrawy*) geho našhle-duymý, aby k czyeštye, kteru geft kazal, pacholký šwe dowedl.

nabožný tebe, naššwyetyeššý

³⁾ neprawy. ⁴⁾ dywy. ⁵⁾ dyelana. ⁶⁾ wely. ⁷⁾ škrzemenem. ⁸⁾ gye. ⁹⁾ lupyty. ¹⁰⁾ oblačení. ¹¹⁾ pozdrawen. ¹²⁾ dyetye.

*) psáno: nrawy.

num, amice Jesu cristi, flagitamus, ut gaudia percipiamus. Apparensque zacharie gabriel repromisit, qui tuam celebrarent nativitatem, Ut per hec festa eterna gaudia adipiscamur, qua sancti dei sacris deliciis leti congaudent.

Tu qui preparas fidelium corda, ne quid devium vel lubricum deus in eis inveniat, Te deposcimus, ut crimina nostra et facinora continua prece studeas absolvere.

z lydý, przyetelý bożý, proflýmý, abychom radošť przyyałý. zgye-
wyw sýe a sachariałłowý angyel
zašlybýł, který bý twe flawyl
fluzbamý naroženýe, aby fkrzye
ty hodý wyecznych radošť došly
bychom, kdez swatý buožý swa-
týmý rozkošfemý weffely spolu
flýe radugii.

ty genz zpošfobugeš wyernych
frdcze by snad nyeczno czestneho
vel mrzkeho¹⁾ buoh w nych
nalezl by, Tebe zadamy, aby
hrzyechi naflýe y skuteczne
hrzyechy wstawnu probu snazył
by flýe zproštyty.

(Další část tohoto hymnáře bude otištěna v ročníku příštím.)

Oprava.

V předešlé části na str. 220, část 3. má býti: drzyewo. — Za slovy: na str. 211 pro buoh (?), str. 215 probodeny (?), str. 216 pro kopye (?), str. 217 pro (?), str. 218 promyla (?) má býti na místo (?) znamení pro poznámku, že slabika pro napsána jest zkratkou p.

Úvahy a zprávy.

Нагуевскій Д. И.: Виргилій и его эклоги. Очерки изъ исторіи римской поэзіи. Часть I. Казань 1895. Str. VI + 72.

Spisovatel, známý mnohými pracemi z oboru římské literatury a četnými vydáními klasiků latinských, v uvedeném spise obral si za předmět vyložiti obsah a oceniti ráz i literární význam Vergiliových eklog. Podává celé práce první část, rozdělenou v pět hlav, z nichž tři poslední věnovány jsou posouzení prvních tří eklog. Kniha činí dobrý dojem jednak vhodným spracováním látky, k němuž svědomitě užito dotyčné literatury speciální (mimo díla německá přihlédnuto též k některým spisům francouzským, anglickým a vlašským), jednak lehce přehledným

uspořádáním a slohem, jenž při všem vědeckém rázu knihy a úvahách, mnohdy do drobnosti zacházejících, prost je suchopárné jednotvárnosti. Tu a tam, jak naskytla se k tomu příležitost, vloženy rozmanité exkursy (o bukolské poesii a jejím rozvoji u Řeků; o závodech pastýřských zpěvnic i hudebních a jejich odměnách a p.).

Hlava první líčí život Vergiliův do vydání eklog, oceňuje vzdělání mladého básníka a sleduje první styky jeho s vynikajícími osobnostmi společnosti římské. Zmíniv se o mladistvých pokusech Vergiliových, spisovatel přechází k eklogám a ukazuje, jakou důležitost pro jich sepsání měl Asinius Pollio. Stran doby, kdy Vergilius Asinia Polliona poznal, spisovatel domnívá se, že se tak stalo v ten čas, kdy Vergilius za příčinou dovršení vzdělání svého dlel v Římě, snad ve škole Epidiově, a že Vergilius brzo došel laskavého přijetí v kroužku Pollionově. Styky ty byly pro Vergilia, jenž vůbec nebyl člověkem vlastní iniciativy, velmi důležité. Jako eklogy básnil na pokyn Pollionův, tak později začal Georgika na pobídku Maecenatovu. Tak Vergilius, jejíž leckteré okolnosti a stránky povahy činily schopným se zdarem pěstiti tento druh básnický, Pollionem jsa povzbuzován a následuje stkvělého vzoru Theokritova, stal se zakladatelem bukolské poesie u Římanů.

Hlava druhá obírá se vydáním eklog a jich chronologií. Spisovatel řadí 2, 3, 5, 7, 1, 9, 4, 6, 8, 10. Bukolskou poesii pěstil Vergilius od října r. 42, tak že dobou sepsání kláští jest do r. 42 eklogy 2 a 3, načež po eklogách 5 a 7 najisto do r. 41 spadá 1. V r. 40 psány 9, 4, 6 a v r. 39 eklogy 8 a 10. Postup tento jest tedy ve shodě se zprávou Donatovou o Vergiliově („*bucolica triennio perfecit*“) a Serviovou („*carmen bucolicum, quod eum constat triennio scripsisse et emendasse*“). Koncem r. 39 všechny eklogy, jež dříve vycházely jednotlivě, sloučeny ve sborník, avšak z různých příčin nikoli v tom pořádku, v jakém byly sepsány. Vzhledem k mínění Schaperovu a Sonntagovu, kteří myslí, že eklogy vydány byly ve dvou sbornících (Sch.: 1—3, 5, 7—9+4, 6, 10; tyto až r. 27—25; S.: 2—5, 7, 8+1, 9, 6, 10; tyto v zimě r. 38—37), Nagnevskij staví se k těm učencům, kteří hypotéze té odporují (Ribbeck, Teuffel-Schwabe, Schanz, Rothstein, Morsch, Rossberg).

V hlavách od třetí do páté spisovatel posuzuje první tři eklogy, při čemž vždy předem podává obsah básně. Mluvě o allegorických vztazích eklogy první, vytýká, že charakteristika Tityra-pastýře a Tityra-Vergilia („*mutatio personae*“) působí v obsahu i líčení ráz dvojakostí, naproti čemuž daleko lépe a jednodušší vystupuje osobnost Meliboeova. Dějiště rozmluvy mezi Tityrem a Meliboeem spisovatel shledává (dle některých míst eklogy) v rodné krajině básníkův a na koloritu eklogy, jakož vůbec na její mise en scène, chválí idyllickou svěžest a prostotu.

K nedostatkům básně té počítá se nedůslednost, jevíci se místy v řečech i charakteristice Tityrově. Závislost na Theokritovi neproniká tak patrně, jako u eklog jiných.

Rozebíraje po stránce umělecké eklogu druhou, Nagujevskij podrobněji obírá se (částečně proti pochybnostem, jež vyslovili Schaper a Glaser) zprávami Serviovou a Donatovou, dle nichž za Corydonem kryje se sám Virgilius a jménem Alexis zve se miláček Vergiliův, otrok Alexander, darovaný mu Asiniem Polliionem. Jako význačné stránky básně jmenují se půvabná scenerie přírodní a vhodné zachycení některých zjevů ze života venkovského a zvláště pastýřského. Závislost na Theokritovi a obírání se písněmi jeho tato ekloga (první dobou sepsání) jeví měrou značnou. Nagujevskij srovnává její sujet a spracování s Theokritovou idyllou VII a IX (částečně také XXIII a III). Ke konci hlavy čtvrté dovozuje se bezpodstatnost mínění o allegorickém významu osobnosti Alexidovy, jež vyslovil vlášský učenec Agresti. Přes vsi nesamostatnost ekloga jeví leckteré stránky pěkné a u čelných básníků římských (Propertia, Tibulla, Ovidia) shledáváme se s reminiscencemi na ni.

Obsah eklogy třetí, ze všech nejobjemnější, podává se ve dvou částech, z nichž druhá tvoří vlastní carmen amoebaeum (dle Theokrita V a VIII), čítající 24 dvojverší (12 Damoetas a tolikéž Menalcas). Jako v eklogách již uvedených, tak i zde v líčení přírody a života pastýřského shledávají se některé narážky a vztahy k událostem a okolnostem vlastního života básníkovy (Asinius Pollio, básníci Maevius a Bavius a j.). Závislost na Theokritovi prozrazují mimo uvedené též jiné četné shody ve věci i mluvě. Především IV a V idylla Theokritova (mimo ty i I, VIII a IX) podaly Vergilioví pro eklogu třetí hojně látky. Také v seskupování myšlenek, v parallelismu a shodě výrazův a obrátů byl Vergilioví vzorem Theokritos; avšak umělosti tohoto ani zde nedostihl. Ekloga třetí (pro různost obsahovou charakterisovaná Heynovým „scopae solutae“) zůstala celkem bez vlivu na klassické básníky mladší (Tibulla, Propertia, Ovidia). Jen u Calpurnia a později v Anthologia latina vyskytají se některé reminiscence na ni.

Z nedohlédnutí a omylů postřehli jsme: римского (3), этомъ (15), IX (m. X; 23), у (32), postores (32), сулуты (42), effere (52), cm. 80—60 (58), брочаера (70), шрихомъ (79), Eichoff (70). Nedůsledně psáno bukolisch (15) a bucolisch (16).

F. Krsek.

Lucien Augé de Lassus: Le Forum. (Paris, Hachette, 1892).

Tento spisek je členem „bibliotéky divů“ (bibliothèque des merveilles), řady spisů populárních, které poutavým způsobem

pojednávají o všech odborech lidského vědění, snažice se představití jednotlivé partie z nich jako něco zvlášť poutavého a podivuhodného. Seznam titulů ukazuje na díla přírodovědecká, (Mravenci, Jeskyně a dutiny zemské, Divy elektrické), kulturně historická (Keramika, Železnice, Města objevená, Dějiny mostů, Divy architektury) i filosofická (Energie mravní). Do sbírky toho druhu mohlo ovšem dobře býti pojato pojednání o foru římském, které, zejíc jako rozsáhlá skupina zřícenin uprostřed moderního města a připomínajíc veliké výjevy z historie světového národa, smělo také býti nazváno divem. Obsahem svým však tato knížka nás překvapuje.

Ačkoliv obrázky knihy té přinášejí všechno, co se fora týká, půdorys, průřez fora rekonstruovaného, pohledy na zříceniny, úlomky kapitolského starověkého plánu, jež k foru se vztahují, jest přece kniha celkem spíše básnickým i filosofickým načrtnutím dějin římských od dob pravěkých až do invase barbarů. Populární vyličení fora bez vypravování scén, které se na něm odehrávaly, nemělo by ovšem žádného smyslu; avšak dějepisné obrazy, jež autor kreslí, vodi nás častěji po celém Římě i po všech jeho provinciích, nežli nás na foru poutají. Kresleny jsou však obrazy tyto způsobem velice skvělým. Jsa vzdálen úmyslu, podati chronologický přehled všech dějin římských, podává nám spisovatel řadu scén charakteristických, připojuje několika bystrými a vtipnými slovy svou úvahu, vybírá často ze starých zpráv drobné anekdoty, v jejichžto světle se historické postavy zjevují často mnohem individuálnějšími a pochopitelnějšími.

Živé je (kromě mnohých jiných) líčení Sullových proskripcí, nočních potulek lehké dcery Augustovy (na str. 240), při čemž autor ovšem je více básníkem než historikem a j. v. Při líčení Galbovy smrti divno, že autor tak málo vzal za základ vypravování Tacitovo (H. 1, 41) a Plutarchovo (c. 27). Omylů našlo by se v knize mnoho. Mezi ně náleží tvrzení (str. 176), že Cicero svého vyhnanství užil k pilným studiím literárním a filosofickým. Dopisy řečnickovy ukazují, že zdrcený vyhnanec v té době byl samovraždě bližší než literární práci. Autor opakuje také rozšířené, však ničím nedoložené mínění, že známý Caligulův most, jenž spojoval Capitolium s Palatinem, byl veden přes střechu basiliky Juliovy. Že autor s celou živostí opakuje nesečtná ta prodigia, kterými se hemží vypravování Liviovo, Plutarchovo, Suetoniovo, může čtenáře méně zkušeného másti; nepozná místy, co se mu předkládá jako historické faktum a co je pověstí.

Kdo by hledal ve francouzské literatuře dobrý spisek, opravdu o foru římském jednající, tomu lépe bude poslouženo Maruccchiho knihou: *Description du forum Romain et guide pour le visiter* (Rome 1885). Však na spisek Augéův nicméně dlužno upozor-

niti jako na četbu velmi zábavnou a osvěžující, vítanou jmenovitě těm, kterým je s katedry znova a znova o známých těch událostech vykládati a kteří proto jsou v nebezpečí, že předmět jim samým stane se nudným.*)

L. Brtnický.

Přehled literatury a starožitností řeckých. Pro žáky středních škol uchystal Karel Koblížek. V Praze. Nakladatel J. L. Kober knihkupectví 1894.

Knížka tato skládá se ze dvou oddílů: Přehledu literatury a Stručného přehledu starožitností řeckých. K části první, jak na poslední stránce pod obsahem podotknuto, „použito Munkovy literatury řecké“ a k části druhé „starožitností Hermannových a Schömannových“.**) Z obsahu je vidno, že z Munkovy literatury některé stati doslovně byly přeloženy, z jiných jen podán obsah; z Hermannova a Schömannova pak učiněn výtah, jenž nesvědčí všude o dobrém porozumění ani věci ani požadavkům žáků. Díl druhý je sice o hodně nespolehlivější prvního, ale i v prvním nalézáme věty, jichž obsah nesvědčí o určitosti úsudku a střizlivém a přesném pochopení fakt literárních a náležitém jich podání, zejména takové, jež zdají se býti názory autorovými. Tak čteme na str. 44, že operu Řekové sotva měli. Na str. 48 myslí se, že dílo Herodotovo původně nebylo jednotným celkem, nýbrž asi jako zpěvy Homerovy v celek upraveno jest později. Dle str. 49 sofisté byli učení mužové, kteří s místa na místo putující vědu popularisovali. Str. 51. „Platon Sokratovy pravdy uvedl na ideje, jež smysly lidskými postihnouti se nemohou jsouce obrazy a původu božského“. Str. 63. Z vtipného srovnání Munkova dějepisců s básníky a řečníky vybral si pan autor toto: „S uměním řečnickým spělo zároveň k výši své dokonalosti umění dějepisné. Ke dramaticisování dějstev zajisté nestačilo pouhé vědění dějepisné, ale zároveň vedle filosoficky prostříbeného a kritického ducha vzdělání formálního, aby řeči, ličeným osobám do úst vkládané, ne-
toliko obsahem, ale i formou shodovaly se s duchem času a stupněm vzdělanosti, pak hodnotou jednající osoby, a také čtenáře libostí formy vábily.“ Tím mají býti vytčeny přednosti spisů Thukydiových a Xenofontových. Str. 66. Ze slov: „O státní athénskému pokládáno za nepravé“ nevysvítá, zda ještě teď či nikoli. Takovému pythické výroky lze najíti dosti často.

Vůbec pan sestavovatel přehledu vykládá si, tuším, mylně zásadu didaktickou: Uč jen věcem jistým a dbej ve všem určitosti.

*) Spisek p. Augéův, patrně populární, sotva asi poslouží filologům v té míře, jak se domnívá p. ref. Ale může nám býti pokynem, abychom také my ve větší míře, než dosud, hleděli popularisovati aspoň některé části své vědy.

**) Knih nyní vesměs zastaralých.

Tak se stává, že co chvíli setkává se čtenář s nesprávným neb nejasným výkladem jak o věcech jistých aneb aspoň velmi pravděpodobně skombinovaných, tak o věcech nejistých. A kde konečně výklad je věcně správný, tu leckdy stilisace často nezáživná, jindy ledabylá bere veškeré potěšení z něho.

Aby se nezdálo, že panu sestavovateli křivdím, dovoluji si citovati některé ukázky. Str. 2. „Obsah Iliady. Prvá kniha jest jaksi předmluvou celého díla předvádějící Achillea v jeho neukrotitelném hněvu. Agamemnon poslal svůj čestný dar, krásnou dceru kněze Chrysa, otcí zpět, protože Apollon ku prosbám knězovým seslal na vojsko mor. Za to si vzal krásnou dceru Briseovu, již se darem dostalo Achilleovi; aby tuto hanbu pomstil, přisáhá Achilleus, že od lodí se nehne. Žaluje to matce Thetidě hlasem plačtivým; této pak dostane se od Zéva slibu, že dotud bude dodávati Trojským vítězné moci, pokud se nedostane jejímu synu od Achajův cti a oslavy zasloužené.“ Str. 5. „V náhlém zmizení cizincově Telemachos poznává bohyni a příštího dne svolává kadeřavé Achaje do schůze“. Str. 6. „Ba zdráhají se dáti mu loď na vypátrání návratu otcova. Athéna mu v podobě Mentora, starého známého a přítele Odysseova, opatří loď a shání mu pomocníky, s nimiž v noci odpluje“. Kdo? — Str. 6. „Tu shledne jej Poseidon, sežene mraky a zvedne vlny mořské; také pobouří vichřice vůkol proti sobě“ atd. Str. 12. „Homérovi připisují se“ . . . „2 epické básně rázu šprýmového“ (posud?), „pak Hymny, jako na Delfského Apollona, na Pythického Apollona“ (jakoby delfský a pythický Apollon nebyl týž). Nejasně vykládá se na str. 12 o kyklickém eposu: „Homérový epos je napodobiti a obě jeho díla i látkou v jakýsi mytický kruh (*κύκλος*) doplniti a upravití se snažili po něm tak řečení kyklickí epikové“. Na str. 13 neprávem připisuje Hesiodovi Štít Herakleův, což pramen jeho (aspoň ve vyd. 3) nečiní. Na str. 14 čteme s ustrnutím: „Tomu účelu zcela případně volil toho druhu vynálezce Archilochos štiplavé metrum iambické: spojuje dvě a dvě stopy v jedno metrum, a 6 takových dvojstopí v trimetr neb osmí v tetrametr“. O něco níže: „dále užíval obráceného metra trochajského (— ◡ — ◡) v tetrametrech“ atd.

Str. 24. „Dvakráte byl zvolen“ (t. Sofokles) „za stratéga a za správce spojenecké pokladny“. Posud jsem čítal, že byl jen jednou *ἐλληνοταμίης*.

Na str. 34 se tvrdí, že se zachovaly úryvky z Andromachy, ač o něco výše správně se uvádí Andromacha mezi tragoedii zachovanými. Str. 43. „Do orchestry vedly, jako na jeviště, s pravé i levé strany dvéře (Zugänge). Tam chór stával, kdykoli do hry zasahoval zpěvem a tancem.“

Na str. 73 čteme: „Lykurgos r. 840 př. Kr. zdokonalil

a přesně ustanovil dřevní dobrá zařízení“ atd. Škoda, že nedo-
 čítáme se důkazu, že to bylo zrovna r. 840, a že Lykurgos je
 vůbec historická osoba. Fyly Kleisthenovy nazývá p. spisovatel
 (str. 80) „kmeny“ a di o něm, že „zmírnil stav otroků rozší-
 řením svobody i na tyto.“ Na str. 72 se dí: „Známy jsou
 amfiktyonie Delfská a Argivská. Tato od Thesea založená, spra-
 vována byla od Athéňanů“ atd. Jak zřejmo, míní spisovatel po-
 sledními slovy delskou; vůbec je celé toto místo nesprávné.
 Nesprávně nazývají se na téže straně schůze amfiktyonů *ἐκκλησίαι*
 a dává se právo účastenství v nich (dle souvislosti všem) ob-
 čanům všech společenských (recte společených) měst, kdežto za-
 stoupeny byly kmeny. Tamtéž se tvrdí, že *ἰερομνίμορες* měli
 stálé bydliště u svatyně a byli společně voleni. Těžko tomu
 věřit.

Str. 72. „Několik rodin dohromady“ prý „tvořilo *φρατρία*
 n. *φράτρα*“, a o něco níže uvádí se apodikticky prastará domněnka,
 že „třicet *γένη* (rodin)“ tvořilo fratрии, kdežto dle str. 77 „*γένος*
 chovalo třicet hlav“.

Vedlo by příliš daleko, kdybych měl opravovati všechny
 údaje, jež buď jsou přepjaté neb neurčité: celkem mohu říci,
 že spisovateli nebylo jasno to, o čem měl psát; on nedovedl
 ani to, co našel ve svých předlohách, správně podat, nerci-li
 opravití mínění zastaralá dle knih novějších. Aby si každý mohl
 učiniti představu o způsobu úpravy, stájeť zde některá místa
 z Munka - Volkmanua I³ a příslušná místa z překladu. Munk
 str. 233: Der Grundcharakter der Aeschyleischen Tragödie ist
 das Pathetische, die menschliche Ohnmacht im Gegensatz zu der
 göttlichen Macht; Trotz und Hochmuth der Schwächern erwecken
 die Rache der Mächtigen an Schuldigen und Unschuldigen, die
 nur durch demüthige Unterwerfung versöhnt werden kann. Der
 Charakter der Sophokleischen Tragödie ist das Ethische, der
 Zwiespalt der Pflichten. Der menschliche Irrthum atd. Kobližek,
 str. 24: (Sofokles) pak ubral dosavadní tragédii rázu pathetického
 a přidal rázu ethického. Munk str. 263: Der König Oedipus ist
 in Rücksicht auf künstlerische Komposition gewiss die vollkom-
 menste Tragödie des Alterthums. Kobližek str. 29: Die umělého slo-
 žení nejdokonalejší tragédie. Munk str. 290: Euripides stammte
 aus einem vornehmen Geschlecht, doch scheinen seine Eltern in
 nicht gerade glänzenden Umständen gelebt zu haben. Der Spott
 der Komiker machte seine Mutter Klito zu einer Gemüsehänd-
 lerin. Kobližek str. 34: Byl ze vznešené rodiny, ač snad nikoli zá-
 možné, je-li pravda, že matka byla zelinářkou, jak komikové
 mu se posmívají.

Na základě uvedených výtek nemohu knížku tuto doporučiti
 těm, pro něž ji pan spisovatel uchystal.

Petr Hrubý.

Latinská fraseologie. Podle prof. Dr. K. Meissnera vydal Arnošt Skřivan, prof. c. k. gymnasia Chrudimského. Cena 1 zl. V Chrudimi. Tiskem a nákladem Stanislava Pospíšila zetě. 1893.

Jest to překlad spisu *Lateinische Phraseologie für die oberen Gymnasialklassen* von Dr. Karl Meissner. Stranou nechme rozdělení i úvahu o frásích latinských, patřící do posudku práce Meissnerovy, jenž ochotně propůjčil knihu svou k českému vydání (vlastně překladu), a pokusme se odpověděti na to, jak podařilo se tlumočiti fráse latinské, a zda fraseologie v této podobě prospěje žákům českým.

Pokud v paměti mám překlad různých překladatelů nebo slovníkářů, srovnává se pan vydavatel po většině s tradicí: tu a tam podává překlad nový, velmi často opíraje se o překlad německý, zřídka samostatně. Pro příklad uvádím: str. 1 *rerum natura die Schöpfung stvoření* stvo; str. 7 *errores Ulixis zábludné cesty Ulixovy*; str. 9 *gradum addere den Schritt verdoppeln zdvojití krok*; str. 29 *omnes labores exanclare den Kelch des Leidens leeren kalich utrpení vypiti*; str. 38 *fabulam fieri zum Stadtgespräch werden přejíti do hub lidských (celé město o něm mluví)*; str. 41 *operam (et oleum) perdere n. frustra consumere vergeblich arbeiten chmel i slad zmřhati* [Stowasser; s. v. *oleum* vgl. da ist Malz und Hopfen verloren], nadarmo pracovati; str. 41 *acti labores iucundi nach gethauer Arbeit ist gut ruhen po práci mílo odpočinouti* [snad spíše: na vykonanou práci těší vzpomínati?].

Jak viděti již z těchto ukázek, nepodařilo se někdy vydavateli najíti vhodnou a slušnou frási. Podotýkaje se vším důrazem, že ve veliké části výrazů shledal jsem překlad dobrý, uznávám za svou povinnost upozorniti na některé vady. Postrádám zejména rozvážné volby českých významů pro synonyma, dále uvedení všech významů, jež fráse dle souvislosti může míti, po případě odkázání na jiný oddíl neb na frási podobnou v jiném oddílu; některé významy české zdají se mi málo případnými, neb nedosti silnými, jindy zase přílišnými; některé fráse jsou nesprávně tlumočeny. Na doklad uvádím jen několik mané vybraných frásí a podávám v [] svůj návrh.

Str. 1 *animata (animalia) inanimaque* (nikoliv *inanimata*) příroda živá a bezživotná [bytosti živé a neživé, všecko, živé i neživé]; str. 2 *arbores gemmas agunt* Knospen treiben vydávají ze sebe pupence, pouštějí [stromy pučí, stromy pupence pouštějí, ženou v pupence]; str. 7 *via strata silnice* [téz pouhé *via* = silnice]; str. 29 *fortunae se committere es auf sein Glück ankommen lassen* spouštěti se na štěstí [spoléhati, slepě důvěřovati svému štěstí]; str. 2 *aqua pectus aequat, superat* voda

jde až po prsa [přidej: přes prsa]; str. 3 ignem tectis inferre, subicere oheň do domu vhoditi [střechu nad hlavou zapáliti], oheň podložití, [zapáliti nebo podpáliti], abs. založiti; str. 4 aer terrae circumiectus n. circumfusus die Atmosphäre vzduch [ovzduší]; str. 4 vertex caeli točna [dodej: nebeská]; str. 24 in tanta rerum (temporum) iniquitate při tak velikých nesnázích bei so ungünstigen Verhältnissen [proč by se nemohlo přeložiti: v tak nepříznivých poměrech, okolnostech?]; str. 25 res dubiae, perditae, afflictae eine missliche, hoffnungslose, bedrängte Lage stav zlý, bídný [povážlivé postavení, nejistota], beznadějný, nešťastný [tíseň, postavení zoufalé, poměry rozervané]; str. 26 pertinere ad aliquid vliv míti [vždycky jen ten význam? Též týkati se někoho, souviseti s něčím, vztahovati se, táhnouti se]; contineri aliqua re v něčem záležitosti [vždycky? Meissner uvádí ještě dva významy]; str. 29 calamitatem haurire den Kelch des Leidens leeren snášeti všechny útrapy [kalich utrpení vypíti, pohromu přetrpěti, přestáti]; str. 29 ancipites et varii casus wechselvolle Schicksale rozmanité osudy [kolísavý a střídavý běh osudu]; sub variis incertosque casus subiectum esse ungewissem Wechsel des Geschicks unterworfen sein rozmanitým změnám osudu býti podroben [býti hříčkou náhod a nehod]; str. 30 multis iniquitatibus exerceri schwer durch Unglück geprüft werden mnohými nehodami býti zkoušenu [mnoho zkoušeti, mnohou nouzí, tisíci sužován býti]; str. 31 periculum hostis facere učiniti zkoušku o nepříteli [zkusiti síl nepřítelových], měřiti se s ním [měřiti své síly s ním]; in ipso periculi discrimine im Augenblick der Gefahr v samém nebezpečení [právě v rozhodném okamžiku nebezpečení]; se convertere, converti ad alicuius nutum spravovati se někým [pokynem někoho, řídití se p. n.]; str. 35 palmas deferre n. dare alicui den Preis zuerkennen, geben odměnu někomu přičknouti, uděliti [vavřínem čelo ozdobiti, palmu dáti, věncem slávy, vítězství ověnciti]; str. 41 rem actam n. actum agere (pořekadlem) věc již skončenou a nezměněnou před se bráti [nadarmo se namáhati] [zbytečnou práci dělati, prázdnou slámu mlátiti]; str. 84 in sinu gaudere v srdci svém se radovati [přidej škodolibě; Meissner: sich im Stillen freuen; Stowasser in's Fäustchen lachen]; gaudio perfundi rozveseliti se [rozradovati se, radostí býti naplněn, zářiti]; laetitia perfundi rozveseliti se, rozjařiti se]; str. 86 a metu respirare von der Furcht wieder aufathmen ze strachu se zotaviti [oddech si, spadl mu kámen se srdce; a m. respirare coepit počal klidněji dýchatí]; animum alicui augere něčí mysl zvýšiti [statečnost]; str. 87 animum alicuius de statu, de gradu demovere vyrušiti někoho z mysli klidné [rozčiliti, přivéstí někoho z rovnováhy]; fidei praestare alicui věrnost někomu osvědčovati [obyčejně: v slovu státi, slovu do-
státi, slib splniti].

To, tuším, dostačí k odůvodnění úsudku vysloveného. Zbývá

promluvití o tom, zda fraseologie přinese v této podobě užitek žákům, pro něž je určena. Pochybuji o tom velice. Uspořádání Meissnerovo je nepraktické: bylo by bývalo dobře seřaditi fráse prostě dle abecedních hesel českých. Takto má žák práci dvojí a sáhne raději k pohodlnému slovníku českolatinskému. Ale dejme tomu, že bude učitel ukládati fráse po skupinách. Je v každé ovšem jakés pojítka, a sice aspoň jeden společný pojem (n. př. zákon), ale velice se mýlí, kdo pojítka to pokládá za dostatečné, aby žák v krátkém čase osvojil si věrně celou řadu frásí, někdy velmi podobných. Ménlivé je sloveso ve frásích takto uspořávaných (na př. *legem ferre*, *promulgare*, *suadere*, *antiquare* a t. d.); jen znám-li celý rozvoj jeho významů a zároveň věc, na př. postup práce zákonodárné, zapamatují si frási třeba na vždy. A oboje snadno je vštipiti žáku při četbě, těžko, je-li fráse vytržena ze souvislosti. Tuším, že nyní as obecně se soudí takto o fraseologiích srovnaných dle předmětů, nikoli abecedně, pozůstatku to z dob, kdy s naukou fraseologickou zároveň se pobíralo po latinsku věcné učení.

Žákům tedy málo je platná tato sbírka, ale má ovšem význam pro filologa, jenž nenalézá v slovníku našem překladu fráse latinské neb české. Ježto však sbírka Meissnerova není úplná, a překlad český snaží se fráse latinské jen jednou, nejvýš dvěma frásemi tlumočiti, bude i filolog asi leckdy zklamán.

P. Hrubý.

Kulturní obrázky ze starého Řecka. Napsal Dr Karel Cumpfe. V Praze 1895, Kytka. Str. 298. Cena 2 zl. 20 kr.

Kniha tato jest velmi pěkný pendant ke „Kulturním obrázkům ze starého Říma“, kteréž autor před pěti lety vydal u téhož nakladatele. P. spis. podává zde ve 13 obrázcích názorné vyličení soukromého života řeckého: popisuje obydlí a jeho úpravu, kroj, ústroj a účes, pokrmy a nápoje (I.—III.), promlouvá o sňatku a životě rodinném, o otrocích, o vychování a vyučování, o živnostech, o denním zaměstnání a zábavách občanů, o nemocech a pohřbech (IV.—VIII.) a konečně probírá též náboženské a mravní názory starých Řeků, věštění, mystérie, hry divadelní a slavnosti olympijské (IX.—XIII.). Právem položil autor těžiště spisu svého v zobrazení poměrů athenských v V. a IV. stol. před Kr.; než při tom přihlíží vhodným způsobem k dobám starším i pozdějším, jakož i k jiným obcím řeckým, zejména ke Spartě.

Látku svou vážil p. spisovatel z pomůcek nejlepších; než přes to jest v knize mnoho samostatné práce myšlenkové. Autor nepřejímal prostě cizí mínění, nýbrž, řídě se bystrým úsudkem,

volil v otázkách sporných skoro vždy způsob pravdě nejpodobnější. Pro tuto správnost a spolehlivost možno knihu p. spis. doporučiti všem, kteří chtějí se rychle a bezpečně poučiti o některých stránkách života řeckého. Další předností této knihy jest půvabný sloh, prostý jak planého horování, tak suchoparného poučování. Proto doufáme, že „Obrázky“ tyto dojdou hojně obliby v kruzích, pro něž je p. spis. určil, totiž u širšího obecnstva a mládeže studující; i učitel sáhne pro přípravu školní rád k dobré pomůcce této.

V jednotlivostech dovoluje si ref. některé poznámky. P. spis. zná prameny své velmi dobře, na př. nedávno objevených mimíambů Herondových prvý užil k spracování starožitností soukromých; proto tím více pohřešuje ref. na str. 118 podrobnější vyličení způsobu, jak se mládež athenská vychovávala vojensky, dle Aristotelova spisu *Ἀθηναίων πολιτεία* kap. 42. — Na str. 235 při popisu pestrého sloupořadí věta nejasně stilisována, tak že se zdá, jakoby všechny obrazy, jimiž stoa okrášlena byla, pocházely od Polygnota. — Že byla názvem *Μῦθος* míněna při kottabu figurka otroka představující, jest po přesvědčujících vývodech Böhmových velmi pochybno. Ukázalť totiž mladý filolog tento zcela jasně, že figurky, které se dosud *Μῦθος* nazývaly, jsou vlastně zbytky svícňů a nemají tudíž s hrou zmíněnou pranic společného. Dle něho jest *Μῦθος* právě onen „kovový kruh (terč), níže na podstavci upevněný.“ — Při výkladě o divadle na str. 248 byl by p. spis. učinil lépe, kdyby se byl přidržel úplně starší theorie; domněnku Dörpfeldovu mohl nanejvýše uvést v poznámce. Tak by se stal výklad přehlednějším. — Mínění, že by obecenstvo v divadle rozsazeno bylo dle fyl, tak že by každá fyla byla ve zvláštním klínu (str. 255), bylo vyvráceno poznáním, že již za doby Lykurgovy, kdy bylo pouze deset fyl, mělo divadlo třináct klínů.

P. spis. uvádí v poznámkách pro čtenáře své pomůcky české. Mezi nimi pohřešil ref. na str. 106 nn. pěkný spis Scheinerův „Tělesná cvičení ve starém věku“. — Proč citován důsledně jen Mejsnarův překlad Homera, když máme mnohem lepší Škodův, jest nepochopitelné. — Genitivity Kalliy (str. 107), Pausaniy (275), Feidiy (292), Hippiy (295) nepokládám za správné. Skupina samohlásek „*iy*“ není v češtině obvyklá a proto můžeme u slov řeckých zakončených v *-ias* tvořiti genitiv dle vzoru „chlap“: Kallia, Pausania, Feidia, Hippia, a to tím spíše, ježto i při českých slovech oba vzory do sebe zasahují.

Ke konci několik slov o obrázcích. Nakladatel připojil ke knize 25 obrázků, což jest počet naprosto nedostatečný. Tak na př. hned článek I. „Obydlí athenská a jejich úprava“ vyžaduje k náležitému objasnění svému aspoň těchto ilustrací: plán domu řeckého, nářadí k sedění, schemata vas řeckých, t. j. asi 15 obrazů.

Některé věci jsou pro laika těžko pochopitelné, není-li fantasie jeho podporována obrazem, na př. kottabos a j. Takové obrazy neměly chyběti. Za to však mohly býti vypuštěny obrázky, kteréž jsou výtvozem pouhé fantasie, jako staré Atheny (str. 7; vlastně tu zobrazen Peiraieus!), domácí zábavy paní (str. 82), „processí o panathenajích“ (str. 195) a „processí do chrámu“ (str. 213). Chybné v podrobnostech jsou obrazy „Erechtheion“ (str. 199) a „místo slavnosti v Olympii“ (str. 282). Lepšími mohly nahrazeny býti obrazy „Maussoleum“ (str. 179) a „Hermes“ (str. 192). V té věci bylo by si vůbec přáti, aby nakladatelé naši byli podnikavější.

Frant. Groh.

Platon, Obrana Sokratova. Ku potřebě gymnasií upravil *F. Krsek*, professor c. k. gymnasia v Kolíně n. L. V Praze (Kober) 1893. Str. 48. (K tomu: **Poznámky k četbě Platonovy Obrany Sokratovy.** Str. 52.)

Platonův Kriton a Faidona hl. LXIV—LXVII. Ku potřebě gymnasií upravil *F. Krsek*, professor c. k. gymnasia v Kolíně n. L. V Praze (Storch) 1895. Str. 30. (K tomu: **Poznámky k četbě Platonova Kritona a Faidona hl. LXIV—LXVII.** Str. 21).

Text obou těchto pěkných vydání školských přiléhá zcela k vydáním Královým (Praha, 1885 a 1889).*) Tisk textu jest dobře čitelný, zejména v Kritonu pěkný, a pokud referent se přesvědčil, bezvadný. K oběma vydáním předeslány jsou úvody; úvod k Apologii obsahuje přehled filosofie řecké doby před Sokratiké (i filosofie Sokratovy) a soudnictví athenského, případně a žákům gymnasiálnímu přístupně načrtnutý, ke Kritonu pak dán jest úvod o Platonovi, jeho životě, spisech a učení. Pan spisovatel patrně předpokládal, že ve školách čítány bývají nejčastěji za sebou Apologie a Kriton. Poněvadž však tato eventualita nepřibízí se vždycky, a když by se nečetl Kriton, scházelo by žákům v úvodě Apologie právě to, co je nejdůležitější, referent soudí, že by bylo radno připojit k oběma dialogům aspoň stručný nástin života a učení Platonova. Pokud se týče úvodu ke Kritonu, jest dále žádoucí, aby připojena byla sebe stručnější zmínka jakožto vlastní úvod k tomuto dialogu o tom, kdo byl Kriton, a jaký výtěžek a účel má rozmluva Platonova; nejméně budiž aspoň odkázáno k Apol. p. 33 E (str. 37 poznámek).

V jednotlivostech bylo by v úvodu k Apol. str. 2 škrtnouti větu o Thaletovi: „Nehledě pranic k rozšířeným ná-

*) Vydání z r. 1889 je patrně stereotypický otisk vydání prvního.
J. K.

zorům mytheologickým“, poněvadž není tak naprosto jisto, zda-li v učení Thaletově neozývá se právě jistý druh názorů mytických (jak již Aristoteles soudil); na str. 6 má být „bytnost“ místo „bytnost“; na str. 23 jest přidati ke slovům „na nejvýš řeč mohl si dáti vypracovati jinému“ do závorky *λογογράφος*.

K oběma textům jsou poznámky, které za účely školskými vhodně jsou odděleny ve zvláštní sešity. S pochvalou nutno vytknouti, že charakterisuje tento komentář neustálý zřetel k mluvnické (Niederlově-Králově).*) Stálými temito odkazy nutí vykladatel žáka, aby opíral přípravu svou především o výklady a pravidla grammatická, a právě touto stránkou poznámky Krskovy neposkytují žáku zbytečného ulhčení a vedou jej k svědomitosti a prohloubení přípravy domácí. Poněvadž však i tu „sunt certi denique fines“, p. spisovatel obezřetně míru těchto grammatických poznámek postupně omezuje (zejména ve vyd. Kritona).

Vysvětlivky spracovány jsou na základě nejlepších vydání komentovaných a jsou i správné i případné. Referent by si přál jen ještě, aby žákům aspoň slovem naznačena byla geografie jmen místních, na př. Delia, Potidaie, demu Sfettu („Chairefon Sfettijský“) a pod. V Apologii p. 17 A by bylo ke slovům: „δ' *οἶν*“ částice důrazová *οἶν* (= profecto) s mocí jistící“ přidati „spojena s *δέ* nabývá významu omezovacího, „já aspoň“, „já věru“. P. 25 A při výkladu o *βουλῇ* určitěji bylo by psáti místo „před lid“ „do eklesie“ a dodatí význam slov *ἐπιχειροτορία* *ρόμος*. P. 27 E *ἐκ τῆς ὀρχήστρας*] as nejlépe se vyloží, jak učinil na př. Wilamowitz-Moellendorff (Die Bühne des Aischylos. Hermes XXI, 603, pozn. 1). „Mista taneční (*ὀρχήστρα*) nescházela asi poblíže svatyní, kde provozovány byly chory kyklické. Zachovala se zmínka o takové *ὀρχήστρα* na tržišti, ale ne pro původní její určení, nýbrž protože ve všední den tu nabízeli na prodej knihkupci díla“ — tedy třetí z výkladů uvedených p. vydavatelem. P. 27 C buď jasněji stilisován výklad slova *δαίμων* a p. 32 B přesněji podán výklad o *φύλῃ*. P. 35 C k „*ἐπὶ*“ přel. dle 627 c „*εἰ*“ buďž připojen odkaz „srv. 29 C.“ Krit. p. 43 B *ῥῆδαιμόνια*] může být k citátu dodáno, že jest z Xenofonta (as jako učiněno na str. 14 s Platonem), poněvadž žákům místo to může být snadno z četby známo. P. 45 C *ξένοι*] připojili bychom při výkladu o pobratimství poukaz na Homera, odkud zajisté zvyk ten oktávánu jest znám. P. 48 D jest zajisté (pro oktávána) zbytečná poznámka „*καὶ*“ *καὶ ἐν*“. P. 50 B *ὑπέρο*] přáli bychom si podrobnější připomenutí o měnění zákonů.

*) Arci v syntaxi odkazuje se na 4. vydání, dle našeho mínění ovšem pro úplnost lepší nežli jest zkrácené vydání páté; avšak až dojde k druhému vydání těchto dialogů, bude nucen p. spisovatel přihlížeti k vydání Steinmannovu, poněvadž 4. vyd. nebude as již v rukách žáků.

Doporučovalo by se snad též, by na konci poznámek připojen byl přehled podrobnější dispoice, zejména při Apologii, která jest nejen mistrným dílem obhajovacím, ale také ukázkou rhetorské dovednosti, vynikajíc promyšleností dispoice i jednotlivých oddílů hlavních.

Nedopatření stilistických a tiskových chyb jest málo. Upozornili bychom na tyto. Úvod k Apologii str. 4 toutéž, 14 zavádění (m. zavádění), 14 jest zbytečné „jednou“ (z osobností), 17 píše se brzy „ctnost“, „ctnostný“, brzy „cnost“, „cnostný“, 18 n. častěji nadbytečně jest kladeno „on“, 20 „oné smrti pohrdající neohroženosti“ (slovosled), 21 Halikarnaský (m. Halikarnasský), 24 τὰ δημοποῦα; úvod ke Krit. str. 5 *Ιπ.* (místo *Ἰππίας*). Korrektura poznámek jest velice pečlivá; sem tam arci přidech (zejména při *ἐ*) odpadl anebo nevyšel při tisku, anebo jindy zas vytištěn přidech místo přízvuku (jako na př. ke Krit. 18 *ἐκφῶειν, ἐκέλευε, γέγων, ἀπόδοτε*). Jiná menší nedopatření jsou: pozn. k Apol. str. 7, ř. 1 sh. γνῶς] místo γνῶσ.], str. 18, ř. 3 zd. vysl. (m. výsl.), str. 44, ř. 8 zd. „shodováno v rodě“, pozn. ke Krit. str. 18, ř. 13 zd. τὰ μὲν (m. τὰ μὲν), str. 20, ř. 7 sh. ἐγκαλύπτεισθαι (m. ἐγκαλύπτεισθαι).

Na konec třeba podotknouti ještě, že by tato vydání byla zasluhovala lepší úpravy. I tisk poznámek přáli bychom si větší a zřetelnější, poněvadž není tu třeba uskovňovati se tolik místem, když poznámky jsou v samostatném sešitě a když p. spisovatel tolik zmenšuje jich objem krácením slov, někdy snad až přílišným (srv. na p. k p. 24 B *περὶ αὐτῆ*] výsl. ořr v záv. a spolu přech. 866“).

Upřímné snaze p. spisovatele přejeme ze srdce zdaru a doufáme, že se můžeme těšiti na vydání i jiných dialogů Platonových, jež na gymnasiích se častěji čítávají, jako Lacheta, Euthyfrona, Protagory atd.

Frant. Čáda.

Dolejšek Boleslav: Dějiny a způsob pořímání provincií římských. Program c. k. českého vyššího gymnasia v Uh. Hradišti, 1893. Str. 23.

O zajímavém thematu romanisace provincií římských pojednáno v krátkém článku. Vědeckých výsledků nových nenalezáme, ač by zajisté pilným přihlížením k bohaté literatuře nové, zejména epigrafické, a kombinováním výsledků různých učenců mnoho nového a zajímavého objeveno býti mohlo. Hůře jest, že spisovatel nevyužil ani měrou náležitou literatury uvedeně, jež obsahuje ovšem jen nehlavnější díla starší, k otázce té hledící (uváděti mezi nimi Tomkovu příruční knihu jest podivno), čímž jedině by byl mohl zajistiti své práci jakousi raison d'être. Poměry státoprávní i kulturní provincií oněch vyličený

velice neurčitě a mlhavě, nikde skoro nejsou doloženy doklady konkrétními (na př. poměr mezi *coloniae civium Romanorum*, *coloniae Latinae*, *municipium* nevytěčen jasně na str. 5, 7; podobně nejasně se jedná o sněmu obcí galských na str. 11).

Mnohé věci důležité vytčeny povrchně; tak otázka o valu pohraničném (*limes*) na str. 13, o národnosti Raetů, o původu Rumunů není ani zmínky při výkladu o Dácii; srv. i výklad o zvláštním postavení Norica na str. 17. Přehled provincií, na konci připojený, nesouvisí s vlastním thematem.

Sloh jest leckdy rozvláčný, někdy i přímo nepečlivý (str. 12, 16). Jinak mimo chyby tisku omylů neshledáno.

Jaroslav Štastný.

Vil. Steinmann: Homerská studie. Ὀῦρα o významě časovém. Program c. k. gymnasia v Hradci Králové. 1895.

V této další studii homerské p. spisovatel vyšetřil, že spojka ὄρρα ve významu časovém u Homera spojena jest většinou s indikativem (58krát), někdy s konjunktivem (8krát), s optativem (1krát), s konjunktivem s *κὲν* (11krát), s konjunktivem s *ἄν* (16krát), s optativem s *ἄν* (2krát) a s konjunktivem s *ἄν-κὲν* (4krát). Uvádí pak, s kterým časem je spojka spojena, jaký má v tom neb onom případě význam a vysvětluje to na příkladech. Tyto výklady jej vedou k některým poznámkám kritickým, které svědčí o náležitém studiu příslušných míst. Tak na př. v *H* 193, kde mají všechny rukopisy ὄρρ' ἄν-δύω, p. spis. dává přednost Aristarchovu čtení *δύω*, protože prý důrazně se vytýká stejně dlouhé trvání obou dějů. To sice není nutné, ale možné, ačkoli bychom jako důvod mezi jiným neuváděli také to, že „věta časová předchází.“ Takové a podobné věci bychom jenom konstatovali a nevyvozovali z nich zvláštních konsekvencí.

Jiná poznámka týče se *q* 298, kde se vyskytá spojení ὄρρ' ἄν-ἄγοιεν. P. spisovatel je nápadno, že tu jest tvar praesentní, jinde všude aoristový. I mění tvar v ἄγάγοιεν a překládá „až by ji (mrvu) pokaždé sluhové Odysseovi odvezli na rozsáhlá pole“. Nám zdá se *ἄν* s optativem praesentis účinnější, pomýšlí-li se zejména na bezpříkladný nepořádek, který byl v domě Odysseově za jeho nepřítomnosti; nejde tu o to, zda-li „pokaždé“ se tak stalo, nýbrž má se vyjádřiti, že se čekalo, až by snad sluhové tak učinili; a tu je *ἄν* docela na místě, zrovna tak jako v *ψ* 151 Podrželi bychom tedy čtení textu.

A ještě jiné podobné výklady přičiňuje p. spisovatel.

Jest ovšem otázka, jaký význam mají takové studie? Jedno je patrné již z práce samé, že lze jich totiž užití pro kritiku; s jakým zdarem, o tom arci rozhodnou okolnosti. Jiný význam jejich spočívá v tom, že se jimi modifikují a detailují povšechná

pravidla syntaktická. Nejdůležitější však je stránka psychologická; z takových studií lze souditi na různé nazírání na věc, na všeliké nuance myšlení, vnikne se zkrátka v ducha jazyka; a to je ovšem úkol velice vděčný. Po té stránce homerské *ὄψα*, jak patrně ze studie p. spisovatelovy, málo toho skýtá.

Jan Krejčí.

V. Kubelka: Cicero a Antonius. (Se zvláštním ohledem na Ciceronovy řeči filippické.) Progr. gymn. v Uh. Hradišti. 1895. Str. 3—34.

Cicero hned v mládí poznal rodinu Antoniů; u řečníka M. Antonia poslouchal výklady o řečnictví, s mladším jeho synem Gaiem byl konsulem r. 63, a první styk jeho s pozdějším triumvirem M. Antoniem, vnukem řečníkovým po starším jeho synu Markovi, byl již zárodek příštího nepřátelství: mezi hlavními stoupenci Catilinovými dal Cicero popraviti i Lentula, za něhož se matka Antoniova po smrti prvního manžela provdala, tedy otčíma Antoniova. — To jest úvodem práce p. spisovatelovy; obě ostatní její části věnovány jsou výhradně poměru obou těchto mužů za bouřlivých let a stranických zápasů na sklonku republiky, jak také p. spisovatelem jsou vyličený.

Látku kromě dát všeobecně známých poskytl p. spisovateli Drumann (*Geschichte Roms*), Halm (úvod k vydání řeči proti Antoniovi), částečně Lange (*Röm. Alterthümer*) a zvláště Ciceronovy řeči proti Antoniovi samy; také Suetonia a Plutarcha si všímal. Přeloženými úryvky z těchto řečí Ciceronových často osvětluje jednotlivé události, a obšírnými vyňatky z nich i vyličením podnětu, účelu a výsledku jich vykládá zevrubně zvláště děje jim současné.

P. spis. líčí až do smrti Ciceronovy, jak oba mužové zasahovali do viru tehdejších zmatkův; osud Antoniův další připomíná jen kratičce jako pomstu osudu za Cicerona. Není také slepým chvalořečníkem Ciceronovým, nýbrž slabosti a vady jeho povahy výslovně připomíná, nezamlčuje arci okolnosti polehčujících.

Shrnutím všeho toho je práce p. spisovatelova účelu a umístění svému zcela přiměřená. Že p. spisovatel minil podati přehledný obraz spíše populární než přesně vědecké zkoumání, zdá se mi vyplývati i z některých obrátů: 6 obrátil se list okamžitě, 10 které by mu mohlo vynésti druhé vydání roku 58, 18 až po uši zadlužen, 22 strhal jeho konsulat v r. 63, 22 zvedl hozenou rukavici atd. — Nesprávné je v češtině tvoření přídavných jmen: arpínský 3, amerínský 4, sibyllinské 7, alexandrinský 12. Mluvnická a pod. nedopatření a tiskové chyby jsou: zapoměli 9, k nohoum 14, na mysle 14, nosena 16, žbyti 16.

Nepíšeme již Brundusium, nýbrž Brundisium.

Jan Brant.

Ἡ μερὶς ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου (Deinarch. I, 56). Vyládá *Frant. Dušánek*. Program c. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi za r. 1895. Str. 8.

Deinarchos v řeči proti Demosthenovi zmiňuje se o tom, že Areopag trestal přísně členy své, kteří se něčeho dopustili. Tak vyloučil kdysi ze svého středu kohos, jenž proti dobrému mravu odvážil se prodati *τὴν μερίδα τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου*. P. spis., chtěje vyložití nejasná slova tato, uvádí nejprve místa, kde slovo *μερὶς* vůbec se vyskytá, stanoví po způsobu slovníkářském různý význam jeho a dochází k výsledku, že značí zde „část masa obětního“. Při otázce, která oběť tu míněna, běře si p. spis. na pomoc Hesychia, jenž s. v. *κρέας* praví: *κρέας τὸ διδόμενον τοῖς Ἀρεοπαγίταις*, a Fotia, jenž pod týmž heslem dí: *τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἐπανόρουμα*, i vykládá, že členům Areopagu dáván podíl z některé oběti vedlejší (*ἐπανόρουμα*). Co až dosud řečeno, bylo známo již dávno; nové jest, co následuje. P. spis. dovolává se nápisu CIA II, 163, týkajícího se obětí konaných před panathenajemi, v němž se nařizuje: *θύειν δὲ τοῖς ἱεροποιοῦς τὰς μὲν δύο [θυσίας τὴν τε τῇ] Ἀθηνᾶ τῇ Ὑμῆι καὶ τὴν ἐν τῷ ἀρ. μὲνιν καθάπερ πρότερον*. K doplnění mezery přijímá návrh Rangabéův *ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ τελου/μένην* a tvrdí, že Areopagité dostávali podíl z oběti předběžné, konané před panathenajemi na Areopagu.

Výklad tento jest dojista mylný. Nehledě k tomu, že opírá se o konjekturu nezaručenou — též slovo *ἐπανόρουμα* u Fotia jest domněnka, což p. spis. zapomněl poznamenati —, vyvrací právě ten nápis, na nějž spis. nejvíce spoléhá, mínění jeho co nejdůrazněji. Hned po slovech uvedených vypočítávají se tam totiž zevrubně osoby, kterým má se dostati podílu z oněch obětí — Areopagité však mezi nimi nejsou. Stojíť na nápisě: *καὶ νεύμαν[ας τοῖς πρυτάν]εσιν πέντε μερίδας καὶ τοῖς ἐννέα ἄρχουσιν] καὶ ταμίαις τῆς θεοῦ μίαν καὶ τοῖς ἱερ[ο]ποιοῖς μίαν] καὶ τοῖς στ[ρατ]ηγοῖς καὶ τοῖς ταξιάρχ[οις] καὶ τοῖς πομπ[ῶσι]ν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τα[ῖς] κληφύροις κατὰ τὰ εἰω[θότα], τὰ δὲ ἄλλα κρέα Ἀθηναί[οις μερίξιν]*. Kdyby byl p. spis. četl nápis dále, zajisté by k mínění svému ani nebyl dospěl.

Ke konci nemohu zamlčeti poznámku, že kratínké pojednání p. spis. psáno jest způsobem, v kterém si libovali filologové na počátku tohoto století: v textu plno doslovných citátů — ani výsledek nepověděn přímo —, pod čarou množství poznámek, mnohdy zbytečných. Při nápisu panathenajském nebylo věru třeba přepisu diplomatického, zvláště když není ani úplný, ani správný. Při snaze p. spis., aby byl co nejdůkladnější — při citátech uvádějí se i jména nakladatelů! —, přihodil se mu přece nemilý lapsus

calami: praví v textu, že nápis onen objeven byl r. 1845, kdežto dle poznámky uveřejněn byl od Ussinga již r. 1837.

Frant. Groh.

Demosthenova řeč o nepoctivém poselstvu. Přel. *Ferd. Liška.* Výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Budějovicích za r. 1895. Str. 28.

K překladům Demosthenových řečí politických od Edv. Novotného čestně druží se zdařilý překlad tento, obsahující první polovici řeči o křivém poslanectví až do § 178. Jest správný a jasný, i čte se velmi pěkně. Zvláště chváliti dlužno, že p. překladatel užívá často případných, ryze českých rčení. S některými věcmi by však ref. přece nesouhlasil. Tak hned nadpis „o nepoctivém poselstvu“ není vhodný. Činíme přece rozdíl mezi abstraktním slovem „poselství“ a kolektivním „poselstvo“; také p. L., ačkoli si libuje více ve tvaru plnějším, užívá přece někdy výrazu „poselství“ ve smyslu abstraktním (§ 3 a 119). Názvem „nepoctivé poselstvo“ byl by tedy zahrnut také Demosthenes sám. Nesprávný jest tvar Fokajci (§ 18 a j.), příliš moderní jsou rčení „užší vlast“ (§ 11) a „oběti lichvářů“ (*οἱ δανειζόμενοι* § 96), málo ušlechtilé jsou výrazy „chamrad a jedovatost“ (§ 24).

P. překladatel nenaznačuje, dle kterého vydání překládal, Blassova vydání však patrně neznal. Jinak byl by jistě přeložil § 50 zcela jinak a jasněji. Poznámek k překladu p. L. nepřičinil, čehož třeba litovati. Třebas možno předpokládati, že každý, kdo sáhne k překladu tomuto, znáti bude poměry všeobecné, jež k řeči této podnět daly, přece vyskytují se tu četné podrobnosti, jež zasluhovaly výkladu.

Frant. Groh.

Thukydidovo sepsání války Peloponneské. Kniha II. kap. 55—103. Přeložil *Jan Konůpek.* (Progr. ob. gymnasia v Novém Bydžově za r. 1895). Str. 25.

O první části překladu tohoto referovali jsme v lonském ročníku těchto Listů (str. 234) i můžeme chválu tam vyslovenou, že totiž překlad p. K. jest správný a plyný, opakovati též nyní. Škoda, že musíme rovněž opětovati, že p. překladatel nedbá dosti slovosledu českého. Klásti sloveso na konec věty není obvyklé v jazyce našem; tu úchylku od doslovného znění originálu mohl si p. překladatel dovoliti tím spíše, ježto musil častěji mnohá úsečná rčení autorova přeložiti volněji. A přece jeví se zvláštnost dikce Thukydidovy v nich mnohem více než ve slovosledu, jenž jest celkem týž, jako u ostatních spisovatelů.

Přidané poznámky jsou stručné a správné; k většinu „pohodlí“ čtenáře vytištěny jsou však až na konci.

Frant. Groh.

Josef Mach: O antických motivech Jaroslava Vrchlického. Program c. k. realného a vyššího gymnasia v Chrudimi. 1895.

Prof. Albert ve své studii o Vrchlickém touží na to, že v kruzích našich filologů nenalezl se nikdo, kdo by antickým motivům básnickovým, tvořícím podstatnou část jeho činnosti, věnoval pozornost a jimi se obíral; „mlčeti nebo dokonce nevšímati si toho jest úkazem, nad nimž každý, komu vyšší vzdělání národa jest věcí svatou, se zamyslí.“

Práce p. Machova stesku tomu, jak se zdá, chce odpomoci. Ale kdo ji vezme do ruky, zamyslí se jistě ještě víc.

Co učinil p. spisovatel? Uvedl seznam těch básní, jichž motivy jsou vzaty z antiky (snad je úplný), sem tam podal obsah některé, osm stran — tedy plnou polovici celé práce! — věnuje obsahu Hippodamie se stručnou zmínkou o jejím poměru k mythu, vytýká Vrchlickému, že se vyhýbá possessivním adjektivům, podává několik všedních výkladů k některým dramatům a několik všeobecně známých poznámek filologických, a konec konců se těší, „že genius Vrchlického z bohatého a čistého zdroje antiky řecké a římské i dále čerpati bude a utvoří dila ještě cennější než jest velecenná jeho trilogie.“

Takovým způsobem se arci na činnost Vrchlického po žádané stránce nevrhne jasného světla. Neříkáme, že výčet a obsah děl do té otázky nepatří, naopak, kdyby byl p. spisovatel přestal na tom a s náležitou přehledností podal nám jasný obsah antických motivů, které Vrchlický spracoval, a ne tak libovolně a nahodile, byla by jeho práce daleko cennější, než když s takovou neurovnalostí, takřka páté přes deváté nepřehledně své výklady nakupil. Byla by jeho práce dala podklad k studiím dalším, bylo by se mohlo na jejím základě pracovati dále.

Ale zdá se, že p. spisovatel vůbec neví, co je taková literárně-historická práce. A přece by byl mohl u samého prof. Alberta naléztí velmi dobrou direktivu, který praví: „Možná, že Vrchlický ducha antického nepochopuje věrně; možná, že jej vystihl výtečně; možná, že jej pochopuje a reprodukuje jednostranně. Avšak o tom by se mělo bádati“. O to tedy běží! Chceme, aby nám studie taková přispěla něčím k obrazu veškeré činnosti básnickovy, chceme z ní poznati kus jeho bytosti, jeho individuality. Chceme poznati, jak a čím byl k tomu veden, aby zpracoval antické motivy, chceme viděti, které z nich si obíral; chceme, aby nám studie taková ukázala, pokud je básnickova volba antických motivů charakteristická pro jeho básnické tvoření, chceme poznati poměr jeho k motivům, po případě básníkům samým; a konečně musí náš zřetel býti obrácen také ke

stránce formální. A nelze pochybovati, že u Vrchlického všechny ty stránky by byly nad míru věčné.

Při takových pracích se pracuje arci s velikým a obtížným aparátem, a nestačí načrtnouti v rychlosti několik poznámek ze soukromého čtení. Něčím jiným práce p. spisovatelova není.

Doporučujeme p. spisovateli, aby si všímal literárních studií v četných i našich listech, které mají trvalou cenu vědeckou; snad ví, které myslím.

Jan Krejčí.

Nové středoškolní učebnice pro jazyk český.

Uvažuje *Karel Novák.*

Náš jazyk mateřský dochází na školách středních čím dále, tím důkladnějšího a všestrannějšího vzdělání a pěstování. Ne poslední zásluhu o to mají zajisté zkušeni, obětaví a svědomití skladatelé učebnic. Zavedení Mluvnice Gebauerovy vyžadovalo již samo revisi učebnic ostatních, aby se jí přizpůsobily ve příčině textu.

Stalo se tak především s Výbory (Truhlář, Grim, Pelikán), pak s čítankami pro nižší třídy (Bartoš, Petrů) a nejnověji i se Slovesností (Bartoš, Bílý, Čech). Každou z těchto knih uvítali jsme s upřímnou radostí a s povděkem. Jsou i methodicky zlepšeny a všímají si pilně také nejnovějších výtěžků zkoumání vědeckého.

Učice pak podle některých můžeme již o nich pověděti, že se osvědčují; ale shledáváme také tu a tam věci, o kterých se domníváme, že nebude nevhod upozorniti*) na ně neb o nich aspoň uvažovati, pokud by se mohla vydání příští ještě dále zdokonaliti.

Probereme je tedy po jednotlivu připomenouce napřed své stanovisko.

Pro nedostatek knih pomocných hledí se totiž v některých učebnicích více k učiteli, nežli k žákům. Učitel věc prostuduje a podle rozvrhu učiva vyšetří, kolik má času na některou partii; najde často, že na 10 stran učebnice má jedinou hodinku; uvažuje, co nejdůležitější; na některé straně vybere větu, na jiné slovo, na jiné nic; sestaví si tuto dávku ve formě pro žactvo ztravitelné a napíše na tabuli nebo vpraví jinak. Kniha sama stává se při tom žákům nejvš nepohodlnou, ne-li dokonce zbytečnou. A přece jest účelem učebnice, aby sloužila žactvu pro domácí opakování a utvrzení probraného učiva. A proto, jakkoli uznáváme důvod svrchu uvedený při učebnicích posavadních, trváme tím rozhodněji na požadavku, aby hověli především žactvu, pro učebnice budoucí.

*) Skladatelé Výboru z lit. č. v předmluvě k vyd. I. sami za to žádají.

Tak na př., kdyby se odhodlal časem prof. *Gebauer* (resp. i nakladatel) vydati příruční vědeckou mluvnici jazyka českého v rozsahu asi takovém, jako jest nynější jeho mluvnice středoškolní, doplněnou abecedním ukazatelem, pro učitele a kandidaty učitelství gymnasiijního, pak by zajisté školní mluvnice došla úpravy nynější osnově a schopnostem žactva přiměřenější, než bývalo v mluvnicích posavadních (*Gebauerově*, *Kovářově*, *Bartošově* i *Blažkově*). Takto by pak také dostačila učebnice jediná, poněvadž se grammatika podle osnovy učebné bez toho jen jednou probírá. Pro opakování nebo nahlédnutí jiná kniha než ta, podle které se věc probírala, se nemůže doporučiti.*)

Sedmé vydání *Bartošovy* skladby, které právě nejnověji upravil Dr. Ferd. *Jokl*, je svědectvím, že tlumočíme požadavek obecný, jakkoli mu touto prací ještě není zcela vyhověno ani ve příčině skladby.

Staré vydání sice značně zkráceno, po stránce pravopisné i věcné podle požadavků novějších poopraveno, tiskem věci hlavní od vedlejších výrazně rozlišeny a jednotlivé poučky zceleny pokud možno v určité a přehledné skupiny. Podle osnovy gymnasiijní dá se asi tolik probrati, vezme-li se v úvahu rozvrh látky naznačený spisovateli, a pak že vloženo jest hojně příkladův a cvičiva. Knižka je praktická také pro připojený index, který pro žáky při úlohách bude vždy vítanou pomůckou.

Také je pěkná ukázka české fraseologie, ač jde někde do podrobností a do krajností. To bylo myslíme již častěji posouzeno, ale spisovatelé praví, že v té části nezměnili nic. Přídavek o dělidlech je nepotřebně rozvleklý a obšírný. Co se týče fraseologie, patrna jest i ve skladbě samé (mimo onen přídavek) v porůzných poznámkách jakási umíněnost, se kterou se *Bartoš* drží svých oblíbených dialektických úsloví, třeba se stanoviska řeči spisovné a se stanoviska školského zvláště byla již několi kráte odsouzena. Do školy přece nehodí se grammatika dialektická!

Neprávem drží se tudíž také pořád infinitivu *jati* (přijati 132, *ujati* se 133 a j.), ačkoliv o tom v lonském ročníku *Listů filologických* měl poučení od prof. *Gebauera*. Či někde důvody jeho vyvrátil? Tak by se mělo státi vždy dříve, než začneme na svou pést v učebnicích reformovati, sic uvádíme tím svůj předmět sami v neváznost a ztěžujeme si práci úmyslnými zmatky.

Nesprávně se tu užívá předložky *ku* (ku jménu 21, ku dvěma 23, ku slávě 120 a j.). Po moravsku psáno zhořeli (19).

*) Výtka obšírnosti, která se tu mé (dvoudílné) mluvnici školní činí, je správná a p. ref. poznal správně také příčinu té obšírnosti. Oznamuji při té příležitosti, že hodlám také skladbu zkrátiti, jako jsem nauku o slově již zkrátil. Gb.

Dual „křídélkoma“ je strojený. Strojené jsou ovšem i hojně frase a obraty; pravidla pak nejednou podána větami složenými, a to někdy nedosti uhlazeně (hromadění vět relativních). Theorie o předložkových pádech je příliš obštná pro studium (str. 45—60). Zbytečné je zavrhovati seznati m. poznati (65) a ta poznámka skoro celá; podobně pozn. o či na str. 87. Nesprávná koncovka v 3. os. pl. „bydlejé“ (98). Piše se nazpaměť v circuláři, ale paměť, chuť, pouť . . . v knize.

Z příkladů: Neteskní sobě, milá dívko! (36), Fuj ženo, člověčina tu páchne (41) a podobných mohly by snad některé zavdati příčinu k nepřípadné veselosti se strany žáků.

Můžeme tuto část své úvahy zakončiti jenom doporučením, aby páni spisovatelé dbali především sami krásného svého příkladu na str. 112: „Každý vzdělanec povinen jest spravovati se zákony v jazyce spisovném ustálenými“.

Moravismy, j. „Matičko milá, také-li jste zdrávi?“ (8) vy dávají se za pravidla obecná. Neslovanská vazba akkusativu s infinitivem předkládá se jako pravidlo obecné (str. 76; příčinou dole poznámkou není věc napravena).

Ve větosloví vůbec a zvláště ve fraseologii zavádí k pedantismu. Nevytýká se totiž náležitě možnost různého výkladu téže věci podle různého pojetí, jak tomu učí Gebauer při výkladech větoslovných. Toliko pozn. 2. u § 32 činí tu nějaký ústupek při slovesích neobsažných, a to jen mezi předmětem a doplňkem. Ve fraseologii pak uvádějí se mezi vzornými frasemi i mnohé provincialismy obecné řeči neznámé, jako na př.:

Matka se nad tím velmi zabírala. Otec matku z toho rozebíral (123). Přisnila mi se matka. Tu se k ní přitaloupí trpaslík. Přiráčil se (124). Ulakomila se nepřejná paní na peníze. Do počestnosti komu vstupovati (125). Zkoušku vybyl (131). Vnevoliti koho věč. Na někoho dosýpati; někomu dopékati; vypohodilo se (138). Nebožák ledva křivkal za nimi. Bočiti se. Syn bědákal (141). Co mi tu máš za ušima božekati? (Sic! A přece je podle Bartoše „máš božekati“ chybně m. božekuješ?!) Pozdě jest achkati; nebohdákej pořád! Otčím tisícuje; beraniti do někoho (= mluvit do někoho); zaberaniti se do něčeho; korbeluje; palicovati, tatarovati; cikání (= lže jako cikán); vyosliti něco (něco hloupého povědět) (142).

Jak se má tato čeština mládeži vštěpovati, ukázal způsobem pověstným Tacl ve své Fraseologii. („Orhounek zavezl děti do vyšších škol, aby se tam učlověčily“! atd.).

Abecední index měl by také k fraseologii ukazovati, nikoli jen ke skladbě!

J. Pelikánův Výbor z literatury české doby staré je proti vydání prvnímu značně pozměněn a vesměs na prospěch

věci. Padělané rukopisy Královédvorský a Zelenohorský jsou vypuštěny, ale ukázky pravých památek staročeských rozhojněny jsou výňatky nad jiné pěknými (z Alx., Ieg. o Jid., Pís. o Závěšovi a j.). Připojené na konci poznámky vesměs jsou cenné, potřebné a vhodně podány. Slovníček tak dalece propracován a rozmnožen, že k textům v knize obsaženým dostačuje. Také výklady ze staročeské literatury a úvod k staročeské mluvnici („Hláskoslovné a tvaroslovné základy staročeské mluvnice“) jsou značně rozmnoženy a vyhovují úplně nejnovějším požadavkům vědeckým. Ale z důvodů methodických navrhovali bychom v této poslední věci nějaké uskrovnění. Není možno probrati ve škole 51 stran hustě pokrytých drobnými poznámkami grammatickými za 6 neděl, t. j. asi za 10—12 hodin. A více této partii za normalních poměrů zajisté nikde se nevěnuje a věnovati nemůže, má-li se probrati vše, co je VI. třídě uloženo. Je tu slovesnost, memorování a přednášení, úkoly a jich opravy, staročeská literatura (sama Alexandreis zabere nejméně 2 měsíce) — a kromě toho vždy se přihodí, že několik hodin okolnostmi mimořádnými a prázdninami ubude. A tyto okolnosti nemá skladatel učebnice podle našeho mínění spouštěti s myslí.

Arci bylo by i tu třeba vydati „Základy staročeské mluvnice“ o sobě, jako knížku pomocnou, která by mohla i větosloví míti na zřeteli. Do učebnice pak pojaly by se jenom vzory a přehledy nejdůležitějších rozdílů staré češtiny od nové, jednotlivosti pak odkázaly by se raději do slovníčku, poněvadž tam si je žák spíše nalezne, nežli v rubrikách grammatických.

Také ve výkladech ze staročeské literatury zašel někde p. spisovatel do podrobností, které pro školu se nehodí. Ať mají pro badatele a odborníky svoje kouzlo, vzdělavatelného v nich bývá málo. Zejména nehodí se uváděti různé domněnky, které žáka leda zbytečně pletou; na př. při knize Rožmberské místo posledních pěti řádek stačilo poznamenati: „Byla sepsána asi okolo r. 1300“ a nemělo se vypisovati po jednotlivu, kam ji kladl který učenec.

Naproti tomu chválíme, že vloženy byly případné obsahy jednotlivých památek, při nichž to bylo žádoucí.

Přehledy, podávající výčty spisovatelův a památek z jednotlivých období, nenáležejí k úvodu, nýbrž na konec období příslušného, kdy žáci jednotlivé plody jeho již seznali. Všichni tři vydavatelé Výboru kladou je však k úvodu podle zvyku posavadního, a učitelé jest zůstaveno, aby se k nim obracel po probrání příslušného učiva; že jinak asi nikomu nepřipadne, ukazují obšírné přehledy Truhlářovy.

Ve výkladech Pelikánových však nešetří se také slovem nebo větou a na mnohých místech zdá se ve příčině stilistické, že schází poslední přehlédnutí. V učebnici tato stilistická nedopatření těžce se nesou.

Tak zejména v článku o kronice Dalimilově (str. 122) v odst. 1. dovidá se žák, že vypisuje děje české „až do zvolení Jana Lucemburského za krále“ a že má 106 kapitol, k nimž skladatel „později přidal ještě 4 kapitoly“.

Totéž opakuje se naprosto zbytečně v posledním odstavci téhož článku slovy: „a dovedl ji až po zvolení Jana Lucemburského a tím také ji zakončuje. Poslední 4 kapitoly jsou pozdější přídavek“.

Odst. 2. se začíná slovy: „Jméno skladatelovo známo není“ a odst. 3. hned za tím opakuje: „Ač jméno skladatelovo tedy známo není...“ Stačilo napsati: „O osobě skladatelově dovidáme se něco (p. spisovatel přepíná podle našeho zdání, praví-li, že „mnoho“) z jeho kroniky“.

V 1. odstavci podmět skladatel, ač se po prvním jeho vyjádření již rozumí a nic jiného jím býti nemůže, opakuje se ve třech za sebou jdoucích větách třikráte. Třeba opravit: „V předmluvě vykládá skladatel... Tyto děje opatřil... Psal veršem rýmovaným“.

Na str. 62. v článku o epickém básnictví v odstavci 2. na začátku užito nevhodně dvakrát za sebou spojky ale; mohlo by se na druhé místo položit i avšak.

Místo lokálu „hrdinech“ doporučovali bychom starší a obvyklejší hrdinách (str. 56).

Na str. 61 vytištěno slokami čtyřslabičnými m. čtyřveršovými.

Na str. 210 m. „Jana z Eisenberka“ má býti „z Risenberka“. (Srov. Goll v Pram. děj. č. V. str. XXII.)

J. Grimův Výbor z lit. č. doby střední vyžadoval při druhém vydání přirozeně již podle povahy věci samé změn nejméně. V životopisích vypuštění Huber a Konečný odkázání jsoouce do obecných přehledů, za to pak přibrání Jan z Lobkovic a Bílek, kteří dříve byli jen v přehledech; z Rady zvířat vybrána ukázka vhodnější a ke Komenskému přidán nově výňatek z Hlubiny bezpečnosti. V přehledech literárních stala se změna menší důležitosti v označení tří hlavních period tím způsobem, jak učinil v Ottově Slov. Naučeném prof. Ant. Truhlář. Připojen výklad o původu (str. 19) a spořádání (25) Jednoty Bratrské, rozhojnujén životopis Komenského a pozměněn Blahoslavův. Nově připojeny také asi 3 poznámky; o bratřích Řehořovi a Lukášovi jsou obšírnější, než se srovnává s chvályhodnou odměřeností Grimovou, která se jeví ve všech výkladech a zejména v poznámkách.

Pro vydání příští dovolujeme si navrhnouti tyto změny:

Výklad o původu Jednoty budiž přeložen se str. 19 na str. 2, t. j. do přehledu období prvního; nebude tak rozkouskována a také čl. o Rokycanovi přiměřeněji se zcelí.

V tomto přehledu (str. 2) mohli snad také připomenuti býti cestopisci z doby Jiříkovy: Jaroslav, panoše Kostkův, a Šašek z Mezihoří.

Čl. o Husovi zůstal nezměněn. Chápeme proč, ale přes to přece aspoň některé menší změny budou žádoucí: Do životopisu za slovy „své názory“ budiž doloženo: „Pobýval na hradě Kozím a na Krakovci“. Místo „básník některých písní“ přiměřenější bude „upravitel“. Z latinských spisů buď uvedena „Orthographia bohémica“ a hued za tím výklad o pravopise dia-kritickém, tak že by se z poznámek sem přeložil. Na konec celého článku položili bychom obdobně podle životopisů jiných (Blahoslav, Komenský, v 1. díle Štítný a j.) výčet zásluh jeho obecný od slov „Hus vynikl...“ až „... za řeč spisovnou“.

Hned tu také připomínáme, že poznámku na str. 117 k písni „Jezu Kriste, štědrý kněže“ připojenou, t. že by to byla „píseň původně složená od M. Jana Husi“, bude třeba opravit v ten smysl: „Píseň staročeská, rozšířená o poslední strofu a pozměněná od M. J. Husi a dále ještě od Bratří“. (Viz L. fil. 1889 str. 226 a srov. i Výbor Pelikánův!)

Str. 4 ř. 32 má státi: popadnutí; str. 6 ř. 7 neslůžili; t. ř. 28 dávajte; str. 10 ř. 30 lepší.

Ke čl. o Chelčickém budiž kv předposlednímu odstavečku (str. 13) doloženo: „Učil, že ve věcech víry násilí místa míti nemá“.

V čl. o Píseckém (str. 51) ponechán nesprávný instr. doplňkový: Překlad „jest plyným, lahodným“ m. nominativu.

V poznámkách doporučovali bychom nějakou zmínku o Zikm. Hrubém (uvést aspoň Lexicon symphonum).

O Mik. Konáčovi (55) dodati: „Hořekování a nařikání Spravedlnosti, královny a paní všech ctností“ a překlad hry „Judith“, obé pro zajímavost historickou.

Str. 57 ř. 32 chybně děleno šla-stného.

Str. 73 ř. 8 je v originále přijati?

Str. 105 nepěkná stilisace na počátku, kde slovo „jednoty“ opakuje se čtyřikrát po sobě vždy na konci věty; a v ř. 33 zase nesprávný instr.: (Blahoslav) byl učeným. Mohla by se snad připojiti krátká poznámka o Br. Augustovi.

Str. 136 o Lupáčovi m.: „R. 1548 vydal kal. hist.“ má státi 1584.

Str. 170 o Lomnickém: „Lichá jest zpráva...“ atd. do konce odstavce nejlépe bylo by vynechatí neb aspoň obrátiti takto: „Jméno Žebrák si zřekl... Odtud vznikla asi lichá zpráva“ atd.

Str. 177 posl. ř. má státi 1566.

Str. 237 ř. 17 m. „pověstný Orbis pictus“ raději „světoznámý“.

Str. 263 v. 12 nemá být „barvy notný . . . proměněný“, jak žádá i rým? A podobně v. 14 snad „roucho zlatý?“ (Erbenova transkripce podobných forem obecných v písních prstonárodních nesrovnává se, pokud nám je povědomo, se skutečností).

Zvláštnost je v této knize, že se enklitické *-li* neodděluje podle obecného zvyku od svého slova, nýbrž ponechává se v ukázkách psaní originalů starších, kde to ovšem také nebývalo; na př. str. 108 ř. 11 „naděláš^{li}“. Nelze toho schvalovati, poněvadž se tu vyskytnou příklady, kde by vznikla nezřetelnost; z této příčiny v transkripci stč. textů přidáváme vůbec interpunkci celou, ač v rukopisích nebývá, a nevidíme tudíž příčiny, proč bychom při *-li* měli činiti odchylku, zejména když také Pelikán tu odděluje (Alx. I. 241 a napořád).

Slovní a textové vysvětlivky pod čarou měly by být hojnější; na př. str. 96 vysvětluje se *trest* = třtina, ale v téže ukázce byla by hodna vysvětlení také slova: *locyka*, *gdule*, *mišpule*, *voškeruše*, *lékořice*, *dragagantum* atp. Požadavek tento týká se do jisté míry všech tří dílů Výboru, ale týká se ukázek z doby střední především, neboť není tu slovníčku a výrazů zastaralých a neobvyklých jest ještě množství. Takové věci, majíce za účel jenom porozumění textu, samy o sobě nejsou hodny pamatování a nestojí za to, aby se s nimi každý čtenář vždy znova po slovnících shledával. Sem náleží také různé zkomoleniny textové, temné náarážky atp., jimž snáze porozumí ten, kdo zná kontext, z něhož je vyňal; a co není vysvětlitelné, aspoň konstatovati by se mělo nebo docela v učebnici vynechat. Při tom jest ovšem srovnávání prepisů s originalem a bedlivost při korektuře věcí hlavní. — Poukazujeme k tomu, že i v čítankách pro školy národní a nověji v čítankách pro nižší třídy škol středních (Petrů i Bartoš) této věci hovoří se měrou stále větší a že se tak tyto knížky stávají praktičtějšími a pohodlnějšími.

Třetí díl Výboru z lit. č. (doba nová) sestavil *Ant. Truhlář*. Je to práce velmi záslužná. Všimá si bedlivě všeho, co se vyskytlo nového od vydání prvního, ale zachovává při tom náležitou míru. Tak se stalo, že učebnice je sice značně rozhojňena, ale přece nikoliv přeplněna. Stilisace je všude ve výkladech velmi pečlivá a uhlazená, jednotlivé články vynikají logickou členitostí, poznámky jsou hojné, stručné a věcnaté, a to vše jakož i četné přehledy studium této partie jenom usnadňuje.

V příčině spořádání Dobrovský právem položen na místo první. Navrhovali bychom tu ještě podobnou změnu další: Jungmanna položiti až na konec I. období a před ním vyměnití Pal-koviče s Hankou; dále Erbenu kladli bychom před Vocalem (podle roku úmrtí a pak že Čelakovskému je podle své činnosti bližší). Ovšem váhy takovýto změnám nepřikládáme. Spíše bychom vytkli jako požadavek závažný, aby v příštím vydání

stručné obsahy vynikajících plodů literárních byly podány v knize hojněji, důsledněji a rovnoměrněji, ne jen tu a tam, jako by nahodile. Pěkně jsou charakterisovány básně Čelakovského, případně naznačen obsah eposů Hollého a básní Koubkových, Klicperova Soběslava a z doby nejnovější s ukázkou vhodně spojen obsah Hálkova Goara a Černého praporu, pak Čechova Čerkesa. Ale tímž způsobem měl a mohl by se snadno doplniti i obsah Ztraceného ráje, Vznešenosti přírody; Slávy Dcery, Labyrintu Slávy, Kytice, Máje, Pohorské vesnice; Dědova odkazu a románu „V cizích službách“.

Poučky o básnících a beletristech z doby nejnovější (od Nerudy až po Jirásku) bylo by žádoucí vůbec v této příčině propracovati. Ukážeme příklad nejmarkantnější: při čl. o Vrchlickém uvádí se 65 titulů (celá strana 315) téměř bez poznámky a vždy s dodatkem „a j.“ Jako inventář je tedy ta část neúplná a učebné hodnoty nemá; nemůže se přece na nikom žádati, aby si obtěžoval paměť bibliografickými seznamy, a při plodnosti novějších básníků není ani možno tolik jmen zapamatovati, zejména když se uvádějí jen jako prázdné tituly. Mohla by se snad na základě vlastní básnickovy Anthologie charakterisovati činnost jeho obecně podrobněji (uvést ideje, které opěvává, odkud brává látku, v kterých ji zpracovává formách, a p.) a z každého oboru jeho činnosti vytknouti 2—3 příklady nejvýznačnější (vynikající buď hodnotou básnickou nebo škole jinak nejprůměrnější), ale o těch potom něco pověděti. Článek by nezabral u Vrchlického více než nyní; jinde, na př. u Čecha, jehož tituly jsou skromné, stručné, ale díla obsažná a škole téměř napořád přiměřená, by článek arci vzrostl, ale za to mohla by se vypustiti báseň „Skrivánek“, která je již v čítankách pro nižší třídy škol středních a v čítankách pro školy národní. Obdobně stalo by se i jinde, tak že by objem knihy proto nevzrostl.

Na četbu soukromou nedá se v této věci spoléhati, poněvadž je podle okolností nestejná. Stručné poznámky v knize by jí nepřekážely, spíše by k ní povzbuzovaly a ji utvrzovaly.

O Slovesnost ovšem bylo by třeba se opírat. K obsahům, jež jsou tam podány, stačilo by podle okolností prostě odkázati; avšak jest-li tam pro potřebný rozbor obsah příliš obšírný, neškodilo by ani tu shrnouti jej ve Výboru v objem nejkratší.

Opakujeme, že tento svůj požadavek nepřipomínáme na újmu vydání nynějšího. Víme dobře, že věc vybrati, co je nejvhodnějšího, je velmi těžká a vyžaduje studia odborného. Až bude na př. činnost Vrchlického všestranně probrána monograficky, jako se v tom už začátky staly, pak bude také v učebnici příslušné poučení podáno jinak. Zatím jsme povděční i za ty inventáře, které při nedostatku pomocné knihy a malé naději na brzké

jeho odčinění (při pozvolném postupu pékne práce Vlčkovy) mají ovšem svůj dobrý účel.

Vysvětlivky z poznámek 12, 30, 47 a 50 položili bychom raději k příslušným článkům pod čáru a bylo by hodné rozhodniti je, kde třeba, na př. k ukázce z Miltonova Ztraceného ráje.

K poznámce 42 bylo by radno odkázati hned také na str. 3 za slovy „divadelní hry“.

Str. 201 „pojat“ (6. verš v básni „Pražský dóm“) ponecháno asi nedopatřením z 1. vyd. Výboru; aspoň v 6. vyd. básni Jablonského, jež máme při ruce, jest „pojmut“. Podobně je v čl. J. J. Marka (156) „obeprjati“.

Na str. 248 ř. 58 za sl. „university“ vypuštěn passus: „v Bononii zase jen študenti; v Paříži pak měli přední vážnost theologové“, atd. V prvním vydání to jest.

Ke čl. o Gebauerovi doložili bychom také mluvnici školní (u Bartoše jest!), Poučení o padělaných RKZ (jako zase u Jirečka a Brandla byly uvedeny obrany!) a vydání stč. památek (Žaltář Wittenberský, Nová Rada, Pulkava), jako se děje jinde.

V příčině RKZ nesdílíme stanovisko některých recensentů této knihy, že by se v ukázkách starších spisovatelů, kde se o nich jako o pravých památkách mluví, měl příslušný passus vynechati. Se stanoviska historie literární nelze takového přikrajování schvalovati; ukázky mají býti věrné co do obsahu i co do formy. Také není pro starší literaty nikterak nečestné, že tyto rukopisy pokládali za pravé, jako není nečestné pro prof. Gebauera, že jich svého času bránil a že hájil i Evangelia Svatojanského se stránky filologické. (Nepochybujeme, že i prof. Jar. Vlček touto poznámkou své Dějiny č. lit. doplní).

Ale rovněž nemůžeme chváliti, když takový passus na jednom místě se vynechá a na druhém ponechá; když se nazývají RKZ „památkami“ (str. 70) a když se uvádí u Hanky, že „proslul“ objevením jich bez poznámky. Někaká poznámka bude tu nutná zejména, když ve Výboru stč. není již o RKZ ani zmínky; přece bude vždycky třeba, aby žáci nějaké ponětí měli i o nepravých RKZ, když se o nich v literatuře nové tolikrát mluví a když se k nim druzí celá zvláštní literatura.

Podle staršího nesprávného pravidla, že by se před hrdelníci psáti mělo *ku* m. ke, klade se ve Výborech a zejm. v díle II. a III. *ku* často nesprávně i proti historii, která má doklady pro ke, i proti obecnému usu nynějšímu; nevíme, že by kdo říkal na př.: jdi ku kupci, sedni si ku kamnům!

Všem třem dílům musíme vyčísti tisk nespolehlivý a vazbu chatrnou. Proti prvnímu vydání se tentokrát ani tiskárna nevyznamenala ani nakladatelství. Tiskových chyb je všude, zvláště pak v díle druhém, jako máku. (Na str. 132 ve II. díle pošinuty

1 verš a dvě celé strofy). Nejlépe ještě pochodil tu díl III., kde chyb tiskových až na hojně odprýsknutí tečky n. čárky a nespolehlivé *i* a *í* je poměrně nejméně.

Malá Slovesnost, kterou sestavili *F. Bartoš*, *F. Bílý* a *L. Čech* (vyd. páté, zcela přepracované), došla právě vys. schválení vyn. ze dne 17. června 1895 č. 12770. *)

Je to vlastně kniha nová a klade se za páté vydání *M. S.* zajisté jenom na památku Malé Slovesnosti *Kosinovy* a *Bartošovy*, která i při svém primitivním zařízení svůj úkol čestně vykonala a dokonala a jež se stala každému, kdo z ní studoval, knížkou zvláště milou. Byl to přirozeně nutný první stupeň, po kterém ovšem mohlo se vystoupiti výše. Ale stalo se tak měrou potěšitelně překvapující.

Je to první ze středoškolských učebnic pro jazyk český, která šetří přísně pravidel didaktických. Uzané, osvědčené a v učebnicích pro školy národní již dávno prováděné zásady: postupovati od jednoduššího k složitějšímu, od snazšího k těžšímu, od konkrétního k abstraktnímu, od jedinečného k obecnému atd. domohly se také tady konečně svého práva.

Napřed podává příklady, potom poučení, na konec pak přehledy a výklady obecné. Vše je přesněji tříděno, i články očíslovány, ve výkladech pak věci důležitější tiskem pěkně rozlišeny od poznámek a vysvětlivek.

Na první místo položena báje, ježto se dá snáze a dříve probrati, nežli pohádka, od které teprve postoupí se k pověsti atd. Zpěvy bohatýrské jsou tu právem z eposů vyraženy a také o báji zvířecí podává se poučení zvláštní i o epických básních dějepisných. Když takto proberou se všechny druhy epického básnictví jednoduché, přichází se na konec k složitým: k eposu a románu, k němuž připojeno i poučení o feuilletonu. — Básnictví lyrické dělí se v situační, náladové, rozjímavé, a pak se teprve uvádějí známé druhy, při nichž se ustálila zvláštní jména. Sem přibráno i básnické poslání. Závěrem přidána nově theorie o lyrice dramatické s příkladem.

Jakožto přidavek k básnictví epickému a lyrickému druží se hned básnictví tendenční a postupuje se tu zase od jednoduché a nejznámější bájký po jednotlivu k parabole, allegorii, satíře a básni poučné, a končí se tato část poučením o epigramech a příslovích.

Básnictví dramatické probráno je zase jen theoreticky, ale theorie je prohloubena, přesněji roztržiděna a spořádána a výklad historický podán jest v souvislosti na konci.

Pak teprve následuje nauka o prosodii a metrice, podle

*) Máme po ruce jenom exemplář bez klausule approbační a tudíž nebudeme se pouštět do podrobností.

nejnovějších výzkumů vědeckých přepracovaná a zdokonalená, a tou končí se poetika.

Stilistika podává nejprve základní tvary prosaické, nově rozčleněné a postupně od vypravování až k rozhovoru a listu seřazené; při nich hlavní věci jsou ovšem vhodné příklady a za těmi následují stručné poučky; při rozpravě podána i obecná osnova. Některé zvláště pěkné příklady jsou k tomu účelu nově podány, jako překrásná paralela povahopisná „Hálek a Neruda“ od prof. Jar. Vlčka, přirovnání Čech a Moravy od Dra Jindř. Metelky, „Rodina Karoliny Světlé“ od L. Čecha, rozbor básně „Pocestný“ od prof. Fr. Bílého. Na čl. „O původě básní Homerových“, který je radno čísti na poč. 2. běhu v kvintě, dojde spíše v ten čas při jeho nynějším umístění, an jest příkladem rozpravy. Je dílem zkrácen a dílem rozšířen pojednáním novým od prof. Jos. Krále.

Dále jsou stručné stati o próse jednací a vědecké, rozhojnené poučení o řečnictví s dvěma pěknými příklady novými a pak teprve položena jest nauka o tropech a figurách, vhodně zkrácená, po většině s novými příklady.

Pojmy obecné „literatura“, „slovesnost“ vykládají se na konec.

Poznámky a stručné zprávy životopisné o spisovatelích domácích připojeny jsou k tomu jako ve vyd. starém, ale jsou rozmnoženy a nad to přidány rovněž abecedné stručné zprávy životopisné o spisovatelích cizích, pomůcka to velmi potřebná.

Z tohoto přehledného popisu vysvítá již zajisté s dostatek, že je kniha tato nejen po stránce methodické zcela nová, ale že je i po stránce vědecké značně zdokonalena.

K tomu přistupují nově také obšírné obsahy větších plodů básnických, kteréž ukázky docelují, a obšírné jsou právem pro rozbor, kde třeba na příkladech ukazovati i jednotlivé podrobnosti; ovšem pak nazpaměť netřeba jich ukládati.

Vysvětlivky slovní i v této knize raději bychom viděli hned u příslušných článků pod čarou, jako někde jest (str. 2. „Zmok“).

Znělka Kollárova „Nač by proto srdce naše chladlo“ (str. 229) pojata sem asi nedopatřením, neboť jest již ve Výboru Truhlářově (na str. 81).

Strofy moderní mimo znělku, která konečně došla tu náležitého umístění, bude asi možno sotva přečísti a zůstane tato obšírná partie ještě dlouho jen inventářem pro nahlédnutí. Pokládáme to za hříčky, jichž učebná hodnota je malá.

Epos přáli bychom si ještě přesněji rozčleniti a seřaditi. Dělitko jak tak příbuzné vidíme jenom při eposu herojském, romantickém a moderním. Také jsou tyto tři druhy nejhojněji pěstovány a nejvíce zastoupeny; i zařadili bychom epos moderní hned za romantický a vytkli bychom tyto 3 druhy za hlavní. K těm teprve jako podružné připojiti by bylo epos

idyllický a epos duchovní a vytknouti, že tu jest při každém dělitku jiné. Jako básnictví vůbec dělí se na světské a duchovní podle oboru, z něhož je látka vzata, tak i epos. Epos duchovní pak, pokud nám známo, co se týká pojetí a zpracování této látky, bývá z pravidla romantický; epos idyllický podle téhož dělitka kloní se k modernímu. Oba ty druhy pak poměrně málo se pěstují. — Pokládáme tedy nynější rozdělení ještě za ne-logické.°)

Také je ponecháno nesprávné podle našeho mínění rozdělení prosy na jednací a vědeckou; kde je prosa básnická? A která se má toto dělení k základním tvarům prosaickým? My bychom dělili prosu na umělou (k té pak náležejí ony základní tvary mimo list) a jednací, k níž také patří *list*. Prosa umělá dělí se pak na básnickou, řečnickou a vědeckou a zmíněné její tvary v každém případě mohou se i slučovati a střídati, jako se rozumí při lit. plodech obsáhlejších samo sebou.

Místo druhů prosy vědecké bylo by pak záhodno položit kapitulu o literatuře naukové (vědecké) a jejích družích, a vypsati druhy čelnější všechny. Náleží-li k prose dějpravné také historie literární, proč není uveden mezi příklady ani jediný zástupce? Kde jsou grammatikové? Či není prosa, co píše? Kde theologové? — Úvod takový k literatuře naukové byl by i pro studium historie literární ve třídách vyšších žádoucí.

Konečně pak čl. „Zimní květy“ nezdá se nám dosti vhodným příkladem pro popis.

Tisk Slovesnosti a celá vnější úprava uspokojuje; ovšem i cena je značná.

Závěrkem podotýkáme, že také čítanky pro nižší třídy škol středních znamenitě se zdokonalují kromě toho, co jsme již o nich připomenuli, také výběrem a spořádáním článků, blavně pak tím, že podávají zásobu pěkných temat k úlohám s osnovami jednotlivým třídám přiměřenými, a že průpravné učivo k slovesnosti, dříve jen kvartě ukládané, podávají již od třídy druhé po jednotlivých stupních u vhodném zaokrouhlení, vyhovujícím lépe, než bývalo v čitance kvartánské, požadavkům vědeckým a zvláště methodickým.

Výbor z literatury české. Za učebnou knihu škol středních upravili *Jan Pelikán, Josef Grim a Antonín Truhlář*. Díl prvý. *Doba stará*. Upravil *Jan Pelikán*. Druhé vydání. V Praze, 1893. Nákladem vlastním. Cena 1 zl. 30 kr., váz. 1 zl. 50 kr. 6 listů nečítaných, 253 a XXXIII. str.

*) Podobně soudí ředitel L. Čech sám v letošním programu Novoměstské realky (str. 9), jehož článek přišel nám do rukou teprve po napsání této stati.

Toto nejnovější vydání anthologie ze staré české literatury obsahuje po obvyklém způsobu napřed „hláskoslovné a tvaroslovné základy staročeské mluvnice“ (str. 1—51), pak „výbor ze staročeské literatury“ (str. 55—246), „poznámky“ (247—253) a „slovníček“ (I—XXXIII.). Knižka tato, jak ostatně již samo jméno Pelikánovo ručí, neobsahuje jen kompilaci z cizích prací a otištění textů známých, nýbrž obsahuje mnoho samostatné práce autorovy a z této příčiny zasluhuje zmínku poněkud obšírnější.

I. Před anthologií samou umístěny jsou, jak zvykem, „hláskoslovné a tvaroslovné základy“. Není pochyby, že je jich svrchovanou měrou potřebí; ale zdá se mi, že by měly být i ještě rozšířeny a to 1. o část syntaktickou, které je nutně potřebí, a 2. o úvod o pravopise. V části syntaktické ovšem nebylo by potřebí podati úplné schéma syntaxe, ale jen odchylky staročeské; tak zvlášť by bylo pojednati o negaci, vazbách participialných, adjektivech atd. Jsou to věci velice potřebné a nutně musí být žáků známy dříve, nežli probírá se čtením sám. Pan autor potřebu jich také cítil a hlavní výklady také připojil: a tak vznikla roztržičnost, ježto část výkladu jeho obsažena je v tvarosloví (o participiích str. 22—24), část v poznámkách (o participiích str. 251) a část v slovníčku (o vazbách s a ž, ješto atd.). Mnohem lépe by bylo, po příkladě Šafaříkové v Počátcích, připojití souvislý výklad o skladbě. A k němu bylo by možno připojití také výklad o analogických novotvarech novočeských, vzniklých ze starších tvarů, asi jako v Gebaurově mluvnici dluhu druhém. Pak důležitý je výklad o pravopise, jehož je také dosti potřebí. A bylo by, zase po příkladě Šafaříkové, jen docela vhodné, kdyby se žáků i nějaká věta asi dvě, tři řádky obsahující na lepší osvětlení každého pravopisu podala. Tak by bylo o pravopisu jednoduchém pojednati, o pravopisu legend nejstarších, pravopisu Passionalu, smíšeném pravopisu Dalimilových pozd. rkpů., rkp. Vítského atd. a konečně o pravopise bible Olomucké. Místa, k těmto výkladům potřebného, nabylo by se snadno zkrácením jednak a jednak zhuštěním nynějšího úvodu.

Tim přicházíme k dalšímu desideriu: úvod může být zkrácen, bez ujmy jasnosti. Jednak obsahuje mnoho výkladu, kterého žák v textu nepotřebuje: výklady o *ú-au*, *ý-aj* nebo o lok. na *-ds* atd. jsou nepotřebny a tedy zbytečny. Školní kniha vykládá jen tolik, kolik žák potřebuje; co v textu nepřichází (na př. *kampna*, *emoroida*) není třeba vykládati. A dále možno zhustiti: autor uvádívá na zákony hláskové někde příliš mnoho příkladů: ve školní knize je to věc zbytečná. Co je dosud v nč. stejné, možno směle vynechat: tím pravidlem řídil se autor na př. na str. 31, dokládaje o náměstce *ten*, že plur. je jako v češt.; ale tak mohlo být i u *kost* řečeno; u většiny sloves mohlo být o jmenných tvarech řečeno totéž. A konečně by mohly věci méně

důležité býtí tištěny hustším písmem. Tedy: vynechati to, co dosud je stejné, vynechati, čeho žák nepotřebuje a skrátkiti výklad aspoň méně důležitý také tiskem byla by další desideria.

Jinak úvod vypracován je velice pečlivě a obratně; vyšlou zatím grammatikou Gebauerovou leccos se ovšem pozmění, ale jen v drobnostech; z takových uvádím:

Str. 6. výklad o *e* jerovém není dosti přehledný: a na str. 7. uvedené *setina* je pozdní novotvar m. **stina*.

str. 8. *dobroděnie* lépe psáti *dobrodienie*, z toho *dobrodiní* a ně. krátce *dobrodině*.

Str. 9. stč. plk m. pluk není (aspoň v památkách) doloženo.

Str. 9. příklad: *ten Řeky svěťúdivieše* z AlxV. 1669 byl již v Listech filolog. 1885 opraven *ten Řeky všeť tu' divieše*.

Str. 14. m. *vesdajši-vezdejši* bylo stč. *vešdajši-veždejši*.

Str. 15. *j* bývá za cizí *g*: cizí *g* vyslovovalo se tou dobou před *e*, *i* jako *g*: *angel* čti *anjel* — není zde tedy změny hláskové.

Str. 20. m. *okova* lépe jest plurale fem. *okovy*.

Str. 21. o *bratr* a *kněz* měl býtí podán výklad již také u o- kmenů.

Str. 22. neprávem běře do paradigmatu voc. sg. neurčitých adj. tvrdých: *chude!* *chudo!* *chudo!* Neníť ho, nýbrž je roven nominat.: synu *Davidóv*, sestro *králova!* A rovněž tak neprávem uvedeny tvary jako bohem *Abrahamovem*, což je omyl jazykový (jako *chudé* lidé) m. -ým srv. Listy filolog. XIII. 415—416. Ostatně vede k tomu i analogie měkkých.

Str. 25. Z -u kmenů je jich mnoho vynecháno a nepatří tam tvary z *dětinu*, *znovu*, jež jsou nové.

Str. 26. *vzdviž* lépe snad za a- km. než za i- km.; Gebauer v posledním svém seznamu (proti svému ŽW) *vzdviž* mezi i- kmeny neuvádí.

Str. 27. omylem asi uveden je od tykev gt. *tykeve* a na-proti tomu v paradigmatu *cierkev* gt. *cierkve*: správné je *tykve* a od *cierkev*, *ředkev* gt. *čěrekve*, *ředekve*.

Str. 29. plur. nom. *mateře* je snad omyl m. *matery*.

Str. 28. loc. plur. *denech* je pouhá chyba písařská, kterou pečlivě objasnil A. Havlik v těchto Listech XVI, 350.

Str. 35. konc. -m v 1. sg. je mimo uvedena i v tř. I. 7 u sloves -i: *bíti*, *liti* atd.

Str. 40. impt. slovesa *krýti* paradigmaticky je *krýj*, z něho kraj, *krej*; ně. *kryj* je restaurace nová.

Str. 42. *hrnúti* odvozuje Miklosich od *hrd-núti*, srv. *hrst* z grd-tb, Gebauer lépe (Mluvnice I, 62) z *grt-núti*, srv. srb. *grati*; není tedy odvození „hrb-núti srv. hrabati“ správné.

Str. 39. mělo býti uvedeno k *péci* supinum (*léc, stříec* doloženo), když i jinde uvedeno.

Str. 49. z textů podvržených zůstaly zde ještě tvary *dási, dást, dadech* . . .; nutno je vyskrtnouti; podobně na násl. str. *viesi*.

Str. 50. k *býti* měl býti přidán výklad tvaru *nenie*, jež je nejasný žáku a dále výklad o *jsem, sem*: rozdíl ten zastihujeme již a p. autor provedl u Štitného (*jsem* nesen > nesl *sem*), měl býti tedy podán výklad nějaký již zde v tvarosloví.

A tak dále: to vše jsou však jen pouhé drobnosti, které snadno lze napravit.

II *Výbor* sám pořízen je rovněž pečlivě. Hledíme-li si napřed theorie, tu zvláště vzniká péče o přehlednost, stručnost a jasnost; hledíme-li si článků samých, viděti snahu po výrazných, vlasteneckých a zaokrouhlených kusích. V obojím pak viděti — v první to anthologii české — naprosté sřeknutí se památek podvržených, jaké tak dlouho v našich čítankách dominovaly a výklad dle toho všimá si také jen památek pravých. Bylo k tomu potřebí poměrně dosti odvahy i věc tak evidentně dokázanou vzíti již do školní knihy — soudruzi jeho, vydavatelé výboru středního a nového, té odvahy neměli. Není zajisté sporu, že pro abiturienta školy střední je žádoucí, jak i osnova organizační předpisuje, aby znal rukopis Kralodvorský i Zelenohorský; ze starého výboru je vypuštěn, mělo by se mu tedy udělati místo v době nové při Hankovi. Již svým významem literárním toho básně tyto zasluhují. Ale přílišnou konservativností druhů vydavatelových zmizely nyní oba rukopisy ze školních anthologií a to jistě není správně. Prací Pelikánovou je odstraněna jedna část tohoto literárního podvodu, část negativní: řečeno, do staré doby nepatří: je na vydavateli doby nové, aby přidal část pozitivní a řekl: patří do doby nové a přibral k nim třeba i píseň na Vyšehrad, která by uveřejnění takového také zasluhovala. Neboť to je jisto, že jinak odrostou nám pokolení, která o těchto, literárně tak zajímavých zjevech nebudou věděti ničeho. To tak mimochodem.

Výběr sám, mimo některé drobnosti, učiněn je z Alexandreidy, Legendy o Jidáši, Kateřiny, Prokopa, Aezopa, Desatera kázání, Satir o řemeslnících, Dalimila, knihy Rožmberské, Pisma, Nové Rady, Alana, Podkoního, kroniky Trojanské, Povídky o Alexandru, Tkadlečka, autobiografie Karlovy, Pulkavy, Vavř. z Březové, Pasionalu, života Krista Pána, Štitného a Ondřeje z Dubé — tedy zastoupeno skoro všecko proudění staročeské literatury, až na romány duchovní, germanské a bretonské. Z těch mělo aspoň něco býti pojato, nějaký výňatek z Barlaama, Arnošta a Tristrama — sebe kratší — mnohem jasněji by žáku výklad knihy osvětlil, než sebe lepší výklad učitelův. Výňatky mohly by býti

též z makaronské vagantské poesie, jeť pro svou dobu velmi charakteristická, a též by mohla býti nějaká listina otištěna, třebaž známá Štítnská. Výtah z XII knihy Troj. (173—177) není dosti vhodný pro žáky („mů milú sestru Exionu pojemse, kteréžto ne obyčejem královských, ale nevěšcim požívaji“ ř. 101 až 102). Také 32 stran Alexandreidy je snad trochu mnoho, rovněž dají se uskovniti výňatky z Ondřeje z Dubé; z Passionalu postačí jedna legenda, z legend veršovaných kratší úryvky. Leccos by se tak dalo vypustiti, čímž by se nabylo místa pro shora uvedené žádoucí kusy. Vzhledem k Desateru kázání doporučoval by se i nějaký výňatek z Gest Romanorum; vzhledem k záživnosti textu vhodnější by byl úryvek z evangelia než ze žaltáře, anebo by se mohl vzíti kratší žalm (150. na př.) a položití dvě recense vedle sebe, ne za sebou. K Smilovi bylo by vhodno připojiti 10—20 jeho přísloví — může býti za to zkrácen výňatek z Nové Rady. Hlavní obtíž je náramná obsírnost Alexandreidy: 240 veršů je příliš mnoho.

Co se týče rozvrhu dob, nezdá se býti ohraničení I. období nastoupením Václava I. (str. 56) dosti vhodné, již proto ne, že z doby jeho panování ani ve Výboru samém není uveden žádný literární plod. Bude tedy lépe počínati dobu II. až nastoupením Přemysla II. *) Je to i pro žáka pohodlnější, pamatuje-li si okrouhle polovici XIII. stol., než rok 1230 a shoduje se také daleko lépe s památkami.

V historickém úvodu mohla býti učiněna (str. 57) zmínka o oněch 14 pánech, 845 v Řezně pokřtěných; za to mohly býti vynechány tamtéž podezřelé glossy řehořské; ve výkladu o Dalimilovi (122 str.) není zcela správně řečeno, že počal ji psáti r. 1308, jak svědčí známá narážka v 6. kap., nýbrž má býti řečeno *ne dříve* než r. 1308, nebo *až po* r. 1308; také tak nejasně je na str. 137 vyloženo, že původní český překlad žaltáře před XIII. stol. byl glossovaný. Mínil-li se tím pouze to, že byl interlineární, je to vědomost žáku zbytečná. Mínil-li se tím však, že český žaltář vznikl na základě pouhých přípisků, že překladatel pojal glossy do svého překladu, nemohu se k tomu mínění přidati. Není zajisté pravděpodobno, že by někdo, kdo si troufá přeložiti celý žaltář, sháněl pomoc pro jednotlivá slůvka. Naopak, glossy vznikají na základě celých překladů: žaltář musejní se svými glossami je jistě odrazem textu starého celého; nepodobá se pravdě, že by byl ŽW. přejal glossy našeho žaltáře, nýbrž jeho celé předlohy. V pozdější době vidíme tento postup jasně u t. zv. mamotrektů: ty obražejí jasně ve svých glossách celý překlad. Že nám náhodou celý onen text zachován není, nýbrž pouhý jeho částečný odraz, nedokazuje ještě nic. V tom

*) Pan autor píše často Přemysl Otakar: ale bylo již ukázáno, že král ten slul česky jen Přemysl.

smyslu by se asi onen *passus* mohl změnit. Při výkladu o Tkadlečkovi (str. 186—187) měla by býti učiněna zmínka o Ackermannu. K Pulkavovi a Vavř. z Březové bylo možno dodati jich vydání ve *Fontes rerum bohemicarum* díl V, k Vavř. z Březové (str. 211) mohlo býti aspoň zmíněno o starém českém překladě jeho kroniky. Výklad o Štítném dal by se (str. 225—227) leckde doplniti; nezdá se, že by byl se dožil r. 1402; překlad „knižek o hře šachové“ Štítnému asi právem dlužno připsati; také mohl býti zmíněn článek Hanušův o Zjevení sv. Brigitty v *Lilol.* 1886. Také by se doporučovalo, aby výklady literárně-historické od textu jasněji se odlišily: snad hustším tiskem anebo, jak to na př. v Pospichalově čítance provedeno, shrnutím roztržštěných těch dat v jeden celek za články samými. Rovněž tak leccos z theorie může se vypustiti, zvláště citaty cizí, doklady ze spisů vědeckých, grammatická kriteria při určování stáří spisů atd.: to vše je žáku zbytečné, učiteli známé.

Články samy voleny velice vhodně: některé vzaty j-ou přímo z rukopisů (výňatek z Jeremiáše, Tkadlečka, povídky o Alexandrovi a j.) a všechny přepsány jednotnou transkripcí Gebauerovou; text na přemnohých místech upravil si autor sám vhodnými konjunkturami. Jednu čistě formální věc bych připomenul: klassičti filologové, vydávající texty básníků, ponechávají číslování versů originalu; ač uvedou na př. z Ovidiových *Metam.* úryvek 74 versů, nečíslojí 1—74, nýbrž I, 89—163; žáku je to jedno, počítá-li tak či onak, spíš vidí jasněji poměr, v jakém je výňatek školní k dílu celému a učiteli je daleko snazší výňatek si najíti; z toho důvodu bych se pro podobné číslování i v naší knize přimlouval.

Sem tam dalo by se leckteré čtení měnit:

Str. 67. čte p. vydavatel v Alexandreidě takto:

řka: „Ach, kda jest tomu býti | jakž bych já svůj kůň okročil, | svého vraha krvi utočil | *silnú ranú mého meče* | — *tepruv byl bych tu bez péče!* — | *toho*, jenž mi otec pobil, . . . ale zdá se správnější, pojití v. 155 přímo s v. 156:

svého vraha krvi utočil silnú ranú mého meče! Tepruv byl byl bych tu bez péče toho, jenž . . .

Staročesky zajisté vedle „míti péči (na)koho“, bylo možno říci i „jsem bez péče toho“ (nemusím se ho strachovati).

Str. 68. m. *vyšší* (když bude vyšší) musíme čísti *vyšší*; místo *neostřěžěš neostřěžeš*.

Str. 71. verš z Alexandreidy: „jenž proti jmu *směti bieše*“ již opraven v Listech na *býti smieše*.

Str. 79. m. v *niž* lépe, jak slovník ukazuje, čísti *vniž*; m. čte lépe *číte*.

Str. 88. m. „jež jdíeše lidu o *boju* | k strasti, k smutku, k nepokoju“ snad lépe budeme čísti „*obojú*“ obou t. j. Daria a Alexandra.

Str. 92. verše: „leží Enos od Filoty, | slovnutný muž z pohan roty. | zabiv tudiež Esifila, | v němžto velé pomoc byla | všem lepším hrěšského krále, | *střed* zabitých ne u mále“ nezdají se býti také správně přepsány; nezdá se, že by bylo *střed* již v té době (AlxB.) možno, ovšem ani Hattalovo čtení *šřed* nevyhovuje: rkp. čtení *zřed* a smyslu nejlépe hová šřed (zahynuv, padnuv) srv. časté Dalimilovo *sníti* = umříti.

Str. 96. m. *řeč křiva* lépe snad *řeč* (jest) *křiva*.

Také by se snad v Alexandreidě doporučovalo, jak to ostatně již autor na mnohých místech sám zkusil, restaurovati všude původní osmlabičený vers, zvláště tam, kde to snadno možno: tak str. 70. m. „vzvedě že mu se město přieči“ čisti raději „vzvedě, ž mu se město přieči“, tamtéž m. „brániti se *jemu* pomysli“ čisti „brániti se *jmu* pomysli“ atd.; také s jistotou dosti velikou možno m. „svého *mistrovstva* užívajě“ (str. 69) čisti *mistrstva*, nebo „mně podlé *kniežecieho* práva“ (str. 74) čisti „*kněžského*“ a pod. Žáku zajisté je to mnohem záživnější. Tím ovšem není řečeno, že by se snad všude mělo, na př. LProk., Dal. atd., činiti násili textu: nikoli: ale v Alexandreidě je zřejmě viděti a zvláště jasně ze srovnání textů mladších se staršími, že básník původně psal všude verše 8slabičné: máme tedy právo verše restaurovati.

Str. 103. m. *nikdē, nigdēž* atd. lépe čteme *nikdie* (dlouze).

Str. 106. v Lkat. čte autor: „takēt tebe *řeči dojdū*, | i za žádnéhoť nepójdū | mužē...“ a toto čtení ve slovníčku vykládá; ale zdá se, že lépe budeme čisti „takēt tebe *řeči dójdu* atd.“ (já, Kateřina, s takovou řečí k tobě přijdu, tak ti to povím).

Tamtéž v. 368 m. *v učenie* osviecenu má rukopis (w uczeny) *v učení*.

Str. 162. přepisuje důsledně *blískanie*: ale dle Gebauerovy Mluvnice I, § 166. 1. vykonala se zde změna *blisk-* v *blysk-* již v době předhistorické; a dále dle známého pravidla o krácení má býti *blýskanie* (pan autor i jinde tak přepisuje [177 naříkáně, odpočíváně, 187 posmieváně, 190 zpomínáně, 191 chvátáně] atd.).

Str. 172. m. „přede svými zamysli“ musíme čisti „přede *všěmi*“: bylo by před svými!

Str. 182. m. „pohaněného“ lépe čteme pohaněného, ač není-li to pouhá chyba jako v posledním řádku „*mě* sebravše“ místo *my*.

Výňatky ze života Karlova otištěny jsou věrně dle vydání Emlerova, ale školní kniha měla by se varovati nedůslednosti ve psaní velikých písmen i přes věrnost opisu. Nedůslednosti ty zrovna křičí: tak píše 194, 8 kniežěte *Korutanského* a 195, 62 vévoda *korutanský*; 194, 32 hrabstvie *Lucenburského* a 197, 52 hrabstvie *lucenberského* atd.: to ve školní knize není přípustno.

Str. 206. „byla jemu hlava dolův prknem *stržena*“ stč. rčení jen (s)*strčiti*, srv. Fontes 5, 309 *strčena*.

Str. 217. „synóm mým duchovným“ ve výňatku z Passionalu; rkp. (317) duchownym musí býti dle pravidla Dolanského transkribováno „duchovním“.

Str. 224. „došel *třidcát* let“ nutno transkribovati „*tři* dcát“.

A snad ještě leccaká drobnost (mnoho ovšem musí býti připočteno k chybám tisku) by se shledala, která v příštím vydání snadno se opraví.

III. *Poznámky a slovníček* zřízeny jsou také velmi prakticky. Ale i tu mohou býti desideria. Tak přimlouval bych se, jak už shora řečeno, za vyloučení všech syntaktických vysvětlivek, tak že by poznámky byly čistě realné. A dále není snad vhodno, nechati žáka hledati vzadu, když můžeme je dáti pod čáru, jak to už také autor učinil (str. 118) s výkladem o Gestech Romanorum. Za to by mohly odpadnouti všechny poznámky kritické, jichž žák nepotřebuje. Také by těchto poznámek mohlo leckde býti méně (na př. pozn. 15, 24 atd. mohly by býti zkráceny) — některá mohla být pojata do textu (pozn. 4) atd. Tedy omeziti jich počet a jejich rozsáhlost a dáti je hned k textu.

Slovníček také mohl by býti zkrácen vypuštěním hesel syntaktických; také pravidelné tvary sloves mohly by býti vypuštěny: *krščena*, *křiče*, *zobí* atd. musí žák již poznati; také výrazy dosud novočeské mohou býti vypuštěny: *lýčený*, *napořád*, *něbrž*, *robota* atd. Tu a tam snad některé heslo je pochybeno: *podnieti*, podejmu m. podjieti, a naopak *snieti* — sejmu m. *senmu*; *n* ve stč. pravidlem jen po *s-*, *v-*, *vy-*, jinde až později: *vyňieti*: *vyňmu*, *sníti*: *sendu* ale *otjieti*: *otejmu* nebo starší *otmu*; sem tam některé vynecháno: *tu* stč. = tam, *ukázati*, pokáráti; jiná nedopatření na př. *bobtati* z Hrad. vyloženo bublati, snad lépe *turgescere* srv. Lfilol. XI, 93; *lech* stupeň šlechty staročeské — zůstalo z RZ.; *oplatka* hostie: ale v leg. o sv. Václavu str. 200, ř. 44 *oplatky* tajně peka acc. *oplatky* má nom. stč. *oplatek* masc. srv. stsl. *oplatz* — teprv později fem.; m. *stupěj* lépe *stupějš* fem.; *obúzěti* neznamená klamati, nýbrž pomlouvati, osočovati srv. Lfilol. XI, 74—75. Atd.

Ale všechna tato desideria neubírají ceny knize Pelikánově; je dnes nejlepší naší anthologií staročeskou.

Dr. V. Flajshans.

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“

za správní rok 1894—95.

I. Zpráva jednatelská.

Dvě zvláště věci sluší z minulého správního roku vytknouti: oslavu stých narozenin P. J. Šafaříka a účast na národopisné výstavě českoslovanské.

Oslava Šafaříkova konána za čteného účastenství členův i pozvaných hostů ve velkém sále Svatováclavské záložny dne 19. května 1895. Zahájil ji p. starosta proslovem, v němž všeobecně naznačil důstojné místo Šafaříkovo v dějinách slovanské vědy, české poesie a našeho národního obrození a uvítal shromáždění, načež prof. Jar. Vlček zobrazil povahu Šafaříkovu, jak se jeví v jeho životě a spisech, a prof. Dr. Polívka rozebral Šafaříkovu činnost v historii slovanského písemnictví. — Obě přednášky vyšly tiskem v „L. fil.“, jichž jeden sešit na paměť Šafaříkovu věnován výhradně filologii slovanské.

Na výstavě národopisné Jednota vystavovala v oddělení literárním publikace svým nákladem vydané, v oddělení akademickém pak statistiku svého členstva a činnosti.

Schůzi konáno celkem 12, totiž 10 výborových, 1 vědecká a zároveň slavnostní, a valná hromada.

Nákladem Jednoty vyšel letos 22. ročník „Listů filologických“, redigovaných universitními professory Drem Gebauerem a Drem Králem. Jako jiná léta poskytlo vys. c. k. ministerstvo kultu a vyučování na jich vydávání subvenci 400 zl. Na výměnu zasílány Listy celkem týměž publikacím co vloni; přibýly zejména Slavijevi Gori.

Z členů svých ztratila Jednota úmrtím kol. Vašátku.

Ve výboru letos zasedali: prof. Dr. J. Gebauer, starosta; prof. Petr Hrubý, místopředseda; prof. K. Himer, pokladník; prof. V. Viravský, správce skladu; ostatní do výboru zvolení členové podělili se o funkce takto: pořadatel koll. P. Váša, jednatel koll. E. Smetánka, knihovníci prof. O. Kádner a M. Mařík, ad-

ministrátor koll. V. Hulík, účetní kand. prof. J. Kracík, zapisovatel koll. A. Sláma. — Kontrolující komisse knihovni skládala se z prof. Drů Čády, Groha a Flajshanse. V kontr. komissí finanční byli kolegové: Hebelka, Jirsík, Křemen, Kytler, Málek a Zeithammer. — V únoru vystoupil z výboru prof. Kádner; jeho místo převzal koll. Kracík, za účetního pak povolán náhradník koll. Struneček. Po prázdninách 1895 vzdali se funkce pp. prof. Hrubý, Mařík a koll. Sláma; prof. Maříka suploval druhý knihovník, zapisovatele jednatel.

Výbor vzdává díky všem příznivcům Jednoty, zejména: vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci, pp. prof. Drům Gebauerovi a Královi za obětavé redigování Listů, dárcům knih, sl. výboru Svatováclavské záložny za ochotné propůjčení slavnostního sálu a všem časopisům, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

Emil Smetánka,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1895).

Základní jmění	722	zl.	87	kr.
Časopisné jmění	1461	"	32	"
Výdajné jmění	203	"	31	"
Menclův fond	256	"	49	"
Niederlův fond	1160	"	20	"
Úhrnem	3804	zl.	19	kr.

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

Od 43 členů činných vybráno

jmění časopisného	zl.	65	46
" výdajného	zl.	30	87
na účty vydáno	zl.	10	59
zbývá	zl.	20	28
výdajného odvedeno	zl.	20	28
dohromady odvedeno panu pokladníkovi	zl.	85	74

Rudolf Struneček,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě jsou tyto spisy jednotou vydané:

1. Bibl. scr. gr. et r. I.	náklad	3000 ex.	1790;	prodáno	60 ex.
2. " II. (2. v.) "	2000	"	1117;	"	207 "
3. " III. (2. v.) "	3000	"	1821;	"	106 "
4. " IV. "	1500	"	52;	"	144 "
6. Antigona s pozn. (2. v.) "	3000	"	2493;	"	53 "
6. Aias "	1500	"	669;	"	9 "
7. Demosthenes "	3000	"	84;	"	143 "
8. Rissova cv. kniha (2. v.) "	3000	"	489;	"	127 "
9. Překlad Sof. trag. I. "	2000	"	332;	"	9 "
10. " " " II. "	1000	"	587;	"	26 "
11. Legendy o sv. Dorotě "			18;	"	1 "
12. Sborník prací fil. "	520	"	98;	"	1 "
13. Králova Rhythmika "	600	"	361;	"	3 "
14. Dějiny české literatury					
Sešit I.	náklad	1100,	prodáno	170	
Sešit II.	"	1300,	"	210	
Sešit III.	"	1450,	"	345	
Sešit IV.	"	1430,	"	510.	
15. Listů filologických					
Roč. I.	61 ex.,	prodáno	.	.	1 ex.
" II.	176	"	.	.	1 "
" III.	172	"	.	.	1 "
" IV.	68	"	.	.	1 "
" V.	118	"	.	.	1 "
" VI.	162	"	.	.	1 "
" VII.	179	"	.	.	1 "
" VIII.	69	"	.	.	1 "
" IX.	125	"	.	.	1 "
" X.	135	"	.	.	1 "
" XI.	131	"	.	.	1 "
" XII.	140	"	.	.	1 "
" XIII.	69	"	.	.	1 "
" XIV.	188	"	.	.	3 "
" XV.	97	"	.	.	2 "
" XVI.	99	"	.	.	2 "
" XVII.	120	"	.	.	1 "
" XVIII.	85	"	.	.	— "
" XIX.	94	"	.	.	1 "
" XX.	80	"	.	.	2 "
" XXI.	80	"	.	.	— "

Páni členové se upozorňují, že za výhodných podmínek mohou sobě opatřiti všechny ročníky „L. fil.“ kromě dvou posledních za 8 zl.

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova

1. Odběratelů mimo členy činné na univ. bylo loni 323 letos 304
2. Z činných členů na univ. bralo Listy . . . " 40 " 30
3. Na výměnu posíláno " 38 " 41
4. K posouzení nebo zdarma " 17 " 11
5. Do komise " 30 " 35

Úhrnem loni 449, letos 431

Vojtěch Hulík,
t. č. administrator.

VI. Zpráva knihovni

Odbor	Čísel koncem roku 1894	Čísel přibylo letos	Nyní celkem čísel
A	578	2	580
B	542	6	548
C	363	2	365
D	199	—	199
E	811	58	869
F	528	22	550

Celkem	3021	90	3111
--------	------	----	------

Matěj Mařík,
t. č. knihovník odb. CDF.

Otakar Kádner,
t. č. knihovník odb. ABE.

VII. Zpráva zapisovatelská.

V správním roce 1894—5 měla Jednota čes. fil. 8 členů čestných, 143 zakládajících, 8 přispívajících, 43 činných; úhrnem 202 členy. Žádosti za volné členství podány 3, jimž vyhověno.

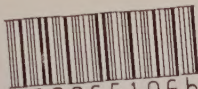
Za zapisovatele

Emil Smetánka,
t. č. jednatel.

P9. L5 895 V22

a39001

003365106b

70-1

